ՇԱԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1
SAMEDI
1er SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.352 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.352

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԵՆՔ ՅԱՐԳԵՑԻՆՔ ԺԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Խորհրդային Հանրապետութիւններու շարքին Հայաստան եւս զործնապէս առաւ կարեւորագոյն քայլը դէպի բնակոնացում: «Հայաստանի անկախութեան հռչակագիր»ը Օգոստոս 24–ին Երեւանէն ծեկնելով աշխարհին իմացուց թէ պատմութեան հետ կը յարդուէր վերջապէս, 70 տարի յապաղած ժամադրութիւնը:

Հռչակագիրը հաստելով հանդերձ պատմ մը երբ այնքան պէտք ունինք ըսփոփանքի, տատամսումի հոգեվիճակով մը կը համակէ, վարանում կ'ընէ ամէն մէկս· կը վախնանք անխոհն ուրախութեամբ հակազդելու ,երբ քաղաքական խմորումներու հոլովոյթը Ազատութեան հրապարակէն Հայաստանի Խորհրդարանը փոխադրուած է:

Վարանումի այս հոգեվիճակին մէկ կարեւոր բաղկացուցիչն է նմանութեան պարագայ մը· յիշելու ակամայ մղում մը: Հռչակագիրը աւելի չեշտեց համեմատականներու չարքը Հայաստանի ներկային ու 1918–ի կացութեան միջեւ· եւ ճիշդ է որ տուեալները լաւ հանդերձաւորուած են այդ յղումին համար: Այսօր ալ կան դաղթականներու զանգուած մը, աւերում, քանդում, սահմանին վրայ թշնամի, ընթացքը կասեցնելու ախորժակներ ու վրիպած հաշիւներու կճղակոց: Դրժուար է, այո՛, չյիշել 1918–ը ու անկէ ետք 1920, 1937, 1949 եւ միւս բոլոր սեւ թուականները:

Սակայն արդեօք դոյատեւելու իրաւունքը քանիցս սատանային ձեռքէն խլած մեր յամառութիւնը այսքանով կը զոհանա՞յ· չի՞ դարձներ մեառլին միւս կրեսը, տեսնելու համար թէ այնքան ալ ճիշդ չէ –ոչ ալ դիւրին– զուգահեռներու վրայ զետեղել 1918–ն ու 1990–ը:

Այո՛, կոտորածէ խոյս տուած դաղթականներու եւ անտուններու հարց ունի Հայաստան այսօր եւս: Սակայն անոնք 1915ի մը խլեակները չեն· անօթի, անտէր, անբնակ մնացած չեն քիչ մը ամէն տեղ –պողոց, պարտէզ–, համաճարակներու, մահուան որպէս ձրի աւար: Այսօր, երկկուան ճիրաններուն պէս բեռնակառք մը դիակ հաւաքելու չեզեր ամէն առաւօտ Երեւանի փողոցներէն կամ էջմիածնի պատերուն տակէն: Հայաստանի համար 1915–ին յաջորդած 1918–է մը անկախ, այդ թուականը ամբողջ աշխարհով մէկ կը փակէր 1914–ով բացուած ահռելի փակագիծը:

Կրկնակի այդ քաոսին մէջ Հայաստան ինքզինքը դտաւ իրաւիճակի մը մասնակից, ուր ո՛չ սահման յայտնի էր, ո՛չ հոդառաջածք, ո՛չ իշխանութիւն, ոչ ալ բռնկամ· միակ ատոյգը թշնամիին գոյութիւնն էր ու համատարած տակնուվրայութիւնը: Հայաստան եղաւ կովկասեան եռոտանիի մը մէկ Հանրապետութիւնը, բայց առանձին գոյամարտ մղեց ու օր մըն ալ յանկարծ առանձնութիւնը անկախութիւն նշանակեց իրեն համար:

Այսօր կրկին կանգնած է անկախութեան շեմին· սակայն աւերկա գիտակից ընտրութիւն մըն է որ կը զետեղուի 15 Հանրապետութիւններու դրեթէ համընթաց քայլերու շրջանակին մէջ: Ամբողջութեան մը մէկ թեւն է Հայաստան որ հակառակ ամէն բանի, ազդեցութիւններու երկկողմանի յարաբերութիւնով առընչուած կը մնայ տակաւին անոր: Եթէ 1988–ի ցոյցերը օրինակ ծառայեցին այդ ամբողջութեան, իր կարգին ինք ալ կը հետեւի Լիտուանիայի, Լատուիայի եւ միւսներուն քայլերուն: Դիպուածներու քմայքին ճակատագիրը կապելու տակրութենէն դուժուած է ալ:

Մէկդի ձդելով նմանութիւններու պատրաստ, Հռչակագիրը կը յայտնուի յօդուածներու երկու խումբով: Առաջինները, այսօր, երբ կտրած ենք 1988–էն 1990–ի երկար ճամբան, մեծ մասով, կարծես ընթացիկի չեշտ մը ունին, թօթափած անկարելիի, երազայինի բնոյթը· այսպէս են երկրին անուանումին, դրօշակին, փառերգին, դինանշանին վերաբերողները: Ա՛լ սովորական դարձած է «խորհրդային» պիտակին ժամանակավրէպ նկատումը, կամ եռագոյնին ծածանիլը Երեւանէն Ստեփանակերտ:

Յօդուածներու երկրորդ խումբը ճիշդ հակառակն ըլլալով առաջինին, անկրելի, երազայինի յաճախանքը կը բերէ, չեչտելով վարանումները: Ասոնցմէ են օրինակ, Հայաստանի քաղաքացիութեան –յատկապէս Սփիւռքի Հայութեան համար–, արտաքին աշխարհին հետ ինքնուրոյն քաղաքականութիւն վարելու, ազդ· հարստութիւնները անօրինելու առընչուած յօդուածները:

Իսկ այս երկու խումբերն դուրս կը մնայ այն մէկը՝ 11–րդը, որ կը վերաբերի 1915–ին: Այդ խուսափուկ տարազը որ ո՛չ զործընթացի ընդհանուր ոդիին հաչտ է, ոչ ալ խոհեմութեամբ կամ ուրիչ բանով կարելի է արդարացնել, Հռչակագրին մէջ իր ներկայութեամբ իսկ լրացուցիչ կու տայ այդ մասին ոչինչ ըսելու կողմնակիցներուն· մե՛ղք որ ակրտղը անոնց տեսակէտը եղած չէ:

Անկախութեան հռչակագիր մը, երկրի մը յետագայ վարքագծին ամփոփումն է· ան մշակուելով պիտի ըլլայ վաղուան Հայաստանին Սահմանադրութիւնը, պետութեան ինքնութեան թուղթը որ կը սահմանէ բոլոր «ի՞նչ»երն ու «ի՞նչպէս»ները· անով կը ճշդուին իրաւունքները, գործելակերպերը, մինչդեռ «1915–ի Հայոց ցեղասպանութեան սատար կանգնել»ու արտայայտութիւնը հաղիւ թէ արտադրութիւն մը կը մատնէ, ի յառաջադունէ հրաժարած իրաւունքէն ու «գործ»ը ձգած յայտնի չէ թէ որո՛ւ:

Վերադառնալով վարանումը լարող բ. խումբ յօդուածներուն, վերջին մէկ տարուան փորձը կ'արձագանդէ անոնց նկատառումին մէջ· այդ փորձը կը յուշէ խուսափիլ կտրուկ արժեւորումներէ ու ամէն բան զետեղել յարաբերականութեան ու ժամանակի չրջանակին մէջ· կը թելադրէ ծանրն ու թեթեւը կշռել Հայաստանի չափերով:

Տարի մը առաջ Լեւոններու, Բարգէններու, Վազգէններու տեղը բանտախուցին մօտերը պիտի փնտռէին մեզմէ չատեր, մինչդեռ այսօր անոնց խօսքը իշխանութեան բարձրագոյն ատիճանէն կը հնչէ:

Տակաւին երկմ, մանաւանդ իշխանութեան փոփոխութենէն ետք, խռովքի, տագնապի գլխաւոր աղբիւրը եւ ամէնէն վտանգաւորը երկրին պինեալ ուժերուն պարագան էր ու ապահովութեան հարցը· կեդրոնին զինաթափումի հրամանադիրէն ետք, քանի՞ լատատես կարելի էր գտնել որոնք ատոյգ բախտներէ, արիւնահեղութենէ տարբեր հեռանկար ունենային: Սակայն հոս եւս անկարելի նըկատուածին, անել կարծուածին ճար ու ելք գտնուած է:

Հայաստանի անկախութեան հռչակադիրը ժամանակին մէջ հասունցած վիճակի մը փաստաթուղթն է ու այդ վիճակը յատուկ չէ միայն մեր երկրին: Անոր ընդհանրացումը պաչտօնական ընոյթ ըստացած է այլեւս, թէ՛ Հանրապետութիւններու իրերայաջորդ քայլերով, թէ կեդրոնին զանոնք ընկալելու ճկունութեամբ: Հայաստանի կամ Թիւրքմէնիստանի անկախութեան նախաքայլերը Լիտուանիոյ ցոյց տրուած հակազդեցութիւնը չարթընցուցին, հակառակ որ ընտրուած ճամբաները –քիչ մը աւելի կտրուկ կամ ոլորապտոյտ– բացայայտ է որ նոյն թիրախին կը դիմեն:

Երկմ Լիտուանիոյ անկախութեան ոգրոչումին ամենախիտ չրջափակումով հակազդած նո՛յն Մոսկուան է ուր այսօր Գերագոյն Խորհուրդի փոխ նախագահ մը Հանրապետութիւններու պատուիրակութիւններուն հետ հանդիպումներ կ'ունենայ, որոչելու համար «Միութիւն»ը «Դաշնակցութեան» վերածելիք յարմարադոյն տարազը: Եւ նոյն Գերագոյն Խորհուրդին մէկ երեսփոխանն է –Գ. Ստարովոյտովան– որ խօսելով Արցախի հարցին մասին, բացէ ի բաց կ'ըսէ թէ կեդրոնին համար բացառելի չէ ձեռքբերը լուսալու եւ մէկզի քաչուելու տարմադրութիւն մը:

***

Հայաստանի անկախութեան հռչակադիրը այո՛, չատ կը յիշեցնէ 1918–ը· սակայն բուն նմանութիւնը պիտի ունենայինք եթէ այս քայլը այսօ՛ր չառնուէր: Պատմութիւնը ա՛յն ատեն կրկնութիւններու չարան մը պիտի ըլլար երբ մնայինք չուարուն, սպասդի դերքով, ապա, օր մըն ալ ուրիչ բան չկրցդի զդուելի համակերպութեամբ, երթայինք պարզապէս մեր աւելորդ ու քիչ մըն ալ ծիծաղելի ստորագրութիւնը դնէինք նոր դաշնակցութեան մը ուխտին տակ· այն ուխտին որ պատրաստուած պիտի ըլլար 14 Հանրապետութիւններէն իւրաքանչիւրին չահերէն, ախորժակէն մեկնած վէճերէ, սակարկութիւններէ եռք:

Խանդավառուիլ, ուրախանալ, կամ վրանոտ մնալ, ինչպէս որ կ'ուզէք· բայց առնուազն, այս անդամ ժամադրութեան հասած ըլլալու ամուր դիտակցութեամբ:

Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՆԴԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՏԻՐԷ

ՋԷՆՔԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆՈՒՄԸ ԿԸ ԿԱՂԱՅ

ԾԱՆՐ ՎԻՃԱԿ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ ԵԻ ԳԵՏԱՇԷՆ

Ուրբաթ առաւօտ (Օգոստոս 31) հանդարտութիւն կը տիրէր Հայաստանի ամբողջ տարածքին վրայ: Լուսարձերը միչտ ի զօրու է (ժամը 22–էն 6) բայց յատուկ խստութեամբ չի դործադրուիր: Ան ի զօրու պիտի մնայ ցորչափ բոլոր զէնքերը չեն յանձնուած եւ այդ դործողութիւնը կը կազայ: Ա՛ւ այդ դիպուած (garde à vue) կը մնան Վասիլեան եւ Վալդանեան, որպէսզի յայտնեն բոլոր պահեստանոցները, զէնքերու քանակը եւլն· եւլն·, ինչ որ չի կատարուիր: Խորհրդային օբէնքով դիպուածի ժամանակը առաւելագոյն 6–րեք օր է: Ինչպէս լսուեցաւ արդէն, պիտի հետապնդուին անոնք, որոնք քրէական յանցապարտներ են (մարդասպանութիւն, բռնադրաւում եւլն· եւլն·): Յարդ յայտնուած չէ թէ ո՞վ սպանած է

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵԻԱՆ <=> ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵԻԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՕԳՈՍՏՈՍ 27/28)

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԱՃԻՒՆԻ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Լոնտոնաբնակ Ս· Սարգիսեանի չանքով ստեղծուած յանձնախումբ մը ստանձնած է զօրավարին աճիւնին փոխադրութեան առընչուած զանազան հարցերու կարդադրութիւնը (*): Այս յանձնախումբը քանի մը ամիս առաջ ստեղծուած կառավարական յանձնախումբէն տարբեր ծրադիր մշակած է· նախկինը կը նախատեսէր աճիւնը փոխադրել օդանաւով, մինչդեռ նորակազմ յանձնախումբը դէմ է այդ ձեւին ու կողմնակից է ցամաքի ճամբուն: Կ'առաջարկէ Փարիզէն աճիւնը չոգեկառքով փոխադրել Լիոն, անկէ Մարսէյլ ուր կազմակերպուելիք հանդիսութիւն մը անդամ մը եւս կը նչէ Անդրանիկի կեանքն ու դործունէութիւնը: Մարսէյլէն արարողութեան թափօրը չոգենաւով կը մեկնի Աթէնք, ուր նոյնպէս նախատեսուած է հանդիսութեան յատ ծրագիր: Աթէնքէն աճիւնը չոգեկառքով մը կը տարուի Վառնա, անկէ չոգենաւով Բաթում: Ըստ նախնական ծրագրին, մինչեւ որ Բաթում հասնի, չորեքնաւին առչեւէն 25–30 քմ· տարածութիւն մը լողալով կ'անցնի յայտնի լուդրդ եալթացի Իգոր Ներսիսեան:

Վրաստանի եւ Հայաստանի տարածքներէն անցնելու արարողութիւնը կը կազմակերպէ լոնտոնեան յանձնախումբին Հայաստանեան թեւը: Նախատեսուած է Երեւանի բարձունքներէն մէկուն վրայ մեծ չուքով կազմակերպել զօր· Անդրանիկի «վերայուղարկաւորումը»:

(*) ԽՄԲ· «ՅԱՌԱՋ»Ի· –

Մեր ապրած այս ողբերգական օրերուն, կը թուի որ դեռ մեզի կը պակսէր ողբերգական երգիծանքը կամ երգիծական ողբերգութիւնը, ըստ կամս: Այդ ալ մեզի կը հրամցնէ լոնտոնաբնակ Պ· Սարգիսեանը (ան որ տարիներ առաջ ալ հանրաճանաչ եղած էր, ստորագրութիւն ժողվելու համար, Անդրանիկի աճիւնի մուտքի վիզա մը մուրալով Երեւանէն, ոտնակոխ ընելով Անդրանիկի եւ ամբողջ ընտիւրի ազգ· արժանապատուութիւնը), որ չորս ամիս է Երեւան նստած համախոհ կը փնտռէ եղեր ընդդայնելու համար իր այս «Club Méditerranée»ի մասնաճիւղի վայել յանձնախումբը: Ըստ մեզի, իրմէ զատ, ոչ իսկ մէկ համախոհ պէտք է կարեւոր գտնել, որ հաւանի այս խեղկատակ itinéraire-croisièreին (ի դէպ, ոչ ոք չէ՞ խորհած Փրէզմոյէն սկսիլ···) Գետլով լուդրդի առաջնորդութեամբ կատարուելիք եզրափակիչ հանգրուանին, կը խորհիմ թէ հարկ է անպայման ծանօթանալ այն հնարամիտ անձին որու խելապատակէն ելած է այս գիւտը···

Ձիշդ է, ծիծաղելին չի սպաններ: Բայց, խնդրեմ ֆիչ մը լրջութիւն, Անդրանիկի աճիւնները հանգիստ ձգեցէ՛ք:

«ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՆԳՍՏՈՒԹԻՒՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀՈՂԻՆ»

Այս է խորագիրը այն հարցազրոյցին որ կատարուած է «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագրական կազմին ու Արցախ եւ Ա-ղըրբէջանի արտակարգ վիճակի այն օրէ-նսդիրներուն հետ՝ Մալեուչկինի եւ քաղաքային բաժնի պետ գնդապետ՝ Սեչենիխի հետ: Զրոյցը որ «առաջինն է իր տեսակի մէջ» կը նկատուի «Բարի Նչան» թերթին խմբագրութեան կողմէ. բնագիրը հրատարակուած է Յուլիս 29–ի թիւին մէջ:

Առաջին հարցումով լսկ խմբագրութիւնը կը չեշտէ հիմնական կէտ մը. «արդեօ՞ք զինուորական հրամանատարութիւնը իր առջեւ նպատակ ունի որեւէ քաղաքական խնդիր լուծել: Եւ եթէ այո, ի՞նչպիսի խնդիր»:

Զօրավարին պատասխանը դրական է. պարզ է որ արտակարգ կացութեան հաստատումը արդիւնք է չլսնանին հանրային – քաղաքական կացութեան, ուրեմն հրամանատարութիւնը չի կրնար չլուծել նաեւ քաղաքական հարցեր: Կացութիւնը բնականացնելու առաքելութեամբ Արցախ դրկուած զինուորական ուժը եւ քաղաքական հարցի լուծում...: Հրամանատարութեան այս նպատակին համար ըրածը կը կայանայ հանդիպումներ ունենալու մէջ: Մալեուչկին կ'ըսէ թէ ինք անձամբ պտնուած է ամսմանին վրայ, արօտա-վայրերը, խօսած է Գորիսի, Վարդենիսի, Սիսիանի հովիւներուն, տեղական կուսակցական, խորհրդային մարմիններու զեկավարներու եւ նոյնիսկ զինեալ խումբերու զեկավարներու հետ:

Քաղաքական լուծում եւս ծրագրած հրամանատարութիւնը սակայն, չուտով ձեռնթափ կ'ըլլայ կարդադրելի նուազագոյն ու ամենապարզ խնդրի մը մասին ուղղուած հարցումին պատասխանելու ընթացքին. հարցը կը վերաբերի Գորիս – Լաչին – Մտեփանակերտ ճամբուն, որ ինչպէս ծանօթ է, ապօրինի կերպով երկար ժամանակէ ի վեր փակուած է Ազերիներու կողմէ ու այդպէս կը մնայ զինուորական իշխանութեան չլսնանին եւս: Նաեւ քաղաքական լուծումներու յանձնառու հրամանատարութիւնը սակայն, ոչ իսկ այս նուազագոյն կէտին մասին համոզիչ բացատրութիւն կը յայտնի տալ: Ան կ'ըսէ.– «Գորիս – Լաչին ճանապարհի բացումը ունի նախապատմութիւն, որ վերջին հաշուով կը կայանայ այն կէտին մէջ որ այդ հարցը կրնան լուծել միայն երկու հանրապետութիւններու կառավարութիւնները: Պէտք է տեղի ունենայ անոնց հանդիպումը, որպէսզի այդ ճամբան բացուի»: Նոյն պատասխանին մէջ կ'ըսէ տակաւին. «փաստօրէն, Հայաստանի բնակավայրերուն կապող միակ ճամբան օդային է»:

Քաղաքական լուծումի պարտականութիւնը եւս առանձնած իշխանաւորի մը Ա. քայլէն նման խուսափուկ, կացութիւնը փրկելու միտող պատասխանը արդէն բաւական բան կ'ըսէ ուժի հիմնաթեւ – բուն չենած կէտերուն ու անոնց առանձնած բուն պարտականութեան մասին: Մալեուչկինի յաջորդ պատասխանը եւս կը հաստատէ առեղծուած որոմտութիւնը: «Դուք ի՞նչ կը կարծէք. մարզը շրջափակման մէջ է, թէ ոչ» հարցումին որուած է այդ պատասխանը. «բանին իսկական իմաստով շրջափակում» չի եղեր ան. չի քաշուիր մինչեւ իսկ ուելցնելու թէ՛ «Արցախի բոլոր ճամբաները բաց են»: «Ո՞ր ճամբաները նկատի ունիք» հարցումը անհրաժեշտօրէն կը պահանջէ յաւելեալ ճշդում մը որ կը տրուի դրեթէ ակամայ. «Արցախի ներսինները»:

Ձամբու հարցը դիւրութեամբ չի փակուիր սակայն. «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագրութիւնը տրամադիր չէ զոհանալու կամ համոզուած եղեւնալու տրուած նման հակասական պատասխաններով: Մանաւանդ որ վերջերս, ինչպէս դրուեցաւ, զինուորական հրամանատարութիւնը բացած ու ապատարկութեան դնելու փորձ ըրած է Մտեփանակերտ – Ղազախ – Երեւան ճամբան որ անհամեմատօրէն աւելի երկար է քան Գորիսէն անցնողը: «Դուք ի՞նչ կը կարծէք. տնտեսապէս աւելի արդիւնաւէտ է երեւան հասնիլ Ղազախէ՞ն թէ Գորիսէն» հարցումը երբ աւելի ուշադակի պատասխանի մը պարտաւորութիւնը կը դնէ զօրավարին վրայ, ան այլեւս չի խուսափիր. այլ ուղղակի կը վակէ դուռը. «գուցէ այդպէս է. բայց ատիկա իմ իրաւասութեանս մէջ չի մտներ»:

Խմբագրութիւնը չատ յաւեր ունի ըսելոց պատասխան կը փնտռէ. Ադրբէջանի իշխանութիւնը դադրեցուցած է նաեւ Արցախի հեռատեսիլի ու ձայնասփիւռի հաղորդումներու կոմիտէին գործունէութիւնը. «Ի՞նչ միջոցներու կը ձեռնարկուին Հայաստանի հաղորդումները ստանալու համար»: Կրկնելէ եաք իրավիճակը կայունացնելու գլխաւոր մտահոգութեան, աւանդական բարեկամութիւնը վերահաստատելու նպատակին նման բազմիցս ծամուած տարազներ, զօրավարը կ'ըսէ թէ «կողմնակից են որ գրաճնութիւնը վերցուի, բայց այն պայմանով որ վերջ տրուի փաստերու կեղծումին, իրավիճակի հրահրումին, որոնք կը յանգեցնեն պայթումներու, կրակոցներու եւ որոնց հետեւանքով մարդիկ կը զոհուին»: Ապա զօրավարը յայտնելով հանդերձ որ թերթը վերջերս բաւական առարկայական կերպով կը լուսաբանէ իրադարձութիւնները, բողոք կը յայտնէ թէ հոն կ'անտեսուի մարդին ադրբէջանական հատուածը:

Երբ նիւթը մամուլի մարդին կը վերաբերի, խմբագրութիւնն ալ սեղան կը բերէ իր խնդիրները. զինուորական իշխանութիւնը որեւէ հերքում տուա՞ծ է Ադրբէջանի զանգուածային լրատու միջոցներուն մէջ հրատարակուած կեղծիքներուն մասին. պատասխանը այս դուռն ալ կը փակէ. «մենք ի վիճակի չենք հետեւելու զանգուածային լրատու բոլոր միջոցներով կատարուած հրապարակումներուն»...:

Խմբագիրները կը պնդեն մարզային մարմիններու վերահաստատումի կէտին վրայ. «բանակցութիւնները պէտք է վարուին ինչպէս հաւասարը հաւասարին հետ. այսինքն՝ մարզային կուսակցական, խորհրդային կառոյցներու վերականգնումէնետք: Հիմա մեզ ո՞վ պիտի ներկայացնէ»: Պատասխա՞նը. «այդ հարցը կ'ուսումնասիրուի ամենամանրազնին կերպով: Մենք կռնգմ ենք այն քանին որ տրամաբանական կ'ըլլար, շուտափոյթ վերականգնուէին տեղական ինքնակառավարման մարմիններ»:

Վերջին մէկերուն մը այս հարցազրոյցէն, եթէ ոչ ուրիչ բանի, լաւագոյնս գոյց տալու համար, «զարթարաղցու պինդ կողը». խմբագիրները հարց կու տան. «ի՞նչով բացատրել որ հաղաֆին մէջ պատնէշներ յայտնուած են. մենք որմէ՞ կը պաշտպանուենք»: Ու զօրավարը որ զրոյցը սկսած էր ոչ միայն իրավիճակը կայունացնելու, այլեւ քաղաքական հարցեր լուծելու տրամադրութեամբ, հետեւեալը կը ճարէ որպէս պատասխան. «անշուշտ պատնէշները, ինչպէս եւ զօրքերու ներկայութիւնը այսպէս գեղեցիկ հաղաֆի մը մէջ, լաւ տպաւորութիւն չեն գործեր: Բայց բան մը կայ զոր կարելի չէ մոռնալ. զինուորը պէտք է պաշտպանուած ըլլայ»...:

Ահա այսպէս կ'ընթանան գործերը Արցախի մէջ. զինուորական ներկայութիւնը որ հոն է մթնոլորտը կայունացնելու համար, կը վերջացնէ պաշտպանուելու պատնէշները արդարացնելով. իսկ «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագրական կազմը զոհունակութիւն կը յայտնէ նման հանդիպումի մը համար, ապատելով յաջորդներուն:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒ MINEURԻ ՈՒ MAJEURԻ ՀԱՐՑ ՄԸ

Հայաստանի Հանրապետութիւնը սատար է կանգնում 1915 թ. Օսմանեան Թուրքիայում եւ Արեւմտեան Հայաստանում Հայերի ցեղասպանութեան միջազգային դատապարտման եւ պատժման՝ աշխարհի ողջ Հայութեան պահանջին:

Այս է այն առաջարկը զոր խումբ մը երեսփոխաններ ներկայացուցին Հայաստանի Գերհրդարանին՝ քուէարկութեան եւ նո՛ր Հայաստանի Հանրապետութեան սահմանադրութեան մէջ առնուելու (*):

Եթէ ուշադրութեամբ կարդանք այս մի քանի տողերը, պիտի նշմարենք որ Հայաստանի կառավարութիւնը պարզապէս «սատար է կանգնում» մեր Դատի հետապընդումին: Այսինքն՝ առաւելագոյնը՝ բարոյական նեցուկի մը արժէքը ունի այս յօդուածը:

Սակայն երբ ան Գերհրդարանի Երեքշաբթի, Օգոստոս 21–ի նիստին տարուեցաւ, բուռն վէճերու եւ ընդդիմութեան առարկայ եղաւ: Երեսփոխաններէն Ռաֆայէլ Ղազարեան, Վարդգէս Պետրոսեան, Ռ. Մխիթարեան, Հրաչիկ Սիմոնեան եւ ուրիշ մի քանիներ ի նպաստ արտայայտուեցան, մինչ Նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, Հայոց Համազգային Շարժումի Գործնական Նորընտիր Գործադիր Մարմնի Նախագահ եւ երեսփոխան Դաւիթ Վարդանեան, Գերհրդարանի պետականութեան պահպանման յանձնաժողովի նախագահ եւ երեսփոխան Կարիճ Սարգսեան, երեսփոխաններ Ռաֆայէլ Իշխանեան, Վահէ Սիրապեգեան, Ռուբէն Պաղտասարեան եւ ուրիշներ բուռն ընդդիմութիւն ցոյց տուին բանաձեւին:

Իսկ ուրիշ երեսփոխան մը, Ա. Գրիգորեան, անտեղի համարեցաւ բանաձեւը քանի որ Գերհրդարանը «ամիսներ առաջ» Ցեղասպանութիւնը դատապարտող որոշում մը քուէարկեր էր...:

Բայց ամէնէն սարսափելին երեսփոխան Շ. Պետրոսեանի «դատողութիւն»ն էր, համաձայն որուն, «մեզ պակասում է պետական առողջ դատողութիւնը: Թախիծը, կարօտը համակել են մեզ: Հոչակագիրը (ըսել կ'ուզէ Սահմանադրութեան նախագիծը) majeur հարց մըն է, եւ պէտք չէ mineur–անայ՝ ինչ որ բաներ բնդունելով»:

«Ինչ որ բաներ...»

Որքա՜ն դիւրին է այսպէս, երկու փոքրիկ բառերով ուրանալ ահաւոր ոճիր մը, համաստարած ողբերգութիւն մը որուն ականատես քիչ անգամ եղած է մարդկային բազմադարեան պատմութիւնը: «Ինչ որ բաներ...». «Թախիծ եւ կարօտ...»: Ո՞վ է այս բառերը արտաբերողը. Հա՞յ մը, Հայաստանի վերածնող Հանրապետութեան նո՛ր Գերհրդարանին մէկ անդա՞մը: Թէ՝ օտար մը: Սակայն ևս որ գործ ունեցեր եմ օտարներու հետ, չեմ հանդիպած ոեւէ մէկուն որ նման արտայայտութեամբ նսեմացնէր Մեծ Ոճիրը: Թուրքիոյ բարեկամ դիւանագէտներն իսկ Ցեղասպանութեան իրողութիւնը «ինչ որ բաներ»ի մակարդակին չեն իջեցուցած: Բայց Հայ մը...:

Majeur–ի եւ mineur-ի հա՞րց է արեւմն երբ Հայոց Ցեղասպանութիւնը Գերհրդարանի օրակարգին կը տարուի եւ առաջարկ կ'ըլլայ զայն մաս դարձնելու նոր Հանրապետութեան հռչակագիրին: Այդ հռչակագիրը, այո, «մաժէօր հարց մըն է», ու հետեւաբար աւելի՛ պատճառ եւ իրաւունք պէտք է ունենանք ակնկալելու որ Ցեղասպանութիւնը անոր հիմնական մէկ մասը կազմէ: Եթէ Հայաստան – որ կը ներկայացնէ ԱՄԲՈՂՋ Հայութիւնը – տէր չի կանգնիր իր իսկ զաւակներուն ողբերգութեան, ո՞վ պիտի բնէ այդ. օտա՞րը: Զի՞ բաներ որ տասնամեակներէ ի վեր օտարներէն խնդրած ենք մեր չհերուն պաշտպանութիւնը՝ քանի որ Հայաստան ազատ չէր նոյնը ընելու: Ա՛լ հերիք չէ՞ որ Հայկական Դատը նկատուի անտէր ու անտիրական խաղալիք՝ պատեհապաշտ օտար դիւանագէտներու կամ կառավարութիւններու: Նո՛ր Հայաստանը այսպէ՞ս տէր պիտի ըլլայ իր ժառանգին:

Ա՛յո՛, ԻՐ ԺԱՌԱՆԳԻՆ, որովհետեւ Հայկական Ցեղասպանութիւնը ճիշդ ա՛յն է ինչ որ այս երկու բառերը կը բանակնչեն. Հայերու, հայ ժողովուրդի ցեղասպանութիւն: Մեծ Ոճիրին առջեւ չկայ արեւմտահայ եւ չկայ արեւելահայ. մարդասպանութիւնը կատարուած է նոյնինքն հայ ժողովուրդին դէմ: Հայաստանի եւ Արցախի մեր արհեստակիցները ի՞նչ պիտի պղային եթէ Սամվել յիշի Ջարդին ի պատասխան մենք՝ արտասահման բնակող – ներս՝ ըսէինք. «Ինդրեմ, մենք մաժէօր հարցերով կը զբաղինք, իսկ Ջարդը ինչ որ քան է, արեւելահայ մի քանի հարիւր կիներու – երախաներու սպանութիւն. էդ ոչինչ, միեւէօր խնդիր է»: Եւ սակայն արտասահմանի մէջ հայ գաղութ չմնաց որ Սամվել յիշի կոտորածին առջեւ իր չափը, հրապարակային բողոքի ցոյցեր չկազմակերպէր, Սամվելի Հայերուցան ու առջեւ իրը չընկէր: Սամվելի մէջ առպարահար սպանուողներն ու կրակի բոցերուն մէջ խանձողները իմ հարազատներս էին, մե՛ր եղբայրներն ու քոյրերն էին, Հայոց մեծ ընտանիքին թանկագին զաւակներն էին:

Ա՛յո՛, Հայոց մեծ ընտանիքին. բաժան – բաժան, ցամաքամասերով զատուած – սփռուած – ցրուած արտասահմանի մէջ եւ Գերհրդային Կայսրութեան մէկ ծայրէն միւսը. ցրուած – բաժնուած բայց միացած մէ՛կ մշակոյթով, մէ՛կ հաւատքով, մէ՛կ ցաւով: Զկա՛յ Հայաստանի հայ, եւ չկայ սփիւռքահայ: Կայ մէ՛կ Հայ, պարզապէս Հայ՝ ուր ալ ապրի: Եւ իր Հայրենիքը Հայաստանն է, Իր Պետութիւնը՝ Հայաստանի Գերհրդարանն ու Կառավարութիւնը:

Այս պատճառով է որ, դնահատելով հանդերձ երեսփոխան Ռաֆայէլ Ղազարեանի բուռն պաշտպանութիւնը Հայկական Ցեղասպանութեան վերաբերեալ յօդուածին, չեմ կրնար բաժնել այն մտածումը թէ «Հայկական Ցեղասպանութեան ճանաչման պահանջն ու Հայ Դատի հետապնդումը հիմը կը կազմեն Սփիւռքահայութեան ազգային գոյատեւման»: Չեմ կրնար բաժնել, որովհետեւ ճանաչումի եւ հետապնդումի գործը ամբողջ Հայութեան կը պատկանի եւ ոչ թէ մեր մի հատուածի մը: Իսկ արտասահմանի գոյատեւման հիմին մաս կը կազմեն, անպայման, նաե՛ւ եկեղեցին, նաե՛ւ դպրոցը, նաե՛ւ ազգային մշակոյթը իր բոլոր երեսներով, նաե՛ւ դիրքն ու թեւերը:

Հայաստանի Նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան այս մասին արտայայտուելով, ըսաւ թէ Հայկական Ցեղասպանութիւն – Հայ Դատ ամբողջ հայութեան վերաբերող եւ զայն յուզող խնդիրներ են, բայց աւելցուց որ եթէ Ցեղասպանութեան յօդուածը մաս կազմէր հռչակագիրին՝ հայկական կառավարութիւնը պիտի զրկուէր «մանէօվրելու» կարելիութիւններէն: Այսինքն՝ Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւնները պիտի չըլլային սահուն եւ արդիւնաւոր: Արդէն Թամկավար Ազատական Կուսակցութեան պատուիրակութեան հետ Երկուշաբթի, Օգոստոս 13–ին ունեցած տեսակցութեան ընթացքին Նախագահ Լ. Տէր – Պետրոսեան բան էր թէ Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւնները «զերազանցապէս անտեսական» պէտք է ըլլան, փոխադարձ չահի եւ չհաւէտութեան սկզբունքին վրայ խարսխուած, «առանց սակայն հրաժարելու մեր անցեալէն»: Այդ անցեալէն կարելի չէ հրաժարիլ, որովհետեւ հրաժարում կը նշանակէ կատարուած Ոճիրին վրայ քարդել նո՛ր ոճիր մը՝ նոյնքան ահաւոր: Մոռնալ անցեալը – որքան ալ սարսափելի ըլլայ ան – կը նշանակէ հրաժարիլ մեր ինքնութենէն, մեր սրբութիւններէն, մեր ապագայէն:

Հայկական Ցեղասպանութիւնը կը յատկանշուի իր բազմատարածութեամբ. սկսաւ Օսմանեան Նոր Ժանիքին տակ իսկան Կայսրութեան Հայերը՝ Զմիւռնիայէն մինչեւ Վան, Տրապիզոնէն մինչեւ Պաղտատ եւ Հալէպ եւ Երուսաղէմ:

Սակայն այդ Ցեղասպանութեան զոհերը եղան նաե՛ւ Կարնոյ, Կարսի, Արտահանի, Իզմիրի, Ալեքսանդրապոլի բազմապան Հայերը: Զոհերը եղան Զանգեզուրի, Բաքուի եւ Ադրբէջանի այլ շրջաններու Հայերը:

Ցեղասպանութիւնը ընդհանուր էր. զոհը՝ Հայը. ոճրագործը՝ Թուրքը, ըլլայ ան իթթիհատական կամ քեմալական:

Այդ ցեղասպանութեան տէրը հայ ժողովուրդը իւնքն իսկ է, եւ անոր պատասխանատուն՝ ժողովուրդէն բխած Հայաստանի Գերհրդարանը: Հայկական Ցեղասպանութիւնը եւ Հայկական Դատի հետապնդման սուրբ գործը հի՛մը, խարխի՛նը պէտք է կազմեն – Հայաստանի նոր Հանրապետութեան Սահմանադրութեան. եւ միայն այս ընելով է որ Հայաստանի Պետութիւնը կրնայ դառնալ համահայկական եւ հանուր

ՄՇՈՑ ԱՇԽԱՐՀ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԶԲՕՍԱՆՔ

Շատ անգամ Մշոյ մէջ, կամ հայրենի Մէյտան եւ Զափնայ դիւղերուն մէջ փոքրիկ խաղընկերներուս հետ, նստած բարձրիկ տեղերուն տակ, ձիւթ ծամելով, կը սրխկինք մեր ձեռքերը, մենք գիտենք «համի» կ'ընէինք հետեւեալ ձեւով:

Իւրաքանչիւր աղջնակ, ասեղ մը բռնած ձեռքը, կը սրխէր իր ձեռքերը կամ խաղընկերոջ ձեռքը: Աձուխի կտոր մը փչելով, վրան քանի մը կաթիլ ջուր կը լեցնէինք եւ փոքրիկ քանակութեամբ սեւ խիւս մը կը պատրաստէինք. ապա, այդ խիւսէն մաս մը կը դնէինք մեր ձեռքին, կամ թեւին այն մասին վրայ զոր կ'ուզէինք սեւել: Խիւսը զեռեզելէ վերջ, ասեղով կը սկսէինք ծեծել, ծակծկել ձեռքը փոքրիկ խաչ մը կամ նշան մը ունենալու համար; կը ծեծէինք այնքան ատեն մինչեւ որ արիւն ելլէր եւ արիւնը խառնուելով ածխախոչին, կազմէր նախշ մը. յետոյ կը լուայինք ջուրով եւ կ'ամրացնէինք ածուխի, արիւնի ամէն տեսք ու երեւոյթ կ'ելլէր մեր կատարած գործէ՝ յաճախ սեւ նկար մը, կամ փոքրիկ խաչի նման նշան մը: Այսպէս, առանց ըրուսպէմ երթալու մենք, փոքրերս, կ'ըլլայինք Մահտեսի: Այս գործողութեան կ'ըսէինք սրխել ըլլալ:

Տրիը ուելի յաջող արդիւնք կուտար, եթէ զայն կատարէինք նորածին աղջիկ երախայի մը մօտ ծծի կաթով: Որով, փոխանակ ջրով չաղելու ածխափոչին, աղջկայ մօր կաթով կը պատրաստէինք խիւսը, զոր կը դնէինք մեր ձեռքերուն, այսպէս նախշը աւելի վճիտ ու չեչտուած կ'ըլլար:

Ցաճախ կը զուարճանայինք նաեւ պիւղի երախաներու հետ տակոց խաղալով: Սակայն մեր ամենամեծ հաճոյքն էր կալերուն եւ արտերուն մէջ խարոյկ պատրաստել եւ խարէխարման կամ եղիկ ճաշակել:

Խարէխարմանը հետեւեալն է: Մեր արտերէն կը քաղէինք թարմ զարնցան կամ աշնացան ցորենի հասկեր, փունջեր կը կազմէինք եւ նոր վառած բացօթեայ խարոյկներու մէջ խարկելով ցորենը, տաք-տաք հատիկները կ'ուտէինք մեծ ախորժակով: Երբեմն ալ «խարէխարման» պոռալով բոցավառ հասկերը իրարու կը նետէինք զուարճանալու համար:

Սիսեռի արտերը մտնելով նոյնպէս, կը փրցնէինք կանաչ ու թարմ տունկեր իրենց արմատէն եւ փոքր խուրցեր չինած զանոնք կը նետէինք բոցավառ կրակի մէջ պատրաստելու համար սիսեռան եղիկ: Մեր ուրախութենէն կրակին չուրջ պար կը բռնէինք «Սիսեռան Եղիկ» երգելով: Երբ բոցերը հանդիստին, խանձուած կեղեւները կը մաքրէինք ու կը ճաշակէինք հայրենի քաղցրահամ սիսեռին խարկուած հատիկները...:

Ժամանակին գաւառի մէջ պոյութիւն չունէին մեր օրերու պուպրիկները: Գաւառացի աղջնակը ինքը կը չինէր իր պուպրիկը հետեւեալ ձեւով:

Հնարամիտ մանկուհին կը պատրաստէր նախ, երկու փայտէ փոքրիկ ձողեր, մէկը երկար, միւսը կարճ: Երկար ուղղահայեաց փայտին վրայ, վերեւօք, կը զետեղէր կարճ փայտը խաչաձեւ. արդէն կազմուած էր պուպրիկին մարմինը, հասակը եւ թեւերը. ապա, միջակ մեծութեամբ դրամ մը, որը կլորակ է անշուշտ, կը փաթթէր սպիտակ մաքուր լաթով մը եւ զայն կը տեղաւորէր երկար փայտին վերի մասին վրայ, կազմելով պուպրիկին գլուխը. յետոյ, այդ դրամ – դմփքին վրայ, երբեմն կը գծէր աչքերը, յօնքերը, քիթը, բերանը: Գլխուն վերեւ կը կարէր կեղծ մազի հիւսկեր, ի հարկին գլուխը կը ծածկէր սպիտակ չղարչով մը կամ կարմիր լաչակով, յետոյ, փայտէ մարմնին կը հագուեցնէր իր կարած զոյներզոյն տաւիղ կամ ապրշումէ առատ ծալքերով երկար շրջազգեստ մը. մէջքին կը կապէր նախշուն մեզարը, վրին կ'անցնէր կարմիր կանաչ յուլունքներով ու ոսկեզոյն փուլերով չարոցներ, եւ այսպէս գաւառացի փոքրիկ աղջիկը իր առեղծագործ մատներով կը յօրինէր իր ուզած պուպրիկը, զոր կը կոչէր «Խրծիկ»: Իսկ Համբարձման առնին խրծիկը կը չինուէր զարնան ծաղիկներով նոր հարսի նմանութեամբ, անոր կ'ըսէին «խուչկուրուրիկ»:

ԱՄԱՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

հայութեան իղձերն ու կամքը արտայայտող:

Այո՛, անհատներ կրնա՛ն majeur-ի եւ mineur-ի իմաստասիրութիւններ կատարել, եւ կամ «երթորդ ուժի բացատրման» մասին ճառել անդադար. բայց Սորհրդարանին կը մնայ հայ ժողովուրդի մեծագոյն տագանքին՝ Հայկական Ցեղասպանութեան ճանաչումն ու հատուցումը իր Սահմանադրութեան խարիսխ – հիմ դարձնելը: Նոր պետութիւն չի հիմնուիր ոչինչի վրայ. նոր Պետութիւն մը միշտ պէտք ունի ամուր խարիսխի: Եւ այդ հիմը Մեծ Տառապանքին յիշատակն է, Մեծ Ոճիրին անհատոյց մնացած ըլլալը. Մեծ Ոճրագործին անզատապարտ անիրեսութիւնն ու յոխորտանքը:

Արտասահման բնակող Հայերը կ'ակընկալեն եւ կը սպասեն որ իրենց արդար պահանջատիրութիւնը իրականանայ:

ԱՐԱՅ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

«Պայքար»
Օգոստոս 25

(*) ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»ի. – Հոչակագրի թիւ 11 յօդուածն է, որու վերջնական բառաձեւումը գրեթէ նոյնն է («Յառաջ», Օգոստոս 27):

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ՍԵՆԵԿԱՅԻՆ ԵՐԳԱԽՈՒՄԲԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Յուլիսի վերջին օրերուն Մոսկուայի «Կոլոմենսկոյէ» թաղամասին մէջ չորս համերգ տուած է Հայաստանի երգահանների Մոսկուայի սենեկային երգչախումբը: Հակառակ անոր որ խումբը տակաւին հազիւ 1 տարուան անցեալ ունի, արդէն աւելի քան 100 համերգ տուած է Մոսկուայի, Երեւանի ու այլ քաղաքներու մէջ: Երգչախումբին դեկավարն է Նելլի Ազդրէեւան: Մասնակիցները մեծ մասով Մոսկուայի Հայեր են, կան նաեւ Ազրբէջանէն գաղթածներ ու այլ ազգերու երաժիշտներ:

***

ՀԻՒՐ ԽՈՒՄԲԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԸ

Կիրովականի մէջ ամբողջ ամիս մը չորս ներկայացուցած է Թիֆլիսի «Նայիրի» թատրոնը: Ան ստեղծուած է Թիֆլիսի Ս. Շահումեան պետական երամատիկական թատրոնին խումբ մը յայտնի դերասաններով. ներկայիս, Կիրովականի Յ. Աբելեան թատրոնի գլխաւոր բեմադիր Վ. Շահվերտեանի օժանդակութեամբ կը պատրաստուին Գ. Սունդուկեանի «Լալի մէկ գոհ»ը եւ Լ. Շանթի «Կայսրը»:

***

ԵՐԵԿՈՅԹ ՀԵՆՐԻԿ ԱԼԱՎԵՐԴԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Երեւանի Դերասանի Տան սրահին մէջ նշուած է երդիչ – դերասան – նկարիչ Հ. Ալավերդեանի մահուան Ա. տարելիցը: Այս առիթով բացումը կատարուած է նաեւ անոր գործերու մէկ ցուցահանդէսին: Ցուշահանդէսը վարած է արուեստագէտ Տիգրան Լեւոնեան որ երկար տարիներ գործակիցը եղած է Հ. Ալավերդեանի: Արտայայտուած են Լմմա Ծատուրեան, Էլվիրա Ուզունեան, Վալերի Յարութիւնեան, Յակոբ Ոսկանեան, Վարուժան Պուզեան:

***

ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉԸ ՀԱՅԵՐԷՆ ԿԸ ԽՕՍԻ

Միջազգային համակարգիչի ակումբի Հայաստանի մասնաճիւղին մասնագէտները մշակած են հայերէն «Հայաս» համակարգը: Զայն կարելի է գործածել ուսուցողական ծրագրեր պատրաստելու, բնագիրներ խմբագրելու, տարբեր տեղեկութիւն պահպանելու, հաղորդելու եւ մշակելու համար: Այս համակարգը կարելիութիւն կուտայ Սփիւռքի հետ տնտեսական, քաղաքական ու մշակութային կապերը նոր մակարդակի բարձրացնելու: «Հայաս»ով հետաքրքրուողները կրնան դիմել 375019, Հայաստան, Երեւան, Մարշալ Բաղրամեան պողոտայ 18, հասցէին:

***

ՍՊԻՏԱԿԱՇԵՆԸ ԿԸ ԾԱՂԿԻ

Վարդենիսի «Ապիզու» վիպը բնակութիւն հաստատած գաղթականները լքուած են չինարար գործի: Պատրաստուած է բարեփոխումներու լայն ծրագիր, որուն մաս կը կազմէ «Ապիզու» անունը «Սպիտակաշէն»ով փոխարինելու մտադրութիւնը:

***

ՃՈՊԱՆՈՒՊԻ ՂԱՓԱՆԻ ՄԷՋ

Սկսած է օդային ճոպանուղիի մը շինարարութիւնը որուն նախագիծը պատրաստած են վրացի մասնագէտները: 450 մեթր երկարութեամբ կախովի ճամբան քաղաքին կեդրոնը կը միացնէ ծայրամասերէն մէկուն հետ: Կառուցումը կը կատարէ Քաջարանի լեռնաքիմարարական վարչութիւնը:

***

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ի ԽՈՒՄԲԸ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՄԷՋ

«Համազգային»ի Գանատայի շրջանային վարչութեան առենապետ Լեւոն Եազճեանի կազմակերպութեամբ, «Անի» պարախումբը ելոյթներ ունեցած է Թալինի մէջ, Արագածի շրջանը ու Երեւան: Զայնասփիւռէն ալ հարցազրոյց մը կատարուած է Լեւոն Եազճեանի հետ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ԳԱԻԱՌԱԿՔ
ԵՒ
ԱՒԱՆՔ ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ

10.– Խոռխոռն կամ Խռխոռն (Խռխռունկ), քաղաքին արեւելակողմը՝ վեց ժամ հեռու, 75 տուն: Եկեղեցին Ս. Հրեշտակապետ: Գիւղիս երէցը վախճանած էր:

11.– Կամխ, քաղաքին արեւելեան հիւսիսակողմը՝ վեց ժամ հեռու, Ալխի եւ զերք, 96 տուն: Եկեղեցին Ս. Աստուածածնին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Խաչատուր Քահանայ Տէր – Խաչատուրեան. – Ծնած 1872–ին, ընիկ, աշխարհական անուամբ Յովհաննէս, ուսած անդ, դպրոցին հոգաբարձու 1907, Փետրուար 5–ին ձեռնադրուած Սահակեան Սրբ. Սանասարեանէ ի Ս. Կարապետ (Կեսարիա): Վկայակից Տ. Մելքիսեդեկի:

Դանիէլ Քահանայ Պէկեան. – Ծնած 1869, Նոյեմբեր 7–ին, ընիկ, աշխարհական անուամբ Մարտիրոս, ուսած անդ եւ Պոլիս, հմուտ օտար լեզուաց, ուսուցիչ, օծակից Տ. Խաչատուրի, քահանայագործած Ս. Նշան վանք եւ իր ծննդավայրը, անդամակցած Սբվազ՝ Կրօնական Ժողովի, առենադպիր Կովսունի Ուսումնասիրաց Ընկերութեան: Ապէտի օրերուն՝ Գօչ Հիսար տարուելով՝ բանտի չարչարանքները կրելէ վերջ, հոնկէ հանուած եւ նահատակուած է ամայի վայր մը:

16.– Խանձառ կամ Խանչար (Խանճառուր), քաղաքին արեւելեան հիւսիսակողմը՝ երեք ժամ հեռու, բլուրի մը բարորտ, բնակավայր Ս. Աթանաղինէի: 100 տուն, եկեղեցին Ս. Աստուածածնին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Ծամիդոս Քահանայ Խաչիկեան. – Ծնած 1860–ին, աշխարհական անուամբ Սերոբ, ուսած անդ եւ ի Պոլիս, 1893–ին ձեռնադրուած Պ. Թահմիզեան Սրբազանէ: Քաղաք տարուելով բանտարկուելէ վերջ՝ հոնկէ հանուած եւ նահատակուած է մերձակայ տեղ մը:

(Շար. 82)

(Շար. Ա. էջէն)

երեսփոխան Ա.Վարդեանն ու Մ.Թոքայէլեանը (ձանօթ՝ Ջաւուշ անունով)։ Վասիլեան եւ Վարդանեան իրենց չէնքը կը գըտնուէին այդ պահուն։ Նախորդ դիշերն ալ, վառելանիւթի կայանի յարձակման անձնասպան մասնակցած են ՀԱՄ-ի զեկավար անդամներ, օրինակ՝ Մայիս Միրզոյեան, որ երկու հոգի ալ բերա կերպով եւ զոհ ձիքներով ձեռած է։

Հինդշաբթի առաւօտեան նիստին, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը պարզած է ամբողջ կացութիւնը, ապա յայտնած թէ քննարկումը այլեւս վերջացած է եւ Գերագոյն Խորհուրդը կը չարունակէ իր ընթացիկ օրակարգը։

Հարկ էր ընտրել երկու յանձնախումբերու նախագահները՝ լրատուական եւ արտաքին յարաբերութեանց։

Առաջինին կային երկու թեկնածուներ՝ Մերուժան Տէր-Գուլանեան (խմբագիր՝ «Գարուն»ի) եւ Կամօ Վարդանեան (խմբագիր՝ «Երեկոյեան Երեւան»ի)։ Երկուքն ալ ստացած են հաւասար ձայներ (82) եւ ոչ ոք ընտրուած է։ Արտաքին յարաբերութեանց յանձնախումբի նախագահ ընտրուած է Դաւիթ Վարդանեան։ Ապա, օրակարգի կարգը եկած էր պիտանեական հարցին, բայց նիստը ընդհատուած է, որովհետեւ հոգեհանգըստեան երկու պաշօններ կը կատարուէին մէկը երեսփոխան Վ. Այվազեանի, միւսը՝ Գ. Միքայէլեանի յիշատակին։ Երկուքին թաղումը կը կատարուէր Ուրբաթ, Օգոստոս 31-ին։

⁂

Շատ ծանր կացութիւն կը տիրէ Շահումեան եւ Գետաշէն (Ղարաբաղի հիւսիսը, սահմանին դուրս)։ Ադրբեջանի կառավարութիւնը յայտարարած է թէ լուծարքի կ'ենթարկէ Շահումեանի շրջանը։ Գալով Գետաշէնի, Ազերիները քաղաքօրքի համագործակցով, կը մտնեն բնակարանները, խուզարկութիւններ կ'ընեն, մէկ խօսքով, ինչպէս անցեալին, նպատակն է խուճապի մատնել տեղւոյն հայ բնակչութիւնը որպէսզի մեկնի։ Շահումեանի Շրջ. Կոմիտէի ա. քարտուղարն ալ Ազաճանեան ձերբակալման սպառնալիքի տակ է եւ առայժմ պարտաւորուած է թաքստոց մնալ։ Երբ, Մոսկուայի միջոցով բողոք կ'ըլլայ Հայաստանէն, բանի պատասխանը այն է, որ ոչ մեռակ կայ, ոչ ալ վիրաւոր, ուրեմն՝ բողոքի հարկ չկայ...։

× Ռաֆայէլ Իշխանեանի բարձակի բեկանման հարցը դեռ լուծում չէր գըտած Ուրբաթ առաւօտ։ Իր առողջական վիճակը թոյլ չի տար որ երկար ատեն պառկած մնայ, ուրեմն հարկ է վիրաբուժական գործողութիւնը արագ ընել։ Միւս կողմէ, սակայն, վախ կայ որ դլուխին ցնցումէն երակ մը պայթած ըլլայ եւ այդ պարագային կարելի չէ վիրաբուժական գործողութեան դիմել, զգայազրկման պատճառաւ։ Ինք, համեմատաբար լաւ տրամադրուած է (Ուրբաթ առաւօտ խօսեցանք նաեւ իր աղջկան՝ Տիկին Վազդէն Մանուկեանի հետ), բայց չուզեր այդպէս անշարժ մնալ, այլ ժամ առաջ գործողութեան ենթարկուիլ։

× Երեքշաբթի, Օգոստոս 28, ժամը 22-ին, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, Բարգէն Ա-բարբգեան եւ Վազդէն Մանուկեան այցելութիւն մը տուած են Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ երկու ժամուան տեսակցութիւն ունեցած։

× Երեւանի հեռատեսիլը Հինդշաբթի, Օգոստոս 30-ին սփռած է Վասիլեանի եւ Վարդանեանի անձնասպանութիւնը եւ իրենց յայտարարութիւնը ու հրահանգները գէնքերը յանձնելու։

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

Ֆրանսական մամուլը աւելի յոռետես կը թուի քան ամերիկեանը, ընդհանրապէս։ Օրինակ, Հինդշաբթի առաւօտեան (Օգոստոս 30) «Ֆիկարօ»ի եւ «Լիպերասիոն»ի բաւական խուճապահար խորագիրներուն վրայ (թէեւ, այն ատեն ՀԱՄ-ի անձնասպանութեան լուրը չէր կար տակաւին), իրիկունը կ'աւելնար «Մոնտ»ը, որ իր առաջին էջի քրոնիկը կը խորագրէր՝ «Նոր Լիբանա՞ն մը Հայաստանի մէջ», հակառակ անոր որ առաջին տողէն կ'արձագանգէր ՀԱՄ-ի սպայակոյտի պրաման։ Կ'ըսէր սակայն թէ ինչ որ պատահեցաւ ազգաբարութիւն մըն էր, մինչ Լ. Տէր-Պետրոսեանի, տեսակ մը «Հայ Հաւէշ», ընտրութիւնով երկիրը կը թուէր կայունութիւն զտած ըլլալ։

Օգոստոս 31-ի առաւօտեան թերթերը, ինչպէս Օգ. 2-էն ի վեր, չատ լայն տեղ կու տան Մոսկոյի։ Քոթիտիէնի մէջ փլէր Վերլուիզ վերլուծում մը կը կատարէր, Իսմանիթէ չատ կարճ՝ անճնասուութիւն կը խորագրէր լուրը, նոյնը կ'ընէր Լիպերասիոն։ Աւելի երկար անդրադարձ մը կար Ինթերնեյշընըլ Հերըլտի մէջ, թէեւ կը գրէ թէ «Լեւոն Տէր-Պետրոսեան փափուկ յաղթանակ մը տարաւ Հինդշաբթի օր»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄՄԱՆԻ հանդիպումը, որ տեղի պիտի ունենար Հինդշաբթի օր, ՄԱԿ-ի քարտուղարին եւ Իրաքի Արտաքին Նախարարին միջեւ յետաձգուեցաւ յաջորդ օրուան։ Մինչ այդ Սատամ Հիւսէյն պայմաններ կը դնէր «պատանդ» կիներու եւ մանուկներու մեկնումի փոխարէն կաթ, աննդեղէն եւ դեղ պահանջելով։ Ուրբաթ անգլիական օդանաւ մը Պաղտատ կ'երթար այդ կապակցութեամբ։ Միայց եալ – Նահանգները չեն ուզեր առանձին բռնանձնել իրենց ծախքը այս գործողութեան համար (23 միլիառ տոլար), թէեւ որոշումը առանձին տուած էին։ Իրաքի Արտաքին Նախարարը՝ Ազիզ, հարցազրոյց մը տուած է Ֆիկարօ-ի ուր կը չեշտէ «արաբական լուծումի» մը անհրաժեշտութիւնը։

ԳՈՐԲԱՉՈՎ եւ Ելցին համաձայն են 500 օրէն չուկայի անտեսութեան անցնելու համար։ Կը սպասուէր որոշումին, բայց, յայտնի չէր թէ որո՞ւ ի նպաստ պիտի ըլլայ ան։ Գորբաչովի հաւանութիւնը Ելցինի եւ իր խմբակին անտեսական ծրագրին, բացայայտ կերպով դէմ է նախարարապետ Ռիժկովի տեսակէտին։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՕԳՈՍՏՈՍ 27/28)

ԳՈՐԲԱՉՈՎ ԿՐ ԴԻՄԷ
ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի

Խորհ. Միութեան նախագահը Յուլիս 30 թուակիր նամակով մը դիմած է Վազգէն Ա.ի, պարզելով տիրող իրավիճակին մասին իր մտահոգութիւնները ու խնդրելով որ որպէս «չատ հեղինակաւոր կրօնական գործիչներէն մէկը», ան խաղաղութեան ու մարդասիրութեան կոչ ուղղէ, բարերար ազդեցութիւն ունենալու համար Անդրկովկասի իրադրութեան վրայ։

Մ. Գորբաչով ի միջի այլոց կրած է. «զանգուածային գիտակցութիւնը չի հասնիր բաղաքական վերափոխումներու հետեւէն։ ... Ես ձեզի կը դիմեմ խնդրելով որ ձեր մեծ հեղինակութիւնը, հարուստ կենսափորձն ու մարդասիրութեան բարձրագոյն զգացումը եւ ձեր ժողովուրդին ճակատագրին համար պատասխանատուութեան զգացումը ի գործ դնէք օգնելու համար Անդրկովկասի մէջ արիւնահեղութեան, ազգամիջեան բախումներու, մայրերու, ծերերու, երախաներու տառապանքին դադարեցման։ Այդ նկատառումներէն թելադրուած է նաեւ խորհրդային օրէնսդրութեամբ չնախատեսուած զինեալ ուժերու ստեղծումը արգիլելու եւ ապօրինի կերպով պահուած զէնքերը գըրաւելու հրամանագիրը։ Զէնքերու յանձնումը կը կատարուի ամբողջ երկրին մէջ, բայց կը կարծեմ թէ ինծի համաձայն կ'ըլլաք որ այդ գործողութիւնը առանձին նշանակութիւն ունի Անդրկովկասի համար։ Անցած տարիները ցոյց տուած են

Տէր եւ Տիկին Օննիկ – Ժան Ալեսեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Պերճ Ալեսեան եւ զաւակները,

Տօքթ. եւ Տիկին Փաթրիք Ալեսեան եւ զաւակները,

Էօժէնի Ալեսեան եւ աղջիկը,

Տիկին Անահիտ Զամչիկ, զաւակները եւ թոռները,

Տէր եւ Տիկին Արամ Ալեսեան, զաւակներն ու թոռները,

եւ ընտանեկան համայն պարագաները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, քրոջ, մօրաքրոջ, հարսին, քեռկինին՝

ՏԻԿԻՆ ՆԱՀԱՊԵՏ ԱԼԵՍԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Այտա Միւհէնտիսեան)

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 29-ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երկուշաբթի, Սեպտ. 3, ժամը 8։30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փէռ – Վաշէզի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Ալեսեան եւ Զամչիկ ընտանիքներուն։

որ առնակատման ու թշնամութեան ճամբով կարելի չէ բնականոն յարաբերութիւն հաստատել Հայաստանի ու Ադրբեջանի միջեւ, արդարացի հիմերով լուծել Արցախի հարցը։ Համոզուած եմ որ հրամանագրին գործադրութիւնը բնականոնացման հոլովոյթին համար պայմաններ կը ստեղծէ։ Բնական է որ ամէն բան ընելու է որպէսզի այդ ընթացքին խուսափինք արիւնահեղութենէն»։

⁂

«ԻԶՎԵՍՏԻԱ»ՅԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Հայաստանի Ներքին գործերու Նախարարը Լ. Գալստեան ճշդում – նամակ մը ղրկած է Թերթին, Օգոստոս 24-ի թիւին «Հայաստան՝ զօրքեր հինգ քմ.նոց զօտիին մէջ» խորագրուած յօդուածին առընչութեամբ։ Նամակը կ'ըսէ թէ անճշդութիւնները խիստ բացասական արձագանգ առեղծած են Հայաստանի մէջ։ Այսպէս, հոն ըսուած է որ Բաղանիս-Այրում դիւղին մէջ մղուած կռիւին ըստ պաննուած են աւելի քան 50 ծայրայեղականներ՝ հայ դինեալներ եւ չուրջ 100 վիրաւոր կայ։ Մինչդեռ, Հայաստանի Ներքին գործոց Նախարարութեան տըւած տեղեկութիւններով Օգոստոս 19-էն 23, Նոյեմբերեանի շրջանին մէջ զոհուած են եօթը հոգի, եւ 36 վիրաւոր կայ։

Յօդուածին մէջ ըսուած է նաեւ թէ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին նախագահը երբ սահմանամերձ շրջանները կը մեկնէր, անձնասպներ փորձած են զրաւել ընկերացող զրահապատ կառքը։ Այս կէտն ալ կը ճշդէ Ներքին Նախարարը, ըսելով թէ Լ. Տէր-Պետրոսեան մեկնած է ոչ թէ ցամաքի, այլ օդային ճամբով, ինչ որ կը բացառէ զրահապատ կառքի ընկերակցութեան որեւէ պարագայ։ Լ. Գալստեան չէչտած է նաեւ յօդուածին ակընյայտ «հակահայ» տրամադրութիւնը, աւելցնելով որ նման կեցուածք փորձ է վարկաբեկելու Հայաստանի նորընտիր ժողովրդավար կառավարութիւնը եւ ապակայունացնելու երկրին իրավիճակը։

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՇԱԼՈՒՅՍ»

Վաղը, լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արշալոյս»ի նոր (152) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.–

Դուներն յուսոյ կամ՝
ճամբաներն Հայաստանի
ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Արգէնս Ր. ՔԼՊԱՊՃԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Ողբացեալ ընկերը Նուպար Նիկողոսեանի մահուան տարելիցին առթիւ, ընկերուհի մը, իր բարի յիշատակին 500 Ֆր. կը նուիրէ իր հետ սիրելի «Յառաջ»ին։

⁂

ՆԻՍ. – Ժան Գրիգորեան իր կնոջ,
ՓԱՐԻԶ. – Արա Գրիգորեան իր մօր՝
Մարի Գրիգորեանի մահուան 3-րդ տարելիցին առթիւ 800 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

LE TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
MATERNELLE — PRIMAIRE
SECONDAIRE
DEMI-PENSION
AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- *Enseignement MODERNE et de QUALITE avec des PROFESSEURS MOTIVES.*
- *Ambiance ARMENIENNE et FAMILIALE.*
- *Initation à l'ANGLAIS à partir du C. P.*
- *ETUDES DIRIGEES du soir.*

INSCRIPTIONS
«SCOLAIRES 1990/91»
OUVERTES

ECOLE BILINGUE
« TEBROTZASSERE »
M. Garabed DAKESSIAN / Directeur
1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43 81 01 72
SNCF Pavillons s/s Bois

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի Մանկապարտէզի վերամուտն է երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 9-ին։ Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը։ Բոլոր տեղեկութիւններու համար դիմել եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան։

Հասցէ՝

EGLISE ARMENIENNE
4, rue Komitas — 94140 ALFORTVILLE
Հեռ. – 43 – 78 – 92 – 91։

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Սէն-ԹԱնթուանի Ս. Թաղէոս եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Ռուբէն Մաճուկեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ժօզէֆ Նալպանտեան 100 Ֆր., Տէր – Կարապետեան ընտանիք Եկեղեցիին 100 Ֆր., Համապղպջին դպրոցին 100 Ֆր., Վառպուրական Հայրենակցական Միութեան 200 Ֆր., Մեժան Էթիէն ընտանիք 100 Ֆր., Պր. Ալեքսանոլ Պապայեան Եկեղեցիին 100 Ֆր., Վառպուրականի Հայրենակցական Միութեան 100 Ֆրանք, Վառպուրականի Հայրենակցական Միութիւնը կը նուիրէ «Յառաջ»ին 100 Ֆր.։

ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2
DIMANCHE
2 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆՔ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 152

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.353 (Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN 66e ANNÉE — No 17.353

ԴՈՒՆԵՐՆ ՅՈՒՍՈՅ

ԿԱՄ՝ ՁԱՄԲԱՆԵՐՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԳՐԵՑ՝ ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Քանի մը ամիս առաջ լոյս տեսաւ գիրք մը, զոր կը համարիմ ո՛չ միայն Ֆրանսահայութեան, այլեւ ամբողջ Սփիւռքի հայութեան ամենակարեւոր գիրքերէն մէկը՝ Ժանին Ալթունեանի «Ouvrez-moi seulement les chemins d'Arménie», «Բացէ՛ք ինծի միայն ճամբաները Հայաստանի»(1), որ ենթախորագիր մըն ալ ունի՝ «Un génocide aux déserts de l'inconscient» «Ցեղասպանութիւն մը՝ անգիտակիցի նպատակներուն»):

Գիրքը կը պարունակէ եօթը գլխաւոր յօդուածներ, բոլորը հրատարակուած 1975-էն մինչեւ 1988 Փարիզի Revue des Temps Modernes ամսագրին մէջ, որ Ժան Փոլ Սարթրի, Մերլօ-Փոնթիի եւ Սիմոնն դը Պովուարի կողմէ հիմնուած հռչակաւոր հանդէսն է: Գլխաւոր յօդուածներէն զատ, որոնք փորձաքննութիւններ եւ ուսումնասիրութիւններ են, կարեւոր յաւելուած մը, յատուկ այս հատորին համար գրի առնուած, ու երեք գրութիւն ևս, Temps Modernesի չարքէն դուրս, ժամագան առիթներով գրուած: Կ'արժէ ըսել որ այդ առիթներէն մէկը՝ 1979-ին Փարիզի մէջ կայացած ԻՒՄՄ-ի համագումարն էր: Երկրորդը՝ 1985-ին գումարուած դիտաժողովն էր՝ «Le nouveau paysage intérieur, fragments du monde arménien 1975 - 1985» (2) ընդհանուր վերնագրով, որուն նախաձեռնողներն էին Լիլիան Տարօնեան եւ բանի մը ամիս առաջ տաժանելի հիւանդութեան մը զոհ դացած մեր ընկերը՝ Փրիւնս Սաքայեան:

Սփիւռքի իմացական պատմութեան մէջ՝ նշանակալից պահեր էին ասոնք, ու ժանին Ալթունեանին հատորը այդ պահերը կը բերէ «ներքին դաշտանկար»էն՝ Հայութեան ներաշխարհէն դուրս, զանոնք կը պարտադրէ արտաքին լսողութեան մը, ու անոնց կեանք կու տայ այդ ձեւով, դանոնք արձանագրելով աշխարհի դաշտանկարին մէջ: Այլ խօսքով՝ այդ պահերը, հոն ծնած խօսքերն ու մտածումները կ'ենթարկէ հրապարակումի ընթացքի: Այս ձեւով տուած եղայ ժանին Ալթունեանի ընդհանուր ձեռնարկին էական յատկանշումներէն մէկը:

Գլխաւոր յօդուածներէն առաջինը լոյս տեսած էր ուրեմն Temps Modernesի 1975-ի Դեկտեմբերի համարին մէջ: Թուականը կարեւոր է: Ընթերցողը կը յիշէ թերեւս թէ 1975-ին՝ եռուն ու եռանդուն պահեր էին Ֆրանսահայութեան համար, քանի որ 1915-ի վաթսունամեակն էր, ու այդ տարին է որ լոյս կը տեսնէր Ժան Փաուլ Գաղուլի գիրքը՝ Arménie 1915. Un génocide exemplaire, որ այդքան ցնցում պիտի պատճառէր, եթէ ոչ Ֆրանսացիներուն, գոնէ՝ Հայերուն: Առաջին անգամ ըլլալով՝ իրենց ողբերգութիւնը քաղաքական իրաւունք կը տանար Ֆրանսերէն գրուած հատորով մը, եւ կրնային խորհիլ որ նոյն իրաւունքը կը տանար նաեւ մարդոց խիղճերուն եւ դիտակցութիւններուն մէջ: Վերոյիշեալ կարգաւով Ժ. Ալթունեանի առաջին յօդուածը՝ «Comment peut-on être Arménien?», կ'անդրադառնամ թէ որքան ազդուած է ան այդ տարուան դէպքերէն ու վէճերէն: Իր բոլոր գրութիւններուն մէջ՝ Ժանին Ալթունեան կը սիրէ ճրագել այսպէս դէպքերուն, իրադարձութիւններուն, այժմէականութեան հետքերը: Ինքը կը գրէ նախաբանին մէջ՝ «ներկայ յօդուածները իրենց մէջ կը կրեն ... տարիներու ընթացքին քաղաքական դէպքերուն կամ միտքերու չարժուձեւին գոյացումը» (էջ 11) (3): Նոյն նախաբանին մէջ՝ Ժ. Ալթունեան մանրամասնութեամբ կը նկարագրէ յօդուածներու ծնունդը, եւ իր՝ հեղինակին կրած փոփոխութիւնները մէկէն միւսը, որովհետեւ այդ եօթը յօդուածները կը նկատէ անիրաւ իր ոգիսականին տարբեր փուլերը, դնահատելի իրաւ եւ այդ: Մենք ալ իրեն հետ, իրաւ ընթերցող, իր յուզումը ապրած ենք: Մեզի համար ալ՝ այս յօդուածներուն ամէն մէկը կարեւոր հանդրուան մը եղած է, դնելով հարց մը, զարդացնելով խնդրականութիւն մը, որոնց բազդրիչները նոյնքան էական կը թուէին մեզի, եւ որոնց արձագանգը սակայն՝ զարմանալիօրէն տակաւ կը մնար հայկ. համայնքէն ու աշխարհէն ներս: Այդ եօթը յօդուածներուն անունները ուրեմն ահաւասիկ՝ «Comment peut-on être Arménien?» (1975) «Une Arménienne à l'école» (1977), «A la recherche d'une relation au père soixante ans après le génocide» (1978), «Terrorisme d'un génocide» (1982), «Faute de parler ma langue» (1986), «De l'Arménie perdue à la Normandie sans place» (1988), «Viol et silence» (1990):

Ինչպէ՞ս բնորոշել մէկ խօսքով այս եօթը յօդուածներուն հետապնդածը: Ամէն մէկը իր ձեւովը, տարբեր միջոցներով՝ Հայու անգիտակիցին պեղումը կը խորացնէ, ու պիտի աւելցնէի՝ Ֆրանսա ծրնած ու մեծցած հայ կնոջ մը հոգեկան, հոգեբանական ու հոգեվերլուծական կացութիւնը կը փորձէ պարզել, բացայայտել ու մտածել: Այո՛, մտածել, բառը էական է: Մտածել, երբ ո՛չ մէկ մտածողական կեցուածք ոչ թէ միայն չէր կըրցած ինքզինք պարտադրել Սփիւռքի 75 տարուան գոյութեան ընթացքին, այլ չէր կրցած պարզապէս երեւան գալ, զարգանալ: Աղէտը յառաջադունէ՝ արդիլած էր որեւէ մտածում: Հետեւաբար՝ ապրելու համար ներկան, մտնելու համար ապագային մէջ՝ անհրաժեշտ էր սկզբնական քայլ մը կատարել դէպի այդ կէտը, այդ պահը, ուր պիտի սկսէինք աղէտը մըտածել, հետեւաբար՝ պիտի սկսէինք մըտածել հրապարակումի բացակայութիւնը, որ Աղէտի գլխաւոր բաղադրիչներէն մէկն է: Աղէտը մտածել, այս երկու բառերը պէտք է կարդալ հոս չեչտը դնելով նախ եւ առաջ՝ մտածե՛լուն վրայ, զայն հասկնալով իրրեւ անհատական փրկութիւն մը, երբ ամէն ինչ կործանած է, անվերադարձօրէն: Զայն հասկնալով իրրեւ պերճանք, այո՛, բայց անհրաժեշտ պերճանք մը: Ժանին Ալթունեանն է որ կըսողը՝ «երեք սերունդի աքնանքէն եաքը գալով, վերջապէս կրցած էի չնչին հաճոյքներ ձեռք ձգել, մանաւանդ իրենց նախնիքներուն, իրենց մշակոյթին կրած ցեղասպանութենէն յետոյ՝ վերապրողներուն համար այնքան պախարակելի այդ հաճոյքը, աղէտի պահերուն այնքան տաբուի եւ տարապայման այդ պերճանքը –մտածելը» (էջ 4) (4):

Քանի որ սկսայ դինքը մէջբերել, ըսեմ որ Ժանին Ալթունեանին Ֆրանսերէնը դժուար թարգմանելի է, որովհետեւ ըստանձնուած, աշխատուած, ժամանակակից դիտողական նուաճումներով ճոխացած լեզու մըն է, առանց երբեք մտնադիտական ըլլալու (եթէ մտնադիտական ըլլար, հեչտութեամբ կը թարգմանուէր): Ամէն մէկ նախադասութեան մէջ ընդելուզուած են յուզումը եւ վերլուծումը, կազմելով իւրայատուկ բանուածք մը, այնքան նման հեղինակին մօրն ու մեծ մօրը «աղնուազարմ ժանեակին», ու «յոյսերու փունջերով ձեւով: Կը վերստեղծէ, ըմբաղայութեան մէջ կը դնէ հօրը «սառած», անկարելի սէրը: Կը դառնայ թշուառներուն, աքսորեալներուն խօսնակը, քանի որ անոնք զրկուած էին «խօսելու» կարելիութենէն, քանի որ իրենց ինքնութեան կորուստով, կորնցուցած էին խօսիլը, ու «լեզուէին արտաքսուածներ» էին (էջ 179) (8): Բայց այդ նոյն արտաքսումը, այդ նոյն կորուստը կը բնակի անչուշտ դաղտնաբար այն անձին մէջ որ եաքը կու դայ, որ դանոնք՝ կորուստ ու արտաքսում կը փոխադրէ գրութեան ու մտածումի հողերուն վրայ: Մեծ մօր ժանեակներուն, մօր բանուածքին, ու հօր ջութակին հանդէպ անհուն գորովանքը կու դայ անչուշտ անկէ, որ անոնք՝ ծնողները ուրիշ միջոց չունէին պաչտպանուելու համար հոդեկան կործանումին դէմ, չունէին լեզուն, որով պիտի կարենային արտայայտել իրենց սէրը, իրենց կորուստը: «Հաչմանդամներ» էին (էջ 180), հաչմուած այն «հոդեկան տարածքէն», որ կը դառնայ աղջկան ցաւատանջ (որովհետեւ՝ յանցապարտութեամբ լեցուն) սեփականութիւնը: Աղջիկը կը դաւաճանէ հայրերուն, լքելով անոնց զրկանքը: Բայց ստիպուած է դաւաճանելու, այդ զրկանքը փրկելու համար, դայն խօսքի տարածքին մէջ բերելու համար, հայրերը ադատադրելու համար: Յանցապարտութիւն ըսի վերը փակագծի մը մէջ: Բառը ճիշդ է միայն այն պայմանով որ լսուի անոր մէջ «պարտք»ը: «Մէկն ընթերցող որուն ծնողները երբեք թանդարան մը ոտք չեն կոխած պէտք է ընտրէ պարտքին եւ ժխտումին միջեւ, երբ հաճոյք կը դտնէ ընթերցումի արարքին մէջ» (էջ 183) (9): Հոդեբանական, լաւ եւս՝ անձնական եռանդ մը կայ այս նկարագրութեան մէջ, որ պէտք չէ ծածկէ ինչ որ փորձառութեան հիմը կը կազմէ հոս՝ զրկանքը լեզուէն: Ժանին Ալթունեանի բոլոր գրութիւններուն առանցքն է այս մէկը:

Լա՛ւ հասկցէք կատարուածը, երբ իր ծնողներու զրկանքը լքող ու դաւաճանող Ֆրանսացի կնոջ մը փորձառութիւնը կը մօտեցուի աղէտի մը, սպանդի մը ադատած, վերապրած ծնողներու զաւկին փորձառութեան: Լեզուէն արտաքսուած՝ դաւակը երկու պարադաներուն պիտի փորձէ լեզուն վերադրաւել, ըսելու, դրեթէ համար այդ արտաքսումը, յատուկ իրեն որքան՝ իր նախնիքներուն: Երկու փորձառութիւններուն միջեւ հանդիպութիւնը պարունակուած է դաղտնաբար հայերէն «լեզու» բառին կրկնիմաստ գործածութեան մէջ: Այս հատորին մէջ իմ աչքիս ամենակարեւոր յօդուածը՝ «Faute de parler ma langue», սանկ հարցումով մը կը սկսի՝ «Faute de parler sa langue. qui est-il?» (էջ 123): Խօսքը այդ Հայուն մասին է, որ «զրկուած» է իր լեզուէն: Ընթերցողը կ'անդրադառնայ հաւանաբար՝ որ որոշ դժուարութիւն մը կը դդամ «faute de»ն թարգմանելու համար: Ցաւակ է որ այս զրկանքն է ժանին Ալթունեանին համար կազմաւորիչ, սկզբնաւոր ու հիմնական կացութիւնը: Բայց չատ միամիտ պիտի ըլլայինք նախադասութիւնը թարգմանելով՝ «ո՞վ է... հայերէն չխօսող Հայը»: «Լեզու»ն հոս այն ինքնութեան երկդիմի կոչանը չէ, որ է՛ Սփիւռքի Հայերուն մեծամասնութեան համար: Նախ որովհետեւ կազմաւորիչ փորձառութիւնը անկէ զրկուած ըլլալն է: Երկրորդ՝ որովհետեւ «լեզու»էն զրկուածը «exclu du langage» մըն է, անխուսափելի, անչրջանցելի ու հետեւաբար՝ աննիւթաժեշտ արտաքսումով մը: Պիտի չհասկնանք ժանին Ալթունեանի «faute de»ն, այնքան ատեն որ չմտաբերենք այդ «անհրաժեշտութիւն»ը: Պարտք կամ ժխտում, dette ou déni, հրաժեշտ կարելի չէ տալ անոր: Ու Սփիւռքի մէջ տիրապետող դաղափարախօսութիւնը, այլապէս կեդծաւոր կեցուածքով մը՝ անչափացած լեզուի մը

●▶

●▸

վրայ հիմնելով իր չգոյութեան դիմող ինքնութիւնը, հրաժեշտ կու տայ անհրաժեշտին: Մէկ խօսքով, կը զրկուի հիմնականէն՝ զրկանքէն:

Ու որպէսզի յստակ ըլլայ թէ «լեզուէն զրկուող»ին, հետեւաբար՝ լռութեան մատնուողին փորձառութիւնը Ժանին Ալթունեանի անձնական հարցը չէ միայն, ո՛չ ալ հայերէն գիտնալու կամ չգիտնալու երկդիմութիւնը, յիշեցնեմ որ 1914–ին, Աղէտի նախօրեակին, հայ կեանքի ամէնէն կարեւոր անկիւնադարձէրէն մէկուն, Պոլիս լոյս տեսնող Մեհեան հանդէսի հանգանակին մէջ, Հայութեան արեւմտահայ հատուածին կարեւորագոյն գրական գործիչներու ստորագրութեամբ՝ կը կարդանք հետեւեալ բառերը, պարզ, չնչին, ահաւոր. «բեկանել լռութեան դատակնիքը»: 75 տարի ետքը, տակաւին մէկը ինքզինքին հարց չէ դրած թէ ո՞ր «լռութեան» մասին է խօսքը այդտեղ: Ջեմ մանրամասներ (10): Բայց պէտք է Ժանին Ալթունեան մը դար, որպէսզի այդ հարցումը դրուէր վերստին հրապարակ, երբ ամէն ինչ վերջացած է արդէն իսկ: Չկրցանք բեկանել լռութեան դատակնիքը:

Ցուզում եւ վերլուծում: Ժանին Ալթունեանի իւրայատուկ ձեւն է ինքնակենսագրութեան նուիրուելու: Անի Էռնոյին նուիրուած ուսումնասիրութեան վերջին տողերուն կ'ըսէ՝ «Այս ուսումնասիրութիւնը պիտի ուզէի վերջացնել խոստովանութեամբ մը· յստակ է որ Անի Էռնոյի ծնողքին հետեւելով քայլ առ քայլ՝ չատ յաճախ իմ ծնողքիս մասին կը խորհէի, մինչդեռ տարբեր հանգամանքով՝ անոնք արմատապէս կը զատորոշուին առաջիններէն» (էջ 202): Բայց դըրքին յառաջաբանին մէջ կը կարդանք՝ «Գրեթէ երբեք փափաքը չեմ զգացած «ինքնակենսագրական» ոճով իմ փորձառութեանս, կամ հոգեվերլուծական բուժումին մասին խօսելու, որովհետեւ այդ ըրած եմ այլ գրութիւններու «ընթերցում»ին ընդմէջէն (էջ 10): Երկու բանաձեւումները անչուշտ՝ չեն հակասեր իրարու: Հրամցուածը տարբերուած ինքնակենսագրութիւն է: Անհրաժեշտ տարբերում ու «հեռակայում» (distanciation), որովհետեւ հարցը «ծնողքներուն լռածը թարգմանել էր հրապարակելի եզրերով» (անդ) (11): Ինքնակենսագրական յուզում, որովհետեւ ենթական կը դառնայ լռուածին առքին ու ասքին մէջ: Ինքնակենսագրականէն անդին վերլուծում, որովհետեւ լռուածը չի քակուիր ինքնին, չի դառնար դէպքերու, իրադարձութիւններու մատնանշում: Լռուածէն ուժով՝ կայ լռութիւնը: Կորսուածը կ'ըսուի միայն իր բացակայութեամբ («une culture signifiée en son défaut», էջ 13): Կ'ըսուի, ձեռք կը ձգուի հետեւաբար ու հետեւողաբար՝ այլ լեզուով մը, այլ անձի մը լսողութեամբ (օտար իր լեզուով, օտար իր մշակոյթով, օտար իր դրաւած դիրքով, որ հոգեվերլուծողին դիրքն է «բուժումի»ի գործողութեան ընթացքին): Ժանին Ալթունեան կ'ըսէ՝ «այլ լեզու, այլ մշակոյթ, այլ գրութիւն, երբեմն նոյնիսկ այլ աշխատասիրութիւն մը պաշտպան(ու)ելու համար» (էջ 10): Պաշտպանուելու համար կործանիչ լռութենէն (ժխտումը): Պաշտպանելու համար կազմաւորիչ լռութիւնը (պարտքը):

Այլը անհրաժեշտ է, որպէսզի կազմըւի կամ վերակազմուի սեփականը: Եթէ մնաց այն առեն՝ սեփականութիւն: Այլը մերժուած էր չատոնց, Աղէտէն իսկ առաջ: Կործանած էր, հոգեվերլուծական եզրաբանութիւնը գործածելով, «խորհրդանշականացում»ի կարելիութիւնը, աւելի պարզ ձեւով ըսուած՝ ներքին տարբերակումը, հայրական յղոյթը, որ կարելի կը դարձնէ Այլին հետ յարաբերութիւնը: Ըսի՝ Աղէտէն իսկ առաջ, եւ ոչ թէ միայն Աղէտի հետեւանք: Ժանին Ալթունեանի գրածն է, 1975–ի ուսումնասիրութեան մէջ: Կ'առանձնացնեմ այս կարեւոր մէջբերումը·

«Ներկայ վերլուծումին մէջ՝ վարկածս այն է որ Սփիւռքի մէջ Հայոց խնդրակատուրեան խորքին կը գտնուի հոգախտաւոր (psychotique) կառոյց մը: Այլ բառով՝ Հայերը ուրիշներէ աւելի պէտքը ունին ճանաչումի, որովհետեւ ջարդուեցան երբ արդէն իսկ կորնչուցած էին իրենց ազգային ինքնութիւնը: Մահացու հարուած մը կրեցին, այն պահուն երբ այդ կորուստին խորհրդանշականացումը չէր կրնար կատարուիլ այլեւս» (էջ 26):

Պէտք չունիմ հոս «psychotique» բառին նշանակութիւնը մանրամասնելու, քանի որ Ժ. Ալթունեան անոր բացատրութիւնը կու տայ մէջբերուած տողերուն մէջ: Ու չատ դայթակղելի թող չթուին այս անմարսելի տողերը: Կը նկարագրէն մէկ խօսքով՝ զոհի եւ դահիճի անշրջանցելի յարաբերութիւնը, այն մէկը որմէ չկայ փախուստ: Ի վերջոյ ճիշդ նոյն բանը կ'ըսէ Յակոբ Օշական, երբ կը յատարարէ, խօսելով 1890 – 1915 շրջանին եւ հոն պատահած խժդժութիւններու անմարսելիութեան մասին. «Սահմանադրութիւնը ստեղծող սերունդը չէր կատակած մեզի պատգամները այս կարգի անգետեղելի արարքներու դէմ ու համար: Այս է պատճառը, որ մեր նոր աղէտը մեր հոգիին ալ կործանումը ընէ կարելի...» (12): Անչուշտ երբ իր տողերը կը դրէր, Ժանին Ալթունեան Յակոբ Օշականի ո՛չ գործին ծանօթ էր, ո՛չ ալ անուներին:

Այլ լեզու, այլ մշակոյթ, այլ գրութիւն, այլ լսողութիւն, բանալու համար այն հոգեկան տարածքը, ուր կարելի ըլլայ զայն «հրապարակել»: Այլէն այս շրջանցքը կարելի է ըսել որ Ժանին Ալթունեանի մտասեւեռումներէն մէկն է: Իր կեցուածքը եւ իր գրութիւները կը ներկայացնեն այդ շրջանցքին կիրառումը եւ տեսաբանութիւնը: Եօթը դպրոցական գրութիւններուն չորս հատը ի հարկէ հեղինակին բառով՝ «ընթերցում»ներ են: Ընթերցումի առարկայ դարձած են այս ձեւով Էվա Թոմայի «Le viol du silence»ը, բռնաբարութեան եւ զայն ծածկող ընկերային լռութեան մասին, Անի Էռնոյի «La Place»ը, որուն մասին խօսեցանք, Մարթէն Մելկոնեանի «Le Miniaturiste»ը, եւ վերջապէս՝ Մայքըլ Առլէնի կրտսերի «Անցք դէպի Արարատ»ը: Գրքի կեդրոնը կը գտնուի «Terrorisme d'un génocide» վերնագրով Ժանին Ալթունեանի հօրը վերապրողի վկայութիւնը, գրուած հատանաբար 1921–ին (13): Հայրական վկայութիւն, որուն մասին խօսելու առեն՝ Ժ. Ալթունեան քանի մը անգամ կը խօսի անոր պատճառած «ամօթ»ին մասին (օրինակ՝ «հրապարակումը առանձնելու ամօթը», էջ 81): Երկար հատուած մը պիտի մէջբերեմ, որովհետեւ հոս է որ կայ լաւագոյն կերպով բանաձեւուած՝ շրջանցքի անհրաժեշտութեան տեսաբանութիւնը, եւ շրջանցքի բնորոշումը իբրեւ «թարգմանութիւն»·

«(Հօրս) մահէն ութ տարի ետքը միայն՝ ինքզինքս բաւական ուժով զգացի (վերապրողի իր վկայութիւնը) դիմագրաւելու համար, ու զայն թարգմանել տալու: Թարգմանութեան այս աշխատանքը իմ աչքիս՝ տղարերքի «աշխատանք» մըն էր, փոխադրութիւն մը, ճիշդ հեռաւորութեան մը դրուած շրջանակ գծելու ձեւ մը, որպէսզի դրութիւնը դառնայ ընթեռնլի: Լեզուական իր վերծանումով, այլ նաեւ իր «ընթերցողական ծանօթութիւններով», որոնք վկայութիւնը աշխարհագրական ու պատմական համագիրի մը մէջ կը դետեղեն, թարգմանիչը լեզուի իրականութիւն մը կ'ընծայէ պատումի մը որ պիտի մնար եթէ ոչ... հաղորդակցութեան դաշտէն դուրս: Ի հարկէ՝ այսօրուան Հայոց այս «ընտանեկան գաղտնիքը» օտարի մը աչքին՝ կրնայ զառանցանք թուիլ, քանի որ դիտնալով հանդերձ թէ բռաւութիւնը խելագարութիւն մըն է, չատ աւելի չարմար կը գտնէ ան խելագար նկատել զայթակղութիւն առեղծողը: Այնպէս որ ոչնչացումէն ազատիլ ու վերապրիլը անչուշտ՝ ողջ մնալ կը նշանակէ, բայց նաեւ անկէ բուժուիլ –եւ վաթսուն տարին հազիւ բաւական է– որովհետեւ հեռաւորումի «աշխատանք» մը պէտք է տանիլ տակաւին, ողջերու աշխարհին մէջ թարգմանելու համար ոչնչացումը» (էջ 82):

Թարգմանել չխելագարուելու համար: Ցաւակ է որ Ժ. Ալթունեանի «թարգմանել»ը պէտք է հասկնալ կարելի բոլոր իմաստներով: Հոգեվերլուծական փորձառութիւնն ալ այս իմաստով հատանաբար՝ թարգմանել մըն է: Անցք մըն է թարգմանելը, օտարի լեզուէն ու լսողութենէն, որպէսզի անգետեղելին, սկզբնական համարուած բռաւութիւնը կարենայ գետեղուիլ, դառնալ իր վայրը, փոխադրուիլ «խորհրդանշական» ցանցի մը մէջ, հրապարակ դալ: Լեզուական փոխադրութիւնը հոս՝ համազօր է «հոգեկան տարածք»ի մը վերակազմութեան, քանի որ «այս է պատճառը որ մեր նոր աղէտը մեր հոգիին կործանումը ընէ կարելի...»:

⁂

Թեմաներու ամբողջ շարք մը երեան եկաւ հոս՝ վերը, թեմաներ որոնց կապկցութիւնը փորձեցի ցոյց տալ հետզհետէ: Հրապարակումի փորձաքարը, կապուած թարգմանելու անհրաժեշտութեան: Սկզբնական բռաւութեան անգետեղելիութիւնը: Լեզուէն զրկուած ըլլալը, եւ այդ զրկանքը փրկելու, ինչպէս անկէ փրկուելու համար տարուած աշխատանքը: Ոսկեշղարշ լռութիւնը, կործանիչ, կազմաւորիչ, որ հոմանիշն է ընկերային բռաւութեան:

Հիմա պիտի անցնիմ վերստին եօթը դլխաւոր դրութիւններէն, ցոյց տալու համար որ այդ լռութիւնը, «սեփական լեզուէն (լեզուի՞ն) օտարումը (14) (էջ 33), կարմիր թելի մը պէս կ'անցնի բոլորէն, ու կը կազմէ անոնց բո՛ւն առանցքը:

Առաջին դրութեան մէջ «Comment peut-on être Arménien?», հարցը ցեղասպանութեան ճանաչումին բացակայութիւնն է, ու անոր հետեւանքները: «Կարծես Սփիւռքի Հայերուն մօտ՝ նախնիքներուն լեզուն ու խօսքը մնացած ըլլար չզթայուած: Ցեղասպանութեան չճանաչուելը զիրենք կը զրկէ այն լեզուէն (language) որուն մէջ պիտի կարենային քսել աչխարհին իրենց նախնիքներուն նախճիրը...» (էջ 31): Բոլորին կողմէ ընդունուած ուղենիչերու, նշաններու բացակայութիւնը՝ ենթակային կը ձգէ միայն «մղձաւանջային պապանձում»ի մը կրելիութիւնը (անդ), որ այլոց լսողութեան սահմաններէն դուրս կը մնայ: Երբ հին սերունդի մը «պատգամ»ները կը պակսին, երբ անոնցմէ ժառանգուած հոգեկան կառոյցներու աւանդը անբաւարար է «նման անգետեղելի արարքներու դէմ ու համար», ամբողջ աչխատանք մը անհրաժեշտ է զանոնք փոխանորդելու համար, ազատելու համար լռութենէն ու լեզուի զրկանքէն: Աղէտը, կեանքերու, հոգերու չափչտակումէն անդին, մշակոյթի մը քայքայումէն անդին, այդ «անլեզուութիւն»ն է, որուն պատճառով բռնաբարուածը չի կրնար բռնաբարութիւնը լսել, «փաստել»: Տարրական խմաստով մը՝ Աղէտը լռութեան դատակնիքն է:

Ու դառնալով անմիջապէս վերջին դրութեան՝ «Viol et silence», որուն վերնագիրը կ'ըսէ արդէն իսկ ամբողջ ծրագիրը, կարդանք քանի մը նախադասութիւններ, որոնց մէջ Ժ. Ալթունեան չատ յստակ ու բացայայտ կերպով կը դնէ ահաւոր կապակցութիւնը: Ինդրոյ առարկայ դիրքը՝ Էվա Թոմային «Լռութեան բռնաբարութիւնը» (15) «ըստ իս ունի իրր գլխաւոր առանցք ոչ թէ բռնաբարութիւնը, այլ լռութիւնը, որ կը անուցանէ, կը ծածկէ, կ'երկարաձգէ անհատներուն ինչպէս հասարակականութիւններուն վրայ գործուած բռաւութիւնը: Կը բացատրէ մեկուսացող վիհը, կ'ապակատէ ամէն էակ որ – իր կամ իր նախնիքներու մարմնին մէջ – հանդիպած է անոր անասելի սարսափին: Լուռ բռնաբարութեան եւ բռնաբարող լռութեան միջեւ այս կապակցութիւնն է որ զիս խորապէս չահագրգռած է Էվա Թոմայի պատմութեան մէջ» (էջ 203): Ընթերցողը զըժուարութիւն պիտի չունենայ մէջբերուած տողերուն մէջ գտնելու լռութեան մատնուած Աղէտը, որ աղէտի մատնող լռութիւնն է՝ «անլեզուութիւն»ը, զրկանքը լեզուէն, ու լեզուի՛ն: Էվա Թոմային բառերով« Հայրը զիչերուան մը սերահարն է, յաջորդ օրը դառնալու համար վերստին հայր, ամբողջը՝ առանց ո՛չ մէկ բառի: Միսը կը ժխտէ լեզուն (La chair nie le verbe): ...Լեզուի բացակայութիւն: Բառ չկար պատահարը ըսելու համար»: Էվա Թոմա կրցեր է դուրս ելլել այդ անլեզուութենէն, կրցեր է վերակոչել երրորդ անձը, Այլը, որ չրջագայութեան մէջ կը դնէ վերստին իմաստը: Ու կրցեր է դրել: «Գրուածը միչտ այն չէ՞ արդեօք ինչ որ անկարելի է խօսքի վերածել» (էջ 216):

*Այս ձեւով է որ «լռուած»ը կործանիչ ըլլալէ անդին՝ կրնայ նաեւ ըլլալ կազմաւորիչ: Այդ կը փաստէ Մայքըլ Առլէնի «Անցք դէպի Արարատ»ի ուսումնասիրութիւնը, որ յաջող անցքի մը նկարագրութիւնն է, որմէ եռքը ենթական կրնայ ձերբազատիլ «ազգային պատկանելիութեան» խելագարութենէն, ու նուիրուիլ «առօրեայի պայքարներուն» (բառերը Առլէնինն են, կրկնուած ու ստանձնուած իր մեկնարանին կողմէ): Այս յաջող անցքին բանաձեւն է Ժանին Ալթունեանի դըրչին տակ· «Accéder au patrimoine en déchiffrant le non-dit paternel», իրական ժառանգ մը ձեռք ձգել, լռութեան պարտադրած խելագարութենէն անդին, հօր կողմէ լռուածը վերծանելով, ու վերծանելով անչուշտ իրրեւ լռութիւն: Միչտ զրկանքը փրկելու հարցը կայ: Այս էական կէտը չեն տեսած Մայքըլ Առլէնի միւս բոլոր մեկնաբանները, աւելի ճիշդ՝ զինքը չհասկցողները, օրինակ իր գերքը Պէյրութի մէջ հայերէնի թարգմանողները, որոնք Առլէնին գործին մէջ կը տեսնէին վերադարձը դէպի Հայութիւն, վերադարձ մը որ անչուշտ չկայ այդ գործին մէջ, այլ չկայ նաեւ փաստօրէն հինաւուրց իրականութեան մէջ: Սովորական անլուրջ ընթերցումը Մայքըլ Առլէնի մէջ կարդացած է ազգայնական պահանջներուն վիճառածը, չատ ընթացիկ ձեւ մը կարզալու, որ իր վիճառածը կը դանէ միչտ ու անպայման: Պէյրութի ընթերցողներուն համար, որոնք իրենք զիրենք Հայութեան հրեշտակ պահապանները կը համարէին, հաւանաբար քիչ մը չատ նրբամիտ տարբերութիւն մըն էր այն մէկը որ կը դրուի հայրական ժառանգը վերստեղծելու եւ Հայութեան «վերադառնալ»ուն մէջեւ: Կ'ենթադրեմ որ իրենց համար վերստեղծելու հարց մը չէր կար, քանի որ իրենց ներկայացուցած առասպելական Հայութիւնը կար ու կը մնար: Ինչպէ՞ս հասկնային հայրական զրկանքը փրկելու էականութիւնը: Եւ ամէն պարագայի մէջ լաւ չէին կարդացած Մայքըլ Առլէնը որ իր գրքին մէջ կը գրէ սեւ ճերմակի վրայ որ Հայերուն դեղեցիկ յատկանիչներէն մէկը «ազգայնութեան նեղ չրջանակը կարենալ գանցելն է», ու քիչ մը անդին՝ «Ազգ կազմելը կը նչանակէ ընդհանրապէս հողի մը ժառանգորդը ըլլալ եւ սեփականատիրոջ հպարտութիւնը վայելել... Մինչդեռ Հայ ըլլալը՝ նչանակած է միչտ ազգութեան եւ սեփականատիրութեան ենթադրեալ պահանջները չրջանցել...»: Թէ Մայքըլ Առլէնն կը սխալէր Հայերուն վերաբերելով այդ յատկանիչը, այդ՝ ուրիչ հարց է: Բայց կը գանէր իր ճշմարտութիւնը, ա՛յդ է էականը: Ժանին Ալթունեան դիտցած է այդ ճշմարտութիւնը վերբերել, պարզելով այն ամբողջ ճանապարհը զոր հեղինակը ստիպուած էր կարել, հասնելու համար հոն: Այսինքն՝ միա՛կ ճանապարհը, որ ինքնակեդրոն խելագարութեան մը մէջ ապրող համայնք մը կրնայ վերածել ստեղծագործ հաւաքականութեան: Պայմանաւ անչուշտ որ Սփիւռքի ժխտումին այլատեսակ ձեւերը չկրկնուին ու չխրատեսեն: Ընթերցողը դիտէ հատանարար թէ վերջերս՝ կուսակցական դեկավար մը որոշեց «Սփիւռք» բառին գործածութիւնը արգիլել իր հոսանքին պատկանող մամուլին մէջ, եւ տեղը պարտադրել «արտերկիր» բառը: Օրուելեան new speechին համազօր պարագայ մը, զոր մինչեւ հիմա չատուկ կը կարծէինք միմիայն ամբողջատիրական սիստեմներուն, որոնք երբ կ'ուզեն իրականութիւն մը ջնջել՝ կը փոխեն... լեզուն:

⁂

Ընթերցողը կը հասկնայ հաւանաբար, թէ ներկայ տողերը դրողին մօտ՝ որքան լայն են նոյնացումի համեմատութիւնները Ժանին Ալթունեանի հոգեկան պեղումի եւ անձնական որոնումի աչխատանքին հետ: Կը հասկնայ նաեւ թէ 15 տարի հեղինակ մը կարզալէ յետոյ՝ կու գայ անոր հետ հաչուեյարդարի նստելու պահը: Գրախօսուած հատորին լոյս ընծայումը այդ հաչուեյարդարին առիթը ընծայեց ինծի: Քիչ կեցայ «Faute de parler ma langue»ին վրայ, զոր ինչպէս ըսի՝ ամէնէն յաջողը կը նկատեմ հեղինակին փորձագրութիւններու չարքին մէջ: Հոն կարծեմ վերջնական կերպով ամփոփուած են Ժ. Ալթունեանի գլխաւոր մտահոգութիւնները, դրոյթները, թեմաները, լեզուէն զրկուած ըլլալու պարագային մինչեւ էական ու էաբանական «թարգմանութեան» մը անհրաժեշտութիւնը: Հոն ներեան կու գայ նաեւ բացայայտ կերպով զրկանքին էականութիւնը ժխտող կեցուածքներուն քննադատութիւնը(16): «Մէկ կողմէ՝ պաչտամունքի առարկայի՝ ֆէթիչի վերածուած լեզու մը, զոր կ'ուզենք ամէն գինով փոխանցել ժխտելու համար աւերումը լեզուական ջնարակին տակ, ու միւս կողմէ՝ լեզու մը զոր պէտք է անպայման լքենք չմեռնելու համար· այս է հոգախտական խոցելի երկընտրանքը» (էջ 130–131) (17): Նոյն նախադասութեան մէջ այսպէս՝ կայ երկու հակադիր ու փոխադարձ կեցուածքներու մատնանչումն ու քննադատութիւնը, եւ անոնց հոգեբանական բնորոչումը: Այս է Ժ. Ալթունեանի ոճը:

Հեղինակին մատնանչած այս խոցելի երկընտրանքն է, որ այնքա՛ն դժուար կը դարձնէ իր իսկ տողերուն թարգմանութիւնը հայերէն լեզուով: Զանոնք հայերէն թարգմանելը դրաւական մըն է սակայն: Ֆէթիչացման և լքումի աւերիչ հակադրութիւնը զանցելու ստիպողութեան առջեւ կը դնէ մեզ, բան մը որուն պիտա-

ԱՐԳԷՈՍ

Գրեց՝

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

Նախ ուղիղ պէտք է երթար: Մինչեւ հրապարակը: Ճիշդ այն անկիւնը, ուր «իր» ճաշարանը կը դառնուէր՝ խիստ հաւատացեալ, մօրուսաւոր, գլուխը գդակը դրած եւ գործի սկսելէ առաջ աղօթքներ մրմնջացող խոհարարով՝ ձեռքը հսկայ դանակ մը, անդադար ջարդելով ուղղաձիգ չամփուրի մը վրայ սեղմուած խորոված: Եւ հանկէ, ճիշդ հանկէ պիտի չարունակէր դէպի դիմաց: Այո՛, ուղիղ: Ալ դառնալու պարագային պիտի երթար դէպի Մուսթաֆափաշա: Եւ ան հոն չէր ուզեր երթալ: Այդպէս չէ՞ր: Հրապարակը կարեց ու անցաւ: Քանի մը մեթր վերջ արդէն ձախ պէտք է դառնար, յետոյ վերստին աջ, անցնելով թաքսիներուն քովէն: Անկէ վերջ սխալիլ կարելի չէ, ըսած էր իրեն պանդոկի պաշտօնեան իր զուսպ քաղաքավարութեամբ: Անհոգ թող ըլլար, պիտի զբաղէին իր կնոջմով: Տղա՞ն: Անոր համար ալ պէտք եղածը պիտի ընէին: Իսկ տաքութիւնը, որ չափազանց էր անոր ողջ մարմինը, ան անպայման պիտի իջնէր՝ չնորհիւ դեղերուն: Կրնար անվարան ճամբորդել:

Աքսալուր, մրմնջալ կարապետ, երբ խորտուբորտ ճամբուն վրայէն կ'երթար, անցնելով անոր երկու կողմը չարուած, կիսաւարտ շինութիւններուն՝ յառաջիկայի պանդոկներուն առջեւէն, որոնցմով կը վխտար համային չրջանը: Եւ ձախ կողմը արդէն իսկ կը տեսնուէր սպիտակ եւ նոյնպէս կիսաւարտ բազմայարկանի պանդոկ մը: Հանկէ ձախ պէտք է դառնաք, յիշեցուցած էր իրեն պանդոկի պաշտօնեան: Եթէ կ'ուզէք ձեր ճամբան կրճատել՝ մօտ երեսուն քիլոմեթր: Վերյիշեց թէ՛ այս առաջարկը եւ թէ՛ տաքութիւններու մէջ այրող, անդադար փախող տաղտ: Բժիշկ մը պէտք էր անպայման: Առաջարկած էին տեղացի մը, որ «Ամերիկա ուսանած էր»: Եկած ու մանրակրկիտ քննած էր տաղտ: Սովորական աղիքի կրիպի մրն է, ըսած էր անթիպիոթիք մը սրսկած առեն: Ո՛չ, Ամերիկա չէր դառնըւած, բայց ուսանած էր Համիթթէփէյի բժշկական համալսարանը, ուր անդլերէնով կը դասաւանդուէր ամէն ինչ: Հիւանդութեան պատճառը՞: Թեթեւ մը հազալով պատասխանած էր նոյն առեն դերզրաղած մկկու մը պէս գործիքները իր պայուսակին մէջ դեռեղելով: Գիտէք, ըսած էր, մեր հոստեղի ճաշարանները չատ մաքուր չեն աշխատիր: Զա՛ն պէտք է դառնար, ձա՛ն, եթէ կ'ուզէք ճամբան կրճատել: Աքսալուրէն կ'անցնիք այն առեն: Աքսալո՞ւր: Բժիշկին հետ դուրս ելած էր: Կ'ուզէր վինքը առաջնորդել իր կնոջ դեղարանը: Կարապետ բաբախող սրտով հետեւած էր անոր, վինքը աչքէ չկորնցնելու համար: Անխուսափելի էր չանցնիլ հրապարակէն, չտեսնել գդակով մօրուսաւոր ծերուկը, որ ձեռքը երկար դանակը ըստ իր սովորութեան կը չարդէր ու կը չարդէր խորովածը: Միայն այդքանը եւ աճապարանօք իրենց պանդոկը վերադարձած ըլլալը կը յիշէր, կարեւորութիւն չտալով խորտուբորտ ճամբաներուն կոխած էր կազի ոտնակին վրայ, որպէսզի քովը հասնելու, ջերմութիւնը մինդամայն վանելու տենչով:

Վերջապէս Աքսալուր տանող ճամբուն վրայ էր: Ժպտեցաւ: Սալայատակ քարերով ճամբայ մըն էր: Շարունակ աջ ու ձախ պէտք է դարձնէր դեկը: Ուղին կորութիւններու չարան մըն էր: Եւ նաեւ զառիվեր: Եթէ դիտցած ըլլար ճամբուն այդպէս ըլլալը, նախընտրութիւն տուած պիտի ըլլար երկար ճամբուն, որ թերեւս աւելի յարմար էր: Ետ կրնար դառնալ: Իր ձեռքն էր ամէն ինչ: Բարձրացան հայհոյեց: Բաւական մը բարձրացած էր արդէն եւ հեռուէն կը կռահուէր քաղաքը այլանդակ ու բազմաճեղ բլուրներու ընդմէջէն: Խորունկ չունչ մը քաշեց ու չարունակեց կոխել կազի ոտնակին վրայ: Բնութիւնը դեղեցիկ էր եւ օդը պայծառ: Վերստին միտքը ինկաւ Աքսալուրը: Աք սալո՞ւր: Սալոր: Սպիտակ: Սպիտակ սալոր: Նոյնիսկ անցեալ երեկուն, երբ տղան քովը նստած կը սպասէր որ դեղերը գործէին իրենց ազդեցութիւնը, ակամայ մերթ ընդ մերթ խորհած էր այդ տարօրինակ անունին մասին, որ իրեն համար թրքական չէր: Ակ սալուր: Աք սալուտ: Սպիտակ սալուտ: Ցիչեց Քայմաքըլըն: Բաւական դումար մը վճարած ու ներս մտած էին սառըդեղարանէ մը: Գիտէին որ դուռը անվերջ պիտի չկարենար պաշտպանել զիրենք եւ տեղի պիտի տար ուշ կամ կանուխ: Եւ յետոյ ի՞նչ պատահած էր իրենց, այդ կիներուն, տղամարդոց, ծերուկներուն եւ երիտասարդներուն: Հրկիզուած չէին: Պատերը զերծ էին մուրճ: Մինչ գնդակահարուած կամ դաշունահարուած էին: Իսկ ի՞նչ ըրած էր քիչ առաջուան երիտասարդին մեծ հայրը այն առեն: Վստահաբար «Միատր, միատր» չէր պոռացած եւ ղէմքին վրայ չկար քմծիծաղ: Եւ այն երիտասարդ աղջիկներուն մեծ մայրը՞: Անոնք ո՞ւր էին այն առեն: Պաղատա՞ծ էին թէ չհոսի անմեղ մարդու արիւն, թէ եկեղեցին սուրբ վայր է, Աստծոյ տուն: Թերեւս: կարապետ դուրս ելաւ եկեղեցիէն: Լուսանկար պիտի չքաշե՞ս: կինն էր այս մէկը: Ո՛չ, պատասխանեց կարապետ կարուկ: Եկէք երթանք: Բայց ես չա՛տ ծարաւ եմ, հայրիկ, ըսաւ տղան: Դեռ չափազանց տաք էր օդը:

Մինչ ձեմիլի վերջին Ցոյները կը սպասէին իրենց վախճանին, ի՞նչ կ'ընէին նոյն պահուն Քայմաքըլի բնակիչները: Միթէ անոնք ալ փորձած էին փրկել իրենց կեանքը պահուըռտելով ստորգետնեայ քաղաքին մէջ, կծկուելով ճիշդ իրենց՝ զբօսաշրջիկներուն պէս սենեակներուն, անցքերուն մէջ: Եւ վստահաբար այս կամ այն անկիւնով, առաջնորդը կը բացատրէր թէ մարդիկ հոն առեւնին մոմեր կը վառէին: Մարդիկ, այսինքն զբօսաշրջիկներ: Հետզհետէ կ'իջնէին յարկ առ յարկ դէպի վար, դէպի խորքերը: Մերթ կորագամակ կ'անցնէին ցած անցքերէ, որոնք յաճախ կը խցուէին: Այդ պահերուն տարբեր արտայայտութիւններ կը լսուէին՝ քանի մը լեզուներով, սկիզբը ուրախ, աւելի վերջ վախով՝ չաղախուած: Ի՞նչ կը զգային չինարարները այս նորագեռնեայ քաղաքին Եւ անոնց յաջորդող սերունդները, երբ հարկադրուած ապաստան կը դանէին հոս փրկելու համար իրենց կեանքը: Դարեր առաջ պատահած էր այս բոլորը, կ'ըսէր առաջնորդը: Ճիշդ Ճեմիլի Ցունաց եկեղեցիին պէս, մրմնջաց կարապետ: Բաւական մը փընտրուած էին զայն, անցնելով փոչոտ փողոցներէ եւ վերջապէս դուչակած անոր տեղը: Զբօսաշրջիկներու խումբ մը կը կենար հոն: Եւ հոն պէտք է դառնուէր աւանին միակ տեսարժան վայրը, հակառակ պարագային ի՞նչ գործ ունէին հոն օտարները: Զախ դառնալով ելան փողոցի վեր՝ լեցուն աղբերով: Միատր, միատր: Վերէն կու գային ձայները: Տունի մը պատուհանէն գլուխնին դուրս ցցած էին հազիւ 13–14 տարեկան երեք աղջիկներ: Կը ճչային եւ կը խնդային բարձրաձայն: Ցետոյ կը չարունակէին խօսիլ, այս անդամ իրարու հետ՝ բայց միշտ իրենց՝ օտարներուն մասին: Եւ միշտ հեղնանքով: կարապետ վեր նայեցաւ, տեսաւ խաղողի ողկոյզները, տերեւները՝ փոչոտ ինչպէս ամէն ինչ: Աղջիկները ակնթարթի մը համար լռեցին եւ յետոյ չարունակեցին չաղակրատել: Երբ պզտիկ հրապարակը հասան, օտար խումբը դեռ հոն կը կենար, եկեղեցիին առջեւը: Ան ի տարբերութիւն չրջանի միւս եկեղեցիներուն քարայրի մը մէջ եւ կամ դեռնին տակ չէր կառուցուած: Ոմանք կը քննէին անոր դուրսի պատերը, ուրիշներ կը լուսանկարէին զայն կամ իրենց ընկերուհիին, այս բոլորը շատ դանդաղկոտ: Ցեղեկուան առեն էր եւ տօթը հասած էր իր զագաթնակէտին: կարապետ մօտեցաւ պատերուն եւ տեսաւ անհամար փամփուշտի հետքեր՝ մեծ ու պզտիկ: Նոյն վիճակին մէջն էր եկեղեցիին դուռը, որ աւելի մաղի կը նմանէր: Ներս մտաւ, հոն ալ նոյն անմխիթար վիճակը: Միատր, ըսաւ մէկը ձախ կողմէն: Հազիւ տասներեօթը տարեկան տղայ մը: Աչքերուն մէջ լիրբ համարձակութիւնը կը չողար: Միատր, հառ՞ւ ար եու: Քմծիծաղ մը դրոշմուած իր երեսին վրայ, կ'երկարէր իր ձեռքը հին բարեկամի մը մտերմութեամբ: Հառ՞ւ ար եու: Հոս բարեկամ մը ունենալ չէի դիտեր, ըսաւ կարապետ Թրքերէն: Ժպիտը սառեցաւ տղուն երեսին վրայ, ձեռքը ետ քաշեց, կակազեց կէս մը դէպի ձախ, դէպի իր ընկերները դառնալով: Պէյճիճնտին մեզմէ է եղեր: կարապետին չէր նայեր այլեւս: Ընդհակառակն ամէն ինչ կ'ընէր խուսափելու անոր հայեացքէն: կարապետ չրջեցաւ եկեղեցիին մէջ: Կինը եւ տղան դուրսը կեցած էին: Արդեօք ի՞նչ զգացած էին եկեղեցիին մէջ ապաստան փնտռող մարդիկը տասնեակ մը տարիներ առաջ: Գիտէին որ դուռը անվերջ պիտի չկարենար պաշտպանել զիրենք եւ տեղի պիտի տար ուշ կամ կանուխ: Եւ յետոյ ի՞նչ պատահած էր իրենց, այդ կիներուն, տղամարդոց, ծերուկներուն եւ երիտասարդներուն: Հրկիզուած չէին: Պատերը զերծ էին մուրճէ: Միթէ գնդակահարուած կամ դաշունահարուած էին: Իսկ ի՞նչ ըրած էր քիչ առաջուան երիտասարդին մեծ հայրը այն առեն: Վստահաբար «Միատր, միատր» չէր պոռացած եւ ղէմքին վրայ չկար քմծիծաղ: Եւ այն երիտասարդ աղջիկներուն մեծ մայրը՞: Անոնք ո՞ւր էին այն առեն: Պաղատա՞ծ էին թէ չհոսի անմեղ մարդու արիւն, թէ եկեղեցին սուրբ վայր է, Աստծոյ տուն: Թերեւս: կարապետ դուրս ելաւ եկեղեցիէն: Լուսանկար պիտի չքաշե՞ս: կինն էր այս մէկը: Ո՛չ, պատասխանեց կարապետ կարուկ: Եկէք երթանք: Բայց ես չա՛տ ծարաւ եմ, հայրիկ, ըսաւ տղան: Դեռ չափազանց տաք էր օդը:

Մինչ ձեմիլի վերջին Ցոյները կը սպասէին իրենց վախճանին, ի՞նչ կ'ընէին նոյն պահուն Քայմաքըլի բնակիչները: Միթէ անոնք ալ փորձած էին փրկել իրենց կեանքը պահուըռտելով ստորգետնեայ քաղաքին մէջ, կծկուելով ճիշդ իրենց՝ զբօսաշրջիկներուն պէս սենեակներուն, անցքերուն մէջ: Եւ վստահաբար

Նայ ժանին Ալթունեանէն թարգմանութիւններս, վերծանումներս կը մնան անկատար: Զեմ դարձած տակաւին կատարելագործուած թարգմանիչը զոր կ'ուզեմ ըլլալ: Այն մէկը որ Այլէն՝ Օտարէն անցքը կը կատարէ մնալով ի՛ր իսկ լեզուին մէջ, Օտարը տեղաւորելով իր լեզուին կեդրոնը: Այն մէկը որ ի՛ր լեզուին մէջ կը ղրկէ, ու հետեւաբար՝ կը կրէ, ի՛ր լեզուին ղրկանքը:

Զեմ կատարած տակաւին ամբողջութեամբ ինչ որ թարգմանութեան տեսարան մը (18) կը կոչէ «օտարութեան փորձնկալումը»: «Հայաստանի Ճանապարհները» կ'անցնին այսպէս պարտադրաբար օտարութեան կալուածներէն:

Մ. Ն.

(1) Հրատարակչատունն է Les Belles Lettres, եւ շարքը որուն մէջ գիրքը լոյս կը տեսնէ՝ Confluents psychanalytiques: վերնագիր մէջբերումը առնուած է փըրանսացի 17րդ դարու թատերագիր՝ Քորնէյէն, ու կը գտնուի անոր Նիկոմեդ ողբերգութեան մէջ:

(2) «Ներբին դաշտանկարը այսօր, հատուածները հայկական աշխարհէն՝ 1975–1985»: Այս կարեւոր հանդիպումին «ախթ»երը լոյս տեսած չեն մինչեւ այսօր: Ժանին Ալթունեան հրապարակ կը հանէ հոս իր ելոյթին պարունակութիւնը, որ Մարթէն Մելգոնեանի Le Miniaturisteի մասին ուսումնասիրութիւն մըն էր, բայց հրապարակ կը հանէ նաեւ ելոյթին յաջորդած վիճաբանութիւնը: Երկրորդական գրութիւններուն առընչուած չեն միայն այս «հայկական» վայրերն ու առիթները: Եօթը գլխաւոր յօդուածներէն մէկը՝ «A la recherche d'une relation au père...» 1978–ի ԻՒՈՄ–իի խօսուած է նախ եւ առաջ, եւ երկրորդ մը՝ «Faute de parler ma langue» 1985–ի Ներբին Դաշտանկարին առիթով խօսուածին վրայ է որ կ'աւելցնէ նոր ու հիմնական ուսումնասիրութիւն մը:

(3) Բոլոր յղումները կ'երթան Ժանին Ալթունեանի հատորին: Հակառակ պարագային՝ կը նշեմ հատորին անունը:

(4) «J'avais, après trois générations d'efforts, acquis quelques plaisirs, notamment ce plaisir inconvenant pour ceux qui survivent au génocide de leurs aïeux et de leur culture, ce luxe si incongru en temps de cataclysme: le plaisir à penser». Պիտի փորձեմ լման մէջբերումները փրանսերէնը տալ միշտ, որովհետեւ Ժ. Ալթունեանի լեզուն թարգմանութեան դիմացող ուժ մը ունի, որուն աղբիւրը եւ պատճառները կը փորձեմ բացայայտել վերը՝ թեքսթին մէջ:

(5) Ժանին Ալթունեան, իրրեւ գերմանագէտ եւ հմուտ՝ Ֆրէօյտի գործին, մաս կը կազմէ Ֆրօյտի ամբողջական գործերու փրանսերէն թարգմանութեան ձեռնարկող խմբակին: Ամբողջական գործերու առաջին հատորը լոյս տեսաւ 1988ին, PUF հրատարակչատան մօտ: Թարգմանութեան սկզբունքներու մասին՝ տե՛ս Traduire Freud հատորը, PUF, 1989: Տե՛ս նաեւ Janine Altounian, «Traduire Freud? III - Singularité d'une écriture», *Revue française de Psychanalyse*, XLVII, 6, pp. 1297–1327, Ֆրօյտի լեզուին եւ անոր փրանսերէն թարգմանութեան հարցերը շօշափող կարեւոր յօդուած մը, զոր Ժ. Ալթունեան չէ մէկտեղած բնականաբար «Հայաստանի ճանապարհները» որոնող իր միւս յօդուածներուն հետ:

(6) «La place des déportés dans l'écriture»: Անի Էռնոյին գիրքը կը կոչուի La place: Լոյս տեսած էր 1983–ին:

(7) «... la publication de la violation initiale».

(8) «...des exclus du langange».

(9) «...doit choisir entre la dette et le déni, lorsqu'il prend plaisir à lire».

(10) Մանրամասնութիւնները տեսնել ԿԱՄ–ի 3–4 համարին մէջ լոյս տեսած «Փրկան կանգնումը» վերնագրուած ուսումնասիրութեանս մէջ, ու այս տողերը գրողի հեղինակութեամբ՝ Ages et usages de la langue arménienne հատորին 9–րդ գլուխին մէջ (էջ 358–370):

(11) «...traduire en termes publiables le non-dit parental».

(12) Տե՛ս Համապատկեր Արեւմտահայ գրականութեան, հատոր Է·, Անթիլիաս, 1979, էջ 353–354, ծանօթութեան մէջ: Թող արտօնուի ինծի յիշել որ Ցակոբ Օշականի էջատակի ծանօթութեան համար մը տողերուս մասին գրած եմ մանրամասն վերլուծում մը, լոյս տեսած անգլերէն լեզուով Armenian Reviewի մէջ, Պոսթըն, Գարուն 1985 թիւ, The style of violence վերնագրով:

(13) Բնագիրը թրքերէն ըլլալով, փրանսերէն թարգմանութիւնը կատարած է Գ. Պըլտեան, առելցնելով ծանօթութիւններ ու վերյաբան մը:

(14) «L'aliénation du langage propre....».

(15) Լոյս տեսած 1986–ին, Փարիզ, Aubier հրատարակչատունէն:

(16) Տե՛ս օրինակ էջ 130, 14–րդ ծանօթութիւնը, ուր ինքնադատութիւնը կ'երթայ ուղղակի Ժ. Շալեանին: Պահանջատիրական կեցուածքին մէջ, իրաւունքի մը ոգեկոչումով, ուրիշ բան ըրած չենք ըլլար երբ ոչ փաստեր փնտռել ու ներկայացնել լեզուի մը մէջ որ ո՛չ միայն այդ փաստերը չի ճանչնար, այլ որ կը հիմնուի դէպքի ժխտումին վրայ:

(17) «Une langue fétichisée, à transmettre à tout prix pour dénier la dévastation sous la pellicule linguistique, ou une langue dont l'abandon est le prix à payer pour survivre, telle est la fausse alternative psychotique».

(18) Antoine Berman, *L'épreuve de l'étranger*, Փարիզ, Կալիմար, 1984:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 4
MARDI
4 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՉԱՓ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.354 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.354

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԾՈՑ

ՅԻ ՓՈՒԷՑԱՒ.–

ՅՈՒՍԱՀԱՒԱՔ ԲԱՑՑ ՈՉ՝ ՅՈՒՍԱՀԱՏ

700 ՊԱՏԱՆԴ
ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԸ ԻՐԱՒՔՆ
ԱՐՏԱՔՍՈՒԵՑԱՆ

Պատանդներու բուն թիւը ոչ ոք գիտէ· ընդհանրապէս 2·000–էն 10·000–ի խօսք կայ: 700 պատանդ կամ՝ Սատամ Հիւսէյնի «հիւրերը» վերադարձան Շատթ եւ Կիրակի իրաքեան եւ դերմանական երեք օդանաւերով, յաջորդաբար՝ Փարիզ, Լոնտոն, Ուաշինկթըն: Առնոց մէջ կային 27 Ֆրանսացիներ: Հակառակ լրագրողներու մինչեւ իսկ անտեղի պընդումներուն մանրամասնութիւններ տալ չկար իրենց ապրած պայմաններուն կամ վայրերուն մասին: Կ'թուէին միայն թէ լաւ վերաբերումի առարկայ եղած են եւ չեն ուզեր շատ բան ըսել, քանի հազարաւորներ կան հոն:

Միւս կողմէ, իրաքեան իշխանութիւնները զգուշացուցին լրագրողներու մուտքի վիզաները եւ բոլոր անոնք, որոնք Պաղտատ կը գտնուին Օգոստոս 27–էն ի վեր հրահանգ ստացան իրենց երկիրը վերադառնալու: Այն թղթակիցները որոնք, յաջորդաբար վիզա կը ստանան յետագային հինգ օրէն աւելի պիտի չկարենան մնալ:

× Քուէյթ – Սիթի դեսպանատուներու կացութիւնը օրէ օր կը վատթարանայ, Կ'ըսուի նոյնիսկ թէ Ամերիկացիք ստիպած են ուազանին ջուրը եռացնել, ապա՝ խմելու համար: Արեւելեան Գերմանիոյ դեսպանը ձերբակալուած է եւ պարտաւորուած Պաղտատ երթալ, երբ կը փորձէր Արեւմտեան – Գերմանիոյ դեսպանին բնակարանը երթալ: Կացութիւնը անհանդուրժելի է:

***

Ցոյսեր կային, եթէ ոչ՝ պատանդները, Տէ Քուէյարի եւ Իրաքի Արտաքին նախարար՝ Թարէք Ազիզի տեսակցութենէն, Ամման: Խորքին մէջ, յայտնի չէ որ ինչո՞ւ յոյսեր ալ կային, քանի որ ՄԱԿ–ի ընդհ· քարտուղարը պարզ բանաբերի դեր մը ունէր եւ չէր կրնար բանակցիլ, քանի որ Ապահովութեան Խորհուրդը հինգ բանաձեւեր քուէարկած է, որոնց գործադրութիւնը կը պահանջէ: Եւ զարմանք չէր, որ Իրաք տեղի տալու որեւէ տրամադրութիւն չունի: Ինչպէս յուսալ, որ Քուէյթը կ'ելլէ եւ Իրաքի 19–րդ գաւառը հռչակելէ ետք, հաւանի պարպել, ինչ որ նախապայման է եւ 5 բանաձեւերէն մէկը: Անշուշտ, քիչ մը զարմանալի է որ ՄԱԿ–ը այսքան եռանդ եւ վճռակամութիւն դնէ իր բանաձեւերը գործադրել տալու համար, երբ տասնեակներով նման բանաձեւեր (Իսրայէլէն՝ Կիպրոս եւ ուրիշներ) բարձի թողի եղած են դարակներու մէջ: Եւ հարկ է ընդունիլ, որ փէրէս Տէ Քուէյար քիչ մը անճարակ կերպով «քովէն անցաւ» Կիրակի երեկոյ, երբ 7 / 7 յայտագրի ընթացքին, Ջոն Սէնքլէր այդ հարցումը ըրաւ ՄԱԿ–ի քարտուղարին: Ինչո՞ւ ըսաւ, նոյն անգիջող դիրքը չէ ունեցած ՄԱԿ–ը նախորդ բանաձեւերու առեն, Տէ Քուէյար չլսելու եկաւ բուն նիւթը եւ «միջազգային իրաւունքի» յարգանքի քարոզ մը հրամցուց: Ըստ երեւոյթին, անցեալին «միջազգային իրաւունքը» այնքան կարեւոր բան մը չէր:

Ամէն պարագայի մէջ, պարզ է որ Տը Կօլին «այդ բանը» (սը մաշէն) կ'ուզէ բանի մը վերածուիլ, կոթնելով մանաւանդ այն երեւոյթին վրայ, որ այս անդամ՝ միաձայնութիւն կը տիրէ:

Ուրեմն, Տէ Քուէյար յուսախար է: Հինէն կը ճանչնար Թարէք Ազիզը: Կ'ըսէ որ անոյշ – անոյշ վինքը մոխիկ ըրած է, հակառակ անոր որ անհաճոյ բաներ ըսած է, թէեւ Ազիզ ալ հաճելի բաներ չէ ըսած: Ցաւսախար է եւ համոզուած որ ժամանակը Իրաքի ի նպաստ կը խաղայ: Այդ տպաւորութիւնը ունեցած է իր խօսակցութեան առեն ալ, ժամանակը խաղաղութեան դէմ կ'աշխատի:

ՊՈՒՇ – ԳՈՐԲԱՉՈՎ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ուրեմն, Կիրակի օր, երկու «մեծերը» պիտի հանդիպին Հելսինքի եւ հոս ալ՝ յոյսեր կան···:

Ի՞նչ պիտի կարենան ընել, մանաւանդ երբ նկատի առնուի որ Խորհրդային Միութիւնը այնքան ալ խանդավառ չէ Միացեալ – Նահանգներու ցուցադրած այդ առմամայէն (այս անունը որ մեծ քանակութեամբ ուժեր կը սահմանէ, անունն էր Սպանիոյ Փիլիպպոս Բ· Արքայի հսկայ նաւատորմիղին, զոր ղրկեց Անգլիոյ վրայ, թագուհին դահընկեց ընելու եւ կաթոլիկէութիւնը վերահաստատելու համար 1588–ին):

Ցատկանշական է, այս առընչութեամբ վարչապետ Ալխոմ ուժերու հրամանատար զօրավար Վլադիմիր Լոբովի մէկ յայտարարութիւնը ԹԱՍՍ գործակալութեան առած իր հարցազրոյցի ընթացքին: Ան կ'ըսէ· – «Եթէ, Իրաք որ միայն 200 քիլոմեթր է Վրաստանէն, Հայաստանէն եւ Ադրբէջանէն յարձակումի ենթարկուի ՃԻ – ԱՑ–ներու կողմէ, ատիկա կրնայ աղէտալի հետեւանքներ ունենալ, ճնշում բանեցնելու այդ շրջանի դէպքերուն վրայ···»:

Այլ խօսքով՝ Քուէյթի քարիւղն ալ մեր Արցախին հետ կապ ունի: Մնաց որ, երկու չաթթաթերթ առաջ ալ Ֆրանսական չաթթաթերթ մը Ծոցի այս տագնապին ամբողջ յանցանքը կը բարդէր ··· Սեւրի դաշնագրին վրայ· – «Այդ զայթակղեցուցիչ քուրջի կտորը ստորագրուած անպատասխանատու ապուշներու կողմէ»···:

Շատ հաւանական է, ուրեմն, որ Գորբաչով ջանայ մեղմացնել Պուշի այս եռանդը:

× Ծոցի առընչութեամբ նաեւ, եւ որովհետեւ ոմանց դժբախտութիւնը ուրիշներու բախտաւորութիւն կը բերէ, լսենք որ Լիբանանի արեւմտեան 12 պատանդները կրնան ազատ արձակուիլ, որովհետեւ Իրաքի պատանդներուն տեւ ընդդէմ Իրաքի պատանդներուն տեւ նոյնք այլեւս «վաճառելի արժէք» չեն···:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Լօզալ ամբողջական իրաւասութիւններ կ'ուզէ Խորհրդարանէն, ինչ որ կէս ճամբան մնացած էր Օգոստոս 12–ին: Ընդդիմութիւնը կը պնդէ որ Թուրքիա խորհրդարանական վարչակարգ ունի եւ Սահմանադրութեան 92–րդ յօդուածը կը ճդէ որ օրէնսդիր իշխանութեան կ'իյնայ որեւէ միջամտութիւն որոշել: Ընդդիմադիր լրագրողի մը համար Պուշն է որ «շրջանի իր լաւագոյն զինակիցը կը մղէ ամբողջական իրաւասութիւններու տիրանալու», որպէսզի Թուրքիոյ Ատլանտեան 13 ռազմակայանները Ուաշինկթընի տրամադրութեան տակ ըլլան:

ՔՈՒԱ – ՔՈՒԱ
ՍԱՈՒՏԻ ԱՐԱԲԻԱ ՄՏԱԽ···

Եւ վերջացնենք ամերիկեան յատկանշական պատմութիւնով մը: Շաբաթ առաւօտ, երեք 38 թոնանոց սառնարան մեքենայէն բեռնակառքեր կը դիմեն ամերիկեան զօրակայանները: Զինուորները կը խուժեն· իրարանցում: Ի՞նչ կը բերուի· նոր Քոքա – Քոլան որ ձրի պիտի բաժնուի: Ընդհանուր ճեւով երկու օրուան մէջ, 1 միլիոն 440 հազար քոքա – քոլա բաշխուած է: Մեծ «յաղթանակ» մըն է քոքայինն համար, որ տարիներ Սաուտի – Արաբիոյ սեւ ցանկին վրայ էր եւ որ իր բանակին հետ մուտք կը գործէ Սաուտի Արաբիա: Քոքա – Քոլայի անօրէնութիւնն ալ կը յայտնէ թէ ինչպէս Մոնոփալէին, այս անգամ ալ քոքա – քոլա պլիսեւոր մեկենան է «անապատի վահանը» գործողութեան:

ԵՐԵՒԱՆ

ԾՈՎԱԾԱԻԱԼ ԲԱԶՄՈՒԹԻԻՆ ԵՐԿՈՒ ՋՈՀԵՐՈՒ ԹԱՂՄԱՆ

ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ԿԱՑՈՒԹԻԻՆ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ ԵՒ ԳԵՏԱՇԷՆ

Ինչպէս գրած էինք, Ուրբաթ օր տեղի կ'ունենար թաղումը Վ· Ալվազեանի եւ Գ· Միքայէլեանի (Զաուշ), ծովածաւալ (մօտ մէկ միլիոն կ'ըսուէր) բազմութեան մը մասնակցութեամբ: Ոչ մէկ միջադէպ, այլ ժողովուրդի մը յուզուած ընդվզումը:

Այս մասին, «Արմէնփրէս» Օգոստոս 31–ի մեզի կուտար ուղղակի հետեւեալ մանրամասնութիւնները.–

ՎԵՐՋԻՆ ՀՐԱԺԵՇՏԸ

«Արմէնփրէս»ի թղթակից՝ Սաթենիկ Ցակոբեան կը տեղեկացնէ թէ Հայ ժողովուրդին վերջին երկուուկէս տարուան պայքարին ամէնէն դառն օրն էր Օգոստոս 31, Ուրբաթ օրը, երբ տուփ հանդիսութենէ մը ետք հողին յանձնուեցան Վիկտոր Ալվազեան ու Գ· Միքայէլեան: Հազարաւորներու բազմութիւն մը եկած էր անոնց վերջին հրաժեշտը տալու: Կէսօրուան ժամը 1–ին մարզկային հոանանքը կ'ուղղուէր ՀՀՇ–ի վարչութեան ջէնքը, ուր ղրուած էին երկու զոհերուն աճիւնները: Ծաղիկներու եւ ծաղկեպսակներու ծով էր, սուգի երաժշտութիւն· պատուոյ պահակ կեցան Հայաստանի զեկավարները, ՀՀՇ–ի վարչութեան անդամները, երեսփոխաններ, պայքարի ընկերներ:

Հոնկէ զոհերու աճիւնները մարդոց ձեռքերուն վրայ փոխադրուեցան Ազատութեան հրապարակ, ուր ծովածաւալ բազմութեան մը, հարազատներու եւ մերձաւորներու, պայքարի զինակիցներու ներկայութեան հոգեհանդստեան արարողութիւն կատարուեցաւ· խօսք առաւ երեսփոխան, Թաղման կառավարական յանձնաժողովի նախագահ՝ Խաչիկ Ստամբոլցեան՝

«Այսօր Վիտիայի եւ Զաուշի վրայ արձակուած գնդակները Հայաստանի Հանրապետութեան վրայ արձակուած գնդակներ են: Այսօր նրաւիք մեր պատգամաւորներն են որ գնում են երկինք եւ լուր կը տանեն մեր մեծերին որ կայ Հայաստանի Ազատ Հանրապետութիւնը» *ըսաւ Խաչիկ Ստամբոլցեան:*

Աւելի ետք սուգի թափօրը ուղղուեցաւ դէպի Ամիրեան փողոց, ուրկէ թաժնուեցաւ երկու մասի:

Վիկտոր Ալվազեան հողին յանձնուեցաւ Երեւանի Պանթէոնին մէջ, իսկ Գ· Միքայէլեան իր ծննդավայր Աշտարակի Սաստնիկ գիւղը:

× Հայաստանի Ներքին նոր նախարար նշանակուած է Գաւրոս Ղազարեան, որ նախարար Գալստեանի հեռացումէն ետք կ'ապահովէր պաշտօնին աշխատանքները: Գերագոյն Խորհուրդը մեծամասնութեամբ վաւերացուց այդ նշանակումը: ՊԱԿ–ի (ԲՄ – ԿԲ – Պ) նախագահի պաշտօնին ալ կ'անցնի Յուսիկ Յարութիւնեան, Հայաստանի Ներքին նախկին նախարարը (ի պէտ, նախարար էր նաեւ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներու ձերբակալման առեն):

× Զինքերու յանձնումը եւ պահեստանոցներու յայտարերումը կը շարունակուի: Մանաւանդ շրջանները, ՀԱՒ–ի բոլոր ջոկատները կը կազմալուծուին: ՀԱՒ–ի ձերբակալուած 13 անձերէն հինգը արդէն ազատ արձակուած են: Մնացեալ 8–ին ճակատագիրը պիտի որոշուի Երկուշաբթի – Երեքշաբթի, այսինքն ազատ թողուլ կամ մեղադրանքի տակ առնել: Կիրակի իրիկուն իրենց ներկայացուած է եղած մեղադրանքը եւ քննութիւնը կը շարունակուէր, պարզելու համար որքան կապ ունին կամ ի՞նչ դեր խաղացած են Վիկտոր Ալվազեանի սպանութեան դիւշերը եւ նախորդ դիւերը վառելանիւթի կայանի ձանր միջադէպին:

***

Կացութիւնը միշտ շատ ձանր է Շահումեան եւ Գետաշէն, նոյնիսկ ժամէ – ժամ կը վատթարանայ եւ այդ առընչութեամբ վարչապետ Վազգէն Մանուկեան Մոսկուա մեկնած է Կիրակի իրիկուն:

Ադրբէջանցիք մինչեւ Սեպտեմբեր 4, պայմանաժամ տուած էին Շահումեանի հայ բնակիչներուն, որ մեկնին, ապա թէ ոչ այդ թուականէն ետք բանի կը տեղահանուին: Իրենց կ'ըսուի որ եթէ ըսելիք ունին, դիմեն՝ Խանլարի իշխանութեանց, որմէ կախում ունին: Կատարուած են նաեւ ձերբակալութիւններ:

***

Ռոֆայէլ Իշխանեան վիրաբուժական գործողութեան կ'ենթարկուի, այս երեքշաբթի օր, Սեպտեմբեր 4: Որոշումը

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՆԿԱՊ ՄԷՋԲԵՐՈՒՄՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԷՆ

«ԱՐՒԵՒՔ ՈՎՔԵ՞Р ԵՆ»...(*)

Վ. Մովսիսեան. – ... *Ասոնք, որ հրաժարուում ենք զաղափարախօսութեան մենաշնորհից: Ամէն կուսակցութիւն կ'ունենայ իր զաղափարախօսութիւնը. իսկ մեր զաղափարախօսութիւնը պէտք է լինի ընդունել բազմակուսակցականութիւնը, ելնել ժողովրդի շահերից, պաշտպանել մեր ժողովրդի ազգային շահերը, աշխատել ժողովրդի հետ, միւս կուսակցութիւնների հետ գործակից եւ այդ մրցութեան մէջ ապացուցել թէ որ կուսակցութիւնն է ճիշդ արտայայտում ժողովրդի շահերը»:*

«Հայք», Թիւ 26, (Օգոստոս 9)

***

Լ. Տէր – Պետրոսեան. – ... *Ժողովրդի վատահութիւնը օգտագործելով, Հայաստանի գերագոյն իշխանութիւնը պէտք է բարձրացնի ազգային քաղաքագրքի, իրաւապահ մարմինների, անվտանգութեան կոմիտէի, գերագոյն դատախազութեան, հանրապետութեան դատարանի հեղինակութիւնը: Ժողովուրդը պէտք է զգայ որ կայ Պետութիւն եւ այդ պետութիւնը ի վիճակի է իրականացնել իր որոշումները: Ահա գրանք կարող են ապահովել այդ վիճակի կայունութիւնը»:*

«Հայք», Թիւ 26, (Օգոստոս 9)

***

«Սահմանադրական Իրաւունքի Միութեան նախագահ Հրանտ Խաչատրեանի հրաւէրով Օգոստոսի 9ի երեկոյեան ժամը 8–ին Անկախութեան հրապարակում տեղի ունեցաւ միթինգ: Սկսուելու պահին ներկայ էին շուրջ 3000 մարդ, յետագայում սակայն այդ թիւն իջաւ մինչեւ 55–ի: ... Միտինգում ելոյթ ունեցան ՍԻՄ–ի, ԱԻՄ–ի, ՀԱՖ–ի, Անկախութեան բանակի եւ Հանրապետութեան կուսակցութեան ներկայացուցիչները: Բոլորն էլ պաշտպանում էին այն թէզը թէ ՀՀՇ–ն իշխանութեան գլուխ անցնելուց յետոյ հրաժարուել է անկախութեան պահանջից: ՀԱՖ–ի եւ Անկախութեան Բանակի ղեկավարները յայտնեցին որ նրանք կ'ենթարկուեն Հայաստանի Գերագոյն Խորհրդարանին միայն այն դէպքում, երբ Գերագոյն Խորհուրդը անկախութիւն յայտարարի: Միտինգում ատուած մտքերի քաղաքական մակարդակը ընդհանրապէս Թոյլ էր»:

«Ուրբաթ» (**) Հարթաթթերթ, Թիւ 18, (Օգոստոս 17)

***

... «Երբ Գերագոյն Խորհրդարանը քննարկում էր Հայաստանի կարգավիճակի հարցը, անկախ նախկին օրէն եւ դիտուած, Գերագոյն Խորհրդարանի գահլիճ մտաւ ՀԱՖ–ի (Հայ Ազգ. Բանակ) ռազմաքաղաքական մարմնի ղեկավար Վարդան Վարդանեանը, պահանջելով անմիջապէս ելոյթ ունենալ Գերագոյն Խորհրդարանի ամպիոնից, այլապէս կրակ կը բացի: Մինչ Գերագոյն Խորհրդարանից դուրս դալը ՀԱՖ–ի դինուորները օդ էին կրակում, իսկ Հայաստանի իշխանութեան ենթակայ աշխարհազօրայինները կարգաւորէին վիճակը»:

Նոյն տեղը

***

«Երեւանում տիրում է քաղաքացիական պայթուցիկ կացութիւն: Օգոստոս 9–ի եւ 10–ի միտինգների ժամանակ արուած վիրաւորանքները ու կոչերը ըստ երեւոյթին տեղափոխուել են փողոց: Այսպէս, դինուած ջոկատների կողմից ատոմակքանների կողոպտուր բացատրել է անհամեմատ մեծ բնոյթ: Օգոստոսի 14–ի առաւօտեան Վրէժը վեց հոգով յարձակում գործեց Հայաստանի հեռուստատեսութեան կեդրոնի վրայ եւ ջարդուփշուր արեց հաստատութեան սպակինները: Օփերայի հրապարակի պատերին գրուած են «մա՛հ Լեւոնին» բառերը: Օգոստոսի 12–ին անծանօթ մարդիկ

կազմաքանդել եւ թալանել են վարչապետ Վազգէն Մանուկեանի ատոմակքանան:

... Սպառնալիքներ կան նաեւ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի եւ Աշոտ Մանուչարեանի հասցէին: ՀԱՖ–ի դինուորները մըտնում են հիւանդանոցները, մորթին են ընդունում եւ չարունակում սանձարձակութիւնները քաղաքում»:

Նոյն տեղը

***

... «Զենք ուզում անդրադառնալ այդ ոճրագործութիւններից յատկապէս մի քանիսի քաղմնելի մանրամասներին, բայց եւ չենք կարող ցաւով ու ցասումով հարց չտալ, թէ ինչպէ՞ս ստեղծուեց, ո՞վքեր ստեղծեցին այն մթնոլորտը, որի մէջ հնարաւոր դարձան այդպիսի ոճիրները, հնարաւոր դարձաւ այդ սեւ ձեռքերի եւ մութ ուժերի գործունէութիւնը»:

... «Իմաստուն պէտք չէ լինել, կռահելու որ ոչ առանց արտաքին ուժերի թաքուն ու բացայայտ չանքերի մեր ազգային ազատագրական չարժման մէջ է ներթափանցել հին թշնամին՝ նորին նենգութիւն պատակաութիւնը, ներթափանցել՝ չարժումը չլաստելու, մեր ձեռքերը կապելու, որպէսզի ոչ մի կերպ չկարողանանք օգնութեան հասնել Արցախին, որի յոյսը Մայր Հայաստանն է»:

... «Վատնդաւոր, չատ են վատնդաւոր դրանք, քանի որ կարող են սրբագան չարժումը հանել իր հունից, վերածել կայր տարերքի ու վարկաբեկել»:

Այսօր թերեւս չկայ ոչ մի հատարակական կազմակերպութիւն, ոչ մի գործիչ, ոչ մի Հայ, որ մխանութեան, հատքան ուժի կոչ չանի: Բայց ո՞ւր է այդ միասնութիւնը: Այդ միասնութեան փխարէն ստեղծուել է մի իրավիճակ, որ չատ աւելի է վատնդաւոր, քան պատկերացնում ենք ու դիտակցում. իրավիճակ, որ եթէ չուտափոյթ միջոցներով չկանոնաւորուի, կարող է դէպի փակուղի տանել մեր ազգային չարժումը...»:

Ե. Աւետեան

«Երկիր աւետեաց» (1 – 90)
«Սասուն» Հայր. Միութեան տասնօրեայ հանդէս

***

... «Ընդամէնը երկու տարում Հայաստանը ծուատուեց, բաժանուեց մօտ 100 կուսակցութիւն – համայնք – կազմակերպութիւնների, իսկ Ղարաբաղը դեռ նոյն վիճակում է՝ մէկ միասնական ժողովուրդ, մէկ հոգս եւ այն հոգալու մէկ ճանապարհ: Սրա՛ մէջ պէտք է փնտռել արցախցու յարատեւման ուժը: Այսօր, առաւել քան երբեւէ, պէտք է ձեռք բերել այդ որակը: Կամ էլ դոնէ պատմական այս բախտորոշ ժամին երբ իր աշխատանքներն է սկսել նորաստեղծ Խորհրդարանը, եւ ուր որ է, Հայաստանը կը յայտնուի ինքնօրէն պետութիւնների չարքում, ցուցաբերել մեծ զգուշութիւն ու չրջահայեացութիւն, քանզի բոլորիս ներքին ձայնն անընդհատ նոյն բանն է յուչում. «վա՛յ թէ չբաւարարուեն մանր – մունր զրգռութիւններով ... վա՛յ թէ ...»:

Թամար Սաֆարեան

Արցախ

«Հայք», Թիւ 26, (Օգոստոս 9)

***

... «Յանձնառումի եւ նուիրումի ճանապարհին, Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը գիտակցօրէն ստանձնում է իրեն վիճակուած առաքելութիւնը»:

(Յայտարարագիր Հ. Յ. Դ.–ի)
«Գրական Թերթ», (Օգոստոս 10)

Քաղեց՝ Ա. Թ.

(*) «Երկիր Աւետեաց» (1 – 90)
(**) Շաբաթական յաւելուած «Խորհ. Հայաստան»ի

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

«ԾԻԾԵՌՆԱԿՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՉՍԱՐՍԱՓԻՆ ԽՐՏՈՒԻԼԱԿՆԵՐԷՆ»

(Հեղինակ՝ ՄՈՎՍԷՍ ՊՉԱՔՃԵԱՆ)
ՓԱՐԻԶ – 1990

Առաջին ակնարկով իսկ, իր արտաքին խորագրով, ուչադրութիւն գրաւող գիրք մըն է Մովսէս Պչաքճեանի նորատիպ մատեանը:

Հեղինակը «վէպ» անուանած է գայն ու անոր 260 էջերու ընդերքին փոած՝ Հայու տառապագած առօրեան բացայայտող պատկերներու, գրանկարներու ու հեղինակային խոկումներու ընդարձակ մարգապետին մը:

Ինչպէս իր նախորդ գործերու պարագային, Պչաքճեան իր այս նոր երկով եւս, կը պահէ իւրայատուկ ինքնատպութիւնն մը՝ ոչ միայն իր ստեղծած տիպարներուն համամարդկային նկարագրով, այլեւ՝ գրական տեսք մը (վէպ ըլլայ անիկա, պատմուածք թէ տոմս) մշակելու եւ գայն գարգացնելու իր եզակի եղանակով: Թէեւ պէտք է նչել անմիջապէս, թէ վերջին այս գործը, բաղդատաբար իր նախորդ չորս երկերուն, ունի լեզուի, յղացումի, կառոյցի եւ իրագործումի զգալի տարբերութիւններ:

Յոհատրութեան մը բոլոր մանրիկները իր մէջ պարփակող այս վէպը տասնեակ մը դերակատարներու եռուզեռին մէջ թեւեռուած կը մնայ դլխաւոր հերոսին՝ Փիրայրի կեանքին վրայ, որ ճակատագրի բերումով հմայող ոչինչ ունի, ողբերգութիւններու, հոգեկան բեկումներու եւ հացի անդուլ պայքարով յատկանչուած օրերու չղթայ մը ըլլալով ...:

Լիբանանէն Ֆրանսա գաղթած հայ եբիտատարդ մըն է Փիրայր, պաշտօնի կոչուած՝ «Փախազեան Նորաձեւութեան Տան» մէջ: Գործատեղի մը, որ ունի իր անօրէնը (Պր. Փափազեան), քարտուղարուհին (Ֆրանսուազ), դլխաւորը (Մէսիէօ Պեռնար), չրջան վաճառորդուհին (Մատամ Պուլանժէ) ու դեռ՝ 'աչխատաւոր – աչխատաւորուհիներու խայտաբղետ «ընտանիք» մը: Այս փոքրիկ ընկերութեան անդամներէն մին Թրքական պատահ նախկին իշխանուհի մըն է, միւսը՝ հասմալարանի մէջ դասախօս ըլլալու պատրաստուած մարդ մը, երրորդը՝ յոյն յեղափոխական մը, մէկ ուրիշը՝ իր հայ կողակիցին այրեցած խառնուրդ մը ու այսպէս՝ տարասպարհակ աչխատանքի չուրջ բոլորուած տասնեակ մը անբախտներ:

Փիրայր նորեկ մըն է այս խմբակին մէջ ու իր ձեռնարկած աչխատանքէն ըստացած առաջին տպաւորութիւնն ալ՝ ժպտոյն: «Անհաւգիստ է՝ ինչպէս ծակ գուլպային բթամատը նեղ կօշիկին մէջ»: Տնօրէնին արձակած հրամանները թարգուած են չուրջիններու խէթ նայուածքներուն վրայ ու իր մէջ ստեղծած «ներխած տրամադրութիւն» մը: Համոզուած է արդէն, թէ «ամիսներու մղձաւանջէն ետք գտած գործին հանգամանքը կը ներմրոթկէ պաժանապատուութիւնը: Հազիւ թոիչք առած, արդէն ջախջախուած է երեւակայութիւնը: Առագաստի սեներակին մէջ միայն կ'անդրադառնայ, որ կողքին պառկողը կեղծամ ունի, կեղծ ատամնուչար եւ տափակ, շատ տափակ կուրծք մը»:

Ահաւասիկ «Մուտք» մը, որ էջերու թաւալումով մեզ պիտի առաջնորդէ աչխատին քառուղիներուն վրայ մարդ էակին հանդիպած գժուար օրերու կրկնօրինակ – ներուն ու պարտադրաբար մղէ մեզ խոկալու կեանքի լաւ ու դէշ երեւոյթներուն մասին:

«Փափազեան Նորաձեւութեան Տան» մէջ է արդարեւ, որ Փիրայր չհած պիտի ըլլայ կեանքի փորձառութիւնը: Պիտի բաղդատէ անցեալը ներկային հետ, ճանչնայ մարդոց հոգեբանութիւնը, ափըը ըլլայ իր նկարագրին, չանայ յաղթահարել առորակայութեան բարդոյթը, հաստատել Հայու իր արժանապատուութիւնը, աչխատիլ բարի համբարի համար ... : Ու երեւակայել, որ Տան օգտին ու բարգաւաճման համար իր առաջարկները յաճախ

բախին աչխատաւորներու ընդդիմութեան: Օր մը բանավէճի Ֆրանսուազի հետ, ուրիշ օր մը փաթրոնին, այլ օր մը անառատներին հետ: Այնքան մը, որ խըզմը ըլլայ ամբողջական. քէնն ու ոխը անոնց պատեր բարձրացնեն իրենց միջեւ: Ու իր ընդվզումն ալ, բնականաբար, մեծ պիտի ըլլայ անշուչտ, բախելով չուրջինեներու անհատակազոյութեան: «Չե՞ն հասկնար որ տարբեր է ինձ, ուրիշ ապրում ունի երբ կ'աճցնի հաստատութեան դռնէն ներս: Չե՞ն ըմբռներ, թէ կը մտածէ բոլորին համար, կը մտահոգուի բոլորին համար»:

Մ. Պչաքճեան, իրատացիօրէն, տատատրիմ պահպանած է Ֆրանսահայ պրանսութեան մեզի ծանօթ աւանդներուն. Իր վէպին խորքը նմանութեան չատ մը եզերք ունի Շահնուրի, Որբունիի, Կ. Փորատեանի ու Վազգէն Շուչանեանի մչտկած գրականութեան հետ: Թարմ ու բախուն իրազուութեան մը վկայագրութիւնն է իրը, որ կը ջրէ հատորին սկիզբը կատարուած նչումը, թէ՝ «յետագայ էջերուն դէպքերն ու դէմքերը երեւակայական են: Որեւէ նմանութիւն սպրող կամ մեռած անհատի հետ, պատահականութեան կամ դիպուածի հետեւանք կրնայ ըլլալ»:

Կը կարծենք, թէ հեղինակին այս նչումը ինքնին լուռ հաստատումն իսկ է այն իրազուութեան, թէ վէպին բոլոր անցքերն ալ ճչմարիտ են ու իրապաչա: Այնինչ, հեղինակին իսկ կեանքն է տարիք, վերածուած ու դեգերուեսատականօրէն չաղախուած:

Պչաքճեանի պատմելաճեւը, առաւել՝ մեկնաբանելու եղանակն ու խորհրդածելու կերպը առինքնող են ու յանկուչիչ: Ան իր հերոսներուն չարժումները, տեղափոխութիւններն ու երկխօսութիւնները դրած է իրենց նուազագոյն ծաւալին մէջ: Կարճ տողերու եւ առատ վերջակէտերու եղանակը որդեգրելով՝ հեռու մնացած է տարատամութենէ:

Այն աչխարհայեացքի եւ ուժական դգացողութեան տէր հեղինակ մըն է ան իր այս դիրքով, պարզ այն պատճառով՝ որ կեանքի առօրեային մաս կազմող ու «սովորական» նկատուող երեւոյթները խորաքնած ու պեզած է այնքան նրբօրէն ու միաժամանակ հարազատ կերպով, որ իւրաքանչիւր ընթերցող անպայման իր կեանքին այս կամ այն հանդրուանին, – պահուած–, գոյացումն է որ պիտի տեսնէ դէմ յանդիման: Ու իր ընդվզումն ալ, բնականաբար, մեծ պիտի ըլլայ անշուչտ, բախելով չուրջինեներու անհատակազոյութեան: «Չե՞ն հասկնար որ տարբեր է ինձ, ուրիշ ապրում ունի երբ կ'աճցնի հաստատութեան դռնէն ներս: Չե՞ն ըմբռներ, թէ կը մտածէ բոլորին համար, կը մտահոգուի բոլորին համար»:

*Մ. Պչաքճեան, իրատացիօրէն, տատատրիմ պահպանած է Ֆրանսահայ պրանսութեան մեզի ծանօթ աւանդներուն. Իր վէպին խորքը նմանութեան

տակուած: Կրնար մտնել, կողոպտել: Պատերազմ էր, չէ՞: Չէ՞ որ տապալած էին պատնէշները, սեփականութիւնները դարձած ձեռնմխելի»: *Ու դառնօրէն կը հետեւինք որ դրացիին խորտակուած դուռը «քանդաբարուած սեփականութեան պատկերն է, քանալիներու սեփական խուրձին մահանուագը»:*

Ժիրայր չէր կրնար մոռնալ նաեւ Լիբանանի սեւ օրերէն այն մէկը, երբ կամաւոր արդելափակեալ մըն էր ինք, տան մէջ, հօրը կողքին: Հանապազօրեայ հացի բացակայութիւնը սուի սուրերը ձգած էր չորս դին, մինչ իրենց ունեցած զրամը պահած էին ... «դատարկ սառնարանին մէկ խոռոչը»: Ծիծաղելի պիսի թուի ոմանց: «Այդ գումարը, որ հարիւր, հազար անգամ կրնար յորդեցնել սառնարանը, խեղճացած կը մնար հոն, անօգտակար, անօգուտ, զրկուած ամէն հեղինակութենէ»:

«Ողջոյն, մահ» խորագրուած դիրքի վերջնաբեր բաժնին մէջ Ժիրայր կ'ապրի իր յուսախաբութեան զերազոյն պահերը: Հոլորին կողմէ խարուած ու անտեսուած ըլլալու զգացումը կը յօշոտէ իր արժանապատուութիւնը: Կը սկսի արհամարհել ինքզինքը որ զրացիին խորտակուած դուռը «քանդաբարուած սեփականութեան պատկերն է, քանալիներու սեփական խուրձին մահանուագը»:

Ժիրայր չէր կրնար մոռնալ նաեւ Լիբանանի սեւ օրերէն այն մէկը, երբ կամաւոր արդելափակեալ մըն էր ինք, տան մէջ, հօրը կողքին: Հանապազօրեայ հացի բացակայութիւնը սուի սուրերը ձգած էր չորս դին, մինչ իրենց ունեցած զրամը պահած էին ... «դատարկ սառնարանին մէկ խոռոչը»: Ծիծաղելի պիսի թուի ոմանց: «Այդ գումարը, որ հարիւր, հազար անգամ կրնար յորդեցնել սառնարանը, խեղճացած կը մնար հոն, անօգտակար, անօգուտ, զրկուած ամէն հեղինակութենէ»:

«Ողջոյն, մահ» խորագրուած դիրքի վերջնաբեր բաժնին մէջ Ժիրայր կ'ապրի իր յուսախաբութեան զերազոյն պահերը: Հոլորին կողմէ խարուած ու անտեսուած ըլլալու զգացումը կը յօշոտէ իր արժանապատուութիւնը: Կը սկսի արհամարհել ինքզինքը: Ժամանակը լրին համար կը զառայ «ծերուկի մը ձեռքին դրուած նուար մը քախտաթուղթ»: Անախորժութեամբ մը կը ծալէ մանուանդ կիները, կը սորնացնէ զանոնք: «Բայց ա կիները ինչո՞ւ չեն մնար իրենց տուները: Ի՞նչ պիտի ըլլան ծակ գուլպաները, ներածինները: Հիմա իրենք է որ կը քրոջաբարեն այրերը, իրենք է որ կը խալեն ապրելով, սիկարէք ծխելով: Ու կը խըճողեն շոգեկառքերը, մեթրօները, հրապարակները նոյնիսկ: Աշխարհ: Առանձին հաշիւ կը բանան դրամատուներու մէջ, կը յափշտակեն այրերու աշխատանքը, դատարանէն իրաւունք կը ստանան գիշերելու տունէն դուրս, առանձին, ամուսիններու ձգելով բերականական առնչականութիւնը միայն: Այսպէս՝ գինով կիները, անհաւասարակշիռ քայլերով, փըրփրացող բերնով կը ստեղծէ աշխարհի ամէնէն գարշելի տեսարանը»:

Այսուհանդերձ, Ժիրայրի յարգանքը իր կոչումին ամէր կնոջ նկատմամբ համաչափ է պաշտամունքի: Ինք կը հաւատայ, թէ կնոջ մաերմութեան հասներու համար կեանքի մը չնորհած ժամանակը անբաւարար է, որովհետեւ «պէտք է հասկնայ այրը, թէ ոչ ոք, ոչ ոք արժանի է իսկական կնոջ մը շնորհներուն, բնութեան, անթրպետին»:

Իր այս նոր գիրքով, Պչաքճեան անգամ մը եւս կը հաստատէ, թէ ունի ճարտար ու եզակի գրիչ մը: Եւս առաւել՝ յարգած հայերէնի մը: Իր գաղափարական աշխարհը, հայեացքները, յղացումները, արժէւորները, բառն ու արուեստը յարգանք կը պարտադրեն սովորական ընթերցողին: Գրականագէտներն ալ կ'առաջնորդեն գնահատութեան:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՑԵԱՆ

Հալէպ

ԼՈՆՏՈՆԵԱՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

Լոնտոնի համալսարանին «Արեւելեան եւ Ափրիկեան հետազօտութիւններու հիմնարկ»ին մէջ Յուլիս 17 – 19 տեղի ունեցաւ «Մերձրդային Կովկասի պատմութիւնը եւ ժողովուրդը» թեմայով գիտաժողով մը, նախաձեռնութեամբ ու կազմակերպութեամբ Թամարա Տրակաձէի. ան 1989-ի աշնան մասնակցած էր Փարիզի մէջ «Աչխարհի բժիշկներ»ու կոմկոսի հարցերուն յատկացուած սեմինէրին: Լոնտոնի գիտաժողովին մասնակցեցան Հայաստանէն, Վրաստանէն, Ադրբեջանէն, Մոսկուայէն, Ամերիկայէն, Գերմանիայէն, Ֆրանսայէն, Թուրքիայէն, Հոլանտայէն, Իսրայէլէն եւ Անգլիայէն 80–է աւելի մասնակիցներ. Ծրագրուած 35 զեկուցումէն ներկայացուեցաւ 31–ը: Հայաստանէն հրաւիրուած էին պատմաբաններ Վ. Բարխուդարեան, Կ. Մուրադեան, Բ. Ուլուբարեան, աչխարհագրագէտ – ժողովրդագէտ Գ. Ազատեան, հնագէտ – մչակութաբան Գ. Արէշեան, ազգագրագէտներ Լ. Աբրահամեան եւ Զ. Խառատեան: Զեկուցումներ ներկայացուցած են նաեւ Ամերիկայէն՝ Ռ. Պովհաննիսեան եւ Ռ. Սիւնի:

«Խորհրդային Հայաստան»ի Օգոստոս 14–ի թիւին մէջ այս մասին ընդարձակ ուհետաքրքրական թղթակցութիւն մը կատարած է մասնակիցներէն Զ. Խառատեան: Ան կը գրէ թէ գիտաժողովը ընթացած է զոյգ լարերու վրայ, զեկուցումներու պաչտօնական – հրապարակային, ու անկէ դուրս, անհատական – քանավիճային մասերով: Այս առիթով ՊԻ–ՊԻ–ՍԻ–ն հետաքրքրուած է տուլիս մը որուն մասնակցած են Լ. Աբրահամեան, Լ. Եւնուսովա, Մ. Մամարդաչվիլի եւ Գ. Ստարովոյտովա որ այլ առիթով Լոնտոն կը գտնուէր:

Հայ գիտնականներու զեկուցումները յատկանչուած են իրենց ակադեմական ոճով ու նիւթը լուսաբանելու – մեկնաբանելու գիտական սկզբունքներով. ազգերբեջանական ելոյթները մեծ մասով կրած են քաղաքական – հրապարակախոսական բնոյթ, յաճախ հիմնուած անցյոյզ փաստերու վրայ: Վրաց պատուիրակութեան զեկուցումները արտայայտած են քաղաքական – իրաւագիտական ու տնտեսագիտական մերձեցում: Անոնք հայ – ազերբեջանական բանավէճերուն միջամտած են երբ արձագանգած են գերիչխանութեան եւ ժողովուրդներու ազատ ինքնորոշման իրաւունքի հարցերը: Այս վերջին պարագան հասկնալի է որ իրենց եւս խոցելի կէտն է (յիչենք օսէթներու, աբխազներու պարագան), ուրեմն անոնք դէմ արտայայտած են ինքնորոշման, ազգերբեջանամիտ դիրքորոշում ցուցաբերելով, ինչ որ անապահովի ոչինչ ունեցած է հայ մասնակիցներուն համար:

Անակնկալ եղած է Ազգերբեջանցիներու հաչտուողական դիրքը որ յատկապէս չեչտուած է կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար, ակադ. Ա. Դաչդամիրովի զեկուցումին մէջ. ան անհրաժեչտ նկատած է հակամարտութենէն անցնիլ երկխոսութեան ու այս ուղղութեամբ յետագայ կապերու հաստատումին մէջ, կարեւոր նկատած է դիտնականներու դերը: Միւս կողմէ, երբ հարցը վերաբերած է հարցերու կարգադրութեան, Ազերբեջանցիները պաչտպանած են այն թեզը, թէ վիճելի հարցերը կարելի է լուծել տարիներու ընթացքին, աստիճանաբար, ժողովրդավարական սկզբունքներով, բայց առանց կեդրոնին միջամտութեան:

Ինչպէս կ'երեւի Զ. Խառատեանի թղթակցութենէն, ինքնորոշման նիւթը բանական զրգռեցուցած է գիտաժողովը. ազերբեջանական կազմէն է. Նամազով փորձած է արցախահայութեան ինքնորոշման ձգտումին հակադրել Հայաստանի Ազերբեջանցիներուն ինքնորոշման վարկած մը. ան կը հարցնէ. «ի՞նչ կ'ըլլար եթէ Ադրբեջանցիներն ալ ինքնորոշման դիմէին Վարդենիսի մէջ»: Պատասխանը կուգայ Զ. Խառատեանէն. «փաստն այն է որ ինքնորոշման իրաւունք կը պահանջեն ոչ թէ Հայաստանի եկուոր Ադրբեջանցիները, այլ Լեռնային Ղարաբաղի քնիկ Հայերը՝ իրենց իսկ էթնիկական տարածքին վրայ»:

Հետաքրքրական երեւոյթ մը պարզած Ազերբեջանի ընկերային – ժողովրդավար կուսակցութեան ներկայացուցիչ Լէյլա Եունուսովայի զեկուցումը, որ ուղղուած է ամբողջովին Ադրբեջանի իչխանութեան դէմ: Ան թէեւ իր զեկուցումին մէջ տեղ չէ տուած նիստերէն դուրս տեղի ունեցած դրոյցներու ընթացքին յայտնած այն մտքին թէ «սեւ դրօշները Բաքու պէտք է կախէին ոչ թէ Յունուար 21–ին, այլ 13–ին, Հայերու ջարդին առիթով», այսուհանդերձ զեկուցումին հակակառավարական բնոյթը ունեցած է հայանպաստ չեշտ մը:

Հայկական պահանջներու նիւթով զեկուցում մը ներկայացուցած է Ամերիկահայն փրոֆիւէօր Հէնրի Հոթթենպախ. ան մեկնելով իր պետական տարածքը ընդունելու հայկական ձգտումէն, հետեւելով, պետրոս Եպիսկոպոսի հետ ունեցած անհամաձայնութեան պատճառաւ հոնկէ քաչուելով՝ մեկնած է Զառա, իբրեւ առաջնորդական փոխանորդ, այդ վիլայեթի մայր քաղաքին մօտ գտնուող «Ս. Թագաւոր» անուն ձանօթ ուխտավայրին վրայ իր ջանքերով կառուցած համայնան վարժարան մը, եկեղեցիով միասին: Երբ աչքի առջեւ բերենք մօտաւոր անցեալը, լինք մի՛կ եկեղեցականը կը ներկայանայ մեզ՝ զաւառի մէջ իբր նոր վաճիճի հիմնադիր: Մովսէս Վարդապետ հոգ անցուցած է իր նահապետական կեանքին չատ մը տարիները, սիրելի կուռքը դառնալով Զառայի բոլոր Հայերուն:

Կը ծագի Ազէտը: Զարդի օրերուն, երբ վանք կ'ապաստանին ահարեկ հարսներ, ուխտաւոր մեծ Հայր Սուրբը սիրտ ու անուղղ կուտայ ամէնուն, եւ չարաթի մը վերջ երբ կատղած խուժանին կը պաչարուի՝ կը դիմադրէ քաջաբար, մինչեւ որ փամփուչտները կը սպառին: Կը ձերբակալուի եւ կը բռնէ մահու ճանապարհը, նահատակութեամբ Տ. Արսէնի հետ Տիվրիկէն չորս ժամ հեռու տեղ մը, իրենց բնակեցող թուրք ոստիկաններու կողմէ:

Մովսէս Վարդապետի սպանման մասին տեղեկութիւնը քաղուած են կամիս դիւղէն վերապրող Տիկին Աննա Թախրլճեանէ (այժմ Վառնա), զրուածառ Սարդիս Յակորեանի շնորհիւ: Իսկ իրագեկ մը լսելով՝ Յովակիմ Մանուէլեանի պատմածին համեմատ, վարդապետին դիմումն հրաչէկ սան անցուած է, ոտքերուն ալ՝ պայտ:

(Շար. 83)

ՀԻՒՍԻՍԱՑԻՆ ԿԻՊՐՈՍԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ ՍՆԱՆԿԱՑԱԾ

«Դար» Թրքական չաբաթաթերթը վերջին Թիւին (Օգոստոս 26) մէջ կ'անդրադառնայ 16 տարուան զրաւումէն ետք Կիպրոսի Թրքական չրջանին նեխտի տնտեսական կացութեան. ազդ կացութիւնը ենթախորագիրէն իսկ անանկութիւն կորակուի: Մեկնող Յոյներէն մնացած 200–ի չափ ճարտարարուեստական ձեռնարկներ սխալ անօրինումներու պատճառով անգործութեան մատնուած են, 44 գործատեղիներու 12 հազար հոգիները այսօր հազիւ 1200 բանուոր կը գտնան պարտկել: Թրքական չրջանէն 250 կիպրացի Թուրքեր յունական բաժինը կ'երթան աչխատելու իրենց զօտիին համեմատած քառապատիկ վճարումով մը:

Այս կացութիւնը չեչտուած է 1985–էն ի վեր. Հիւսիսային Կիպրոսի միակ եկամուտը ներկայիս զբօսաչրջութիւնն է ու համալսարանական ուսանողութեան ծախքերէն գոյացած դրամները: Երկաստաղութեան այս զանգուածին կոդմէ համայնարանի չրջանին մէջ վճարուած բարձր վարձքերը համչիչ էին տեղացի տանտէրերուն համար, սակայն ժամանակի ընթացքին բարմացող չէնքերն ալ կոյղիւ, ջրային ցանցի, ճամբաներու հարցեր առեղծած են:

եալ ազդակներով բացատրած է անոր արդարացի բնոյթը.

– Զգտումը նախ եւ առաչ պատմական հիմ ունի,

– ժողովրդագրական բնոյթ կը կրէ,

– Ռազմավարական է,

– Իրաւացի է անցեալի սխալներուն սրբագրութեան պահանջը:

Ամերիկացի փրոֆիւէօրը ատարաին նչած է որ անկախ այն կէտէն թէ ո՛վ ինչ չափով արդարացի է կամ անարդար, երկու ժողովուրդները պիտի ապրին քովքովի. կրնան անոնք բարեկամ չըլլալ, սակայն պարտաւոր են դրացնութիւն ընել:

Իր ելոյթը զայրացուցած է ազերբեջանցի պիտնականները որոնցմէ Նամազով հարցուած է թէ որքա՞ն են Հայերու պահանջները ու Ազերբեջան ի՞նչ տարածքներ պէտք է դիմի անոնց: Ու փրոֆիւէօրը պատասխանած է թէ իր գործը չէ նման հարցեր լուծել, այլ անոնք պինքը կը հետաքրքրեն միայն որպէս պատմաբան:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳԻՐՆԵՐ

ԹԷՕԴԻԿ

ԳԱԻԱՌԱԿԸ ԵՒ ԱՒԱՆՔ ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ

17.– Խորանա կամ Խորասան, քաղաքին արեւելակողմը՝ 3 ժամ հեռու, 155 տուն: Եկեղեցիները Ս. Աստուածածին (որ կը տակի իրիկուններ եւ տօն օրեր կը բացուի) եւ Ս. Սարգիս՝ ուր կը պաչտօնավարէր

Մարտիրոս Քահանայ Կէտիկեան.– Ծնած 1861–ին, բնիկ, աչխարհական անուամբ Ղուկաս, ուսած անդ եւ Պոլիս Անձնուէր Ընկերութեան կիրակնօրեայ վարժարանը, ուսուցիչ, 1897, Ապրիլ 7–ին ձեռնադրուած Պ. Թահմիզճեան Սրբազանէ, կը նահատակուի աքսորի մը ճամբուն վրայ:

18.– Ղաւրազ, 72 տուն: Եկեղեցին Ս. Փրկիչ՝ ուր կը պաչտօնավարէր

Պօղոս Քահանայ Մարաճեան.– Ծնած 1854, Օգոստոս 20–ին, բնիկ, աչխարհական անուամբ Նազարէթ, ուսած անդ եւ Պոլիս՝ Անձնուէր Ընկերութեան կիրակնօրեայ վարժարանը, 1901 Ապրիլ 20–ին ձեռնադրուած Պ. Թահմիզճեան Սրբազանէ: Նահատակուած աքսորի ճամբուն վրայ՝ Թուրք ոստիկաններէ:

Հաֆիկ զաւառակի այս 18 դիւղերու կարգին են դեռ.

19.– 20.– Սաֆրանի (20 տուն) եւ Թոքոլու դիւղերը, վերջինս՝ քաղաքին արեւելեան հարաւակողմը:

***

ԶԱՌԱ (Գըզըլ Ըրմաղի եզերք, քաղքին արեւելակողմը՝ 12 ժամ հեռու դիւզաքաղաք որ Գօչկիրի ալ կը կոչուի).– Մնդնդավայր՝ Կեսարիոյ եզերաբախտ առաջնորդ Յոսրով Եպիսկոպոս Պէհրիկեանի: Հայ բնակչութիւն՝ 443 տուն (2950 Լուսաւորչական եւ 100 Բողոքական): Ամբողջովին բնաջինջ: Զառայի մօտ կը «Ս. Թագաւոր» վանքը, որուն պիտի անդրադառնանք առաջ: Եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաչտօնավարէին

Արթէն Քահանայ Ճէրաճեան.– Ծնած 1864–ին, բնիկ, աչխարհական անուամբ Յարութիւն, ուսած անդ, 1904–ին ձեռնադրուած Պ. Թահմիզճեան Սրբազանէ: Վկայակից Մատոյեան Վարդապետի:

Եփրեմ Քահանայ Սէֆէրեան.– Ծնած 1868–ին, բնիկ, աչխարհական անուամբ Սեդրակ, Տ. Յակոբի որդի, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1904–ին ձեռնադրուած Պ. Թահմիզճեան Սրբազանէ: Ազէտի օրերուն՝ 30 յաճոյի համշիրլիներու հետ նահատակուած է ոստիկաններու եւ խուժանին կողմէ Զառայի եւ Տիվրիկի մէջտեղ:

Իսկ Զառայի «Ս. Թագաւոր» մենաստանին վանահայրն էր

Մովսէս Ծ. Վրդ. Մատոյեան.– Ծնած է 1834–ին, բնիկ: Պարթեւ հասակով, կորովի եւ եռանդուն աչխարհական՝ որ ազդային գործիչի բուն տիպարն էր եւ զինք գործածելու մէջ քաջամարժ: Սովի տարին Մշոյ Ս. Կարապետ վանքը կը գտնուէր իբր ընծայացու, Մրիմեանի օրով: «Գլխուդ ճարը տե՛ս, գարատա՛կ են մեր ամբարք» կը ձայնէ իրեն Հայոց Հայրիկը: Կ'անցնի Վան: Լիմ Անապատի վանահայրը զրկարաց կ'ընդունի զինք, վասն զի առաջին սերասատահայ մըն էր Վասպուրականի աչխարհ մտնողը, կուսակրօնութեան վերարկուն հագնելու համար: 1868–ին Վարդապետ ձեռնադրուելէ վերջ՝ կը դառնայ ծննդավայր, լծուելու չինարար գործունէութեան: Նախ «Ս. Հրեշտակապետ»ի վանահայրութիւնը կը տանձնէ ի Տուգատար եւ կը չէնցնէ այդ մենաստանը: Շատ անգամներ, երբ Փիւրաեր վանքին հօտը յափչտակած՝ տանելու վրայ եղած են, այս կարիճ եւ յանդուգն Հայր Սուրբը զէն ի ձեռին հետապնդած է զիրենք եւ ձեռքերնուն առած: Տարիներ վերջ, Պետրոս Եպիսկոպոսի հետ ունեցած անհամաձայնութեան պատճառաւ հոնկէ քաչուելով՝ մեկնած է Զառա, իբրեւ առաջնորդական փոխանորդ, այդ վիլայեթի մայր քաղաքին մօտ գտնուող «Ս. Թագաւոր» անուն ձանօթ ուխտավայրին վրայ իր ջանքերով կառուցած համայնան վարժարան մը, եկեղեցիով միասին: Երբ աչքի առջեւ բերենք մօտաւոր անցեալը, լինք մի՛կ եկեղեցականը կը ներկայանայ մեզ՝ զաւառի մէջ իբր նոր վաճիճի հիմնադիր: Մովսէս Վարդապետ հոգ անցուցած է իր նահապետական կեանքին չատ մը տարիները, սիրելի կուռքը դառնալով Զառայի բոլոր Հայերուն:

Կը ծագի Ազէտը: Զարդի օրերուն, երբ վանք կ'ապաստանին ահարեկ հարսներ, ուխտաւոր մեծ Հայր Սուրբը սիրտ ու անուղղ կուտայ ամէնուն, եւ չարաթի մը վերջ երբ կատղած խուժանին կը պաչարուի՝ կը դիմադրէ քաջաբար, մինչեւ որ փամփուչտները կը սպառին: Կը ձերբակալուի եւ կը բռնէ մահու ճանապարհը, նահատակութեամբ Տ. Արսէնի հետ Տիվրիկէն չորս ժամ հեռու տեղ մը, իրենց բնակեցող թուրք ոստիկաններու կողմէ:

Մովսէս Վարդապետի սպանման մասին տեղեկութիւնը քաղուած են կամիս դիւղէն վերապրող Տիկին Աննա Թախրլճեանէ (այժմ Վառնա), զրուածառ Սարդիս Յակորեանի շնորհիւ: Իսկ իրագեկ մը լսելով՝ Յովակիմ Մանուէլեանի պատմածին համեմատ, վարդապետին դիմումն հրաչէկ սան անցուած է, ոտքերուն ալ՝ պայտ:

(Շար. 83)

(Շար. Ա. էջէն)

տրուեցաւ երկուշաբթի օր, հաստատելէ եւս մէկ ուղեգային ցնցումը հետք չէ ձգած:

ԱՐՑԱԽԻ
ՄԻԱՍՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՉԸ

Հայրենակիցներ, մեր ժողովուրդին համար այս դժուար պահուն Արցախցիները միասնութեան կոչով կրկին կը դիմեն ձեզի: Այժմ, երբ մենք անկախութեան ուղին բռնած ենք, պէտք ունինք Հայաստանը ժողովրդավարութեան եւ իսկական բարգաւաճումի հասցնող ընդունակ իշխանութեան մը: Այդ իշխանութիւնը նոր խորհրդարանն է, որուն զօրծունէութեան հետ մենք կը կապենք Արցախի հարցին վերջնական լուծումին, ուժով եւ անկախ հանրապետութեան մը ստեղծման մեր յոյսերը: Ասոր համար անհրաժեշտ է բոլոր ուժերը համախմբել եւ քաղաքական կայունութիւն ստեղծել: Մենք կը դատապարտենք ազգին ընդդէմ ուղիէն զայն չեղել տալու որեւէ փորձ: Կացութեան պիտակից ապակայունացումը մեզի համար համազգային չահերու դաւաճանութիւն է:

Հայրենակիցներ, կոչ կ'ընենք համախմբուիլ Խորհրդարանին չուրջը, հեռու մնալ անոր որոշումներուն, հակահարուած տալ այն ուժերուն, որոնք ժողովուրդը կը մղեն դէպի քաղաքացիական պատերազմ: Այս կոչը կ'ընենք յանուն ազատ Հայաստանի, յանուն Արցախի ապագային:

Մեր ուժը մեր միասնութիւնն է:

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ
ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ
ՄԱՐՋԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԱԹԱՐԻՍՏԱՆԻ Գերագոյն Խորհուրդը միաձայնութեամբ զերիչխանութեան յայտարարութիւն մը քուէարկեց եւ այսու հետեւ կը կոչուի. – «Թաթարներու կենդրոնական խորհրդային Հանրապետութիւնն, «Ինքնավար» որակումը ջնջուած է:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ JERUSALEM

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Լիոնի Հայոց Եպիսկոպոսարանը ընդառաջելով Երուսաղէմի նորընտիր Պատրիարք՝ Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեանի կոչին, կը ծանուցանէ Ռոն-Ալպի Շրջանի Հայերուն թէ արձանագրութեան յատուկ գրասենեակ մը բացուած է Երուսաղէմի ժառանգաւորաց Վարժարան ուսանիլ փափաքողներուն համար:

Կուսակրօն կամ ամուսնացեալ քահանայութեան թեկնածուները կրնան արձանագրուիլ ամէն օր տարւոյս մինչեւ Սեպտեմբեր 15, դիմելով վարի հասցէին. –

***

COMMUNIQUE
DE L'EVECHE ARMENIEN
DE RHONE-ALPES

Faisant écho à l'appel du nouveau patriarche arménien de Jérusalem, Sa Béatitude Mgr. Torkom Manoukian, l'évêché de Rhône-Alpes de l'Eglise Arménienne se propose de recueillir les candidatures des jeunes-gens qui désireraient suivre le cycle de formation pastorale proposé par le Séminaire de Jérusalem.

Pour tous renseignements, téléphoner ou écrire au secrétariat au numéro et à l'adresse suivante :

78 - 60 - 47 - 18
Evêché de l'Eglise Arménienne
40, rue d'Arménie
69003 LYON — FRANCE

SECRETARIAT
DE L'EVECHE

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՎԱՀԱՆ. – Աբեղն Տէր – Սարգիսեան 100 Ֆր. կը նուիրէ Լեւոն Տէր – Սարգիսեանի յիշատակին, իր այնքան սիրած «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Էլիզ Ծերուձեանի կսկծալի մահուան առթիւ Շէնաւանի ի նպաստ կը նուիրեն. – Տիկին Պ. Դաւթեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժաք Կէտիկեան 250 Ֆր., (առանձին «Յառաջ»էն):

ԿԱՓՈՑՏ ԽԱՋ

ՎԻԷՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մանանաճիւղի Շաբաթ օրուան դպրոցին համար կը փնտռուի հայկական պարերու փարձառու պարուսոյց մը:

Հետաքրքրուղները կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն:

74 – 85 – 12 – 69
74 – 85 – 61 – 33

***

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Վիէնի Սեւան մանանաճիւղի գոյգ դասընթացքները 1990 – 1991–ի տարեշրջանին համար կը սկսին.–

Սեպտեմբեր 19, Շաբաթ, ժամը 14·30–ին:

Սեպտեմբեր 22, Շաբաթ, ժամը՝ 14·30–ին:

Մշակոյթի Տուն.–
9, rue du Cirque

Երթեւեկի դժուարութիւն ունեցողներուն համար մասնաւոր կարգադրութիւն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Յարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագիծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿՂՈՒՆԵԼԻ. – Հ. Գրիգորեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, Օգոստոս 28–ի քայլ եւ ազգասէր իմաստակեան ծանօթութեան համար (էջ՝ 2 – 3):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պուլվար Օտտոյի Մ. Յակոբ Եկեղեցին ստացած է՝ Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Ա–ճէմեանէ (Մոնթպալիէ) Մարտիրոսեան յիշատակութեան առթիւ 100 Ֆր., ինչպէս նաեւ 100–ական Ֆր. Պուլվար Օտտոյի Կապոյտ Խաչին, Մարտիրոսի Մշակոյթի Տան եւ «Յառաջ»ին:

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՈՒԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ 1990–91 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հուիփսիմէ Փափազեան ամէնօրեայ վարժարանը հիմնուած՝ 1988 Սեպտեմբերին, մանկապարտէզի բաժինով մը կը սկսէր նետել իր առաջին քայլերը:

Ներկայիս Տնօրէնութիւնը ուրախութեամբ կը տեղեկացնէ թէ յառաջիկայ 1990–91 կրթական տարեշրջանին, վարժարանը կը բանայ նաեւ նախակրթարանի իր բաժինը, առաջին դասարանով մը, Սէ. Փէ. (C. P.).

Տնօրէնութիւնը Լիոնի եւ մօտակայ արուարձաններու մէջ բնակող ծնողաց կը յանուցանէ թէ, վարժարանը կը չարունակէ ընդունիլ 3, 4, 5 տարեկան աշակերտներ մանկապարտէզի երեք մակարդակներու համար: Իսկ 6 տարեկան աշակերտներ՝ նախակրթարանի առաջին դասարանին համար:

Դիւրացնելու համար ծնողքներուն բեռը, Տնօրէնութիւնը կ'ապահովէ երթեւեկի սպասարկութիւն մը:

Տնօրէնութիւնը ամէն դիւրութիւն կ'ընծայէ ծնողքներուն որպէսզի առանց տատամսելու ղրկեն իրենց զաւակները այս Վարժարանը, ուր Ֆրանսերէն ծրագրին առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն լեզուն:

Արձանագրութիւնները սկսած են արդէն:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.–

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար կարելի է դիմել ամէն օր դպրոցին դրասենեակը, բացի շաբաթ օրերէն, առաւօտեան ժամը 9·30–էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 5:

Հասցէ. –
40, rue d'Arménie, 69003 Lyon
Tél. : 78. 60. 47.. 18

LES AMIS DE LA FONDATION
MARIE NOUBAR

DINER ANNUEL

au profit des étudiants boursiers
de la Maison d'Arménie

Samedi 14 Décembre
au YAN'S CLUB

Prière de prendre note

LE TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
MATERNELLE — PRIMAIRE
SECONDAIRE
DEMI-PENSION
AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- *Enseignement MODERNE et de QUALITE avec des PROFESSEURS MOTIVES.*
- *Ambiance ARMENIENNE et FAMILIALE.*
- *Initation à l'ANGLAIS à partir du C. P.*
- *ETUDES DIRIGEES du soir.*

INSCRIPTIONS
«SCOLAIRES 1990/91»
OUVERTES

ECOLE BILINGUE
«TEBROTZASSERE»
M. Garabed DAKESSIAN / Directeur

1, boulevard du Nord
93340 LE RAINCY

Tél. : 43 81 01 72
SNCF PAVILLONS s/s BOIS

Հ Ա Ց
ԱՂՔԱՏԱՀԱՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆԵՐ

Կոնէսի, Մոնմորանսիի
եւ Սէն–Ռաֆայէլի մէջ
երրորդ տարիքի անձերու համար
հանգստաւէտ պայմաններու մէջ,
ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ,
բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ խնամք: Քաղաքներու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ բնութեան ծոցին մէջ, հանգիստ եւ մաքուր միջավայր:

◆

ASSOCIATION ARMENIENNE
D'AIDE SOCIALE

Maisons de Retraite

à Gonesse, Montmorency et St. Raphaël
pour les personnes du troisième-âge
Confort moderne, ambiance familiale,
Surveillance et soins médicaux permanents.
Cadre paisible, dans la nature,
loin de la pollution et des bruits de la ville.

S'adresser à l'A.A.A.S.
77, rue La Fayette — 75009 Paris
Tél. : 48. 78. 02. 99 et 42. 81. 17.. 80

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI,
DE 14 à 18 h. 30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ,
ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 5
MERCREDI
5 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.355 | Fondateur SCHAVARSH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.355

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԾՈՑ

ԼԱԻԱՏԵՍՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ ԿԸ ՆՈՒԱԶԻ

ՌՈԼԱՆ ՏԻՒՄԱ
ԿԸ ՋԱՆԱՅ
ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՒԱՏԱԼ ...

Դեռ ամէն յոյս չէ կտրած եւ հակառակ անոր որ մթնոլորտը չի մեղմանար, ընդհակառակն, դիւանագէտները դեռ կը չհանան հաւատալ քաղաքական լուծումի մը: Այդ առընչութեամբ, Կիբրակի օրուան ցուլ – Գորբաչով հանդիպումը կը թուի վճռական դեռ խաղալ:

Երկուշաբթի իրիկուն, Սեպտ. 3–ին, «Աիթէն 2–ի» «Ճշմարտութեան ժամու» հիւրն էր Արտաքին Նախարար՝ Ռոլան Տիւմա: Նիւթը, անշուշտ, Ծոցն էր, եթէ նոյնիսկ անոր կապակցութեամբ ակնարկութիւն եղաւ նաեւ Գերմանիոյ (հիւրու կարգին էր՝ Արտաքին Նախարար՝ կինչէր): Ռոլան Տիւմա լաւատես չէ եւ կը խորհի որ քանի մը օրէն, ամէն ինչ կը յստականայ: Կոմմնակից է չընչափակման խոտացման, այլեւս ծովէն զատ նաեւ ցամաք եւ օդ: Ամէն պարագայի մէջ, Տիւմայի համար Ծոցի տագնապը կը մնայ երրորդ փուլի մը մէջ· առաջինը՝ հաղթեցութեան չընչանն էր, երկրորդը՝ դիւանագիտութեան, հուսկ, երրորդը՝ զմարտութեան: Հոս ալ, անշուշտ, ինչպէս նախորդ օրը Տէ Քուէյարի պարագային, պատասխանները զոհացուցիչ չեն (եւ չեն կրնար ըլլալ), երբ դիտել կը պուի որ ՄԱԿ–ը յանկարծ վճռական դարձած է իր բանաձեւերը քուէարկել տալու համար, մինչ անցեալին ... Բոլորն ալ «նեղը կը մնան», մանաւանդ որ հարցը Իրայէլի կը վերաբերի զլիաւորապար եւ պէտք չէ մոռնալ որ Իրայէլն է որ քանդեց Իրաքի հիւլէական նախապատրաստական կեդրոնը: Կիպրոսի խօսք իսկ չկայ: Զմոռնանք որ Իրայէլէն զատ, Թուրքիան ալ վճռացնելու օրերը չեն:

Սատամ Հիւսէյն աւելի ծայրայեղ է: Ակնհայտ արդիւնեցաւ օտար օդանաւերուն պաղատագիր իջնել պատանդ բերելու համար: Աւելին, նոր պատանդներու փոխարէն, Իրաք անդրդէն կը պահանջէ: Կը թուի որ ուտելիքը սկսած է պակսիլ եւ դեռ պատանդներն ալ պէտք է կերակրել:

Չի խօսուիր այնքան տասնեակ հազարաւոր զաղթականներու մասին, որոնք խնդուած են տահմանազլուխները, անոնց պայմաններու մէջ: Քշուած Քուէյթէն եւ Իրաքէն տասնեակ աշխատաւորներ Ծոցի տանի դրան առջեւ մնացած են: Ոչ ներս կ'առնուին, ոչ ետ կրկան երթալ: Ծոցի տանն այլեւս մարդ չի կրնար ընդունել:

Ամէն կողմ, սպառողական վիճակ եւ ղլերպական կացութիւն չատերու համար, որոնք ոչ մէկ կապ ունին ոչ այս տապնապին, ոչ ալ քարիւղի հետ:

Քուէյթ – Սիթիի դեսպանատուներու անձնակազմերը, այսինքն՝ ինչ որ մնացած էր, կը տեսպուի մեկնիլ, քանի այլեւս ապրելու որեւէ կարելիութիւն չէ մնացած: Արեւմտեան պետութիւնները կը յայտարարեն որ մարդ պիտի չմնայ, բայց դեսպանատուները պիտի չփակուին: Խորհրդանիշ մը, որ կրնայ մխիթարել, բայց երեւոյթին:

Արեւմուտքը չատ կը հաշուէ արաբական աշխարհի պատակատմին վրայ եւ այդ ուղղութեամբ, արաբական Լիկայի ընդհ· քարտուղարին հրաժարականը քիչ մը իւղ կը քսէ իր հացին: Կը թուի որ Շեազի Քլիպի նախընտրեց քաշուիլ, երբ հատատատուեցաւ թէ չկրցաւ միջին ճամբայ մը գտնել իրաքամիտ եւ սաուտամիտ Արաբներու միջեւ: «Արաբական լուծում մը» կը փնտռէ նաեւ Հիւսէյն թագաւորը, որ երկուշաբթի ընդունեցաւ Նախագահ Միթերանի կոմիէ: Քաղաքէ – քաղաք ուխտաւորի պէս կը քանայ միջնորդի դեր մը խաղալ:

Թղթակիցները կը նկարագրեն տահմանակից երկիրներու պատրաստութիւնները, մասնաւորապար՝ Թուրքիոյ: «Ֆիկարօ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ Ինճիրլիքի ռազմակայանները աւելի արձակուրդի կայաններու կը նմանին:

***

Նախագահ Միթերան Ուրբաթ եւ Երկուշաբթի յաջորդապար ընդունեցաւ քաղաքական հոսանքներու պատգուխները: Վերջիններն էին Շիրաք եւ Մարչէ: Եթէ առաջինը նախընտրեց լուռ մնալ, երկրորդը յայտնեց թէ ի'նք ինչ լսած է Նախագահին: Այլ խօսքով, Համայնավար կուսակցութեան դիրքը պարզած է Նախագահ Միթերանի:

***

«Ուաշինկթըն Փոսթ»՝ Սեպտեմբեր 3–ին բաւական մտահոգիչ պատկեր մը պարզած է Սաուտի Արաբիա գտնուղ ամերիկացի զինուորներու եւ մանաւանդ ռազմանիւթերու մասին: Կը զրէ թէ տեղւոյն աւազը բոլորովին տարբեր է ամերիկեան աւազէն եւ զարման չի պտնուիր անոր զործած աւերին: Օդանաւերու, հրասայլերու, ամէն կողմ կը մանէ, կը խանգարէ, կը վճացնէ:

× Շեվարնատէ քիչ մը բարձրացուցած է ձայնը Իրաքի դէմ եւ միջազգային ժողով մը կ'առաջարկէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖԼՈՐԻՆԿ ՄԻՏՈՑԻ թէնիսի Օփըն մըցումներու 8–րդ աւարտականին՝ Մանուէլա Մալէեվա (երեք կէս – հայ քոյրերու երիցադոյնը) պարտութեան մատնեց Նաւրատիլովան 7/5, 3/6, 6/3, քոյրը, սակայն պարտուեցաւ չեխ Նովոտնայէն: Քառորդ աւարտականին համար որակուած է նաեւ Ագասի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՆԴԱՐՏ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ ԵՒ ԳԵՏԱՇԷՆ ՄԻՇՏ ԼԱՐՈՒԱԾ

Հայաստանի տարածքին վրայ, կացութիւնը անհամեմատ աւելի հանդարտ է եւ ընթացիկ քրէական յանցագործութիւնէ դուրս, դինեալ յարձակումները պահեստանոցներու վրայ, եւայլն, դադրած են: ՀԱԲ–ի ձերբակալուած անձերէն ազատ ձգուած են 8 հոգի, կը մնան եօթը, որոնց դէմ մեղադրանք կայ:

***

Սեպտեմբեր 3–ին, Գերագոյն Խորհուրդի նիստը դռնիակ տեղի ունեցած է, քանի օրակարգի զլիաւոր հարցը կը վերաբերէր Շահումեանի ծանր վիճակին: Ելոյթ ունեցած են Աչոտ Մանուչարեան եւ Շահումեանի Շրջ· Կոմիտէի Ա· քարտուղար՝ Աղաճանեան, պարզելով բնակչութեան ողբերգական վիճակը: Խօսք առած է Նախագահ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան եւ յայտնած թէ քաղաքական լուծում է հարկաւոր, ուրեմն պէտք է հոն հաստատուին տեղական իշխանութիւններ, որպէսզի նախ եւ առաջ գործադրուի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի 1989 Դեկտեմբեր 1–ի որոշումը: Ուրեմն պէտք է սպասել Սեպտեմբեր 30ի ընտրութեանց, որպէսզի Շահումեան եւ Ղարաբաղ հաստատուին տեղական իշխանութիւններ:

Վազգէն Մանուկեան միշտ Մոսկուա կը գտնուէր (Երեքշաբթի առաւու) այս հարցի կապակցութեամբ:

***

Սեպտեմբեր 4–ին, «Ֆիկարօ» եւ «Լիպերասիոն» երկու զոհերու թաղման կապակցութեամբ հսկումի նկար մը հրատարակած էին, ուր կը տեսնուէր զոհերէն մէկը բաց դադաղին մէջ (հաւանարար Զաւուշը):

«Ֆիկարօ»ի խմբագիրը, որ ըստ երեւոյթին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի հոչակագիրը չէ կարդացած նկարը հրատարակած կը՝ «Հսկում ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ Հայաստանի մէջ»...:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՀԵԹԱՅԱՏՕՔ

ՀԱՅ ՄԱՐԶԻԿԸ ԶՈ՞Հ ԹՇՆԱՄՈՒԹԵԱՆ

Ռոպէր Էմմիեան, անդամ Խորհրդային Միութեան Ազգային խումբին, ներկայացած է Սիւիթ, Եուկոսլաւիա, Եւրոպայի ախոյեանական մրցումներուն, զեհտաւորուած կարմիր չապիկով մը՝ որուն վրայ կար «Arménie 2000» արձանագրութիւնը:

Դժբախտաբար, լենինականցի մարզիկը վհատեցուցիչ վայրկեաններ միայն ապրած է մարզադաշտին վրայ: Չէ յաջողած որակուիլ աւարտական մրցումին:

Պատճա՞ռը: Ըստ «Լ'Էքիփ» օրաթերթին իր ըրած յայտարարութեան, պոհ է մափիայի մը· խանգարած են իր քայլաչափը (մարբ): Մէկը փոխած է իր վազքին համար իր խիզ չափած եւ նշանակած հեռաւորութեան տեղը, ուրեմն չէ կրցած հասնիլ անհրաժեշտ արագութեամբ ցատքի տախտակին վրայ: Կասկած կայ անզգայ ցատքողներու համակիրներուն: Այսուհանդերձ, սերպ մը չէ չահողը: Առաջին ելած է դերմանացի Հաաֆ (8·25 մէթր), եւ կոսլաւ Պիլաք երրորդ է միայն:

Անշուշտ, Սիւիթ չատ մեծ յուսախաբութիւն մը եղաւ հայ մարզիկին համար՝ որ պատրաստուած էր անդամ մը եւս Եւրոպայի ախոյեան հանդիսանալու, ինչպէս՝ 1986ին, Շթութկարտի մէջ (8·41 մէթր): Զենք կարծեր սակայն որ իր ասպարէզը վերջացած ըլլայ:

Էմմիեան կը մնայ ճանչցուած, համբաւ հանած հեռացատգող մը: Տէրն է միշտ, 1987–էն ի վեր, Եւրոպայի մրցանիշին՝ 8·86 մէթր: Ըստ «Arménie 2000» կազմակերպութեան նախագահ՝ Արրահամ Հայրապետեանի մեղի ասած տեղեկութեան, այս մարզաճեին արքայ ամերիկացի Գարլ Լէյիս առաջարկած է Հայուն՝ մարզուիլ հետը, իր Սանթա – Մոնիքայի ակումբին մէջ՝ որ ժամադրավայրն է Միացեալ – Նահանգներու դլխաւոր մարզիկներուն: Եթէ կարենայ երթալ, Էմմիեան անկասկած կ'օդտուի:

Ցաւալի է որ Ռոպէր Էմմիեան, ներկայեանելով Սիւիթի մէջ իր կրած դառն յուսախարութեան պիտի կրնայ չարունակել իր մարզումները ոգեւորութեամբ եւ նոր ռեքորներ պիտի ունենանք արձանագրելու իր յաջողութիւնները:

Մոռնանք Սիւիթը...

Վ. Մ.

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 26 / 31)

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ
ՆԱԽԱԳԱՀ Մ· ԳՈՐԲԱՉՈՎԻ

Լեռնային Ղարաբաղի երեսփոխանութիւն, կուսակցութեան մարզային Կոմիտէի անդամներու, Ազգային Խորհուրդի Նախագահութեան, Կանանց մարզային խորհուրդի, Նախկին ռազմիկներու կոզմէ բաց նամակ մը զրկուած է Մ· Գորբաչովի (375 տորագրութիւն):

Օգոստոս 27 թուակիր այս երկար նամակը, Մոսկուայի զեկավար մարմինները մեղադրելէ եւք Ադրպէյանի վիճակուած կացութեան համար; հետեւեալ տողերը կը պարունակէ·

Յարգելի Նախագահ:

Վերը չարադրուածէն կը հետեւի որ անհրաժեշտ է ԼՂԻՄ–ի տարածքէն դուրս հանել ներքին զօրքերը, կամ, առնուազն, դանոնք վերաբաշխել Ադրբէյանի ու ԼՂԻՄ–ի տահմանին վրայ:

ԼՂԻՄ–ի մէջ բնականոն կեանքը վերականգնելու համար անհրաժեշտ է նաեւ վերջնել արտակարգ վիճակը մարզին տարածքին վրայ եւ ճանչնալ անոր պետական մարմիններուն լիազօրութիւնները...

Մի՞թէ Դուք, յարգելի Նախագահ, բնականոն կը համարիք որ 1988 Յունուարէն ի վեր, խորհրդային տահմանադրութեան հակառակ, ԼՂԻՄ–ը զրկուած ըլլայ խորհրդային իշխանութենէ: Մարզին բնակչութեան մեծամասնութիւնը անկէ ի վեր կը ձգտի վերականգնել այդ իշխանութիւնը..., սակայն ապարդիւն:

Օրինականօրէն հարց կը ծագի· ի՞նչ ի'ուղեն կեդրոնն ու Ադրբէյանը Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութենէն...

Եթէ ցանկութիւն կայ կեդրոնին օդնութեամբ կարճ ժամանակի մէջ փոխել ժողովրդավարական իրավիճակը ի նպաստ ադրբէջանական բնակչութեան, ապա այդ պատիւ չի բերեր երկրին վեհապարութեան:

Եթէ ձգտում կայ կեդրոնի օդնութեամբ ֆիզիքական հաշուեյարդարի սպառնալիքով ճնշել Լեռնային Ղարաբաղի Հայերու ազգային ազատագրական պայքարը, ապա այդ կրկնապատիկ պատիւ չի բերեր անոնց որոնք մասնակից են նման ամօթալի երեւոյթի մը:

Սակայն պէտք է նկատի առնել որ ոչ զինուորական ներկայութիւնը, ոչ Լեռնային Ղարաբաղի հայ ժողովուրդին փոքրաթիւ ըլլալը, ոչ անոր աշխարհագրական դիրքը կրնան պատճառ դառնալ որ ան հրաժարի իր ընտրած ուղիէն:

Լաւ կ'իմանար որ Դուք եւ Ձեր խորհրդականները չանտեսէիք ազգային ազատագրական չարժումներու բազմադարեայ պատմութեան դասերը, որոնք միշտ ա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՎԵՆԵՏԻԿ

ՄՈՒՐԱՏ – ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Է. ՏԱՐԻ ԵՒ «ԱՑԺՄԷԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ»

Դեռ քանի մը աշակերտներ պարապին մէջ կը խաղան, ուրիշներ կը պատրաստուին մեկնելու, ամանք հասկէներ կը փախտանակեն, մինչ ուրիշներ կը խօսին կարելի ժամադրութիւններու մասին, բոլորն ալ իրարմով ուրախ են, նոյնիսկ բժշկական անոյշ արցունքներ կը սահէին ոմանց աչքերէն. այսքան չէին երբեք լմընցնած բարեկամութեան, ընկերութեան քաղցրութիւնը, զուգ որովհետեւ պայմանները այս անգամ տարբեր էին: Զորս շաբաթ միասին անցընելէ ետք նոյն յարկին տակ, իսկապէս բժշկանումը կը պատճառ դժուարին: Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը պահած էր վերնագիր իր խնամոտ ծոցին մէջ մօր մը նման, եւ անոնք զարձած էին իրարու քոյրեր եւ եղբայրներ:

Եւ ես կը խորհրդածեմ, տեսակ մը հաշուեյարգարը ընելով միամսեայ աշխատանքին:

Ի՞նչ պատահեցաւ: Հաւաքուեցան, ինչ գանազան երկիրներէ (Ամերիկա, Գանատա, Աւստրալիա, Ֆրանսա, Պելժիա, Գերմանիա, Հոլանտա, Իտալիա, Լեհաստան) պատանի ու երիտասարդ 60–ի մօտ հայրդիներ, աղջիկներ ու տղաք, Սփիւռքի նոր սերունդի նմոյշներ, որոնք իրրեւ հայաբակաց յայտարար ունէին մէկ բան. բոլորն ալ հայ ծնողքներու պատկներ (բացառութիւն կը կազմէին խառն ամուսնութեան ծնունդները). հետեւաբար Հայեր էին եւ ազգային պատկանելիութեան մը ընդհանուր, առաւելաբար ղգացական, դիտակցութիւն մը վառ էր իրենց մէջ, կայտառ արտայայտութեամբ, եւ վերջ: Մնացածը զանազանութիւններու ծով մը եւ թնճուկ. արդիւնք՝ ընտանեկան եւ ընկերային կեանքէն ներս կրած ազդեցութիւններուն. այսինքն՝

Ա.– *Համաձայն ծնողքի ազգային մակարգակին եւ ընկերային բարդոյթներէ ազատ դաստիարակութեան եւ զործելակերպի առաիճանին:*

Բ.– *Համաձայն արեւելեան եւ արեւմտեան մտածելակերպի ու ապրելակերպի (յատկապէս աւանդական կենցաղի) բարեխառնումի առաիճանին;*

Գ.– *Համաձայն յաճախած ազգային կամ օտար վարժարանին եւ համապատասխան հասակակից չափահասէն կրած ազդեցութիւններու եզանակին:*

Աւա՛ղ, ոմանց մօտ կը զգացուէր յստակօրէն արեւմտեան կոչուած (եւ հոս կը չեչտենք ամերիկեանը առաւելաբար) կենցաղի եւ վերաբերմունքի տպող ընդօրինակութիւնը որ կը յայտնուէր ժպլատականօրէն չփացած վարուելակերպի եւ արտայայտութիւններու ընդմէջէն եւ կամ պատչառութեան, չրջահայեացութեան տարբերական զգացումներու չգոյութեամբ:

*Բարեբախտաբար քիչեր էին այս տակաւին տիպարները բայց եւ զժբախտաբար վարակիչ էին եւ կամ կրնային ըլլալ: Հետեւաբար կրթական աշխատանքի մը անհրաժեշտութիւնը կը դառնար հրամայական: Ամառնային դասընթացքի վերապահուած համառօտ այդ ժամանակամիջոցը պէտք էր դիմագրաւել նաեւ այս երեւոյթը: Կարելի չէր անտարբեր մնալ: Անհրաժեշտ էր ներչնչել մեր նոր սերունդին, օտար ազդեցութիւններու եւ հակերու ենթակայ այս խլեակներուն թէ հայ ըլլալը դիտակից յանձնառութիւն մը պէտք է ըլլայ, իր յատուկ վերաբերումի եզանակով թէ՛ իրր կեցուածք կեանքին հանդէպ եւ թէ իրր վարմունք ազգային դրաշմով. կարելի չէ հայ ըլլալ առանց արձագանգելու հայութեան: Դիւրին աշխատանք մը չեղաւ. հարկ էր քալել հանգրին հակառակ եւ ազգայինին զուգահեռ մատնանշել մարդկային – ընկերային արժէքներու զոյութիւնը, անոնց բարեբեր արդիւնքները, եւ մարդ էակը ազնուացնող յատկութիւնները: Երբեմն կը զգայինք դաստղութեան չափանիշներու ամբողջական խախտում ուր պարզ ազգային մշակութային լուրջ մատնոտութիւններէ, որոնց անմիջական միջավայրը արդէն ոչինչ կը ներչնչէ իրենց այդ տեսակէտով: Աւսկ հանդերձ դրականօրէն կայ մէջերնին բնածին կարծէք փափաք մը փնտռելու իրենք զիրենք ծանօթանալու իրենց «հայ» անունը կազմող ու բացայայտող տուեալներուն:

Ահա հետեւաբար դաստիարակչական աչխատանքի անհրաժեշտութիւնը եւ միայնգամայն չայոզոզութեան սահմաններ – րը: Ձիչդ ասոր ընդարձակումին կը ձըգտին մեր ձեռնարկները որպէսզի դաստիարակչական աչխատանքը չանգի զործնականօրէն, հայ մշակոյթով հետաքրքրուող այս դասակարգի ստեղծումին, եւ կազմաւորումին իր իսկ հիմնական դերին գիտակցութեամբ, այսինքն «Մնալուն – սերունդ փոխադրելու ձայնը, իր արուեստագէտներուն» եւ ինք զառնայ հզօր եւ բանիւ եւ զործով:

Գուցէ ոմանց չափազանցուած թուին, ամառնային դասընթացքի մը, այսքան լուրջ խորհրդածութիւններ: Կարիքը լայնածաւալ է եւ բազում երեսներով մտահոգիչ: Մեծ երկիւղով կը մօտենանք դաստիարակութեան աչխատանքին եւ յաճախ անբաւարար կը գտնենք մեր իսկ աչխատանքը: Պատասխանատու ենք. կը յարգենք այսօրուան տգան ու աղջիկը, մէյն ն անոնք, եւ մեր «վաղը» իրենք են: Այո՛, անոնցմէ ամէն մէկուն պէտք ունինք անհրաժեշտ: Դաստիարակի մեր հանդամանքով կը հետեւինք իրենց, կը սորվեցնենք ու կը փոխանցենք...: Ձենք ուզեր երբեք յուսահատիլ, նոյնիսկ եթէ հոսանքին դէմ մչտապես դիմագրաւական ճիգի կեանք պիտի ըլլայ մերինը. Թող ըլլայ: Դիմագրել գիտնալը արդէն իսկ տեսակ մը յաղթանակ է: Երբ զօրանան դիմագրողական ուժերը, երբ զոյատեւումի պայքարը զադրի մատհոգիչ հրամայական մը ըլլալէ (ՀՄՄ., Վ. Օշական, անդ) այն ատեն կ'ըլլանք մենք ալ, նման ուրիչ ժողովուրդներու, ազատօրէն իրագործուող ժողովուրդ, եւ ստեղծագործ կը զառնայ նաեւ Հայը, «բարձր մչակոյթը» կ'երեւնայ նաեւ մեր մէջ, աւելի ընդարձակ մչակներու հոյլով: Մինչ այդ, այո՛, երկունքի երկարատեւումն է որ տեսակ մը չփոթութիւն եւ անորոչութիւն կը ստեղծէ չորս դին: Հոգ չէ. ինչպէս յաճախ գիտական աչխարհէն ներս «գիւտէն» աւելի հետաքրքրական է ու արդիւնաբեր անոր փնտռտուքը, այսպէս ալ արուեստագէտ զրողին պարտականութիւնն է գրել – խօսիլ այդ փնտռտուքի մասին, ծնանիլ զաղափարներ որպէսզի անոնց թափով ու խթանով զաստիարակի Սերունդը մինչեւ կերտուին հայ մարդը եւ ժողովուրդը: Եթէ մինչեւ հիմա դեռ զինք չտեսանք, ապա կ'աչխատինք որ մեր յաջորդները տեսնեն թափուած ճիգերու եւ երկունքներու ծնունդ՝ դաղափարներու մարդեղութիւնը:

Ահա ոգին Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի ամառնային դասընթացքներու եւ զաղտնիքը անոր եռանդուն դարձունէութեան, որ տարբեր չէ «Արուեստագէտի» աչխատանքէն. ինչպէս, ճերմակ էջը կամ պատուռ մը ճշմարիտ արուեստագէտին կը թելադրէ զրական անհանգստութիւն մը ստեղծագործութեան առաջնորդող, այսպէս ալ զաստիարակը կամ ուսուցիչը ի տես աչակերտին կը լեցուի խանդով ու զինք յուզող ազնիւ ու վեհ զգացումներուն ու զաղափարներուն կենդանի մարմնացումը կ'ուղէ տեսնել անոր մէջ, եւ ասոր հետեւող ստեղծագործութիւնը, գոյութենական զգացողութեամբ օժտուած, կը զառնայ իր կարգին խթանիչ դարձեալ սկզբունքի ուսուցութեամբ: Գեղեցիկ է, խոստացի զրող Զեզարէ Փաւեզէի հետեւեալ խօսքը. «Աչխարհի վրայ միակ երջանկութիւնը՝ է սկիզբը, միչտ եւ ամէն վայրկեան. երբ այս զգայնութիւնը պակսի (բանտ, հիւանդութիւն, վարժութիւն, ապուշութիւն) մարդ պիտի ուզէր մեռնել: Ասոր համար է որ երբ յաւելի վիճակ մը կը կրկնուի նոյնութեամբ (այսինքն կը յայտնուի նոյնօրինակ) ոչինչ կը յաղթահարէ անոր սարսափին»: Երբ կը զաստիարակենք, արուեստն ու կեանքը կը զուգուին իրարու եւ մենք կը վերանորոգուինք մչտապես:

Համոզուած ենք այն «ևոր»էն որ մուտք պիտի զործէ օր մը ... զուցէ վաղը, հայութենէն ներս:

***

Հիմա որ բոլորը զացին եւ լռութիւն է, խաղաղ ու երկարող լռութիւն մը, չրջապատած կը զգամ զեռ ինքզինքս իրենցմով. իրենք եւս չատ բան փոխանցեցին ինծի. հարկ է պիտի հետուն, կ'ըլլան, վաղը իրենք ալ պիտի ընեն իրենց ձեւով չատ բաներ: Այսօր ցանկացինք, հունձքը աւելի ուշ:

***

Ուրախութեամբ նկատեցինք թէ այս տարի հայագիտական դասընթացքներու մասնակցողներու եօթանասուն առ հասարը հիներ էին, այսինքն երբորդ կամ չորրորդ անգամ ըլլալով եկած էին ամրագրացնելու իրենց պիտեւիքները հայագիտական մարզին ներս: Նաեւ բոլորովին նորերու խուժումը իր հետաքրքրականութեամբ եւ հաճելի երեւոյթներով: Այս տարի առաջին անգամ ըլլալով մեր հայերէնի դասընթացքներուն հետեւեցան հինգ լեհահայեր. բոլորովին նոր երեւոյթ մը Լեհաստանի երբեմնի հայագրաւ զագութին համար: Անցեալ տարի հանդիսաւոր ձեւով կատարուեցաւ մեկնակատարութիւն տեղի ունեցաւ եկեղեցական, որուն իրենց մասնակցութիւնը բերին հայ կաթոլիկ նուիրապետութիւնն ու տեղացի ազգայիններ ստեղծելով մեծ ոգեւորութիւն ամբողջ Լեհաստանի մէջ, եւ ազգային զարթօնքի մը առաջին զոզանները հնչեցին: Այս առիթով, Մխիթարեան Միաբանութեան ընդհ. առաջնորդը Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր – Ներսէսեան կ'առաջարկէ, հրաւիրելով խումբ մը տղաք որ մասնակցին ամառնային մեր դասընթացքներուն եւ տոլվին հայերէն լեզու: Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի մթնոլորտը, աչակերտներու մտերմութիւնը, հակառակ անոր որ կուգային տարբեր երկիրներէ, ազդեց իրենց վրայ եւ արդէն առին որոչ ուղղութիւններ լեհահայութիւնը կազմակերպելու, փոխանցելու իրենց հասակակիցներու այն ինչ որ տեսան ու լսեցին:

Արդարեւ, այս տարի հայերէն լեզուի դասախօսութեան զուգահեռ, մեր ծրագիրն էր հազորդել մեր աչակերտներուն, բոլոր էական այն գիտելիքները, ազգային մչակոյթի վերաբերեալ, որ Հայ մը անհրաժեշտօրէն պէտք է գիտնայ նոյնիսկ եթէ զեռ ամբողջական չէ լեզուական հայեցի արտայայտութիւնը: Այսպէս պատմական ու զրական մեծ անկիւնադարձները նչելէ ետք արուեստի հետեւեալ նիւթերու մասին ծանօթութիւններ.

– Հայ Եկեղեցի – Նուիրապետութիւն – պատարագ – ժամերգութիւն – չարական:

– Հայբենիք եւ Սփիւռք – Գաղութներու վիճակը, քաղաքական կուսակցութիւններ, պատմութիւն եւ զործունէութիւն:

– Մամուլը – Յատկապէս սիւրքահայ մամուլը, անուններ թերթերու, եւ անոնց դերը:

– Հայ դպրոցի դերը եւ հայապահպանում:

– Հայաստանի վիճակը այսօր եւ առաջարկուած հարցեր:

Դասախօսներն էին, Հ. Ռափայէլ Անտոնեան (տեսուչ՝ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի եւ վարիչ հայագիտական դասընթացքին), փրոֆ. Պայքար Սվազլեան (հայերէնի դասախօս Միլանոյի Համալսարանը), Օր. Արփի Աւետեան (անօրէնուհի Հալէպի Մեսրոպեան վարժարանի), Օր. Սիլվա Թումպալեան եւ Օր. Ռիթա Սանուճօ (Հալէպի Մխիթարեան վարժարանէն):

Դասընթացքը համեմատած էր հաճելի խմբական պատրաստերով (Վերոնա, Կարտլիճը, Սիրմխնէ եւայլն), ուրախ երեկոյթներով, պարանցիկ եւ երգախառն, ինչպէս նաեւ մչակութային այցելութիւններով Վենետիկի թանգարաններն ու աւետարանական ուխտագնացութիւններ (այս տարի յատկապէս անոնք բախտը ունեցան այցելելու Թիւրհանոյի նուիրուած բարձր որակով կազմակերպուած ցուցահանդէսը ինչպէս նաեւ Սարմատոր Տալլի գործերու ներկայացումը) եւ Միջազգային ժամանակակից արուեստի (նկարչութիւն, արձանագործութիւն...) ընդարձակ ցուցահանդէսը «Պիէննալէ» անունով ճանչցուած, որ տեղի կ'ունենայ միչտ Վենետիկի մէջ երկու տարին անգամ մը: Այս մչակութային այցելութիւններէն առանձնայատուկ տեղ կը զրաւէ անչուշտ Սուրբ Ղազար Մխիթարեան վանքի այցելութիւնը. այդ օրը Վարադավառ էր (Յուլիս 22) աւետեան ամբողջ հայագիտականի աչակերտները ներկայ գտնուեցան պատարագին եւ լսեցին հոգեչունչ քարոզը պատրագիչ վարդապետին, եւ աղօթքի կարմուրջով միացան Հայաստանի մեր ժողովուրդին, որ այդ ժամերուն Սեւանի ափերուն հազարներով պիտի մկրտուէին: Յանուն Հօր եւ Որդւոյ հոգւոյն սրբոյ լինելով համապատասխան առաւտեան շնորհքը եւ արժանանալու իրագիտին կոչուելու Աստուծոյ որդիներ: Դիմ-

A NOTRE AMI VIDIA

C'est avec une grande peine que nous avons appris la mort tragique de Victor Ayvazian, député du Soviet Suprême d'Arménie. Né en 1955, chercheur à l'Institut du Laser d'Erevan, il était également membre du «Varjoutioun» du Mouvement National Arménien.

Conscient de la nécessité de forces vives et compétentes pour conduire le développement économique du pays, il nous a apporté une aide décisive dans l'élaboration d'un programme de formation des cadres.

Son action a toujours exprimé la conviction inébranlable que l'avenir de l'Arménie résidait dans sa démocratisation.

En l'assassinant, on a voulu porter atteinte à l'avènement d'une démocratie véritable.

L'Arménie perd aujourd'hui un homme qui alliait patriotisme, courage et responsabilité.

Profondément affectés, nous partageons la douleur de ses proches et amis du MNA.

SFA

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Նիկոսիոյ մէջ Օգոստոս 15–էն 19 տեսի ունեցած է Հ. Յ. Դ. Ուսանողական Միութիւններու համագումարը։ Հայաստանի եւ Արցախի մէջ տեղի ունեցող դէպքերու եւ Հայ Դատին հետ առընչուող հարցերու կողքին, համագումարը քննած է նաեւ չարք մը կազմակերպչական եւ դաստիարակչական հարցեր։ Համագումարին մասնակից ներկայացուցիչները յայտարարած են թէ «ազատական ուսանողութիւնը պատրաստ է օր առաջ իր աշխատանքը հունաւորելու դէպի երկիր եւ հարկ եղած նպաստը բերելու Հայրենիքի զօրացման ու վերելքին, ըլլայ Հայրենիքի մէջ Փիւիքական ներկայութեամբ թէ Սփիւռքի մէջ կատարուած աշխատանքներով»։

***

ՕՐԷնՃ ՔԱՀԻՆԹԻ Ս. Քառասնից Մանկանց եկեղեցիին մէջ, Օգոստոս 12, հանդիսաւոր կերպով նշուած է Ս. Աստուածածնի վերափոխման տօնը։ Պատարագած ու քարոզած է Մուշեղ Ծ. Վրդ. Մարտիրոսեան։ Խաղողօրհնէքի երկու արարողութիւններ տեղի ունեցած են, առաջինը եկեղեցիին մէջ, իսկ երկրորդը «Ազատանթիս Փարք»ի դաշտահանդէսի ընթացքին։

ՄՈՒՐԱՏ – ՌԱՓԱՅԷԼ ԵԱՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՎԷԺ

Յարգարժան Հայր Աստուածեան

Թոյլ տուէք ձեզ արտայայտել անչափ շնորհակալութիւն եւ երախտագիտութիւն «Պիզնըս փօր Չարըթի» փօնտի անուներց եւ այն բոլոր կազմակերպութիւնների կողմից որոնց խնամակալութեան տուկ են գտնուում երկրաշարժից տուժած գօտու որդուկները (գուցէ Որբուկնե՞րը···)։ Այն սրտացաւանքը որ դուք ցուցաբերել էք խմբերի համար (եւ) էն դա իրօք բուսականութիւն է իմանալ որ մեր ազգակիցները որոնք ապրում են սփիւռում ցուցաբերում են հոգատարութիւն խնամք Հայաստանի որդուկների (որբուկնե՞րի···) նկատմամբ։ Մենք անգամ մը եւս շնորհակալութիւն ենք յայտնում ձեզ, Հայր Ռափայէլ, եւ ձեզ գոլէժի աշխատակիցներից բոլոր նրանց ովքեր իրենց ջերմութիւնը պարգեւեցին մեր երեխաներին։ Հայր Ռափայէլ, միշտ իմացէք որ երեւանում կան մարդիկ որոնք ուրախ կը լինեն տեսնել ձեզ մայր Հայաստանում։

ԵԴՈՒԱՐԴ ԴԱՒՈՒՆՑ

«ԵՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԷՐՆԷՑՇԸՆԱԼ»Ի
ՏԵՂԵԿԱԳՐԷՆ

ՍԱՈՒՏԻ ԱՐԱԲԻԱ

Պաշտօնական խիստ զրաքննութիւն մը ու չարժումի ազատութեան առնձումը կը դժուարացնեն լրագրութեան գործը։ Ընդդիմադիր նկատուածները, որոնց մէջ պատգամաւորի բանտարկեալներ ալ կային, ձերբակալուեցան ընդհանուր տեղեկատուութեան ուժերուն կողմէ ու առանց դատավարութեան արգելափակուեցան։ Մեծ մասը չէին մահմետական ծեղափոխական կազմակերպութեան կամ արաբական ընկերվարական կուսակցութեան։ Անոնց մէջ կը գտնուի 14 տարեկանին (1979) անգամ մը ձերբակալուած երիտասարդ մը որ տարի մը բանտը մնացած է առանց դատավարութեան։

Ռիյատի մէջ ընդդիմադիր նկատուելով ձերբակալուած 28 հոգիին մէջ կայ համալսարանի դասախօս մը որ չիմական ուսուցչութեան մասին բանախօսութիւն մը տուած ըլլալուն համար արգելափակուած է։

Անցեալ տարի Ցուլիսին Մէքքէի մէջ տեղի ունեցած ռումբի պայթումին հետեւանքով, մահմետականներու ուխտատրընացութեան չրջանին բազմահարիւր ուխտաւորներ ձերբակալուեցան. անոնց մէջ էին Քուէյթցիներ, Փաքիստանցիներ որոնք չուտով ազատ արձակուեցան։

Ձէտտայի եւ Մէքքէի մէջ ձերբակալուած 29 Քուէյթցիներու մէկ մասը Ռիյատ փոխադրուեցան. ամենք չարչարանքի ենթարկուեցան. այս 29 բանտարկեալները դատարան հանուեցան ուր միջազգային չափանիշներուն ներհակ, ոչ անաչառ դատավարութիւն մը տեղի ունեցաւ։ Ամբաստանեալները փաստաբանի իրաւունք ալ չեն ունեցած ու դատապարտուած են իրենց «խոստովանութիւն»ներու հիման վրայ, որոնք ձեռք ձգուած էին չարչարանքի տակ։ Անոնցմէ 16 հոգիի մահապատիժ տրուեցաւ։

Ցուլիսին կին մը մեռաւ չարչարանքի տակ, ձերբակալուած էր, որովհետեւ չիմական իր աղօթագիրքին մէջ Մոհէյնիի լուսանկար մը կը պահէր։

14 հոգի, որոնցմէ 11–ը եմէնցիներ էին, կրկնակի դաւութեան յանցանքով ձերբակալուեցան ու անոնց ալ ձեռքը կտրուեցաւ։ Ուրիշներ դաւութեան կամ դաւութեան օգնելու ամբաստանութեամբ դատապարտուեցան 150 – 900 խրատականի հարուածի։

Սեպտեմբերին, 16 Քուէյթցիներու մահապատիժը գործադրուեցաւ. անոնք իրենք զիրենք յանցաւոր նկատած էին Մէքքէի պայթումին։ Դեկտեմբերին 95 Սաուտցիներու մահավճիռը գործադրուեցաւ. անոնք ոճրագործ կամ թմրեցուցիչի մաքսանենգներ էին։

Բոլոր մահապատիժները հրապարակատեղի կ'ունենան, դլխատումով։ «Խմնըսթի Ինթէրնէյշընըլ» պահանջած է որ զազափարի յանցաւորները ազատ արձակուին. ան մտահոգութիւն յայտնած է նաեւ առանց դատավարութեան արգելափակուած քաղաքական յանցապարտներու մասին։ Մարտին ալ դիմում կատարուած է որ կազմակերպութենէն պատուիրակութիւն մը Սաուտի Արաբիա երթայ, իշխանութիւններուն հետ հանդիպում մը ունենալու մարդկային իրաւանց կացութեան մասին։ Մինչեւ տարեվերջ ոչ մէկ պատասխան տրուած է դիմումին։

ծրագրին (այսինքն հինգ տարիներ) հետեւող աշակերտութիւն ունենալ Հայաստանէն։ Արդարեւ եթէ անցեալին Հայաստանի զաւակներէն Վենետիկ ժամանող երիտասարդութեան Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը յաջողեցաւ ներշնչել ազգային զարթօնքի իտէալները, այսօր եւս Հայրենիքի վերակառուցումը կը պահանջէ չիտամ արտաքին աշխարհին հետ, կը պահանջէ հրահանգում բոլոր անպարէզներու մէջ համաձայն արեւմտեան զարգացումին եւ ձեռք բերած նուաճումներուն։ Այս յառաջիկայ գումին մեծապէս կրնայ սատարել Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը իր անցեալի փորձառութեամբ եւ ներկայի համապատասխանութեամբ։ Այո համոզուած ենք թէ կամուրջ մը պէտք է հաստատի Հայաստանէն դէպի Սփիւռք։ սփիւռքեան խարիսխը ներկայ պայմաններուն մէջ կը մնայ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը։ Հարկ է չահագործել բոլոր այս կարելիութիւնները ի սէր Հայոց նորածագ արշալոյսին որուն առաջին ճառագայթներու յայտնութիւնը արդէն կը ջերմացնէ սրտերը բոլոր Հայերուս։

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

(*) Ստորեւ շնորհակալութեան իր գիրը։

5։– Դեւոցայ կամ Տէվէբսէ, քաղաքին արեւելեան հարաւակողմը՝ 11 ժամ հեռու, կրկնակ վիւղեր 25+15 տուն, աւերակ վանքով մը։ Եկեղեցին Ս. Կարապետ։ Գիւղիս երէցը վախճանած ըլլալով՝ Զաուրայի քահանաները կը հովուէին ժողովուրդը։

6։– Քօքնի կամ Քօքէն, 110 տուն։ Եկեղեցին Ս. Սարգիս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Եզրաս Քահանայ Բաբէլեան։ – Ծնած 1866–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Վարդան, ուսած անգ, ուսուցիչ, 1897, Ապրիլ 7–ին ձեռնադրուած Պետրոս Թահմիզեան սրբազանէ։կը ձերբակալուի պիտապետ Ոսկիճանի հետ որ գնդակահար կ'իյնայ դաշտին մէջ։ իսկ գինքը դեռին պատկեցնելով՝ եղան պէս կը դենուն։ Քանի չափ երիտասարդ համշիրակներ իրեն վկայակից։ Երիցուհին երկու մանկիկներով ճամբան սովամահ, իսկ 3 տարեկան մանչերը՝ կարաւանին հետ անհետ։

7։– Քէչէ Եուրտ, 120 տուն։ Եկեղեցին Ս. Աստուածածնին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Օգսենտիոս Քահանայ Մուրատեան։– Ծնած 1860–ին, բնիկ, 1890–ին ձեռնադրուած Պետրոս Թահմիզեան սրբազանէ։ Տարագրութեան պահուն, գիւղէն չորս ժամ հեռու, Եայլա կոչուած վայրը կը նահատակուի ոստիկաններու կողմէ։

Կարապետ Քահանայ Ղուկասեան։–

Ծնած 1877–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Մատթէոս, ուսած անգ, 1911–ին ձեռնադրուած Թորգոմ Գուշակեան սրբազանէ։ Տարագրութեան պահուն, գիւղէն մէկ ժամ հեռու, Շէրքֆիլէ գիւղամբուկ կեդրոնը, 50–ի մօտ երիտասարդ համշիրակներու հետ կը նահատակուի ոստիկաններու կողմէ։

Ովրեստէս Քահանայ Մուրատեան։ – Ծնած 1861–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Սարգիս, ուսած անգ, օծակից եւ վկայակից Տ. Կարապետ Ղուկասեանի։

(Շար. 84)

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՑՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՑՑ
ԹԷՕԴԻԿ
ԳԱՒԱՌԱԿՔ
ԵՒ
ԱՒԱՆՔ ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ

Զաուայի երէցներէն Տ. Տաճատ Աշըգեան, 68 տարու, վախճանած էր Ապէտի նախընթացին (1915 Ապրիլ 6)։

Զաուա գաւառակին կը պատկանին հետեւեալ հայաբնակ գիւղերը։

1։– Գարապօղազ, 60 տուն, եկեղեցին Ս. Խաչ։ Գիւղիս երէցը վախճանած ըլլալով՝ չրջակայ գիւղի քահանաները կը հովուէին գայն։

(Շար· Ա· էջէն)

ւարտած են պատիաւէրներու պարատեմբ։

Պատմութիւնը, ինչպէս նաեւ վերջին ժամանակներու դէպքերը, համոզիչ կերպով ցոյց կուտան որ իր երկրին քաղաքացիներուն դէմ ուղղուած գործողութիւններուն համար ուշ կամ կանուխ ըտիպատած է պատասխան տալ Պետութեան պետավարը։

⁂

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԱՐՑԱԽԻՆ

Հայաստանի կառավարութիւնը ընդունած է Կլորովականի քաղաքային Խորհուրդի՝ Արցախին նիւթական օգնութեան յանձնախումբին առաջարկութիւնը։ Յանձնարարուած է Ուժանիւթի պետական արտադրական վարչութեան՝ 380 հազար ռուբլի յատկացնել Մարտակերտ – Շահումեան էլեկտրահաղորդման գիծի կառուցումին, Կլորովականի քաղաքապետարանին՝ 420 հազար ռուբլի յատկացնել Մարտունիի մէջ կառուցապատիք հատուցչական գործատան համար։

⁂

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՄԷՋ
ՍԱՌՆԱՐԱՆԻ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հ·Բ·Ը·Բ·–ական եւ գանխական «Ինակլուլ» ընկերութիւնը պայմանագիր ստորագրած են Լենինականի մէջ սառնարանի մը շինութեան տարընչութեամբ· ՀԲԸՄ·–ը փոխանցած է հինգ միլիոն տոլար։ Կառուցելի սառնարանի մէջ կարելի կ'ըլլայ պահել 10 հազար թոն մսեղէն եւ կաթնեղէն։ Շինութիւնը պիտի տեւարի 12 – 14 ամիսէն։

⁂

ԱՐՑԱԽԻ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ
ԱՇՏԱՐԱԿԻ ԲԵՄԻՆ ՎՐԱՑ

Ստեփանակերտի «Վ· Փափազեան» թատերախումբը Աշտարակի մէջ ներկայացուցած է Ժ· Անանեանի «Բնակարանատու» թատերգութիւնը, Ռեմիկ Սարգսեանի բեմադրութեամբ։ Հասոյթը յատկացուած է Արցախի օգնութեան Ֆոնտին։

⁂

ԲԱՐԶՐԱԳՈՅՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ
ՁԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Հայաստանի կրթութեան նախարարութեան յանձնարարուած է մշակել բարձրագոյն կրթութեան զարգացման ծրագրի նախագիծ մը։ Ան պէտք է ընդգրկէ բարձրագոյն դպրոցի արմատական վերափոխումը, մասնագէտներու պատրաստման նոր օրակի ստեղծումը, ինչպէս նաեւ մարձրագոյն կրթութեան ժողովրդավարացումն ու մարդկայնացումը, արդի տեղեկատուական թէքնոլոժիներու օգտագործումը եւայլն։

⁂

ՓԱՊՈՒՂԻ
ՄԵՂՐԻ – ՔԱՋԱՐԱՆ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՑ

Հայաստանի կառավարութիւնը վաւերացուցած է Մեղրի – Քաջարան կառուցին համար նախատեսուած փաթուղիին կառուցման ծախքը՝ մօտ 66·5 միլիոն ռուբլի։

ANTENNE 2

Dimanche 9 Septembre à 9 h 30

Dans le cadre du Programme des chrétiens orientaux.

H. SAMUELIAN

une figure originale de la communauté arménienne.

En quelques années il a fait de sa librairie de la rue Monsieur le Prince, le rendez-vous des orientalistes.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ներկայիս կը հաղորդենք Ալֆորվիլի եւ մօտակայ արուարձաններուն մէջ բնակող յարդելի ծնողներուն թէ Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ Կրթարանի Մանկապարտէզի բաժնին 1990 – 1991 տարեշրջանի վերամուտը կը կատարուի Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Արձանագրութիւնները կը կատարուին նոյն օրը։

Վարժարանը նախորդ տարիներու նման, կը չարունակէ ընդունիլ աշակերտներ Մանկապարտէզի չորս մակարդակներու համար։

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար կարելի է դիմել հետեւեալ հասցէին·–

EGLISE ARMENIENNE
4, rue Komitas — 94140 ALFORTVILLE
Հեռ· – 43 – 78 – 92 – 91։

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

⁂

Ա Ն Կ Է Ն

ՆԱՐԵԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Անկէնի Նարեկ Մխոբեայ Վարժարանի վերամուտն է Յոկեքշարթի, Սեպտ· 12, առաւօտեան ժամը 9·30–ին։

8, rue Félix Faure
95880 Enghien les Bains
Տեղեկութիւններու համար դիմել·–
Association NAREG
39, boulevard du Lac
95880 Enghien les Bains
tél. 34 17 29 26

⁂

ՎԻԷՆ

Վիէնի Սեւան մանուճիւղի գոյգ դասընթացքները 1990 – 1991–ի տարեշրջանին համար կը սկսին·–

Սեպտեմբեր 19, Յոկեքշարթի, ժամը 14·30–ին։

Սեպտեմբեր 22, Շաբաթ, ժամը՝ 14·30–ին։

Մշակոյթի Տուն·–
9, rue du Cirque

Երթեւեկի պժուարութիւն ունեցողներուն համար մասնաւոր կարգադրութիւն։

– Հ. Բ. Ը. Մ. –

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան ("Միութիւն") Կեդրոնական Վարչական Ժողովը կը ծանուցանէ բոլոր իրաւասու անդամներուն թէ Միութեան 76–րդ Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի Շաբաթ, Նոյեմբեր 17, 1990, առաւօտեան ժամը 10–ին, Պեւըրլի Հիլթըն պանդոկին մէջ, 9876 Ուիլշայր Պուլըվարտ, Պեւըրլի Հիլզ, Գալիֆորնիա 90210, Միացեալ Նահանգներ։

Սոյնը 76–րդ Ընդհանուր Ժողովին գումարման մասին արուող միակ ծանուցագիրն է։ Հետեւաբար, Միութեան իրաւասու անդամներէն կը խնդրուի որ անձնապէս ներկայ գտնուին Ժողովին, վերոյիշեալ թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Հոկտեմբեր 17 իրենց փոխանորդագրերը,– Հիմնական Կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած,– հասցնեն կամ յանձնեն Կեդրոնական Վարչական Ժողովիատենապետին, հետեւեալ հասցէով՝

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
585 Saddle River Road
Saddle Brook, NJ 07662, U.S.A.

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1·– Ներկայացում եւ վաւերացում 1988 եւ 1989 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր բարոյական տեղեկագրին։

2·– Ներկայացում եւ վաւերացում 1988 եւ 1989 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին։

3·– Ընտրութիւն տնօրէններու։

4·– Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը։

5·– Քննարկում Միութեան Հիմնական Կանոնագրի բարեփոխման առաջարկի՝ «Պատուական Տնօրէն» եւ «Պատուոյ Ցմահական Նախագահ» կարգերու քնորոշման սահմանափակ նպատակով։

6·– Քննարկում վերոյիշեալներուն առընչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ Ժողովին առջեւ բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին ըստ պատշաճի արծարծուող հարցերու։

7·– Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու։

Ի դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

ԼՈՒԻԶ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՍԻՄՈՆ
Նախագահ

ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
Ատենադպիր

Յունիս 18, 1990

ԿԱՓՈՑՏ ԽԱՉ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մանուճիւղի Շաբաթ օրուան դպրոցին համար կը փնտռուի հայկական պարերու փորձառու պարուսոյց մը։

Հետաքրքրուողները կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն։

74 – 85 – 12 – 69
74 – 85 – 61 – 33

⁂

ՈՒՍՈՒՑԻՉ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Ֆր· Կապոյտ Խաչի Փարիզի մանուճիւղը իր Միօրեայ դպրոցին համար կը փնտռէ հայերէնի լեզուի 2 դասատու։

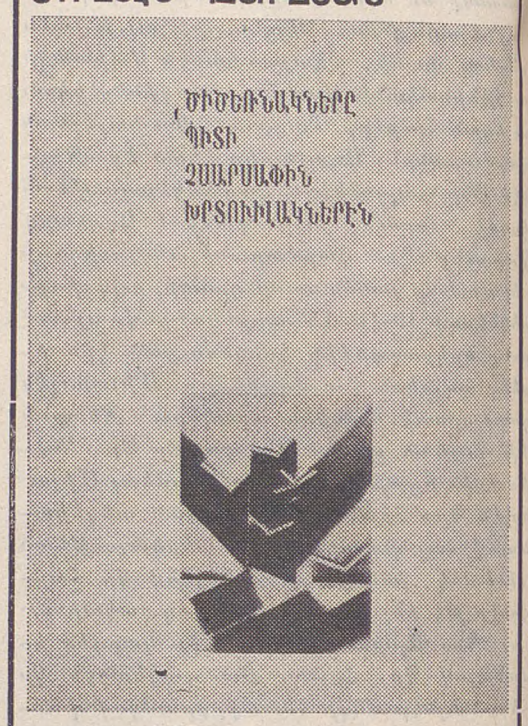
Դասերը տեղի կ'ունենան Շաբաթ, կէսօրէ վերջ։

Կը խնդրուի չուտով հեռաձայնել երբ կուններդ ժամը 8–էն վերջ։

Տիկիններ՝ ՄԱՎԵԱՆԻ՝
45 – 74 – 34 – 78
կամ ՅՈՒՐԹԻՒՆԻ՝
45 – 84 – 57 – 18

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

– Վ Է Պ –

Prix 100 F. + Frais de Port 15 Frs. 40 pour la France, 11 Frs. pour l'étranger.

EN VENTE :

LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 Paris Tél. : 43 26 88 65
LIBRAIRIE H. BOGHOSSIAN :
117, ave. Jean-Jaurès
94110 Arcueil Tél. : 47 - 40 - 81 - 32
EGLISE ARMENIENNE :
15, rue Jean-Goujon
75008 Paris Tél. : 43 - 59 - 67 - 03

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Nœud d'Or
Restauration et Entretien de Tapis Anciens
ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐՈՒ
ՄԱՔՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՀԱՍՑԷ ՄԸ
ՎԵՐԱՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱՐԿԵՑԷՔ ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐԸ
REMETTEZ VOS TAPIS A NEUF
A. BAJAKJIAN (Ե. ՊԶԱՔՃԵԱՆ)
24, rue Saint-Lazare 2e cour à gauche
75009 PARIS Tél. : 42. 81. 33. 21

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)
FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)
«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS
LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE
ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ
Թևաւորած աշխատանք — Travail soigné

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6

JEUDI
6 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.356 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.356

ՕՐՈՒԱՆ ԳԷՊՔԵՐԸ

ԾՈՑ

ՋԼԱՄԱՐՏԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Գլխաւորաբար Ջլամարտ մըն է զոր Սատամ Հիւսէյն կը մղէ Արեւմուտքի դէմ: Մաղէ կ'անցընէ պատանդները, ընտրովի կը վերադարձնէ ոմանք, ուրիշներ Պաղտատ կը պահէ, դեռ երրորդ դասակարգ մըն ալ կը «տեղափոխէ» ռազմագիտական վայրեր:

Ըստ դիւանագէտի մը, Սատամ Հիւսէյն 5000 օտարի պէտք ունի բոլոր ռազմագիտական կէտերը «պաշտպանելու» համար եւ այդ պատճառով է որ սկսած են Ամերիկացի «ժողովել»:

Քանի մը հարիւր պատանդ, որոնց մէջ 44 Ֆրանսացի վերադարձան Երեքշաբթի եւ Չորեքշաբթի: Պաղտատ նոր դժուարութիւններ կը դնէ, դեղ եւ սննդեղէն կը պահանջէ: Լոնտոն, Թոքիօ եւ Փարիզ արամադիր կը թուին մարդասիրական օժանդակութիւն կատարելու:

Դալով Ամերիկացիներուն, կը թուի որ բաւական երկար ժամանակի համար տեղաւորուած են Ծոցը, քանի կը նախատեսեն բանակի ներկայութիւնը պահպանել «հեռաւոր» ալ, այսինքն կարգադրութիւնէն կամ պատերազմէ՞ն:

Պէտք է ըսել, սակայն, թէ ամերիկեան բանակը վարժ չէ նման չրջաններ մնալու եւ «Ուաշինկթըն Փոսթ»ի ծանր յօդուածէն զատ, հեռատեսիլն ալ ցոյց կուտար այն բարդութիւնները, որ առեղծուած են: Տօթ, աւազ կը փճացնեն ամերիկեան կատարելագործուած զինամթերքը: Բազմաթիւ վերարկուական գործիքներ, համակարգիչներ չեն բաներ:

Իրաքի Արտաքին Նախարարը՝ Թ. Ազիզ երէկուգարձ մը կատարեց Մոսկուա, Չորեքշաբթի:

Դեռ կան «անապատի պատանդները», որոնցմէ մասին նուազ կը խօսուի: Ի վերջոյ, մեծ մասը գաղթած աշխատաւորներ են (փիլիպպեցի, Թայլանդցի եւայլն), առանց Սահմանադրութեան Բժիշկներու նախագահը՝ Լմմանիւէլի կը յայտարարէ թէ անկարելի է տասնեակ հազարաւոր այդ գաղթականներու համար դիմանալ: Պայմանները անհանդուրժելի են: Ուրիշ բժիշկ մը համաձայնակի ալ (ժանտախտ) վախ կը տեսնէ:

Ամերիկեան նաւատորմը առաջին անգամ ըլլալով արգելք հանդիսացած է որ նաւ մը – իրաքեան – ճամբան չարունակէ: Ան թէյ կը փոխադրէր Պաղտատ:

***

Լիւքսանպուրգի ճայնասիւռի կայանի տիրն էր, Չորեքշաբթի առաւ, Ժ· Մ· Լը Փէն, որ կը մեզադրուի իր դիրքին համար, «իրաքամիտ» նկատուած: Ազգ· ձախակողմեան նախագահը պատրաստարան ըլլալով, դիւրին – դիւրին «նեղը չի մըլնար» եւ երբ լրագրողը հարց կուտայ թէ ինչպէս կրնայ ընդունիլ Իրաքի յարձակումը եւ դրաւումը Քուէյթի, «անհանդուրժելի չէ՞, մէկ ազգային իրաւունքի բռնաբարում չէ՞»: Լը Փէն կը պատասխանէ. – «Ոչ աւելի քան՝ Կիպրոսի դրաւումը Թուրքիոյ կողմէ, Թիպէթի՝ Չինաստանի, պալթեան երկիրներու՝ Խորհրդային Միութեան եւ կրնամ չարքը երկարել: Սատամ Հիւսէյն յանկարծ մենաշէր եղաւ, չմոռնանք որ իր կուսակցութիւնը՝ Պաասը, ընկերվարական է եւ իր այդ իր ներկայացուցչին ալ Ռէյնի ընկերվարական համադաշնութեան հիւրն էր»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ տնտեսական վիճակը օրէ օր կը վատթարանայ: Ընթացիկ բազմաթիւ ապրանքներու չդոյութիւնէն ետք, հացն է որ կը պակսի եւ երկար պոչեր կան հացագործներու առջեւ: Ամէնէն հակասականն ալ այն է որ, այս տարի Խորհրդային Միութիւնը ցորենի ամէնէն լաւ հունձքն ունեցած է: Վերջին չրջանին թուղթէն, պանիրէն, վառելանիւթէն ետք, ծխախոտի չդոյութիւնը ալ աւելի լարած է մթնոլորտը: Գործաչով երեք յաջորդական նախարար նշանակած է լուծումներ գտնելու համար: Մէկը պիտի զբաղի Մոսկուայի եւ Լենինգրադի հունձքով եւ պարենաւորումով, միւսը՝ ճշդելու համար պատասխանատուութիւնները բոլոր մակարդակներու վրայ, տնտեսական պայմանագրութիւններու իրագործման դէմ բարձրացած խոչընդոտներու եւ երրորդը՝ միջոցներ գտնելու «երաչխաւորելու համար հանրային կարգնուկանոնը»: Գործազրկութիւնն ալ մեծ համեմատութիւններու հասած է եւ աւելի պիտի ծաւալի զալիք տարիներուն, գործատուներու վատկումով: Քանի մը տարիէն, Խորհրդային Միութիւնը 40 միլիոն գործազուրկ պիտի ունենայ: Ներկայիս աւելի քան 12 միլիոն է:

ՍԿԻԻՏԱՐԻ մէջ (Պոլիս) «ծայրայեղ ձախ» որակուած լրագրող մը՝ Թուրան Տուրսուն սպաննուած է «անծանօթներու» կողմէ: Տուրսուն, նախապէս կ'աշխատակցէր «Իֆիպինէ Տօղրու»ի, որ արդիւնեցաւ Ցունիսին: Ներկայիս, խմբագրութեան մաս կը կազմէր «Դար» անուանուած նոր չաբաթաթերթին, որ կը փոխարինէ «Իֆիպինէ Տօղրու»ն, փակուած՝ «Քիւրտ անյատողական քարոզչութեան եւ Թուրքիոյ Հանրապետութեան ազգ· զգայումները վիրաւորած ըլլալուն համար»: Իր պաշտօնակիցները յայտնած են թէ Տուրսուն, վերջերս, «մահուան սպառնալիքներ» ստացած էր:

ՍԱՆԹԻԱԳՈՅԻ մէջ, անդամ մը եւս թաղումը կատարուեցաւ Սալվատոր Այէնտէի, որ 17 տարի առաջ սպաննուեցաւ եւ Չիլի անցաւ Փինոչէի ձեռքը: Այն ատեն, թէեւ պետական զինուած էր, բայց հասարակ մահկանացուի թաղումի արժանացած էր միայն: Փինոչէի հեռացումէն ետք, նոր իշխանութիւնները Պետութեան Նախագահի մը արժանավայել յուղարկաւորութիւն մը կազմակերպած էին, որու ներկայ եղան նաեւ բազմաթիւ օտար պատուիրակութիւններ: Ամէնէն պատկառելին էր Ֆրանսական պատուիրակութիւնը, զոր կը գլխաւորէր Միշէլ Ռոքար եւ որու մաս կը կազմէին նաեւ Տիկին Միթերան, Լօրան Ֆապիուս: Բանակը, միայն մերժած էր պատիւ ընծայել: Ծանօթ է որ զինեալ ուժերը միշտ կը մնան փինոչէի հրամանատարութեան տակ: Միշէլ Ռոքար իր ելոյթին մէջ ոգեկոչեց մարդը, որու անունը խորհրդանիշ մը դարձած էր: Այէնտէի անունը ամրագրուած է Սանթիագոյի մէջ հաստատուած Ազգերու Միութեան Մարդկային Իրաւանց Յանձնաժողովի պատին վրայ:

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱՅԻ մէջ, ընտրութիւնները տեղի ունեցան Կիրակի, Սեպտեմբեր 2ին: Ընտրողներու 60 տոկոսը քուէարկեցաւ: Ընտրութիւնները տեղի ունեցան ազատ եւ արդար մթնոլորտի մը մէջ: Ընտրութիւնները կազմակերպած էր Ազգային Ընտրական Յանձնաժողովը, որ անկախ մարմին մըն է: Ընտրութիւնները տեղի ունեցան համեմատական ներկայացուցչութեան սկզբունքով: Ընտրողները ունէին երեք քուէ տալու իրաւունք: Ընտրողները կրնային քուէարկել ցուցակի մը վրայ գրուած թեկնածուներու կամ ցուցակներու: Ընտրողները կրնային նաեւ ցուցակի մը վրայ գրուած թեկնածուներէն ընտրել ուզածները: Ընտրողները կրնային նաեւ ցուցակի մը վրայ գրուած թեկնածուներուն տեղերը փոխել: Ընտրողները կրնային նաեւ ցուցակի մը վրայ գրուած թեկնածուներուն տեղերը փոխել: Ընտրողները կրնային նաեւ ցուցակի մը վրայ գրուած թեկնածուներուն տեղերը փոխել:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՑԱՍՏԱՆ՝ ՆՈՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՀԱՄԱՐ

Թուրքիոյ ամէնէն տարածուն օրաթերթերը որոնք կը վաճառուին Եւրոպայի մէջ, 1988–ի Փետրուարէն ի վեր գրեթէ կանոնաւոր կերպով կ'արձագանդեն Հայաստանի պատահարներուն· երբեմն նաեւ այլ պատահարները քրոնիկներու, յօդուածներու, ծուռ կամ չիտակ մեկնաբանութիւններու առիթ կ'ըլլան:

Թուրք մամուլը տուաւ նաեւ քաղաքական վերջին զարգացումներու լուրերը· ընտրութիւն, ՀՀՇ–ի մեծամասնութեամբ նոր Խորհրդարան, Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի ընտրութիւն եւայլն:

Իսկ Սեպտեմբեր 4–ի «Թէրճիւման» եւ «Հիւրրիյէթ» օրաթերթերը կուտան դիւրիչխանութեան հռչակումի լուրը· երկուքն ալ կը չեշտեն թէ Հայաստանի նորընտիր Նախագահը խոհեմ, չափաւոր մէկն է որ կրցած է նոյնիսկ կրեմլինի դիմադրութեան հրամանագիրով առեղծուած տագնապը լ նպաստ իր երկրին աւարտել· երկու թերթերն ալ չեն մոռնար նաեւ ըսելու թէ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան զբաղած երկիրներու կարգին, չի բացառեր Թուրքիոյ հետ եւս, յատկապէս տնտեսական յարաբերութիւններ մշակելու հաւանականութիւնը:

«Թէրճիւման» տալով դերիչխանութեան լուրը, կը զրէ թէ զինքը չրջապատած մահմետական երկիրներուն պատճառով, Հայաստան որ քրիստոնեայ է, պարտաւոր է տակաւին արմատապէս չխզելու իր կապերը Մոսկուայի հետ:

Աւելի կարեւորութեամբ ու աւելի լայն տեղ տալով, «Հիւրրիյէթ» առաջին էջին ճակատը մեծատառ խորագրած է՝ «Հիմա ալ Հայաստանի հողը»: Ենթախորագրով մըն ալ կը յայտնուի թէ «Մինչ աշխարհ Սատամով ու Ծոցով կը զբաղէր, անոնք լուռ ու մունջ անկախութիւն հռչակեցին»: Ներսի էջերուն մէջ հինգ սիւնակի վրայ տրուած լուրը առաջին տողերէն իսկ որպէս Թուրքիոյ «արեւելեան սահմանին վրայ գոյացած հոգ մը» կը ներկայացնէ Հայաստանի անկախութեան հռչակումը: Ապա անմիջապէս կ'ըսուի·– «Արեւմուտքի մէջ զօրաւոր ենթադրութիւններ տիրապետող են որ Հայաստանի հանրապետութեան այս քայլը, Թուրքիոյ համար օրակարգի նիւթ կը դարձնէ Իսրայէլի նման փորձանքով մը դէմ յանդիմանութիւնը»: Այս մեկնաբանութեան հետ կը տրուի նաեւ բացատրութիւնն ալ· «ծանօթ է որ Հայաստան ակնարկը յառած է ոչ միայն իրեն դրացի Ադրբեջանի պատկանող հողերու, այլ նաեւ Թուրքիոյ մէկ մասին»:

Թէրճը, զինաթափման հարցին կապակցութեան մէջ չեշտելէ ետք Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի Մոսկուայի յաջողութիւնը, կ'աւելցնէ թէ ան կրցած է նաեւ համոզել Հայ ազգային բանակը (ՀԱԲ):

Ակնկ զատ, կը չեշտուի թէ Հայաստանի մէջ ահաբեկչական մթնոլորտ կը տիրէ, անպատմաս են հրաձգութիւնները, կրակոցները, ու կեռիլլաներ պետական զինուածներէ դիւրութեամբ կրնան իրենց փափաքած զէնքերը ձեռք ձգել սրնտուկ մը վոտկայի փոխարէն:

Թէրճը կը գրէ տակաւին թէ Հայաստանի քառասնեայ վիճակը վճռուեցուցած է նաեւ խորհրդային զօրքը· կը յիշուի Ադրբեջանի զինուորական հրամանատար Սաֆոնովի «Կարմիր Աստղ» թերթին կատարած յայտարարութիւնը ուր ի միջի այլոց ըսած է թէ պէտք է խորհրդային զօրքը անմիջապէս մեկնի չրջանէն, քանի որ անոր ներկայութիւնը զարկ կուտայ ազգայնական ընդվզումներու: Այս տեղեկատուութեան կը հետեւի հետեւեալ բացատրութիւնը· «Արդէն, Հայաստանի օրէնսիւններուն համաձայն, խորհրդային զինուորները երկրին սահմաններէն ներս գործելու ազատութեան տէր չէ»: Հայաստանի մասին այս գրութիւնը առաւելաբար լրատուութեան յատկանիշ կը կրէ, ինչ որ առիթ չի տար թափանցելու այս մէջբերումին տուն տուող արամադրութեան որ Արցախի համար եւս ի զօրու կը նկատէ Հայաստանի օրէնքը:

Գրութիւնը կ'աւարտի Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի այն արտայայտութիւններուն նշումով ուր արեւմտեան մամուլի թղթակիցներուն քանիցս կրկնած է թէ կոմունիզմ են լու յարաբերութիւններ մշակելու Իրանի ու Թուրքիոյ հետ: «Սակայն կ'աւելցնէ թերթը, քնաւ յայտնի չէ թէ Հայաստանի իշխանութիւնը որքա՛ն ատեն պիտի կրնայ հնձգինձը պաշտպանել ծայրայեղ ազգայնական գիծեալ խումբերու ազդեցութենէն, որովհետ չեն ծածկեր Թուրքիոյ հողերուն հանդէպ իրենց ոտնդրութիւնները· ասկէ զատ, յայտնի չէ նաեւ թէ Հայաստանի Նախագահը մինչեւ ո՛ւր կրը-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱԿԱՏ

ՄՈՒԹԱԼԻԲՈՎ ԶԻՆԱԿԻՑ ԿԸ ՓՆՏՌԷ...

Չորեքշաբթի առաւու մեր ստացած լուրերու համաձայն կացութիւնը միշտ լարուած կը մնայ Գետաչէն եւ Շահումեան: Վարչապետ Վազգէն Մանուկեան Մոսկուա կը գտնուէր տակաւին:

Ինչ կը վերաբերի Սեւծովեանակերտի, եւս նաեւ հասած լուրերու համաձայն ազերի քաղաքացիներ մտած էին, ինչ որ աւելի լարած էր մթնոլորտը:

Միւս կողմէ, Չորեքշաբթի առաւու, «Իւմանիթէ» քանի մը կարճ տպերով հեռաձայել լուրը կուտար.–

«Ադրբեջանի նախագահը՝ Մութալիբով նկատելով որ Մոսկուա չի տանձներ իր պատասխանատուութիւնները Հայաստանի «յարձակման» (չակերտը՝ թերթը դրած է) նկատմամբ, յայտարարած է որ իր Հանրապետութիւնը իրաւունքն ունի «միջազգային խաչակրութեան էլլելու զինակիցներ փնտռելու համար»:

***

Ռաֆայէլ Իշխանեանի վերարուժական գործողութիւնը պիտի կատարուէր Չորեքշաբթի առաւու:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Չորեքշաբթի առաւու, Երեւանէն առած մեր վերջին լուրերու համաձայն, կացութիւնը հետեւեալ պատկերը կը պարզէր Սեւծովեանակերտ.–

Ադրբեջանի ներքին նախարարութեան ուժերը մտած են Ղարաբաղ եւ դիրք բռնած խորհրդային զօրքի կողքին: Զերբակալութիւն կամ միջադէպ չկար· զոնէ մեր լուրերը առած ատեն (Երեւան՝ ցերեկը անցած էր): Կը մնային, ուրեմն, հարցականները, որոնց պատասխանը միայն գալիք օրերը կրնան տալ: Ի՞նչ ընելու եկած է ազերի զօրքը: Ա) Արդեօ՞ք պիտի փորձէին խորհրդային զօրքը, ինչ որ կը նշանակէ որ արտակարգ վիճակը կը վերնայ: Բ) Կ'ուզէ հակե՞լ խորհրդային զօրքի գործունէութեան, քանի ան կը մեզադրուի «Հայանպատակ» դիրքով: Գ) Սեպտեմբեր 30–ի ընտրութեանց առթիւ է այս «ժամանումը»:

ԱՅԺՄԷԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՍԱՀՄԱՆԱՄԵՐՁ ԳԻՒՂԻ ԱՌՕՐԵԱՆ

ՈՐՏԵՂԻՑ Է ՍԿՍԻՈՒՄ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Արդիականութիւնն ու յետադիմականութիւնը ժամանակակից արեւմտեան աշխարհի մասնորոշականութիւնը չատ մօտէն հետաքրքրող հարց մըն է։ Նախ կայ սահմանումը դառերուն, ինչ որ չատ ալ դիւրին չէ։ «Ամէն ինչ սահմանումով կը լսկըսի», կ'ըսեն Ֆրանսացիք եւ իրաւունք ալ ունին։ Յետոյ կայ էապահական խնդիրը, այսինքն՝ ի՞նչ իմաստ կը պարունակէ յղացքը, կամ՝ ի՞նչ է այդ երկու դաղափարներուն խմաստային էութիւնը։ Եւ վերջապէս կայ հմատարանական հարցը, այսինքն՝ ի՞նչ արժէք կը ներկայացնէ այդ յղացքը, որպէս յղացք, որքա՞ն վաւերական է անոր դիրքը՝ դաղափարներու ընդհանուր համակարդին մէջ։ Այս յօդուածին սահմանները չեն արտօներ խոթացումի փորձեր, սակայն կրնանք, առանց սոփեստութեան դիրկը լմնալու, պրպտել թէ այս տեսակի դաղափարներ որքա՞ն կը չահադրգռեն հայ մտքի միջինին վրայ նաւարկող զարգացած անձ մը։ Կարելի է նաեւ չեշտել թէ արդիականութիւնն ու յետադիմականութիւնը՝ հարատարապահութեան, քաղաքաչինութեան, ներքին կահաւորումի, լեզուական-տութեան, պատմադիտութեան, ընկերային դիտութիւններու եւ նման կարծիներու մէջ եւս նշանակալից հարցադրումներու առիթ է։ Իր պարդագոյն կատարակին վերածուած՝ արդիականութիւնը իւրաքանչիւր անհատի համար մարտահրաւէր մըն է նախ՝ ատուդելու թէ իր դարուն մա՞րդն է, ժամանակին հե՞տն է իր գաղափարներով ու կենցադով։ Այս պահանջը «իր ժամանակին մարդը ըլլալու» կրնայ չատ ալ կենսական չթուիլ բոլոր մարդոց – ի վերջոյ, թիւդէթեան քաղաքակրթութեան կշռոյթին մէջ տեղաւորուած ներհայեցողական մենակեացին ու Սան – Ֆրանսիսքոյի աւտն – կարտ պարախուսքի մենակատարողին համար՝ «ժամանակ» յղացքը նոյն արագութիւնը նոյն կարեւորութիւնն ու իմաստն իսկ չունին։ Այսինքն, արդիականութեան ատանգքը կազմող «ժամանակը» չատ յարաբերական արժէք մը կը ներկայացնէ։ Ուղղութեան մասին իսկ համեմատութիւն չկայ – գաղափական աշխարհին մէջ՝ ժամանակը չրջանաձեւ ընթացք մը ունէր ու միչտ եւս իր սկիդբի կէտին կը գտնար։

Պատմութիւնը «վախճան» կամ «վերջ» չունէր, այլ՝ կրկնութիւններու չարք մըն էր։ Միջնադարուն սակայն ու ատկէ ի վեր՝ ժամանակը գծակերպ գարձաւ, վերջ մը ստացաւ չնորհիւ Քրիստոնէական վարդապետութեան որ Պատմութեան վերջաւորութիւն մը կը նախատեսէր, յանդումի կէտը ճշդելով որպէս կորուստեալ դրախտի վերանուաճումը։ Ու գեռ կայ «հայկական ժամանակ» կոչուած իրողութիւնը որ տարօրինակ թուեցու է օտարի մը աչքին։ Արդարեւ, մեր «հայկական ժամացոյցը» կեցած է 70 տարիէ ի վեր որովհետեւ, մենք Հայերս այնպէս կը պղանք թէ մինչեւ որ մեր երկիրը չվերադանենք, մեր նախա – Սիւնեաց հայաբնարհը չվերատեղծուի՝ մենք չենք կրնար մասնակցիլ Պատմութեան գնացքին, մենք կեցած ենք անչարժ ու յամառ՝ հոն ուր կը գտնուինք, ըլլայ տափիկ Լիբանան թէ Աւստրալիա, Եգիպտոս թէ Գանատա, ու կը սպասենք…։ Ինչի՞ն, մինչեւ ե՞րբ – դիւրին չէ պատասխանը։ Ամէն պարադայի, հոն ուր Պատմութիւն չի ստեղծուիր՝ հոն ժամանակը կը դադրի, ապրելու պղացումը կը նուազի, կեանքի ուղղութիւնը եւ նպատակը կը կորուսին, հատականն կամքը որ կար առաջ ժողովուրդին մէջ՝ կը վերածուի անհատական կամքերու, անհատական խնդիրներու։ Արդի՞նք – կը տարտամի Հեղինակութեան դպացումը, օրէնք եւ ներքին տիսիպլին կը թուլնան ու կը վերածուին իրենց պատճէնին, կը դառնան մեքենական սովորութիւններ ինչպէս ծխելը, կառք քշելը, ժպտիլը, քաղաքավարութիւնը։ Ձեւական – նութիւնը կը տիրէ հանրային բոլոր երեւոյթներու վրայ – հայրենասիրութեան տեղ՝ կ'ունենանք հռետորութիւնը, կրօնական արարողութիւնը կը վերածուի ծիսակատարութեան, յարգանքը կը փոխուի մեծարանքի, կեանքի եղերականութեան տեղ կ'ունենանք հանդիսականութիւնը, մշակոյթը վտտաց – կտտաց կը վերածուի ճաչակաւոր ժամանցի։ Ու կ'ունենանք ժողովուրդ մը բաղկացած անհատներէ որոնք առաջնակարգ են իրենց չուկայի ասպարէդին մէջ՝ բայց ահաւոր աղէտներ՝ երբ կը ստանձնեն հանրային կտտաւոր պաշտօններ որոնց մասնագիտութիւնը եւ անհրաժեշտ յանձնառութիւնը չունին, ինչպէս է պարագան մեր դրեթէ բոլոր աղդային մարմիններուն։ Երեւոյթները կը փրկուին՝ բայց իրականութիւնը կը զոհուի, ու դեռ կը զարմանանք ինչո՞ւ «աղգին գործերը» չեն քալեր…։ Այս աղբերդական կացութիւնը իր չատ յստակ պատճառները ունի որոնք բոլորս գոց գիտենք – Մեծ Եղեռնը որ սպաննեց Հայրը ու անոր տեղ՝ Հեղինակութեան, Օրէնքի եւ Արմատի խորհրդանշանը։ Սակայն այդ պատճառները գիտնալը բան մը չի փոխեր մեր կացութենէն։ Մեզի պէտք եղածը Արդիւնքներն են։ Այս հոդեբանութիւնը սակայն փոխուելու վրայ է չնորհիւ թարմ ու յարաբերաբար ապատամիտ երիտասարդ սերունդներու որոնց ծնունդն ու ճիլը չնչմարելիօրէն մենք՝ որովհետեւ յիսուն տարի գրպած էինք մխայն մեր տաղնապներով, մեր գաղափարական պայքարներով ու կրօնական վէճերով։ Քաղաքական երկու ծանրակչիռ եղերութիւններ եկան վերջ տալ մեր վերացական գոյութեան, Պատմութենէն ու Մարդկութենէն դուրս քաշուած ու հանդիսատեսի դիրքի մէջ ստուած մեր վիճակին – Հայկական ահարեկչութիւնը ու Արցախ – Երկրաչարժ ցնցումը։ Երկուքս ալ, Հայաստանն ու Սփիւռքը՝ յանկարծ անդրադարձանք որ աշխարհ մը կայ չուրջերնիս, Պատմութիւն կոչուած իրականութիւն մը՝ որուն օրէնքներուն չատ ալ ծանօթ չենք։ Բայց անդրադառնալը չի բաւեր, պէտք է հասկնանք ու յարմարինք, դաժան իրականութեան լեզուն սորվինք ու գիտակցինք ինչու Պատմութիւն կոչուած խաղին օրէնքները, ինչու Արդիականութեան սկզբունքները ուժի, չահերու, խելքի, փառամոլութիւններու եւ բնազդներու մղումներուն կը հնազանդին առաւելաբար։ Անշուչտ բոլոր խաչմերուկները միչտ հոն են, մարդկային ամէն ձեռնարկի թաքուն պատճառն ու նպատակն են, սակայն այդ խաչմերուկները չատ անուղղակի, նոյնիսկ խորհրդաւոր կերպով կը միջամտեն մեզ։ Ատոր համար է որ երբ մենք Հայերս աչխարհի մարդոց կը խօսինք քաղաքականութեան լեզուն – արդար Դատ, բարեկամ կամ թշնամի ապդ, ճշմարտութիւն եւ առաքինութիւն, իրաւունք եւ պարտականութիւն – մարդիկ կա՛մ չեն հասկնար, եւ կամ ալ չհասկնալ կը ձեւացընեն ու կը դիմեն մեր վրայ, լաւագոյն պարագային։

Ուրեմն, արդիականութեան եւ յետադիմականութեան յղացքը որպէս մարտահրաւէր մեզի, Հայերուս՝ գիտակցական անհրաժեշտ արարք մըն է որ մանենք մեր դարուն մէջ, դիմակալինք բոլոր վտանգները ու մեր տեղը գրաւենք մարդկութեան արկածախնդրութեան մէջ։ Ինչպէս ակնարկուեցաւ արդէն, սերունդ մը եկեր է արդէն ու կը սպասէ որ հրապարակը մաքրուի կեանքի անչեղլի ռահվիրաներու եւ այլ պաշտօնեաներու կողմէ։ Սակայն մարտահրաւէրն զատ՝ կայ ուրիչ խմատ մը որ արդիականութեան տադնապը կը դնէ մեր առջեւ։

Այսինքն, արդիական ըլլալ կը նշանակէ բացուիլ կեանքին, տալ մարքին ու մարմնին իրենց իրաւունքները, ազատագրուիլ որպէս մարդկային էակ՝ գրախտային բանաերէն ու ոսկեդօծ չղթաններէն որոնք կը կաչկանդեն մեր երեւակայութիւնը, մեր ապրելու ազատութիւնը։ Արդիական ըլլալ կը նշանակէ նաեւ վտտահիլ մարդ էակի հիմնական բարութեան ուժին, անոր ոդեղէն մաքրութեան, դիտնալ թէ մարդ էակն ալ ունի իր ներքին աստուածը անիչխանական ձգտումներու եւ օրէնքի պահանջի հակադիր բեւեռներուն միջեւ տատապող ու պայքարող արարածն է։ Պէտք է վստահիլ մարդ էակին նոյնիսկ երբ ան հրէչի կերպարանքով կը մօտենայ մեզի, երբ Թուրքի ինքնութիւն հագած՝ կը փորձէ մարդկային արարածի նմանիլ։ Ապրիլ այս աչխարհի վրայ կը նչանակէ ընդունիլ թէ բոլորս ղրացիներ ենք եւ հարկադրուած ենք դիրար առնուազն հանդուրժել։ Ահա այս է, մեր ըմբռնումով, արդիականութեան ծայրայեղ դիրքը՝ որպէս Հայ։ Մեր դաւը ոչ միայն ազդային է, այլ նաեւ մարդկութեան դաւն է, ու Թուրքը վտանդ է ոչ միայն մեզի, այլ՝ համայն մարդկութեան։

Սակայն, արդիականութիւնը հարցին միայն կէսն է, դրեթէ անցեալին պատկանող կէսը։ Դեռ կը մնայ յետադիմականութիւնը ուր կը ձգտի մարդկային ընկերութիւնը իր բոլոր ուժերով։

Գնում էինք Իջեւանի չրջանի սահմանամերձ Այգեհովիտ գիւղը։ Փափուկ ընթացքով, յետեւ էին սահում մայրուղու եղերքին ժամապահների պէս ձգուած բարդիները, խաղող հովիտներում արեւ ըմպող խաղողի գանգուր այգիները, դեղնածամ արտերը… Ողջ ճանապարհին մտածում էի, թէ, ի վերջոյ որտեղի՞ց է սկսում հայրենիքը… Այնտեղի՞ց, որտեղ հայրենի չնչնկան հովերը օրօրել են չարաճճի մանկութիւնդ, որտեղ ճանաչել ես ինքդ քեզ ու քո աչխարհը։ Այն եղերքի՞ց, որտեղից մի հրաչալի օր ճամբայ ես ընկել որոնելու քո մեծ ու փոքրիկ ճչմարտութիւնը այս աչխարհում…

Հետում, կապոյտ մշուչների մէջ ևրեւաց Հարեւան Հանրապետութեան Ղափան քաղաքը։ Սահմանն է, անհանգիստ սահմանը։ Ու մտածեցի, որ իւրաքանչիւրիս համար հայրենիքն սկսւում է սահմանից, այնտեղից, որտեղից սրտի երակները պէս ճամբաները ձգւում են դէպի… մեզ։ Եւ, չգիտեմ ինչու, սիրտս սկսեց աւելի արագ բաբախել։ Լեռնաչխարհս ցաւալիօրէն փոքրիկ սահմանն անհանգիստ է. այն կողմում տեսնես ի՞նչ դաւեր են նիւթում թալանի ու կողոպուտի դաբաւոր բնազդներով հարեւանները, իսկ սահմանադլխի լանջին ոչխարի հոտն էր՝ փռուած հանգիստ ու անվրդով։ Մի պահ ցանկացայ ճչալ՝ այնտեղ գայլեր են։

Մեքենան կտրուկ արդելակեց։ Հսկիչ պահակապետն էր՝ քօղարկուած կանաչ բրեզենտով։ Իսկ զրահազնացքից գնդացրի փողը սպառնալիօրէն ուղղուեց մեքենայի վրայ։

– Ձեր փաստաթղթերը, – ասաց կապտաչ զինուորը։

– Իսկ ի՞նչ է պատահել, ակամայ հարցրի ես, ցոյց տալով փաստաթղթերս։

Ծղոտագոյն մազերով զինուորը նայեց ուղիղ աչքերիս, յետոյ ձեռքը պարզեց սարալանջին ծուարած գիւղի ուղղութեամբ։

– Այ, այն գիւղում՝ Բարխուդարլուում, Ադրբեջանցիներ են ապրում, որոնց ձեր զրոհայինները նեղացնում են։

– Տէր Աստուած, – չչնչացի, – թչնամիդ էլ պէտք է մարդավարի լինի։ Ինքը զողանայ, թալանի, յետոյ էլ ձայնը ածար աչխարհ գցի՝ էս Հայերից մեզ փրկէք, սպաննում են, թալանում…

– Գնացէք, – հրամայեց զինուորը, յետոյ, ասես արդարանալով, աւելացրեց, – ինչ արած, հրաման ենք կատարում։ Մենք մեղք չունենք։

Ճանապարհը՝ դեղնածամ արտերի չորանքի ուղեկցութեամբ մտնում է Այգեհովիտ։ Խաղաղ, կանաչ հանդերձնեղով գիւղ՝ ամուր-ամուր բաղմած սարալանջին, հայեացքը՝ դիմահայեաց կանաչագեղ լեռնապարին։ Սակայն գիւղի միջօրէն տագնապալից էր։ Նախորդ օրը գիւղի խորհրդատեսութեան երիտասարդ անուանի Հենրիկ Յովսէփեանից պինուորները փաստաթղթեր էին պահանջել։

– Մօտս չեն, ես տնտեսութեան տնօրէնն եմ։

– Հետեւիր մեզ, – կարճ կտրեց պինուորականը։

Եւ Հենրիկին հասցրել են Բարխուդարլու։ Ամբողջ գիւղն է հաւաքուել գիւղամէջ։ Սպառազէն Ադրբեջանցիները մէկ-մէկ մօտեցել են Հենրիկին, վայրենի քրքջացել։

– Տեսնո՞ւմ ես, չէ՞։

Հենրիկը գայրոյթից կապտել է. սա ի՞նչ է, ահաբեկելու համա՞ր է, թէ Ադրբեջանցիների դէնքերը ցուցադրելո՞ւ։ Ու աչքերը սպառնալիօրէն լայնացել են։

– Պահ-պահ, աչքերից արիւն է կաթում, – ասել է մի յաղթանդամ Ադրբեջանցի ու զարձել պինուորին, – տարէք, այս դասը, յուսով եմ, նա երբեք չի մոռանայ։

– Կը տեսնենք, – վերջին պահին չի համբերել Հենրիկը։

Արտերի մօտ պատմում էր Հենրիկը եւ արեւահար դէմքի մկանները ջղաձգօրէն թրթռում էին.

– Աիր պինուորները եւ նրանց գրոհայինները պարզապէս համագործակցում են։ Էլ ի՞նչ նպատակով էին ինձ հասցրել նրանց մօտ։ Գուցէ ուզում էին վախեցնել, – լռում է Հենրիկը, նայում լանջի վար ալիք տուող արտերին. լաւ բերք է ածել։

Մի քանի օր առաջ բեռնատարների մի չարասիւն, դուրս գալով Ղազախից, ուղիղ արտերի միջոց չտապում է Բարխուդարլու՝ գետին հաւասարեցնելով լիքը հասկերը։ Հենրիկը չտապում է դէպի դաշտ։

– Սա ի՞նչ բարբարոսութիւն է, – զոռում է, ճանապարհ կայ, չէ՞։

– Կարդաչ (եղբայր), – առաջ է գալիս մի տարեց Ադրբեջանցի, – չենք իմացել, ներիր։ Էլ չենք անի։

Հենրիկը նայում է նրա մանրիկ աչքերին, յետոյ չրջւում դէպի լանջին կանգնած այգեհովիտցիները։

– Տղերք, գնացէք։

Ադրբեջանցիները զարմանքից քար են կտրում. այս Հայերը զարմանալիօրէն բարի մարդիկ են։

– Կարդաչ, – նոյն Ադրբեջանցու ձայնն էր, – սաղ լինէք։

Խաղաղ ու բերրի հովիտներում այգիներ են ու բանջարանոցներ, արտեր ու բօստավայրեր. բոլորն էլ սահմանալից Բարխուդարլուի դաչտերին։ Ու այգեհովտցին ստիպուած գիչեր-ցերեկ հերթապահում է, քանզի միայն զողութիւն չէ, որ անում է հարեւանը, պարզապէս խմբերով մտնում են բանջարանոց եւ անխնայ կոխկրտում, փճացնում բերքն ու բարիքը։

Վեհանձն է այգեհովտցին, հողի ու ջրի մարդ։ Ու երբեք իրեն թոյլ չի տայ հետեւել վայրենի հարեւանին։ Դրանից աւելի է կատաղում այդ հարեւանը. նորանոր դաւեր նիւթում, որոնք, հանդիպելով այգեհովտցու վեհանձնութեանը, չուռ են դալիս իրենց դէմ։

Ու չոայլ բերքահաւաք է։ «Դաչտային նաւերը» հանդարտ լողում են դեղին արտերում, բանջարանոցներում վարունգն ու լոլիկը ծիկրկում էր թիթերի առանքներից։ Այգեհովիտցին նայում է ու ինքն իրեն չչնջում.

– Փառքդ չատ, հող։

Հող… Հողի ու մարդու դաչնութեան էջերը Այգեհովիտում նաեւ յարատեւութեանց անանց խորհուրդ ունեն։ Քանի Հայը յարատեւել է ու կը յարատեւէ՝ ղօրավիդ կանդնելով իր հող ու ջրին, երբեք աչք չգցելով հարեւանի ունեցուածքին։ Ու պարզապէս զարմանում է, թէ ինչպէս կարելի է թալանել, ինչպէս կարելի է Աստծոյ արարչին դուրս քչել իր անից ու նստել այնտեղ։ Միթէ այդ տունը կը ջերմացնի՞ նրա հոդին։

Ու այգեհովտցին, հաւատարիմ նախնեաց պատգամին, իր օճախն է չչնացնում ի հեճուկս հարեւանների։

– Հապա էլ ի՞նչպէս, – համեմլիօրէն

զարմանում է մեխանիզատոր Արմէն Ա-զարեանը, – մեր լեռնաշխարհում, սահմանների ամբողջ երկարութեամբ պէտք է ամուր բնակավայրեր կառուցել, մշակել հողը, ծառ տնկել, զաւակներ մեծացրնել:

– Հարեւանը նաեւ հող է դողանում, – ընկերոջը լրացնում է Սաշիկ Ղափլանեանը, – մեր սահաւահող լեռնաշխարհից մի քիչ հող անգամ չպէտք է պակասի:

Ու Այգեհովիտը կանաչ չիւղեր է արձակում: Մի քանի տարի առաջ դիւղում կողպուած դռներով տները մոռացութեան մոլախոտերի մէջ սուզւում էին խորտակուղ նաւերի նման: Գիշերները նրանց մթին պատուհանները կոյր աչքի պէս նայում էին անյայտ ուղղութեամբ, նայում էին հաւատով, որ հարազատ ոտնաձայներ կը լսեն:

Եւ վերածնութեան առաջին զանգերը ղօղանջեցին կողպուած դռներով տների լեռին, երբ դարաւոր հարեւանները դաւիր կրակոցներով խռովեցին դիւղի անդորրը:

– Այգեհովիտը չքնաղ դիւղ է, – իր առանձնասենեակում ասաց խորհրդանշութեան տնօրէն Հենրիկ Յովսէփեանը եւ սեղանի դարակից հանեց դիմումների մի արցակ, – հողամասեր առանալու եւ բնակելի տներ կառուցելու համար դիմում են տուել 110 երիտասարդ ընտանիքներ, որոնց չուտով կը տրամադրուեն չինանիւթեր, վարկ, եւ նոր թաղամասը կը ձգուի դէպի անտառափէշը:

Կամաց բացւում է առանձնասենեակի դուռը եւ իրար յետեւից ներս են մտնում Թոռնիկ Ազատեանը, Գագիկ Գէորգեանը, Բենիկ Զօպանեանը: Արեւախանձ դէմքերով, սեւորակ աչքերով, որոնց խորքերում բարութիւնն էր կայծկլտում: Սահմանամերձ արօտավայրերից էին եկել, ուր գտնւում է անտեսութեան նախագահը:

– Հը, տղերք, – ժպտալով նրանց դիմեց տնօրէնը, – ինչ կայ, չկայ:

– Ամէն ինչ խաղաղ է, պատասխանեց Բենիկը:

Նայեցի նրանց ու մտածեցի, որ հեռու արերում կծուռ – անառնապահները երբեք տպնապալից օրեր չեն ապրի, քանզի այդ քաջազուն տղաները անյողդողդ են, հանց հայրենի լեռնաշխարհը: Եւ նրանց ու միւսների չնորհիւ է, որ հարեւանները չեն կարողանում ոչ մի անասուն դողդոջել, թէեւ դիւղը-ցերեկ վիտում են արօտավայրերի չուրջը:

– Կրակոցները արօտավայրերում սովորական բան են դարձել, – մեզ դառնալով ասաց տնօրէնը, – չենք պատասխանում: Չէ, մտարդի հարեւաններ են: Մի հարցնող լինի՝ ինչո՞ւ էք կրակում, լաւ գիտէք, որ հնարաւոր չէ դադրեցնել անել: Վախեցնե՞լ էք ուզում: Այս երկու տարում չհամոզուեցի՞ք, որ չէք կարող վախեցնել:

Դեռ ասում են՝ եկէք նախկինի պէս հարեւանութիւն անենք, – ասաց մինչ այդ լուռ Գագիկը, – բա մարդ այդքան ատոր կը լինի՞, հը՞: Այդքան չուտ կը մոռանա՞ն ազ ու հացը:

... Ցեմիլջօրէ էր: Քայլում էի դիւղի փողոցներով: Դէզանոցի մօտ մի խումբ երեխաներ նայեցին ինձ.– «Ո՞վ է այս անծանօթը»: Ես թաքուն ժպտացի. ի՞նչ պարզ ու միամիտ հայեացքներ էին, միամտօրէն խորամանկ: Մի կին բուրդ էր լուանում աղբիւրի ողորկ քարերի վրայ, իսկ մի ջահել հարս սափերին հեռու էր քչում աղբիւրից: Գիւղական բնանկար ու հրաշալիօրէն չքեղ:

Աղբիւրից վերեւ, ընդարձակ տափակում նոր տուն էր կառուցւում: Մեծ, ընդարձակ, քարաչէն տուն: Ցիշեցի այգեհովիտցի Միկիթ Սարիբէկեանի խօսքերը. «Սահմանամերձ գոտում պէտք է չատ ամուր տներ կառուցել ու չատ կառուցել»:

Ցետդարձի ճանապարհին պահակակէտում զինուորը նայեց մեզ ու ձեռքով նշան արեց՝ գնացէք: Հեռւում մնաց Այգեհովիտը՝ իր խաղաղ, խռովայոյզ առօրեայով: Քիչ այն կողմ Բարխուդարլուն էր՝ դաւադիր ու խորթ: Մի անգամ էլ չատ նայեցի, ու այլեւս ինձ համար պարզ էր, որ հայրենիքը սկսւում է նահմանից:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԺՊԻՏ

Տատը հարցնում է թոռանը.

– Բալա ջան, էդ նէօտրոնային ռումբն ի՞նչ բան է:

– Տատ, քեզ ո՞նց բացատրեմ, – ասում է թոռը, – պատկերացրու, օրինակ, եթէ այդ ռումբը պգնէն դէմի մթերային խանութի վրայ, խանութը, ապրանքները կը լինեն, վաճառուհի Մարօն չի լինի:

– Խելքիդ մեռնեմ, – ասում է տատը, – բա մեզ վրայ էդ ի՞նչ ռումբ են պգել որ խանութը կայ, Մարօն կայ, ապրանքները չկան...:

***

Քանի որ մեզ մօտ քիչ թէ չատ լաւ են ապատարկում հայրենական պատերազմի մասնակիցների համար նախատեսուած խանութները, ակամայից մտածում ես որ այդ խանութների ճակատներին պիտի որ կախուած լինէին «Շնորհակալութիւն Հիթլէրին» երախտագիտական ցուցատախտակները:

«ԷՄՆԲՍԹԻ ԻՆԹԷՐՆԷՑՇՆԱԼ»Ի ՏԵՂԵԿԱԳՐԷՆ

ԱԼՊԱՆԻԱ

Պաշտօնական խիստ զրաքննութիւն մը ու դործելու ազատութեան սահմանափակումը արդելք է որ ատոյդ ու լոյն տեղեկութիւններ ձեռք ձգուին քաղաքական բանտարկեալներու եւ մահապատիժի մասին:

Նոյեմբեր 13–ին ժողովրդական ժողովին նախագահութիւնը «ընդհանուր նեղում» մը հռչակեց, սակայն միայն որոշ քաղաքական բանտարկեալներ ազատ արձակուեցան, ինչպէս՝ անոնք որոնք 60 տարեկանէն վեր էին ու դատապարտուած պետութեան դէմ քարոզչութեան ու զրպարտութեան, կամ առանց արտօնութեան երկրէն դուրս ելած ըլլալու յանցանքով: Ազատ արձակուեցան նաեւ 18 տարեկանէն վար փոքրերը եւ այն կիները որոնք 15 տարիէն նուազ բանտարկութեան պատիժ կրած էին: Գալով աւելի ծանր բանտարկութեան դատապարտուածներու, անոնց պատիժը մէկ քառորդով զեղչուեցաւ:

Ալպանիոյ մէջ Պետութիւնը չատ խիստ կը վերաբերի արտասահման ճամբորդել փափաքողներու հանդէպ: Բոլոր անոնք որ կը փորձեն մեկնիլ առանց արտօնութեան «երկրէն խոյս տալ»ու յանցանքով կը դատապարտուին 10 – 25 տարուան բանտարկութեան:

Դեկտեմբերին, Յունաստան ապաստանած Ալպանացիներ պատմեցին թէ ծագումով յոյն չորս Ալպանացիներ ձերբակալուեցան Հոկտեմբեր 11–ին երբ կը փորձէին անցնիլ յունական սահմանը: Չորս եղբայրներ էին անոնք որոնք ձերբակալուելէ եօթ քրաֆթէօրի մը եռին կապուտով քաշկռտուեցան փողոցներուն մէջ: Հետեւանքը այն եղաւ որ եղբայրներուն ամէնէն պզտիկը որ 14 տարեկան էր, մեռաւ: Դէպքին ականատեսները կ'անդիտանան թէ ինչ եղած են միւս երեքը: Իսկ ալպանական իշխանութիւնները կ'ուրանան թէ նման պատահար տեղի ունեցած է:

Այն անձերը որոնք երկրին տնտեսական կամ քաղաքական կացութիւնը կը քննադատեն հրապարակաւ, կ'ամբաստանուին «քարոզչութեան» յանցանքով. պատիժը 3 – 10 տարուան բանտարկութիւն է: Եւրոպովիոյ ալպանացի փոքրամասնութեան – նէն անհատներ պատմեցին թէ Դեկտեմբերի սկիզբը մարդիկ ձերբակալուած էին որովհետեւ դէմ արտայայտուած էին կիրարկուած տնտեսական ռեժիմներուն եւ մարդկային իրաւանց ահմանափակումներուն: Երկրին իշխանութիւնները ուրացան նաեւ այս պարագան:

1967–ին արդիլուած էր կազմակերպուած կամ հրապարակային ամէն կարգի կրօնական պաշտամունքները: Յաջորդ տարիներուն բազմաթիւ անձեր այդ ամբաստանութեամբ բանտարկուեցան կամ աքսորուեցան, յաճախ դէպի հաւաքական ազարակներ:

Մայր Թերեզա որ ալպանական ծագում ունի, Օդոստոսին Ալպանիա դնաց. այտատեհանդերձ, կրօնական կազմակերպութիւններու հանդէպ իշխանութիւններու կեցուածքին մէջ ոչ մէկ փոփոխութիւն կը նշմարուէր: Մարտին, Աւետաքին Գործոց նախարարը ըսած էր օտար լրագրողի մը թէ իրենց երկրին մէջ «կրօնքին տեղ չկայ»: Ոչ մէկ յոյս առնուած է կաթոլիկ կրօնաւորէ մը որ կը թուի թէ արգելափակուած էր պատարագ մատուցանելուն համար:

Իշխանութիւնները կ'աքսորեն նաեւ այն անձերը որոնց մերձաւորները առանց արտօնութեան երկրէն դուրս ելած են: Օրէնքը կը նախատեսէ որ փախստականներու մերձաւորներն ու այն անձերը որոնք երկրին ընկերային դրութեան համար վտանգաւոր կը նկատուին, կարելի է աքսորել առանց պարմանաժամ ճշդելու եւ առանց դատավարութեան:

Քաղաքական յանցանքներով ամբաստանուած մարդիկ դատավարութեան չրջանին իրաւունք չունին իրենց ընտանեկան պարագաներուն այցելութիւնը ընդունելու կամ պաշտպան փաստաբան մը ունենալու: Արդէն փաստաբանները կոչընցուցած են իրաւազէտի իրենց օրինավիճակը, այդ տեսարէզը 1967–ին ջնջուած ըլլալով:

Քաղաքական նախկին բանտարկեալները պատմած են արդելափակման խիստ պայմաններուն մասին. չեչառած են յատկապէս թէ անուղը չատ վատորակ էր եւ բժշկական խնամքները չատ անբաւարար:

Ապաստանեալ մը պատմեց որ 1988 Յունուարին երեք երիտասարդ տասնապահ վիններ մահուան դատապարտուած են, որովհետեւ բարձրաստիճան պաշտօնատարի մը իր ընտանիքին հետ Եուկոսլավիա անցնելուն չեն կրցած արդելք ըլլալ:

«Էմնբսթի Ինթիյնէյշընըլ» անկախ ու անկողմնակալ քննութեան մը պահանջով դիմած է իշխանութիւններուն, յատկապէս լուսաբանելու համար ծագումով յոյն չորս եղբայրներուն մասին: Կազմակերպութիւնը պահանջած է նաեւ որ ազատ արձակուին քաղաքական բոլոր բանտարկեալները:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ԳԱՒԱՌԱԿԸ ԵՒ ԱՒԱՆՔ ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ

ԵՂՆԻ ԽԱՆ· – Գայմագամութիւն: Քաղաքին հիւսիսակողմը գտնուող այս պատառակը չուկէան է Սամսոնի ճամբով Պոլիս երթեւեկութեան, Հայ բնակչութիւն՝ 250 տուն: Տեղւոյն կուսակցականներն Սրապիոն Մոզեան, Համազասպ Տէր – Մեսրոպեան եւ Աւետիս Պօղոսեան կանոնակալ կը փոխադրուին Սեբաստիոյ բանտերը: Հոն, երեսուն պէս երեք անմեղ 1910, Փետրուար 19–ին ձեռնադրուած Ս. Կարապետի մէջ՝ Տրդատ Եպիսկոպոս Պալեանէ: Վկայակից Տ. Յակոբ Մ.ըբրլեանի (որուն կենսագրութեան պիտի հանդիպինք կեսարիոյ Ս. Կարապետի վանքը):

Պիւնեանի հայաբնակ դիւղերն էին Սըլդըն՝ 117 տուն: Կիկի (եկեղեցին Ս. Նիկողոս)՝ 45 տուն: Սարը Օղլան՝ 50 տուն: Էգրէկ կամ Ագարակ (համանուն դիւղեր չատ կան այլուր)՝ եկեղեցիները Ս. Թորոս եւ Ս. Աստուածածին, նաեւ 2 աւերակ վանք, 400 տուն: Առանց նահատակ երէցներուն մասին չունինք որեւէ տեղեկութիւն,

***

ԱԶԻԶԻԷ· – Այս եւ յաջորդ երկու դաւառակները՝ ԳԱՆԿԱԼ և ՇԱՐ ԳԻՇԼԱ դարձան կրկին մոնկոլ բարբարոսութեանց: 117 կեսարահայ երեւելիներ չրթայակապ հոս եւ Շարի մէջ խաղխոզուեցան միահաղոյն: Տեղւոյն բնիկ Հայ ժողովուրդը կը բաղկանար 120 տունէ (250 հոգին Լուսոլչական եւ 70–ը Բողոքական): Չոհերչին յիշենք ուսուցիչներ՝ Բարսեղ Տէր – Բարսեղեան (Թալասի նահատակ երէց Տ. Հմայեակի որդին) եւ Ղազար Հինտեան, առեւտրականներ՝ Մհա. Յարութիւն Իսկճեան եւ որդեզիրը Լեւոն (այս երկուքը Սեբաստիայէն մեկնած եւ Տէլի Էլէզ գիւղը ապաստանած), Նազար եւ Կարապետ Եաղուպեան, Սիրական եւ Արթաքի Պերեան, Բենիամին եւ Աբրահամ Աբրահամեան, Սիմոն եւ Յովհաննէս Զանթէյեան, Մարտիրոս Գալայճեան, Սրապիոն Կեսարեան, Աբրահամ Գուզուպաշեան, Գրիգոր եւ Յովհաննէս Չամքէրթէն, Յովակիմ Գաթրանճեան, Գալուստ Գաբիկեան, Ստեփան Րէյիսեան, Նշան Պօյաճեան: Իսկ կանանց եւ մանկանց մեծամասնութիւնը լեցուած է «Ճանճան Գուլա» կոչուած խորխորատը: Զարուկ անուն Հայուհի մը եւ երկու երիտասարդ միայն այդ դիակոյտին վերեւ ողջ մնացած ըլլալով՝ հովիւի մը միջոցաւ օրեր վերջ չուանով վեր կը քաշուին, բայց յետոյ վերջին երկուքը կը սպանուին, իսկ Զարուկ ալպիսանցի Թուրքի մը մօտ երեք տարի իբր աղախին ծառայելով՝ կեանքը կը փրկէ: Բացի «Ճանճան»էն, Ափիպիէէն 2 ժամ հեռու Մելիք Ղազի «Թէքթէք»ին մօտ ուրիշ մեծ հոր մըն ալ կայ՝ նոյնպէս Հայու դիակներով լեցուած: Պազար Լօրէնի մէջ կան չորս հորեր եւս որոնք դեպմանը եղան Կեսարիոյ չրջանի «սէվդեյաթ»ներու: Սեբաստացի Արամ Մուրատեան որ խլամանալով՝ Ափիպիէի մէջ անցուց աքսորի տարիները, մեծապէս օգտակար եղաւ տեղւոյն մնացորդ Հայութեան (50 տուն՝ առանց էրիկմարդու) եւ 150 որբեր փրկեց Թուրքերու ձեռքէն: Ափիպիէի տէրտէրն էր Հաճի Քէօթահիոյ կառավրիչ):

(Շար· 85)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Հայկանոյշ Նալպանտ, Հայկ Նալպանտ, Հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Սեպտեմբեր 9, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց զաւկին եւ քրոջ՝

ՄԱՐԻ ՆԱԼՊԱՆՏԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, նամանաւանդ Նալպանեան, Հաճի – Յակոբեան, Հաճի – Պօղոսեան, ճէպճէճեան ընտանիքներուն ննջեցեալներու հոգւոյն:

Ի պատուիրան ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Այսօր Ալեսեանի *մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Ամէն Պուտաքեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի փոխան ծաղիկի:*

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՑԼ.– Գուրգէն Փիրանեանի *մահուան 3–րդ տարելիցին առթիւ Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան կը նուիրեն 100 ֆրանք «Յառաջ»ի բարգաւաճման, նոյնպէս՝ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եղած են հետեւեալ նուէրները՝ Անդրէ Փիրանեան 300 Ֆր., Շաւարշ Փիրանեան, Սուրէն Փիրանեան եւ կարօ Յովսէփեան 100–ական Ֆր.:*

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 8, տօն է ծննդեան Սուրբ Կուսին Մարիամու Յանիայէ:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ պատարագի, ժամը՝ 10–ին:

ANTENNE 2

Dimanche 9 Septembre à 9 h 30

Dans le cadre du Programme des chrétiens orientaux.

H. SAMUELIAN

une figure originale de la communauté arménienne.

En quelques années il a fait de sa librairie de la rue Monsieur le Prince, le rendez-vous des orientalistes.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագիծ մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Վազգէն – Փիէր Տարօնեան եւ զաւակը՝ Սիլվէն, Այրի Տիկին Գրիգոր Տարօնեան, Տէր եւ Տիկին Արա Տարօնեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով (իր բարեկամներն ու պաշտօնակիցները՝ Ա.Ռ.Փ–ին), անձամբ, հեռաձայնով, գրաւոր յայտնութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, զաւկին, եղբօր՝

ՎԱԶԳԷՆ – ՓԻԷՐ ՏԱՐՕՆԵԱՆԻ

պառնակակից կոթուածին առթիւ:

Remercîments

Madame Vasken-Pierre Daronian et son fils Sylvain,

Madame Veuve Krikor Daronian,

Monsieur et Madame Alain Daronian

prient toutes les personnes, notamment les collègues et amis, par leurs dons à l'ARC, qui se sont associées à leur deuil lors de la perte cruelle qu'ils ont subie, en la personne de

VASKEN - PIERRE DARONIAN

de trouver ici l'expression de leurs profonds remercîments.

(Շար. Ա. էջէն)

ետք շարունակել իր «չափաւոր» բազաբանութիւնը»:

Թերթը աւելի մօտ կը թուի դիտել ուժերու թէկին դերակատարութեան, քան՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի խոհեմ, չափաւոր քաղաքականութեան, որ հետեւեալ մտահոգութեամբ կ'աւարտէ լրատուութիւնը. «Հայաստանի մէջ ուր ծայրայեղ ազգայնականներու ահաբեկչական ուժեր կը վխտան, վերջին զարգացումները այնպէս կը թուի թէ ատակ են Թուրքիոյ հասնար նոր հարցեր ստեղծելու»:

***

Թուրք մամուլը Սեպտեմբեր 5–ի թիւերով կ'արձագանգէ ազրբէջանական լրատու դործակալութեան մէկ լուրին, ուր կ'բսուի թէ Ազրբէջանի Գերագոյն Խորհուրդը պիտի է Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին ու Նախագահին, որպէսզի Հայաստանի ապօրինի բոլոր պիտի կազմակերպութիւնները ցրուին. Ազրբէջանի իշխանութիւնը անոնց յարձակումները իր երկրին ամբողջականութեան ուղղուած սպառնալիք մը կը նկատէ:

***

Նոյն թուականի «Հիւրրիյէթ» օրաթերթը կը տեղեկացնէ թէ յառաջիկայ ամիսներուն առմանային երկու անցքեր պիտի բացուին Թուրքիոյ եւ Իրանի, Թուրքիոյ եւ Նախիջեւանի միջեւ: Կը չեշտուի թէ յատկապէս Հայաստանի անկախութեան հռչակումէն եւք աւելի կարեւորութիւն ստացած է Նախիջեւանի սահմանային անցքը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱՎԱՆՍ ԹՈՒԼՈՆԻ ԴԷՄ

Շաբաթ իրիկուն, Նիսի մէջ, Վալանսի Հ.Մ.–ը հաւասարութեամբ մը (0 – 0) վերջացուցած է Ֆրանսայի ախոյեանութեան ի հաշիւ իր երրորդ մրցումը:

Այս չաբթու վերջը, իր մրցակիցը պիտի ըլլայ Թուլոնի պահեստի խումբը, Վալանսի մէջ: Անցեալ մրցաշրջանին արդիւնքները՝ Վալանս յաղթական երկու անդամ, 2 – 1, 2 – 0. Թուլոնի կազմը փոխուած է այս տարի: Տասնեակ մը խաղացողներ մեկնած են: Այսուհանդերձ, անցեալ չաբաթ, Թուլոն, իր նոր կազմով յաղթած է Մոնաքոյի 3 – 2 :

● ՄԵԿՆԱՐԿ ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՄԷՋ

Մարսէյլի երկու ակումբները, յատկապէս կիրակի իսկ, Սեպտեմբեր 9, կը մասնեն ախոյեանական պայքարի մէջ:

Ծանօթ է որ Սէն – ԹԱնթուանի Հ.Մ.–ը լքած է դասակարգ մը վար: Կը մրցի միայն չորրորդական պատուոյ դասակարգին մէջ: Իր առաջին մրցակիցը Սէնթ Մարթ, այս վերջնոյն դաշտին վրայ:

Իսկ Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ կը հիւրընկալէ Մերսէյլի խումբը: Արծիւ կը մրցի Փերովանսի Փրոմոսկոն ա'Օննէօր Բ. դասակարգին մէջ, ինչպէս անցեալ մրցաշրջանին:

Վ. Մ.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ներկայիս կը հաղորդենք Ալֆորվիլի եւ մօտակայ արուարձաններուն մէջ բնակող յարգելի ծնողներուն թէ Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի Մանկապարտէզի բաժնին 1990 – 1991 տարեշրջանի վերամուտը կը կատարուի Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Ագրանագրութիւնները կը կատարուին նոյն օրը:

Վարժարանը նախորդ տարիներու նման, կը շարունակէ ընդունիլ աշակերտներ Մանկապարտէզի չորս մակարդակներու համար:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար կարելի է դիմել հետեւեալ հասցէին.–

EGLISE ARMENIENNE
4, rue Komitas — 94140 ALFORTVILLE
Հեռ. – 43 – 78 – 92 – 91:

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

***

Ա Ն Կ Է Ն

ՆԱՐԵԿ ՎԱՐԹԱՐԱՆ

Անկէնի Նարեկ Միւրեայ Վարժարանի վերամուտն է Զորեքշաբթի, Սեպտ. 12, առաւօտեան ժամը 9.30–ին:

8, rue Félix Faure
95880 Enghien les Bains
Տեղեկութիւններու համար դիմել.–
Association NAREG
39, boulevard du Lac
95880 Enghien les Bains
tél. 34 17 29 26

***

ՎԻԷՆ

Վիէնի Սեւան մանանճիւղի զոյգ դասընթացքները 1990 – 1991–ի տարեշրջանին համար կը սկսին.–

Սեպտեմբեր 19, Զորեքշաբթի, ժամը 14.30–ին:

Սեպտեմբեր 22, Շաբաթ, ժամը՝ 14.30–ին:

Մշակոյթի Տուն.–
9, rue du Cirque

Երթեւեկի դժուարութիւն ունեցողներուն համար մասնաւոր կարգադրութիւն:

ԿԱՊՈՑԻ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Այս տարի եւս, որպէս թիւով աշակերտներ հայերէնը պիտի ներկայացնեն պաքալօրէին: Պէտք է ուրախ ըլլալ եւ քաջալերել:

Բայց ո՛չ որեւէ պնով:

Պարկեշտութիւնը կ'ենթադրէ որ հետաքրքրութիւնք հայերէնի քննութեանց բովանդակութիւնով, ձեռք ձգուած նիշերով, յաջողած աշակերտներու իսկական մակարդակով, անշուշտ համեմատած՝ ուսումնական չրջանի ուսերին, ձեռք ձգուած լեզուներու մակարդակին:

Նոյնպէս, պէտք է հետաքրքրութիւնք կարզ մը աշակերտներու պարագային, հայերէնն լեզուի ընտրութեան մղող դրդապատճառներով:

Ցաճախ կը հաստատուի, ատ'ղ, որ այդ ընտրութեան մէջ դեր կը խաղայ քանի մը նիշ աւելի ունենալու ապահովութիւնը:

Հայերէնը կենդանի լեզու մըն է, վերատահաբար գժուար որ սակայն ուրիշ լեզուներու հետ նոյն արժէքը ունի:

Մեզի Հայերուս համար որ ցրուած ենք հիւրընկալ հողերու վրայ, ան յատուկ արժէք մը կը ներկայացնէ:

Հայկականութեան ու մեր ինքնութեան պահպանումին նախաքայլն է լեզուի ուսուցումը: Անոր չնորհիւ պիտի կարենանք մեր զաւակները դաստիարակել որպէս պատասխանատու Հայեր, որոնք կարող պիտի ըլլան մեր մշակոյթը ծանօթացնելու, զայն փոխանցելու եւ ինչու չէ, նաեւ անով առեղծագործելու կամ վերաստեղծելու զայն, Հայաստանի գուպարեան:

Մեր լեզուին ծանօթութիւնը անհրաժեշտութիւն մըն է, պարտականութիւն մը եւ մեր մտքերուն մէջ ան պէտք է պարզ քննութեան մը յղացքէն աւելի լայն տեղ գրաւէ:

Հայերէն սորվիլ միայն քանի մը նիշ աւելի առանալու համար, կը նշանակէ արժեզրկել լեզուն, օժանդակել այն անտեսումին զոր այս երկրին կրթական պատասխանատուները ցոյց կուտան անոր հանդէպ:

Մեր լեզուն նախ մե'նք յարգելով կընանք զայն ուրիշներու յարգանքին արժանացնել: Այդ պարագային կրնանք «հազուադէպ լեզու»ներու նեղ չրջանակէն զայն հանել, ուր արգելափակուած է ներկայիս:

ՓԱՐԻԶԻ
ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ.

***

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մանանճիւղի Շաբաթ օրուան դպրոցին համար կը փնտռուի հայկական պարերու փորձառու պարուսոյց մը:

Հետաքրքրուողները կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն:

74 – 85 – 12 – 69
74 – 85 – 61 – 33

***

ՈՒՍՈՒՑԻՉ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Ծր. Կապոյտ Խաչի Փարիզի մանանճիւղը իր Միւրեայ դպրոցին համար կը փնտռէ հայերէն լեզուի 2 դասատու:

Դասերը տեղի կ'ունենան Շաբաթ, կէսօրէ վերջ:

Կը խնդրուի չուտով հեռաձայնել իրենց, որոնց ժամը 8–էն վերջ:

Տիկիններ՝ ՄԱՎԼԵԱՆԻ՝
45 – 74 – 34 – 78
կամ ՅՈՒՐԹԻՒՆԻ՝
45 – 84 – 57 – 18

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԹԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՑՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 7
VENDREDI
7 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN.

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.357 | Fondateur SCHAVARSH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.357

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱՐՑԱԽ

ԱԶԵՐԻ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐ
ԲԱՑԻ ՈՉ ՄԷԿ ՉԻՆՈՒՈՐ ԿԱՄ ՈՍՏԻԿԱՆ
ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ԳԱՑԱԾ ԵՆ

Ախալ լուրեր տարածուած ըլլալով նաեւ Երեւան, մենք ալ, վերջին պահուն (չկարենալով կապ հաստատել մեր ընթացիկ պատախանատու աղբիւրներուն հետ) արձագանգ հանդիսացած էինք ազերի ներքին նախարարութեան ուժերու ժամանման Ստեփանակերտ, թէեւ առանց որեւէ թիւ կարենալ ճշդելու :

Հինգշաբթի (Սեպտեմբեր 6), առաւօտ կրցանք ճշդել որ ոչ մէկ ազերի զինուոր կամ ներքին նախարարութեան ուժեր մըտած են Ստեփանակերտ : Այս չի նշանակեր թէ Ղարաբաղ մեղրալուսնի օրեր կ'ապրի, ընաւ երբեք : Ինչ որ պատահած է երեքշաբթի օր, սա է :– Ազերի ղեկավարներ Ստեփանակերտ ժամանած են, որպէսզի տեղանատիակել տան Երեւանէն հասնող թռիչքներու թիւը :

Երեւան – Ստեփանակերտ օդային երթեւեկը 16 թռիչք է, օրական : Ազերիները ուզած են 4–ի տեղանատիակել, բայց և այնպէս կարելի եղած է 5 ուրիշներ ապահովել : Շորեքշաբթի, նոյն բանը կատարուած է, ուզած են կրկին 4–ի տեղանատիակել, բայց 11 թռիչք հասած է : Այս կարելի եղած է շնորհիւ Հայաստանի պատասխանատուներու հեռաձայնային խօսակցութեանց կամ տեսակցութեանց (Վազգէն Մանուկեան արդէն Մոսկուա էր) : Լեւոն Տէր – Պետրոսեան Մոսկուայի ղեկավարներէն զատ, նաեւ քառորդ ժամ հեռաձայնային խօսակցութիւն ունեցած է Ազրբէջանի նախագահ Ա. Մութալիբովի հետ :

Գետաչէն եւ Շահումեան ալ կացութիւնը նոյնն է : Ինչ որ յստակ է այն է որ Ազրբէջանցիք կը ջանան ամէն ձեւով իրենց իշխանութիւնը պարտադրել : Ուրեմն եթէ նոյնիսկ, ցարդ ձերբակալութիւններ կամ այլ դէպքեր չեն պատահած, մթնոլորտը չատ լարուած կը մնայ եւ այս կացութիւնը եւ Ազերիներու գործունէութիւնը բնականաբար կրնայ ջղագրգռել Ղարաբաղցիները, որոնց համբերութիւնը հատած է :

*Թանձր է որ, Գետաչէնի եւ Շահումեանի բնակչութիւնը ազերի քաղաքացիութիւն, կամ քաղաքացիութեան համազգեստով ներկայացող ժողովրդական ճակատի անդամներու ճնշումին տակ է միշտ : Այս հարցին կապակցութեամբ, Շորեքշաբթի առաւօտ, Գեղագոյն Մորհուրդի նիստին ելոյթ ունեցած է փոխ – նախագահ՝ Բարգէն Ալաբեկեան, եւ յայտնած թէ լարուածութիւնը մասամբ մեղմացած է Գեղարդին, որովհետեւ Ազգային Մորհրդային պատուիրակութեանց կամ տեսակցութեանց ընդունել

ՀՕՍՔ ՎԱՄՆ ՊԱՐՏԻԶԱԿԻ

ԽՄԲ. – Երեսուն տարի առաջ էր: 1960, Սեպտեմբեր 6–էն 7–ի լուսնալիճ գիշերը, երբ Յակոբ Տէր – Յակոբեան յանկարծամահ կ'ըլլար: Լռիկ մնջիկ, ինչպէս ապրած էր ութսուն տարի:

Բայց, տարուէ տարի, այս տժգունող գաղութը իր մեռելներուն հետ, թաղեց նաեւ անոնց յիշատակը: Այլ խօսքով՝ իր անցեալը:

Յակոբ Տէր – Յակոբեան մէկն էր այն անվախարիճելի սերունդէն, որ Մէնի ափերը բերած էր, երբեմնի հայկական Պոլիսը: Մեծարենցներու, Վարուժաններու, Ահարոններու միջավայրը փոխանցած մեզի: Շատ բան կը պարտիմ անոնց, այլ մանաւանդ՝ հայկական շունչ ու ոգի:

Յակոբ Տէր – Յակոբեան խմբագիր էր Պոլիս, գրող ու շրջան մըն ալ՝ Պարտիզակի *միւտիւբ*: Փարիզ հաստատուելէ ետք, տպարան մը պիտի բանար, ուր երկար տարիներ պիտի տպուէր իր հին ու մտերիմ ընկերոջ՝ Շաւարշին «*Ցառաջ*»ը: Կը շարունակէր աշխատակցիլ մամուլին, ոչ այնքան յաճախ որ պէտք էր: Ըրածին հանդէպ որոշ սկեպտիկութիւն մը, գինքը փիլիսոփայ դարձուցած էր ու երբ պնդէիմ, որ արտայայտուի, գրէ, անոյշ ժպիտով մը կ'ըսէր՝ «գրեր ես, ի՞նչ կ'ըլլայ, չես գրեր, ի՞նչ կ'ըլլայ»:

Թերեւս մտածէր այսօր ալ, ի լուր այս տողերուն՝ «յիշեր ես, ի՞նչ կ'ըլլայ, չես յիշեր, ի՞նչ կ'ըլլայ»:

Մենք կը խորհիմ1, որ «բան մը կ'ըլլայ», սիրելի Տէր – Յակոբեան, այդ պատճառով ալ, ստորեւ կուրտաճիճ յետ – մահու լոյս տեսած իր հատորին՝ «Պարտիզակը խաստուիկ»ի նախաբանը:

Ի՞նչպէս չյիշել ու ինչո՞ւ չխօսիլ քու մասիդ, իմ Պարտիզակ, զեղածիծաղ պուրակը Բիւթանիոյ:

Ի՞նչպէս չյիշել երբ դուն իմ երրորդ հայրենիքս եղար:

Ամէն Հայ, ճակատագրուած է որ ունենայ մէկէ աւելի հայրենիք, բայց անկէ որ ցեղին խորհուրդն է եւ որ մեր սրտերուն խորը կը յաւերժանայ արարատեան դրօշով մը:

Ուրեմն մեզի կը մնայ մեր ծնունդի հայրենիքն ու բնակարանի հայրենիքը:

Իմ ծնունդի հայրենիքս կեսարիոյ Վանքին պիտի է ուրկէ խանձարուրով վտխաղրուած Պոլիս, հոն մեծցած, ուսած եւ ասպարէզի մը կապուած, կը մնամ Պօսթոյի:

Բայց կեանքը այնպէս դասաւորուեցաւ որ զգացումներով ու ապրումներով կապուի նաեւ ուրիշ հայրենիքի մը որ կը կոչուի Պարտիզակ: Ան որուն յաւակնութեան գործօն տարիքիս՝ 28–էն 32, չորսուկէս տարին վարչական գործունէութեան մը խաղաղ շրջանը:

***

1908–ի Թուրք Սահմանադրութեան օրերուն, երբ փափաք կար պետական հայ պաշտօնեաներով օժտելու հայաբնակ վայրերը, իմ անմոռանալի վարպետս եւ պաշտօնակից Երուանդ Տէր_Անդրէասեանի մտաւեւտումով եղաւ դիս իր հայրենիքին՝ Պարտիզակի կառավարիչ ղրկել: Իր պնդումներուն դնդատալէլով, այն տեն Օսմանեան Խորհրդարանի տեղակատրերն էի Մանզումէի մէջ, խօսեցայ երեսփոխան Վարդկէսին ու Պետրոս Հալաճեանի, որոնց թելադրանքով Ներքին Նախարարութիւնը ինձ յանձնարարեց Նիկոմիդիոյ կառավարիչին:

Բախտաւորութիւն մըն էր որ կառավարիչը Հայերու անկեղծ բարեկամ ... աւելի ճիշդ անխարդախ իսլամ եւ մարդասէր ... ձէմալ պէյն էր. այն որ Լոնտոնի մէջ հայկական ջարդերը չուրանալուն համար Իթթիհատի կողմէ արտաքսուեցաւ երկրէն եւ թշուառութեան մէջ մնաց Պուլկարիա:

Ձէմալ պէյ ոչ իսկ դիս հարցափորձեց, քննելու, թէ Թուրքերէնս ու կառավարական գիտակցութիւնս բաւակա՞ն էին վարելու Պարտիզակի պէս մեծ գիւղախումբ մը որու մաս կը կազմէին չրջակայ հայ եւ թուրք գաղթական աւաններ:

Հայ մըն էի, զոր կը ղրկէր հայ գիւղ մը. ահա կարծեմ իր մեկ մտածումը:

Երբ 1909 Հոկտեմբեր 23–ին Նիկոմիդիայէն նաւակը հանեց դիս Պարտիզակի նաւամատոյցը ... խակէէն, որ կը կոչուի Սէյմէն ... եւ երկաթի կառք մը իր սովորական չնչակոտոր գնացքով դէպի վեր առաջացաւ, վարի գերեզմանէն սիրալիր բազմութիւն մը սկսաւ ողջունել դիս եւ Պարտիզակի չուկան յանկարծ բարեւներով իր ուրախութիւնը կ'արտայայտէր:

Պարտիզակցին այդ համակրանքը կը կարծեմ թէ պահեց ... հակառակ աննշան չփումներու ոմանց հետ ... մինչեւ մեկնած օրս՝ 1914 Մայիս 6, քանի որ կը դրկուէր ազգակից կառավարիչ մը, որմէ չզանգատեցան նոյնիսկ չրջակայ Իսլամները: Սակայն այդ չրջանին ... Պալքանեան պատերազմ ... պետական չրջանակները այնպիսի սեղմ անսիրելութեամբ մը սկսան պաշարել զիս ... իբր Հայ ... որ հարկադրուեցայ ինքնին հեռանալ եւ վերադառնալ իմ սկզբնական ասպարէզիս՝ լրագրութեան,

***

Երբ կառավարական սեղանին առջեւ անցայ, ոչինչ գիտէի ոչ ձեւակերպութենէն, ոչ ալ գործառնութեանց եղանակէն: Բայց յանձնարարուած էի գեղապործ Ա–ղասի Էֆէնտիին (Տէր – Մկրտիչեան) որ միշտակայ անդամն էր գիւղախումբի ժողովին եւ մէկ ոտքը երբ գեղարան էր, միւսը, իրեն հանդիպակաց պաշտօնատունն անպայման: Իր փորձառութիւնը առաջնորդեց առաջին խարխափումներս:

Թուրքերէնն գրելու վարժ չէի եւ անոնց դիր մը ունէի. պաշտօնագիրներուն սկսայ հայատեւ կարճ նախադասութիւններով պատասխանել, առանց թրքական չքմայաւորումներուն: Շուտով քարտուղար մը հասցուցին քովս, երիտասարդ մը՝ խելօք բայց հին ոճով: Իմ հրահանգած ձեւովս պաշտօնագիրները չարագրել դիւր չէր գար իրեն, բայց կը գործադրէր. բայց ի վերջոյ իր ոճը ընդունեցայ եւ պաշտօնագիրներս կանոնաւորուեցան:

Գիւղախումբի ժողովը տեսակ մը հաւատարար առեան էր: Ես հետս տարած էի Մէհմէդ Էլէի այն հատորը զոր հայատառ թուրքերէնով եւ թարգմանութեամբը յօրինած էր Սարգիս Գարագաշ: Այդ գիրքը դիս փրկեց կարգ մը կնճռոտ վէճերէ, առանց լուծումը տալով:

Ձէմալ պէյի յաջորդող երեք – չորս կառավարիչներ, ըստ սովորութեան, մէկ_մէկ անգամ այցելեցին Պարտիզակ, քննական ակնարկ մը ձգելու համար, բայց ոչ մէկը գործոն հետեւանքի մը յանգեցաւ:

Այսպէս՝ հակառակ անփորձութեանս՝ խաղաղ անցաւ գործունէութեանս չորսուկէս տարին:

Հոս ապերախտութիւն պիտի ըլլար չյիշել նոյն Ազասի Էֆէնտին (*) որ իր նուիրումով եւ ուղղամտութեամբ տեսական նեցուկ մը եղաւ ինծի: Իր անխարդախ եւ բարի բնաւորութեամբը Պարտիզակի առաջին ազնիւ քաղաքացին էր ինծի համար: Ուրիշներ ալ իրենց համակրութեամբը ոչ նուազ քաջալերը եղան անփորձիս:

***

Պետական աշխատանքը օրը քանի մը ժամ կը գրաւէր. մնացեալը վերի գերեզմանին սրճարանը կ'անցընէինք Տոքթ. Յովսէփ Տէր – Մեսրոպեանի, Ազասի Էֆէնտիի եւ թաղապետական ժողովի անդամներուն հետ, որոնք նարտի մրցումներ կը կատարէին:

Գրեթէ ամէն օր, Տոքթորին եւ Ազասի էֆէնտիին հետ պատյա մը կը կատարէինք մինչեւ Վարի Գերեզման եւ երբեմն ալ Ալեհանին կոլը: Իսկ քիչ անդամ մինչեւ Իսկէմ:

Բժիշկին եւ գեղապործ թաղականին հետ իմ մշտակայ մտերմութիւնս պիս վերատհաս կ'ընէին պիւղին բոլոր անցուդարձին, անցեալէն ու ներկայէն, զաղանիկն ու յայտնիէն. Այսպէս նօթատետրներ ունիմ լեցուն դէպքերով, որոնցմէ նուազ անպատեհները կրնամ այս գիրքին մէջ:

***

Այդ նօթագրութիւններս ինծի թոյլ չեն տար անվերապահ գովքը հիւսելու Պարտիզակի:

Դրախտագեղ այս ոստանին բնակիչները դրախտաբնակներ չէին, ոչ ալ դրախտաժան, այլ ամէն տեղի մարդոց բոլոր թերութիւններն ու առաքինութիւնները ունէին. բոլոր մեղքերն ու մաքրութիւնները:

Պարտիզակ սուրբերու գիւղ մը չէր, թերեւս կային սուրբեր, բայց անսուրբերը չատ աւելի էին բնականաբար: Քանի մը անսուր գիւղի մէջ եղածին պէս՝ կային խարեբաններ, կեղծապարիչներ, մծդնէներ, երկու սեռէ ապականեալներ, նաեւ ընտանեկան առամներ, երբեմն ոճիրով կամ անձնասպանութեամբ վերջացող:

Ունէր մաքուր հերոսներ, եւ վատեր, քաջեր ու եղբայրասպաններ: Հանդիպեցայ ազատնիի մը պէս մխամիտ ծերունիներու եւ բիւրեղեայ հոգիով պառաւներու: Բռեմխաններ եւ պարզամիներ չատ կային որ կ'ապրէին սակայն գիւղին հետաքրքրութեան առանձնութեան մէջ, տասդաւարէ – տասդաւար հազիւ չուկայ իջնելով ծունկ մը ազօթք բնելու համար Ս. Յակոբի տաճարին մէջ:

Հապճեպ քաղաւածք մը կատարե՞մ նօթերէս. ... Անխիղճ զաւակներ ու ծնողներ, վաշխառուներ ու կողոպտիչներ, զաւակին չահագործողներ, ծնողական կիրքերու զոհուած աղջիկներ եւ կեղծապարիչ չնացողներ, լքուած ու տառապակոծ մայրեր, թշուառութիւնը չահագործող գործատէրեր, ժառանգազուրկ զաւակներ, նենգաւորներ եւ վատասեռածներ, զաւակները իրենց եսասիրութեան զերեվարող ծնողքներ, ազգասիրներ ... եւայլն ... Ու փակենք:

***

Հիմա փոխենք ձայնապնակը:

Պարտիզակ իր հրապոյրը կը պարտի ոչ միայն իր աչխարհագրական գրաւիչ գիրքին, այլ բնակչութեան տաքարիւն ու հիւրընկալ բնութեան: Պարտիզակցին համակրելի է, անուչգուզ, ժպտաչուրթն ու զուարթ: Կատակասէր: Իր ժպիտին արմատը սակայն կը կրէ երպիծական ու արհամարհ թելերը, բայց չես գգար: Իր անվերապահ ծիծաղը կը վարագուրէ զայն: Անձնուիրական չարժումներ ունի, անձնուէր է, բայց փոխադարձութեան մըն ալ կը սպասէ, բնական է այս: Կը սիրէ չազակրատել, քիչ մըն ալ մեծամտանալ: Ագահասէեան չէ, ոչ ալ կծծի: Գինը զատ է՝ հաչիւը պէտք է գիտնալ: Երբ ճամբան հանդիպիս, անվերապահ քեզ կը մեծարէ. կը հիւրընկալէ ու կը ծառայէ: Ուսումնասէր է, իր գիւղին ժամընթացած մտաւորականութեամբ կը պարծի իրաւամբ: Բանաստեղծական ու հովւերգական խառնուածք ունի:

Պարտիզակցին չուկայի սրճարանները լեցնող ծոյլերը, ժամուն պատին տակ աբեւին գիմաց մրափողները կամ ծառերուն տակ երազողները չեն. առանք եբեան են, առանց թիկունքը կայ. անոնք որ օրն ի բուն անբերրի հողերուն հետ կը տուայտին, թխամաշաններու խորը իրենց օրը կը սկսին եւ կը լրացնեն արեւին հետ, հեռաւոր անտառներու մուխին մէջ ածուխ կը պատրաստեն, ծխախոտի բեռները մաքառենգելով իչխանութեանց դէմ կը կռուին, ճմլան վառելիքի համար չոր փայտի խուրձեր կ'որոնեն դարաւանդ դարաւանդ:

Հապա թիկունքի ամենամեծ ո՞ւժը: կինե՞րը:

Պարտիզակ իր համբաւը ոչ իր գիրքին եւ ոչ ալ էրիկ – մարդոց անոյչ լեզուին կը պարտի: Պարտիզակի ոգին իր կիներն է, չարքաչ, աչխատասէր, բանիբուն, փութաջան, անձնուէր եւ ո՛չ միայն անձական հոգերը, այլ գործի եւ աչխատանքի հոգերն ալ անոր ուսերուն վրայ են բեռցուած: Եւ ան կը տանի զանոնք հրեչտակային համբերութեամբ: Ասիկա քիչ մը մեր բոլոր հայ գիւղերուն համար կրնանք ըսել:

Իր հիւրասիրութիւնն ու գրկաբաց ընդունելութիւնը անմոռանալի հրապոյր մը կը թողուն բոլոր այցելուներուն վրայ, որոնք այսպէս սրտանց կը կապուին գիւղին ու գիւղացիներուն:

Պարտիզակի կլիման քաղցրաժպիտ, անկեղծ ու անձնուէր է: Իր գաւակներուն սիրոյն չի վարանիր գաղթել Պոլիս իր կուրծքն ու ձիրքերը արամադրելու «ալոց» լակոտներուն, որպէսզի ապագայ մը ապահովէ իրեններուն, քանի որ հայրը անկարող է այդ բանին:

Ես ալ Ա. Ա. Պետիկեանի պէս պիտակ է դնեմ._«Եթէ կնիկ_մարդիկը չըլլային, ի՞նչ կ'արժէին Պարտիզակի էրիկ_մարդիկը»:

***

Ոչ մէկի գիտցի համբաւ այնքան տարածուն է:

Բայց ի՞նչ է այն միսթիքը որ բոլոր իրեն մօտեցողները կը գիտէ այս պարզ դիտը: Ոչ մէկ գիւղ իրեն չափ դրախտութիւն ունեցած է, ոչ մէկ գիւղի համար այնքան գրիչ է չարժած: Ի՞նչ է պատճառը: Իր գուարճագեղ դի՞րքը. իր դրկաբաց հիւրընկալութի՞ւնը. իր մանկական հայատառութի՞ւնը. իր ծոցէն արձակած մտաւորականներու ճախ հո՞յլը զոր ոչ մէկ հայ գիւղ տուած է (պատրիարք, եպիսկոպոս, վարդապետ, վարժապետ, ուսուցչապետ՝ բոլորն ալ գրի ու գիրքի մարդիկ), իր վարդերանգ ապչիկներուն ճուրտուն խմբերգնե՞րը, իր մանուկներուն քաղցրաչեչտ կանչե՞րը, իր վաստակաբեկ մչակներուն երիչն ուսին լուռ ա՞նգքը, իր պառաւներուն խնկարոյր մազթանքնե՞րը, արեւին մէջ իրենց մեռած բչիչները կազդուրող պապուկնե՞րը, խոխոտանքով չրջող իր էֆէնե՞րը, իր քաջ ազգ հէքեաթնե՞րը, իր երիտասարդութի՞ւնը որ կենդանի է, չարժուն եւ ... երկաեւ, իր կիներուն մինչեւ ոտքերը ծածկող անհուն չալվարնե՞րը, իր միականի մտնեաի՞կը, իր պակասամիտն երուն տեսարա՞նը, ալ ի՞նչ ըսեմ, ըսեմ նաեւ թէ գիչերային ժիժիներուն բզզիւնին խառնուած իր Քաքաթրին հոտո՞րը...

Ո՞րը, չեմ գիտեր:

Ուրիչ բացատրութիւն չեմ կրնար գտնել:

Բոլոր տեսանելին ու անտեսը: Բոլոր տուեալները եւ ոչ_տուեալները ի մի բերելով, համադրելով, խտացնելով կ'ըսեմ թէ Պարտիզակ ՍԷՐ մըն է:

ՅԱԿՈԲ ՏԷՐ_ՅԱԿՈԲԵԱՆ

(*) Այս պատուական մարդը 1915–ին ուրիշներու հետ Պարտիզակի մէջ գանակոծուելով աքսորի կարաւանով հասաւ մինչեւ Սուրիա, ուր զոհ գնաց թիֆուսի, մինչեւ Սուրիա, իր կնոջը հետ:

Ազասի Էֆէնտիի եղբայրն էր շերամաբուծական ճենիչ Երուանդ Փափազեան, որու զաւակը Միհրան՝ իր ընտանիքով ճահատակուեցաւ Աքէճէի մէջ, հակառակորդներու կողմէ: Միհրանի միւս եղբայրը՝ վահրամ, որդեգիր Ազասիի, դեղագործ Պէյրութ: Մայրը, հոյրերը եւ միւս եղբայրը Մարսէյլ էին:

ՊՈԻԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ԱԿՈՒՍԹԻՆ ԴԱՒԻԹԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Արժանթինահայութիւնէն դուրս իր անունը անծանօթ էր վաստօրէն. սպանելէն կը զրկէր միայն եւ թերեւս հայ մամուլի չատ ուչադիր ընթերցողը յիշէ իր անունը կարղացած ըլլալը զրական ձեռնարկներու առիթով: Փաստը այն է, որ արժանթինահայ բանաստեղծ Ակուսթին Դաւիթեան ոչ եւս է:

Արդարեւ, Օգոստոս 24–ին, 51–ամեայ բանաստեղծը յանկարծամահ եղաւ, սուկի մատնելով ո՛չ միայն իր անմիջական շրջապատը, այլեւ հայ թէ արժանթինցի բազմաթիւ դրասէրներ, որոնց հետ զրուցեց իր գիրքերու հրապարակումին ելոյթներու, թէ ձայնասփիւռային անհատական յայտագիրներու ընդմէջէն բանաստեղծութեան՝ իբրեւ մարդկային գոյութեան ձեւի գիտակցութիւնը սերմանելով: Եւ հազար ու մէկ ծանօթ ու անծանօթ քերթողներու գործը տարածելով, մեւնոյն տեղ մը գրաւեց արժանթինեան բանաստեղծութեան մէջ:

Ծնած էր Պուէնոս – Այրէս, 1939–ին,

ՀԱՐԱՉԱՏ ՏԱՐՕՆՅԻՆ

– ՉՕՀՐԱՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ –

Չօհրապին մահուան տարելիցին առթիւ, կ'ուզեմ քանի մը խօսքով ողկոյզել իր թարմ յիշատակը: Հակառակ անոր որ Տարօն ծնած չէր, հոգիով ու մարմնով Տարօնցի էր, չնորհիւ մանուանդ իր մօր, որ Տարօնի Սերկուայ տարէն փոքրիկ ծառ մը տնկած էր Չօհրապին սրտին խորը: Շատ կապուած էր ինծի, Յաճախ կը հանդիպէր եւ մեր խօսակցութիւնը միշտ Տարօնի մասին էր: Սուր եւ անվրէպ յիշողութիւն եւ ողջամիտ դատողութիւն յատկանիշներն էին իր խառնուածքին: Եռանդուռ բայց, հանդարտաբարոյ, զառն ու ապերախտ պահերուն իսկ, միշտ տէրը կը մնար իր հատասարակչռուած իմացականութեան: Յոգնիլ չէր գիտեր, խորապէս ծառայասէր: Իր «տունն էր» «Յառաջ»ի խմբագրատունը, ուր կ'երթար միշտ օգտակար ըլլալու համար Արփիկին: Երբ, տեղ մը բան մը պատահէր, կառքը կ'առնէր, կը հասնէր անմիջապէս:

Սիրելի Չօհրապ, ճիշդ է, մահը բնութեան օրէնքն է, բայց, ես չեմ կրնար միխիթարուիլ եւ այս տողերը կը գրեմ սրտի սեղմումով, ու արցունքոտ աչքերով:

Յիշատակդ միշտ կը մնայ ու այս տողերը կը վերջացնեմ խոր կարօտով, սիրելի հայրենակիցդ:

ՍՈՐՏԱՐՅԻ ՅԱՔԵԹ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԺԻՏ

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ԳՆԴԱՊԵՏԻՆ ՀԵՏ

– Ձեր կարծիքով, ո՞րն է աշխարհի ամէնէն անկախ երկիրը:

– Մոնղոլիան, որպէսզի վրիին հարցում չուզէք, ըսեմ, ամէնէն անկախը ան է որովհետեւ անկէ ոչինչ կախում ունի:

– Իսկ ամէնէն չէզո՞քը:

– Անտարակոյս Աֆղանիստանը, որովհետեւ ան չի խառնուիր նոյնիսկ իր ներքին գործերուն...:

– Ընկեր գնդապետ, վերջին հարցում մը. իսկ ամէնէն յարձակողական, երկիրը ո՞րն է:

– Անչուշտ Միացեալ – Նահանգները: Ինչո՞ւ: Շատ պարզ. Խորհրդային Միութիւնը աշխարհի որ հատուածին մէջ որ ռազմական ուժ, միշտ քիթը հոն կը խոթէ:

ՖՐԵԶՆՈՅԻ Ս. Երրորդութիւն Մայր եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Յուլիս 28, տեղի ունեցած է Տարօն – Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան 64-րդ պատգամաւորական ժողովը: Կեդրոնական վարչութիւնը, ինչպէս նաեւ Լոս – Անճըլըսի եւ Ֆրեզնոյի վարչութիւնները յաջորդաբար ներկայացուցած են իրենց գործունէութեան տարեկան տեղեկագիրն ու հաշուեկշիռը: Միաձայնութեամբ վերընտրուած է կեդրոնական վարչութիւնը: Յաջորդ օրը, ճաշէն ետք, պատգամաւորները ուխտի գացած են տեղւոյն Հայոց ազգային գերեզմանատունը, ուր կը հանդչի Սողոմոն Թէհլիրեան: Անոնք հերոսին արձանին առջեւ երգած են ֆետայական երգեր:

***

ԹԵՀՐԱՆի Սարգարապատ թաղամասը հատաքուած հոծ բազմութիւնը, Օգոստոս 26, մեծ խանդավառութեամբ դիմաւորած է իրաքի ձեռքը 1988-ի Յուլիսին դերի ինկած ու օրերս ազատ արձակուած Ժորժիկ Նազարեանը: Ժորժիկը դիմաւորելու եկած են թաղամասի երեք հայ դերիներու ընտանիքները, ազգային մարմիններ, ծանօթ ու անծանօթ Հայեր ու Պարսիկներ, ինչպէս նաեւ իր հինգ տարեկան զաւակը, կինը եւ ընտանեկան պարագաները: Ազատ արձակուած դերիներու մէջ են նաեւ Յովհաննէս Ալիքեան, Մայիս Քէչիշեան եւ Անդրանիկ Նազարեան: Այս վերջինը եւս – որ պատերազմի ընկերքնական չրջանին դերի ինկած էր – Թեհրան վերադարձած է Օգոստոս 27-ին:

***

ՔԱԱՆԹԻի (Յունաստան) փոքրիկ գաղութը, ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս նշած է Ս. Աստուածածնի ծոնը: Օգոստոս 11-ի երեկոյեան Ս. Աստուածածին եկեղեցիին չրջափակին մէջ տեղի ունեցած է աւանդական աղօթհնէքը եւ ապա մխիթարու ուխտաւորներու զենումը: Թրակիոյ Հայոց հոգեւոր հովիւ՝ Նաւասարդ աբեղայ Մարտոյեան կատարած է հակումի ժամերգութիւնը: Կիրակի առաւօտ, Նաւասարդ աբեղայի մատուցանած պատարագի աւարտին կատարուած է մատաղօրհնէք եւ խաղողօրհնէք, որմէ ետք տեղի ունեցած է հաւաքական ճաշ:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Օգոստոս 23-ի երեկոյեան, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը, չուրջ 300 հոգիի ներկայութեամբ: Դասախօսած է Եորք համալսարանի վարչարարական խորհուրդի անդամ Ռոպըրթ Քիւրքորեան, որ ներկայացուցած է Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդի հռչակագիրը:

***

ՄՈՆՐԷԱԼի Հայ կեդրոնին մէջ, Օգոստոս 23-ի երեկոյեան, տեղի ունեցած է դրոյց – հանդիպում մը Հայաստանի Մշակութային նախարարութեան կից ժողովրդական ստեղծագործութեան պիտա – մեթոտական կեդրոնի տնօրէն Տիգրան Յակոբեանի հետ, որ Մոնրէալ կը գտնուէր որպէս պատասխանատու «Կռունկ» նուագախումբին: Մշակութային եւ այժմէական հարցերու չուրջ կատարուած դեկուցման աւարտին, երկուհի Կարինէ Մանուկեան եւ նուագախումբը Սայեաթ Նովայի ստեղծագործութիւններէն փունջ մը ներկայացուցած են:

ԱԻԷԱ-Ի Ե. ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

«Հայկական ուսումներու միջազգային ընկերակցութեան» հինգերորդ հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 10 – 14 Պոլոնիայի Գրական Ֆաքիւլթէին (Վիա Զամպիոնի, թիւ 38) մէջ. կը մասնակցին Հայաստանէն ու զանազան երկիրներէ աւելի քան 50 մասնագէտներ:

Զեկուցումները պիտի չօչափեն հեռաւոր մարզերը. Հայու նախապատեան մէջ – նադարեան ու ժամանակակից պատմութիւնը, հայերէնի լեզուաբանութիւնը, մատենագրութիւն, միջնադարեան ու ժամանակակից հայկական գրականութիւն, հայկական արուեստներ, օրէնսդրութիւն – հնադրութիւն:

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար կարելի է դիմել փրոֆէսէօր Կ. Ուլուհոճեանի՝

Dip. Paleografia e Medieuristica
via Petroni 15
Bologna
tel.
51 / 26 69 17
52 / 28 94 78 (իրիկուն)

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ԳԱԻԱՌԱԿՔ ԵՒ ԱԻԱՆՔ ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ

Եկեղեցին Ս. Երրորդութիւն, 1884-ին կառուցուած: Առաջնորդական փոխանորդն էր

Գրիգոր Քահանայ Մուրատեան.– Ծնած 1887-ին Էզրէկ, աշխարհական անուամբ Մանուկ, ուսած Ագիւիէ, 1911-ին ձեռնադրուած Սսոյ մխիթարեան Եղիշէ Եպիսկոպոսի՝ ծննդավայրին Ս. Թորոս Եկեղեցւոյն վրայ, ուր տարիուկէս քահանայագործելէ վերջ՝ Ագիւիէ փոխադրուած:

Կը նահատակուի «Եօգաբը Ղորան» գիւղին մօտ, երիտասարդ 46 համշիրակցիներու հետ:

***

ԳԱՆԿԱԼ.– *Բերդաքաղաք՝ Սեբաստիոյ կուսակալութեան համանուն վիճակին մէջ, բնակչութեան ստուար մեծամասնութիւնը Հայ: Կը կոչուի մանաւանդ ՂԱՆՂԱԼ որ Ագիւիի օրերուն դարձաւ ահաւոր եղեռնավայր. զանազան տեղերէ չղթայակապ «սեվկըլյաթ»ներ հո՛ս բնաջինջ եղան սոսկալի մահերով: Քաղաքի Հայ բնակչութիւնը կը բաղկանար 150 տունէ (1.200 անձ), ամբողջովին վճարած: Երէցն էր*

Սահակ Քահանայ.– *30 տարու, տեղւոյ հանուիթեան օրերուն յուզումէն հիւանդ իյնալով վախճանած:*

Իր 14 հատ թուրք, քիւրտ եւ ղըզըլպաշ գիւղերէն Պօզ Արմուտ միայն ունէր 30 տուն Հայութիւն: Եկեղեցին Ս. Սարգիս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Գրիգոր Քահանայ Կաճաճեան, *որ նահատակուած է:*

Իսկ Ուլաշ գարձեալ Գանկալ գաւառակի մէջ գասելի եւ անկէ վեց ժամ հեռու գուտ հայարնակ գիւղ մըն է 220 տնուր (1800 անձ), ամբողջովին բնաջինջ: Ուլաշ թէեւ Մէօհրր վէֆայի կը պատկանի, բայց կիւրինի առաջնորդութեան ներքեւ է:

Սեբաստիայէն վերապրող յայտնի բանաձէր Կարապետ Գարիկեան որ վերջերս «Եղեռնապատում» մը սկսաւ թերթօնել «Երիտասարդ Հայաստան»ի մէջ, հետեւեալը կը գրէ այս գիւղին մասին. «Ուլաշի մէջ ալ Մուամմէր մզկիթ մը չինել տուած էր. ժողովուրդը կը բռնադատէ խլամանալ: Վերջէն Սվազէն խօճա մը կը գրկուի որ գիւղացիները կանչելով կ'ըսէ. Շէրիճ եւ Օսմանեան Պետութեան օրէնքը չեն թոյլատրեր բռնի իսլամացումը. ասոնք որ կամովին իսլամութիւնը կ'ընդունին՝ մզկիթ թող երթան, չընդունողներն ալ եկեղեցի: Այս յայտարարութեան վրայ, մզկիթ գացող չըլլար. գիւղը տեղահան կ'ընեն. արդէն այրերու մեծ մասը Սվազ տարուած, բանտարկուած ու չարդուած էր. միասին էր գիւղին քաշարի եւ էրէց Վահրամ Քահանայ Գարագեավուրեան, 50 տարու, ոտքերը պայտուած: Մբնացեալ արու արմատն ալ, մանուկներն իսկ, կը խողխողուին գիւղին մէջ ու ճամբաները»:

***

ՇԱՐ ԳԸՇԼԱ.– *Սեբաստիոյ ԹՕՆՈՒՋ (Թենոս) գաւառակի գաղան է Շար կամ Գըշլա, ազատագրում Շէհր Գըշլաի: Եղեռնավայր՝ զանազան տեղերէ բերուած բազմաթիւ Հայոց, մանաւանդ Կեսարացիներ, որոնք բռնամահը ճաշակեցին խումբ առ խումբ Ագիւիին: Շար Գըշլայի Հայ բնակչութիւնը կը բաղկանար 15 տունէ, ամբողջովին տեղահան. զոհերէն չիշենք ոսկերիչ վարպետ մը եւ մեծահարուստ վաճառական Մկրտիչեան, որուն բոլոր ապրանքները կը կողոպտեն եւ զաւակը միայն կը խնայեն՝ Թրքացնելով եւ մուանացնելով: Իր կեդրոնն է*

Կէմէրէկ կամ Կամարակ, *ուր առաւել քան 900 տուն Հայութիւն կար (4800 հոգին Լուսաւորչական եւ 400-ը Բողոքական), օժտուած ընդգծին քաշուքեամբ մը՝ որով գիտցած էր դիմադրել աւարառու խուժանին, Համիտի օրերուն, եւ որ չախչախուեցաւ սակայն վերջին Ագիւհին, չնորհիւ կառավարական ամենաթուրջ կազմակերպութեան եւ Թուրք հարեւանու: Ամբողջ ժողովուրդը հսկայ «պարխանա»յով մը քշուած է դէպի Գանկալ, ճամբան վճանալով հարեւան Չէրքէզներէ եւ Թուրքմէններէ: Զորս տուն միայն կը փրկուին՝ չնորհիւ հաւատափոխութեան: Զոհերէն յիշենք ազգային գործիչներ՝ Իգնատիոս Փիւսկիւլեան, Յովհաննէս Պալաբրճանեան, Պետրոս Պլըզեան, Ղուկաս Սէրվէրեան, Միհրան եւ Սողոմոն ուսուցիչներ՝ աշազուրկ Լուսեր (պրաբարպէտ), Գէորգ Պէրպէրեան (իսկ Աբրահամ Ապրպեան՝ վերապրող), առեւտրականներ՝ Թաթուլ Իհմալեան, Աբրահամեան, Թաղապետութեան նախագահ Աբթին Գալայճեան, գեղագործ Տրդատ Ղորղորեան (այս նօթերը քաղած են բոնի իսլամացեալ Երուանդ Կապրպեեան պատանիէն, այժմ Պոլիս):*

(Շար. 86)

Ս· ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 8, ուր է ծննդեան Սուրբ Կուսին Մարիամու Յանիայէ:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբը պատարագի, ժամը՝ 10–ին:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ներկայիս կը հազորդենք Ալֆորվիլի եւ մօտակայ արուարձաններուն մէջ բնակող յարգելի ծնողներուն թէ Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ Կրթարանի Մանկապարտէզի բաժնին 1990 – 1991 տարեշրջանի վերամուտը կը կատարուի երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին նոյն օրը:

Վարժարանը նախորդ տարիներու նման, կը չարունակէ ընդունիլ աշակերտներ Մանկապարտէզի չորս մակարդակներու համար:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար կարելի է դիմել հետեւեալ հասցէին.–

EGLISE ARMENIENNE
4, rue Komitas — 94140 ALFORTVILLE
Հեռ. – 43 – 78 – 92 – 91:

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

⁂

ԱՆԿԷՆ

ՆԱՐԵԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Անկէնի Նարեկ Մխոբեայ Վարժարանի վերամուտն է Հոկտեմբեր, Սեպտ· 12, առաւօտեան ժամը 9·30–ին:

8, rue Félix Faure
95880 Enghien les Bains
Տեղեկութիւններու համար դիմել.–
Association NAREG
39, boulevard du Lac
95880 Enghien les Bains
tél. 34 17 29 26

⁂

ՎԻԵՆ

Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի զոյգ դասընթացքները 1990 – 1991–ի տարեշրջանին համար կը սկսին.–

Սեպտեմբեր 19, Հոկտեմբեր, ժամը 14·30–ին:

Սեպտեմբեր 22, Շաբաթ, ժամը՝ 14·30–ին:

Մշակոյթի Տուն.–
9, rue du Cirque

Երթեւեկի դժուարութիւն ունեցողները համար մասնաւոր կարգադրութիւն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ահն – Լուի Ս· Գէորգ Եկեղեցւոյ թափակառուցքին աստցած է հետեւեալ նուիրները.–

Մարգրիտ Սիրունեանի *մահուան տարթիւ՝ Սիրունեան ընտանիք* 500 *ֆրանք*, Մատէոս Մուրատեանի *մահուան տարթիւ՝ Յարութիւն Մուրատեան* 500 *Ֆր·*, *Վահէ Տուրտունեան* 200 *Ֆր·*, *Փ· Չէքէչեան*, *Ֆ· Տամատիս*, *Ժ· Սեմիչեան*, *Ժ· Յովհաննէսեան*, *Յ· Փիլոյեան*, *Մ· Գանթարճեան*, *Յ· Մուրատեան* 100–*ական ֆրանք*, *Կիւղեմիրեան եւ Մինասեան*, *Տինօ*, *Կ· Աւետեսեան*, *Պ· Պէրպէրեան եւ Յ· Սարպիսեան* 50–*ական Ֆր·*: Սեդրակ Շէմուէանի *հոգեհանգստեան տարթիւ՝ Շէմուեան եւ Գազէզեան ընտանիքներ* 1000 *ֆրանք*, *Զուքուրեան ընտանիք* 100 *Ֆր·*: Գուրգէն Զուքուրեանի *յիշատակին՝ Վարդանույշ Զուքուրեան* 300 *Ֆր·*: Գուրգէն Փիրանեանի *յիշատակին՝ Անարէտ Փիրանեան* 300 *ֆրանք*, *Շուշանիկ Փիրանեան*, *Կարօ Փիրանեան*, *Սուրէն Փիրանեան* 100–*ական ֆրանք*:

ԿԱՑՈՑՏ ԽՄԱՋ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի Շաբաթ օրուան դպրոցին համար կը փնտռուի հայկական պարերու փարձառու պարուսոյց մը:

Հետաքրքրուղները կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն:

74 – 85 – 12 – 69
74 – 85 – 61 – 33

⁂

ՈՒՍՈՒՑԻՉ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Ֆր· Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը իր Միջոցայ դպրոցին համար կը փնտռէ հայերէն լեզուի 2 դասատու:

Դասերը տեղի կ'ունենան Շաբաթ, կէսօրէ վերջ:

Կը խնդրուի չատով հեռաձայնել իրենց կուններըը ժամը 8–էն վերջ:

Տիկիններ՝ ՄԱՎԵԱՆԻ՝
45 – 74 – 34 – 78
կամ ՅՈՒՐԹԻՒՆԻ՝
45 – 84 – 57 – 18

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUTE L'ANNEE

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ-ԵՐԵՒԱՆ-ՓԱՐԻԶ

ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՎԻԷՆ

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 9, առաւօտեան ժամը 10–ին Վիէնի Սէն – Թէօոոր Եկեղեցին մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՍԻՄՈՆ ԱՔԵՂԱՅ ԱԴԱՄԵԱՆ

Մայր Աթոռ Ս· Էջմիածնի Միաբան եւ Վառնայի Պուլկարիոյ հոգեւոր հովիւ

Երգեցողութիւնը կը կատարէ Վիէնի պղպջակ դասը:

Շրջանի հաւատացեալ ժողովուրդը սիրով կը հրաւիրուի ներկայ գտնուելու այս արարողութեան:

ANTENNE 2

Dimanche 9 Septembre à 9 h 30

Dans le cadre du Programme des chrétiens orientaux.

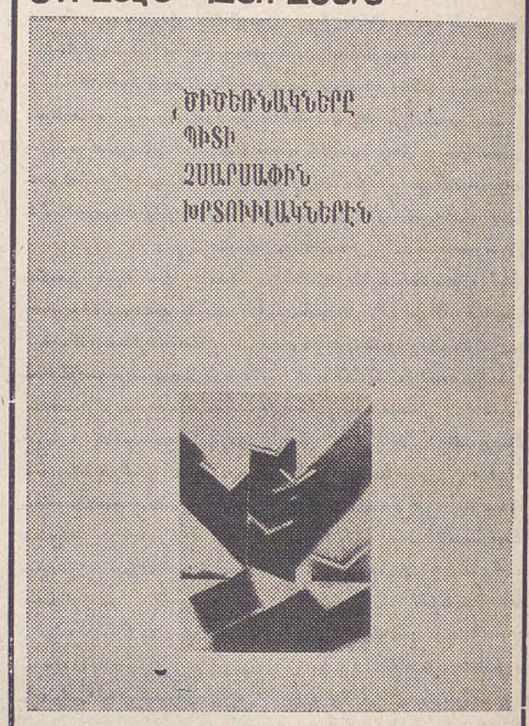
H. SAMUELIAN

une figure originale de la communauté arménienne.

En quelques années il a fait de sa librairie de la rue Monsieur le Prince, le rendez-vous des orientalistes.

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

– Վ Է Պ –

Prix 100 F. + Frais de Port 15 Frs. 40 pour la France, 11 Frs. pour l'étranger.

EN VENTE :

LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 Paris Tél. : 43 26 88 65
LIBRAIRIE H. BOGHOSSIAN :
117, ave. Jean-Jaurès
94110 Arcueil Tél. : 47 - 40 - 81 - 32
EGLISE ARMENIENNE :
15, rue Jean-Goujon
75008 Paris Tél. : 43 - 59 - 67 - 03

U. M. A. F.

organise

UNE

SOIREE DANSANTE

LE SAMEDI 17 NOVEMBRE

HOTEL MERIDIEN

Boulevard Gouvion St. Cyr — Paris 17e

(Porte Maillot)

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՑՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8-9
SAMEDI-DIMANCHE
8-9 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.358 | Fondateur SCHAVARSH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.358

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 4)

ԱՐՑԱԽ, ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ ԳԵՏԱՇԵՆ

Եթէ Հայաստանի մէջ իրավիճակը հետզհետէ բնականոն կը դառնայ, ապա նոյնը կարելի չէ ըսել Արցախի, Շահումեանի եւ Գետաշէնի մասին: Այս վերջինը փաստօրէն կտրուած է արտաքին կապէն, հոն ոչ ջուր ու ոչ ելեկտրական էներգիան կ'ընդհատուի օրական ութ ժամով: Անոնք անօրինական խուզարկութիւններ կը կատարեն, իսկ խորհրդային զօրքերը կը դիտեն:

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը զօրեղական քայլեր պահանջած է Մոսկուայէ՝ Գետաշէնի բնակչութեան ապահովութիւնը երաշխաւորելու համար: Շահումեանի շրջանին մէջ զինուորականները կը փորձեն ուժով հաստատել կարգ-կանոն: Կացութիւնը կը բարդանայ նաեւ Արցախի մէջ:

Խորհրդային Միութիւնը որքան դէպի

(Շար·ը Դ· էջ)

ԾՈՑ

ՊԱՏԱՆԴ ԿԱՅ, ՊԱՏԱՆԴ ԱԼ ԿԱՅ...

ՄԻԹԵՐԱՆ ՇԸՋԱՓԱԿՄԱՆ
ՕԳՈՒՏԻՆ ԿԸ ՀԱՒԱՏԱՅ

Նախագահ Միթերան կրկին արտայայտուեցաւ Ծոցի տագնապին մասին, ձեւով մը բացատրելու կամ անգամ մը եւս ճըշդելու համար Ֆրանսայի դիրքը:

Նախագահը կը չարունակէ հաւատալ որ չջախակումբ վճռական դեր կրնայ խաղալ խաղաղութիւնը փրկելու համար եւ Ֆրանսայի դիրքը միշտ կը կապէ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան: «Դժբախտաբար», կ'ըսէ, «միշտ պատերազմի տրամաբանութեան մը մէջ ենք»: Լաւատես չի թուիր, բայց կը չանայ խուսափիլ բայէ ի բաց պատասխան մը տալէ, երբ հարցը կը վերաբերի Ֆրանսայի դիրքին ամերիկեան չարժակման մը պարագային: Այս անգամ, չվերցաւ լրիւ չայողիլ եւ չյայտնեց թէ Ֆրանսան կրնայ մասնակցիլ ալ, այն բաներուն որոնց ծանօթ է եւ համաձայն Միացեալ Ազգերու ձեռք առած միջոցներուն: Արդէն, իր ամբողջ ելոյթին ընթացքին, մնաց Միացեալ Ազգերու հովանիին տակ, չեշտելով թէ Ֆրանսա կը կատարէ իր չանձնառութիւնը:

Դէմ չէ, ինք ալ ելոյթ ունենալու իրաքեան հեռատեսիլէն, հետեւելով Պուշի օրինակին, եթէ հարկ ըլլայ: Ողբերգական կը դտնէ, նոյնիսկ բարբարոսութիւն, պատանդներու հարցը: Բայց, անշուշտ, խօսքը միայն արեւմտեան հպատակ երկիրներու պատանդներու մասին է, անդին հարիւր – հազարաւոր «մոռցուածներ» կան, որոնց կ'անդրադառնար Ուրբաթ օր (Սեպտեմբեր 7) Սերժ Ժիւլի «Լիպերասիոն»ի իր խմբագրականին մէջ: Անոնք կրնան մեռնիլ անուշադրին մէջ: Երկու միլիոն օտար աչխատաւոր կայ Քուէյթ եւ Իրաք, որոնք փախուստի ճամբան բռնած են եւ իրենց երկիրը բնաւ չի հետաքրքրուիր իրենցմով:

× Աւելի քան հարիւր հազար ամերիկացի պինուոր կայ Սաուտի Արաբիա եւ դեռ կրնան ուրիչներ ալ հասնիլ: Հազիւ ամիսէ մը Մեքքէի տարեկան Ուխտագնացութիւնն է եւ եթէ մինչ այդ կարգադրութիւն չըլլայ, ի՞նչ պիտի պատահի:

× Սաուտի Արաբիա հաւանեցաւ իր մասնակցութիւնը բերելու ամերիկեան ծախքերուն, տրամադիր է քանի մը միլիառ տոլար յատկացնել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՂԱՍԻ յաղթելէ ետք խորհրդային մարզիկ՝ Շերկասովի, Ֆլըշինկ Միտոյի մրցաչարքին քառորդ աւարտականին, կէս աւարտականին պիտի հանդիպի Պէքքերի: Այս վերջինը, գերմանացի, ամէնէն հաւանական յաղթականը կը նկատուր այս հանդիպումներուն:

ԹՈՒՐԲԻՈՅ Ազգային ժողովը 246 թէր եւ 136 դէմ քուէով վաւերացուցած է կառավարութեան բացառիկ լիազօրութիւն – ներ տալու առաջարկը. այսպէս, ի տարկին ան պիտի կարենայ բանակը այլ երկիր մը զրկել, կամ արտօնել որ օտար բանակի մը զօրաբաժինները գանուին Քրքական հողին վրայ:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ Սեպտեմբեր 5–ին սպանուած է ոստիկանապետ մը. ծայրայեղ ձախ «Տէվ – Սոլ» կազմակերպութիւնը ստանձնած է արարքը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԷՆ

Սեպտեմբեր 6, Հինգչաբթի օրը Գերագոյն Խորհուրդի նստաչրջանը զբաղած է յանձնախումբերու վերաբերող հարցերով. նախ կազմուած է «Քաղաքաչինութեան, ճարտարապետութեան եւ չինարարութեան հնդիրներու» յանձնախումբը, ապա փակ քուէարկութեամբ ընտրութիւնը կատարուած է նախապէս կազմուած հինգ յանձնախումբերու նախագահներուն: Ասոնցմէ միայն «լրատուական յանձնախումբ»ի թեկնածուն բաւարար քուէ ստացած է ու «Գարուն» ամսագրի գլխաւոր խմբագիր՝ Մերուժան Տէր – Գուլանեան 152 քուէով ընտրուած է յիչեալ յանձնախումբի նախագահ:

Այսպէսով, մինչեւ այսօր կազմուած 16 յանձնախումբերէ 10–ը նախագահ կ'ունենան: Իսկ անդամներու 142 ընդհանուր թիւէն 110 ընտրուած են, մնացեալները կը լրացուին յետագայ նիստերու ընթացքին:

Մչտական 16 յանձնախումբերէն զատ, որոչուած է կազմել յատուկ յանձնախումբեր եւս. այս մարզի առաջին օրինակ մը եղած է Արցախի հարցին համար կազմուածը: Անոր անդամները ընտրուած են մչտական զանազան յանձնախումբերու մաս կազմող արցախցի երեսփոխաններէն. այսպէսով, կամայ – ակամայ բոլոր յանձնախումբերն ալ կ'ընդգրկուին Արցախի հարցին մէջ:

Սեպտեմբեր 7 եւ 8–ի օրերը պիտի յատկացուին յանձնախումբերու աչխատութեան:

Հինգչաբթիի նստաչրջանին օրէնք ընդունուած է տեղական խորհուրդներու ընտրութեան կարգին մէջ փոփոխութիւն կատարելու մասին: Տեղական Խորհուրդներու ընտրութիւններու օր որոչուած է Հոկտեմբեր 28· իսկ Արցախի համար թէական կ'որոչուի տեղւոյն վրայ, Արցախի ժողովուրդին կողմէ:

***

Մոսկուայի մէջ վարչապետ Վազգէն Մանուկեան եւ Ռուսաստանի վարչապետը Ի. Սելայեւ միջկառավարական համաձայնագիր մը ստորագրած են երկու դեռլիչան հանրապետութիւններու տնտեսական եւ մչակութային համագործակցութեան չուրջ:

Վազգէն Մանուկեան, Սեպտեմբեր 5–ի իրիկունը վերադարձած է Երեւան:

***

Սեպտեմբեր 5–ին Ադրբեջանցիներ ձերբակալած ու եւս ղրկած են Երեւանէն Սեփհանակերտ մեկնած սաւառնակներէն 6–ը:

***

Երեւանի մէջ քաղաքագրքի ուժերը չայտնաբերած են Հայ Ազգային Բանակի (ՀԱԲ) պատկանող պահեստանոց մը ուր ամբարուած էր կարեւոր քանակութեամբ պահեստէն եւ սննդամթերք: Պահեստապետը կը գտնուէր 26 կոմիսարներու մարզպետարանի մէջ: Աչխատանք կը տարուի ստուգելու համար թէ ո՛րքէ՛ հայթայթուած էր պահեստը:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Սեպտեմբեր 6, Հինգչաբթի, կէսօրէ ետք Մչակութային Կապի Կոմիտէէն հեռատիպով ստացանք յայտարարութիւն մը որ կը վերաբերի հայեւադրբեջանական յարաբերութիւններու սրումին ու զանոնք կայունացնելու անհրաժեչտ միջոցներուն:

Յայտարարութեան սկիզբը կը նչէ այն պարադան որ խորհրդային զեկավարութիւնը վերջին երկուուկէս տարուան ընթացքին Անդրկովկասը վերածած է ժողովուրդներու ազատ ինքնորոչման եւ մարզկային իրաւունքներու ճնշման վարձադաշտի:

Կը յիչուին 1990 Ցունուարին Բաքուի կոտորածներէն ետք Լ.Ղ.Ի.Մ–ի տեղական մարմիններուն չնջումը, արտակարգ կացութեան հռչակումը, Խանլարի Ազատ եւ Կամոյի հայ բնակչութեան տեղահանութիւնը: Կ'ըսուի որ Հայաստանի նորընտիր իչխանութիւնը որդեգրեց իրավիճակը կայունացնելու եւ հարցերը բանակցութիւններով լուծելու քաղաքականութիւն. կար այն չոյսը որ այդ քայլը ըմբռնումով կը դիմաւորուի Ադրբեջանի եւ կեդրոնի իչխանութիւններուն կողմէ. սակայն վերջին օրերու զարգացումները տեղ չձգեցին նման չոյսի. խորհրդային բանակն ու ներքին զօրքերը աստկաց ուչիմ պատժիչ գործողութիւնները Շահումեանի եւ Գետաշէնի մէջ. դաղրեցուցին արտաքին աչխարհի հետ միակ կապը՝ օդային երթեւեկը: Բռնութեամբ ու ձերբակալութիւններով Հայութիւնը պարտադրուեցաւ իր Հայրենիքը լքելու:

Փակուած է Ադրբեջանէն անցնող Սաբադով – Երեւան կազմուղը ու չրջափակուած է Ղազախ – Իչեւան երկաթուղին:

Լրատուութեան խորհրդային միջոցները, հայ ժողովուրդի օրինական իրաւունքներու պաչտպանութիւնը ներկայացնելով իբրեւ չարժակում Ադրբեջանի վրայ, կը խեղաթիւրեն ամէն ինչ, սխալ տպաւորութիւն գործելով Խորհրդային Միութեան ժողովուրդին եւ միջազգային հանրային կարծիքին վրայ:

Այս ամբողջին նպատակը յստակ է, Գերագոյն Մարտունաչէնէն, Շահումեանի չրջանէն հայ բնակչութիւնը տեղահանել, ինչպէս նաեւ Հայաստանի կացութիւնը ապակայունացնել, խոչընդոտներ ստեղծել ժողովրդավար եւ անկախ պետական նուաճեան գործընթացին:

Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդը կացութեան կայունացման երաչխիք կը համարի հետեւեալ քայլերը՝–

Ա. – Ներքին զօրքերու եւ բանակի ստորաբաժանումներու տեղաբաչխում Լ.Ղ.Ի.Մ–ի, Շահումեանի չրջանի եւ Գետաչէնի ենթաչրջանի սահմաններու երկայնքով:

Բ. – Ադրբեջանի հանրապետական «կոմիտիմիտէի» ջնջումը եւ մարզային ու տեղական խորհուրդներու վերահաստատումը Լ.Ղ.Ի.Մ–ի, Շահումեանի չրջանի, Գետաչէնի եւ Գետաչէնի ենթաչրջանին մէջ:

Գ. – Լ.Ղ.Ի.Մ–ի, Շահումեանի չրջանի եւ Գետաչէնի ենթաչրջանի ապաչրջափակումը:

Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդը կը դանէ, որ միայն Խորհրդային Միութեան եւ Ադրբեջանի իչխանութիւններու ապակայունացնող գործունէութիւններու անյապաղ դադրեցումը թոյլ կուտայ խուսափիլ ծանր հետեւանքներէ եւ հարցերու լուծումը պէտք է վտանգաւոր առճակատման ոլորտէն տեղափոխել միջ – պետական բանակցութիւններու ոլորտը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

○ ԲԱԺԱԿԱՒԱՂԵՐ

Քանի մը լիկերու մէջ, Ֆրանսայի բաժակի զոհպական մրցումները սկսած են անցեալ Կիրակի: Մարսէյլի մեր երկու ակումբները յաչողութեամբ անցուցած են առաջին չրջանը:

*Հ· Մ· Ը· Մ· Ա. Ա. Ա.

ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՍՊԻՏԱԿ ԷՋԵՐ

«Ես էլ եմ զարմանում թէ ինչպէս եմ կեցդաճի մնացել, երեւի մէկին մի կտոր հաց էի տուել··· : Հիմա ահաւոր մղձաւանջ են թւում այն օրերը: Ուզում եմ ջնջել յիշողութիւնից, բայց մոռանալն անհնար է: Աւելիք, պէտք էլ չէ մոռանալ, որպէսզի չբթանայ ժողովրդի զգօնութիւնը եւ նա կարողանայ ճանաչել իր իսկ ծոցում մեծացած թշնամուն»:

**

Այս տողերը կը պատկանին Նորիկ Մհերեանին: Ծուռ ու մուռ կարզավիճակով մը չաւերու համար հասարակայ դարձած ճակատագրի մը զոհերէն մէկն է ան. երեւան ծնած ու հոն ուսում առած երիտասարդ մը, այն չջնջին երբ Ղարաբաղի մէջ ծանրագոյն մեղքն էր «Հայաստան» անունը արտասանել, հոն կը մեկնի հաստատուելու: Առաջին քայլերը դիւրին կ'ըլլան. մարզային Կոմիտէի այն առենուան Ա. քարտուղարը կը քաջալերէ զայն ու Մարտունի չրջանին դատախազութեան քննիչ կը նշանակուի: Այսպէս, երեւանցի երիտասարդը որ դեռ ուսանողական չրջանին անտիպ բանաստեղծութիւններ կը կարդայ դաղանօրէն ու կը տարածէ իր չուրջը, կը դառնայ զարաբաղցի· ու առիկա կը պատահի չրջանի մը երբ չատ – չատեր հոնկէ կը հեռանան:

Կացութիւնը աւելի տարտափելի կը դառնայ, երբ մարզին Ա. քարտուղար կը կարգուի նախկին Գէորգովը: Արդէն, մինչ այդ եւս մարզին կապերը Հայաստանի հետ նկատելի զարգացում մը չէին արձանագրեր: Նորիկ Մհերեան կը պատմէ թէ երբ առաջին հանդիպումին իսկ այն առենուան դատախազ Ա.ին Պետրոսեանին կը նուիրէ Ղարաբաղի ձօնուած Շերազի անտիպ բանաստեղծութիւններէն օրինակները, ան ահաբեկած կը գոչէ· «ի՞նչ ես խօսում, չի կարելի: Դեռ ջահել ես, շատ բան չգիտես, մոռացիր դրանից, այլեւս նման բաներով չզբաղուես»:

Այս կացութեան մէջ Գէորգովի ժամանումը Ղարաբաղ, Բաքուի Հայաստեաց քաղաքականութեան եռանդուն կիրարկումին սկիզբը կ'ըլլայ· զալէն չաբաթ մը ետք մարզային Կոմիտէի ժողովին կը քննարկէ ազգային հարցը· յետոյ, մէկը միւսին եռանդէն կը փակուին չարք մը հայկական դպրոցներ, հակառակ որ անոնց մէջ զերակչիռ է հայ աչակերտներու թիւը:

Այլեւս անվարան ու բացայայտօրէն Գէորգով կը հովանաւորէ Ադրբեջանցին եւ խորհրդային օրէնքի ամէնէն խիստ պատժաչափով կը վերաբերի Հայուն հետ երբ նոյնիսկ ամենաչնչինն է անոր յանցանքը:

Նորիկ Մհերեանի համար իր պաշտօնավարութեան չրջանէն երկու զէպք անմոռանալի կը մնան. երկու զէպք զորս չի դադրիր իրարու հետ համեմատելէ:

Անգամ մը ադրբեջանցի պաշտօնեայ մը հինգ հազար ռուբլի կը պահանջէ «չտեսնելու» համար փոքր զանցառութիւն մը, ապառնարով որ եթէ մերժեն, ուրիչ յանցանք ալ կը բարդէ ու կորստեան կը մատնէ: Կաշառակերութիւնը կ'ապացուելէ: Հազիւ քանի մը օր ետք կը պահանջուի որ Մհերեան դրծին թղթածրարով Բաքու ներկայանայ· հոն կ'ըսեն որ թղթածրարը ձգէ ու վերադառնայ: Իսկ քանի մը օր ետք յանցագործը ազատ կ'արձակուի:

Գրեթէ միաժամանակ երկրորդ զէպք մը տեղի կ'ունենայ «որը նախորդի հետ համեմատելիս կասկածում եմ ես՝ մեր երկրում գոյութիւն ունեցե՞լ են օրէնքներ ընդհանրապէս» հարց կուտայ Մհերեան: «Գէորգով աղայական սովորութիւն ուներ ուղղաթիռով շրջելու մարզում· եւ ահա նկատում է որ մի մարդ իր հնձած խոտից մի փոքրիկ խուրձ մի կողմ է դաշում: Այսքան մը մեղքի համար վախտունը անց դիւղային կը ձերբակալուի ու երեք ամիս բանտը կը մնայ· «Եւ այդ ամբողջ երեք ամսում ես ստիպուած էի ճակատ տալ մարզային դատախազի հետ, նրան ազատ արձակելու համար» կը չարունակէ երեւանցի քննիչը:

Անոր հանդէպ Գէորգովի հալածանքը կը սկսի այն օրն իսկ, երբ ան ազգային անգամ իր աչխատասենեակը կ'ընդունի մարզին դատախազութեան կազմը: Երբ իրեն կը ներկայացնեն երիտասարդ քննիչը լսելով որ երեւանցի է ու երեւանի համալսարանը աւարտած է, քարտուղարը մեծ զարմանքով կը հարցնէ· «այս ի՞նչպէս ինկած ես հոս»: Իրեն համար ամէն անոնք որոնք Հայաստանէն հոն զացած են, լրտեսներ են:

Անկէ եաք այնպէս կը թուի թէ Գէորգովի չուտով «կը լուծէ» երիտասարդ քննիչին հարցը· բայց առանց ամապարելու, ան կը կիրարկէ իր մեծերուն նենգ մեթոդը: Նախ Մհերեան զատախազի օգնական կը նշանակուի· մէկ չաբաթ եաք իրմէ կը պահանջուի որ կարճ կապ Սահմանակերտի քննչական զործատան հարցը, ուր կարեւոր իրացումներու համար մեզադրուած ազրբեջանցի մը կայ: Կը մերժէ· չուզեր չեղիլ օրէնքէն: Քանի մը օր եաք չենծու ամրաստանութիւնով մը կը պնդեն թէ կաչառքի փորձ կատարած է· այնքան յստակ է մեղադրանքին խախուտ բնոյթը, որ կարելի չէ լուրջ նկատել: Այն օրերուն, երբ իրը թէ այդ յանցանքը զործած է, ան Երեւան գտնուած է եղբօրը յուզարկաւորութեան ներկայ ըլլալու···: Փաստեր ալ ունի, սակայն ոչ մէկը նկատի կ'առնուի ու մարզին դատախազի օգնականը 10 տարուան բանտարկութեան կը դատապարտուի· բանտին մէջ, ուր երեք մահափորձէ կ'ազատուի, ոչ իսկ կը յարգուին օրէնքին տրամադրութիւնները· դինքը ընդհ· բանտախուցը կը դնեն, նկատի որ օրինական չէ իրաւապահ մարմիններու նախկին պաշտօնեաներուն համար, որպէսզի կարելի ըլլայ խուսափիլ հաչուեյարդարի հաւանականութենէն: Ուրեմն մարզին դատախազը կը մնայ բանտախուցին մէջ, բազմայանցագործ Ադրբեջանցիներու հետ: Երկու օր եաք երբ հայ մը կը փոխարինէ ազրբեջանցի բանտապետը, դինքը առանձին խուց մը կը տեղափոխէ ··· եւ կը տուժէ այդ պատճառով: Թէ զործէն կը հանուի, եւ թէ հինգ տարուան կը դատապարտուի: Մհերեանի ճակատագրին կ'արժանանայ նաեւ Մարտունի չրջանի նոր դատաւորը որ նոյնպէս չի կրնար ընդունիլ Գէորգովեան վարչակարգը· մինչ Մհերեան բանտախուցին մէջ երեք մահափորձէ կ'ազատի, իր պաշտօնակիցն ու ճակատագրակիցը ընդհ· խուցին մէջ ծեծի տակ կը սպաննուի:

Այս մթնոլորտին մէջ Մհերեան կը կրէ իր «պատիժը» մինչեւ վերջին օրը· ան կ'ըսէ· – «Ես նոյնիսկ չէի կարող բողոք գրել որեւէ բարձր ատեանի հասցէով, որովհետեւ իւրաքանչիւր նման մի փորձի համար զրկւում էի նոյնիսկ այն չնչին հացաթաժնից, որը հասնում էր օրէնքով, իսկ բողոքը այդպէս էլ մնում էր անհետեւանք»:

«Երեկոյեան Երեւան»ի Օգոստոս 7–ի թիւին մէջ Աչիկ Աչիկեանի տարաղրութեամբ ու «Հայրենիք, ահը կանդնիր զատակնեքիդ» խորագրով լոյս տեսած այս ողիսականին պատմութիւնը կ'աւարտի թելադրանքով մը· «Այսօր եթէ ուզում ենք լինել անկախ կամ իւիհիշխան հանրապետութիւն, եթէ ուզում ենք յարգել իւիհներս մեզ, առաջին իրական քայլերից մէկն էլ պիտի լինի օտարի եւ ոչ միայն օտարի ձեռքով յանիրաւի տուժած մարդկանց բարի անունը վերադարձնելը: Եւ դա պէտք է անել ամենաբարձր՝ պետական մակարդակով»:

Անկախ անկէ որ թելադրանքը ներկայի ծանրաբեռնուած իրավիճակին մէջ դրդռծադրութեան համբայ կը դնէ՞ թէ ոչ, Մարտունի չրջանի դատախազութեան քննիչ երեւանցի Նորիկ Մհերեանի պարագան կը պատասխանէ «ուրկէ՞ ծագում առաւ Ադրցախի խնդիրը» հարցումին: Անշուչտ, եթէ մնացած է տակաւին այդ մասին պատասխանի կամ բացատրութեան կարօտ արարած:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

70 ԱՄԵԱԿ ԱՐեւԵԼՔԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԲԱՔՈՒԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ

Ամառուան խնաւ դիչեր մը Մոսկուայէն հասնող զրահապատ չոգեկառքը Բաքուի կայարանը կը մտնէ· 1920 Օգոստոս 30 – 31–ի այդ դիչերը մթնոլորտին մէջ սիրապետող է քարիւղի հոտ մը, հակառակ որ նուազած է արտադրութիւնը: Շոգեկառքը կը բերէ համախնամար միջազգայնական զեկավարները: Միջազգայնական Կոմիտէին զործադիր յանձնախումբին նախագահ Զինովիեւի, Կարլ Ռատէքի եւ Պելա Քունի խորհրդանչական առումով կ'ընկերանան զպթատիրական երկիրներու – Ֆրանսա, Բրիտանիա, Հնդկաստան – պատուիրակութիւններ: Հակառակ հինգ օրուան յոգնեցուցիչ ճամբորդութեան մը բոլորն ալ կը փութան դէպի Մայիլով թաղրոնը ուր անհամբեր ու աղմկոտ բազմութիւն մը կը լեցնէ սրահը: Վերջապէս առաւօտուն ժամը 1·25–ին հանդիսաւոր նիստը կը բացուի· ողջունելէ եաք Ցեղկոմի նախագահ Նարիմանովը եւ խորհրդային Ադրբեջանի կառավարութիւնը, «Համաչխարհային Ցեղափոխութեան այս սպայակոյտ»ին անդամները մէկ – մէկ բեմ կը բարձրանան անընկարագրելի իրարանցումի մը մէջ որ աւելի կը չեչտաւի թարգմանութեան դժուարութիւններով:

Զինովիեւ չարճակոզական ոճով կը դոչէ· «չենք ուզեր Բ. Միջազգայնականին նմանիլ ··· աչխարհի մէջ միայն սպիտակամորթ մարդիկ չկան···» ան կոչ կ'ուղղէ Ասիոյ քաղաքներուն եւ դիւղերուն մէջ ըմբոստացած բանուորներու զօրավիգ կանգնելու եւ պայքար մղելու անոնց կողքին: Սակայն սրահին 14 Հնդիկները, 3 Արաբներն ու ութ Չինացիները կորսուած են պատուիրակներու ատուար բազմութեան մէջ:

Համազումարը Օգոստոսի կիսուն կատարելու որոչումը արուած էր Լենինի կողմէ, Յունիսի վերջաւորութեան: Կը յետաձգուի Սեպտեմբեր 1–ին, մինչ այդ «Պարսկաստանի, Հայաստանի եւ Թուրքիոյ ընկճուած ժողովուրդներ»ը կը վերածուի «Արեւելքի ընկճուած ժողովուրդներ» տարպին: Շուտով համազումարին նպատակը կը դառնայ պահանջները լրացընելու զործը, որպէսզի երեւոյթները փրկուին· պատուիրակներուն մէջ մարդիկ կան որոնք Բաքու եկած են պլիսեւերական առեւտրական կարզադրութիւններ տեսնելու: «Պատուիրակներու մեծ մասը անգրագէտ կը թուէր· զիրենք անհունօրէն ափելի կը հետաքրքրէր իրենց զենքերը բաղդատել, իրենց հետ բերուած ապրանքը վաճառելու գործը, քան՝ համագումարին վէճերը» կ'ըսէ զաղտնի սպասարկութեան մէկ տեղեկագիրը:

Համազումարով Արեւելքը ամբողջական մէկ մասը կը դառնայ յեղափոխութեան մը, որ Եւրոպայի զժգոհութիւն պատճառեց: Խորհրդային Ռուսիան թշնամական աչխարհի մը մէջ մեկուսացած կը մնայ: Բոլչեւիկները կը փորձեն ոտք յարմարցնել աչխարհին ինչպէս որ է, յատկապէս արեւելեան սահմաններուն վրայ: Անոնք զօրավիգ կը կենան Իրանի հակաբրիտանական չարժումին, եւ ուչադրութեամբ կը հետեւին Թուրքիոյ մէջ Մ. Քէմալի արձանագրած յաջողութեան:

Միջազգայնականին նախագահը կ'ըսէ··· «կրնաւիք ըսել թէ Չինաստանը, Հնդկաստանը, Թուրքիան, Պարսկաստանն ու Հայաստանը կրնան ուեաեւ պարտիզ պայքարի ձեռնարկել, որպէսզի իրականացում դառնայ խորհրդային վարչակարգ մը»: Բոլչեւիկ զեկավարները բաբեկոմական ձեռք կը մեկնեն «ազգային չարժումներ»ու· հոն է երիտասարդ Թուրք զեկավար Էնվէր Փաչա· նախագահը կը չարունակէ· – «մենք համբերութեամբ զօրավիգ ենք այն խումբերուն որոնք տակաւին մեզի հետ չեն եւ երբեմն, նոյնիսկ մեզի դէմ են»:

Շուտով, ներկայացուչական հանդամանքէ զերծ այս պատուիրակները որոնց հոն ներկայութիւնը ամէն բանէ աւելի դիպուածի արդիւնք է, ուչադիր մտիկ կ'ընեն Զինովիեւի հետեւեալ խօսքերը· –

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՌՈՒՆ ԿԵԱՆՔ ՔԱՆՆ

ՔԱՆՆ· – («Յառաջ»)· –

Այս ընդհանուր խորագիրը իր մէջ կը պարփակէ վերջին չաբաթներու աչխոյժ եւ, հետեւաբար, յուսադրիչ եռուղեռը մեր փոքրաթիւ համայնքին չրջանակին մէջ: Ըստ երեւոյթին առիթները պէտք են, որպէսզի ապաւերիչ միջավայրի մը մէջ ապրող ինքնամփոփ, լռակեաց փոքր հաւաքականութիւն մը լ չայտ բերէ ներքին արիւնի ձայները, ցոյց տայ, թէ ան կարծուածին չափ ալ անտարբեր, անհաղորդ չէ մասը: Գիտէ ի հարկին նախաձեռնել, տանձնել պարտաւորութիւններ եւ աչխատանքը վերածել նուիրումի, ի նպատ այս կամ այն ձեռնարկի, գործի յաջողութեան:

Այսպէս, ինչպէս գրեթէ ամէն տեղ, հոս եւս գործադրութեան դրուեցաւ բուժումի կարօտ երախաներ բերել տալու ծրագիրը՝ Հայաստանի վերջին մեծ չարժ-ադէտեալ գօտիէն: Այս առաջադրութեամբ խումբ մը անձնուէր կամաւորներ մեկնեցան Երեւան, դլխաւորութեամբ՝ բժչկուհի Ժան Մեսլիէ տը Ռոքֆոյլ, փոխ – նախագահը Քոնն Սոլիտարիթէ–ի: Մասնակցեցին Ժաք Գալուստեան՝ ընդհանուր քարտուղար քազաքապետարանի, վերապրոյժ՝ Ժաք Քասէ, Տիկին Մարիննա Տիթէյլ՝ ընկերակցութիւններու ներկայացուցիչ քազաքապետարանի մօտ, Գրիգոր Աժոեերխանեան եւ Սամսոն Օզարաթ՝ Նիսի ԷՍ – Օ – ԷՍ – Ամէնիէն, Քանկին Փասքալ Եարտիեան ու Գասպար Գայանաճեան, այս վերջինը իբրեւ ներկայացուցիչ չիչեալ մարմնի Քանկի մասնաճիւղի: Ընտրութեանց կարգով 6–էն 11 տարեկան վեց երախաներ ու մինչեւ տարիքի սահմին մը փութով հոս ժամանեցին: Ասոնց ընկերացան՝ հոգաբարձութեան եւ, միաժամանակ, առաւել մանրազնիացումի համար երկու բժիչկներ Երեւանէն, Արմէն Պօյաճեան (ականջ – քիթ – կոկորդ) եւ Ռազմիկ Բանկունց (արուեստական երիկամ ունք): Այս վերջիններուն մնայուն ներկայութիւնը մեծապէս օգտակար եղաւ՝ քազաքիս դլխաւոր հիւանդանոցը, «ընկերներ՛ր, եղբայրներ, հասած է պահը ժողովրդական սրբազան ու արդար պատերազմ կազմակերպելու, թալանողներու եւ կեղեքիչներու դէմ: Համայնավար միջազգայնականը այսօր Արեւելքի ժողովուրդներուն կոչ կ'ուղղէ ըսելով· – «սրբազան պատերազմի կը կանչենք մեզ· պատերազմ՝ նախ եւ առաջ անգլիական աչխարհակալութեան դէմ»:

Սրահը ոտքի է անհակադրելի խանդավառութեան մը մէջ: Ոմանք կը ծափահարեն, ուրիշներ իրենց զէնքերը կը ճօճեն:

Սակայն հոն, ուր բոլոր հարուածները պէտք է աչխարհակալութեան դլխուն իջնեն, չուտով կը լսուին նաեւ զանգատներ ու բողոքներ որոնք կուգան Թիւրքիոյ համայնավար պատուիրակներէն: Անոնք կը պատմեն թէ չատ ծանր է իրենց մօտ կացութիւնը, ստեղծուած նոր զաղթարարական մթնոլորտի մը մէջ ուր բնակչութիւնը կրօնական հալածանքի ենթակայ է: Շատ մը եւրոպացիներու համար առիկա իսկական Արեւելքի մը հետ առաջին չփում մըն է, իսկ Ռուսիոյ չատ մը մահմետականներուն համար ոգեւորական թիւրիմացութեան մը նախաքայլը· խորհրդային իչխանութիւնը այն յոյսը կը ներչնչէ որ ազգային եւ մչակութային ազատագրումի չունչ մը կը բերէ: Սակայն, 20–ական թուականներէն իսկ պէտք պիտի ըլլայ որ անոնք մէկդի դնեն այդ բաները, նախ հաւաքականացումին ու ապա աստլինականութեան հալածանքին ստեղծած դժոխքին մէջ:

Այսուհանդերձ, Արեւելքի ժողովուրդներուն համազումարը մաս կը կազմէ առասպելին· ան առաջին քարն է եզակի կառոյցի մը որ զօրավիգ է խորհրդային զարգացման օրինակով համայնած երրորդ աչխարհի մը· համայնած՝ յատկապէս անոր Միջին Ասիոյ տարբերակով: Անոր «յաջողութեամբ» ինչպէս կ'ըսուի···:

ՔԱՂՀԱՆ

մորթի, տակորի, աչքի խնամքներու եւ վիրահատութիւններու համար։

Քանի քաղաքապետարանն էր, որ սեպհական ծախքերը Այբէն Օ–Ֆ, ինչպէս կարելի է լսել նման պարագաներու։ Քանի քաղաքապետը՝ Միշէլ Մուլօ, առաջին ընդունելութեան առիթով դիմել տուաւ, թէ «Հայ ժողովուրդը այս վերջին տարիներուն չափազանց տառապեցաւ, եւ, հետեւաբար, մեր ըրածը պէտք է նկատել մարդասիրական գոյղն արարք, սրտակցութիւն» շէն իւմանիթէր տիւ Ֆէօր։

Ցաւագրիչ երեւոյթ էր տեսնել, թէ ինչպէս օրեր շարունակ ազգակիցներու «հոսքը» դէպի հիւանդանոց, երբեք չդադրեցաւ։ Քիչ չեզան այնպիսիները, որոնք հոն գիշերեցին յատուկ արտօնութեամբ։ «Զինք ուզեր միայ ձգել, մերն են», յաճախ լսեցինք այսիմաստ խօսքեր, անտարբեր նկատուած չբժունքներէ։ Ինամքի ժամերէ դուրս, բոլորն ալ կարգով օրեր անընդմէջ հիւրընկալութեան ընտանիքներու կողմէ, վայելելով ջերմ երդիքի եւ լաւագոյն ծովի բոյրն ու համը։

Երախաները մեկնեցան Օգոստոս 29–ին, ծանրաբեռն նուէրներով։

⁂

Square d'Arménie

Առանց մեկնումէն օր մը առաջ, քաղաքապետութեան որոշումով պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ վերոյիշեալ հրապարակին, Քանի կայարանին մերձ, Ռուվար ա'Այգասի չարքին։

Ցաւուկ պարտաւորած բեմահարթակին չուրջ էին Ֆրանսական եւ Քանի քաղաքի դրօշները (*)։ Ցանուն զատութիւն Նորհակալական խօսք արտասանեց Պր· Փ. Եարտըմեան։ Փոխ – քաղաքապետ՝ Ռոպէր Օթթօպրը այս առթիւ ըսաւ, թէ «ասիկա յոյսի խորհրդանշան մըն է այնպիսի պահու մը, երբ Հայաստան իր Անկախութիւնը հռաչակած է»։ Մաղթեց մեր ազգային իղձերու իրականացումը։

Այնուհետեւ, ներկայ խնկապէս հոծ բազմութիւնը ուղղուեցաւ դէպի քաղաքապետարան, ուր այդ առիթով, ինչպէս նաեւ մեկնողներուն ի պատիւ ընդունելութիւն մը սարքուած էր։ Հրաժեշտի խօսքեր եւ խոստում, որ վերստին երախաներ պիտի հրաւիրուին բուժուելու։

Ժ· ՄԻՐԻՃԵԱՆ

(*) Նկատի առնելով Հայաստանի Հանրապետութեան օրէնքը պետական դրօշի մասին, 1990 Օգոստոս 24, որով կը յայտարարուի, թէ «Հայաստանի Հանրապետութեան պետական դրօշը Եռագոյնն է՝ կարմիր, կապոյտ ևարնջագոյն···», պլեւս պարտադիր անհրաժեշտութիւն պէտք է նկատել ասոր օգտագործումը կարելի ամէն առիթներով։ Որեւէ անտեսում կը դառնայ դատապարտելի։

ՎԱԻԵՐԱԿԱՆ ԱՌԱՍՊԵԼ ՄԸ

ԿԵՆԴԱՆԱԳԻՐ ԵՒ ՎԱՐՔ ՁԻՈՎԱՆՆԻ ՊԱՊԻԹԱ ՊՈԷԹԻԻ

1989–ի ընթացքին, Միլանոյի «Օէմմէ» հրատարակչատան աշխատողներ ու շրջապատող գործերէն է «Միւնիաֆ» մասնաճիւղի թիւ 3–ը, հաստոր մը՝ արտասովոր խորագրով ու նոյնքան արտասովոր բովանդակութեամբ՝ «Ձիովանննի Պապիտա Պոէթթի, 1743 – 1794, որ Շէյխ Մանսուրի անուան տակ նուաճեց Հայաստանը, Քիւրտիստանը, Վրաստանն ու Չերքեզիստանը, վեց տարի տիրելով իբրեւ թագաւոր»։ Հատորը գրուած է ամբողջութեամբ իտալերէն։

Գիրքի սկիզբին, Օրնելա Րոթայի ներկայացումը առաջին լուսաբանութիւն մը կը բերէ՝ վերաշարադրական սակայն առատպել լուրերը այս պատմութեան չուրջ։ Ապա, աւելի ծաւալուն ուսումնասիրութեամբ մը, կը ներկայացուի «Քալէյտոսկոպի» մը՝ «1700–ական թուականներու Կովկասէն», չուրջ 20 էջի վրայ։

Կը հետեւի հատորին կորիզը կազմող ուսումնասիրութիւնը որ, աւելի քան 100 էջի վրայ եւ ծաւալուն ու մանրակրկիտ ծանօթագրութիւններով, կը մէջբերէ ու կը մեկնաբանէ պատմական զարմանալի այս տիպարին՝ Ձ· Պաթիսթա Պոէթթիի կեանքը, զո՛նէ սկիզբէն մինչեւ 1786 երկարող անոր գործօն կեանքի չրջանը։

1743–ին ծնած Իտալիոյ Մոնֆերրաթօ նահանգը, գաժան ծնողներու ճնշումին տակ բուռն ու դժուարին պատանութիւն մը բժշկութեան, ապա ատուածաբանութեան ուսման, յետոյ կարճ պահ մը վիճորական ասպարէզին մէջ անցընելէ ետք, Ձ· Պ· Պոէթթի քսան տարեկանին՝ դառմինիկեան միաբան դարձած՝ իր միսիոնար Մուսուլ կը ղրկուի։

Խռովայոյզ ու անհանդարտ այս մարդը, կարճ ժամանակ ետք, սպիտած պիտի ըլլայ Հռոմ դառնալ՝ «Փրոփականտա Ֆիտէ»ի ատեանին առջեւ ինքզինք պաշտպանելու համար՝ չարք մը գործընկերներու ամբաստանութեանց դէմ։

Ատեանի մտահոգութիւնները պիտի արդարացուին յաջորդ իսկ տարին երբ, հազիւ Արեւելք վերադարձած ու կարճ ժամանակ Եղեսիոյ (Ուրֆա) մէջ միաբանութեան մեծաւոր դառնալէ ետք, նոյն չրջանի Ամիդ քաղաքին մէջ՝ չարք մը ներշնչեալ տեսիլքներ իրեն պիտի յայտնաբերեն իր կոչումը եւ մղեն զինք հիմը դնելու նոր կրօնքի մը – խառնուրդ քրիստոնէութեան, մահմետականութեան զրադաշտականութեան, սուֆիզմի եւ պուտտայականութեան, մինչ տեղւոյն ժողովուրդը զինք պիտի ընդունի իբր իր «Շէյխ»ը՝ Շէյխ Մանսուր անունով։

Ակռկ ետք, կարճ ժամանակի մը համար սահմին բուռն թափով, Շէյխ Մանսուրի գործունէութիւնը պիտի ծաւալի չրջանային մակարդակի վրայ։ Ան պիտի կազմէ բանակ մը եւ զրաւէ հոզատարածութիւններ՝ Օսմանեան կայսրութեան ծայրամասերէն՝ Վանի, Էրզրումի, Կարսի եւ Ախալցխայի չրջաններէն, փորձելով ստեղծել «Կովկասեան ժողովուրդներու Համադաշնակցութիւն» մը։ Սակայն քաղաքական ապրեցութեան ծիրին զուգընթաց իր «նոր» կրօնքին հովանին եւս տարածելու ձգտումով՝ ի սկզբանէ պիտի խանգարէ իր փորձերը, իր դէմ հանելով պատմականօրէն արմատաւորուած եւ ազգային դրօշմով եկեղեցի ստեղծած երկու ժողովուրդներ՝ Հայերն ու Վրացիները։

Այս ձախողութենէն ետք, Շէյխ Մանսուր պիտի անցնի հիւսիսային Կովկաս՝ փորձելով իր «լոյսը» տարածել նուազ քաղաքակիրթ չէչէններու եւ տաղտանցիներու վրայ։ Հոս ալ, օրէ օր աւելի ղպացուղ ռուսական ուժին դէմ լեռնային մի քանի ճակատամարտներու յաղթելէ ետք՝ հիւսիսի տափաստաններուն վրայ ան պիտի կրէ ճակատագրական պարտութիւններ։ տպա ցարերու դաղութարարական խաղերը իր դէմ պիտի լրեն իր դաշնակիցներու մէկ մասը, հարկադրելով զինք ապաւինիլ Օսմանեան կայսրութեան։

Բայց ի դուր· 1781–ին, ռուս – թուրք բուռն ճակատամարտի մը ընթացքին, Անապայի բերդին մէջ Պոէթթի զերի պիտի բռնուի եւ հիւսիսային ովկիանոսի ափ՝ Սոլովեցքի վանքը աքսորուած, պիտի մեռնի 1794–ին։

⁂

Այս նիւթերը կ'ընդգրկուին նչեալ ծաւալուն ուսումնասիրութեան, ինչպէս եւ անոր հետեւող «Ձ· Պ· Պոէթթիի վերջին տարիները» խորագրեալ լրացումին մէջ, չուրջ 35 էջի վրայ։

Եզրափակիչ ուսումնասիրութիւն մը, «Պոէթթիի Խնդիրը – Գլխաւոր Առաջադրութիւնները» խորագրով, կը չօշափէ արտասովոր այս մարդու կեանքին ու գործին ամէնէն խնդրայարոյց կամ խորհրդաւոր երեսները։

Իր արժեւորում՝ կ'եզրակացուի, որ Պոէթթիի նախաձեռնութիւնները, կրօնական – մշակութային թէ քաղաքական, կը գծուին ժԸ· դարու «լոյսերու ժամանակաշրջան»ի նորարարական ձգտումներու ծիրին մէջ, ու անով լուսաբանուելով հանդերձ՝ կը կազմեն անոր մէկ հետաքրքրական ու կարեւոր դրուագը, էջը։

Մատենադրութիւն մը եւ գործի հեղինակներու մասին ծանօթագրութիւն մը կը փակեն հատորը։ Այս վերջին էջերէն կ'իմանանք որ երկի հեղինակները եւ գլխաւոր հետազօտիչներն են Ա· Պենեվիկէն, Թարիք Քութլու, Աւկուստօ Ջուլիանի, Վ· Պագիլ ու Հերման Վահրամեան, այս վերջինը ըլլալով միաժամանակ եւ Գրիգոր Իթօղլանեան։

2·– Խմեան Թօփան, 100 տուն։ Եկեղեցին Ս· Յակոբ՝ ուր կը պաշտօնավարէր Եպիփան Քահանայ Գօճաեան, նահատակ։

3·– Եափ Ալթուն, 150 տուն, տաճկախօս։ Եկեղեցին Ս· Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր Պօղոս Քահանայ, որ նահատակուած է դիւղին երեւելիներուն հետ, խաղը կոչուած մերձակայ Թրքարնակ դիւղին չուրջ, «Սօրխում»ի ձորը։

Ահաւասիկ Տ· Պօղոսի վկայակից ազգայինք· Մարտիրոս Քէչեհ Դաւիթեան, Մըկըրտիչ եւ Թորոս Քէչիչեան, Արթին Ճէրանեան, Մանուկ Քէչեհ Աբրահամեան, Սահակ Տէրտէրեան, Յովակիմ Շալվարլեան, Գրիգոր Տաւուշեան, Զաւիկ Սարքեան, Յովհաննէս Մատոյեան, Բարսեղ Ղաֆալեան, Ա· Պարսամեան։ Եափ Ալթունցի վերապրողք՝ Մեհրան Եարտըմեան (հիմա Կիլլիկիա, «Ձախըճի» մականունով) եւ Յակոբ Դաւիթեան (Անդրանիկի խումբին մէջ ծառայած)։

4·– Ղարա Կէօլ, 400 տուն։ Եկեղեցիները Ս· Յակոբ եւ Ս· Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Գրիգոր Քահանայ, Մելքոն Քահանայ, Սարգիս Քահանայ Աստուրեան եւ Գուրգէն Քահանայ ՓԷԼիվանեան, որոնք ձերբակալուելով՝ տեղւոյն երեւելիներուն հետ չղթայակապ կը տարուին երկու ժամ հետու Թօփան հայաբնակ դիւղը՝ որուն հետու քահանաներն ու երեւելիները ալ միասին առնելով՝ ամէնքը մէկ կ'առաջնորդեն «Ձանախճի» կոչուած ձորը։ Հիւսէյին Զաւուշ եւ եատիկեար բոլոր գոհերը կը նստեցնեն քով քովի, վերջին ակօթքին ընելու համար թէ թոյլատու գտնուելով անոնց։ Զոհերը կը հաղորդուին կարգաս յիշեալ երէցներէն· այնուհետեւ կը սկսի հրացանաձգութիւն։ Հոգեւորական եւ աշխարհական ամբողջ խումբը կը սկսի գալարուիլ աղեկտուր ճիչերով, մինչ դահիճները կը չարունակեն իրենց պղպեղոտը, կիսամեռները տապարահար ոչնչացընելով։ Ահաւասիկ մէկ քանիներուն անունները· Յակոբ Սիմոնեան, Մարտիրոս Նունեները· Յակոբ Սիմոնեան, Մարտիրոս Պալիկեան, Պալիկ Անտոնեան, Գրիգոր Տէրտէրեան, Ոսկիան Մատիկեան, Վարդևար Ծաչերեան, Թորոս Քէչեհ Երեմեան, Արութ Լուսարեւեան, Թադոս Քէչիկեան, Մինաս Հայթաեան, Ոսկիան Օհանեան, Տօնիկ Տէլիկեաւուրեան, Կիրեղ Փէհլիվանեան, Սարգիս Մովսէսեան։ Մէջերնուն Լուսարեւ Ագոճեան միայն (այս նոթերը մեզ հաղորդողը, հիմա Պոլիս) չարդարարներուն հետանալէն վերջ՝ վէրքերը կը կապէ եւ տեղահանութենէն յետոյ Ղարակէօլի մէջ ծուարած 150 ապրակիցներու միանալով լեռ կը բարձրանայ եւ չարաթ մը վերջ կոխ կը մղէ Սարաճ դիւղի թուրք բնակչութեան դէմ։ Այնուհետեւ նոյն խումբը կ'երթայ խառնուիլ Զաթի հերոսամարտին։ Իր չարքերէն 24 հոգի միայն ողջ կը մնան, որոնցմէ չիչենք Ստեփան Փիլոսեան, Սարգիս Թադոյեան, Արութ Քէչիկեան։

(Շար· 87)

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԻՕԼԻ մօտակայ Քինքորա բանակավայրը, Օգոստոս 19–էն 25, տեղի ունեցած է Հ· Յ· Դ· Հիւսիսային Ամերիկայի երիտասարդական բանակումը, որուն մասնակցած են աւելի քան 80 հոգի։ Բանակումի ընթացքին ներկայացուած դասախօսութիւնները ընդգրկած են այլազան նիւթեր, ինչպէս օրինակ՝ Ո՞վ է դաշնակցականը», «Դէպի Երկիր», «Հ·Յ·Դ· դաշափարաբանութիւն», «Խորհրդային Հայաստանի քաղաքական կեանքը» եւայլն։

⁂

ԳՆԱՀԻ Կազդուրման կայանի 25–ամեակի փակման հանդէսը տեղի ունեցած է Օգոստոս 25–ին՝ ճոխ քոքթէյլի սեղանի մը չուրջ։ Բացման խօսքը արտասանած է Կազդուրման կայանի անօրէնուհի Ժաղլին Էրմէն, որմէ ետք կխրարկուած է արտասանութիւններու ճոխ յայտագիրը մը։ Ելոյթ ունեցած են նաեւ Տիկնանց Յանձնախումբի անունով՝ Զարուհի Էլակէօզ, Կայանի խնամակալութեան ատենապետ՝ Նչան Գարա, Կայանի հիմնադիր անդամ՝ Մարտիրոս Թորան։ Այս վերջինը նչած է յատկապէս թէ կայանի փոքրիկները կուգան դաւառներէն, կը սորվին իրենց մայրենին ու կը սանան ազգային կրթութիւն։ Ան այս առթիւ յիչած է հաստատութեան հիմնադիր Շնորհք Պատրիարքի անունը։ Ելոյթ ունեցած է նաեւ Հայաստանաբնակ դրագէտ՝ Արսէն Ճանեան, որ տեսնելու այս մանուկներուն նման դաստիարակ Պոլիս բերուած էր։ Փոքրիկներուն կողմէ մէկ ընդ մէկ դործադրուած յատուկները ընդգրկած է պարէ մը, խմբերգներ, արտասանութիւններ։ Փակման խօսքը արտասանած է Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մուրատեան։

համադրող խմբագիրը։ Խմբագրական աշխատանքը անոր հետ բաժնած է Մ· Ոսկի Փամմա, մինչ դրեթէ տասնեակի հասնող թարգմանիչներու խումբ մը օժանդակած է՝ թարգմանական դործին իր մասնակցութեամբը։

Չփակած՝ կ'արժէ անդամյան յիչատակել Թ· Մ· Տէրոյեի «Ձամբորդութիւն դէպի Լազիստան ու Հայաստան» (Փարիզ, 1865) դործին, ինչպէս եւ Միլանոյ հրատարակուած «Իլլուսթրացիոնէ Փոփոլարէ» հանդէսին վիմադրութիւնները, դեղարուեստական նպատակայարմարութեամբ վերարտադրուած հատորի ամբողջ որկայնքին, եւ որոնք, իրենց ազգագրական – մարդաբանական բացառիկ արժէքով, յաւելեալ արժեւորում կը բերեն անոր։ Կան նաեւ քարտէսներ։

ՕԷՄՄԷ

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ԳԱԻԱՌԱԿՔ
ԵՒ
ԱԻԱՆՔ ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ

Կմխրկէկ կը գտնուի Սեբաստիոյ հարաւակողմը, 100 քիլօմէթր անկէ հեռու։ Կառուցուած է Ալընճըը լերան դէպ Ալիա ձգուած երկու լեռնակներու ծոցին գագաթներուն վրայ, ուր ԺԶ· դարուն գոյութիւն ունէր յունական գիւղ մը։ Այդ գիւղն էր ատա զոր չէնոցուին նախ կիլիկեցի Հայերը, վերջէն ալ Խարբերդի եւ Կիւրինի գաղթականք։ Իր դէմը կ'իյնան արդաւանդ հովիտներ։ Եկեղեցիները՝ Ս· Աստուածածին (վերի թաղ) եւ Ս· Լուսաւորիչ (վարի թաղ), նաեւ քիչ մը հեռուն՝ Ս· Գէորգ մատուռը։ Իրենց հօտին հետ մահու ճանապարհը բռնող երէցներն են

Սարգիս Քահանայ, 60 տարու,
Համայեակ Քահանայ, 50 տարու,
Գարեգին Քահանայ, 40 տարու,
Աւետիս Քահանայ, 47 տարու,
Յովհաննէս Քահանայ Տատիկեան, 43 տարու։

Իսկ Աւետարանական Հայոց հովիւն էր

Պատ· Վարդեվար Կարապետեան, վկայակից վերոյիշեալ հինգ քահանաներուն։

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԿԷՄԷՐԷԿԻ

Շրջակայ հայաբնակ գիւղերը 17 էին – Ալիա գետին հիւսիսային եւ հարաւային կողմերը–, զորս թուած ենք ատոնք իրենց բնակչութեամբ, բոլորն ալ փճացած Թուրանեան անողոք թաթին տակ։

1·– Գայա Փունար, 90 տուն։ Ունէր եկեղեցի մը՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Բարսեղ Քահանայ Բարսեղեան, նահատակ։ Տեղւոյն գոհերէն յիչենք ըհսերը՝ Զաքըը Քէչհա, Վարդեվար Պօղուզլեան

(Շար. Ա. էջէն)

պատուէրին եւ ժողովրդավարութիւն կ'երթայ, այնքան աւելի իրատարուկ վիճակի մէջ կը մտնէ Արցախի Հայութիւնը:

Արտակարգ վիճակի հրամանատարութեան, կազմկոմիտէի ձայնասփիւռին համաձայն ամէն արարքի համար մեղաւոր են մէկն ու մէկը հայ «ազգայնականները», «ծայրայեղականները» եւ «ահաբեկիչները»: Յարձակումներու թիրախ դարձած է նաեւ «Խորհրդային Ղարաբաղ» թերթի խմբագիր Մաքսիմ Յովհաննիսեան: Ըստ հրամանատարութեան, մարզային թերթին մէջ հրատարակուած նիւթերուն նպատակն է սադրիչ լուրեր տարածել ժողովրդագրական իրավիճակը յօդուտ ազգրեջնականութեան փոխելու, մարզը ազգրեջնցի աւտոնոմային խումբերով լեցնելու ծրագրերուն մասին: Ասոնք, ըստ երեւոյթին, տեղական զեկավար մարմիններու եւ հանրային կազմակերպութիւններու՝ Խորհրդային Միութեան Նախարարահին ուղղուած բաց նամակին մասին է, զոր հրապարակած է թերթը (*):

***

Արցախի ու շրջանի արտակարգ վիճակի հրամանատարի պաշտօնակատար Օվէնիկով Ստեփանակերտի պատգամաւորական կեդրոնը զրկած է խումբ մը պինեալ դինուորականներ, դուշացնելով որ այդ լարուած կացութեան մէջ կարելի չէ ապահովել երեսփոխանական անձեռնմխելիութիւնը, եւ կը թելադրէ որ ԼՂԻՄ-էն ընտրուած խորհրդային երեսփոխաններ Զօրի Բալայեան եւ Վաչագան Գրիգորեան անմիջապէս լքեն մարզը: Հայ պատգամաւորները այդ մասին դիմած են Նախագահ Գորբաչովի եւ Ներքին նախարար Բակատինի, նշելով որ երբեք այս պահուն չեն լքեր պիրենք ընտրող – ները, ժողովուրդը, հայրենիքը:

Արցախի պատգամաւորները Հայաստանի Խորհրդարանին յայտնած են որ Ստեփանակերտի ծայրամասը գտնուող ազգրեջնական կրկիժան թաղամասին մէջ կը պատրաստուին ընդունելու Ազգրեջնէն զրկուած Ներքին նախարարութեան պինեալ ուժերը:

(*) Տես՝ «Յառաջ» Սեպտեմբեր 5:

***

ՄԻՋԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԲԵԼՈՌՈՒՍԻՈՅ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդի Նախագահ Վազգէն Մանուկեան ընդունած է Բելոռուսիոյ պատուիրակութիւն մը, զոր կը գլխաւորէր այդ հանրապետութեան փոխ – վարչապետը:

Հանդիպումին ընթացքին երկու կողմերը փոխադարձաբար հետաքրքրող հարցեր արծարծուած են: Բանակցութիւններէ ետք երկու կառավարութիւններուն միջեւ տնտեսական, գիտատեխնիքական եւ մշակութային համագործակցութեան պայմանագիր մը ստորագրած է:

Փաստաթուղթին մէջ նշուած է թէ համագործակցութեան յատուկ առարկայ դարձած են երկրաչարժի գօտիին մէջ վերականգնման – շինարարական աշխատանքներու եւ Բելոռուսիոյ մէջ Չեռնոբիլի հիւանդականի արկածին հետեւանքներուն վերացման հարցերը:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Իրենց սիրեցեալ եղբօր՝ Շահան Վահաեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Սահակ Վահանեան (Քանն) 1000 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Նուպար Նիկողոսեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ, Մարսէյլի իր ընկերները 1100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի իր անմոռանալի յիշատակին:

– Հ. Բ. Ը. Մ. –

ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան ("Միութիւն") կեդրոնական Վարչական Ժողովը կը ծանուցանէ բոլոր լրատուու անդամներուն թէ Միութեան 76-րդ Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի Շաբաթ, Նոյեմբեր 17, 1990, առաւօտեան ժամը 10-ին, Պեւըրլի Հիլթըն պանդոկին մէջ, 9876 Ուիլշայր Պուլըվարտ, Պեւըրլի Հիլզ, Կալիֆորնիա 90210, Միացեալ Նահանգներ:

Սոյնը 76-րդ Ընդհանուր Ժողովին դումարման մասին տրուող միակ ծանուցագիրն է: Հետեւաբար, Միութեան լրատուու անդամներէն կը խնդրուի որ անձնապէս ներկայ գտնուին Ժողովին, վերոյիշեալ թուականին եւ վայրը, եւ կամ ամէնէն ուշը մինչեւ Հոկտեմբեր 17 իրենց փոխանորդագրերը,- Հիմնական կանոնագրի տրամադրութեանց համաձայն գործադրուած եւ վաւերացուած,- հասցնեն կամ յանձնեն կեդրոնական Վարչական Ժողովի առենադպիրին, հետեւեալ հասցէով՝

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
585 Saddle River Road
Saddle Brook, NJ 07662, U.S.A.

ԺՈՂՈՎԻ ՕՐԱԿԱՐԳ

1.- Ներկայացում եւ վաւերացում 1988 եւ 1989 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր բարոյական տեղեկագրին:

2.- Ներկայացում եւ վաւերացում 1988 եւ 1989 տարեշրջաններու Միութեան ընդհանուր նիւթական տեղեկագրին:

3.- Ընտրութիւն անօրէններու:

4.- Ընտրութիւն Հաշուեքննիչ Յանձնախումբի անդամի մը:

5.- Քննարկում Միութեան Հիմնական կանոնագրի բարեփոխման առաջարկի՝ «Պատուակալ Տնօրէն» եւ «Պատուոյ Ցբկեանս Նախագահ» կարգերու ընորոշման տեսանկիւնէ նպատակով:

6.- Քննարկում վերոյիշեալներուն առընչուող որեւէ հարցի, ինչպէս նաեւ Ժողովին առջեւ բերուող եւ անոր աշխատանքներու ընթացքին ըստ պատշաճի արծարծուող հարցերու:

7.- Քննարկում Ընդհանուր Ժողովի առաջարկներու եւ բանաձեւերու:

Ի դիմաց
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ
ԼՈՒԻԶ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՍԻՄՈՆ
Նախագահ

ՊԵՐՃ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ
Ատենադպիր
Յունիս 18, 1990

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԺԸՆԵԻ. – Յակոբ Աւագեան 400 Ֆր.:

***

ԼԻՈՆ. – Պ. Զէքեան 200 Ֆր.:

***

ՌԻՒԻԷՅ. – Տիկին Էլիզ Մկրտիչեան 200 ֆրանք:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ներկայիս կը հաղորդենք Ալֆորվիլի եւ մօտակայ արուարձաններուն մէջ բնակող յարգելի ծնողներուն թէ Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի Մանկապարտէզի բաժնին 1990 – 1991 տարեշրջանի վերամուտը կը կատարուի Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին նոյն օրը:

Վարժարանը նախորդ տարիներու նման, կը չարունակէ ընդունիլ աշակերտներ Մանկապարտէզի չորս մակարդակներու համար:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար կարելի է դիմել հետեւեալ հասցէին.-

EGLISE ARMENIENNE
4, rue Komitas — 94140 ALFORTVILLE
Հեռ. – 43 – 78 – 92 – 91:

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

***

Ա. Ն Կ Է Ն

ՆԱՐԵԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Անկէնի Նարեկ Մխոեեայ Վարժարանի վերամուտն է Զորեքշաբթի, Սեպտ. 12, առաւօտեան ժամը 9·30-ին:

8, rue Félix Faure
95880 Enghien les Bains

Տեղեկութիւններու համար դիմել.-
Association NAREG
39, boulevard du Lac
95880 Enghien les Bains
tél. 34 17 29 26

***

ՎԻԷՆ

Վիէնի Սեւան մանուճիւղի զոյգ դասընթացքները 1990 – 1991-ի տարեշրջանին համար կը սկսին.-

Սեպտեմբեր 19, Զորեքշաբթի, ժամը 14·30-ին:

Սեպտեմբեր 22, Շաբաթ, ժամը 14·30-ին:

Մշակոյթի Տուն.-
9, rue du Cirque

Երթեւեկի դժուարութիւն ունեցողներուն համար մասնաւոր կարգադրութիւն:

ՑՈՒՇԱՏԵՏԻՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Աբշալոյս Թադէոսեան մանուճիւղը վերամուտի առաջին ժողովը կը գումարէ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 15, ժամը 15-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մանուճիւղի Շաբաթ օրուան դպրոցին համար կը փնտռուի հայկական պարերու փորձառու պարուսոյց մը:

Հետաքրքրուողները կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն:

74 – 85 – 12 – 69
74 – 85 – 61 – 33

***

ՈՒՍՈՒՑԻՉ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Յոր. Կապոյտ Խաչի Փարիզի մանուճիւղը իր Միւրեայ դպրոցին համար կը փնտռէ հայերէն լեզուի 2 դասատու:

Դասերը տեղի կ'ունենան Շաբաթ, կէսօրէ վերջ:

Կը խնդրուի չուտով հեռաձայնել իրենները ժամը 8-էն վերջ:

Տիկիններ՝ ՄԱՎԵԱՆի՝
45 – 74 – 34 – 78
կամ ՅՈՒՐԹԻՒՆի՝
45 – 84 – 57 – 18

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդարու սակագինը

Մսհազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Մնուցդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագիծ մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին Վարչութեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԹԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

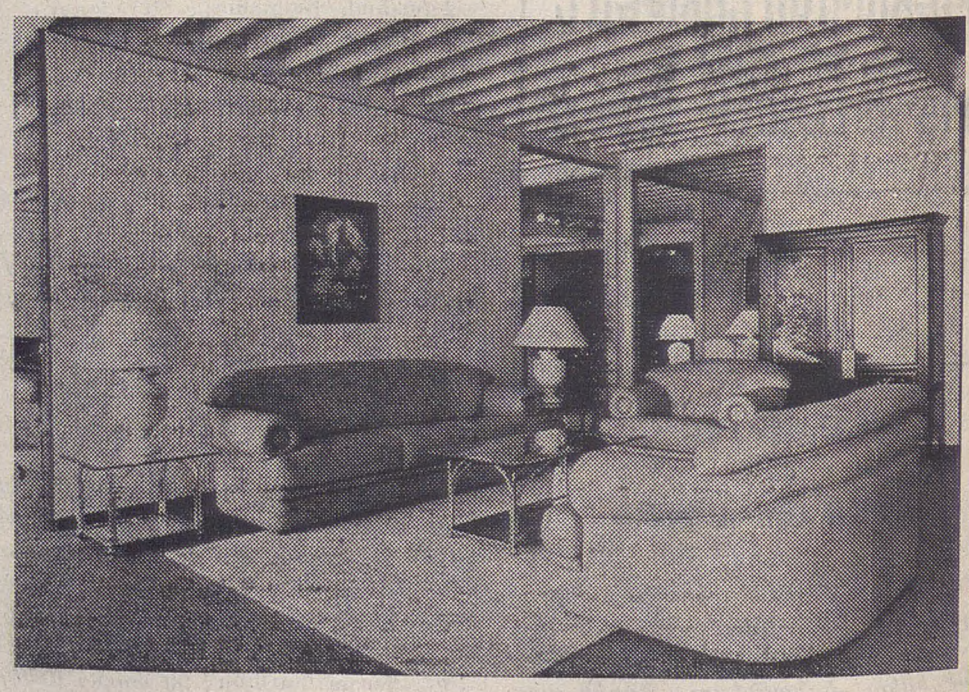
ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 11
MARDI
11 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱՔԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.359 | Fondateur SCHAVARSH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.359

ԾՈՑ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐՈՒ ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋԸ

Ծոցի տագնապին սկիզբէն ի վեր առաջին անգամն է որ հետաքրքրութիւնները ցինեալ բախումի կամ պատանդներու հարցերէն փոխադրուած էին հանդիպումներու ոլորտը: Հոս, անշուշտ ամերիկեան էր երկու պերպետուիթիւններու ղեկավարներուն հանդիպումը որ տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 9, Կիրակի օր, Հելսինքիի մէջ: Այս մէկը ամրապնդեց Երկու մեծերուն միամնականութիւնը ու Ծոցի տագնապէն առելի, չեչաուեցաւ Պուշի ու Գորպաչովի համաձայնութիւնը:

Ձիշդ է որ ոչ միայն որոշ չրջանի մը, այլեւ ամբողջ աշխարհի խաղաղութեան սպառնալու բնոյթ կը կրէ Իրաքի վտանգաւոր քայլը· սակայն եւ այնպէս, դիւրին չէ ըսել թէ երկու մեծերը անակընկալօրէն Հելսինքի առաջնորդող ազդակը միմիայն սպառնալիքին ծանրութիւնն էր: Ամերիկայի Նախագահը իր կարուկ դիրքորոշումով, ցինեալ բախումի մը ամէնէն տրամադիրը կը թուի· իր դաշնակիցներուն մէջ նոյնքան վճռական կեցուածք ունի միայն Անգլիան· այս կացութեան մէջ, նշանակալից զօրակցութիւն մը կ'ըլլար անշուշտ, Խորհրդային Միութեան նախագահին միամնութիւնը: Ու դժուար չեղաւ Ճ· Պուշի համար ապահովել այդ նեցուկը:

Գալով Գորբաչովի որ օրէ օր ալ աւելի պէտքը կը զգայ իր «մեծ»ութիւնը արտաքին աշխարհի նեցուկներով զօրացնելու, Հելսինքին կրկնակի առիթ մը կ'ընծայէր: Ան կրնար Հելսինքիի հանդիպումէն վերադառնալ աշխարհի խաղաղութեամբ մտահոգուած ու անոր սատարած առաջնորդի պատկերով եւ մեւնոյն ատեն որոշ չահով մը վերադառնալ իր երկիրը· յայտնի է որ Խորհրդային Միութեան տնտեսական սրընթաց վատթարացումը անհրաժեշտ կերպով յոյսերը մեծապէս կապած է արտաքին օժանդակութեան: Ամերիկա, Սատամ Հիւսէյնի հաչիւը մաքրելու համար տրամադիր կը թուի ամէն զոհողութեան· ինչո՞ւ չվճարէ նաեւ Խորհրդային Միութեան նեցուկը:

Այս ոչ բացայայտ «առեւտուր»էն անկախ, երկու ղեկավարներու հանդիպումին մէջ Գորբաչովի դերը եղած է որոշ չափով մը մեղմել Պուշի ցինեալ միջամտութեան ախորժակը:

Հանդիպումներու չարաթավերջին երկրորդ ու նոյնքան անակնկալ կէտը երկու թշնամի երկիրներու Արտաքին նախարարներուն տեսակցութիւնն էր որ նոր տարածք մը կուտայ Ծոցի տագնապին: Ութ տարուան պատերազմին դառնութեան ու կորուստներուն վրայ վարագոյր քաչելով, Իրան ու Իրաք զինակցութեան ճամբան բռնած ըլլալ կը թուին: Իրանի Արտաքին նախարարը Կիրակի Պաղտատ հասած ու հանդիպում ունեցած է իր պաչտօնակիցին, Թարըք Ազիզի հետ: Հոս եւս, դէպի միամնականութիւն առաջին քայլէ մը եաք, սկսած է խօսուիլ երկու երկիրներու ղեկավարներուն եւս յառաջիկայի հաւանական մէկ հանդիպումին մասին:

Նման միամնութեան մը հեռանկարն ալ անկասկած դեր ունի այն ինքնավստահութեան մէջ, որով «յանուն միլիառ մը հաւատարիմներու» Սատամ Հիւսէյն աղղարարութիւն մը ուղղած է երկու մեծերու հանդիպումին նախօրեակին: Ան կոչ ուղղած է Պուշի ու Գորբաչովի որ պատերազմն ու դժբախտութիւնը խնայեն չրջանին համար:

***

«Ֆիկարօ»ի Սեպտեմբեր 10–ի թիւին մէջ Ծոցի տագնապին մասին յօդուած մը տարածած է Անթոնիի քաղաքապետ՝ Փ· Տիվէճեան· ան կը պաչտպանէ այն թէզը թէ Սատամ Հիւսէյն պատերազմական ոճրապարտ մըն է զոր պէտք է դատել:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԵՏԶՀԵՏԷ ԿԸ ԽԱՂԱՂԻ

Շաբաթավերջին (Սեպտեմբեր 7 – 8), մինչ Գերագոյն Խորհուրդի պանդան յանձնախումբերը չարունակած են իրենց աչխատանքները, երկրին քաղաքական ու ընկերային կեանքն ալ աստիճանաբար լրկրած է մտնել բնականոնացումի հունին մէջ: Աւոր ամէնէն ակներև նչանը եղած է արդէն փողոց ելլելու արգելքին կրճատումը· արտակարգ վիճակի հռչակումին հետ այդ արգելքը ի զօրու էր ժամը 22·6, իսկ Սեպտեմբեր 5–ին որոչուած է երկու ժամ պակսեցնել այս տեւողութիւնը ու արգելքը պահել կէս գիչերէն մինչեւ առաւօտեան ժամը 6:

Բնականոնացումի ընթացքը այսուհանդերձ, կերծ չէ բոլորովին բրտութեան արարքներէ· Սեպտեմբեր 7, Ուրբաթ իրիկուն, բնապահպանութեան հարցերու մասնագէտ ու «Նայիրեան»ի փակումի չարժումին պարագլուխներէն Յակոբ Սանասարեան անծանօթ անձերու յարձակումին ենթարկուած ու վիրաւորուելով հիւանդանոց փոխադրուած է: Զինեալ չարագործներու յարձակումով մը թեթեւակի վիրաւորուած է նաեւ ՀՀՇ–ի վարչութեան անդամ Սմբատ Յակոբեան: Կը տեղեկացուի թէ երկուքն ալ սովորական քրէական յանցագործութիւններ են, իսկ չարագործները չեն ձերբակալուած:

Գեղաչէնի եւ Շահումեանի մէջ կը չարունակուի լարուած կացութիւնը, սակայն ադրբեջանցի զինեալ խումբերը հեռացած են հայարնակ այս չրջաններէն· խորհրդային զօրաժիններ փակած են ճամբաները, արգելք ըլլալով ադրբեջանցի զինեալներու մուտքին: Սեպտեմբեր 5–ի նիստին «Անկախ պետականութեան եւ ազգային քաղաքականութեան յանձնախումբ»ի նախագահ՝ Կ· Սարգսեան այս մասին արտայայտուած ու լսած է թէ Ադրբեջանի այս չրջանին մէջ ստեղծած լարումը նպատակ ունի Հայաստանի մէջ կացութիւնը ապակայունացնել ու խոչընդոտել ժողովրդավարութեան ու Անկախ պետականութեան գործընթացը:

Հայաստանի առօրեային մէջ ամէնէն աւելի նեղութիւն պատճառող հարցը կապի տադնապն է· ինչպէս ծանօթ է, Ադրբեջան փակած էր կազմուղը ու այս արարքէն մեծապէս տուժողը կ'ըլլայ յատկապէս ապխի զօտին:

Խորհրդային ներքին զօրքերու հրամանատարը՝ Եուրի Շատալին, Սեպտ· 6, Հինգչաբթի երեկոյեան կեդրոնական հեռատեսիլէն ելոյթով մը պատասխանած է Հայաստանի Ա· քարտուղար՝ Վլադիմիր Մովսիսեանի նամակին: Նախագահ Գորբաչովի ուղղուած այդ նամակով (տես՝ «Յառաջ», Սեպտեմբեր 7), Վլադիմիր Մովսիսեան յայտարարած էր թէ եթէ ժողովրդավար ու արդար մօտեցում ցոյց չտրուի Արցախի հարցին, ինք կը հրաժարի Ա· քարտուղարի իր պաչտօնէն ու քաղաքային Բիւրոյէն:

Եուրի Շատալին իր պատասխանին մէջ յայտնած է թէ Ադրբեջանի իչխանութեան կողմէ արուած տեղեկութիւններու հիման վրայ ներքին զօրքերու բաժանումներ մտած են Գեղաչէն ու Շահումեան· այդ տեղեկութիւնները կ'ըսէին թէ մեծ քանակութեամբ զէնք ու զինամթերք կը գտնուի յիչեալ չրջանները, մինչդեռ ստուգուած է որ անհիմն է լուրը: Հրամանատարը արտայայտուած է նաեւ երեւան – Սեւփանակերտ թռիչքներու թիւին ադրբեջանական իչխանութիւններուն կողմէ սահմանափակումին մասին: Շատալին ըսած է թէ Հայաստան ինք պէտք է որոչէ թէ քանի սաւառնակ պիտի ղրկէ Սեւեռնակերտ:

Գալով Վլադիմիր Մովսիսեանի հրաժարելու սպառնալիքին, Ներքին զօրքերու հրամանատարը վերոյիչեալ կէտերով անուղղակի պատասխան մը տուէ եաք, աւելցուցած է նաեւ թէ Հայաստանի Ա· քարտուղարը քաղաքականութեան սպատրկդ նոր նիւթ է մկկը չէ, իր պատասխանատուութեան բաժինը ունի մինչեւ այսօր կատարուածին մէջ, այնպէս որ իրաւունք չունի ուրիչներուն վերապրելու ինչ որ տեղի ունեցած է:

Սեպտեմբեր 8, Շաբաթ օր Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան ու Ա· փոխ – նախագահ՝ Բ· Ասրբեքեան այցելած են Հայաստանի հարաւային չրջանը· անոնք գտնուած են Գորիս, Մեղրի, Ղափան ու հանդիպումներ ունեցած ժողովուրդին հետ:

Շաբաթավերջին Հայաստան հասած է Նորվեկիայի Խորհրդարանին նախագահը որ Սեպտեմբեր 9, Կիրակի պաչտօնական բացումը կատարած է Սպիտակի նորվեկիական հիւանդանոցին: Ան ընդունուած է Նախագահ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի կողմէ ու նոյն օրը իրեն ի պատիւ հացկերոյթ մը տեղի ունեցած է:

ՀԱՅԵՐԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ
GLI ARMENI IN ITALIA

ՓԱՏՈՎԱՅԻ ԵՒ Ս· ՂԱԶԱՐԻ ՁՈՑԳ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԲԱՑՈՒՄ

ՎԵՆԵՏԻԿ· – («Յառաջ»)· –

Ինչպէս ծանուցուած էր «Յառաջ»ի մէջ, Սեպտեմբեր 8–ին եւ 9–ին, Փատովայի եւ Վենետիկի մէջ կատարուեցան պաչտօնական բացումները չաս կարեւոր ցուցահանդէսի մը՝ «Հայերը Իտալիոյ Մէջ» ընդհանուր վերնագրով:

Նախաձեռնութեամբ «Կաուտիում էթ Սփես» (Ուրախութիւն եւ Ցոյս) կազմակերպութեան, ցուցահանդէսը կը վայելէր նաեւ մասնակցութիւնը Ս· Ղազարի Միխիթարեան միաբանութեան, Վենետոյ չրջանի, Փատովայի քաղաքապետութեան, Փատովայի պատուոյ, Վենետիկի քաղաքապետութեան եւ պատուոյ:

Ինչ որ ցուցադրուած է Փատովայի Թանգարանը եւ Ս· Ղազար, կը ներկայացնէ առաւելաբար Ս· Ղազարի պատկառնդ հարստութիւնը, փոքր համեմատութեամբ ճոխացած Միլանոյի եւ Հռոմի անհատական հաւաքածոներէ: Բայց, ինչ որ խիստ կարեւոր է, այն է որ ցուցադրութիւնը, դլխաւորաբար Փատովա, բացառապէս արժեւորած է առարկաները, չնորհիւ ներկայացման յաչողազոյն իրագործման: Աւելին՝ չորս երկար ամիսներու ընթացքին այդ ճոխ հաւաքածոները Թոյլ կուտան հազարաւոր, նոյնիսկ տասնեակ հազարաւոր օտարներու ծանօթանալ հայ արուեստին ընդմէջէն, ամբողջ ժողովուրդի մը դարաւոր մչակոյթին:

Այս հակիրճ թղթակցութեան մէջ, պիտի չանդրադառնանք մանրամասնութեանց, այլ պարզապէս բացման հանդիսութեանց:

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 8–ին, թուական մը որ յատուկ նչանակութիւն ունի միաբանութեան համար, քանի, Հիմնադրութեան (1701) թուականն է· ժամը 17·45ին, Փատովայի մէջ կատարուեցաւ պաչտօնական բացումը տեղւոյն յուցահանդէսին: Սան Պոնավանթուռա սրահը չատ փոքր եկաւ այն հոծ բազմութեան համար, ոյ կը սիրապետէին Իտալացիք:

Բացման կարճ ելոյթէ մը եաք, զոր արտասանեց Կաուտիում էթ Սփես կազմակերպութեան նախագահը՝ փրոֆէսէօր Ալպէրթօ Մոնթիքոնէ, առաջին խօսքը արուեցաւ Տէլ Սանթօ Մայր տաճարի վերատեսուչ Հայր Փ· Լմմէճի: Ցաչորդած բար խօսք առին փրոֆէսէօր՝ Ալպէրթօ Մոնթիքոնէ, որ չատ լաւ պատրաստուած բանախօսութիւն մը կատարեց պարզելով իր կազմակերպութեան այս նախաձեռնութեան դրդապատճառները, վեր առնելով հալածուած ժողովուրդի մը ճակատագիրը եւ անոր վերապրելու մչտական կամքը, ապա՝ միաբանութեան առաջնորդը՝ Հայր Ներսէս Տէր – Ներսէսեան, որ իր չատ խնամուած ելոյթին ատելցուց հայերէն բաժին մը, Փատովայի քաղաքապետութեան մչակութային բաժնի պատասխանատուն Փաոլօ Փոլէթի, Փատովայի պատուոյ մչակութային պատասխանատուն Ռենալթօ, Կրթական Ննթանախարար՝ Պէնետեթթօ Գռազքա, Հատկ՝ Հ· Լեւոն Զէքիեան:

Քանի մը կարճ խօսքերով, հանդիսութիւնը փակեց կազմակերպութեան նախագահը:

Բանախօսները ընդհանրապէս ծանրացան հայ ժողովուրդի պատմութեան եւ մչակոյթին բերած նպաստին քաղաքակրթութեան: Հ· Լեւոն Զէքիեան ներկայացուց Հայերու եւ Իտալիոյ կապը դարերու երկայնքին:

Շատ պեղեցիկ քթթալոկ մը լոյս ընծայած է այս ցուցահանդէսին առթիւ, չատ հեկեան եւ ճոխ բովանդակութեամբ եւ պունաւոր նկարներով, նաեւ որակաւոր տպադրութեամբ, թէեւ դժբախտաբար չէ տպուած Միխիթարեան վանքի տպարանը:

Կիրակի առաւօտ, ժամը 11–ին, այս անդամ Վենետիկի պաչտօնական անձնաւորութիւններուն մասնակցութեամբ կը կատարուէր Ս· Ղազարի բաժնի բացումը· կ'անդրադառնանք յաչորդով:

Ա· Մ·

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԻԱԹՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 4 / 7)

ՀԵՌԱԿԱՑ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԻՋԵՒ

«Մոսկովեան Նորութիւններ» թերթը օժանդակելու համար Հայաստանի ու Ադրբեջանի մէջեւ գոյացած կնճիռին լուծումին, հաչտութեան առնող երկխօսութեան մը հրաւիրած է երկու երկիրներու նախագահները: Թերթը իր էջերը տրամադրելու պատրաստակամութիւն յայտնելով հարցերու լուսաբանման, հետեւեալ հարցումները ուղղած է Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի ու Այազ Մութալիբովի·

Հ· – Օգտակար կը նկատէ՞ք վիճելի հարցերը քննարկել, թերթին միջոցով զանոնք հանրութեան կարծիքին ներկայացնելով:

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ – ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ· – Մենք համաձայն ենք ձեր առաջարկը պաչտպանելու եւ պատրաստ ենք նման հանդիպումի մասնակցելու, թէեւ առայժմ չեմ պիտեր թէ ատիկա որքանով արդիւնաւոր կ'ըլլայ: Այսուհանդերձ կը կարծեմ որ ամէն

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՕԳՈՍՏՈՍԸ

Պատրաստեց՝ ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

1990 Օգոստոսին, Հայոց պատմութիւնը մտաւ նոր շրջանի մը մէջ հիմնովին տապալելով 70 տարիներու պարտադրուած եւ անհարազատ կարգեր, քարացած եւ ճնշող վարչաձեւ:

Հայրենիք ժողովուրդին դարանակուռ հոգեւոր, մտաւոր եւ մարտական ուժերու պոռթկումը, որ սկսաւ Արցախի պահանջատիրութեամբ, առեղծեց հանդրուան – առ հանդրուան բախտորոշ կացութիւններ, եւ արձանագրուեցաւ դէպքերուն մէջ: Իր ազատ կամքով հայրենիք ժողովուրդը ընտրեց իր ներկայացուցիչները եւ ապա բախեց ազատութեան եւ ազատութիւններու դուռը, վճռեց ինքը վարել իր երկրի ճակատագիրը, հաստատեց ժողովրդավարական կարգեր համաձայն մարդկային իրաւունքներու սկզբունքներուն եւ միջազգային իրաւունքին:

Այս յեղաշրջումը Օգոստոսին մտաւ չատ արագ ընթացքի մը մէջ եւ արմատապէս փոխեց Հայաստանի իրավիճակը: Դարաւոր պատմութիւնը Հայոց արձանագրեց դէպքեր, անցքեր, իրագարձութիւններ որոնք վերադարձուցին Հայաստանին իր ինքնիշխանութիւնը:

Սակայն, տրուած պատմական որոշումները իրագործելու համար դեռ ճամբան չատ երկար է: Վերջին օրերու միջադէպերը, յարուցած կացութիւնը, արկածախնդրական գործունէութիւնները խիստ կը մտահոգեն:

Նորահաստատ կարգերը, նոր Հանրապետութիւնը պէտք է յաջողին, յաջողին Հայաստանին եւ հայ ժողովուրդին համար:

***

4 — Լեւոն Տէր Պետրոսեան կ'ընտրուի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ, յաջթելով Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղարին՝ Վլ. Մովսիսեանի: Իր առաջին յայտարարութիւնը կ'ըլլայ՝ «Մենք ի վիճակի ենք ինքներս լուծելու մեր հարցերը, առանց արտաքին միջամտութեան»:

5 — Նորընտիր Նախագահը իր անդրանիկ պաշտօնական այցելութիւնը կատարէ Ս. Էջմիածին իր յարգանքի տուրքը մատուցանելու եւ ստանալու Մայր Աթոռին օրհնութիւնը: Վազգէն Ա.ի բացակայութեամբ Ներսէս Աբգ. Պօղպալեան կ'ընդունի եւ կը շնորհաւորէ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանը: Յաջորդ օրը, Կաթողիկոսը Հելսինքիին յատուկ հեռագրով մը, յանուն Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ Հայաստանի ու Սփիւռքի հայ հատուածակալ ժողովուրդին կ'ողջունէ ընտրութիւնը Լեւոն Տէր – Պետրոսեանին, կը շնորհաւորէ, կ'օրհնէ ու կը մաղթէ երկրին համար քաղաքական, անտեսական, ազգային, մշակութային եւ ընկերային բարեչրջում:

6 — Գերագոյն Խորհուրդի փոխ – նախագահ կ'ընտրուի՝ Բարդէն Արարքցեան: Նոյնպէս Բ. տեղակալ կ'ընտրուի՝ Գագիկ Ճարուխեանց: Լեւոն Տէր – Պետրոսեան Խորհրդարանի բեմէն իր առաջին պաշտօնական կոչը կ'ուղղէ Հայ ժողովուրդին:

7 — Գորբաչով, արձակուրդի իր վայրէն, Սեւ Ծովի ափերէն, կը հեռաձայնէ Հայաստանի նորընտիր Նախագահին ու կը շնորհաւորէ զայն եւ կ'առաջարկէ բանակցութիւններ վարել Մոսկուայի եւ Երեւանի միջեւ:

8 — Մոսկուայի մէջ, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կը տեսակցի Խորհրդային Միութեան վարչապետ՝ Ռիժկովի, Ներքին Նախարար՝ Բակատինի եւ ՔԱ – կէ – Պէ-ի Նախագահ՝ Կրուչկովի հետ: Կը յետաձգուի Գորբաչովի վերջնապրին պատմաժամը: Խորհրդարանին մէջ, Սահմանադրական կազմակերպութենէն անմիջապէս ետք, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ Ա. տեղակալ՝ Բարդէն Արարքցեան եւ իրաւապահ մարմիններ կը փութան բախտորոշ վայրը առաջքն առնելու աւելի արիւնահեղ արարքներու:

Հակառակ այս բոլորին Գերագոյն Խորհուրդը կը շարունակէ զումարել նիստեր եւ ամրագրացնել յանձնախումբերն ու ընտրել անոնց նախագահները:

Գերագոյն Խորհուրդի որոշումով Երեւանի մէջ սկսած է արձանագրութիւնը կամաւորներու, կազմելու համար ինքնապաշտպանութեան սպառազէն ջոկատներ որոնք պիտի կատարեն պինթոմումի հսկողութիւնը եւ կայունացնեն իրավիճակը: Այս ջոկատները կը մնան Գերագոյն Խորհուրդի անմիջական հակակշռին տակ:

9 — Լեւոն Տէր – Պետրոսեան Մոսկուայի մէջ կատաղի մամուլի ասուլիս մը, Լազարեան ճեմարանին մէջ, աւելի քան հարիւր թղթակիցներու առջեւ: Ասուլիսը կը դառնայ մեծ ալեկոծանք:

10 — Մոսկուայէն վերադարձին Լեւոն Տէր – Պետրոսեան զեկուցումը կը կատարէ իր ունեցած տեսակցութեանց:

Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահին՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի եւ փոխ – նախագահին՝ Բարդէն Արարքցեանին այցելութիւն մը կատան Հ. Յ. Դաշնակցութեան Բիւրոյի երկու անդամներ՝ Հրաչ Տաճատեան եւ Հրայր Մարուխեան, ու կ'արտայայտեն Դաշնակցութեան դիրքը Հայկական Պետականութեան հանդէպ: Նաեւ, նոյն օրը, այցելութիւն մը կատան Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահուհիին՝ Լուիզ Սիմոն եւ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան փոխ – քարտուղարը:

11 — Գերագոյն Խորհուրդը կը նշանակէ եօթը մնայուն յանձնախումբեր՝ Մոնտաթային եւ Էթիկային, անկախ պետականութեան եւ ազգային քաղաքականութեան, տեղական հարցերու, իրաւական եւ մարդկային իրաւանց, արտաքին, առողջապահական, սոցիալական:

13 — Գերագոյն Խորհուրդը Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդի Նախագահ կ'ընտրէ՝ Վազգէն Մանուկեանը:

Գորբաչով երկու ամիսով կ'երկարաձգէ դինադադարի ջոկատներու դինաթափման իր վերջնագիրը:

Գերագոյն Խորհուրդը Խորհրդարանի քարտուղարութեան պաշտօնին համար կ'ընտրէ՝ Արա Սահակեանը:

Այս նոյն օրը, Գերագոյն Խորհուրդ կ'այցելէ արտասահմանէն Հայաստան գտնուող հայ ուսուցիչներու խումբ մը, եւ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կ'ընդունի ՌԱԿ–ի պատուիրակութիւն մը, բաղկացած՝ կեդրոնական Վարչութեան փոխ – առենապետ՝ Ե. Ազատեանէ, Հայաստանի Օժանդակութեան Ցանձնախումբի անդամ՝ Ռ. Թերզեանէ եւ կուսակցական մամուլի ներկայացուցիչ՝ Յ. Աւետիքեանէ:

14 — Արտաքին մինոլորտ մը կը տիրէ Երեւանի մէջ, եւ միջադէպերը կը բազմապատկուին: Յարձակում մը կը գործուի Հայաստանի հեռաւեսիլի կայանին վրայ, պարտադրելու համար տեսերիզի մը ափոումը: Հաստատութեան ապակիները կը ջարդուփշուր կ'ըլլան:

Ընդհանուր ձեւով, կը տիրէ անիշխանութիւն եւ խափանարարութիւն կը գործուի նոր իշխանութեան դէմ:

Այս ծանր մթնոլորտին մէջ, Գերագոյն Խորհուրդը կը շարունակէ իր աշխատանքները եւ ընտրուած եօթը յանձնախումբերուն վրայ կ'աւելցնէ ինը նոր յանձնախումբեր, որոնցմէ մէկը միայն՝ Արցախի հարցին նուիրուած:

16 — Գերագոյն Խորհուրդը կ'ընտրէ պաշտպանութեան ներքին գործերու յատուկ յանձնախումբ մը, եւ որուն նախագահութեան կը կոչէ, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, զրոյ եւ ՀՀՇ–ի անդամ՝ Վազգէն Սարգսեան:

Երկրապահ ջոկատները, ենթակայ Գերագոյն Խորհուրդին, կը ջանան երաշխաւորել Երեւանի եւ շրջակայքի ապահովութիւնը:

18 — Բուռն ընդհարումներ տեղի կ'ունենան Նոյեմբերեանի շրջանը հայ զինեալ ջոկատներու (ՀԱՔ) եւ խորհրդային զօրքերու միջեւ: Զոհեր եւ վիրաւորներ երկու կողմէն, ինչպէս նաեւ պատանդներ: Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ Ա. տեղակալ՝ Բարդէն Արարքցեան եւ իրաւապահ մարմիններ կը փութան բախտորոշ վայրը առաջքն առնելու աւելի արիւնահեղ արարքներու:

Հակառակ այս բոլորին Գերագոյն Խորհուրդը կը շարունակէ զումարել նիստեր եւ ամրագրացնել յանձնախումբերն ու ընտրել անոնց նախագահները:

Գերագոյն Խորհուրդի որոշումով Երեւանի մէջ սկսած է արձանագրութիւնը կամաւորներու, կազմելու համար ինքնապաշտպանութեան սպառազէն ջոկատներ որոնք պիտի կատարեն պինթոմումի հսկողութիւնը եւ կայունացնեն իրավիճակը: Այս ջոկատները կը մնան Գերագոյն Խորհուրդի անմիջական հակակշռին տակ:

19 — Ղազախի ադրբեջանական շրջանը, Հայաստանի սահմանին վրայ բուռն բախումներ տեղի կ'ունենան: Ազերիները կ'առեւանգեն Հայեր: Հայ ծայրայեզականներ կրակ կը բանան: Ադրբեջանական պիւղեր ամբարկոծութեան թիրախ կ'ըլլան Հայաստանէն: Յատուկ զօրքեր թռանեռով կը միջամտեն: Զոհերու թիւն է՝ 9 մեռեալ եւ 25 վիրաւոր:

Երեւանի հեռատեսիլէն Պաշտպանութեան եւ Ներքին գործերու յատուկ յանձնախումբի նախագահը՝ Վազգէն Սարգսեան ելոյթ կ'ունենայ եւ հանդարտութեան կոչ կ'ուղղէ ժողովուրդին:

20 — Լեւոն Տէր – Պետրոսեան խստօրէն կը պատուպարտէ զինեալ միջամտութիւնները, արկածախնդիր խումբերը, որոնք կը նկատէ քրէական յանցապարտներ: 8 հոգինոց երթափոխանակութիւն մը կը փութայ բախտորոշ վայրերուն վրայ:

Ադրբեջան կ'անջատէ Ղազախէն կապի հաղորդումը Հայաստանին:

Գերագոյն Խորհուրդի օրակարգի գլխաւոր կէտն է՝ հոչակագրի քննութիւնը որ տեղի կուտայ ուժգին վիճաբանութիւններու:

21 — Նոյեմբերեան շրջանին մէջ մթնոլորտը կը մնայ միշտ լարուած եւ կացութիւնը վտանգաւոր:

Ադրբեջանցիները կը գոցեն Ղազախ – Իջեւան երկաթուղիի երթեւեկը:

Գերագոյն Խորհուրդը տեւական կերպով իրազեկ կը մնայ կացութեան եւ նոյն ատեն կը շարունակէ դրազիլ հոչակագրով որուն չուրջ տարակարծութիւնները չեն պակսիր:

22 – Նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կը մեկնի Իջեւան ու տեսակցութիւն կ'ունենայ Խորհրդային Ներքին Նախարարութեան ուժերու հրամանատար՝ Շատալինի հետ: Դէպքերը կը հանդարտին որոշ չափով Նոյեմբերեանի շրջանին մէջ:

Գերագոյն Խորհուրդի նիստը չատ բուռն է: Վէճերը կը տանին մուր բնոյթ հոգեհակագրի մէջ ցեղասպանութեան վերաբերեալ պարբերութեան խմբագրութեան չուրջ: Գերագոյն Խորհուրդը կ'ընտրէ «դիւանագիտութիւն, լեզու, կրթութիւն, մշակոյթ» յանձնաժողովի կազմը առանց սակայն կարենալ ընտրելու նախագահը, որուն որպէս միակ թեկնածու կը ներկայանայ՝ Ռաֆայէլ Իշխանեան:

23 — Ժամը 12·03–ին, Հայաստանի Նորընտիր Գերագոյն Խորհուրդը 183 ձայնով, երկու դէմ եւ երկու ձեռնպահ, կը քուէարկէ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ՀՌՉԱԿԱԳԻՐ»ը: Հայաստան կը դառնայ ինքնիշխան Պետութիւն «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ» անունին տակ, Իր դրօշով, Իր ազգային փառաւորով, Իր ինքնուրոյն քաղաքականութեամբ, Իր հարստատ օրէնքներով, Իր յատուկ Սահմանադրութեամբ...: Եւ Լեռնային Ղարաբաղը ամրագրական մաս կը կազմէ Հայաստանին...:

24 — Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահը՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան եւ քարտուղարը՝ Ա. Սահակեան կը ստորագրեն փաստաթուղթեր, վերաբերեալ Հայաստանի ԽՍՀ–ի վերանուանման, օրէնք Հայաստանի Հանրապետութեան պետական դրօշի մասին եւ որոշում Հայաստանի Հանրապետութեան զինանշանի եւ ազգային փառերգի մասին:

Խորհրդարանի նիստերու դահլիճին մէջ վար կ'առնուի Խորհրդային Հայաստանի դրօշը:

25 — Հանդիսաւոր արարողութիւն Լենինի հրապարակը: Գերագոյն Խորհուրդի եւ Նախարարաց Խորհուրդի չէնքերուն վրայ 70 տարիէ ի վեր ծածանող կարմիր – կապոյտ – կարմիր դրօշակները կը փոխարինուին կարմիր – կապոյտ – նարնջագոյն եռագոյններով, եւ Հայաստանի Պետական նուագախումբը կը նուագէ «ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ»: Ելոյթներ կ'ունենան Գերագոյն Խորհուրդի չէնքին առջեւ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան եւ Նախարարաց Խորհուրդի չէնքին առջեւ՝ Վազգէն Մանուկեան:

Գերագոյն Խորհուրդը կը շարունակէ իր նստաշրջանը զբաղելով յանձնախումբերու կազմով: Գիւտութիւն, կրթութիւն, լեզու եւ մշակոյթ յանձնախումբի նախագահ կ'ընտրուի՝ Ռաֆայէլ Ղազարեան:

Ռ. Ա. Կուսակցութեան կեդրոնական վարչութիւնը, յատուկ հաղորդագրութեամբ, Հայաստանի Անկախ Պետականութեան հաստատման գործընթացի հրաւիրման առիթով ողջոյնի խօսք կ'ուղղէ Հայաստանի Նոր Հանրապետութեան:

26 — Քաղաքացիական պիտակցութենէ զուրկ արկածախնդիրներ կը շարունակեն իրենց գաւազիր գործունէութիւնները Երեւանի եւ դիւղերուն մէջ, նպատակ ունենալով ձախողեցնել նոր իշխանութիւնը իր արշէն բարդ առաքելութեան մէջ: Հայ Ազգ. Բանակը իր զրդռիչ արտայայտութիւններով կը միտի երկրի վիճակին անկայունացման: Անպատասխանատու ձեռնարկներով կը ծանրացնէ մթնոլորտը եւ անապահովութիւն կը ստեղծէ ամէն տեղ:

Կոմունիստական կուսակցութիւնը կը բռնապրաւէ եւ կ'ենթացնէ երկու թերթ՝ Խորհրդային Հայաստան վերանուանուած Հայաստան եւ Կոմունիստ թերթերը վերանուանուած Հայաստանի Ձայն:

27 — Միչտ լարուած կացութիւն եւ միջադէպեր: Կը պատահին ծանրակչիռ ճակատումներ ՀԱԲ–ի հետ:

Գերագոյն Խորհուրդի նիստերը վերաբերեալ յանձնախումբերու կազմին եւ նախագահներու ընտրութեան բաւական փոթորկալից են: Տնտեսական ինքնուրոյնացման եւ տնտեսական զարգացման յանձնախումբի նախագահ կ'ընտրուի ՀՀՇ–ի վարչութեան անդամ՝ Ե. Մովսիսեան, եւ Ֆինանսական ու պիւտճէի յանձնախումբի նախագահ՝ Տ. Սարգսեան:

28 — Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, Բարդէն Արարքցեան եւ Վազգէն Մանուկեան այցելութիւն մը կատան Ամենայն Հայոց Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին:

Գերագոյն Խորհուրդի նիստին փոխ – նախագահ՝ Բարդէն Արարքցեան կը պարզէ Գետաչէնի չատ մտահոգիչ վիճակը:

ՀԱԲ–ը կը շարունակէ իր ծայրայեղ, դինեալ եւ սանձարձակ գործողութիւնները Երեւանի մէջ, ուր կացութիւնը կը դառնայ ծանրակչիռ: Իր ջոկատները կ'անցնին ուղղակի ահաբեկչական արարքներու: Կառք մը, ուժգին բախումով կը վիրաւորէ Ռաֆայէլ Իշխանեանը որ կը վիրաւորուի դլուխէն եւ ոտքէն: Կը որոշուի Երեւանի 26 Կոմիսարներու չրջանի վառելանիւթի կայանը ուր կը վիրաւորուին պահպանութեան ջոկատի անդամներ: ՀԱԲ–ի կեդրոնին առջեւ, ՀԱԲ–ի մարդիկը կը կրակեն երեսփոխան՝ Վիկտոր Այվազեանի եւ հանրային կարգի պահպանութեան ջոկատի անդամ՝ Գեղամ Մինասեանի սրտին մօտ՝ երկուքն ալ ծանր վիրաւորներ:

29 — Գերագոյն Խորհուրդը իր օրուան նիստը կը սկսի յոտնկայս մէկ վայրկեան լռութեամբ ի յիչատակ զինչերուան երկու երիտասարդ զոհերուն՝ Վ. Այվազեանի եւ Գ. Մինասեանի: Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կը կատարէ կացութեան վերլուծում մը եւ Նախարարաց Խորհուրդին Նախագահին հետ համատեղ կ'առաջարկէ Գերագոյն Խորհուրդին «Հայաստանի Հանրապետութեան ողջ տարածքին վրայ արտակարգ վիճակի հռչակում»: Խորհրդարանը 170 թեր, զէրօ դէմ եւ 2 ձեռնպահ կը յայտնէ իր համաձայնութիւնը եւ առաջարկը կը դառնայ որոշում: Կը հաստատուի լուսարձել ժամը 22–էն 6: ՀԱԲ–ը կը կազմալուծուի եւ վերջնագիր կը տրուի զէնքերու եւ զինամթերքի յանձնումին նոյն օրը ժամը 22–ին: Զէնք յանձնողները ազատ կը մնան քրէական պատասխանատուութենէ, իսկ չենթարկուողները կը պատժուին համաձայն օրէնքի տրամադրութիւններուն: Ներքին նախարարը՝ Լ. Գալստեան կը հեռացուի

«ԷՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԵՐՆԵՅՇՆԼ»Ի ՏԵՂԵԿԱԳՐԵՆ

ՋՈՒՅՑԵՐԻԱ

Մարզկային իրաւունքներու մարզին մէջ գործած ոտնձգութիւններու պարագաներով լեցուն այս հատորին մէջ զարմացողը է հանդիպիլ այս երկրին անունին եւս, Սակայն առաջին տողերու ընթերցումէն իսկ յայտնի կ'ըլլայ թէ հարցը բոլորովին այլ հանգամանք կը պարզէ ու կը տարբերի մարզկային իրաւանց ընթացիկ ոտնձգութիւններէն: Ջուիցերիան իր պաշտօնէն եւ Նախարարաց Խորհուրդի Նախագահը՝ Վ. Մանուկեան Ներքին Նախարարութեան պաշտօնատար կը նշանակէ Ա. տեղակալ՝ Գ. Ղազարեան:

Այս ծանրակշիռ պահերուն Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան գօրավիգ կը կանգնին բազմարիւր կազմակերպութիւններ, համբաւորմներ թէ անհատներ: Հ.Յ.Դ.–ը յատուկ յայտարարութեամբ մը նեցուկ կը կանգնի Գեր. Խորհուրդին:

30 — ՀԱՒ–ի ղեկավարները վերջնագրի երկարացում կ'ուզեն, կը խօսակցին Գերագոյն Խորհուրդի կեդրոնին հետ, եւ առաւօտեան ժամը 4–ին կ'ընդունին կազմալուծումը եւ զուրս կուգան իրենց Կեդրոնէն, դիմաւորութեամբ՝ Ռ. Վասիլեանի եւ Վ. Վարդանեանի: Կը յանձնեն մեծ քանակութեամբ զէնք եւ զինամթերք: Սակայն, մարտիկներէն մաս մը կը փախչի զէնքերով: Հեռատեսիլէն կը տիրոջ Վասիլեանի եւ Վարդանեանի անձնատուութիւնը եւ իրենց յայտարարութիւնն ու հրահանգները զէնքերը յանձնելու:

Անդարմանելին տեղի չունենար:

31 — Հանգարտութիւնը կը սկսի տիրել Հայաստանի ամբողջ տարածքին վրայ: Սակայն, դեռ լուսաբացէն կը մնայ ի զօրու ցորչափ բոլոր զէնքերը չեն յանձնուած: Գերագոյն Խորհուրդը կ'ընտրէ արտաքին յարաբերութեանց յանձնախումբի նախագահ՝ Դաւիթ Վարդանեան, բայց լատուական յանձնախումբի նախագահի համար երկու թեկնածուները՝ Մերուժան Ծէր – Գուլանեան եւ Կամօ Վարդանեան կը մնան հաւասար 82 ձայնով:

Նաւ ծանր վիճակ կը տիրէ Շահումեան եւ Գետաշէն: Ազերիները խուճապի կը մատնեն հայ բնակչութիւնը, որպէսզի տիպարի մեկնիլ:

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ի ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Օգոստոս 23 – 26–ին, Աթէնքի մէջ (Յունաստան), Համազգային Հայ Կրթական եւ Մշակութային Միութիւնը դումարեց իր առաջին պատգամաւորական ժողովը: «Համազգային»ի հիմնադրութենէն 62 տարի ետք գումարուած պատգամաւորական ժողովը եկաւ հաստատելու միութեան համազգայնութիւն, այլեւ համահայկական կազմակերպական կառոյցը. որդեգրեց համապատասխան նոր կանոնագրութիւն. վերահաստատեց ու ընդլայնեց «Համազգային»ի գործունէութեան մարզերը. առաջադուց «Համազգային»ի առաջին ժողովի կեդրոնական վարչութիւնը:

Պատգամաւորական ժողովը իր բացման նիստին իսկ կարեւորութեամբ կանգ տուաւ Հայրենի հայութեան կեանքին ներս պարզուող պատմական վերածնունդի փաստին առջեւ: Իրրեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դպրոցական ընկերքը եւ անոր հովանաւորութիւնը վայելող մշակութային միութիւնը՝ «Համազգային»ը աւելի քան ոլջունելի կը նկատէ Հայրենի Պետութեան վերանուանումը՝ իրրեւ Հայաստանի Հանրապետութիւն – Հայաստան. նոյնպէս 1918 Մայիս 28–ի Հայաստանի Հանրապետութեան Եռագոյն դրօշին որդեգրումը՝ իրրեւ մէկ երկրի պետական դրօշը, ինչպէս նաեւ ու մանաւանդ Ազատ, Անկախ եւ Միացեալ Հայաստանի մէկ տէրականին ընդդրկումը՝ իրրեւ վախճանական նպատակը հայ ժողովուրդի համազգային երթին: Ի վերջոյ, դուռը կը բացուի Շանթերու, Ազրալեաններու, Օհանջանեաններու եւ անոնց ընկերներու մեծ երազին իրականացման առջեւ, հայրենի մեր ժողովուրդի ծոյլին մէջ զօրծելու հնարաւորութիւններ բանալով Անկախ Հայաստանի Հանրապետութիւնը կերտած նուիրեալներու սերունդին ծըռնդը եղող «Համազգային»ին առջեւ:

Առ այդ՝ պատգամաւորական ժողովը իր օրակարգերը քննեց եւ լուծեց, մեկնելով թէ՛ «Համազգային»ի կազմակերպութեան համահայկական կառոյցը ամուր հիմերու վրայ դնելու հրամայականէն, թէ մշակութային մեր գործունէութիւնը Հայրենիքի մէջ եւս ներմուծելու կարելիութիւններէն, ճշդեց գլխաւոր ակզբունքները յատկիկայ քառամեակի «Համազգային»ի գործունէութեան:

– Ընդհանրական պահանջ նկատեց մեր ժամանակներու ոգիով գործելու, մշակութային որակ ստեղծելու եւ այդ ճամբով մեր ժողովուրդին եւ յատկապէս նոր սերունդներուն մօտ տարածելու, ժողովրդականացնելու հայ մշակութային արժէքները:

– Շեշտեց «Համազգային»ի ճեմարաններուն, կրթական, հրատարակչական թէ գեղարուեստական հիմնարկներուն բոլոր ուժերով զօրավիգ կանգնելու, ինչպէս նաեւ նոր ճեմարաններու հիմնադրութեան մասին մտածելու անհրաժեշտութիւնը, ընդգծելով որ նոր սերունդներու հայեցի կազմաւորման մէջ անփոխարինելի է անոնց առաքելութիւնը:

– Ամբողջական քայլերանքի արժանի դատ «Համազգային»ի կողմէ ստեղծուած ու գործած գեղարուեստական ու մշակութային միաւորները՝ անոնց մակարդակի կատարելագործման ի խնդիր գործելու եւ զանոնք չըլլանալ – չըլլան գործուղելու ու ամբողջ Հայաստանի ծանօթացնելու պահանջ դնելով:

Պատգամաւորական ժողովը միաժամանակ անդրադարձաւ «Համազգային»ը յուզող կազմակերպական հարցերուն: Ընդգծեց միութեան մանաւանդ անդամները առաւել աշխուժացնելու պահանջը՝ ներկայ հանգրուանի մարտահրաւէրներէն ընդունուելու ընդունակութեամբ օժտելու հրամայականէն մեկնելով:

Ժողովը յատկապէս անդրադարձաւ «Համազգային»ի գործունէութիւնը տըւեալ ամուր հիմերու վրայ դնելու անհ. ժեշտութեան: Առաջնահերթ նկատեց մշակութային հիմնադրամի մը (մէկ միլիոն տոլար) ստեղծումը, որպէսզի իր կոչումին համապատասխան գործ եւ որակ ստեղծելու նիւթական հնարաւորութենէն չզրկուի «Համազգային»ը: Ընդունեցաւ պարտք դնել միութեան բոլոր կազմերուն, միաւորներուն եւ անդամներուն վրայ, որ յառաջիկայ քառամեակի իրենց աշխատանքներուն մէջ բացառիկ տեղ տան այս առաջարկի իրականացման:

Հայ ժողովուրդի պատմութեան կարեւոր մէկ հանգրուանին՝ Հայաստանի ազգային – քաղաքական վերածնունդին զուգադիպելով, «Համազգային»ի պատգամաւորական Ա. ժողովը իր կարգին ընթացաւ վերանորոգման պահանջը չեչոդ մթնոլորտի մը մէջ: Ժողովը դէմ – յանդիման զրուեցաւ վաթսունամեայ «Համազգային»ը իր չարքերով, ծառայեցնելու ու գործունէութեամբ վերաթարմացընելու հրամայականին առջեւ: Առ այդ՝ ժողովը իր աշխատանքներու աւարտին որոշեց կոչ ուղղել թէ՛ հայրենի մտաւորականութեան հետ մշակութային գործունէութեան, թէ՛ «Համազգային»ի հանգուստ աւանդներուն տէր կանգնելու եւ անոնց պահպանման ու զարգացման ի խնդիր հայկական գործաշարժ:

Վերանորոգ հաւատքով ու նուիրումով չարունակենք «Համազգային»ի վեհ գործը՝ կ'ապաս հայ մշակոյթի կենսունակութեան եւ հարատեւման:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Աթէնք
Օգոստոս 26

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԿԷՄԷՐԷԿԻ

5.– Վիսալու, 220 *տուն*: *Եկեղեցին Ս. Յակոբ՝ ուր կը պաշտօնավարէ հն*

Արսէն Քահանայ Արմաղանեան եւ Եւոլոմ Քահանայ, *բախտակից Ղարակէօլի երէցներուն*: *Վկայակից են Լիսանլուի երեւելիներէն Պապոյեան եւ Քէօչկէրեան Զրիպորներ, Պօղոս Շէքիրճեան, Թորոս Պղտեեան, Համբար Տէմիրճեան, Մատօ Պապոյեան, Առաքել Սարգիսեան եւայլն*: *Գիւղացոր ջարդարարք՝ Ղարակէօլի մէջ սպաննուած երկու անձինք (այս տեղեկու-թիւնները քաղուած են ղարակէօլցի Լուսարեւէն)*:

6.– Թէմմէն, 124 *տուն*: *Եկեղեցին Ս. Աստուածածին*: *Կ'անպիտանանք երէցը*:

7.– Պուրհան, 140 *տուն*: *Եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Խորէն Քահանայ Համբարձումեան.– *Պուրհանէն վերապրող Մխրճման (այժմ Պոլիս) կը պատմէ մեզ հետեւեալները.– Տեղւոյն ջարդարարներէն Քիւֆթի օղլու Գանլը Մէհմէտ՝ որ առանց չափազանցութեան 500 Հայ մորթած է, այս երէցը մէկ ժամուան տեղ չարչարելով բաղեցնելէ վերջ՝ գիրկը շուն մը տնած է որպէսզի կ'ուտէ...: Ցետոյ սպաննած է զայն, մարմինն ալ մորթազերծ ընելով: Միեւնոյն հրէշն էր որ պուրհանցի յայտնի ազգայիններ մինչեւ կէս մէջքերնին քարկոյտի մէջ թաղեց եւ ճակատներուն նշան առաւ: Արբանեակներն էին Զէփնի գիւղէն Գարա Հասան, Կիւնիւիւկ Հասան օղլու Էօմէր Օսման, Միւֆթի օղլու Հաֆը Էմին եւ Գարագօլ Թօմանտաները Հապիպ՝ որուն մորթածները հաչիւ դուրս են: Զոհերէն յիշենք՝ Ռուբէն եւ Քէօսէ Օհան Գաս – պարեան (երկուքն ալ ըէս), առեւտրականները՝ Մահտեսի Կարապետ Պարսամեան, Աբրահիմ Սարաճեան, կէմիչկիկի ուսուցիչ Կակազեան եւայլն*:

8.– Տէնտիլ, 250 *տուն*: *Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին*

Յարութիւն, Սիդուանոս եւ Երանոս Քահանաները.– *Երեքը միասին կը ձերբակալուին եւ ոտկայլի տանջանքներ կրելէ վերջ կը նահատակուին ոճիրկան – զինուորներով Հասան Հիւսէյինի ձեռամբ՝ տեղւոյն երեւելեաց հետ, որք են. Պօղոս Գուլումճեան, Պօղոս Փէհլիվանեան, Դանիէլ Գօճապաշեան, Մակար Տրշախճեան եւայլն*: *Ջարդարարք՝ Զէփնիի ոստիկանատան պետ Հապիպ Օնպաշը, Միւֆթի օղլու Գանլը Մէհմէտ, Տէնտիլի վերօք՝ Սըղըր գիւղէն Սէյտուլլահ, Օսման եւ Մէմիկ Քէհեաններ, Համտի եւ Սէյիտ Ալի*: *Այս սպաննութիւններէն վերջ, ահաբեկ ժողովուրդը կ'երթայ ապաստանիլ գիւղին վերեւ «Ճարաս» կոչուած ամուր քարայրը, զէնքով դիմադրելով յարձակմանցը թշնամիին՝ որ թնդանօթ իսկ կը բերէ, բայց ռումբերը չեն զօրեր քանդել այդ վիմեղէն բնական ամրոցը: Քարայրին մէջ կուտուղ ուժերը կը վարէր Մանուկ Քէչիճեան (որուն պիտի հանդիպինք Զէփնիի մէջ)*: *Քաջարի տէհնտիլցիք չարաթներ վերջ միայն անձնատուր կ'ըլլան՝ ջուրի չգոյութեան պատճառաւ եւ մեծամասնութեամբ կը կոտորուին կատղած խուժանէն*: *Շապին Գարահիսարի գիւղացիական կռիւին մանրանկարն էր Տէնտիլի ժողովուրդինը*: *Մէջերնուն չորս հոգի կը յաջողին պաշարման շղթան կտրել եւ երթալ միանալ Պօղազլեանի Զաք գիւղի հերոս մարտիկներուն՝ Ագ Տաղ*: *Ահատասիկ անոնց անունները*: *Սեդրակ Շատօհեան, Աբրահիմ Աչառուրեան, Տօնիկ Պօղոսեան եւ Համբար Գօճապաշեան (որոնց պիտի հանդիպինք անդրէն, Զարչամպայի Քապա ձէվիզ գիւղի կռուողներուն խառնուած)*:

9.– Զէփնի, Պուրհանէն 1 ժամ հեռու, 200 *տուն*: *Եկեղեցին Ս. Փրկիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Վահան Քահանայ, *իր հօտին հետ նահատակ*:

Զէփնիի երեւելիներէն էր Մանուկ Քէչիճեան, Սասնոյ կռիւներուն ալ մասնակցող անկուն գործիչ մը, որ Տէնտիլի քարայրը կ'ապաստանի եւ կռուտղ ոգերքը կը վարէ: Եղբայրը Մելքոնեզեկ, Զաթ գիւղի հերոսամարտին խառնուած, թէեւ կը յաջողի գիշերանց ազատել «տարէմ» տարուած իր կողակիցը, բայց երկու ամիս վերջ կը սպաննուի անոր հետ: Զէփնիի յայտնի տոհերէն յիշենք՝ Գալուստ Ասլանեան, Առաքել Զէքոյեան, Առաքել Փանոսեան եւ Մարկոս Քէչիճեան (վերջին երկուքը ըէս): Վերապրող եւ Անդրանիկի խումբին մէջ ծառայողներ՝ Միքայէլ Զէքիեան, Միհրան Մատիկեան, Գալուստ Կէլիկեան, Մարտիրոս եւ Աբրին Պաթմանեան, Կլուխէնկ Սէրվէրեան, Վարդան Տէլի – Գալփաղեան (այժմ Պոլիս):

10.– Ալա Քիլիսէ, 40 *տուն*: *Եկեղեցին Ս. Յակոբ՝ ուր կը պաշտօնավարէր*

Եւագր Քահանայ Գարամանուկեան, *նահատակ*:

11.– Թէմէնիւճ, 30 *տուն*: *Եկեղեցին Ս. Գէորգ*:

12.– Պալա Էօզիւ, 4 *տուն*:

13.– Փաշագեղ, 53 *տուն*: *Եկեղեցին Ս. Գէորգ*:

14.– Բաթրին, 109 *տուն*: *Եկեղեցին Ս. Աստուածածին*:

15.– Գուրտլը Գայա, 41 *տուն*: *Եկեղեցին Ս. Փրկիչ*:

16.– Ղանթարօզ, 73 *տուն*: *Եկեղեցին Ս. Թորոս*:

17.– Ղազու Մաղարա, 113 *տուն*: *Եկեղեցին Սուրբ Յակոբ*:

(Շար. 88)

(Շար. Ա. էջէն)

չիւում օգտակար է, քանի որ մերձեցումին կը սպասէ։

ԱՅԱՋ ՄՈՒԹԱՖԻՐՈՎ. – *Ես ծայր առաջին դրականօրէն կը դիտեմ այդ նախաձեռնութիւնը։*

Հ. – Ո՞ր հարցերուն պէտք է նախապատրաստուի։

Լ. ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ. – *Ղարաբաղի ինքնորոշումին։ Միւս բոլոր հարցերը որոնք պոյուքիւն ունին Հայաստանի ու Ադրբեջանի միջեւ, կախում ունին այդ հիմնական հարցին լուծումէն։*

Ա. ՄՈՒԹԱՖԻՐՈՎ. – *Անհրաժեշտ է բանեղծուած կացութեան վերլուծումը ու այդ հիմերուն վրայ կնճիռին լուծումի համապատասխանութիւնը։ Անշուշտ, առանց իրարու ներքին գործերուն մէջամտելու։*

Հ. – *Կը խնդրենք որ երեքական երեսփոխանի անուն տաք, որպէսզի կրնայինք ենթարկումի մը մասնակցիլ։*

Լ. ՏԷՐ – ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ. – *Կուտամ Հայաստանի այն երեք երեսփոխաններուն անունները որոնք իրենք հաճոյքով յանձն առած են նման հանդիպումի մը մասնակցիլ։ Դաւիթ Վարդանեան՝ ՀՀՇ–ի նախագահ, Աչոտ Ոսկանեան՝ Հայաստանի Գեղարուեստի Միութիւններու Մանուագային յանձնախումբի նախագահ, Սուրէն Զուլեան՝ Բանասիրական Գիտութիւններու տոքթէօր։*

Ա. ՄՈՒԹԱՖԻՐՈՎ. – *Ես հաճոյքով կուտամ Ադրբեջանի այն երեք երեսփոխաններուն անունները որոնք պատրաստ են գալու «Մոսկովեան Նորութիւններ»ու խմբագրատունը։ Մագսուտ Իպրահիմբէկով՝ դրող, Ջամիլ Գուլիեւ՝ Ադրբեջանի Գիտութիւններու ակադեմիային փոխնախագահ, Թոֆիկ Քոչարլի՝ ակադեմիկոս։*

***

ԶԻՆԱԹԱՓՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Գերագոյն Խորհուրդի Սեպտեմբեր 1–ի նիստին խօսք առած է «Սասունցի Դաւիթ» կազմակերպութեան ընդհանուր խորհուրդի նախագահը Մ. Մարտիրոսեան ու յայտնած՝ խորհուրդին կողմէ նոյն օրն իսկ առնուած հետեւեալ որոշումները։

Ա.– Լուծարքի ենթարկել «Սասունցի Դաւիթ» կազմակերպութեան զինեալ ջոկատները,

Բ.– Անոնց զէնքերը դնել Գերագոյն Խորհուրդին տրամադրութեան տակ,

Գ.– Կոչ ուղղել միւս բոլոր զինեալ խումբերուն որ հետեւին այս օրինակին ու այդպիսով զօրավիգ կանգնին նորատեղծ Խորհրդարանին։

***

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՕԴԱԿԱՅԱՆԸ

Սեպտեմբեր 3–ին «Պրաւդա» թերթը լուր մը հաղորդած է թէ երեւանէն օդային ճամբով զէնք կը ղրկուի Ստեփանակերտ։ Ուստի եւ Ադրբեջանի կառավարութիւնը որոշած է Սեպտեմբեր 4–էն սկսեալ մարզատարբ օդանաւերու թիւը կրճատել եւ հասցնել չորսի։

Նոյն օրը Արցախի հայ իշխանութիւնները դիմած են Խորհրդային Միութեան Նորքին Գործոց նախարար՝ Վ. Բակատինի ու Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահ Լեւոն Տէր–Պետրոսեանի հետ եւ խնդրած որ «Պրաւդա»ի հրապարակումը ակնյայտօրէն սադրիչ բնոյթ ունի եւ որ Սեպտեմբեր 4–ին հաւանաբար օդակայանը ռմբոզեն Ադրբեջանի կառավարութեան ներկայացուցիչները։ Աւելի ուշ, Արցախի զեկավարները հանդիպում մը ունեցած են Հրամանատարական առաժամեայ պաշտօնակատար Վ. Օվչինիկովի հետ։ Անոնք յայտնած են թէ օդային փոխադրութիւնը Արցախի համար կեանքի միակ ճամբան է։ Պէտք է ամէն ինչ ընել որ այդ կապը չկտրուի։ Օվչինիկովի պատասխանը այն եղած է որ ներքին գործերը չեն մէջամտեր քաղաքացիական օդանաւութեան գործերուն եւ բնականաբար, չեն որոշեր թռիչքներու թիւը։ Ան ըսած է թէ մինչեւ այսօր օդային փոխադրամիջոցով զէնքի փոխադրութեան թէկուզ մէկ դէպք չէ արձանագրուած եւ անհասկնալի է թէ իրենցմէ դատ ով կրնար նման տեղեկութիւններ տալ թերթին։ Յամենայն դէպս, ըսած է Օվչինիկով, ես պրահապատ կառքեր չեմ հաներ թռիչքի դաշտին վրայ։

Սեպտեմբեր 4–ին հայ զեկավարները, ինչպէս նաեւ Բաքուի ներկայացուցիչները զգացած են օդակայան։ Զորօրդ օդանաւէն եռք թռիչքի դաշտին վրայ յայտնուած է պրահապատ կառք մը, մինչ Երեւանէն եկած երկու օդանաւ եւս կը պատրաստուին էջք կատարել։ Տեղւոյն իշխանութիւնները անմիջապէս կապուած են Խորհրդային Միութեան քաղաքացիական օդագնացութեան փոխ – նախարարին հետ, որ յայտնած է թէ ոչ ոք իրաւունք ունի թռիչքները սահմանափակելու։

Խորհրդային Միութեան Արցախէն ընտրուած պատգամաւոր Վաչագան Գրիգորեան կ'ըսէ հետեւեալը.

«Մենք կապուեցանք նաեւ Նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի հետ եւ խնդրեցինք որ այդ մասին յայտնէ Ներքին նախարար Բակատինի։ Բառացիօրէն քանի մը վայրկեան յետոյ պրահապատ կառքը հեռացաւ թռիչքի դաշտէն։ Ճամբորդները կրցան օդանաւէն դուրս ելլել»։

***

Սեպտեմբեր 5–ին, Ստեփանակերտի օդակայանին մէջ կրկնուած է նոյն անօրինութիւնը։ Հայաստանէն հոն եկած ութ օդանաւներէն միայն չորսը վերադարձած են։ Միւս օդանաւներուն անձնակազմերուն հրաման տրուած է երեւան մեկնիլ առանց ճամբորդներուն։ Հայ օդաչուները չեն ենթարկուած հրամանին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս թատերական մասնաճիւղը վերամուտի առաջին ժողովը կը գումարէ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 15, ժամը 15–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի Շաբաթ օրուան դպրոցին համար կը փնտռուի հայկական պարերու փարձառու պարուսոյց մը։

Հետաքրքրուղները կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն։

74 – 85 – 12 – 69
74 – 85 – 61 – 33

***

ՈՒՍՈՒՑԻՉ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Ֆր. Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը իր Միօրեայ դպրոցին համար կը փնտռէ հայերէն լեզուի 2 դասատու։

Դասերը տեղի կ'ունենան Շաբաթ, կէսօրէ վերջ։

Կը խնդրուի չուառով հեռաձայնել իրիկուններըը ժամը 8–էն վերջ։

ՏԻԿԻՆՆԵՐ՝ ՄԱՎԵԱՆԻ՝
45 – 74 – 34 – 78
կամ ՓՈՒՐԹԻԻՆԻ՝
45 – 84 – 57 – 18

NOYAG
ARMENIAN BRANDY

Société Import/Export
recherche, dans le cadre du lancement du brandy arménien NOYAG,

VRP Multicartes
(sur toute la France)

chargés de diffuser la boisson qui a conquis l'Union Soviétique depuis des décennies.
Sous son mystérieux packaging, NOYAG (source de Noé) cache un goût exquis issu d'une tradition millénaire.

Distributeur exclusif en France :
Orient Contemporain
1 rue Chabanais
75002 Paris
Tel. (1) 42 86 85 89 / 42 86 89 65

INALCO

SECTION D'ETUDES ARMENIENNES

INSCRIPTIONS

Inscriptions en 1er cycle 2ème année et en 2ème cycle: du 10 au 27 septembre

Inscriptions des auditeurs libres: du 3 septembre au 14 décembre.

Les inscriptions ont lieu à l'INALCO
2, rue de Lille, 75006 Paris

LANGUE ARMENIENNE
(matin et après-midi)

Arménien occidental moderne: grammaire (M. Kouymjian). Lundi

Arménien occidental moderne: phonétique, morphologie, vocabulaire, langue parlée (M. Boyadjian) Lundi et Vendredi

Arménien classique (M. Kouymjian). Lundi

Arménien oriental: grammaire et textes (Mme Apoyan). Mardi

Textes littéraires en arménien occidental et oriental (M. Beledian). Mardi

Composition littéraire et littérature arménienne moderne (M. Boyadjian). Mardi.

CIVILISATION ARMENIENNE
(après-midi et soir)

UA151 Initiation à l'histoire et à la civilisation arméniennes (M. Kouymjian)..
Lundi 18h30-20h (1er semestre)
UA152 La diaspora arménienne et sa littérature (M. Beledian). Mardi 18h30 - 20h30 (2ème semestre)
UA153 Histoire de l'Arménie moderne (M. Kévorkian).
Mardi 18h30 - 20h30 à la Bibliothèque Nubar (1er semestre)
UA154 Histoire de l'Arménie soviétique (Mme Mouradian). Lundi 14h00 - 16h00 (1er semestre)
UA157 L'art et l'iconographie arméniens : les miniatures. (M. Kouymjian).
Lundi 18h30- 20h(2e semestre).

Les cours ont lieu au Centre universitaire Dauphine sauf indication du contraire.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS ET TOUTES PRECISIONS SUR LES HORAIRES :
Tél. : 49 26 42 00 (INALCO)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդեւոյ սակագինը

Մսհազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք–Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻ

Մոնմորանսիի Տաթեւ վարժարանը կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 12, Չորեքշաբթի օր։

Հեռաձայնել՝ 34 – 17 – 14 – 39 *թիւին։*

***

ՇԱՒԻԼ

Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ միօրեայ հայկական վարժարանի վերամուտն է Սեպտեմբեր 12, Չորեքշաբթի առաւօտ։

Իսկ պաքալորէայի հետեւողներուն եւ չափահասներուն դասերը կը վերսկսին Սեպտ. 21, Ուրբաթ, ժամը 18 – 20·30։

Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան յիշեալ օրերը տեղւոյն վրայ։

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան՝
6, rue Père Komitas
92370 Chaville
Հեռաձայնել Չորեքշաբթի օրերը՝
47 – 09 – 23 – 18 *թիւին։*

ԴԻՒԱՆ

***

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ներկայիս կը հաղորդենք Ալֆորվիլի եւ մօտակայ արուարձաններուն մէջ բնակող յարգելի ծնողներուն թէ Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի Մանկապարտէզի բաժնին 1990 – 1991 տարեշրջանի վերամուտը կը կատարուի Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Արձանագրութիւնները կը կատարուին նոյն օրը։

Վարժարանը նախորդ տարիներու նման, կը չարունակէ ընդունիլ աշակերտներ Մանկապարտէզի չորս մակարդակներու համար։

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար կարելի է դիմել հետեւեալ հասցէին.–

EGLISE ARMENIENNE
4, rue Komitas — 94140 ALFORTVILLE
Հեռ. – 43 – 78 – 92 – 91։

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

***

Ա Ն Կ Ա Ն

ՆԱՐԵԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Անկէնի Նարեկ Միօրեայ Վարժարանի վերամուտն է Չորեքշաբթի, Սեպտ. 12, առաւօտեան ժամը 9·30–ին։

8, rue Félix Faure
95880 Enghien les Bains
Տեղեկութիւններու համար դիմել՝
Association NAREG
39, boulevard du Lac
95880 Enghien les Bains
tél. 34 17 29 26

***

ՎԻԷՆ

Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի զոյգ դասընթացքները 1990 – 1991–ի տարեշրջանին համար կը սկսին.–

Սեպտեմբեր 19, Չորեքշաբթի, ժամը 14·30–ին։

Սեպտեմբեր 22, Շաբաթ, ժամը 14·30–ին։

Մշակոյթի Տուն.–
9, rue du Cirque

Երթեւեկի դժուարութիւն ունեցողներուն համար մասնաւոր կարգադրութիւն։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԱՐԵՒԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ
SEPTEMBRE 12
MERCREDI
12 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՁ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.360 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.360

ՀԱՅԵՐԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ — GLI ARMENI IN ITALIA — ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԾՈՑ

ՓԱՏՈՎԱՅԻ ԵՒ Ս. ՂԱԶԱՐԻ ՀՈՅԳ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԲԱՑՈՒՄ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 9–ին, պաշտօնական անձնաւորութիւններէն զատ, խուռներամ բազմութիւն մը կը փութար Սուրբ Ղազար, ներկայ ըլլալու «Հայերը Իտալիոյ մէջ» ցուցահանդէսին վենետիկեան ճիւղին: Այս անգամ, Վենետկոյ զաւառի և քաղաքի պաշտօնատարները կուգային և մանաւորաբար Իտալիոյ Ծերակոյտի նախագահ՝ Ճիովաննի Սփատոլինիի ժամանումը բացառիկ չուք մը կուտար հանդիսութեան: Բերանացի թէ գրաւոր մամուլի, հեռատեսիլի եւ նաեւ օտար թղթակիցներու եւ չհնկալուած հոծ բազմութիւնը չուարտմի կ'ենթարկէր նոյնիսկ Միխիթարեան հայրերը: Ներկայ էր նաեւ Մոսկուայի Պատրիարքութեան հրատարակչական բաժնի վարիչը՝ մետրոպոլիտ՝ Պիմէնիմ:

Բացման արարողութիւնը տեղի կ'ունենար վանքին Մայր տաճարին մէջ, որ անշուշտ չատ փոքր կուգար եւ չատեր դուրս կը մնային, չկարենալով իսկ հետեւիլ արտասանուած ուղերձներուն, բարձրախօսի չգոյութեան պատճառով: Պէտք է ըսել թէ այս միջոցին, ինչպէս ամէն տարի նոյն օրերուն, տեղի կ'ունենայ Վենետիկի չարժանկարի Պիէննալէն եւ կարելի չէր եղած տեղի կատարեալ կազմակերպութիւն մը նախատեսել:

Ժամը ճիշդ 11–ին, Միխիթարեան առաջնորդը՝ Հայր Ներսէս Տէր – Ներսէսեան կ'ողջունէր Ծերակոյտի նախագահին ժամանումը, որու եւ պաշտօնական այլ անձնաւորութիւններու հետ, մուտք կը գործէր Մայր տաճար:

Իր խօսքին մէջ, Հայր Ներսէս Տէր – Ներսէսեան յիշեցնէ եռք Իտալիոյ Հանրապետութեան Նախագահ՝ Ճնաուոլիի այցելութիւնը 1948–ին, հակիրճ պատմականը կ'ընէր, ոչ թէ հայ ժողովուրդի պատմութեան ընդհանրապէս, այլ Հայերու ներկայութեան Իտալիոյ մէջ, դարերէ ի վեր, յիշելով առաջին հայերէն գիրքի տպագրութիւնը 1511–12–ին ու մինչեւ մեր օրերը, ծանրանալով անշուշտ Միխիթար Աբբահօր եւ իր միաբան եղբայրներու հաստատման գրեթէ 300 տարի առաջ: Առաջնորդ հայրը յայտնեց նաեւ թէ այս փոքրիկ Հայաստանը սիրան խակ է հայ ժողովուրդին Հայաստանի թէ Սփիւռքի մէջ եւ Հայերը իրենց երկրորդ Հայրենիքը կը նկատեն Իտալիան: Հայր Ներսէս ողջունելով ի մասնաւորի Ծերակոյտի նախագահը յիշեց թէ ան, 1975–ին, որպէս ենթանախարար մշակութային ինչքերու անմիջապէս կարեւոր յաւակցում մը ըրած էր հրդեհէն ծանրօրէն վնասուած վանքին, ինչ որ թոյլ տուած էր առաջին արագ նորոգութիւն մը: Վարդապետը կապ մը գտաւ Նախագահ Սփատոլինիի եւ Հայերու միջեւ, յիշելով թէ ֆլորենցացիակ նախագահին տունը հեռու չէ երբեմնի Հայոց Ս. Մինաս եկեղեցիէն: Հայր Ներսէս ողջոյնի եւ շնորհակալութեան խօսք ըսաւ նաեւ ներկայ այլ պաշտօնական անձնաւորութեանց, ուսս մետրոպոլիտին (որ յիշած էր թէ մտերիմ բարեկամ է վազգէն Ա.ի), մամուլին, որ չատ լաւ տեղ տուաւ եւ կուտայ այս գոյգ ցուցահանդէսներուն, իտալական իշխանութեանց եւ ժողովուրդին, որ միշտ իր ջերմ համախոհութիւնը արտայայտած է հայ ժողովուրդի հանդէպ: Օրն ալ չատ յատկանշական էր, քանի ինչպէս քանիցս յիշուած էր Միխիթարեան Պոլիս հիմնադրութեան թուականն էր, նաեւ իր թիւերով՝ 9 – 9 – 990: Վարդապետը իր ելոյթին ընթացքին հայերէն ալ ողջունեց ու բարի գալուստ մաղթեց ներկայ Հայերուն, որոնք, հոս ալ, փոքրամասնութիւն էին, ինչ որ լաւ երեւոյթ մըն էր, քանի կարեւորը հայկական կէթոյէն դուրս ելլելն է եւ օտար աշխարհին ծանօթացնել հայ մշակոյթը եւ այդ առըն – չուեթամբ աւելորդ է կրկնել թէ Միխիթարեան Միաբանութեան դերն ու աշխատանքը անփոխարինելի են: Կը բաւէր ներկայ ըլլալ Փատովա թէ Ս. Ղազար, անդրադառնալու համար այդ իրողութեան եւ հաստատելու այն վարկը, զոր կը վայելէն Միխիթարեան հայրերը Իտալացիներու մօտ:

Հայր Ներսէսի յաջորդեց նախաձեռնող կազմակերպութեան կառուիսմ էթ Սփէսի նախագահը՝ Ալպէրթօ Մոնթիքոնէ, որ ինչպէս նախորդ օրը պարզեց կազմակերպութեան նպատակը, չեշտելով թէ ցուցահանդէսը չէր վերաբերեր Հայերու ընդհանրապէս, այլ՝ Հայերու Իտալիոյ մէջ: Այս անգամ ալ յիշեց այն ահաւոր ցեղասպանութիւնը որու զոհ դնաց Հայ ժողովուրդը 1915–ին:

Ասոնք առին նաեւ Վենետիկի քաղաքապետը՝ Ուկօ Պէռկամօ եւ Վենետկոյ զաւառի մշակոյթի բաժանմունքի վարիչը՝ Ալպէրթօ Թէսէռինէ:

Երկուքն ալ չեշտեցին մշակութային մեծ դէպքը, որ կը ներկայացնէր այս ցուցահանդէսը, որու սիրով իր օժանդակութիւնը բերած էր Վենետիկ:

Հուսկ խօսք առաւ Ծերակոյտի Նախագահը՝ Ճիովաննի Սփատոլինի (հանրապետական) որ նախ մեծարեց այս կղզին, որ պահպանած էր մշակոյթն ու կրօնքը ու կը չարունակէ աւանդութիւնը: Ապա, անդրադարձաւ Հայոց պատմութեան, 1915–ի ցեղասպանութեան, ժողովուրդին դառն ճակատագրին, ժողովուրդ մը որ ցիրուցան եղաւ, որ աւելի մեծ է թիւով դուրսը, քան՝ իր իսկ Հայրենիքին մէջ: Ըսաւ թէ մօտէն հետեւած են դորբաչով-եան փոխակերպումներուն, թէ այդ բոլոր հարցերն ալ կը նկատեն իրենց հարցերը եւ կոչ ըրաւ համայն աշխարհին որ նեցուկ ըլլայ Հայ ժողովուրդին:

Արարողութեան աւարտին, Հայր Ներսէսի ընկերակցութեամբ Ծերակոյտի նախագահը եւ պաշտօնական անձնաւորութիւնները այցելեցին ցուցահանդէսը, ուր վանքին հարուստ հաւաքածոները աւելի արժեւորուած են այս ցուցադրութիւններով: Ապա, Հայր Ներսէս եւ Նախագահ Սփատոլինի դուրս – դիմի քաշուեցան հիւրասրահը, ուր Նախագահը չատ դնահատեց իրեն հրամցուած վանքին աւանդական վարդանոյշը (իր այս դնահատանքը եւ կրկին անգամ համոեցը մատնուրաբար կը յիշուէին Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 10–ի վենետիկեան երկու օրաթերթերուն մէջ): Սփատոլինի վանքին նուիրեց արծաթեայ դեղեցիկ վերարտադրութիւն մը Ծերակոյտին, Հայր Ներսէս ալ նոր լոյս տեսած Մանրանկարչութեան որակաւոր եւ չքեղ տպագրութեամբ պատրաստուած Բ. հատորը:

Այդ միջոցին խուռներամ բազմութիւնը կ'այցելէր ցուցահանդէսը եւ հաղիւ ժամը 14–ի չուրջ է, որ կը մեկնէր: Ժամ մը եռք, կը հասնէր ծայրէ ծայր լեցուած նաւը, որ կը բերէր հարիւրաւոր նոր այցելուներ, մեծ մասամբ Իտալացի, բայց նաեւ օտար զբօսաշրջիկներ:

***

Այս ցուցահանդէսը կը վայելէ Հանրապետութեան Նախագահին բարձր հովանաւորութիւնը եւ կը տեւէ մինչեւ Յունուար 20, ամէն օր, բացի Երկուշաբթի օրերէն:

***

Ինչպէս ըսինք, տեղական մամուլն ու հեռատեսիլը լայն տեղ տուին, Ուրբաթ օրւընէ իսկ: Տեղւոյն երկու օրաթերթերը՝ «Իլ Կածէթթինօ» եւ «Վա Նուովա – Վենեցիա», թղթակցութիւններ հրատարակած էին Կիրակի (Փատովայի համար) եւ Երկուշաբթի (Վենետիկի): Սեպտեմբեր 10–ի իր թիւին մէջ, չատ մանրամասն յօդուած մը հրատարակած էր «Վա Նուովա», Հայր Ներսէսի եւ Նախագահ Սփատոլինիի նկարով եւ լրջդրական «տիպար» խորագրով մը՝

« Quei tesori d'Armenia
libri, codici e marmellata » ...

այսինքն՝ Հայաստանի գանձեր, պէրքեր, ձեռագրեր եւ մրգանոյշ···

***

Երկու լեցուն օրեր, Փատովայէն Վենետիկ, որոնք արդար հպարտութեամբ կրնային լեցնել Հայոց սրտերը: Այս առթիւ հրատարակուած չքեղ քաթալոգն ալ որու մասին խօսեցանք, ունի նաեւ չատ հետաքրքրական բովանդակութիւն մը: Ձեռնհաս անձեր հոն ներկայացուցած են Հայերը Իտալիոյ մէջ, բոլոր ճակատներէ – րու վրայ, նաեւ ընդհանուր ակնարկներ հայ ժողովուրդի պատմութեան, ճարտարապետութեան, արուեստին մասին, ընդհանուր խմբագրութեան տակ՝ Պօղոս Լեւոն Զէքիեանի:

Ա. Մ.

ՆՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱԻԱՆԱԲԱՐ՝ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ

ԿԱԶԸ՝ ԿՈՒՏԱՆ, ՑԵՏՈՑ ԿՐԿԻՆ ԿԸ ԴԱԴՐԵՑՆԵՆ

ՄԻՎԱԴԷՊԵՐ՝ ԱՍԿԵՐԱՆ

Մինչ լարուած մթնոլորտը կը չարունակուի պլիաւորարար Ասկերանի չրջանը, Երկուշաբթի օր Ադրբեջանցիք սկսած են վերահաստատել կապի հայթայթումը, ինչ որ կարճ ժամանակի մէջ ալ կարելի չէ իրագործել, քանի խողովակները նախ պէտք է լեցնել ու հապի Հայաստան սկսած էր կազ ստանալ, երբ կէսօրէ եռք կրկին, զադրեցուցած են: Հայաստանի մէջ, կացութիւնը մասամբ կայուն է, բայց, երեքշաբթի առաւ, երբ հեռաձայնով կը խօսէինք Երեւանի հետ, լուրեր հասած էին թէ չատ ծանր վիճակ կը տիրէ Ղարաբաղի Ասկերանի չրջանը, ուր գօրքը ձերբակալութիւններ ալ կատարած է: Լարուածութիւնը ծագած է, երբ փորձ կ'ըլլար կազմկոմիսէ մը հաստատելու: Կ'ըսուէր նոյնիսկ թէ վիրաւորներ կան:

× Գերագոյն Խորհուրդի Երկուշաբթի օրուան նիստին, Հանրապետական կուսակցութիւնը, որ առենին յայտարարած էր թէ ինք նաեւ անկախութեան բանակ է, յայտարարած է թէ ի տես երկրին կայունացման եւ այն իրողութեան որ Պետութիւնը ստանձնած է երկրին պաշտպանութիւնը ինքզինքը կը լուծէ որպէս «Անկախութեան Բանակ», Կ'ապաշինուի ու կը մնայ զուտ քաղաքական կազմակերպութիւն, Բազմաթիւ նման յայտարարութիւններ կ'ըլլան նաեւ զանազան խմբաւորումներու կողմէ:

Երկուշաբթի օր, Գերագոյն Խորհուրդը ընտրած է Արցախի յատուկ յանձնախումբը բաղկացած ինը հոգիէ, բոլորն ալ Արցախի ներկայացուցիչներ, որոնք նաեւ անդամ են այլ մշտական յանձնախումբերու, որպէսզի կարենան ներկայացնել նաեւ ամէն մէկ յանձնախումբի հարցերը:

Գերագոյն Խորհուրդը չատ կարեւոր օրէնք մը քուէարկած է, ինչ կը վերաբերի երկրին արդիւնաբերական ձեռնարկներու: Ծանօթ է, որ ցարդ որոչ հիմնարկները, ձեռնարկութիւնները կը պատկանէին Մոսկուայի (ամբողջ Խորհրդային Միութեան մէջ), հիմա Գորբաչով թոյլ տուած է որ անոնք չհատադրծուին այլ ձեւով եւ միայն 51%–ը պատկանի Մոսկուայի: Գերագոյն Խորհուրդին նոր օրէնքին համաձայն, բոլոր այդ ձեռնարկութիւնները կը պատկանին Հայաստանի Պետութեան, եւ ոչ մէկ փոփոխութիւն կրնայ կատարուիլ ընկերութեանց մէջ, առանց Հայաստանի կառավարութեան հաւանութեան:

Երկուշաբթի օր, Գերագոյն Խորհուրդը ընդհատած է իր այս նստաշրջանը մինչեւ յաջորդ Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17, երբ վարչապետ Վազգէն Մանուկեան, չատ հաւանաբար, ներկայացնէ Հայաստանի նոր կառավարութեան կազմը:

× ՀԱՒ–ի 7 անդամներ կը մնան ձերբակալուած, իրենց դէմ, ինչպէս պրն. ցինք, հաստատուած մեղադրանք կայ: Վերջնագիր տրուած է նաեւ Մասխի չրջանի ՀԱՒ–ի չոկատին, հոն ալ առաջին օրերուն ձերբակալուած էին 21 հոգի, յետոյ ազատ ձգուած են 15 եւ 6–ը կը մնան մեղադրանքի տակ, հաստատուած ըլլալով իրենց յանցագործութիւնը, երբ այդ յանցագործութիւնն ալ ծանր է:

× Ռ. Իշխանեան աւելի լաւ է եւ կը բոլորէ յետ – զործողութեան չրջան մը: Երկուշաբթի օր, սակայն, բաւական վախ պատճառած է Սմբատ Յակոբեանի վիճակը, որ նախապէս թեթեւ կը նկատուէր, ինչպէս զրած էինք երէկ: Երկուշաբթի օրուան ընթացքին կացութիւնը վատթարացած է, թեւերուս տրուած դեղերուն հետեւանքով: Կասկած կար որ փամփուշտի հետ, ինչ որ թունաւոր նիւթ մարած էր արիւնը: Բոլորովին զգայազրկ վիճակի մէջ եղած է, ոչ իսկ կրցած է խօսիլ: Կը կարծուէր որ Երեքշաբթի կը բարելաւուի: Ամէն պարագայի մէջ, Ռ. Իշխանեանէ եռք, Յակոբ Սանասարեանի եւ Սմբատ Յակոբեանի դէմ զործուած սրբագործները պարզ է որ, քաղաքական մահափորձեր են, քանի երեքն ալ ոչ միայն ՀՀՇ–ի անդամներ են այլեւ երես – փոխան Գերագոյն Խորհուրդի: Նոյնն է՝ Վ. Աւետիսեանի դէմ զործուած մահափորձի պարագան:

× Վազգէն Մանուկեան, որ Երեւան վերադարձած է, խոստումներ ձեռք ձգած է, բայց ի՞նչ համեմատութեամբ անոնք կ'իրագործուին: Ինչ որ յատուկ է, Ադրբեջանի հայաբնակ գիւղերու այս չրջանակի լարուածութեան բուն պատճառն է Սեպտեմբեր 30–ի Ադրբեջանի ընտրութիւնները: Ադրբեջանցի գեկավարները իրենց այս ընթացքով կը չանան ձայն չտալ:

× Հայաստանի Ներքին նախարարութեան յատնած տուեալներու համաձայն, յանցագործութիւնները պակասած են եւ ընդհանուր ձեւով աւելի կայունացած է վիճակը:

ՊՈՒՇ – ԳՈՐԲԱՉՈՎ ՁԵՌՔ ՁԵՌՔԻ

ՆՊԱՏԱԿԸ՝ ԽԵՂԴԵԼ ԻՐԱՔԸ

Պաղտատի նախկին մեծ քաղաքապետը – Սատամ Հիւսէյն – որու մենատիրական

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՅԹՄԷԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻԻ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Մուշեղ Իշխանն ալ կը մեռնի, իր փառքին ու ժողովրդականութեան զազաթնակէտին, արդար ու մաքուր հռչակ մը, անուն մը կտակելով համայն հայութեան, եւ որոնք պիրար գրկած՝ պիտի տեւեն պատմութեան մէջ այնքան տաճն որքան արամազրած են մեր ազգին՝ տիեզերքի իշխանները: Սիրուած ու սիրելի բանաստեղծ, ան մինչեւ վերջը կառչած մնաց իր ճեմարանին, իր Պէյրութին ու Պէյրութահայութեան: Իր երկար կեանքի ընթացքին Իշխան ըոլոը չիտակ բանները ըսաւ ու ըրաւ իր ընկերային, քաղաքական ու գրական կեանքին մէջ – բան մը որ չատ – չատ քիչերու համար կարելի է ըսել: Ու մեկնեցաւ աշխարհէն՝ եռին մոռցած հատորներով գիրք – բանաստեղծութիւն, վէպ թատրոն, դասագիրք, լրագրական յօդուած, յուշագրութիւն, փորձագրութիւն: Իշխան եզաւ նաեւ ամէնէն ներկայացուցչական, ամբողջ գրագը Արեւելեան Սփիւռքի առաջին չիւսուն տարիներուն: Հերթով փորձեց բոլոր սեռերը, յորդելով իր ակզբնական ու մայր հունէն որ բանաստեղծութիւնն էր՝ վէպին մէջ նախ, ապա չարժելով, նոր ու անբացատրելի ախորժակներէ տարուած՝ թատրոնին մէջ, ոչ այնքան գրական տաղանդի որակի այլապանութեան մը հետեւանքով կամ արուեստի փորձարկութեան ու նորարարութեան արկածախնդրութեան կիրքի մը մղումին տակ՝ որքան խառնուածքի տարտամութեան մը, գրական ինքնութեան տհասութեան ու տհասանութիւններու անբաւութեան մը պատճառով: Սփիւռքի մէջ քիչերն է որ յաջողած են մէկ սեռի ակօսին մէջ ցանել իրենց հունաերը, մէկ սեռի մէջ խորանալով ու տարածուելով՝ իրենց դրական ճակատագիրը իրագործել (այդ բացառիկներէն, մարդուն միտքը կուգայ Եղիվարդի, Վահէ – Վահեանի, Արաքսի Երկաթի ու հատանաբար մէկ – երկու այլ գրողներու անունները): Աբժանի՞ք է թէ ոչ այս կեդրոնացումը՝ վիճելի հարց է ու ամէն պարագայի գործին դերարեւտական որակն է որ կը ճղէ հարցին արդիւնքը:

Իշխանի բանաստեղծութիւնը ամբողջովին ներքին աշխարհագրութիւնն է Սփիւռքի առաջին չրջանի հոգեբանութեան: Իր քերթողութեան նիւթերը, իր ոճը, իր դրական դազափարաբանութիւնը, իր ընկերային դիմագիծը, ամէն ինչ՝ հատատարիմ պատճէնն է Միջին – Արեւելքի հայութեան խէաթներուն, կենցադի չափանիշներուն ու դրական ճաչակին, ու մարդ այն տպաւորութիւնը կ'առնէ իր գործերու ընթերցումէն թէ Իշխան, հնազանդ իր ժողովուրդի խորագոյն իմաստութեան՝ չէ արտօնած որ իր միտքը ապդուի Եւրոպայի քայքայիչ ու կառուցիչ ուժերէն՝ երբ իր երիտասարդ տարիներն Պելժիա դացեր էր իր համալսարանական ուսումը առնելու: Բանաստեղծին, իր ժողովուրդին ու անոր բնական միջավայրին այսինքն Միջին – Արեւելեան դարձներու այս նոյնացումը թէ՛ ուժ ապրիլը է Իշխանին համար եւ թէ ալ Աքիլլէսի կրունկը իր քերթողութեան: Ուժն ապրիլը՝ որքան տեն մեր ժողովուրդի հինաւուրց փորձառութեան, դարաւոր տառապանքի կոտացող վէրքերուն, երկչոտ երազներուն ու բուռն չերմեռանդութեան արտայատիչն է բանաստեղծը, եւ Աքիլլէսի կրունկ՝ այն վայրկեանէն երբ հայ երիտասարդ սերունդներ, 21–րդ դարու մուտքին՝ ոտտում կ'ընեն դեպի տանդական ապահովութեան պատնէշները վրայէն դէպի անդին ու կը նետուին քոմմորոլիթ կրկէսներու պայքարին մէջ՝ մրցելու որեւէ ազգի զաւակներուն հետ հաւասարէ հաւասար:

Գաղանիք չէ թէ Իշխանի ամբողջ գործէն միայն բանաստեղծութիւնն է որ պիտի կարողանայ տակաւ նոր ժամանակներու խտասպահանջ մտածողներու քննութեան: Ու այդ բանաստեղծական գործէն, ուշագրաւ իր յատկանութեամբ, իր անկեղծութեամբ ու մարդկայնութեամբ՝ հատանաբար մէկ հատոր միայն, Տուներու երգը (Պէյրութ, 1936) պահուի որպէս մնայուն ատենդ մեր արուեստի պանճարանը: Հոս տեղը չէ գրական մանրակրկիտ վերլուծումի ենթարկելու այդ երկը – կը բաւէ նչել ու անդնել՝ թէ այդ 85 էջնոց հատորը ամբողջ աշխարհահայեացքի մը փաստաթուղթն է, ակամայ խոստովանութիւնն է սերունդի մը մեղքերուն եւ առաքինութիւններուն: Գրական քննադատ, ընկերաբան, հոգեբան ու գրական պատմաբան – բոլորն ալ հայ մըչակոյթի պատմութեան մասին հում նիւթ կրնան գտնել անոր տողերուն մէջ ու եռին:

Տուներու երգը կը կրէ յատկանչական կերպով կնիքը այդ չրջանի, 1925–էն 1940 գրականութեան «անանձնական» նկարագրին: Հետաքրքրական է կարդալ այդ տարիներու գլխաւոր բանաստեղծները – Եղուարդ Պոյամեան, Անդրանիկ Ծառուկեան, Ամմէն Անոյշ, Վահէ – Վահեան, յիչելու համար կարեւորներէն մին մի քանին – անդրադառնալու համար թէ այդ օրերու երիտասարդ գրողները հոգեբանական ինչ ահարկու ճնչումներու տակ կը մտածէին, կը վերլուծէին ու կը ներկայացնէին իրենց չուրջի իրականութիւնը: Ու մանաւանդ հասկնալու համար թէ ինչքան ամբողջական էր Եղեռնի ապդեցութեան ժխտական հետեւանքը անոնց վրայ: Գոց անանձնականացած, ամէն կողմէ արգիլուած ու ետ իրենց առանձնութեան մէջ թմրուած մարդիկ են 1930–ական թուականներու հայ երիտասարդները, Պէյրութի կամ Հալէպի ակումբներուն, սրճարաններուն կարծր նստարաններուն վրայ ապատանած: Անոնց երեւակայութիւնը կ'աչխատի վանդակի մը մէջ: «Մի»երու, ժխտական հրամայական կաններու, «չըլլայ որ»ներու անդիջող համապարկ մը կը պատասխանէ խեղճ Իշխանի ու իր սերնդակիցներու ապատագրումի եւ արտայայտութեան ամէն մէկ ճիգի – մի դրեր քու մարմնիդ մասին, չըլլայ որ ազգային աւանդական առաքինութիւններու դէմ արտայայտուիս, ոչ մէկ ժխտական մտածում կամ զգացում արտօնուած է դրել բարոյական առաքինութիւններու, կրօնի, Աստուծոյ, հայութեան մասին, «մաքուր» լեզու պիտի գործածես, ոչ մէկ «վրան – բաց» կամ անպատկառ բառ կրնաս գործածել, ուզածիդ չափ դուն քու վրայ դիմ՝ կամ ոգորմիր, կրցածիդ չափ յուզէ մարդոց սրտերը, թող լա՛ն երբ կարդան քու գրածդ, միչին հայը պէտք է հասկնայ, սիրէ ու գովէ քու գրածդ որպէսզի ան արժէք մը ունենայ, դուն պարտական ես հայութեան բարոյական կորովին վերականգնումին աատարել, բացարձակապէս արգիլուած է որեւէ փորձ ընել խանդարելու հանդիսան ու ապահովութիւնը ապդին վրայ իչխող կուսակցական – անտեսական – մասնաւորական – կրօնական դասակարգին, Աստուած չընէ որ սեռակատնութեան, ապականութեան, Հայերու անբարոյականութեան, ընկերային անար – դարութեան կամ ազգային արիկայութեան մասին որեւէ ակնարկութիւն ընես, ուզածիդ չափ գրէ աղքատներու ողորմելիութեան, թշուառներու խղճալիութեան, անկարներու լքուածութեան մասին՝ առանց անուն կամ վայր կամ թուական յիչելու եւ առանց հարուստներու, ազանարու (դուն լաւ գիտես ով է ազան, առանկ ապուշ – ապուշ մի նայիր ինծի), իշխանաւորներու երջանկութեան դպնալու, ուզածիդ չափ հեգնանք բեզուդ «ճակատագրի» անարդարութեան վրայ՝ բայց չըլլայ որ մանրամասն, անդութ իրապաշտութեամբ նկարագրես մարդկային ողբերգութիւնը որուն ցաւի ճիչերը ականջդ կը պատռեն ամէն օր որ ճամբայ ելլես գործիդ երթալու: «Նայէ՛ ապաս, ես կեանքին տաքն ու պաղը գիտեմ, դուն խօսքէս մի ելլեր, ինչուդ է պէտք» – ինքզինքդ եղածին չափ անվնաս, անկարեւոր, «գավալլը», գութի արժանի, աննչան ու խեղճ ներկայացուր, դուն վիզդ ծուռ, պատրաստած հպատւտանեքով, նիհար ու ոգեզ մէկն ես որ կը սլքատայ գրամի հետ պատգնող, Սրբազանին հետ սուրճ խըմող, Պր. Տնօրէնին հետ մաերիմ երեւցող, Կոմիտէի հերթապահին հետ օղի խմող, թաղականին, բժիչկներու, փաստաբաններու, պանքայի տնօրէններու հետ խօսող մարդոց չուրջ...: Քու բանաստեղծութիւններուդ մէջ գովէ աչխատանքի Սուրբ Հոգին, նայէ՛, Դանիէլ Վարուժանն անգամ կ'ընէ ատիկա, բայց չըլլայ որ հարցնես թէ ո՞վ կ'որոչէ այդ աչխատանքի պայմանները կամ ո՞վ կ'օգտուի քու չարաչար աչխատանքէդ, գովէ գործատուին համբերութիւնը, աչխատանքի ակբը, գովէ օրէնքը, մարդկային թէ աստուածային՝ բայց չըլլայ որ հարցնես թէ ո՞վ էր որ վճռեց այդ օրէնքին գոյութիւնը: Դուն պիտի գոհանաս քու ունեցածովդ:

Թող պալատներ վայելեն մեծահարուստն ու արքան,
Մեզ արժանի ըրէ, Տէ՛ր, մեր խրճիթին անձնական:

Այս տողերով կը մտածէ Իշխան, Հայ մամիկի ազօթքին ընդմէջէն:

Գիշեր մըն էր,
Որ դուրսն այնտեղ մութացիկի պէս կանգնած
Եւ աչքերուս մէջ արտասուք ու ամօ՛թ՝
Ներս նայեցայ խրճիթէ մը պարզապէս,
Բայց զգացի թշուառութիւնը բովանդակ
Հայրենագուրկ իմ եղկելի՛ գոյութեան:

Մարդ կը զարմանայ ինչու համար գրողը ու բանաստեղծ Իշխան ոչ մէկ ներքին հպարտութիւն, գրագէտ ըլլալու ինքնավստահ ապահովութիւնը չունի, ինքը, 23 տարեկան երիտասարդ: Ինչո՞ւ հայ բանաստեղծը պիտի ըսէ՝

Երբ փառքին դէմ օտարին
Վիզս ծռեմ եւ նկուն՝
Փառապանծ տուն, միայն դուն
Կ'ըլլաս խրոխտանքն իմ ներքին:

Եւ կամ՝ ինչո՞ւ մարդկ ինքզինքին պիտի տեսնէն որպէս

Ո՞վ է սա տղան
Կէս գիշերէն վերջ, շուրի պէս միանակ,
Լուսաւոր մեծ տան
Պատուհանին տակ կեցած գլխահակ...

Գլխէն – զարնուած, անատուն եւ արհամարհուած այս տղան որուն ազեխարչ կերպարանքին կը հանդիպինք 1930–ական սերունդին գրեթէ բոլոր քերթողական մտահանգներուն մէջ՝ Բանաստեղծն է, ժողովուրդի մը հատանաբար էն չարդի, անփոխարինելի եւ յատկատես անդամ – ներչն մին: Ու եթէ ընկերութիւնը չէ հասած այդ իրողութեան գիտակցութեան՝ (օրինակ՝ Հայերս) դէթ ինքը, բանաստեղծը՝ գիտէ իր արժէքը, գան մը որ ոչ իր նիւթական թշուառութիւնը, ոչ անընչան ըլլալը, ոչ առողջական խեղճ վիճակը եւ ոչ ալ ընկերութեան արգահատանքը կրնան քանդել իր մէջ:

Աւելի ուշ, Իշխան գիտցաւ արբագրել այս ծայրայեղ ու գթահաչյ պատկերը հայ բանաստեղծին: Կեանք եւ երազ ու մանաւանդ Տառապանք հատորներուն մէջ չէն խօսող Բանաստեղծը արդէն կէս մը դուրս ելած է Հայու իր ինքնութենէն ու հասած է ուրիչ մակարդակի որ լուսաւորուած է համամարդկային սիրոյ, անձնաճնտական երջանկութեան ու բարոյական բարձր ապրումներու տեսլականի հունով: Անոր անձը կորսուած է բանաստեղծին մէջ: Այս է մեծագոյն նուաճումը Իշխանի կեանքին մէջ, յաղթանակ մը որուն չառայլին մէջ իր երիտասարդութեան տուայտանքները դիւրաւ կը մոռցուին: Բայց եթէ Տուներու երգին ճայնը տառապանքի, նուաստացումի այդքան խոր, ցած մակարդակներէ եկած չըլլար՝ արդեօ՞ք Իշխան պիտի յաղթէր աւելի ուշ այնքան բարձր, անդորր ճայնը գտնել՝ որուն ոչ մէկը իր սերունդէն – Պայամեան, Ծառուկեան, Ամբատ Փանոսեան, Բիւզանդ Կոռնեան, Եղիվարդ Միչելու համար քանի մը ծանօթ անուն – կրցաւ հասնիլ:

«ՀԱՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԷՐՆԷՑԸՆԷԼ»Ի ՏԵՂԵԿԱԳՐԷՆ

ԼԻԲԱՆԱՆ

Այս երկրին մէջ կեդրոնական կառավարութեան մը բացակայութիւնը եւ կառավարական ու ոչ – կառավարական ուժերու միջեւ չարաւոր բախումները մարդկային իրաւանց առընչուած լուրեր քաղելու գործը չատ կը դժուարացնեն:

Հոկտեմբերին Թաիֆի մէջ (Սաուտի – Արաբիա) Արաբական լիկային կոմպէ ազգային հաչտութեան պայմանագիրը մը կ'առաջարկուի որ կը վաւերացուի լիբանանցի երեսփոխաններուն կողմէ: Հոն կարգ մը քաղաքական բարեփոխումներ ծրագրուած էին, ինչպէս՝ գործադիր իչխանութեան փոխանցումը նախագահէն վարչապետին ու խորհրդարանականներու թիւին չափումի քրիստոնեաներու եւ մահմետականներու հատատար համեմատու-

Արդիական բանաստեղծ մը չեզաւ ան ու ընդդիմական խորչանքո՞վ թէ իմաստութեամբ՝ հեռու կեցաւ ավան – կարտ կամ փորձառական դրականութեան ականապաչտներէն: Ամէն պարագայի, իր արդիական չըլլալը մտանատուր նչանակութիւն չունէր իրեն համար: Ան պիտէր իր ապահով սահմաններէը՝ որոնց ծերին մէջ ան իրագործեց իր ազնիւ, հայապրչմ արուեստը:

Հայութիւնը, մանաւորաբար Սփիւռքահայութիւնը, կը փոխուի անդեղլի, ճակատագրական ընթացքով մը: Քառորդ դար չանցած՝ մեր ընկերային կեանքին մէջէն անհետացած կ'ըլլայ գունագեղ, տարաչխարհիկ բայց անճարակ գասակարգը որ կէս դարէ ի վեր հանրային ճակին նկարագիրը կ'որոչէ: Իշխանին սերունդին համար կը պակսէր նաեւ դիտակցութիւնը Սփիւռքեան ուրոյն ինքնութեան մը՝ որ 930–ական թուականներուն դեռ չէր կազմաւորուած: Թէ ինչ ինքնութիւն պիտի ունենան Հայերը 2030–ական թուականներուն ու պիտի կրնա՞ն վայելել Տուներու երգին եղերական գեղեցկութիւնը, զգացական անկեղծութիւնը, «օտարութեան խաժամուժին մէջ իր հոգին կորնչուցած» Հայուն տագնապը, Աբեւմտահայերէնն լեզուին ու մչակոյթին պաչտպանութեան գինուորագրուած այդ երիտասարդներուն որակը – մարդ չի գիտեր, վաստահօրէն: Կրնանք սակայն նախատեսել աստիճանական, ցաւալի խզում մը, անջատում մը հայ մտաւորական ընտրանիին ու հայութեան զանգուածին միջեւ: Ինչ որ հայ մչակոյթին տակաւ միջազգայնական նկարագիր մը տանալը կը նչանակէ: Իշխանի համար ասիկա անկասկած որ չարիք մը պիտի ըլլայ:

Իշխանը (միչտ ուզած էր իրեն հարցնել թէ մարդ (ու ան ալ բանաստեղծ տակաւին...) ինչպէ՞ս կրնայ այդպիսի յատկնոտ անուն մը կրել՝ նուաստացած, նախատուած Հայութեան մէջ՝ առանց խզճի խայթի – ու հիմա ալ չատ ուշ է) հատատարիմ մնաց իր ազգային իտէալներուն: Նոյնը կարելի է ըսել իր սերունդի վերջին ներկայացուցիչներուն — Վահէ – Վահեան, Սմբատ Փանոսեան, Բիւզանդ Կոռնեան, Եղիվարդ Եղիայեան, Յակոբ Աստուրեան (Լեւոն – Զաւէն Սիւրմէլեանը միակ բացառութիւնն է), Մինաս Թէօլէօլեան — համար, որոնց մչակութային վաստակը, կերտուած ազգին ապրող մարմնէն խակ՝ կարելի չէ զատել իրենց անհատական կեանքէն: Անկասկած որ Գահիրէ, Պոլիս, Թեհրան, Պաղտատ, Պէյրութ, Փարիզ, Մխիթարեան խուցերը մէջ դեռ կան մեզի անծանօթ ծերու հրամանատարներ որոնք միս մինակ, կառչած իրենց հին գէնքերուն՝ դեռ կը չարունակեն հայ մչակոյթի պատերազմը, միչտ վատահ մեր վերջնական յաղթանակին:

Մուչեղ Իշխանի պատգամը, հայ մտքի անդուլ պայքարի այս դժուար օրերուն՝ պիտի ըլլար չարունակել հինը՝ առանց չատ ականջ կախելու մտաւորական նորաձեւութիւններու առաքեալներու խօսքերուն, յաւատահաներու մարգարէութեանց, տկարացողներու ողբին: Իր ամբողջութեան մէջ՝ ճիշդ է այս պատգամը:

թեամբ: Նոյեմբեր 5–ին ընտրուած նախագահը 17 օր եւաք սպասնուեցաւ· անոր յաջորդեց էլխաս Հրաուի: Այսուհանդերձ, 1989–ի աւարտին զօրավար Աուն կը բռնազբօսէր ընտրութիւններուն օրինաւորութեան դէմ· ինք կը չարունակէ Արեւելեան Պէյրութի մէջ, զինուորականներէ բաղկացած փոխանցման կառավարութիւն մը գլխաւորել:

Սուրիոյ կառավարական ուժերը իրենց հակակշռին տակ կը պահեն երկրին հիւսիսակողմը Պեքայի ձորը, Արեւմտեան Պէյրութը, հարաւի արուարձանները եւ Լայտա տանող ճամբան: Իսկ իսրայէլեան ուժերու հակակշռին տակ կը գտնուի իսրայնիւելիբանանեան սահմանի երկայնքին «ապահովութեան գօտի» կոչուած շրջանը:

Առնցմէ զատ ոչ – կառավարական բազմաթիւ կազմակերպութիւններ իրենց իշխանութեան տակ առած են շրջան մը եւ անոր բնակչութիւնը: Անոնք, բացի Հեզպոլլահներու եւ «Ամիհատ Իսլամիք»ի նմաններէն, յանձնառու են մարզկային իրաւունքները յարգելու:

Բոլոր ուժերն ալ ձերբակալութիւններ կը կատարեն· սուրիական ուժերը ընդհմպիր նկատուածներ կը ձերբակալեն, անոնց մէկ մասը Սուրիա փոխադրելով: Ներուազն 160 լիբանանցի բանտարկեալ – ներ կային Սուրիա, որոնք ոչ դատարան հանուած էին, ոչ ալ դատապարտութիւն կրած· ազատ արձակուեցան տարուան ընթացքին:

Յունուարին, Դամասկոսի մէջ հրադադարի համաձայնութիւն մը զօրացաւ· 32 բանտարկեալներ փոխանակուեցան: Հեզպոլլահի համաձայն Ամալը կը չարունակէ իր ձեռքը պահել չուրջ 500 բանտարկեալներ, սակայն կարելի չէ եղած այս լուրին առուգումը:

1989–ի ընթացքին լուրեր հասան թէ սուրիական զօրքին կողմէ բանտարկուածներ չարչարանք կրած են· այնպէս կը թուի թէ նոյնիսկ մարդիկ սպաննուած են, քաղաքական պատճառներով, ինչպէս կր պարզան Լիբանանի կրօնապետին, սիւնի երեսփոխան Ն· Քատիրի, նախագահ՝ Ռ· Մուաուադ: Հազուագիւտ տեղեկութիւններ առիթ չեն տար ճշդելու այս սպանութիւններուն պատասխանատուները: Նոյեմբերին երկու չիի բանտարկեալներ մեռած են Խիամի բանտին մէջ ծաղած ըմբոստութեան ընթացքին: Կարգ մը լուրերու համաձայն անոնց մահուան պատճառը արտասուքոր ռումբերու չափազանցուած գործածութիւնը եղած է: Ուրիշ տղերքներ յայտնած են թէ խոշտանգուած են բանտապահներուն կողմէ:

«Իմնրաթի Ինթէրնէյշընըլ» գրասէր դիմամ ներկայացուցած է Լիբանանեան ուժերուն, որպէսզի հանդիպումի մը կազմակերպութիւնը տրուի, ինչպէս նաեւ լուսաբանութիւններ· սակայն մինչեւ տակաւին պատասխան առացուած չէ:

ՅՈՒԶԻԶ ԵԻ ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱԿԱՆ «ԴԷՊՔ» ՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – («Յառաջ»)· –

«Յառաջ»ի Օգոստոս 24–ի թիւով արձագանգեցինք «Լը Փրովանսալ» օրաթերթի հովանաւորութեան տակ առեղծուած «Հայաստանի Որբերու Գործօղութիւն» մարմնի նախաձեռնութեամբ, եւ օժանդակութեամբ Մարսէյլի Հայ Աւետարանական ու Համագործակցութեան Կոմիտէի մը, Հայաստանի ազէտեալ գօտիէն տասը որբ մանուկներու ժամանումը Մարսէյլ, արձակուրդներու համար իրենց խնամակալ ընտանիքներուն մօտ:

Օգոստոս 15–ին, անոնք ապրեցան հաւաքական օր մը Մարսէյլի Հայ Աւետարանական բանակավայրը (տես՝ «Յառաջ»ի վերոյիշեալ թիւը): Օգոստոս 26–ին, Մարսէյլի Հ· Մ· Ը· Մ· Աբծիւ Մարզական Համաձայնութեան հաւաքատեղիին մէջ տեղի ունեցաւ ողջերթի երեկոյ մը, որուն ընթացքին մանուկները իրենց ձեւով, իրենց չնորհներով, խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն, չնորհակալութիւն յայտնեցին բոլոր անոնց որոնք նպաստարերին իրենց համբորդութեան կազմակերպութեան Մարսէյլ եւ իրենց կեցութեան ընտանիքներէն ներս: Սակայն, այդ չէ այս թղթակցութեան նպատակը: Այլ ուրիշ պարագայ մը, հաւանարար եզակի իր տեսակին մէջ:

Երիտասարդներէն, մանուկներէն հինգը իրենց ազատ կամքով, չերմ փափաքով ուզեցին մկրտուիլ: Եւ մկրտուեցան:

Օգոստոս 25–ին, Սէն – Լուի Ս· Գէորգ եկեղեցւոյ մէջ է որ տեղի ունեցաւ այս «դէպք»ը: Զորս քոյրեր, Սպիտակէն, Դանիէլեան Աբեւիկ՝ 19 տարեկան, Վարդիթեր՝ 16 տարեկան, Մարինէ՝ 12 տարեկան, Քրիսթինէ՝ 7 տարեկան եւ Լեռնիականէն աղջնակ մը՝ Նայրա Բարսեղեան 7 տարեկան, կնքահայրութեամբ իրենց խնամակալ ընտանիքներուն՝ Զուքուրեան, Շամիրեան, Փիլի – Յովհաննէսեան, Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ հայրապետներու աղօթքներով իրենց մէջը ընդունեցին, երկիւղածութեամբ, կրօնքը մեր նախահայրերուն: Շահան Խաչակիր Աւագ Քահանայ Տէտէեան, որ կատարեց մկրտութեան խորհուրդը, իր խրատական եւ չնորհաւորական խօսքերուն մէջ՝ յուղիչ եւ խորհրդանշական օրակեց «դէպք»ը:

Արդարեւ, մայր հոդին եկած երիտասարդներ, մանուկներ որոնք հասակ նետած են քառասնամեայ Արտաժի հովանիին տակ, ուր աւանդութիւնը Հայոց դեռեւած է Լուսաւորչի կանթեղն անմար եւ բանաստեղծը երգած անոր յաւերժականչն պլպլացող ճրագը, անոնք Սփիւռքի մէկ աննշան անկիւնը եւ աննկատ մատուռի մը մէջ կատարեցին ուխտը վասն հաւատոյ եւ վասն հայրենեաց:

Ասիկա, կենդանի եւ յուզիչ պատկերն է հայ ժողովուրդի դառն ճակատագրին: Վայրին անհարազատութեան մէջ կայ խորհրդանիշը փշրուած եւ ցրուած ժողովուրդի մը միասնականութեան ոգիին իր ինքնութիւնը արտայայտող արժէքներուն մէջ:

Սեւանի ջուրը չէր, բայց նոյն կաթսայէն եկած նոյն արբալոյս Միւռոնով է որ մկրտուեցան, դրոշմուեցան եւ զօրացան:

Այո, պարզ «դէպք» մը, սակայն որքան խորհրդաւոր եւ որքան խորհրդանիշներով լեցուն ենթականերուն, արարողութիւնը կատարող քահանային եւ ներկայ բազմութեան համար:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԷՇԻԿԹԱՇԻ Ս· Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ, Գիւտ Գօտւոյ Ս· Աստուածածին տօնին առթիւ, տօնախմբութիւն եւ մատաղօրհնութիւն կատարուած է Օգոստոս 26–ին: Հոծ բազմութեան մը ներկայութեան տեղի ունեցած արարողութենէ նախապահած ու քարոզած է Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան: Օրուան պատարագը մատուցանած է Մանուէլ Վարդապետ Երվանեան, երգեցողութիւնները կատարուած են Պէշիկթաշի Նարեկացի Երկսեռ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Կարպիս Պալմուճեանի:

***

ՓԼՈՎՏԻՒ «Զօրավար Անդրանիկ» Ընտանեսարդական Միութեան կազմակերպած բանակումին մասնակցած է Հ· Ց· Դ· Յունաստանի Երիտասարդական Միութենէն 19 հոգինոց խումբ մը: Փլովտիւէն 50 քիլոմէթր հեռու գտնուող Գալոֆէր քաղաքը, Օգոստոս 18–էն 24 տեղի ունեցած բանակումին պուլկարիոյ գանազան քաղաքներէն մասնակցած են չուրջ 50 հայ երիտասարդներ: Օգոստոս 21–ին բանակումները մեկնած են Սոֆիա, ուր այցելած են Քրիստափոր Միքայէլեանի շիրիմը, Ս· Աստուածածին եկեղեցին եւ «Երեւան» ակումբը: Այցելութիւն մը կատարուած է նաեւ Փլովտիւի Ս· Գէորգ Եկեղեցի, «Երեւան» ակումբ եւ տեղւոյն ազգային վարժարանը որ տասնեւչորս տարի վերջ դարձեալ իր դռները կը բանայ այս տարեմուտին:

եւ բանաստեղծը երգած անոր յաւերժականչն պլպլացող ճրագը, անոնք Սփիւռքի մէկ աննշան անկիւնը եւ աննկատ մատուռի մը մէջ կատարեցին ուխտը վասն հաւատոյ եւ վասն հայրենեաց:

Ասիկա, կենդանի եւ յուզիչ պատկերն է հայ ժողովուրդի դառն ճակատագրին: Վայրին անհարազատութեան մէջ կայ խորհրդանիշը փշրուած եւ ցրուած ժողովուրդի մը միասնականութեան ոգիին իր ինքնութիւնը արտայայտող արժէքներուն մէջ:

Սեւանի ջուրը չէր, բայց նոյն կաթսայէն եկած նոյն արբալոյս Միւռոնով է որ մկրտուեցան, դրոշմուեցան եւ զօրացան:

Այո, պարզ «դէպք» մը, սակայն որքան խորհրդաւոր եւ որքան խորհրդանիշներով լեցուն ենթականերուն, արարողութիւնը կատարող քահանային եւ ներկայ բազմութեան համար:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԿԱՎԱՅՐ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Ազրբէյճանէն գաղթած 200 տարբ.ներ տեղաւորուած են պատերազմի եւ վերթիւրաններու տունը որ կը գտնուի հին Նորքի մէջ: Շէնքը կառուցուած է երկու միլիոն ռուբլիի· գումարը տրամադրած է ընկերային ապահովութեան նախարարութիւնը եւ օժանդակած են այլ կազմակերպութիւններ:

***

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒՄ

Բռնապետութեան տարիներու յայտնի դէմքերուն Երեւան գետեղուած յուշարձաններէն անոնք որոնք գեղարուեստական արժէք կը ներկայացնեն, պիտի փոխադրուին առանձին վայր մը: Որոշումը տուած է Երեւանի քաղաքային խորհուրդին գործադիր կոմիտէն:

***

ԱՐՄԱՆԻՍԻ ՋՐԱՄԲԱՐԸ

Ծրագրուած է Դերեդ գետին վրայ կառուցանել Արմանիսի ջրամբարը որ պիտի արժէ 260 միլիոն 54 հազար ռուբլի: Ջրամբարին տարողութիւնը պիտի ըլլայ 147 միլիոն խորանարդ մեթր· պիտի ոռոգէ Ստեփանաւանի, Կալինինոյի եւ Նոյեմբերեանի շրջանին մէջ գտնուելիք հազար հեկտար հող:

***

ՀԱՅ ԵՒԱՆԳԱՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Հայաստանի եւ Հունգարիոյ կառավարութիւններուն համաձայնութեամբ Հայաստան բերուած է մէկ օրուան մէջ 270 հազար ճուտ: Բնակչութեան պահանջը բաւարարելու համար «Հայթռչնարդ» Հաստատութիւնը սկսած է ճուտերու վաճառքին:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

Թեամբ: Նոյեմբեր 5–ին ընտրուած նախագահը 17 օր եւաք սպասնուեցաւ· անոր յաջորդեց էլխաս Հրաուի: Այսուհանդերձ, 1989–ի աւարտին զօրավար Աուն կը բռնազբօսէր ընտրութիւններուն օրինաւորութեան դէմ· ինք կը չարունակէ Արեւելեան Պէյրութի մէջ, զինուորականներէ բաղկացած փոխանցման կառավարութիւն մը գլխաւորել:

Սուրիոյ կառավարական ուժերը իրենց հակակշռին տակ կը պահեն երկրին հիւսիսակողմը Պեքայի ձորը, Արեւմտեան Պէյրութը, հարաւի արուարձանները եւ Լայտա տանող ճամբան: Իսկ իսրայէլեան ուժերու հակակշռին տակ կը գտնուի իսրայնիւելիբանանեան սահմանի երկայնքին «ապահովութեան գօտի» կոչուած շրջանը:

Առնցմէ զատ ոչ – կառավարական բազմաթիւ կազմակերպութիւններ իրենց իշխանութեան տակ առած են շրջան մը եւ անոր բնակչութիւնը: Անոնք, բացի Հեզպոլլահներու եւ «Ամիհատ Իսլամիք»ի նմաններէն, յանձնառու են մարզկային իրաւունքները յարգելու:

Բոլոր ուժերն ալ ձերբակալութիւններ կը կատարեն· սուրիական ուժերը ընդհմպիր նկատուածներ կը ձերբակալեն, անոնց մէկ մասը Սուրիա փոխադրելով: Ներուազն 160 լիբանանցի բանտարկեալներ կային Սուրիա, որոնք ոչ դատարան հանուած էին, ոչ ալ դատապարտութիւն կրած· ազատ արձակուեցան տարուան ընթացքին:

Յունուարին, Դամասկոսի մէջ հրադադարի համաձայնութիւն մը զօրացաւ· 32 բանտարկեալներ փոխանակուեցան: Հեզպոլլահի համաձայն Ամալը կը չարունակէ իր ձեռքը պահել չուրջ 500 բանտարկեալներ, սակայն կարելի չէ եղած այս լուրին առուգումը:

1989–ի ընթացքին լուրեր հասան թէ սուրիական զօրքին կողմէ բանտարկուածներ չարչարանք կրած են· այնպէս կը թուի թէ նոյնիսկ մարդիկ սպաննուած են, քաղաքական պատճառներով, ինչպէս կր պարզան Լիբանանի կրօնապետին, սիւնի երեսփոխան Ն· Քատիրի, նախագահ՝ Ռ· Մուաուադ: Հազուագիւտ տեղեկութիւններ առիթ չեն տար ճշդելու այս սպանութիւններուն պատասխանատուները: Նոյեմբերին երկու չիի բանտարկեալներ մեռած են Խիամի բանտին մէջ ծաղած ըմբոստութեան ընթացքին: Կարգ մը լուրերու համաձայն անոնց մահուան պատճառը արտասուքոր ռումբերու չափազանցուած գործածութիւնը եղած է: Ուրիշ տղերքներ յայտնած են թէ խոշտանգուած են բանտապահներուն կողմէ:

«Իմնրաթի Ինթէրնէյշընըլ» գրասէր դիմամ ներկայացուցած է Լիբանանեան ուժերուն, որպէսզի հանդիպումի մը կազմակերպութիւնը տրուի, ինչպէս նաեւ լուսաբանութիւններ· սակայն մինչեւ տակաւին պատասխան առացուած չէ:

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԿԷՄԷՐԷԿԻ

ԳԱՎԱՌ գիւղախումբի 35 հատ թուրք, գըզըլպաշ եւ սիւննի գիւղերէն Մուրսալ միայն ունէր 35 տուն Հայութիւն, Սուրբ Աստուածածին եկեղեցիով:

ԵՎԼԻՃՁ գիւղախումբն ունի 38 հատ ամբողջովին գըզըլպաշ գիւղեր՝ առանց Հայու:

ԱԼԱՃԱՁ ԽԱՆ, բերդագիւղ, դարձեալ «Նահիճ» Սերաստիոյ կուսակալութեան մէջ, 19 հատ թուրք եւ գըզըլպաշ գիւղերով՝ որոնցմէ Ագչէ Գալէն միայն ունէր 10 տուն Հայութիւն, Ս· Սարգիս եկեղեցիով:

ՏԷԼԻՒ ԹԱՇ գիւղախումբի 30 հատ թուրք եւ չերքէզ գիւղերէն Մաղնարա ունէր 100 տուն Հայութիւն, եկեղեցին Ս· Աստուածածին, եար Հիսար կամ՝ Պօգլու Պուճագ՝ 70 տուն, եկեղեցին Ս· Թորոս, Մանըքլըճ՝ 220 տուն (2000 հոգի), եկեղեցին Ս· Թորոս, Իսկ Միհր Գուլագ անհայ գիւղն ալ կար Լթափուր մենաստան մը:

ԿԻՒՐԻՆ ԵԻ ՇՐՋԱԿԱՑՔ

Թօխմա Սուլ եղերք՝ վաճառաշահ քաղաք, կիլիկիոյ առաջնորդութեան նեքեա, Հայ բնակչութիւնն էր 1712 տուն (6920 հոգին Լուսաւորչական, 380–ը Կաթոլիկ, 600–ը Բողոքական եւ 2500–ը պանդուխտ): Հայնոցները՝ Զախ Զոր, Խաս Պաղ, Ղարա Թէփէ եւ Շուղուլ, իւրաքանչիւրն իր դպրոցով ու ժամով: Առանցմէ առաջինը միայն աղքատիկ-թաղ ըլլալուն՝ Պոլսոյ «Ազգանուէր»ը բացած էր կրթարան մը, որուն պոլսեցի տեսչուհին Օր· Մարի Տէրտէրեան հրաշքով վերապրող մըն է (որմէ քաղեցինք մեր տեղեկութիւնները): Երկսեռ ուսուցչախումբէն մեծ մասը փճացած է տարագրութեան մէջ, ուրիշներ ալ քաղքէն դուրս հանելով՝ ոչխարի պէս մորթուած: Ծանօթ ազգայիններ բանտի մէջ կը չարչարուին եւ իրենցմէ երեք հոգին Սեբաստիա տարուելով կախաղան կը բարձրանան: Տարեց այրերու թափօրը կը կոտորուի ճմարան բահի ու բիրի հարուածներով, իսկ հայրենակից Գ· Թօփալեանի նախաստով որբանոց մը, զոր վարած է ցվերջ: Վկայակից Որբէն Եպիսկոպոսի եւ Պատուելի Մուղալեանի:

Սահակ Քահանայ Եաղուպեան· – 60 տարու, գէյմունցի իշխանազուն: Կը պաշտօնավարէր Մայր Եկեղեցին:

Իգնատիոս Քահանայ· – 45 տարու, բրնիկ, ձեռնադրուած Թահմիզճեան սրբազնէն: Կը պաշտօնավարէր Մայր Եկեղեցին:

Ադդէ Քահանայ Մանուկեան· – Օծակից Տ· Իղնատիոսի:

Ս· Փրկիչ եւ Մայր Եկեղեցի (քաղաքին կեդրոնը) 1896–ի կոտորածէն միակ դերծ մնացողներն են ուր ապաստանած է մամլոյղ Հայութիւնը: Խօրէն եւ Շուղուլ թաղերն ալ ունէին իրենց սրբավայրերն ու երէցները, նոյնպէս փճացած:

Թեմիա բարեկան առաջնորդն էր

Խորէն Եպիսկոպոս Դիմաճեան· – Ծընած 1864–ին, բնիկ, վարդապետ ձեռնադրուած Բէքմէզեան սրբազանէ 1892–ին: Մխթան Կիլիկիոյ, որուն այլեւայլ քաղաքները, մանաւանդ Եօզկատ՝ երկար տարիներ պաշտօն վարած եւ հուսկ ուրեմն բռնանձնած իր ծննդավայրի հովուութիւնը: Իր յառաջացած տարիքի՛ն ալ չխնայելով, կառք կը նստեցնեն զինք Տ· Յեսուի եւ Մուղալեան Պատուելիի հետ: Հայ տուներու պատուհաններէ անոնց երթը կը դիտուի անձկանօք ու լալագին: Եւ ժամ մը չանցած նոյն կառքը կը դառնայ քաղաք, արիւնոտ ու դատարկացած···:

(Շար· 89)

(Շար. Ա. Էջէն)

եւ անոգոք պիմալիծը յայտնուեցաւ Ա-բեւմուաքի եւ աշխարհին 1990 Օգոստոս 2-ին միայն, կրնայ խորհրդածել պետութեանց «բարեկամութեան» վրայ եւ հաստատել թէ այդ բառը իմաստ չունի քաղաքականութեան մէջ։ Ամէնէն մօտը՝ Խորհրդային Միութիւնը ոչ իսկ կրցաւ նեղմուծել այլ պրուտած հողերու պատրան միացնել յայտարարութեան մէջ։ Բաւեց որ Պուշ պինքը «համոզէ» որ այդ հարցերը կապուած չեն։

Հիմա, Սատամ Հիւսէյն հասկցաւ անշուշտ թէ աւելորդ տեղը Արեւելքին նախարարը մինչեւ Մոսկուա գրկած էր հանդիպումին նախօրեակին։ Ի՞նչ ընել։ Նոր բան մը փորձեց ու յայտարարեց թէ քարիւղը ձրի կուտայ երրորդ աշխարհին։ Կը ջանայ ամէն ձեւով ճեղք մը բանալ չորեփակման դէմ, մինչ Պուշ եւ Գորբաչով, միասին ինչպէս չեչեցին, վստահ են որ միայն չորեփակումով, ի հարկին խստացած, պիտի կարենան ծունկի բերել Իրաքը եւ պէտք պիտի չունենան զինեալ ուժի դիմելու։ Գորբաչով չատ «տաք» չէ չլամարաը պատերազմի վերածելու։

**

Թուրքիա որոշած է օրական 300-ի սահմանափակել Քուէյթէն եւ Իրաքէն հասնող պաղեմականները, որոնք Հապուրի դուռը կը հասնին, բայց կատէ պատրաստուած պաղեմակայանը չի կրնար պարփակել։

ԱԶԵՐԻ ՊԱՏՄԱԲԱՆՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Թուրք պատմագիտական 11-րդ համագումարին մասնակցելու համար ազերի պատմաբաններ զացած են Թուրքիա։ Անոնք մեծ յոյս յայտնած են այն մասին որ Սեպտեմբեր 30-ի ընտրութիւններուն ժողովրդական ձակատի թեկնածուներու կրեւոր թիւ մը պիտի յաջողի Խորհրդարան մտնել։ այդ Խորհրդարանը պիտի նախաձեռնէ Ադրբեջանի ժողովրդավար հանրապետութեան հիմնադրութեան։ ան պիտի խզէ կապերը խորհրդային երկրին հետ։ Պիտի կազմէ Ադրբեջանի ազգային բանակը ու դիմէ նաեւ դէպի անեսական դերիչխանութիւն։

Ադրբեջանցի պատմաբանները ըսած են նաեւ թէ հակառակ Հայերու յարձակումներուն, չեն ուզեր պինել Ադրբեջանը։ անոնք դանգատած են աշխարհի մէջ Հայերու գործած ջարդկոտութենէն, որուն պատճառաւ կը թոյլատրուի որ անոնք պինուին, մինչդեռ իրենց հետ նոյն յայնախոհութեամբ չեն վերաբերիր։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԱ. ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ, երեւոխան Լիբանանի Խորհրդարանի հրաժարած է ըստ «Հայաթ» թերթին, որ կ'աւելցնէ թէ արդէն ան արտասահման կ'ապրի եւ իր հրաժարականը տուած է, որպէսզի իր տեղը ուրիշ մը նշանակուի։

ԼԻՊԵՐԻՈՅ նախագահը՝ Սամուէլ Տօ, որ ապստամբներուն ձեռքն անցած էր, վիրաւորուելէ ետք հրացանաձգութեան մը ընթացքին մեռած է, ըստ Միացեալ Նահանգներու Արտաքին նախարարին։

ԱՅՐԻԵԶԱՆի վարչապետը Հ. Հասանով Սեպտեմբեր 14-ին Թուրքիա կը մեկնի հինգ օրուան պաշտօնական այցելութեան մը համար։ Թուրք վարչապետին հետ հանդիպում ունենալէ զատ ան հատանգար հանդիպի նաեւ Հանրապետութեան նախագահ՝ Թ. Էօզալի։

ՄՈՍԿՈՒԱՅի եւ ԼԵՆԻՆԳՐԱԴի քաղաքապետերը կը պահանջեն որ, Ջնջուին Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան տօնակատարութիւնները Նոյեմբեր 7-ին։ Յարդ նկատուած երկրին պատմական կարեւոր տարողն օրը, ըստ քաղաքապետերուն «աւանդական հանդիսութիւններն ու քաղաքներու զարգարումը անրնդունելի է 1990-ին»։

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Ոմն ի յիշատակ՝ Շաւարշի եւ Տիրուհի Միսաէեանի 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

ԹԱՂԱԾԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Սէն – թ'Անթէուանի Սուրբ Թադէոս Եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Սէն – թ'Անթէուանի եւ Շրջակայից իր թաղեցիները իր եկեղեցւոյ սրահին մէջ, կիրակի, Սեպտեմբեր 16, ժամը 15-ին։

Թաղականութիւնը պիտի տայ իր տարուան պաշտօնավարութեան նիւթական եւ բարոյական հաշուետուութիւնը։ Սոյն ժողովին մէջ պիտի ընտրուի յանձնախումբ մը եկեղեցւոյ անդամներէն միայն, յառաջիկայ ընտրութիւնները կատարելու համար։

Ինչ որ ալ ըլլայ ներկաներուն թիւը, ժողովը օրինաւոր պիտի համարուի եւ արուած որոշումները բացարձակ ի զօրու են։

ԹԱՂՎԵՐԱՑ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՅՄԱՆ ՍՐԲՈՑ ԹԱՂԻՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, ատն է Խաչվերացի։ Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եւ-պիսկոպոսական պատարագ։

Կը նախագահէ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆ

Սուրբ Սեղանին կը սպասարկեն Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ ԻՍԱՀԱԿ ՔԶՆՐ. ԲՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ, Գէորգ Փոխանեան եւ Սահակ Սուքիասեան սարկաւագները։

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյ «ԿՈՄԻՏԱՍ» երգչախումբին կողմէ, գեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·45-ին։
Պատարագ ժամը 10-ին։

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17, յիշատակ է Մեռելոց։ Ժամը 11-ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի վանդ համօրէն ննջեցելոց։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Պուլվար Օատոյի մատնահիւղի ընդհանուր ժողովը՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 15, կէսօրէն վերջ ժամը 14·30-ին, սովորական հաւաքատեղին։ Շատ կարեւոր օրակարգ։

**

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Փարիզի Աբշալոյս Թադէոսեան մատնահիւղը վերամուտի առաջին ժողովը կը գումարէ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 15, ժամը 15-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մատնահիւղի Շաբաթ օրուան դպրոցին համար կը փնտռուի հայկական պարերու վարձատու պարուսոյց մը։

Հետաքրքրուղները կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն։

74 – 85 – 12 – 69
74 – 85 – 61 – 33

**

ՈՒՍՈՒՑԻՉ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Ֆր. Կապոյտ Խաչի Փարիզի մատնահիւղը իր Միջօրեայ դպրոցին համար կը փնտռէ հայերէն լեզուի 2 դասատու։

Դասերը տեղի կ'ունենան Շաբաթ, կէսօրէ վերջ։

Կը խնդրուի չուտով հեռաձայնել իրենց կանները ժամը 8-էն վերջ։

Տիկիններ՝ ՄԱՎԵԱՆի՝
45 – 74 – 34 – 78
կամ ՖՈՒՐԹԻՒՆի՝
45 – 84 – 57 – 18

SUCCESSION

Recherchons Monsieur Maxout Mouradoglou, né Mouradian, né à Zongouldak et actuellement domicilié en Turquie, probablement à Istanboul, sans autres précisions.

Mettre en relation avec Etude Maître Coutot, 21, boulevard Saint-Germain, Paris 5ème

---

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE

RENTREE 90/91
Reprise des activités
Mercredi 03 Octobre 1990

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage
Cours d'Arménien
Préparation au Brevet
Préparation au Baccalauréat
Conversation

EVEIL
Eveil à l'Identité et à la Culture Civilisation

DANSE / EXPRESSION
Danse traditionnelle
Danse contemporaine arménienne
Gymnastique douce

MUSIQUE
Piano
Violon
Guitare
Dehol
Kanon

LECTURE
Bibliotèque
Diffusion livres — disques

ANTENNE SOCIALE
conjointe avec la Croix Bleue

FOYER

La M. C. A.
Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine
pour une CULTURE IDENTITAIRE et une ARMENITE ACTIVE

Renseignements :
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդարու սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք-Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անդամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻ

ՏԱԹԵԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Մոնմորանսիի Տաթեւ վարժարանը կը վերաբացուի Սեպտեմբեր 12, Չորեքշաբթի օր։

Հեռաձայնել՝ 34 – 17 – 14 – 39 *թիւին։*

**

ՇԱՒԻԼ

Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ միջօրեայ հայկական վարժարանի վերամուտն է Սեպտեմբեր 12, Չորեքշաբթի առաւօտ,

Իսկ պաքալորէայի հետեւողներուն եւ չափահասներուն դասերը կը վերսկսին Սեպտ. 21, Ուրբաթ, ժամը 18 – 20·30։

Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան յիշեալ օրերը տեղւոյն վրայ։

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան՝
6, rue Père Komitas
92370 Chaville
Հեռաձայնել Չորեքշաբթի օրերը՝
47 – 09 – 23 – 18 *թիւին։*

ԴԻՒԱՆ

**

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Ներկայիս կը հաղորդենք Ալֆորվիլի եւ մօտակայ արուարձաններուն մէջ բնակող յարգելի ծնողներուն թէ Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի Մանկապարտէզի բաժնին 1990 – 1991 տարեշրջանի վերամուտը կը կատարուի Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 11, առաւօտեան ժամը 9-ին։

Արձանագրութիւնները կը կատարուին նոյն օրը։

Վարժարանը նախորդ տարիներու նման, կը չարունակէ ընդունիլ աշակերտներ Մանկապարտէզի չորս մակարդակներու համար։

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար կարելի է դիմել հետեւեալ հասցէին.–

EGLISE ARMENIENNE
4, rue Komitas — 94140 ALFORTVILLE
Հեռ. – 43 – 78 – 92 – 91։

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

**

Ա Ն Կ Է Ն

ՆԱՐԵԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Անկէնի Նարեկ Միջօրեայ վարժարանի վերամուտն է Չորեքշաբթի, Սեպտ. 12, առաւօտեան ժամը 9·30-ին։

8, rue Félix Faure
95880 Enghien les Bains
Տեղեկութիւններու համար դիմել.–
Association NAREG
39, boulevard du Lac
95880 Enghien les Bains
tél. 34 17 29 26

**

ՎԻԷՆ

Վիէնի Սեւան մատնահիւղի զոյգ դասընթացքները 1990 – 1991-ի տարեշրջանին համար կը սկսին.–

Սեպտեմբեր 19, Չորեքշաբթի, ժամը 14·30-ին։

Սեպտեմբեր 22, Շաբաթ, ժամը 14·30-ին։

Մշակոյթի Տուն.–
9, rue du Cirque

Երթեւեկի դժուարութիւն ունեցողներուն համար մատնաւոր կարգադրութիւն։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13
JEUDI
13 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ց ր ա գ ա ս ա ն : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.361 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNEE — No 17.361

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ԾՈՑԻ ՏԱԳՆԱՊԸ

Թուրք մամուլը եւս զլխաւոր տեղը կը յատկացնէ Քուէյթի զրաւումով ծայր առած Ծոցի տագնապին զարգացումնեըուն. լրատուութեան կողքին, այդ մամուլը սիւնակներ կը տրամադրէ նաեւ հարցին ուղղակի Թուրքիոյ վերաբերող երեակէտն։ Թուրքիա սահմանակից երկիր մը ըլլալով Իրաքի, ամէնէն մօտէն առնչուածներէն մէկն է խնդրին։ Արդէն, անցեալին երբ Իրաք քիմիական զէնք գործածելով պատճառ դարձաւ հազարաւոր Քիւրտերու մահուան ու մնացածներուն խուճապահար փախուստին, կամայ-ակամայ – անշուշտ աւելի ակամայ, քան՝ կամայ – Թուրքիա բացաւ իր սահմանը ու տեղ տուաւ տեղահանուած բազմութիւններուն։ Այդ քայլը եթէ նոյնիսկ միջազգային հանրային կարծիքին ալաքը դէպի դրական բեւեռը չարժեց քիչ մը, յետագային սակայն, այդ աջտորական զանգուածին տաժանելի կեանքը ընկճեց դրական ամէն կարծիք Թուրքիոյ մասին։

Այսօր, մինչ Թուրքիա մէկ կողմէն զինուորական պատրաստութիւն կը տեսնէ «պատրաստ զտնուելու, հակազարձելու համար յարձակումի մը պարագային», միւս կողմէ Ծոցի տագնապը տարակարծութիւններու եւ նոյնիսկ պառակտումներու պատճառ դարձած է երկրին քաղաքական կեանքին մէջ։ Ինչպէս ծանօթ է, Թուրքիա հակառակ իր զրեթէ մշտական զժգոհութեան ու արտունչներուն, անրաժանելի դինակիցն է Ամերիկայի, անոր զինուորական կայանները «հիւրընկալած է» իր հողերուն վրայ, փոխարէն գլխաւորաբար զինուորական օժանդակութեան։ Ու այնքան առեն որ հակամարտ զիրքերու վրայ կը զտնուէին երկու մեծերը, Թուրքիա զրեթէ միշտ կը յաջողէր Ամերիկայի հետ զանազան մակարդակներու իր սակարկութեան մէջ, լռելեայն սպառնալով ի հարկին վերաքննել իր դաշնակիցներուն հետ յարաբերութիւններու ոլորտը։

Ծոցի տագնապէն առաջ, Ամերիկայի ու Սորհրդային Միութեան մերձեցումը արդէն որոշ հարց մը առեղծելու առակ էր Թուրքիոյ համար, քանի որ յանկարծ դէմ առ դէմ կը զտնուէր ռազմավիտական իր զիրքին նպաստաւորուղի հանգամանքը կորնչելու վտանգին առջեւ։ Եթէ Ամերիկայի ու Սորհրդային Միութեան միջեւ տասնամեակներու Թշնամութեան պատը պիտի քանդուէր, կամ զոնէ ճեղքեր պիտի բացուէին անոր վրայ, որոշ է որ Ամերիկայի համար իրենց նախկին կարեւորութիւնն ու դերը պիտի կորնչնէին Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ զետեղուած զինուորական խարիսխները։ Պիտի արժէ՞ր զանոնք պահելու համար չարունակել նեւթական օժանդակութիւնն ու քաղաքական մարզի Թրքանպատ կեցուածքը, որ յաճախ զլխու ցաւ կը պատճառէ ամերիկացի զեկավարներու։

Այս պայմաններուն մէջ, երկայրի սուրի մը հանգամանքով կը ներկայանայ Ծոցի տագնապը Թուրքիոյ համար։ Անով չեչտուեցաւ երկրին ռազմավիտական զիրքին կարեւորութիւնը, քանի որ Իրաքի հանդէպ յարձակողական ամէնէն սուր ախորժակը ունեցողը Ամերիկան է։ Այդ ախորժակը կը նորոգէ մեծ ու փոքր դաշնակիցներու փոխ յարաբերութիւններու թելը։ Արդէն ամէնօրեայ նիւթ են Իրաքի դէմ կիրարկուած չրջափակումին Թուրքիոյ մասնակցութեան նիւթական բեռը թեթեւցնելու հարցը, ապա նաեւ հայկական բանաձեւին չարչարուած թղթածրարը վերջնականապէս փակելու, Եւրոպայի Հասարակաց չուկային անդամակցելու Թուրքիոյ փափաքը վերաքննելու առաջարկներ։

Գալով մետալին ժխտական երեսակին, Թուրքիա կարենալ վայելելու համար Ծոցի տագնապին այս «բարիք»ները, պէտք է վճարէ։ Թէեւ սովորականէն քիչ մը տարբեր տեսակի, սակայն ի վերջոյ առեւտուրի պարագայ մըն է եղածը։ Վճարումի մէջոցը որոշուած է Ամերիկայի կողմէ։ Թուրքիա պէտք է վճարէ իր զօրաբաժիններով, մարզկային ուժով։ Այս կէտն է որ կարեւոր տարակարծութիւններ առեղծած է իշխանութեան շրջանակին մէջ։ Հանրապետութեան Նախագահը որ Ամերիկայի մեծ բարեկամը կը նկատուի, առաջին ջատագովն է դնելու նախաքայլերու։ անշուշտ այս տրամադրութիւնը միշտ կը քօղարկուի «հաւանական յարձակումի մը դէմ պատրաստ զտնուելու» պատրուակին տակ։ Այս ճամբով, էօզալ հակառակ ընդդիմադիր կուսակցութիւններու եւ իր իսկ կուսակցութեան որոշ մէկ հատուածին զժկամութեան ու քննադատութեան, կառավարութիւնը օժտեց պատերազմական արտակարգ լիազօրութեամբ։

Իրաքի դէմ զիրք զրաւելու պարագան, Ամերիկայի զործադիրը ըլլալու մերժումին հետ, մամուլին արձագանգեց հետեւեալ տրամաբանութեամբ։ – Իրաք Թուրքիոյ սահմանակիցն է ու ինչ որ ալ ըլլայ, երկու երկիրները զատապարտուած են դրացնութեան. այսօր, երբ Թուրքիա ոչ մէկ յատուկ պատճառ ունի իր դրացին թշնամիի վերածելու, ի՞նչով կ'արդարանայ Թ. էօզալի պնդումը։ Մնաց որ արհամարհելի ներկայութիւն մը ըլլալէ ալ հեռու է Իրաք Թուրքիոյ համար։ Մամուլի մերժողական հատուածին ու քաղաքական ընդդիմադիր թեւին կը ձայնակցին նաեւ բանակի հրամանատարներ։ «Եիւզելլ» չարաթաթերթը անդրադառնալով հարցին, կը զրէ թէ Ամերիկայի նպատակն է առաջին զծի վրայ առաջ զչել Թուրք զինուորը որը աւելի «ժժան» է, քան՝ Ամերիկացին։ Թուրքիոյ սպայակոյտի զինուորականներէն բազմաթիւ դէմքեր պատասխանելով չարաթաթերթին հարցումներուն, բոլորովին դէմ արտայայտուած են Թուրք զինեալ միջամտութեան մը. անոնցմէ մէկը մինչեւ իսկ «դաւաճան» կ'որակէ այն զեկավարը որ Ծոցի պատերազմի մը պիտի մղէ Թուրք բանակը։

Ամերիկայի ծրագիրներուն հակազդող ուժերը խոհեմութեան մղող կարեւոր ազդակ մըն է նաեւ բախումներու հատնական չրջանին մէջ քրտական կարեւոր ներկայութիւն մը, որուն նպատակները ծանօթ են ամէնուն։

Քաղաքական կեանքի մէջ հակազիր ուժերու, եւ չհերու խաչաձեւումի այս պատկերը եաին ձգած, Նախագահ էօզալ Սեպտեմբեր 23 – 29 Թուականներուն մեջեւ Ամերիկա պիտի զտնուի, ուր պիտի հանդիպի նաեւ Պուշին։ Կը սպասուի որ անկէ կարեւոր երաչխիքներ պահանջէ Թուրքիային ոպասուած զոհզոհութեան փոխարէն։ այդ երաչխիքներէն զլխաւորը ըլլայ հաւանարար այն որ կը վերաբերի հայկական բանաձեւին վերջնական թաղումին։

Ծոցի տագնապը կրնայ հաչտարար լուծումի մը յանգիլ առանց պատերազմի զաշտէն անցնելու. անոր զոյութիւնն իսկ բաւեց սակայն երկու իրականութիւն չեչտելու, որոնք հոգ չէ թէ անուղղակի կերպով, կը հետաքրքրեն մեզ։ Առաջինը՝ Թուրքիոյ ռազմավարական զիրքին զրեթէ անփոփոխ հանգամանքն է, իսկ երկրորդը՝ սա չարչրկուած հայկական բանաձեւին դժբախտ ճակատագիրը. որո՞ւն մաքէն կ'անցնէր թէ այսքան չուտով ան Ամերիկայի զրպանին մէջ այսպէս մանրուքի պիտի վերածուէր, վճարելու համար Թուրքիոյ զինակցութիւնը։

Ականջը խօսի բոլոր անոնց որոնք ամերիկեան երկրորդական, երրորդական ատեանի մը մէջ կատարուած հայկական բանաձեւի ամէն քուէարկութեան, առանց նկատի առնելու արդիւնքը, – որ միշտ ժխտական եղաւ–, փութացին չնորհակալութեան ու չնորհաւորական տոդերով, հեռագրերով ողողել մէնոլորտը։

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԼԱՐՈՒԱԾ ՎԻՃԱԿ ՄԱՐՏՈՒՆԻ ԵՒ ԱՍԿԵՐԱՆ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԵՒ Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱ ԳԱՅԱԾ

Երեքչաբթի զիշեր, Մոսկուա մեկնած են Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան եւ վարչապետ՝ Վազգէն Մանուկեան։ Շատ հետանկան էր որ Զորեքչաբթի օր իսկ հանդիպում ունենային Գորբաչովի հետ եւ քատ այդ հանդիպումին բնոյթին, տեղի ունենար նաեւ երրեակ հանդիպում մը, այսինքն՝ Գորբաչով, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, Վազգէն Մանուկեան եւ Մութալիրով (Ադրբեջան)։

Կը թուի որ այս հանդիպումի կամ հանդիպումներու լուրն է որ աւելի սուր բնոյթ առած է արդէն իսկ լարուած մթնոլորտին, որ կը տիրէ հայկական դիրքերու մէջ։

Զորեքչաբթի առաւօտ, ժամը 2–ին, Ղարաբաղի երեսփոխան՝ Ռոպէր Քոչարեանի Երեւան հաղորդած վերջին լուրերու համաձայն, կացութիւնը բաւական լուրջ էր Մարտունի, ուր բնակիչները զրաւած են Շրջ. Կոմիտէի չէնքը եւ պարզ է որ զօրքը պիտի չանայ պարպել։ Վիրաւորներ կան, հաւանաբար երկուստեք։ Ըստ Քոչարեանի հաստատուած էր որ ազերի վիրաւորներ կային, բայց այդ ժամուն չէր հաստատուած հայ վիրաւորներու պարագան։

Նախագէս Ասկերան ձերբակալուած հայ տղաքը փոխադրուած են Ադրբեջանի Ֆիզուլի զիւղը։ Երկուշաբթի օր, հանդիսութեան մը ընթացքին, Ամարաս, զօրքը պատանդ բռնած էր ութ հայ երիտասարդներ, որոնցմէ եօթը վերադարձուած էր յաջորդ օրը։ Նոր զտնուած է ութերորդին զիակը։

× Ձերբակալուած է Ամարասի «Գիտութիւն» կազմակերպութեան փոխ – նախագահը (Արթուր) եւ փոխադրուած Շուշիի բանտը։

Ընդհանուր ձեւով ամբողջ չրջանը չատ լարուած է, իբրեւ հետեւանք Ազերիներու չանքին կազմկոմիտէներ հաստատելու։

Մոսկուայի պանդոկի մը մէջ, հացադուլի զիմած է Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի Ղարաբաղի երեսփոխան՝ Զօրի Բալայեան, Սեպտեմբեր 10–ին։ Ան կը պահանջէ Գորբաչովէն որ վերահաստատուին Արցախի մէջ տեղւոյն պաշտօնական մարմինները (մարզային խորհուրդ, եւայլն, եւայլն)։ Իր նամակին մէջ, Զօրի Բալայեան կը չեշտէ որ չի կրնար լռել ի տես Ղարաբաղի կացութեան եւ կ'աւելցնէ. –

«Գիտակցելով իմ ձեռնարկած քայլի ողջ պատասխանատուութեան, հայտադուլ կը յայտարարեմ, բողոքելով Լեռնային Ղարաբաղի սահմանադրական իշխանութեան ջնջումին դէմ»։ Զօրի Բալայեան իր նամակին կցած է չարք մը փաստաթուղթեր, ուր մանրամասն կը պարզուի թէ ի՞նչպէս կը խախտուին մարդկային տարրական իրաւունքները Արցախի մէջ։

Ծանօթ է որ տարի մը առաջ, Զօրի Բալայեան սրտի գործողութեան ենթարկուած էր Միացեալ – Նահանգներու մէջ։

× Հայաստանի մէջ, հիմնովին վերջ զտած են քրէական յանցագործութիւնները։

× Ռ. Իշխանեանի վիճակը լաւ է Փիլիքսպէս, բայց, հոգեպէս չատ ազդուած է դեռ, զլխու պատյաներ ունի եւ բնկճուած կը զգայ։ Սմբատ Յակոբեան չատ աւելի լաւ է, Երկուշաբթի օրուան վատթարացման պատճառը անթիպիոթիք դեղահատներու հանդէպ իր անհանդուրժողութիւնը եղած է։

× Երեքչաբթի օր խիստ չահեկան դասախօսութիւն մը կատարած է Դերա – զոյն Խորհուրդին առջեւ Ժիրայր Լիպարիտեան, խոր տպաւորութիւն տեղծելով։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԶ ճառ մը խօսեցաւ ամերիկեան Քոնկրէսին առջեւ չեչտելու համար զբաղխաւորարար, որ Իրաք պիտի պարտուի։ Գալով Պաղտատի, Զօրեքչաբթի առաւօտ հասած լուրերու համաձայն, համաձայնած էր Թեհրանի հետ (Կիրակի օր, Աբտաքին նախարարը Թեհրան զացած էր) եւ այս վերջինը իրեն պիտի աննպեղէն եւ զեղ հայթայթէր քարխլուի եւ տարազբամի փոխարէն։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՀԵՌԱՑԱՏՓ

● ԷՄՄԻԵԱՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Եւրոպայի ախոյեանութեան մէջ իր անտեսնկել ձախողութենէն յետոյ, Էմմիեան հետու է վհատած ըլլալէ։ Կը չարունակէ մասնակցիլ Արեւմտեան Եւրոպայի զանազան մրցանդէսներուն։

Քսերեզի մէջ, Սպանիա, ցատքած է 7·73 մէթր՝ երկրորդ մրցանակ։ Երկրորդ նաեւ, Շաբաթ իրիկուն, Ռիէթիի մէջ,

(Շար·ը Դ· էջ)

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 53–ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ ԴԱՐՁԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

Սեպտեմբեր 9–ին Հրազդանի մարզադաշտը տեղի ունեցած է Արարատ – Զենիտ մրցումը (նախատեսուած էր Յուլիս 25–ին եւ տեղի չէր ունեցած)։ Խաղը վերջացած էր «Արարատ»ի յաղթանակով՝ 1 – 0 (Կարէն Մարկոսեան)։

«Արարատ» 6–րդ է դասաւորման մէջ։

ԼԵՒՈՆ Ե. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

Ա.– ԼՈՒՍԻՆԵԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԺԱ. դարու թրքական ներխուժումնե-րու հետեւանքով Հայաստանի մէջ թա-գաւորութիւն վերահաստատելու ամէն յոյս երկար ժամանակի համար պիտի թաղուէր: Մինչերկրականի ափին, Կիպրոսի դէմ Կիլիկիոյ մէջ, որ երկար առենէ ի վեր հայ գաղթականութեան մը բեմ հանդիսա-ցած է, հետզհետէ Հայկական Պետութիւն մը կը ստեղծուի: ԺԱ. դարու վերջաւո-րութեան – այսինքն առաջին խաչակիրնե-րէն քիչ ժամանակ առաջ–, որ դրացի պիտի ըլլար Անտիոքի իշխանապետու-թեան: Առիկա արդիւնքն է պատերազմի նուրբ խաղի մը դաշնակիցներու եւ այլ դրացիներու միջեւ, մահմեդական (սել-ճուք Թուրքերը Անատոլուի մէջ, Արաբա-կան էմիրաներ Սուրիա, Փաթիմական խալիֆայութիւնը Եգիպտոս) կամ քրիս-տոնեայ (Բիւզանդիոն, խաչակիրներ), որ Ռուբինեան գերդաստանին առիթ տուաւ իր հողերը ընդարձակելու եւ թագաւորու-թեան վերածուելու, Խաչակիրներու Գ. արշաւանքին ընթացքին ԺԲ. դարուն վեր-ջը, ինչպէս՝ Կիպրոսի լատինական թա-գաւորութիւնը ուր կը հաստատուի Լու-սինեան գերդաստանը:

Այնպէս կը թուի որ այս ընտանիքին բազմաթիւ անդամները, որոնք Փուա-թուցի են (Փուաթիէի 25 քիլոմեթր հա-րաւ – արեւելքը) մասնակցած են Խաչա-կիրներու արկածախնդրութեան: Անոնցմէ մէկը՝ կի ալ Լուսինեան 1180ին կ'ամուս-նանայ Երուսաղէմի թագաւորին քրոջ՝ Սիպիլլին հետ: Երբ թագաւորը անժառանգ կը մահանայ, (1185) գահ կը բարձրանայ Սիպիլ, եւ 1186–ին ամուսինն ալ ինքզինքը վտաւօրէն Երուսաղէմի թագաւոր կը դնէ: Ան կ'ըլլայ սրբազան քաղաքին վերջին գահակալը. երկու տարի ետք քա-ղաքը կ'իյնայ Սալահատինի ձեռքը: Առանց թագաւորութեան մնացած թագաւորին կը նուիրեն Կիպրոսը: Կզմին Ցոյներէն նոր գրաւուած է Առիւծասիրտ Ռիչարդ կողմէ: Իր եղբայրը Ամօրի 1194-ին հոն կը հիմնէ Կիպրոսի Լուսինեաններու թա-գաւորական գերդաստանը որ երեք դար կեանք պիտի ունենայ. Ամօրիի աղջիկը Սիպիլ 1210–ին կ'ամուսնանայ Կիլիկիոյ Ա. հայ թագաւոր Լեւոն Ա.ի հետ, նման ամուսնութիւններու հարուստ շարքի մը սկիզբը դնելով:

1341ին Լեւոն Դ. կը սպաննուի. զաւժա-ռանգ չունի: Իր հօրաքոյրը Զապէլ որ 20 տարի առաջ նոյնպէս սպաննուած էր, ա-մուսնացած էր Կիպրոսի Լուսինեաններէն Ամօրի տը Թիրի հետ: Անոնք մէկէ աւելի զաւակներ ունէին. անոնցմէ կի, Բիւզան-դիոնի ծառայութեան մէջ էր, իսկ կըրա-սերը՝ Ժան, այդ միջոցին Կիլիկիա կը գտնուէր: 1342–ին կի Լուսինեան Կոնս-տանդին Բ. անունով Հայաստանի լատին Ա. թագաւորը կը գառնայ: Այդ շրջանին Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութիւնը ծայր ապրիճան վտանգաւոր կացութեան մէջ կը գտնուի: Միակ դաշնակիցը կը մնայ Կիպրոսի լատին թագաւորութիւնը, դէմ յանդիման՝ արեւմուտքէն ու հիւսի-սէն Քարամանի Թուրքերու եւ յատկապէս Սուրիայէն եգիպտացի մամլուքներու. Արեւմուտքի գահակալները իրարու հետ մրցակցութեան մէջ են եւ քահանայապե-տութիւնն ալ միշտ պայման կը դնէ որ իրեն ենթարկուի Հայկական Առաքելական Եկեղեցին որ «հերձուածող» է 451–էն ի վեր: Հայ ազնուականները լատնա-կրներու եւ ազգայնականներու խումբե-րով երկուքի բաժնուած են. վերջիններք կը նախընտրեն առանձին կառուիլ, քան թէ ընդունիլ կաթոլիկէ հրահանգները: Կոնստանդին Բ.ի լատինասէր քաղաքակա-նութիւնը թէ՛ մշակութային, եւ թէ կրօ-նական բնոյթով զայն կը թշնամացնէ ազ-դայնականներուն, որոնք 1344–ին կը ըս-պանեն զայն, ապա կը փորձեն անյայ-տացնել անոր բոլոր մերձաւորները եւ որպէս յաջորդ կը տեւեւին հայ արքունի ընտանիքէն կրասեր ճիւղի մը: Յաջորդ երկու թագաւորները Հայեր կ'ըլլան ու-բեմն. Կոնստանդին Գ. (1344 – 1362) եւ զարմիկը՝ Կոնստանդին Դ. (1365 – 1373): Այս վերջինին սպանութենէն ետք, գահը երկու թեկնածու ունի. Կոնստանդինի փե-սան Աչոտը, եւ նորէն Լուսինեան մը որ ժանին տգան է, եւ Կոնստանդին Բ.ի եղ-բօրորդին: Ան յետոյ Լեւոն Ե. Լուսին-եանը պիտի ըլլայ, Հայաստանի լատին երկրորդ գահակալը որ հայ ժողովուրդի պատմութեան վերջին թագաւորն է:

Բ.– ԼԵՒՈՆ Ե.–Ի ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

Լեւոն 1340ին Կիլիկիա ծնած էր: Հայրը Ժան Լուսինեան զաւակն էր լատին հօր մը – Ամօրի – եւ հայ հօր մը – Զապէլ–: Իսկ Լեւոնի մօրը պարագան յստակ չէ. կարգ մը աղբիւրներու համաձայն, Ժանի հայ հոմանուհիներէն մէկն էր, ինչ որ կը նը-շանակէ թէ Լեւոն ապօրինի զաւակ մըն էր. այլ աղբիւրներ կ'ըսեն թէ Ժան ա-մուսնացած էր Սոլդան անուն վրացի իշ-խանուհիի մը հետ որ Լեւոնին մայրը պէտք է ըլլայ:

Իրականութեան մէջ, Կիլիկիոյ հայկա-կան թագաւորութեան վերջին տասնամ-եակները որոնք հակամարտ բախտախնդ-րով անցան, եւ որոնք արագացուցին անոր անկումը, քիչ ծանօթ են: Հայ պատմա-դիրները քիչ կը խօսին այդ մասին: 1880ին արժէքաւոր վաւերաթուղթի մը գտնուեցաւ Տոլի մէջ. Փրանկիսկեան Ֆրանսացի կը-բնաւոր մը՝ Ժան Տարտէլ որ Լեւոն Ե.ի մատրանապետը եղած է, թագաւորին բերնէն գրի առած է անոր կեանքին պատ-մութիւնը եւ հետաքրքրութեան առարկէ-ան անհատապար Հայոց պատմութիւն մը չարադրած: Հակառակ լատինասէր տը-րամադրութեան, որով կը նախանձայնէ ինչ որ հայկական է, ու հակառակ թագաւորին դերը գովաբանելու բնական հակումին, Տարտէլի բնագիրը հիմնական գործ է. պէտք է ըսել որ հոն Լեւոնի մօր մասին առաջարկուածը Սոլդանի տարբերակն է:

Հայրը՝ Ժան Կոնստանդին Բ.ի (կի տը Լուսինեան) սպանութենէն (1344) քանի մը ամիս առաջ մեռած էր: Մայրը զաւկին հետ Կիպրոս կ'ապաստանի հակալատի-նական զանգուածին սպառնալիքէն փըր-կուելու համար: 1369–ին Լեւոն Ֆրանսացի իշխանուհիի մը՝ Մարկրիթ տը Սուասոնի հետ կ'ամուսնանայ, որ այրեցած է: 1373–ին երբ Հայերը իրեն կ'առաջարկեն գահը, Կիլիկիոյ թագաւորութիւնը անյոյս վիճակի մէջ է, դէպի ծով ելք չունի ու դրեթէ վերածուած է միայն մայրաքա-ղաք Սիսի եւ շրջակայքին (Անաւարզա քաղաքին հետ): Ծովափին վրայ Կորի-կոսի նաւահանգիստը Կիպրացիներու ձեռքն է, ինչպէս նաեւ երկու հոյակապ դղեակները – ցամաքային եւ ծովային – որոնց մնացորդները կան այսօր եւս: Թա-գաւորութեան միւս շրջանները Քարաման-ներու եւ եգիպտացի մամլուքներու ձեռքն են. մամլուքներու ենթակայ էմիրներ ուղ-ղակի կը սպառնան Սիսի բարձունքներուն: Կացութիւն մը որ մոտծել կուտայ Լեւո-նի, մանաւանդ որ հակալատինականնե-րու կողմէ իր հօրեղբայրներուն վերա-պահուած վախճանը նախանձելի ոչինչ ունի: Իր «Ֆրանսացի ասպետ»ի կողմը գոյն կը մղէ վերջապէս գրեթէ անճնաս-պանական առաջարկը ընդունելու: Կիպ-րոսէն բաժնուելու համար նախ պէտք է յաղթահարէ գահակալող իր ազգական-ներուն չհամաձայնութիւնը, որ հետեւանք է ձե-նուիացիներու դէմ մղուած պատերազմին: ձենուիացիները անամօթաբար կաշառք կը պահանջեն որպէսզի մեկնի: Սակայն ի վերջոյ կը յաջողի:

1374 Ապրիլ 2–ին Լեւոն Կորիկոս կը հասնի յղի իր կնոջ ու մօրը հետ: Նաւա-հանգիստէն մինչեւ Սիս մայրաքաղաքը ամէն բան թշնամիին ձեռքը կը պտնուի: Լեւոն առանձին, իր թիկնապահներով ձո-վափի ճամբով կը հասնի Սարոս (ներկա-յիս Սէյհան) անկէ ձիով կը շարունակէ. երեք օր ետք Սիս կը հասնի (1374 Յուլիս 26), ուր Կաթողիկոս Պօղոս Ա.ի պլան-աորութեամբ ժողովուրդը մեծ խանդավա-ռութեամբ կը դիմաւորէ զինքը: Շուտով իրեն կը միանայ կինը Մարկրիթը որ Սեպտեմբերի սկիզբը աղջիկ զաւակ մը ունեցած է (կարգ մը հեղինակներու հա-մաձայն՝ երկուորեակ աղջիկներ): Օծումը կը կատարուի 1374 Սեպտեմբեր 14–ին, տեղի տալով առաջին լարումի մը. Լեւոն իրեն հետ բերած է Հեպրոնի կա-թողիկէ Եպիսկոպոսը եւ նպատակ ունի անոր կողմէ թագաւոր օծուելու, լատի-նական ծէսով: Աւելկա անշուշտ անընդու-նելի կ'ըլլայ ժողովուրդին ու կաթողիկո-սին համար, ուրեմն կը դիմեն հետեւեալ ձեւին. Լեւոն թագաւոր կ'օծուի նախ լա-տինական, ապա հայկական ծէսով: Լա-տինասէր ու հակալատին այս բախտնմա-րուն կ'աւելնայ ուրիշ տարակարծութիւն մը: Կայ խումբ մը որ Եգիպտացիներուն հետ «պատուաւոր» հաշտութեան մը կողմնակից է, իսկ ուրիշներ կը նախըն-տրեն կռուիլ մինչեւ վերջ: Թագաւորն այ այս վերջիններուն մաս կը կազմէ:

1375 Փետրուար 24–ին Հալէպի էմիրը որ Եգիպտոսի սուլթանին ճորտերէն է, կը հասնի պաշարուած Սիսի առջեւ: Լեւոն կը մերժէ զաւանափոխ ըլլալու եւ ազատ պտնուելու անոր առաջարկները: Ներքին կռիւներով պառակտուած, յատկապէս թագաւորին ու կաթողիկոսին սուր հա-կամարտութեամբ, մատնութիւններով տկարացած հայ բնակչութիւնը հազիւ երկու ամիս կրնայ դիմադրել: 1375 Ապրիլ 16–ին Հայաստանի վերջին թագաւորը մայրաքաղաք Սիսը կը յանձնէ Հալէպի էմիրին, որ պարկեշտ վերաբերում կ'ու-նենայ: Աւելկա վախճանն է Կիլիկիոյ հայ-կական թագաւորութեան եւ նաեւ հայ ժողովուրդին պատմութեան մէջ վերջին անկախ պետութեան, բացի 1918 – 1920–ի Հայաստանի կարճատեւ հանրապետու-թիւնը:

Երկար ատեն երեւակայական պատում մը ըլլած է, ուր կ'ըսուի թէ թագաւորը խոյս տուած է բազմաթիւ ազնուականնե-րով դէպի Տարսոնի լեռները ու Կապանի բերդին մէջ դիմադրած է բազմաթիւ ա-միսներ: Տարտէլի ժամանակագրութիւնը պիտի չփախցնէր նման դիմադրութիւն մը պանծացնելու առիթը...:

Գ.– ԼԵՒՈՆ Ե.Ի ԳԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Լեւոն Ե. այսպէսով գահակալած կ'ըլ-լայ ընդամէնը եօթը ամիս...: Հալէպէն գահերէց կը տարուի իր ընտանիքին, կա-թողիկոսին ու բազմաթիւ իշխաններու հետ: 1375 Յուլիսին բանտարկեալները կը ներկայանան մամլուք սուլթան Աչրաֆին որ շատ պատշաճ վերաբերում մը ցոյց կուտայ անոնց. կաթողիկոսը Սիս վերա-դառնալու եւ պաշտօնը շարունակելու ար-տօնութիւն կը ստանայ, ուրիշ իշխաններ Երուսաղէմ կը հաստատուին: Իսկ Լեւոն գահերէց կը մնայ ազատ, բայց հսկողու-թեան ենթակայ: Քաղաքին չհեռանալու պայմանով ան բնակարան ու կենսաթոշակ կը ստանայ: Գահերէցի հարուստ հայ գա-դութը երաչխաւոր կ'ըլլայ իրեն: Սուլ – թանը կը մերժէ քրիստոնեայ զանազան երկիրներու դեսպանները, (թագաւորներ, կայսրեր, պապը) ըսելով թէ Լեւոն գոհ է իր վիճակէն:

1377 Մարտին սուլթանը կը սպաննուի: Անոր կը յաջորդէ ութ տարու զաւակը. երկիրը կը ղեկավարուի տեղակալներու կողմէ. անոնցմէ մէկը՝ էմիր Պարքուք հանդիպում կ'ունենայ Աբրահոնի թագաւո-րին պատգամաւորներուն հետ, որոնք ե-կած են առեւտրական պատճառներով: Անոնք առիթէն օգտուելով, Լեւոնի ազատ արձակումը կը խնդրեն: Պարքուք կը մեր-ժէ, բայց ոչ սկզբունքին դէմ ըլլալով, այլ ձեւականութեան: Լեւոն տեղեկանա-լով կը հասկնայ որ պաշտօնական նամակ մը ու նուէրներ կրնան համոզել էմիրը: Կ'որոշէ ուրեմն լիազօր պատգամաւոր մը ղրկել Եւրոպա, յատկապէս Աբրահոն: Ճիշդ նոյն թուականին, 1377 Յուլիսին Երուսաղէմի ուխտագնացներ Գահերէցէն կ'անցնէին: Անոնց մէջ կը գտնուի Էթամ-բէն վրանկիսկեան կրօնաւոր մը՝ Ժան Տարտէլ որ հանդիպած է Լեւոնին: Սուրբ Գաղաքէն վերադարձին Գահերէց կը մնայ որպէս նախկին թագաւորին քարտուղարն ու մատրանապետը: Լեւոն զինքը կ'ընտրէ որպէս պատգամաւոր, Տարտէլ 1379 Սեպ-տեմբերին Գահերէցէն ճամբայ կ'ելլէ ու 1380 Մարտի առաջին օրը Պարսելոնա կը հասնի: Արագոնի թագաւորը Պետրոս Դ. համաձայն է նամակ մը ղրկելու, սակայն նոյն վերաբերումը ցոյց չի տար զրամին ու նուէրներուն հանդէպ:

Նոյեմբերի վերջաւորութեան Տարտէլ Գաթալիա կ'անցնի ուր թագաւոր Յով-հաննէս Ա. Փորթուգալի հետ պատերազ-մի մէջ ըլլալով հանդերձ, աւելի լաւ ընդունելութիւն մը ցոյց կուտայ: Փը-րանկիսկեան կրօնաւորը համբերութեամբ ու համոզումով իր սիրոյ գաղը այնքան լաւ կը ներկայացնէ որ 1382 Մայիս 21–ին Պարսելոնայէն կը մեկնի երկու թագա-ւորներուն ներկայացուցիչներուն հետ, նամակն ու նուէրները առած: Առանց փո-խարէն էմիրը կ'ընդունի յանուն սուլ-թանին, ազատ արձակել Լեւոնը: Ան 1382 Սեպտեմբերի վերջաւորութեան կը փո-թայ ճամբայ ելլել դէպի Եւրոպա. այս ճապաղանքը կը փրկէ զինքը, որովհե-տեւ Պարքուք չուտով կ'անդրադառնայ թէ առանց մատածելու որոշում տուած է ու կը չնչէ ազատ արձակելու իր արտօնու-թիւնը: Սակայն ուշ է, քանի որ Լեւոն Ե. արդէն Միջերկրականի վրայ է առանց իր կնոջ որ Գահերէց մեռած է. անոր կ'ըն-կերանայ իր հաւատարիմ մատրանապետը (որ կը մահանայ Էթամբէ, 1384 Սեպտեմ-բերին):

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒՐԱՖԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԿԱՏԱՐԵԱԼ ՈՃԻՐ ՄԸ ՄԵԹՐՈՅԻՆ ՄԷՋ

Կատարեալ ոճիրի օրինակ մը տրուած է Փարիզի մէջ 1937–ին, երբ մեթրոն տա-կաւին յանցագործութիւններու հասարակ թատերաբեմ մը չէր: Այս ոճիրին առեղ-ծուածը այսօր եւս, 53 տարի ետք, կը պահէ ամբողջ իր խորհրդաւորութիւնը:

Մայիս 16–ին, կիրակի օրը, ժամը 18·27–ին, 382 թիւ կառախումբը ճամբայ ելլելու համար կուպայ տեղ կը գրաւէ Փորթ տը Շարանթոնի կայարանը, պա-րապ է: 45 երկվայրկեան ետք 120 – 150 ճամբորդներ կը լեցնեն բաժանեակները. առաջին կարգը նստած է երիտասարդ կին մը, կանանչ հագուստով ու ճերմակ գլխարկով: Ժամը 18·25–ը 15 երկվայրկեան անցած, կառա-խումբը կանգ կ'առնէ յաջորդ կայարանը՝ Փորթ Տօրէ, ուր վեց հոգի եւս կը մտնեն առաջին կարգի բաժանեակը: Հագիւ ա-նոնք ներս մտած, երիտասարդ կինը որ հոն է արդէն, գետին կը գլորի, մինչ վի-զին չուրջ կը մեծնայ կարմիր արատ մը: Ճամբորդ բժիշկ մը նախնական քննութե-նէ մը ետք կը յայտարարէ թէ երիտա-սարդուհին կեանքէն որեւէ յոյս չէ մնացած:

18·34–ին առաջին պաշտօնեան որ տեղ-ւոյն վրայ կը հասնի, կը քաշէ ծոծրակին մխրճուած դանակը. վիրաւորը աչքերը կը բանայ, շրթունքը կը չարժէ, բայց չի կրնար հարցումներու պատաս-խանել: Մահաբունի մէջ հիւանդանոց փո-խադրութեան ճամբուն վրայ կը մահա-նայ:

Բժիշկին համաձայն, հարուածը լիցք է սաստիկ կատաղութեամբ մը, վերէն դէպի վար: Բայց ո՞ւր գացած է ոճրագործը որ բաժանեակին մէջ չէ, երբ կառախումբը Փորթ Տօրէ կը հասնի: Ան ոճիրը գործած պէտք է ըլլայ այն 45 երկվայրկեանին ըն-թացքին որ կառախումբը սպասեց առաջին կայանին մէջ, ճամբայ ելլելէ առաջ: Չի կրնար հոն, կառամատոյցին վրայ մնա-ցած ըլլալ առանց նշմարուելու, եւ ուրեմն ամէնէն հետաքրքիրը այն է որ մտած է երկրորդ կարգի բաժանեակ մը ներս:

Այս առեղծուածին մէջ ամէնէն յստակը կ'ըլլայ զոհին ինքնութիւնը. հոն մնա-ցած է պայուսակը, ուրկէ ոչինչ կը պակ-սի. զոհը կը կոչուի Լեթիսիա Թուրօ, ծնած է 1907–ին, իտալացի ծնողքէ մը:

Կորնդնելէ ետք իր ամուսինը, ան կը

տեղատարածքի փչո. Լաչէզի շրջակայքը հանդարտ փողոցի մը մէկ բնակարանը: Ջնարակի մը դործատան մէջ ալ գործ կը գտնէ յանձնարարութեամբ գաղանի ոստիկանի մը: Հանրօգուտ Լիկայի մը անդամ կ'արձանագրուի: Ամսավերջին կարենալ պլուճէն հատատարակչութեան համար ալ, տարեվերջ երեք օր կ'երթայ հանդերձապահի պաշտօն կատարելու պարապարահի մը մէջ:

Հոն, յաճախորդները ոչ բարեհամբաւ երիտասարդներ են: Լեթիսիա երբեք մեթոյով չի վերազատնար. կ'առնէ թիւ 125 հանրակառքը որ գինքը կը ձգէ իր բնակարանին մօտը:

Մինչդեռ այդ օրը ոչ միայն ուզեծիրը փոխած է, այլեւ իր ամուսնին մահէն իվեր առաջին անդամ ըլլալով մէկզի դրած է սեւ զգեստները, մազերը ներկել տուած է: Որո՞ւ համար այս կերպարանափոխութիւնը, ոչ ոք գիտէ: Պարապարհէն ելլելէ հաք կ'առնէ 18·15-ի հանրակառքը որ գինք կ'առաջնորդէ մինչեւ փորթ որ Շարանթոն. չարժավարը ակնարկով կը հետեւի անոր մինչեւ որ կ'իջնէ մեթրոյի առնդուխներէն վար. ժամը 18·20-ն է եւ ոչ ոք իրեն կը սպասէ կայարանին մուտքին: Որոշ է որ ան ուղղակի կառամատոյց իջած է:

Ոճրագործը կը հետապնդէ՞ր Լեթիսիան. ծանո՞թ մըն է անոր: Նախանձոտ մէ՞կն էր, թէ լատ բախտի հարուածող թեթե մը. կատրուած ընդարձակ հարցաքննութիւնը ոչինչ կը լուսարանէ այս մասին:

Ամէնէն աւելի կացութիւնը լարողը քաղաքական ոճիրի մը կասկածը կ'ըլլայ: Այդ չրջանին ծայրայեղ ազակոմեան գաղանի կազմակերպութիւն մը ժողովրդական ճակատին դէմ մահափորձեր կը կատարէ. ան սպանած է ռուս անտեսագէտ մը, գինքի հրեայ վաճառական մը, եւ խոշտանգի հակաֆաշիստ եղբայրներ: Սակայն ինչո՞ւ երիտասարդ կինը նոյն գանկին մաս կազմած ըլլար: Բնութեան որ այդ կազմակերպութեան գլխաւորին սիրուհին եղած էր ու գաղանիքներ փոխանցած երկրորդ գրասենեակի պաշտօնէութեան. կամ աւելի հաւանական է որ աշխատած ըլլար խոշտանգումներու հաշուոյն:

Քառորդ դար հաք, 1902 Յուլիսին Գերմանիայէն գրկուած անստորագիր նամակ մը կ'ըսէր. – «Ոճրագործը պատանի մըն էր որ սաստիկ սիրահարած էր Լեթիսիային, գաւառացի, երկչոտ տիպար մը, որ տեղեկացաւ թէ երիտասարդ կինը կը խաբէր գինքը: Եթէ ձերբակալուած ըլլար հոն տեղւոյն վրայ, անկասկած, անմիջապէս ամէն բան պիտի խոստովանէր: Ոճիրէն ետք, նոյն կառախումբին երկրորդ կարգի բաժանեակի մը մէջ շարունակեց ճամբան»:

Հ. Ց. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱԼՊՈՄ-ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԱՁԺՄ ԱՆԳԼԵՐԷՆՈՎ

«ՕՀՄՄԷ» հրատարակչականը երկու տարի առաջ թացումը կատարեց «Մէօհրաֆ» չարքին, որով կ'առաջադրէր ընդհանրապէս միջին – արեւելեան ժողովուրդներու (ու յատկապէս հայ ժողովուրդի) պատմութիւնն ու մշակոյթները դարձնել ուսումնասիրութեան նիւթ:

Շարքը բացող հատորը, բացառապէս ուշադրաւ գործը պատմա – քաղաքական երկերու հեղինակ Հրաչ Տատնապետեանի, նիւթ ունէր «Հ. Ց. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԻՐ ԿԱԶՄՈՒԹԵՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ Ժ. ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ (1890 – 1924)»:

Այժմ մատենաչարի Բ. հատորը կազմող «Ճ. Պ. ՊՈՒՐԹԻ» հատորէն ետք, նուիրուած Եւրոպայի ու Մերձաւոր-Արեւելքի 17րդ դարու քաղաքական պատմութեան հանելուկային ու խորհրդաւոր մէկ դէմքին (հայկական մամուլը այս գործին արդէն անդրադարձաւ), – ահա, «ՕՀՄՄԷ» հրատարակչականը, Միլանէն, մեր առջեւ կը դնէ չարքի Գ. հատորը – Հրաչ Տատնապետեանի վերոյիշեալ գրքի անդլերէն թարգմանութիւնը, նոյնքան խնամուած, մտքին հետ նաեւ աչքին խօսող տպագրութեամբ, էջադրումով ու նկարազարդումով:

Հատորը բազկացած է աւելի քան 200 մեծադիր էջերէ, որոնք գիտական մեթոտաբանութեամբ ու առարկայական ներկայացում – վերլուծումով խմբագրուած բնագրի մը կողքին, կը պարունակեն վերարտադրուած փաստաթուղթեր, փարիզի Հ. Ց. Դ. թանգարանէն տրամադրուած չահեկան լուսանկարներ ու ճոխ քարտէսներ:

Երկի բուն բնագիրը, որ կը գրաւէ հատորի մօտ երկու – երրորդը, կը բաղկանայ տասը գլուխներէ:

Իր Նախաբանին մէջ, հեղինակը կը ճշդէ գործի խմբագրման հիմնական լուկզգուշները. ի մէջ այլոց, ան կը չեզոքէ Հ. Ց. Դաշնակցութեան առաջին 30 – 35 տարիներու պատմութիւնը, ըստ կարելւոյն ամփոփուած, տրուած է իր ժամանակագրական ընթացքին մէջ՝ հետեւելով դէպքերու, գաղափարներու, տրամադրութիւններու եւ գործունէութեան զարգացման: Քննութեան առարկայ յաջորդական ժամանակաշրջանները ընդհանուր առմամբ, կը համապատասխանեն Դաշնակցութեան իրերայաջորդ Ընդհանուր ժողովներուն միջեւ ինկող տարիներուն, բանի Ընդհանուր ժողովները էին գերագոյն այն համագումարները՝ որոնք, կուսակցութեան բոլոր շրջաններուն ու մարմիններուն համար, կը ճշդէին իրագործելի առաջադրութիւններ, քաղաքական եւ մարտական նոր նախաձեռնութիւններ, կազմակերպական կանոններ, ծրագրային բարեփոխումներ կամ արմատական փոփոխութիւններ, երբեմն նոյնիսկ՝ մարտավարական տարբերակներ»:

«Ներածութիւն» գլուխը կ'ուրուագծէ «ժթ. դարու հայ ազատագրական շարժումը՝ մինչեւ Հ. Ց. Դաշնակցութեան կազմութիւնը», խօսելով յատկապէս հայկական մշակութային ու քաղաքական զարթօնքին, ու ապա՝ Արմենական եւ Հնչակեան կուսակցութիւններու մասին:

Առաջին գլուխը կ'ընդգրկէ Դաշնակցութեան պատմութիւնը հիմնադրութենէն մինչեւ 1895՝ «Կազմաւորում, Նպատակ, կազմակերպական Ծաւալում» յորջորդական թեմաներու տակ ամփոփուած:

Երկրորդ գլուխը կը ներկայացնէ Հ. Ց. Դաշնակցութեան «Գաղափարներու աշխարհը եւ ծրագրային առաջադրանքներու հոլովոյթը», պահ մը դուրս գալով ժամանակագրական կարգէն, ու անկախ ընթացքով բացառաբար ընդգրկելով «նիւթի ամբողջութիւնը՝ սկիզբէն մինչեւ վերջ»:

Ապա, Գ – է գլուխները յաջորդական հինգ ժամանակահատուածներու ընդգրկումով կը ներկայացնեն 1895 – 1915 քառամեակը:

Բոլոր գլուխները ունին ենթաբաժանումներ:

Ութերորդ գլուխը, որ «Եղեռն, Փառս, Յարութիւն» խորագրին տակ՝ պատմութիւնը կը հասցնէ մինչեւ Հայաստանի Հանրապետութեան հռչակումը, կանխապէս կոչուած էր – ինչպէս հեղինակը կը ճշդէ Նախաբանով – ըլլալու գործին եզրափակիչ գլուխը, քանի իմաստով մը՝ հայկական պետականութեան ստեղծումով Դաշնակցութիւնը կը թեւակոխէր նոր պատմաշրջան: Սակայն միւս կողմէ՝ «Ծրագրի եւ հաղաքականութեան վերաբերեալ կարգ մը հարցեր իրենց տրամաբանական յանգումը կը գտնեն հսանական թուականներու սկիզբները միայն». ատոր համար է արդէն, որ հեղինակը յարմար տեսած է «ինութեան առարկայ ժամանակաշրջանը հասցնել մինչեւ 10–րդ Ընդհ. ժողով՝ 1924–ի վերջը»: Այսուհանդերձ, 9–րդ գլուխը՝ «Հ. Ց. Դաշնակցութեան գործունէութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան շրջանին (1918 — 1921)», ինչպէս եւ հետեւող 10–րդ գլուխը՝ «Հ. Ց. Դաշնակցութեան գործունէութիւնը Հայաստանէն դուրս՝ 1920 – 1921 տարիներուն», – աչխատութեան մէջ տեղ կը դանեն «այնքանով միայն որքանով ուղղակիօրէն կ'անչուին Դաշնակցութեան գործունէութեան հետ»: Ինչպէս կը ճշդուի նոյն տեղը, Դաշնակցութեան ազիւտքեան գործունէութիւնը եւս, որ իր կարգին, դուրս կ'ինյային նիւթի ծիրէն:

Յաջորդական այս գլուխները, Ներածութենէն մինչեւ եզրափակիչ 10–րդ գլուխը, լրացուած են ծանօթագրութիւններ, բ

Տիկին Ժիզել Քիւրկեան,
Տէր եւ Տիկին Աւետիս Քիւրկեան եւ զաւակները,
Օր. Մոնիք Քիւրկեան,
Տէր եւ Տիկին Կրեկուար Քիւրկեան եւ զաւակը,
Պր. Պօղոս Քիւրկեան,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ աղգականին՝

ՅԱՐՈՒՈԹԻՒՆ ՔԻՒՐԿԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 11ին, 88 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 14, ժամը 15·30–ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Վիթրիի հին գերեզմանատունը:

Մահազդը չստացողներէն, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

(Շար. Ա. Էջէն)

Իտալիա, բայց այս անգամ 8·17 մէթր· առաջինը, քսուպայի ձկֆէբսըն ցատքած է մէկ սանթիմէթր միայն աւելի հեռու:

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆԱ՝
ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ֆրանսայի ախոյենութեան ի հաշիւ, իր չորրորդ մրցման, իր իսկ համակիրներուն առջեւ, Վալանսի Հ. Մ.–ը պարտուած է Թուլոնի արհեստավարժ ակումբին պահեստի խումբէն՝ 1 – 0:

Դժուար մրցում մը այս չաբթու վերջն ալ· Վալանս կը խաղայ Քանէի մէջ, փէրփինեանի մօտ ուան մը: Անցեալ մըրցայարշաւին արդիւնքները՝ պարտութիւն 2 – 1 Քանէի մէջ, հաւասար Վալանս՝ 0 – 0:

Ներկայիս, դասաւորումին գլուխն է՝ Մոնփելիէ· Հ. Մ.–ը 7–րդ է, Քանէ՝ 14–րդ:

● ՅԱՋՈՂ ԲԱԺԱԿԱՒԱՂԵՐ

Ֆրանսայի բաժակի առաջին շրջանի խաղերը նպաստաւոր եղած են մեր խումբերուն համար: Անցեալ չաբթի արդէն որակուած էին, երկրորդ շրջանին համար, Սէն – Թ'Անթուանի Հ.Մ.–ը եւ Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւը: Կիրակի օր, Իսիի Հ. Մ.–ը յաղթած է Պրէվալի 3 – 0, Ալֆորվիլի Հ. Մ.–ը՝ Փանթէնի 3 – 1, Վիէնի Հ.Մ.Ը՝ Սէն – Փրիէնթի 6 – 1:

Իսկ Լիոն – Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.–ը՝ որ ապատ է տակաւին այս զուգումի խաղերէն, կը մասնակցէր Ռոն – Ալփ լիկի բաժակին: Անակնկալօրէն պարտուած է Հէյրիէօլի մէջ՝ 1 – 0: Ժիւնիորներու բաժակին ի հաշիւ, Հ. Մ. Ը. Մ. յաղթած է Ֆրանշվիլի՝ 5 – 3:

Վ. Մ.

***

ՍՈՒՐԻԱՀԱՅ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Օգոստոս ամսուն Հայաստան գտնուած են Հալէպի Հայ Մարմնամարզական Ընդհանուր Միութեան Ֆութպոլի ու պասքէթպոլի ակումբները:

Հ. Մ. Ը. Միութեան Ֆութպոլի խումբը երեք հանդիպում ունեցած է: Եղէկնաձորի շրջանի Ազատնաձոր գիւղին նորակառոյց մարզադաշտը տեղւոյն «Մոմիկ» ակումբին դէմ տեղի ունեցած խաղը ուտրուած է Հալէպի խումբին յաղթանակով՝ 2 – 1:

Հոկտեմբերեանի մէջ «Արաքս» ակումբին հետ տեղի ունեցած խաղը ուտրուած է 4 – 4 հաւասար արդիւնքով, իսկ Երեւանի «Նայիրի» մարզադաշտին մէջ Սեփհանակերտի «Արցախ»ին հետ հանդիպումին արդիւնքը եղած է՝ 2 – 2:

Օգոստոս 29–ին, Երեւանի «Դինամօ» մարզադահլիճին մէջ մրցած են «Պոլիտեխնիկ»ի ու Հ. Մ. Ը. Միութեան պասքէթպոլի խումբերը: Խաղը ուտրուած է նուազագոյն տարբերութեամբ՝ 78 – 77, ի նպաստ Երեւանցիներուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԻԼԱՆՕ· – Պր· Հրանտ Բամպակեան 5000 Ֆր· «Յառաջ»ի 65–ամեակի առթիւ:

***

ՔԱՇԱՆ· – Տիկին Գարաօղլանեան 400 ֆրանք:

***

ՎԻՐԻ· – Տիկին Տիրուհի Գինիճեան 200 ֆրանք:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ԻՍԻ· – Տիկին Էլիզա Շահինեան իր ամուսնոյն՝ Գէորգ Շահինեանի մահուան 17–րդ տարելիցին առթիւ 500 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Այրի Տիկին Փերուզ Կիրակոսեան 150 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն յիշատակին:

***

Թոթոյեան ընտանիքը իր ծնողքին յիշատակին 500 Ֆր· կը նուիրէ «Ամարաս»ին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս. ՓՕՂՈՍ–ՓԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, Խաչվերաց· Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:

Նոյն օր երեկոյեան ժամը 5–ին կը կատարուի Խաչվերացի մեծահանդէս թափօր եւ անդաստան:

***

Ս. ՅԱԿՈԲ ֊ ԼԻՈՆ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, տօն է Խաչվերացի: Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եւ պիսկոպոսական պատարագ:

Կը նախագահէ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Սուրբ Սեղանին կը սպասարկեն եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ ԻՍԱՀԱԿ ԽՁԿՐ. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ, Գէորգ Փոխանեան եւ Սահակ Սուքիասեան սարկաւագները:

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյ «ԿՈՄԻՏԱՍ» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի,

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·45–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17, յիշատակ է Մեռելոց: Ժամը 11–ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի վասն հանգուցեալ նոյնիսկ:

ԹԱՂԱԹԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Սէն – Թ'Անթուանի Սուրբ Թաղէոս Եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Սէն – Թ'Անթուանի եւ Շրջակայքէ իր թաղեցիները իր եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, ժամը 15–ին:

Թաղականութիւնը պիտի տայ իր հաշուետուութիւնը անցեալ տարուան պաշտօնավարութեան նիւթական եւ բարոյական հաշուետուութիւնը: Սոյն ժողովին մէջ պիտի ընտրուի յանձնախումբ մը եկեղեցւոյ անդամներէն միայն, յառաջիկայ ընտրութիւնները կատարելու համար:

Ինչ որ ալ ըլլայ ներկաներուն թիւը, ժողովը օրինաւոր պիտի համարուի եւ որոշումները բացարձակ ի գործ են:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

U.G.A.B. - PARIS

Dans le cadre de ses activités, l'UGAB organise dans son centre culturel,

des cours :

— *d'arménien* (pour enfants, adolescents, adultes tous niveaux, et préparation au baccalauréat)
— *d'informatique*
— *de dessin-peinture*
— *d'échec*
— *de musique traditionnelle*
— *de danse arménienne*
— *de théâtre d'improvisation*
— *d'ateliers manuels*

(à partir de janvier 1991)

Inscription prioritaire aux anciens élèves le :
Samedi 15 septembre à 14 heures

Inscription pour les nouveaux élèves le : Samedi 22 septembre à 14 heures

Début des cours :
le Samedi 29 septembre à 14 h 30

U. G. A. B.
Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° Courcelles

Pour tous renseignements
téléphoner aux numéros suivants :
45 20 03 18 ou 42 27 12 26

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱԶԻ Պուլվար Օտտոյի մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 15, կէսօրէն վերջ ժամը՝ 14·30–ին, սովորական հաւաքատեղին: Շատ կարեւոր օրակարգ:

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱԶԻ Փարիզի Արշալոյս Թէոդոսեան մասնաճիւղը վերամուտի առաջին ժողովը կը գումարէ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 15, ժամը 15–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE

RENTREE 90/91
Reprise des activités
Mercredi 03 Octobre 1990

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage
Cours d'Arménien
Préparation au Brevet
Préparation au Baccalauréat
Conversation

EVEIL
Eveil à l'Identité et à la Culture
Civilisation

DANSE / EXPRESSION
Danse traditionnelle
Danse contemporaine arménienne
Gymnastique douce

MUSIQUE
Piano
Violon
Guitare
Dehol
Kanon

LECTURE
Bibliotèque
Diffusion livres — disques

ANTENNE SOCIALE
conjointe avec la Croix Bleue

FOYER

La M. C. A.
Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine
pour une CULTURE IDENTITAIRE
et une ARMENITE ACTIVE

Renseignements :
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՎԱԼԱՆՍ

ԴԱՒԻԹԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻՆ

Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան կրթական մարմինը կը ծանուցանէ իր Դաւիթեան դպրոցի վերամուտը կը կատարուի Սեպտեմբեր 19, Հարեքշաբթի առաւօտ, ժամը 8·30–ին:

Վալանսի եւ շրջակայքի 4 – 14 տարեկան երկսեռ երախաներն ու պատանիները կրնան արձանագրուիլ:

***

ԼԻՈՆ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

Լիոնի Հայկազեան Միօրեայ Վարժարանի վերամուտն է Հարեքշաբթի, Սեպտեմբեր 19, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասատուութիւնները տեղի կ'ունենան Հարեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ՝ 14–էն 16, եւ Շաբաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30:

Աշակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Հարեքշաբթի կէսօրէն ճաշէն,

Ցաւելեալ տեղեկութեան եւ արձանագրութեան համար դիմել եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հասցէ· – 40 Ռիւ տ'Արմէնի – 69003
Հեռաձայն· – 78 – 60 – 47 – 18

***

ՇԱԽԻԼ

Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ միօրեայ հայկական վարժարանի վերամուտն է Սեպտեմբեր 12, Հարեքշաբթի առաւօտ,

Իսկ պաքալորէայի հետեւողներուն եւ չափահասներուն դասերը կը վերսկսին Սեպտ· 21, Ուրբաթ, ժամը 18 – 20·30:

Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան յիշեալ օրերը տեղւոյն վրայ:

Ցաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան՝
6, rue Père Komitas
92370 Chaville
Հեռաձայնել Հարեքշաբթի օրերը՝
47 – 09 – 23 – 18 թիւին:

ԴԻՒԱՆ

***

ՎԻԷՆ

Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի զոյգ դասընթացքները 1990 – 1991–ի տարեշրջանին համար կը սկսին·–

Սեպտեմբեր 19, Հարեքշաբթի, ժամը 14·30–ին:

Սեպտեմբեր 22, Շաբաթ, ժամը՝ 14·30–ին:

Մշակոյթի Տուն·–
9, rue du Cirque

Երթեւեկի դժուարութիւն ունեցողներուն համար մասնաւոր կարգադրութիւն:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱԶ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի Շաբաթ օրուան դպրոցին համար կը փնտռուի հայկական պարերու փորձառու պարուսոյց մը:

Հետաքրքրուղները կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն:

74 – 85 – 12 – 69
74 – 85 – 61 – 33

***

ՈՒՍՈՒՑԻՉ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Ֆր· Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը իր Միօրեայ դպրոցին համար կը փնտռէ հայերէն լեզուի 2 դասատու:

Դասերը տեղի կ'ունենան Շաբաթ, կէսօրէ վերջ:

Կը խնդրուի չուտով հեռաձայնել իրենց կուններուն ժամը 8–էն վերջ:

Տիկիններ՝ ՄԱՎԵԱՆի՝
45 – 74 – 34 – 78
կամ ՓՈՒՐԹԻՒՆի՝
45 – 84 – 57 – 18

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14
VENDREDI
14 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԻՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.362 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.362

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄՈՍԿՈՒԱ

ԳՈՐԲԱՉՈՎԻ ՀԵՏ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻԻՆ ԶՕՐԻ ԲԱԼԱՅԵԱՆԻ

Ինչպէս գրած էինք երէկ, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, Վազգէն Մանուկեան Մոսկուա գացած էին, ուր պիտի տեսնուէին Գորբաչովի հետ: Ուրեմն, Զորեքշաբթի օր, երեք ժամ տեւող հանդիպում մը տեղի ունեցած է մասնակցութեամբ Գորբաչովի, Ռիժկովի, Նիչանովի (Կրեմլինի կողմէ) Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի, Վազգէն Մանուկեանի, Վլ· Մովսիսեանի (Հայաստան) եւ համապատասխան պաշտօնները ունեցող Ադրբէջանի ներկայացուցիչներու՝ Մութալիբով (թէ նախագահ է եւ թէ Ա· քարտուղար) եւ վարչապետ Հասանով:

Հինգշաբթի առաւօտ, երբ կը խօսէինք երեւանի հետ, դեռ ոչ մէկ մանրամասնութիւն կար այդ մասին:

Լեւոն Տէր – Պետրոսեան եւ Վազգէն Մանուկեան այցելութիւն մը տուած էին նախագահ Զօրի Բալայեանի, որ կը շարունակէ իր հացադուլը:

Վարչապետի չբժկանը մթնոլորտը միշտ լարուած կը մնայ, բայց մասնաւոր բռնի գործողութիւններ չկային, առ այժմ:

***

«Արմէնփրէս», *Սեպտեմբեր 12–ին, հետեւեալ հաղորդեց ուղղակի հեռատիպով.–*

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ
ՎԱԶԳԷՆ Ա·

Հանդիսաւոր կերպով նշուած է Հայաստանի բարձրագոյն ուսումնական մեծագոյն հաստատութիւններէն մէկուն՝ «Աբովեան» մանկավարժական հիմնարկին վերամուտը: Այս առթիւ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգէն Ա· ողջունած ու օրհնած է առաջին դասարանի ուսանողութիւնը,

Այնուհետեւ Կաթողիկոսը կարդացած է դասախօսութիւն մը՝ նուիրուած հայ մանկավարժութեան ու հոգեբանութեան· ան ուսանողներուն պատուիրած է խորհիլ ուսումնասիրել Հայ Եկեղեցւոյ պատմութիւնը, խօսած է իր նախորդներուն եւ յատկապէս Արմաշեան Հայրիկի գրական ու մանկավարժական ժառանգութեան եւ դասերուն մասին:

Հաստատութեան անօրէնը հիմնարկի ուսանողներուն ու դասախօսներուն անունով Վազգէն Ա·–ին չնորհակալութիւն յայտնած է հանդիպումին համար, անոր քաջառողջութիւն մաղթած է ի փառս Հայ Եկեղեցիին եւ հայ ժողովուրդին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

1991–ի պիւտճէին ծրագիրը, զոր վաւերացուց Նախարարաց Խորհուրդը 1278 միլիառ ֆրանքի ծախք կը նախատեսէ Պետութեան համար, այսինքն՝ 4,8%–ի չափով մը նախորդին բաղդատմամբ:

Իրանի «Ցեղափոխութեան առաջնորդը» որ կը յայտնէ Խոմէյնիի՝ Խամէյնի ձիհատի կոչ ըրաւ, դատապարտելով ամերիկեան ներկայութիւնը Ծոցին մէջ: Իր խօսքերը ամէնէն ծանրը կը նկատուին Միացեալ – Նահանգներու հասցէին, Ծոցի տագնապին սկիզբէն ի վեր: Ան կ'ըսէ· – «Ամերիկա պէտք է սորված ըլլար անցեալի դէպքերուն տուած դասը»: Հետաքրքրական է Իրան – Իրաք այս դուէրդը, քանի Իրաքի մէջ ալ մահմետական աստուածաբաններու բարձրագոյն ատեանը ֆաթվա մը հռչակած է (կրօնական հրովարտակ) բոլոր մահմետականները Ս· պատերազմի (ձիհատ) հրաւիրելով հեռացընելու համար Ամերիկայինները Սաուտի-Արաբիայէն: «Այդ ներկայութիւնը նաճ եւ Հիճազ (Ս· Արաբիա) պղծեց Ս· վայրերը եւ վնասեց մահմետականներու պատուին եւ արժանապատուութեան»:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, Սեպտեմբեր 12–ին տեղի ունեցաւ վերամիացեալ Գերմանիոյ դաշինքը, Հարաւ յաղթական Պետութիւններու եւ երկու Գերմանիաներու Արտաքին նախարարներու կողմէ:

ՆՈՐԷՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԱՃԻՒՆՆԵՐՈՒ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՎԵ՛ՐՋ ՏԱԼ ԱՅՍ ԽԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ

Սեպտեմբեր 1–ի «Յառաջ»ի թիւով (Ա· էջ) արձագանգած էինք «Արմէնփրէս»ի մէկ հեռագրին, որ կը ներկայացնէր Անդրանիկի աճիւններու Հայրենիք փոխադրութեան itinéraire – excursion մը, լոնտոնարնակ Պր· Սարգիսեանի մը երեւակայութեան պտուղ եւ որու մասին յայտնած էինք նաեւ մեր կարծիքը: Յիշեցնենք որ այդ վերջադարձը կը նախատեսէր՝ Փարիզ, Լիոն, Մարսէյլ (չոգեկառք), Մարսէյլ – Աթէնք (չոգենաւ), Աթէնք – Վառնա (չոգեկառք), Վառնա – Պաթում (չոգենաւ) առջեւէն ալ 25 – 30 քիլոմէթր տարածութիւն մը պիտի լողար եալթացի Իգոր Ներսիսեան:

Կը թուի որ քիչ տեսնուեր է այս խեղկատակութիւնը եւ Պր· Սարգիսեան զարգացուցեր է իր թուրիսթիք ծրագիրը, որ այժմ հետեւեալն է, ըստ «Արմէնփրէս»ի Սեպտեմբեր 6–ի լրատուութեան, զոր կը ստորագրէ Ղարիբ Հայրապետեան:

ՓԱՐԻԶԷՆ՝ ԵՐԵՒԱՆ

Լոնտոնաբնակ Պ· Սարգիս Սարգիսեան, 1984–ին, Լոնտոնահայութեան այս ներկայացուցիչը («Յառաջ»՝ այդպէս է՞, ո՞վ ըսաւ) իր գործընկերներուն հետ որոշեց հայ ժողովուրդի մեծ զաւակ, զօր· Անդրանիկի աճիւնը փարիզի Փէռ – Լաշէզի գերեզմանատունէն փոխադրել Մայր Հայրենիք: Եւ այժմ Հայրենիք է եկած այդ հարցով:

– Մեր նպատակն է ժողովրդական հերոսի աճիւնի տեղափոխումը կազմակերպել մեծ շուքով պատուոյ հաւապարհուածներ՝ Փարիզ, Լիոն, Պրիւսէլ, Ժընեւ, Ցիւրիխ, Մարսէյլ, ուրկէ՝ Յունաստան՝ Փիրէա, ապա՝ Վառնա, այն տեղէն ալ Երեւան: Եւրոպական մասշտաբի իրազարմութիւն կ'ըլլայ, կը կատարուին նրկարահանումներ՝ փիլմ ստեղծելու համար: Եւրոպան, աշխարհը պէտք է տեսնէ օր խօսին Թուրքերու սարսափ Անդրանիկի մասին:

***

Ահաւասիկ, ուրեմն, նոր «ճոխացած» դրօսապատկերը Անդրանիկի աճիւններուն փոխադրութեան համար: Հաւանաբար վերջինն ալ չէ, դեռ կարելի է Շապին – Գարահիսար ալ երթալ, չմոռնալ Ծրէպնոն, Եւդին, Եւդին, մանաւանդ որ վերի ուղեգիծը նաեւ չատ հետաքրքրական է աշխարհագրական դեռնի վրայ: Բայց, խոստովանինք, որ այլեւս կատակելու կամ իւմուռ ընելու բնաւ սիրտ չէ մնացած: Հոն, ուր հասած էնք, ամէն ճակատի վրայ, Օտեանի խակ պէտք չունինք, մենք՝ մեզի կը բաւենք: Ցաւալին այն է որ, ըստ երեւոյթին, Երեւանի մէջ, ականջ ուսուց կայ նման խեղկատակ մրքեր հրապարակուղի մը:

Բայց, ի՞նչ պէտք է հասկնալ երբ, նոյն «Արմէնփրէս»ը, այս անգամ Սեպտեմբեր 5 թուականով, ուրիշ լուր մը կուտայ, «ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ» խորագրով·–

«Օգոստոս 31–ին, Երեւանի Կաւերային երաժշտութեան Տան դահլիճը, Երեւանի համալսարակութեան առջեւ, ոգեկոչուած է Անդրանիկի մահուան 63–րդ տարելիցը:

Զօրավարին կեանքին ու գործունէութեան մասին խօսած է «զօրավար Անդրանիկ», Հայոց Համազգային Միութեան Պատուակալ Նախագահ, Հայաստանի Հանրապետութեան ԳԱ· ակադեմական Գ· Ղարիբջանեանը: Զօրավարի աճիւնի մասունքը փարիզէն Հայրենիք տեղափոխելու եւ մայր հողին յանձնելու արարողութիւններու ծրագրի մասին հաղորդեց աճիւնը Հայրենիք տեղափոխող Միհինտրների Խորհրդի նախագահի տեղակալ Եուրի Խոչամիրեանը: Անդրանիկի աճիւնը մայր հողին է յանձնուելու Հոկտեմբեր 17–ին»:

Այս կառավարական յանձնաժողովը լուր ունի՞ թէ չունի՞ միւս երանելիներու ծրագրէն: Եւ եթէ աւելցնենք, որ անցեալ չաբթու ալ նամակ մը հասած էր Փարիզ, ուր կը յայտնուէր թէ 40 հոգինոց պատւիրակութիւն մը, երկու զաղաթով, որուչեր էր եւ կը պատրաստուէր Հոկտեմբեր 6–ին Փարիզ ժամանել աճիւններու փոխադրութեան համար, կը մնայ մեզի միայն կրկնել՝

ՀԱՆԳԻՍՏ ՉԳԵՑԷՔ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԱՃԻՒՆՆԵՐԸ:

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 11)

ԴԱՏԱԽԱԶՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱՌԱՂԱՌԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ

Ի կատարումն «Հայաստանի անկախութեան մասին» Գերագոյն Խորհուրդի հրաւիրակարգին 3–րդ յօդուածի՝ իրաւապահ մարմիններու ապաքաղաքականացման մասին պահանջին, Հայաստանի Դատախազութեան Կուսակցական կազմակերպութեան ժողովը միաձայն որոշած է·

Լուծել Հայաստանի Դատախազութեան կուսակցական կազմակերպութիւնը, անհատական կարգով դադրեցնել Համայնավար կուսակցութեան անդամութիւնը:

***

ԱՐՑԱԽ ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄ

Սեպտեմբերի առաջին օրերէն ի· վեր Սահիանակերտի երկաթուղային կայանի վրայ կատարուող երկաթուղային փոխադրութիւնները կասեցուած են: Պատճառը ռազմական գործողութիւններու ծաւալումն է: Ռազմական գործողութիւնները սկսած են Սեպտեմբեր 4–ին, երբ Ազգային Պաշտպանութեան Նախարարութեան զինուորական ուժերը ներխուժեցին Մարտակերտի շրջանի Ղարաբաղլար գիւղը, ուր տեղակայուած էին Ազգային Պաշտպանութեան Նախարարութեան զինուորական ուժերը:

Ռազմական գործողութիւնները սկսած են Սեպտեմբեր 4–ին, երբ Ազգային Պաշտպանութեան Նախարարութեան զինուորական ուժերը ներխուժեցին Մարտակերտի շրջանի Ղարաբաղլար գիւղը, ուր տեղակայուած էին Ազգային Պաշտպանութեան Նախարարութեան զինուորական ուժերը:

(Շար·ը Դ· էջ)

ԼԵՒՈՆ Ե. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ ՀԱՅՏԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

(Ր. եւ վերջին մաս)

Դ.– ԼԵՒՈՆ Ե. ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

Լեւոնի առաջին հանդրուանը Հռոդոս կղզին է. անկէ Կիպրո՞ս պիտի անցնի որ չըջանին ճենովացիներու ձեռքը կը զըտնուի եւ որուն գահն ու աչքը յառած է ինք, թէ պիտի ուզուի զէպի արեւմտեան արքունիքները փորձելով օժանդակութիւն գտնել ու ձեռք անցընել Հայաստանի իր թագը – կամ նոյնիսկ երկուքը միասին: Երկրորդ ճամբան կ'ընտրէ ու 1382 Դեկտեմբեր 12–ին կը հասնի Վենետիկ. հոն ալ կը մնայ նոր երկընտրանքի մը առջեւ. ո՞ր մէկ պապը տեսնելու պիտի երթայ: 1378 տարին Արեւմուտքի Հերձուածին տարին է ու երկու պապեր կան. մէկը Ուրպանոս Զ.ն է Հռոմի մէջ, միւսը՝ Կղեմէս է. Աւինեոն: Սպանիոյ, Ֆրանսայի եւ Կիպրոսի գահակալները երկրորդը կը ճանչնան, ուրեմն տրամաբանութեամբ չարժելով, Լեւոն կ'որոշէ ուղղուիլ դէպի Աւինեոն, անցնելով Փատովայէն, Վերոնայէն, Միլանոյէն, Թորինոյէն: Ամէն տեղ թագաւորավայել վերաբերումի կ'արժանանայ. նոյնը կը պատահի բոլոր այն պետութիւններուն մէջ, ուր կ'այցելէ իր կեանքին վերջին տասը տարիներուն ընթացքին. ատիկա պատճառ կ'ըլլայ որ հետզհետէ կորնքնէ հայկական թագաւորութիւնը վերահաստատելու առաջին օրերու իր հաստատակամութիւնը:

Լեւոն Աւինեոնէն կը բաժնուի Մարտ 1383–ին, կ'այցելէ Արագոն, յետոյ Գասթիլիա, ուր ներկայ կ'ըլլայ իր բարերարին՝ Ժան Ա.–ի Փորթուգալի թագաւորին պղչկան հետ ամուսնութեան: Մեծ պատիւներու արժանացած 1384 Փետրուարին կը բաժնուի Գասթիլիայէն, կ'ընդունուի Նաւարի Շառլ Բ. թագաւորին, ապա Պէարնի կոմսին եւ կրկին Արագոնի թագաւորին կողմէ: Այս բոլորին խոստացած օժանդակութիւնը չտալուած պատիւներուն չի հաւանիր: Միշա Կիլիկիոյ իր գահը վերահաստատելու մտահոգութեամբ, կ'որոշէ դիմել Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ գահակալներուն, մինչ անոնք Հարիւրամեայ պատերազմին մէջ կը գտնուին: Կրկին անցնելով Աւինեոնէն, մեծ չուքով Փարիզ կը մտնէ 1384 Յունիս 30–ին: Շառլ Զ. թագաւորը անոր կուտայ Փարիզի հիւսիսի Սէն Թ'Ուէնի պալատը ու լաւ թոշակ մը կը յատկացնէ: Յաջորդ տարին երբ Ֆրանքհանգլիական պատերազմը վերսկսին բռնկելու վտանգը կը ներկայանայ, Լեւոն կ'առաջարկէ միջնորդել. ան կ'երազէ հաշտեցնել երկու թագաւորութիւնները որոնք միասնաբար նոր խաչակրութեան մը պիտի ձեռնարկեն: Անգլիոյ Ռիչըրտ Բ. արքան ամէն ապահովագիր կուտայ անոր ու 1385–ի աւարտին Լեւոն Լոնտոն կը հասնի: Դիւանագիտական իր ջանքերը կը ձախողին թագաւորին անպիղծ կեցուածքին դիմաց. ան որպէս նախապայման կը պահանջէ Կիւյանը եւ Նեմմանտին: Լեւոն միայն կը յաջողի Քալէի ու Պուլոնեի միջեւ հանդիպում մը կազմակերպել որ արդէն բանի մը չի ծառայեր:

Վհատած, Փարիզ կը վերադառնայ ու հետզհետէ Հայաստանի գահին վերաբերող իր երազները կը ցնդին: Մանաւանդ որ Շառլ Զ. զինքը իր մտերիմ խորհրդականը կը դարձնէ, կը բնակեցնէ Սէն–Փոլ դղեակի իր անձնական բնակարանին քով Թուրնէլի պալատը, Ռուայալ հրապարակին մօտ (ներկայի Վոժ հրապարակը): Կը ստեղծէ բոլոր պայմանները, որպէսզի մինչ այդ զգուշած անոր բնաւորութիւնը դհացում գտնէ: Վերջապէս, գահընկէց թագաւորը որ ամէն կերպով կը ջանար վերատին ձեռք անցընել իր թագաւորութիւնը, քանի մը տարուան ընթացքին կը վերածուի փարիզցի տպուտականի մը որ հարուստ է, ու տէր հոմանուհիներու, ապօրինի զաւակներու:

Ե.– ԼԵՒՈՆ Ե.Ի ՄԱՀԷՆ ԵՏՔ

Շուտով Լեւոն Ե. կը հիւանդանայ, 1392 Յուլիսին կատիկը կը զրկ որուն մէկ օրինակը պահուած է, ու 1393 Նոյեմբեր 29–ին կը մահանայ հպարտ լրացուցած յիսուն տարին: Մեծաշուք յուղարկաւորութենէ մը ետք, Հայաստանի վերջին թագաւորին մարմինը կը զետեղուի իր պապերուն մօտ Սէն Տընիի աբբայարանը, որուն արքունի դամբարաններէն չատը վնասուած է: Նոյն տեղ Լրնուած կողմէ պահպանուած գործերը Գեղարուեստից վարժարանը փոխադրուած են: Հաւանաբար հոն կը գտնուի նաեւ Լեւոն Ե.ի տապանաքարը, մինչ արձանը Սէն Տընի է առանց յենակին զոր կը փոխարինեն նոր քարով ու նոր արձանագրութեամբ մը: Հաւանօրէն որեւէ կերպով ամէն բան իր տեղը գտեղուած է ու այժմ թէ տապանաքարը, թէ արձանը իսկականներն են: Անշուշտ, Սէն Տընիի ներկայ դամբանը Լեւոն Ե.ի ճիւնը չի պարունակեր:

Արձանագրութիւնը ուր ոչ մէկ աստղակէտ կայ, թիւրիմացութեան մը տեղի կուտայ.

lyon de lizingne quit roy lati du royaume darmenie

Պէտք է պիտնալ որ 1198–ին օծուած Կիլիկիոյ առաջին հայ թագաւորը երբ իշխան էր Լեւոն Բ. կը կոչուէր: Որպէս թագաւոր, դարձաւ Լեւոն Ա., սակայն չատ մը պատմաբաններ չարունակեցին զայն Լեւոն Բ. կոչել: Այս պայմաններուն մէջ մեր Լեւոն Լուսինեանը Լեւոն Զ. կը դառնայ, եւ արձանագրութեան «quint» կրնար միայն նախադասութեան յետադայ մասին առնչուիլ, պէտք էր կարդալ ուրեմն՝

Léon de Lusignan, cinquième roi latin du royaume d'Arménie.

Այս պարագան ծնունդ կուտայ զանազան վարկածներու որոնք կը միտին իրմէ առաջ լատին չորս թագաւոր գտնելու, մինչդեռ միակ մը գոյութիւն ունի որ իր հօրեղբայրը կի որ Լուսինեանն է: Սակայն Տարտէլի ժամանակագրութիւնը կ'ըսէ թէ մեր Լեւոնը կը կոչուէր Լեւոն Ե., ուրեմն Լեւոն Բ. իշխանը ճիշդ է որ 1198–ին օծուեցաւ Լեւոն Ա. անունով. ուրեմն արձանագրութիւնը պէտք է կարդալ.

Léon de Lusignan V, roi latin du royaume d'Arménie.

Ի՞նչ եղաւ իր սիրտը իր մահէն ետք. զայն կրեց իր զարմիկին զաւակը, Կիպրոսի թագաւորը Ժաք Ա. որ կը կոչուէր Երուսաղէմի, Կիպրոսի եւ Հայաստանի թագաւորը: Նոյն սիրտն է նաեւ որ վերջին անգամ զործածուած է Գաթերին Գօրնարօ թագուհիին Վենետիկի դամբանին վրայ. ան այրին էր Ժաք Բ.ի, որ ծոռն էր Ժաք Ա.ի: Այս թագուհին կղզին տուաւ Վենետիկի հանրապետութեան (1489). սակայն Ժաք Բ.ի խորթ քոյրը Շառլոթ ալ Լուսինեան, ինքզինքը բուն ժառանգորդը նկատելով, կ'իւրացնէ սիրտը որուն երեք բաղադրեալներէն ոչ մէկը այլեւս կը պատասխանէ հոդային իրականութեան: Ան Սավուայի զերդաստանի մէկ անդամին հետ ամուսնացած ըլլալով, սիրտը 1485–ին կը փոխանցէ Շառլ Ա.՝ Սավուայի դուքսին: Այդ զերդաստանը Փիէմոնթէի, ապա Իտալիոյ արքունի ընտանիքը դառնալով է որ Իտալիոյ վերջին թագաւորը Վիկտոր Էմանուէլ Գ. կրնար կրել – որքան խորհրդանշական կերպով – Երուսաղէմի, Կիպրոսի եւ Հայաստանի թագաւորի սիրտը...:

Հապա՞ Կիլիկիան. 1375ին Եգիպտական իշխանութեան ենթարկուելէ ետք, քրքքական զանազան ցեղերու ձեռքը կ'անցնի մինչեւ որ Սուրիոյ եւ Եգիպտոսի հետ (1516 – 1517) կը կցուի Օսմանեան կայսրութեան: Զորս դար ետք, կայսրութեան անկումին հետ (1918) կը վերապահէ Ֆրանսական խնամատարութիւնը: 1915–էն վերապրող հայ բնակչութիւնը կը վերադառնայ: Սակայն փոխանակ Կիլիկիան անկախ հանրապետութեան մը վերածելու կամ Սուրիոյ կցելու, Ֆրանսա զայն մաս առ մաս կուտայ նորակազմ Թուրքիոյ հանրապետութեան, խոստումներու փոխարէն, որոնք պիտի չկարզուին: Այս հոլովոյթը կ'աւարտի 1939–ին: Ամբողջ Կիլիկիան այսօր Թուրք է:

ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հոս կ'ուզէի չեչտել պատահանացած բազմաթիւ սխալներ, որոնց մէկ մասը կը գտնուի Արքունի դամբարաններու ցեղուներուն համար պատրաստուած բազատարականներուն մէջ ու յատկապէս Լեւոն Լուսինեանի դամբանին առընչութեամբ:

– Ենթական Լեւոն Ե.ն է եւ ոչ թէ Լեւոն Զ. ինչպէս գրուած է տապանաքարին վրայ:

– Փոքր Հայաստանը (Armenia Menor) կը պարփակէ Բիւզանդական կայսրութեան հայկական զաւառները, Եփրատի արեւմուտքին. այս անունը որեւէ պարագայի մէջ չի գործածուիր Կիլիկիոյ համար: Տապանաքարին վրայինը պարզապէս «Հայաստանի թագաւորութիւն»է. կըրնային ըսել նաեւ «Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութիւն», կամ՝ «Հայաստանի թագաւորութիւն (Կիլիկիա)», բայց «Փոքր Հայաստան»ը ուրիշ տեղի անուն է Կիլիկիոյ հիւսիս – արեւելեան կողմը:

– Հայկական Կիլիկիոյ եւ Խաչակիրներու կապերը երբեք այնքան փայլուն եղած չեն, որքան կը ներկայացուին. Խաչակիրները յաճախ մրցակիցներ էին եւ նոյնիսկ կրօնական պետնի վրայ Հայերուն հետ հիմնական զարտուղութիւններ ունէին;

– Սիսի անկումէն ետք Լեւոն Ե. Գահիրէ էր, բայց ոչ բանտարկուած, այլ՝ հսկողութեան տակ. ուրեմն, պէտք է խուսափիլ «բանտարկեալ» բառէն:

– Գասթիլիայի թագաւորն է եւ ոչ թէ Ֆրանսայինը որ ազատագրել տուաւ Լեւոն Ե.ը:

– Լեւոն Ե., Սէն Տընի «թագուած» չէ. մինչ իր տապանաքարը հոն զրուած է, այդ ալ զարեր ետք:

– Գալով Լեւոն Ե.–ի անհատականութեան, չատ վիճելի է: Որոշ հեղինակներ զայն կը նկատեն վեհանձն ասպետ մը որ զոհուած է փորձելով փրկել հայկական Կիլիկիան որ լրվանքէն հոդմտասին վերջայի քրիստոնեայ վերջին պետութիւնն էր: Ուրիշներ հակառակն ըլլալով, զայն կը ներկայացնեն որպէս փառատենչ անձ մը որ հայկական Կիլիկիան կը նկատէր թագ մը ձեռք ձգելու առիթ մը, որ վրիպած էր Կիպրոսի մէջ:

Երկուքին մէջ ալ, ինչպէս կ'ենթադրուի, ճշմարտութեան բաժին մը կայ: Սիսի գահը բարձրանալու որոշումը բոլորովին անչահախնդիր քայլ մը չէր ու թագաւորութեան անյոյս կացութիւնը որպէս փորձութեան մղող դրուս մը կը ներկայանար այդ չրջանին քաջարի Ֆրանք մէկուսացեալին համար: Լեւոն Ե.ի քաջութիւնը անուրանալի է: Անուրանալի է նաեւ իր մօտ ճկունութեան պակասը, հայկ. Կիլիկիոյ մէջ օտար մը ըլլալով մնալու փափաքը որ հաւանաբար կուգար Արեւելքին հետ բազատած Ֆրանսականին զերակշռութեան համոզումէն:

Իր նկարագրին զոյգ երեսները կը զգազերծուին Եւրոպա աքսորական զըտնուած չրջանին. հոն հասած է որպէս Հայաստանի մենատէր, եթէ ոչ հայ, ու վերածուած է Ֆրանսայի ազնուականի, աբեւելեան միջնադեայ փակագիծէն ետք, վերագտնելով Ֆրանսայի ազնուականութեան մէջ պահուած իր արմատները:

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒՏԱՖԵԱՆ

Գրագանկ

- Jean Dardel — Chronique Recueil des Historiens des Croisades Documents arméniens, tome II Paris, 1907

- Կ. Բամամջեան – Լեւոն Ե. Լուսինեան Փարիզ, 1908

- Fr. Tournebise — Histoire politique et religieuse de l'Arménie Paris, 1910

- Fr. Tournebise — Léon V de Lusignan, dernier roi de l'Arméno-Cilicie Paris, 1910

- Հ. Ղ. Ալիշան – Սիսուան (Ֆրանս. թրգմ.ը Վենետիկ, 1899)

- W.. H. Rüdt-Collenberg — The Rupenides, Hethumides and Lusignans Paris, 1963

- T. S. R. Boase — The Cilician Kingdom of Armenia Edinburgh, 1978

- C. Mutafian — La Cilicie au carrefour des empires (2 vol.) Paris, 1988

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԽՕՍՔԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

– ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 5, 1990 –

Հարազատ Ժողովուրդ Մեր,

1. – Ազգովին զանուում ենք մեր բազմադարեան պատմութեան փոթորկալից ճանապարհի նոր հանգրուանի առաջ, հռչակումովը Հայաստանի Հանրապետութեան, իբրեւ ազատ եւ ինքնիշխան պետական Պետութիւն,

2. – Ինչպէս Մեր երջանկայիշատակ նախորդը՝ Տ. Տ. Գէորգ Ե. Կաթողիկոսը, 1918–ի Մայիսի 28–ին, Մենք եւս նոյն ոգեչնչումով, նոյն լոյս երազանքներով ողջունում ենք այս պատմական հռչակումը եւ ընտրութիւնը մեր նոր Հանրապետութեան Նախագահի, վարչապետի եւ կառավարական կազմի:

Թող Աստուած օրհնի մեր ազգը համայն եւ մեր հայրենի Պետութիւնը, ազատ, չի առաքեալը Պօղոս պատգամում է մեզ երկու հազար տարիների բարձունքից՝ «Դուք յազատութեան կոչեցեալ էք եղբարք» (Գազ. ե – 13): Թող Աստուած անվտանգ ու պայծառ պահի նրանց կեանքի զարգացման ճանապարհը, զէպի լրակատացումը մեր ժողովրդի բոլոր արդար սպասումների:

3. – Այս հանդիսաւոր պահին, Մենք՝ Հայրապետը Ամենայն Հայոց որ ի Հայաստան եւ որ ի Սփիւռս աշխարհի յանուն Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Մեր նուիրական պարտն ենք համարում բանիւ եւ գործով չարունակելու Ս. Էջմիածնի առաքելութիւնը առաջ առանդով, առաջնորդուած Քրիստոսի Ս. Աւետարանի լոյսով եւ մեր ազգասաէնչ նախնեաց հայրենասիրութիւնի ոգով, ի չինութիւն մեր ժողովրդի հոգեւոր բարօրեան կեանքի, ի նորոգ կառուցում մեր վերածնուած մայր եկեղեցի, եւ ի վերածագկում մեր ազգային մշակոյթի:

4. – Ժամանակին է, որ մեր ժողովուրդը թէ՛ մայր երկրում եւ թէ՛ արտասահմանում ոգեկան նոր թռիչքով դուրս գայ մտածումի եւ գործելու հին կազապարներից եւ նոյն առաքելի խօսքերով՝ միայն իր տապանաքարը հոն զրուած է, այլ ալ զարեր ետք:

– Գալով Լեւոն Ե.–ի անհատականութեան, չատ վիճելի է: Որոշ հեղինակներ զայն կը նկատեն վեհանձն ասպետ մը որ զոհուած է փորձելով փրկել հայկական Կիլիկիան որ լրվանքէն հոդմտասին վերջայի քրիստոնեայ վերջին Պետութիւնն էր: Ուրիշներ հակառակն ըլլալով, զայն կը ներկայացնեն որպէս փառատենչ անձ մը որ հայկական Կիլիկիան կը նկատէր թագ մը ձեռք ձգելու առիթ մը, որ վրիպած էր Կիպրոսի մէջ:

Երկուքին մէջ ալ, ինչպէս կ'ենթադրուի, ճշմարտութեան բաժին մը կայ: Սիսի գահը բարձրանալու որոշումը բոլորովին անչահախնդիր քայլ մը չէր ու թագաւորութեան անյոյս կացութիւնը որպէս փորձութեան մղող դրուս մը կը ներկայանար այդ չրջանին քաջարի Ֆրանք մէկուսացեալին համար: Լեւոն Ե.ի քաջութիւնը անուրանալի է: Անուրանալի է նաեւ իր մօտ ճկունութեան պակասը, հայկ. Կիլիկիոյ մէջ օտար մը ըլլալով մնալու փափաքը որ հաւանաբար կուգար Արեւելքին հետ բազատած Ֆրանսականին զերակշռութեան համոզումէն:

Իր նկարագրին զոյգ երեսները կը զգազերծուին Եւրոպա աքսորական զըտնուած չրջանին. հոն հասած է որպէս Հայաստանի մենատէր, եթէ ոչ հայ, ու վերածուած է Ֆրանսայի ազնուականի, աբեւելեան միջնադեայ փակագիծէն ետք, վերագտնելով Ֆրանսայի ազնուականութեան մէջ պահուած իր արմատները:

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒՏԱՖԵԱՆ

Գրագանկ

- Jean Dardel — Chronique Recueil des Historiens des Croisades Documents arméniens, tome II Paris, 1907

- Կ. Բամամջեան – Լեւոն Ե. Լուսինեան Փարիզ, 1908

- Fr. Tournebise — Histoire politique et religieuse de l'Arménie Paris, 1910

- Fr. Tournebise — Léon V de Lusignan, dernier roi de l'Arméno-Cilicie Paris, 1910

- Հ. Ղ. Ալիշան – Սիսուան (Ֆրանս. թրգմ.ը Վենետիկ, 1899)

- W.. H. Rüdt-Collenberg — The Rupenides, Hethumides and Lusignans Paris, 1963

- T. S. R. Boase — The Cilician Kingdom of Armenia Edinburgh, 1978

- C. Mutafian — La Cilicie au carrefour des empires (2 vol.) Paris, 1988

ՀՈՂԱՏԱՐԱԾՔԻ ՏԱՀՃԱՌՈՒԹՅԱՆ ԿԱՄ ԻՐ ՀՕՏԱՎ ՎԱՃԱՌՔԻ ՏԱՐԵՑԱԼ 1915 ԱՐԵՎԱՀՈՂ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀՈՂԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԳԻՐՔ

Հրամայում եմ հողային հարցերի և գյուղատնտեսության նախարարության հողային ռեսուրսների կառավարման կոմիտեի նախագահ Ա. Ա. Ղազարյանի առաջարկությունը ընդունել և ուժի մեջ մտցնել ՀՀ հողային օրենսգիրքը:

ՀՀ նախագահ Լ. ՏԵՐ-ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Երևան, 1991 թ. հոկտեմբերի 17

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀՈՂԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԳԻՐՔ

ԲԱԺԻՆ I. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

Հոդված 1. Հողը Հայկական Սովետական Հանրապետության ազգային հարստությունն է, որը գտնվում է նրա տարածքում՝ անկախ սեփականության ձևերից և հողատիրությունից:

Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքը ներառում է տիրապետման, օգտագործման և տնօրինման իրավունքները:

Հոդված 2. Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սուբյեկտներ են Հայկական Սովետական Հանրապետության քաղաքացիները, Հայկական Սովետական Հանրապետության պետական և հասարակական կազմակերպությունները, Հայկական Սովետական Հանրապետության տարածքում գտնվող միջազգային կազմակերպությունները, ինչպես նաև Հայկական Սովետական Հանրապետության տարածքում գտնվող օտարերկրյա պետությունները:

Հոդված 3. Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի օբյեկտներ են հողամասերը, որոնք ունեն հատկորոշված սահմաններ, հողային ռեսուրսների կադաստրային հաշվառման միավորներ են և գրանցված են Հայկական Սովետական Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

Հոդված 4. Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի առարկաներ են նաև հողի ընդերքի օգտակար հանածոները, ինչպես նաև ստորգետնյա կառույցները:

Հոդված 5. Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքը ձեռք է բերվում և դադարում է օրենքով սահմանված կարգով:

Հոդված 6. Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքը ենթակա է պետական պաշտպանության:

Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի ոտնձգությունները կանխվում են և վերացվում են օրենքով սահմանված կարգով:

Հոդված 7. Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի դադարումը չի կարող հիմք հանդիսանալ հողի օգտագործման իրավունքի դադարման համար, եթե օրենքով այլ բան նախատեսված չէ:

Հոդված 8. Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով՝ հանրային անհրաժեշտության, ռազմական կարիքների, շրջակա միջավայրի պահպանության, պատմության և մշակույթի հուշարձանների պահպանության, ինչպես նաև այլ հանրային կարիքների համար:

Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սահմանափակումները կարող են նախատեսել հողի օգտագործման ռեժիմի սահմանափակումներ, հողի օգտագործման որոշակի պայմանների պահպանման պարտականություններ, ինչպես նաև հողի օգտագործման որոշակի եղանակների արգելքներ:

Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սահմանափակումները չեն կարող ազդել հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի էության վրա:

Հոդված 9. Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սահմանափակումները կարող են սահմանվել միայն օրենքով:

Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սահմանափակումները կարող են սահմանվել նաև հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սուբյեկտների համաձայնությամբ:

Հոդված 10. Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սահմանափակումները կարող են սահմանվել նաև հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սուբյեկտների կամքից անկախ հանգամանքների առաջացման դեպքում՝ հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սուբյեկտներին նախապես հայտնելու պայմանով:

Հոդված 11. Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սահմանափակումները կարող են սահմանվել նաև հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սուբյեկտների կամքից անկախ հանգամանքների առաջացման դեպքում՝ հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սուբյեկտներին նախապես հայտնելու պայմանով:

Հոդված 12. Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սահմանափակումները կարող են սահմանվել նաև հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սուբյեկտների կամքից անկախ հանգամանքների առաջացման դեպքում՝ հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սուբյեկտներին նախապես հայտնելու պայմանով:

Հոդված 13. Հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սահմանափակումները կարող են սահմանվել նաև հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սուբյեկտների կամքից անկախ հանգամանքների առաջացման դեպքում՝ հողի նկատմամբ սեփականության իրավունքի սուբյեկտներին նախապես հայտնելու պայմանով:

(Շար. 91)

ՀՈՂԱՅԻՆ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՍՈՒԲՅԵԿՏՆԵՐԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՎԱՃԱՌՔԻ ԵՎ ՀՈՂԱՅԻՆ ՀԱՐԿԵՐԻ ԳՐԱՆՑՄԱՆ ԿԱՐԳԸ

Հողային հարկային սուբյեկտների բացառիկ վաճառքի և հողային հարկերի գրանցման կարգը սահմանվում է ՀՀ հողային օրենսգրքով, ՀՀ հարկային օրենսգրքով, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով, ՀՀ օրենքով «Ֆերմերական տնտեսության մասին», ՀՀ օրենքով «Հողի հարկի մասին», ՀՀ օրենքով «Հողի հարկի մասին» ՀՀ հարկային օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին», ՀՀ կառավարության որոշումներով և սույն հրահանգով:

Հողային հարկային սուբյեկտների բացառիկ վաճառքի և հողային հարկերի գրանցման կարգը սահմանվում է ՀՀ հողային օրենսգրքով, ՀՀ հարկային օրենսգրքով, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով, ՀՀ օրենքով «Ֆերմերական տնտեսության մասին», ՀՀ օրենքով «Հողի հարկի մասին» ՀՀ հարկային օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին», ՀՀ կառավարության որոշումներով և սույն հրահանգով:

Հողային հարկային սուբյեկտների բացառիկ վաճառքի և հողային հարկերի գրանցման կարգը սահմանվում է ՀՀ հողային օրենսգրքով, ՀՀ հարկային օրենսգրքով, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով, ՀՀ օրենքով «Ֆերմերական տնտեսության մասին», ՀՀ օրենքով «Հողի հարկի մասին» ՀՀ հարկային օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին», ՀՀ կառավարության որոշումներով և սույն հրահանգով:

ՀՈՂԱՅԻՆ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՍՈՒԲՅԵԿՏՆԵՐԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՎԱՃԱՌՔԻ ԵՎ ՀՈՂԱՅԻՆ ՀԱՐԿԵՐԻ ԳՐԱՆՑՄԱՆ ԿԱՐԳԸ

Այրլ Տիկին Թագուհի Աբապեան,
Օր· Լուսածին Աբապեան,
Տէր եւ Տիկին Արման Աբապեան եւ պաւակները,
Ֆր· Մշակութային Միութեան Անիկէ – Պուա – Ռոլոմպ – Ռոլոմպի մասնաճիւղը եւ շրջանի միօրեայ վարժարանի կրթական մարմինը
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց տպրոջ, հօրեղբօր, նախապահին՝
ԱՐԱՄԱՆԵԱԿ ԱՐԱՊԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 12ին, 92 տարեկանին։
Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17, ժամը՝ 15·30–ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պուա – Ռոլոմպի գերեզմանատունը (ժամը 17–ին)։
Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ԾԱՌԱՋ»· – Ողբացեալը երկար տարիներ մեծ ճոխիրումով ապահոված է Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ դպրապետութիւնը։ Պուա – Ռոլոմպի իր բնակած շրջանին մէջ ալ մեծապէս օժանդակած է տեղւոյն ազգային եւ կրթական գործունէութեան։ Հին դէմք մը եւս Փարիզի Հայ գաղութէն, որ կը մեկնի վարձքը կատարած։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Անի մասնաճիւղը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Փիէր Մուրատեանի եւ Նշան Այտապիրեանի ընտանիքներուն իրենց կրած կորուստներուն առթիւ։

Մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ առած է՝ Տիկին Վ· Օնպաշեանէ 500 ֆրանք Օնիիկ Կիւմիւշեանի մահուան առթիւ, Ներսէս Սիմոնեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Ս· Սիմոնեանէ 500 Ֆր·, Պր· Ազապեանէ 200 Ֆր·, Տիկին Կիւմիւշեանէ 300 ֆրանք։ Պետրոս Մանուկեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Մանուկեան 500 Ֆր·, Պր· Ն· Թորոսեան 400 Ֆր·, Տիկին Ա· Կիւմիւշեան 300 Ֆր·։ Տիկին Վարդանոյշ Կարմիրեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ս· Կարմիրեան 500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժ· Աբապեան 300 Ֆր·, Պր· Ե· Յարութիւնեան 200 Ֆր·, Տիկին Ա· Կիւմիւշեան 300 Ֆր·, Պր· Ժ· Կարմիրեան 200 Ֆր·։

ԴԱՀՆԱԿԻ ԴԱՍԵՐ

Երեւանի երաժշտանոցէն վկայեալ, Փարիզ նոր հաստատուած ուսանողուհի մը կ'ուզէ դաշնակի դասեր տալ։
Հեռաձայնել իրիկունը ժամը 8–էն վերջ՝
43 – 33 – 30 – 27

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր և Տիկին Գէորգ Աբրահամեանի եւ Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Գոստիքեանի իրենց մօր՝ Տիկին Մուրատեանի մահուան առթիւ։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի Անի մասնաճիւղը 500 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին Փիէր Մուրատեանի յիշատակին։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱՆԻԷՒՌ – ՊՈՒԱ ՌՈԼՈՄՊ

Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ ղպրոցային դասընթացքները կը վերսկսին Զոյգ թաքչաբթի, Սեպտեմբեր 19, ժամը 9–էն 12 եւ 14–էն 16։
119, rue Hoche, Colombes

U.G.A.B. - PARIS

Dans le cadre de ses activités, l'UGAB organise dans son centre culturel,

des cours :

— *d'arménien* (pour enfants, adolescents, adultes tous niveaux, et préparation au baccalauréat)
— *d'informatique*
— *de dessin-peinture*
— *d'échec*
— *de musique traditionnelle*
— *de danse arménienne*
— *de théâtre d'improvisation*
— *d'ateliers manuels*
(à partir de janvier 1991)

Inscription prioritaire aux anciens élèves le :
Samedi 15 septembre à 14 heures

Inscription pour les nouveaux élèves le : Samedi 22 septembre à 14 heures

Début des cours :
le Samedi 29 septembre à 14 h 30

U. G. A. B.
Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° Courcelles

Pour tous renseignements téléphoner aux numéros suivants :
45 20 03 18 ou 42 27 12 26

ԹԱԶԱՎԵՐԱԾ

Ս· ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, Խաչվերաց Է, ոճն Վերացման Սուրբ Խաչին։
Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին։
Պատարագ ժամը 10·30–ին։
Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին պիտի կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի Մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան – (Ռէհանով)։
Այս Աղտաստանը տարուան վերջինն է։
Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17, յիշատակ է Մեռելոց։
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին հոգեհանդիստ կը կատարուի «Վասն Համօրէն Ննջեցելոց»։

***

Ս· ՓՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, Խաչվերաց· Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ։
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9–ին։
Պատարագ ժամը 10–ին։
Նոյն օր երեկոյեան ժամը 5–ին կը կատարուի Խաչվերացի մեծահանդէս թափօր եւ անդաստան։

***

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

ՏՕՆ ՎԵՐԱՅՄԱՆ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, ոճն Է Խաչվերացի։ Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի եպիսկոպոսական պատարագ։
Կը նախագահէ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Սուրբ Սեղանին կը սպասարկեն Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ ԻՍԱՀԱԿ ԽՁԿՐ· ԿՀՆՑ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ, Գէորգ Փոխանեան եւ Սահակ Սուքիասեան սարկաւագները։
Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյ «ԿՈՄԻՏԱՍ» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր· Յովհաննէս Պէրպէրեանի։
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·45–ին։
Պատարագ ժամը 10–ին։
Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17, յիշատակ է Մեռելոց։ Ժամը 11–ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի վանն Համօրէն Ննջեցելոց։

Recherchons

Recherchons pour succession, famille de Monsieur Arsène Chadarevian, né en Turquie à Adana.

Prière se mettre en relation avec
Etude COUTOT ROEHRIG
21, bd. St Germain, 75005 Paris
en rappelant le numéro de référence 33096.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUE

La Commission Ecole de la Section de PARIS de la CBAF informe les parents et les élèves que les cours d'Arménien, pour l'année scolaire 90/91, débuteront le Samedi 29 Septembre. Inscriptions le 22 septembre à partir de 15 heures, 17 rue Bleue 75009 Paris.
Pour les élèves de Terminale qui souhaiteraient présenter l'Arménien au BAC 91, un niveau minimum de 3 années d'apprentissage de notre langue sera exigé lors de l'inscription (ou élève sachant parler, lire, écrire couramment)..
Aucune inscription ne sera acceptée après le 30 octobre.
Nous rapelons que notre école possède une classe de préparation, pour les élèves de 4e - 3e - 2e - 1ère des Collèges et Lycées.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 15, կէսօրէն վերջ ժամը՝ 14·30–ին, սովորական հաւաքատեղին։ Շատ կարեւոր օրակարգ։

**

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Աբշալոյս Թաղէոսեան մասնաճիւղը վերամուտի առաջին ժողովը կը գումարէ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 15, ժամը 15–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՎԱՂՈՑ ԽԱՉ

Կապոյտ-Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի Շաբաթ օրուան ղպրոցին համար կը փնտռուի հայկական պարերու փարձառու պարուսոյց մը։
Հետաքրքրուղները կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն։
74 – 85 – 12 – 69
74 – 85 – 61 – 33

(Շար· Ա· Էջէն)

կորսուած են երկաթուղիով ղրկուած պղպջային դասագիրքերը։ Ելեկտրաէներգիան կը կորսուի օրական ութ ժամ, առաւելապէս պիշերային ժամերուն։ Այդ կը խանգարէ զործարաններու եւ բժշկական հիմնարկներու աշխատանքը։ Աւելին, ծայր առած է պիշերային առեւանգումները։ Չարան մը։ Այսպէս, օրինակ, Սեպտեմբեր 9–էն 10–ի պիշերը Մարսէյնի Չրջանի Մաճկալաչէն վերջին մօտ, պատանդ առնուած են 24 Հայեր։ Անոնց մէջ են ոստիկանութեան չրջանային բաժնի պետը և տեզակալը, տեղւոյն կոլխոզին նախագահը, ինչպէս նաև երեխայ մը։ Եւ այդ ամէնը կ'ըլլայ իրավիճակը բնականոն դարձնելու նպատակով։
Լեռնային Ղարաբաղի հայութիւնը փրկութեան կարիք ունի։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԷՆԻՍ

● ՔՈՅՐ՝ ՔՐՈՋ ԴԷՄ

Յուլիանէ Պէրպէրեանի երեք աղջիկները, Մալէեւա քոյրերը, երեքն ալ մասնակցած են Միացեալ – Նահանգներու բաց առաջնորդութեան, Ֆլըշինկ Միտոզ, որ վերջացած է կապրիէլլա Սապաթինիի (Արժանթինէ) անոպասելի յաղթանակով դերմանուհի Կրաֆի դէմ։ Այս վերջինը, քանի մը տարիէ ի վեր, աշխարհի թիւ 1–ն է։
Մեզի աւելի կը հետաքրքրէին կէս–հայ, կէս – պուլկար երեք քոյրերուն արդիւնքները։ Վիճակահանութիւնը, առաջին չրջանին իսկ, դէմ – դիմաց հանած է Քաթարինա, միջնակը եւ ամենապտիկը՝ Մակի, ինչ որ անկասկած չատ հաճելի չէ եղած ո՛չ իրենց, եւ ո՛չ ալ մայր Պէրպէեանի՝ որ, ընդհանրապէս կ'ընկերանայ իր աղջիկներուն երկրագունդի չորս կողմերը։
Քաթարինա, աւելի փորձառու յաղթած է, անչուշտ, 6 – 3, 6 – 1, բայց պարտուած է, 1/8 աւարտականին, Նովոթնայէ (չեխ), 6 – 4, 6 – 2· իսկ երէց քոյրը՝ Մանուէլլա աւելի յաջող ասպարէզ մը ունեցած է։ Յաղթելէ յետոյ Ուիմպլըտընի ախոյենուհի Նաւրաթիլովայի՝ 7 – 5, 3 – 6, 6 – 3, քառորդ աւարտականին միայն տեզի տուած է Ֆէրնանտէզի (Միացեալ Նահանգներ) առջեւ, 6 – 2, 2 – 6, 6 – 1։
Քաթարինա եւ Մանուէլլա, համաշխարհային դասաւորումին վրայ, կը մնան միշտ առաջին տասնեակին մէջ։
Մակի ալ, թէեւ հեռու տակաւին իր քոյրերէն, կը չարունակէ յառաջդիմել։ Մեծերու մրցաշարքէն դուրս մնալէն յետոյ, մասնակցած է ժիւնիորներու մրցումին եւ չահած առաջնութիւնը, յաղթելով Ֆրանսուհի՝ Վան Լոթիւմի՝ 7 – 5, 6 – 2։ Յիշենք որ չահած էր նաեւ Ռոլան Կարոսի մրցաշարքը, նոյն դասակարգին մէջ, քանի մը չաբաթ առաջ։

Վ· Մ·

U. M. A. F.
organise
UNE
SOIREE DANSANTE
LE SAMEDI 17 NOVEMBRE
HOTEL MERIDIEN
Boulevard Gouvion St. Cyr — Paris 17e
(Porte Maillot)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 15-16
SAMEDI-DIMANCHE
15-16 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.363 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.363

ԹՈՒՐՔ ՊԱՏՄԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՁՈՂՈՎԸ ԵՒ ՀԱՅԿ. ՀԱՐՑԸ

Սեպտեմբեր 7–ի «Կիւնէշ» թերթը կը գրէ որ Թուրք Պատմութեան Համաժողովը (Սեպտեմբեր 5 – 9) Անգարայի մէջ, Սեպտեմբեր 6–ի նիստին ձեռք առաւ «Օսմանեան Պատմութիւն» նիւթը եւ այս առթիւ Հայկական Հարցը՝ իր բազմակողմանի երեսակներով :

Խօսք առաւ փրոֆ· Ճէվատ Քիւչիւք, որ խօսեցաւ «նոր փաստաթուղթերու լոյսին տակ՝ Հայոց տեղահանութիւնը» նիւթին չուրջ եւ յայտնեց, թէ ներքին պատերազմի մը ընթացքին, Թուրքերն ու Հայերը, արեւմտեան քաղաքականութենէն տարուած՝ սպաննած են զիրար եւ սակայն կարելի չէ ըսել, թէ ասիկա պաշտօնական ցեղասպանութիւն մըն է : Քիւչիւք յայտնեց թէ Օսմանեան Պետութիւնը, երբ վերահաստատ դարձաւ թէ Հայերը քրնամիներու հետ գործակցած են, չարժման անցաւ եւ այն Հայերը որոնք դաշնակցած էին թշնամիներու հետ, զանոնք տեղաւորեց պատերազմական սահմանէն հեռու՝ էգդոք վայր մը : Քիւչիւք մատնանշեց որ դէպքերը 1915–ին չեն սկսած, այլ Բիւզանդական շրջանին իսկ Հայերը զրկուած են Անատոլուի խորերը :

Քիւչիւք նշելով թէ Հայերը Երիտ· Թուրքերու հետ միանալով Ապտիւլհա – միա թագաւորին դէմ չարժման անցած են, յայտնեց, թէ մինչեւ 1914 Թուականը, քաղաքական պայքարի հետեւանքով Սուրիա քշուած Հայերու թիւը կը յանդի 376 հազար 974–ի : Քիւչիւք յայտնեց, թէ փաստաթուղթերու համաձայն, քշուած Հայերէն 100·000–ը Հալէպ հասուցուած է : Քիւչիւք յիշեցուց, որ 1915–ի Սեպտեմբերին Մուսուլ եւ Ռասուլնի մէջ 256 հազար Հայեր հաւաքուած են :

Քիւչիւք, արխիւներէն վաստաթուղթերու օրինակներ ցոյց տալով, ըսաւ, թէ 1916 Մարտ 15 Թուակիր հրամանագրով՝ տեղահանութեան վերջ տրուած է : Քիւչիւք յայտնեց, որ այս դէպքերու ընթացքին չուրջ քսան հազար Հայեր արտասահման խոյս տուած՝ ուսոի կրօսեան մատնուած են : Տեղահանութիւնը պատերազմական պայմաններու բերումով, կատարուած է սոխզղաբար :

Այս առթիւ Ուաշինկթընի Թուրքիոյ Պրօպումներու Էնսթիթիւի Տնօրէնը՝ Հիթ Լովրի, Քիւչիւքի արտայայտութիւններուն դէմ դիտողութիւն ըրաւ եւ յայտնեց թէ չի հաստնար ներկայացուած թուանշանները : Լովրի հետեւեալը ըսաւ· – «Թուրքիոյ մէջ 1915–ի դէպքերէն առաջ կ'ապրէին 1 միլիոն 350 հազարէ աւելի Հայեր : Կ'ըսէք թէ ասոնցմէ 357 հազարը տեղահանուեցաւ, եւ մնաց 150 հազար : Կ'ըսէք նաեւ թէ հիւանդութիւններու եւ նմանօրինակ դէպքերու հետեւանքով 20 հազար հոգին մեռած է : Շատ լաւ, բայց ինչ պատահեցաւ մնացեալ Հայերուն» :

***

Համաժողովին հրաւիրուած հայ պատմաբաններէն մէկը միայն, Ամերիկահայէն՝ Լեւոն Մարաշլեան ընդունած է հրաւէրը ու մասնակցած, առաջին օրն ալ ելոյթ ունենալով : Իր գեկուցումը պիտի հրատարակուի համագումարին բոլոր գեկուցումները համախմբելէ հատորով մը : «Հիւրրիյէթ»ի Սեպտեմբեր 11–ի թիւին մէջ «Հայկական Պնդումները» խորագրուած դրութեամբ մը այս տեղեկութիւնները տալէ ետք, Քեամուրան Կիւրիւն կ'աւելցնէ թէ ներկայիս անվաւերական նութիւնը հաստատուած է վաւերագրական բոլոր այն հատորներուն որոնք կը հաստատէին Հայերու ցեղասպանութեան պնդումները :

Հեղինակը չատ օգտակար կը նկատէ հայկական հարցին համար այս համագումարը ու չնորհակալութիւն կը յայտնէ հայ պատմաբաններու որոնք՝ «կեղծ փաստաթուղթերու վրայ հիմնուելով պնդումներ ներկայացուցին, ու այդ պնդումները ուն շնորհիւ փաստուեցաւ այդ փաստաթուղթերուն անվաւեր բնոյթը· հակառակ պարագային, ոչ ոք պիտի մտածէր պըրպտել անոնց արմատները ու ցոյց տալ թէ կեղծ են : Այսպէսով, մտքերու մէջ տեղաւորուած պիտի մնային անոնք, որպէս Հայերու ցեղասպանութեան ապացոյցները» :

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԿՈՉ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՄԱՐ

Լեւոն Տէր – Պետրոսեան եւ վազգէն Մանուկեան Մոսկուայէն երեւան վերադարձած են Հինգշաբթի ուշ գիշերին : Կը թուի որ տեսակցութիւնը բարի կամեցողութեան, լարուածութեան մեղմացման, զարաբաղեան շրջանի խաղաղեցման միջոցառումներու սահմանը չէ անցած : Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի օրինաւոր մարմիններու վերահաստատման եւ արտակարգ վիճակի վերացման, նախապայմանը՝ խաղաղեցումն է, որ կարելի չէ առանց խորհրդային զօրքի ներկայութեան : Ուրեմն կախարդական շրջանակ մըն է, որմէ կարելի չէ դուրս գալ :

***

«Գիտութիւն» կազմակերպութիւնը հետաքրքրութեամբ, Սեպտեմբեր 13–ին օդնութեան կոչ մը ղրկած է արտասահմանի համալսարանին եւ կազմակերպութեանց, որպէսզի աշխարհի ուշադրութիւնը հրաւիրուի Ղարաբաղի վրայ : Բայց, աշխարհ չատ աւելի կարեւոր հոգ ունի, քարիւղի հոգ ունի եւ անապատի հարիւր – հազարաւոր դպիրհականներն իսկ, անօթի – ծարաւ խռնուած Ծորդանանի սահմանը, քնաւ չդնդեցին իր խիղճը, ո՞ւր մնաց Գեռաչէնի կամ Ակերանի Հայերը···

Անգլերէն չարադրուած այս «S.O.S.»ին մէջ, կը պարզուի Ազերիներու մտադրութիւնը հայաբնակ գիւղերուն մէջ : Այժմ կը կրկնուի ինչ որ կատարուեցաւ Կամօ եւ Ազատ, տեղահանել Հայերը, որպէսզի պարպուին այդ հողերը Հայերէ : Մեթոտը նոր չէ : Ակերանի մէջ 14 հոգի հացադուլի դիմած են, Ազերիներու այս գործունէութեան դէմ իրրեւ բողոք : Անկլերէն այս կոչին կցուած էր հետեւեալ կոչը· –

«Մորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի յայտնի ժուռնալիստ Զորի Բալայեանը, որը վերջերս ենթարկուել էր սրտի վիրահատութեան, Մոսկուայի մէջ հացադուլ կ՚յայտարարել, բողոքելով ընդդէմ կեդրոնական իշխանութիւնների դարաբաղեան հարցի լուծման ձգձգմանը :

Իրաւդրութիւնը ճղնաժամային է : Ղարաբաղի գոյութիւնն իսկ հարցական է :

Ես դիմում եմ աշխարհի բարի կամքի տէր բոլոր մարդկանց, որպէսզի իրենց ձայնը բարձրացնեն ի պաշտպանութիւն Ղարաբաղի եւ Գեռաչէնի, եւ իրենց կառավարութիւններից պահանջեն չհանդուրժել Հայերի մի նոր Ջարդ ու տեղահանութիւն :

Ա· ՍՏԱՄԲՈԼՑԵԱՆ
«Գիտութիւն»
«Հայկական Բարեգործական Միութիւն»

***

× Զորեքշաբթի, ուշ գիշերին, Երեւան հասած են Ֆրանսացի եւ զուիցերացի Կանայներ Անթուան Վէրթէր, (եւրոպական Մորհրդարանի երեսփոխան), Նիքոլ Պուլի, Փաթրիս Միրան, Ռոպէր Քրամէր, Ֆր· Լրֆոր, իրենց կ՚ընկերանան

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՆԱՄԱԿԸ ԳՈՐԲԱՉՈՎԻ

Մեծայարգոյ Միխայիլ Սերգեիչ
Գորբաչովին
ՄՈՍԿՈՒԱ.

Գոհունակութեամբ հաստատում ենք մեր Սեպտեմբեր 7 թուակիր նամակը ի պատասխան ձեր կարեւոր նամակի, որ մեզ յանձնուեց Օգոստոս ամսի սկիզբներին : (*)

Այսօր ստիպուած ենք կրկին դիմել ձեզ, այս անգամ խոր վշտով ու վրդովմունքով, տեղեկացնելու համար որ Լեռնային Ղարաբաղի հայ ազգաբնակչութեան վիճակը դարձած է ողբերգական նաեւ եկեղեցական կեանքում :

Լեռնային Ղարաբաղի հոգեւոր առաջնորդը Պարգեւ Եպիսկոպոս հաղորդեց մեզ Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 9–ին, Ամարասի հայկական վանքում (հիմնուած 4–րդ դարում), հանդիսաւոր պատարագից յետոյ, գիշերը երկու անգամ ենթարկուած է յարձակումների բանակային հրամագեստով անձանց կողմից, որոնք կրակ են բացած վանքի պատերին, սարսափի մատնելով հոգեւոր ծառայողներին եւ սուգին պահակներին : Վտանգի տակ են նոր վերաբացուած մեր հինգ վանքերն ու եկեղեցիները եւ մեր հոգեւորականները :

Դիմում ենք Ձեզ ծանր ապրումներով, սակայն տակաւին յոյսով որ Ձեր բարձր հեղինակութեամբ եւ օրէնքի ուժով, եւ ազգութիւնների իրաւունքով վերջ կը գտնի Լեռնային Ղարաբաղում Հայերի ողբերգութիւնը, իրաւական այդ մարզը դնելով ձեր պրեզիդենտական իշխանութեան ներքեւ : Անիրաւուած Հայերի համբերութեան բաժակը վաղուց լցուած է, եւ նրանք պատրաստ են ազատ մեռնելու, քան՝ ստրուկ ապրելու, ինչպէս հերոսները Թերմոպիլէի, Վալմիի եւ Կուլիկով :

Ձեր չափազանց բազմազբաղ եւ տագնապալի այս օրերին, խնդրում ենք մի պահ գոնէ ձեր ուշադրութիւնը ուղղէիք դէպի Լեռնային Ղարաբաղում տատապող մեր ժողովուրդը եւ ձեր խաղաղարար, արդար մի վճռով փրկէիք նրանց, յանուն ձեր հռչակած մարդասիրական մեծ գաղափարների, յօգուտ նաեւ ադրբեջանցի մեր հարեւան ժողովրդի կեանքի խաղաղութեան :

Թոյլ տուէք վերջացնել մեր խօսքը Լամարթինի տողերով· – «*Ուժեղների փառքը տկարների ազատութիւնն է*» :

Խորին յարգանքով
եւ
օրհնութեամբ
Վ.Ա.ՋԳԷՆ Ա·
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Էջմիածին,
Սեպտեմբեր 14

(*) Տե՛ս, «Յառաջ», Սեպտեմբեր 1 :

ՀԱՆԳԻՍՏ ԹՈՂԷՔ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻՆ

ԽՄԲ· – Ձիշդ այս օրերուն ստացուած հայաստանեան նոր հրատարակութիւններու տրցակի մը մէջ էր «Լուսաւորիչ»ի (պաշտօնաթերթ՝ «Գիտութիւն» կազմակերպութեան, մեսրոպեան ուղղագրութեամբ) Սեպտեմբեր 8–ի թիւը, ուր լոյս տեսած է այս նամակը : Ան ինքնին բառական խօսուն է եւ մասնաւոր խորհրդածութեան չի կարօտիր :

***

Այս նամակը ուղարկել եմ մի քանի թերթերի : Ձեն տպագրել : «Լուսաւորիչ»ին եմ ուղարկում, տեսնենք ինչ կը լինի :

Հայրս 5 տարի եղել է Անդրանիկի դիւանը : Մեր տանը Անդրանիկի պաշտամունք կայ : Անցեալ տարի եղայ Փարիզում եւ այցելեցի Պեր – Լաշեզ՝ զօրավարի շիրմին :

Ինձ համար անհասկնալի է այն տենդը, որ ընկել է մեր մի քանի պաշտօնական մարդկանց մէջ՝ Անդրանիկի ճաիւնը Հայաստան փոխադրելու համար :

Ես կարծում եմ դա չատ սխալ որոշում է : Պեր – Լաշեզը աշխարհի ամենապատուաւոր գերեզմանատունն է, այնտեղ թաղուած են չատ մեծ մարդիկ, եւ ամէն հայ հպարտանում է, որ մեր զօրավարն էլ այդ մեծ մարդկանց կողքին է : Ի՞նչ կարիք կայ չարչարել, առանց այն էլ կեանքում տառապած մարդու ոսկորները եւ մեծապատիւ տեղից հանել նրա ճաիւնը :

Ցեռոյ· էջ՞ որ Հայաստանից դուրս ուրիշ չատ մեծագործ Հայերի շիրիմներ կան : Նոյն Փարիզում է մեր վերջին Լեւոն Թաղաւորի գերեզմանը, Թիֆլիսում է թաղուած Ցովհաննէս Թումանեանը, Հայաստանից դուրս են թաղուած նաեւ Վարդան Մամիկոնեան, Դրօն եւայլն :

Ոչ մի իմաստ չունի նրանց բոլորի աճիւնը փոխադրել Հայաստան : Առաջ նրբ մէկին անիծում էին, ասում էին, «Ոսկորները հանգիստ չունենան» :

Եւ ցաւն այն է, որ Հայաստանի պաշտօնական անձինք են ձեռնարկել այս գործը, որոնք իմ մանկութեան օրերին ինչ վատ խօսք ասես որ չէին ասում Անդրանիկի հասցէին, աքսորում էին նրա դիւանագներին (հօրս էլ են աքսորել) : Ինչպէ՞ս է, որ յանկարծ անդրանիկասէր դարձան···

1937 թուին ձեր նախորդների ձեռքով դնդակահարուած հազարաւոր Հայեր, այդ թուում Անդրանիկի սիրելի Վահան Թոթովենցը, մեր մեծ գրողներ Չարենցն ու Բակունցը եւ չատ ուրիշներ թաղուած են Երեւանի մօտերքում, բայց գերեզման չունեն : Ինչո՞ւ չէք ուզում նրանց ոսկորներն ամփոփել շիրիմների մէջ, ինչո՞ւ : Ձեռնտու չէ, ձեր չար գործերը կրկին ջրի երես կը գան : Իսկ Անդրանիկի աճիւնի շուրջը ազմուկ էք բարձրացրել մի նպատակով, որ նորից խարէք ժողովրդին, թէ տեսէ՛ք, մենք ինչքան ենք սիրում Անդրանիկին : Խարէք, որ ձեր գիրքերը պահէք :

Յ· ՉՈԼԱԳԵԱՆ

« ԳԻՇԵՐԱՑԻՆ ՌԵՊՈՐՏԱԺ »

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԻՈՐՈՒՄԸ

ԽՄԲ. – «Հայք»ի (ՀՀՇ–ի պաշտօնաթերթ) Սեպտեմբեր 1–ի թիւին առաջին էջին վրայ հրատարակուած այս խորագրով գրութիւնը գրեթէ վայրկեան առ վայրկեան կը նշէ Հայաստանի վերջին օրերու սպառնալիքով ամէնէն հարուստ մէկ – երկու ժամերը. ֆաքի մը ժամեր միայն, որոնք կրնային երկուուկէս տարուան տեւականով ձեռք ձգուած ամէն յուսատու բան – ժողովրդական ու ժողովրդավար իշխանութիւն, գերիշխանութիւն, անկախութեան հեռանկարներ – թաղել շահամոլ զանազան տարրերու դաւ ու սադրանքներով. կրնային, պիտի կրնային, եթէ չըլլար այս կարգի շատ փորձութիւններէ անցած ժողովուրդին ու անոր ծոցէն եկած նոր վարիչներու ողջմտութիւնն ու պաղարիւն գործընթացը։

*

1.– ԵՐԲ ԿԸ ՍՊԱՍԷԻՆՔ ԺԱՄԸ 22–ԻՆ

Օգոստոս 29 – 30 – այս ծանր, լարուած դիւերուան նախորդած էին օրեր, զորս կարելի է երջանիկ մղձաւանջ կոչել։ 24–ին ընդունուած «Անկախութեան հռչակագիր»ին բերած ժողովրդական ցնծութիւնը, Հանրապետութեան գլխաւոր չէնքին վրայ ազգային – պետական դրօշները պարզելու պահուն մարդոց աչքերուն մէջ լճացած անչափելի ուրախութեան ու հպարտութեան արցունքները խառնուած էին կորուստներու եւ վիրաւորանքի արցունքներուն։ Ապօրինի իրենց «զոհուած» իշխանութեան կորուստէն զառնացած ու ատոր հետ չհաշտուող մեծ ու փոքր իշխանները կառչեցան վրիժուներու, դաւաճանաբար օգտագործելով ժողովուրդն յափշտակուած զրահին ուժն ու խարուած զինեալ խումբերը, առեղծելով սեփական «զինեալ ուժեր»։ «Նախկիններ»ու ցնծագումնքով, նաեւ անձնական չահերու հետամուտ, զործադիր ու իրաւապահ օղակներու իշխանիկները դիմեցին բացայայտ ու պաղտնի խափանարարութեան, ժողովրդական հարատութեան ուռնծախին եւ թալանին։ Երկուկէս տարի առաջ սկսած սադրանքներու չղթային դիմաբուեցան նոր օղակներ։ Նոյեմբերեանի արկածախնդրութիւնը ոչ միայն մոլորած բայց ազնիւ հայորդիներու կեանքեր խլեց, այլեւ փնտռուած առիթ եղաւ Բաքուի ու Մոսկուայի զօրքերուն համար վերսկսելու Արցախեան հարցին լուծման իրենց «տարբերակ»ին իրագործման՝ Հայերը արտաքսելու ծրագրին։

Հոս, այդ դիւերը չտեսերը աւելի արդիական հետեւանքի համար իշխանութեան կը ձգէին Հայաստանի Անկախ Հանրապետութիւն հռչակած, Հայոց նորատեղծ Պետութեան այսօրուան անօրինողները։

Ընդամէնը ժամեր առաջ ՀԱՖ (Հայ Ազգ. Բանակ) կոչուած կազմակերպութեան «մարտիկները» թշնամիի տանտիրութեամբ ապահոված էին Վիտիան ու Զաուչը։

Երբ կը սպասէինք ժամը 22–ին, յիշեցի ՀԱՖ–ի համագիւտով աղջնակ մը ու 19–ամեայ Արմէնի հետ զրոյցս։ Երկուքն ալ ամբարտաւան կեցուածք ունէին նաեւ իրենց պատասխաններուն մէջ, ինչ – պէս՝ թշնամիին ճամբարը ինկած բոլշեւիկ մահապարտներ։

– *Ո՞րն է ձեր նպատակը։*

– *Ազգին համար կռուիլը։*

– *Նախ՝ հիմա դեռ կռիւ չկայ, ապա ազգին համար կը կռուի ազգային բանակը։*

– *Ասիկա մենք ենք։*

– *Հայաստանի մէջ մեծ պայքարի ու կորուստներու գնով ազգային պետականութիւն ստեղծուած է, ինչո՞ւ չէք ուզեր անոր զինուորները դառնալ, անոր ենթարկուիլ։*

– *Իրենք սխալ են։*

– *Բայց չէ՞ որ իրենք զեկավարած են ազատագրական չարժումը, իրենք են ազգային պետականութեան հիմնադիրը – ները։ Անոնք կը հասկնան քաղաքականութիւնը եւ աւելի լաւ պիտեն ազգին չահերը։*

– *Մենք գինուոր ենք, ինչ որ բանն ալ ի՛րենք։ Ազգին համար կը կռուինք։*

– *Այո, բայց Նոյեմբերեանի մէջ թուրքերը չեն յարձակած, այլ՝ ձեր ջոկատ – ները. այդքան մարդիկ զոհուեցան, խոլ սեզոցի Հայերու վիճակը ծանրացաւ։ Ցետոյ, արդեօ՞ք թալանով, սպանութիւններով, բռնութիւններով զրաղիլ, ժողովուրդը սարսափի մէջ պահել, հաւլատութիւն կուտակել կը նշանակէ ազգին համար կռուիլ։*

. . . . . .

Անոնք երկար պահեր կը լռէին. իջած էին ամբարտաւանութեան կեզծ պատանդանէն. դարձեր էին փխրուն, անպաչտպան, մոլորած պատանիներ։

Այդ դիւերը ես ինքս չատ բան վերահասատեցի ինծի համար, զուտ լրագրողի աչքերով նայելով զեկավարութեան զործողութիւններուն, կշռադատելով յատուկ վիճակի ու լուսարձելի ժամուն մասին որոշումը, մինչեւ ժամը 22 պինթափուելու վերջնագիրը։

Հայոց պետականութեան ներքին կեանքին վերաբերող առաջին վճռական քայլը ի՞նչ արձագանգ կը զտնէ ժողովուրդին մէջ եւ ի՞նչ կ'ըլլայ արդեօք արդիւնքը։

Եւ այսպէս, Օգոստոս 29–ի լոյս 30–ի դիւերը Նախարարաց Խորհուրդի առանձնասենեակը նստած են Հանրապետութեան զեկավարները՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանը, Վազգէն Մանուկեանը, Բարսէղ Ադրբեկեանը, ժողովրդական երեսփոխանները։

2.– ՎՃՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ՝

ՅԱՆՈՒՆ ԻՆՁԻ՞ ԵՒ Ի՞ՆՉ ԳՆՈՎ

ԺԱՄԸ 22–Ը ԿԱՆՁՆԻ։ Շարժում չկայ։ Երկար սպասումէ, խումբ մը պատգամաւորներու չարաճճուած բանակցութիւններէ ետք, ժամը 23–ին մօտ առանձնասենեակ մտան ՀԱՖ–ի զեկավարներէն Վարդան Վարդանեանը, որոշ ժամանակ մը ետք նաեւ ուրիշ ներկայացուցիչներ։ Հանրապետութեան զեկավարութիւնը երկարաձգեց վերջնագրին պայմանաժամը։ Բոլորին համար յայտնի կ'ըլլար թէ խաղ կը խաղացուէր նաեւ վերոյիշեալ երեսփոխաններուն իրր թէ անտեղեակ մասնակցութեամբ։ Աւելի մէկ համոզումի վերածուեցաւ, երբ ճշդուեցաւ որ ՊԱԿ–ի (ԿԱ – Կի – Պի) նախագահը Բաղամեանց երեք ինքնաչարժով մտած է ՀԱՖ–ի զօրակայանը եւ չուրջ 40 վայրկեան հոն մնացած։ Նախարարներու Խորհուրդին Նախագահը լսելով ատիկա հետաձգնեց զօրակայան եւ պահանջեց ՊԱԿ–ի Նախագահէն որ անմիջապէս երեսփոխաններուն հետ դուրս ելլէ այդ տեղէն, սկսելու համար զինադադարի գործողութեան։ Ցետոյ Պր. Բաղամեանց լուրջ տեսքով մեղ կը հմմտէր որ զօրակայանին մէջ մեծ թիւով զէնք ու զինամթերք կայ, մինչ – դեռ իր վերադարձէն ետք կէս ժամ ալ անցած չէր երբ պարզուեցաւ որ հոն քանի մը հրացանէ զատ ԱՐԴԷՆ ոչինչ կար։ Մտածեցի որ եթէ ՀԱՖ–ի ու ՊԱԿ–ի միջեւ ապրանքի ընդոնում – ստանձնում տեղի ունեցած էր, որմէ՞ կը քաչուէր Բաղամեանց այդ մասին խօսելու համար եւ ո՞ր կորուստեան զէնքերը։ Ակներեւ էր որ այդ դիւերը քաղաքագործքը եւս անթերի չկատարեց իր զործը։

Վաղ լուսարացին, երբ արդէն Նախարարաց Խորհուրդի չէնքին մէջ Ռ. Վասիլեանը յայտարարած էր ռազմական Խորհուրդին որոշումը ՀԱՖ–ը լինքնալուծարքի ենթարկելու մասին, երբ ականատեսներ կը զրաւուած էր եւ Լեւոնը, Վազգէնը, Բարսէղը, ժողովրդական երեսփոխանները խոր չունչ քաչեցին (զործողութեան ընթացքին ոչ մէկ կրակոց արձակուած էր), յիշեցի որ մինչ այդ մտովին պիտի նկարագրէի անվճռականութեամբ կը մեղադրէի։

Ցիշեցի «Զուարթնոց», փողոց ելլելու արգելքին աքցաններուն մէջ անքացող մայրաքաղաքը, խորհրդային զինուորներուն լպիրշութիւնը, Հայաստանի վարիչներուն վճռականութիւնը երբ սեփական ժողովուրդին կը պաչտպանէին իրենց իշխանութիւնը։ Եւ այդ յոգնած, անքնութենէ ուռած աչքերով մարդոց վճռակամութիւնը համապրեցի նախորդին հետ։

Կարեւորը՝ վճռականութիւն յանուն ինչի՞։ ԱՅԴ ԳԻՇԵՐ ՀԱՅՈՑ ՔԱՆԻ ՄԸ ՕՐՈՒԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՇԱՀԵՐԸ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԷԻՆ– ԲԱՑՑ ՈՂՋ ԱՄԷՆ ԳԸ– ՆՈՎ։ Անոնք լուռ համաձայնութեամբ չտեսնել ձեւացուցին խաղը, որպէսզի ապրին չմեռնին։ Ու հիմա համոզուած եմ, եթէ ներքին զործերու եւ ՊԱԿ–ի զեկավարները լիովին կատարէին հրահանգը, զարձեալ առանց կրակոցի, արդիւնքները աւելի կ'ըլլային։

Ինչեւիցէ։ ՀԱՖ–ը լինքնալուծարքի ենթարկուեցաւ (ճիշդ է, քանի մը ժամ յետոյ քանի մը ազաներ ու աղջիկներ կրկին մուտք զործեցին զօրակայան. ատիկա արդէն յուսահատ արկածախնդրութիւն էր եւ կրկին ներքին զործերու աչխատակիցներուն անպատասխանատուութեան արդիւնք ու առանց մեծ բարդութիւններու կրնար լուծուիլ)։ Եւ համոզուած եմ որ ազգային չահերով ապրող հայորդիները (եւ ՀԱՖ–ի մէջ այդպիսիները քիչ չեն) կ'ապացուցանեն իրենց փարամբ Հայոց նորաստեղծ անկախ Հանրապետութեան։

ՍԱՄՈՒԷԼ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

րնթ տեղադրելու պահանջագիր ներկայացուց, Լասվիային՝ Հոկտեմբեր 2-ին, Լիտուանիոյ՝ Հոկտեմբեր 3-ին: Ցաջորդող օրերուն Մոսկուայի մէջ համաձայնագրեր կնքուեցան այդ հանրապետու-թիւններուն հետ, Ապա Խորհրդային Միութիւնը անոնց նոր կառավարութիւնները ստեղծելու վերջնագրեր ներկայացուց եւ յայտնեց թէ լրացուցիչ խորհրդային զօրքեր պիտի մտցուին Լիտուանիա (Ցունիս 14, 1940), Լասվիա եւ Էսթոնիա (Ցունիս 16, 1940): Արդէն յաջորդ օրերուն այդ զօրքերը մտան զերիչխան պետութիւններու սահմանները: Քանի մը օրուան ընթացքին զանոնք հռչակեցին Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութիւններ ու մտցուցին Խորհրդային Միութեան կազմին մէջ:

– Ֆինլանտայի համար ծրագրուած էր նոյն բեմանիթը: Հոկտեմբեր 12, 1939-ին Ֆինլանտայի առջեւ պահանջ դրուեցաւ փոխօգնութեան, անոր տարածքին վրայ խորհրդային ռազմական խարիսխներ տեղադրելու պայմանագիր կնքել, բայց օրուան կառավարութիւնը հրաժարեցաւ պայմանագիրը կնքելէ: Խորհրդային Միութիւնը վերջնագիր ներկայացուց ու նոյեմբեր 30-ին Ֆինլանտայի դէմ պատերազմ սկսաւ, որ աւարտեցաւ Մարտ 13, 1940-ին: Խորհրդային Միութեան անցաւ աւելի քան 51 հազար քառակուսի քիլոմէթր տարածք:

– Բեսարաբիան եւ Ռումինիոյ ձգտումով, Խորհրդային Միութիւնը նոյն տարուան Ցունիս 26-ին վերջնագիր մը ներկայացուց Ռումանիոյ՝ պահանջելով նաեւ Հիւսիսային Բուկովինան: Երկու օր եռք կարմիր բանակի զօրամասերը արդէն հոն էին: Ցուլիս 2-ին զրաւեալ հողերուն (աւելի քան 52 հազար քառակուսի քիլոմէթր) մէկ մասը մտցուեցաւ Մոլդաւական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեան մէջ, միւս մասը՝ Ուկրանական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեան մէջ:

Այսպիսով, մինչեւ Բ. աշխարհամարտ Խորհրդային Միութեան տարածքը մեծցաւ 406 հազար 489 քառակուսի քիլոմէթրով եւ հասաւ 21 միլիոն 996 հազար 041 քառակուսի քիլոմէթրի:

5. – Բ. աշխարհամարտի վերջին տարիներուն Խորհրդային Միութեան կազմին մէջ մտցուեցան հետեւեալ տարածքները՝ 250 հազար 90 քառակուսի քիլոմէթր ընդհանուր մակերոսով:

– Տուվան մտաւ Խորհրդային Միութեան կազմին մէջ Հոկտեմբեր 10, 1944-ին (170 հազար 500 քառակուսի քիլոմէթր տարածք):

– Անդրկարպատները (12 հազար 800 քառակուսի քիլոմէթր) զրաւուեցան կարմիր բանակի կողմէ, Հոկտեմբեր 1944-ին: Չեխոսլովակիոյ հետ կնքուած պայմանագրով (Ցունիս 26, 1945) Անդրկարպատները մտան Ուկրանիոյ կազմին մէջ:

– Գերմանիոյ պարտութենէն յետոյ, Փոցտամի համաժողովի որոշումներուն համաձայն (Ցուլիս – Օգոստոս 1945) Խորհրդային Միութիւնը ստացաւ Արեւելեան Փրուսիոյ մէկ մասը (այժմ՝ Կալինինկրադի մարզ՝ 15 հազար 100 քառակուսի քիլոմէթր):

– Ճալթայի համաժողովի որոշումներուն համաձայն (Փետրուար 1945) Խորհրդային Միութիւնը եւս ստացաւ Ճապոնի կողմէն անջատուած Սախալինի կղզիին հարաւային մասը (36 հազար 90 քառակուսի քիլոմէթր) ու նաեւ Կուրիլեան կղզիները (15 հազար 600 քառակուսի քիլոմէթր):

Տարածքային այս փոփոխութիւններուն հետեւանքով Խորհրդային Միութեան մակերեսը այսօր կը կազմէ 22 միլիոն 246 հազար 131 քառակուսի քիլոմէթր (*):

«ԳԱՐՈՒՆ» ամսագրէն

(*) Այս թիւը չի համապատասխաներ Խորհրդային Միութեան մէջ ընդունուած թիւին. Խորհրդային վիճակագրութեան տուեալներով ամբողջ մակերեսը 22 միլիոն 402 հազար 200 քառակուսի քիլոմէթր է: 156 հազար 69 քառակուսի քիլոմէթրի այս տարբերութիւնը պէտք է բացատրել Խորհրդային քարտէսագիրներու չափագրական տուեալները կլորցնելու ակնյայտ հակումով:

ԱՊՏՈՒՎԱԾ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ

Անցեալի մէջ, ո՛չ մէկ մշակութային, այլ եւ ամէն երկինքի տակ ժողովուրդներու մշակոյթին լուրջ ազդ մը եղած ենք Հայերս, ենք ներկայիս, ու պիտի ըլլանք դեռ՝ ապառնի ժամանակներու ընթացքին: Այսօր կ'ուզենք խօսիլ, Ապատուլլահ եղբայրներու մասին, որոնք իրապէս մեծ եղած են իրենց ժամանակին մէջ:

1850-ական թուականներուն, լուսանկարչութիւնը դեռ նոր կը ծաղկէր ամէնուրեք: Արուեստագէտ – լուսանկարիչները՝ մտի վրայ համբուրելու չափ սակաւաթիւ էին: Ասոնց կարգին կարելի է դասել Ապատուլլահ եղբայրները, որոնք Պէյօղլուի (Բերա) այսօրուան «Հաչէթ» դրամատնատան դիմաց պտնուող չէնքի մը վերի յարկը, աշխատանոց մը բացած հիանալի գործեր կ'արտադրէին:

Այս արուեստագէտ – եղբայրներուն լուսանկարներուն ցայտուն գիծերն են չուքը եւ փափկութիւն, գոյներու անուշութիւն ու դէմքի պայծառութիւն:

Ապատուլլահ եղբայրներու արտադրած գործերը, պատմական տեսանկիւնէ դիտուած, խիստ չահեկան ու կարեւոր են, վասնզի իրենց դարուն արհեստաւորները, տարազները, առօրեան ու տեսարանները, հարազատօրէն կը ցոլացնեն, եւ աւելի՛ն, անոնք կայսեր ու աւազանիին ընտանիքներուն խնամեալ նկարները մեզի փոխանցած են բծախնդրօրէն:

Վենետիկի Մխիթարեան Հայրերու Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանի մշակերներ ըլլալով, Ապատուլլահ եղբայրները այդ կրթական վառարանին եւս պտուղ կը բերեն: Եղբայրներուն անդրանիկը, կը կոչուի Վիչէն, որ իր Գէորգ եղբօր հետ, վերոյիշեալ լուսանկարչատունը բացած է եւ իր արժէքաւոր գործերով՝ նոյնիսկ Եւրոպացիներուն սքանչացումին արժանացած: Եղած է նաեւ քալ մանրանկարիչ եւ կայսեր դիմանկարը քանի մը անդամներ պատրաստած մեծ նմանութեամբ: Ապատուլլահ եղբայրներ ասկէ զատ երբեմնի սուլթաններու եւ մեծամեծներու նկարները, մնարանկարներու վրայէն մեծցուցած են, սատարելով Թուրք պատմութեան:

Այս երկու անուանի եղբայրները այնքա՛ն հռչակ հանած են, որ Անգլիոյ «Թայմզ» թերթը, ծանօթ իր լրջութեամբ, այսպէս արտայայտուած է անոնց մասին. «Ապատուլլահ եղբայրներու լուսանկարները դովեսի արժանի են: Ապատուլլահ, այն անուններէն է, որ հաւասարապէս թէ՛ քրիստոնեաներու եւ թէ՛ մահմետականներու կը տրուի: Իսակերէն Ամատէօ (աստուածածաէր) բառին համանիշ է: Չենք գիտեր ուրեմն այն լուսանկարիչներուն ո՞ր ազգէն ըլլալը, կամ ո՞ր կրօնքին պատկանիլը, բայց ինչ հաւասքի տէր ալ ըլլան, իրենց ձեռագործը սքանչելի՛»:

Այս տողերը «Թայմզ»ի որ գովելու մէջ չատ վերապահ թերթի մըն է, սքանչելիք ապացոյցն են Ապատուլլահ եղբայրներու մեծ արժանիքին: Վերոյիշեալ – լուսանկարիչ – արուեստագէտները, իրենց ընտիր գործերով մտանակցած են նոյնիսկ լուսանկարչական համաշխարհային ցուցահանդէսներու եւ մեծարներ չահած: Ստացած են նաեւ զանազան չքանչաններ իշխաններէ ու մեծամեծներէ:

Ժամանակակիցներու վկայութեան համաձայն, այդ օրերուն, ո՛չ միայն Եւրոպայի, այլ եւ Ամերիկայի մէջ, անոնց պատրաստած լուսանկարները ձեռք – ձեռք կը խլուէին, իսկ որեւէ օտար երեւելի անձ, որ Պոլիս կը հանդիպէր, անոնց անոնց քով լուսնկարուելու չէր հեռանար քաղաքէն:

Թուրքիոյ մէջ, առաջին լուսանկարչատունը 1856-ին Ռապախ անունով գերման մը բացած է Պէյազըտի մէջ:

Երկու տարի վերջ, ասոր աշխատանոցը Ապատուլլահ եղբայրներուն փոխանցուած կը գտնենք: 1860-ական թուականներուն դալով, Պէյօղլուի մէջ կը յիշատակուի անգլիացի լուսանկարիչ մը՝ Տէրէյն անունով: Ժամանակի Սուլթանը Ապտիւլազիզ Խան, կ'ուզէ իր դիմանկարը անոր քաշել տալ, բայց չի հաւնիր անոր պատրաստած գործին: Ժամանակին եզարքոսը, որ կայսեր դժգոհութեան կը տեղեկանայ, կը ներկայանայ անոր ու կը յանձնարարէ Ապատուլլահ եղբայրները, որոնք կայսեր իդմիթի որսորդական դղեակը փութալով կը լուսանկարեն գինք զանազան դիրքերով:

Կայսրը այնքա՛ն գոհ կը մնայ, որ հետեւեալ հրամանը կ'արձակէ «Դէմքս ու կերպարանքս, Ապատուլլահ եղբայրներու քաշածն է, ուստի կը հրամայեմ, որ ասկէ վերջ, անոնք միայն վաւեր նկատուի եւ ամէն կողմ տարածուի»: Մեծազօր կայսրը, ասկէ զատ «Ռէսսամը Հազրիէ չէհրիեարի» տիտղոսով արքունի լուսանկարիչ կը կարգէ զանոնք:

Նոյնպէս, 1860-ական թուականներուն, Մըրէյ անգլիացիին զբօսաշրջիկներու համար պատրաստած առաջնորդ դիրքին մէջ, զանազան տեղեկութիւններու կարդին, լուսանկարիչներու աշխատատեղիներու մասին ալ ծանօթութիւններ տրուած կը գտնենք: Այնտեղ, ի մէջ այլոց, կը կարդանք. – «...սակայն Ապատուլլահ եղբայրները, որոնք կայսեր եւ արքունիքին լուսանկարիչներն են, ասոնց մէջ անուանիներն են: Իրենք ազնուական ընտանիքէ կը սերին, եւ իրենց սքանչելի տաղանդով եւրոպացի արուեստագէտներու նման մեծ համբաւ կը վայելեն: Ասոնք լուսանկարիչներ են, որոնց դէմ իրենց արուեստակիցներէն ո՛չ մէկը կրցաւ մինչեւ հիմա մրցակից ներկայանալ: Զբօսաշրջիկներ անոնցմէ անպատճառ լուսանկարներ (տարազաւոր արհեստաւորներ, տեսարաններէն) կ'առնեն եւ իրը Պոլիսի յիշատակ իրենց երկիրը կը տանին: Ապատուլլահ եղբայրներու աշխատատեղին Բերայի մեծ պողոտային վրայ կը գտնուի: Անոնց պատկերներու հաւաքածոյին մէջ կը գտնուի Պոլսոյ ընդհանուր տեսարանը, արհեստաւորները՝ իրենց զբաղմունքներով կամ կազմածներով, տեղացի – ներու տարազներ, կայսերական ընտանիքի պատկերներ եւ Սուլթանին նախնիներուն կարները, որոնք հին Պալատի (Թոփփափու) մատենադարանի մանրանկարներուն վրայէ առնուած են: Ասոնցմէ զատ, տէրութեան բոլոր երեւելի անձերուն նկարները մաս կը կազմեն Ապատուլլահ եղբայրներու հաւաքածոյին»:

Նոյն օրերուն, օտար մը այսպէս արտայայտուած է այս անուանի լուսանկարիչներուն մասին. «Շատ մը Եւրոպացիներ Պոլսոյ մէջ, աւելի Ապատուլլահ եղբայրներու, քան եւրոպացի լուսանկարիչներու վրայ կը խօսին՝ երբ լուսանկարը խնդրոյ առարկայ ըլլայ: Այս եղբայրները արուեստագէտ մարդիկ են, ու նպատակ ունին՝ իրենց ազգին անունը բարձրացնելու»:

Այսպէս 19-րդ դարու կէսին, Ապատուլլահ եղբայրներու աստղն է, որ կը փայլի Պոլսոյ երկնակամարին վրայ, բայց ա-սիկա երկար պիտի չտեւէ: Քիչ յետոյ «Ֆոթօ Ֆէպիւս»ը պիտի յայտնուի (Պօդոս Թարզուլ) իբր դլխաւորաց մրցակից արուեստագէտ եղբայրներուն: Պօդոս Թարզուլ, այդ օրերուն, Թուրքիոյ մէջ առաջին անգամ ըլլալով, կը յաջողի պատկերներ գոնուածրել եւ կայսեր կոդմանէ այնքա՛ն կը գնահատուի որ այս անգամ իրեն կը շնորհուի՝ արքունիքի միակ լուսանկարիչը ըլլալու պատիւը: Տարիներ յետոյ, Պօդոս Թարզուլ, Նիքողոս Անաստասիոսի հետ կը բանայ «Անատոլիմէնոս» լուսանկարչատունը: Ասոր տարբեր կը բացուին «Արտլօ» անիւտիոն եւ «Ֆոթօ Սէպահ եւ Ժօայլիէ»ն որուն մէջ հանդէս կու գայ Խաչիկ Թորոսեան անունը Հայը, այս հաստատութիւնը իրեն փոխանցել տալ կը յաջողի եւ անունը փոխելով« Ֆոթօ Սապահ» կը դնէ: Սահմանադրութեան ժամանակ «Մէչրութիյէթ» Ապատուլլահ եղբայրներու լուսանկարչատունը՝ երկրորդ եւ նոյնիսկ երրորդ կարգի վրայ լինած կը գտնենք արդէն:

Ահա, այսպէս սկիզբ առաւ լուսանկարչութեան արուեստը՝ Թուրքիոյ մէջ եւ զարդացաւ առաւելապէս Հայերու միջոցաւ՝ հանելով նախանձելի բարձրութեան մը:

Այսօր ալ կայ մեր միջեւ, Հայ անուանի դէմք մը, որ իբր լուսանկարիչ – արուեստագէտ միջազգային համբաւ եւ անուն մը կը վայելէ եւ Ապատուլլահներու համբաւը բարձր կը բռնէ՝ իր սքանչելի թեքնիքով եւ իր գմայլելի նկարներով:

Մխիթարեան Վարժարանի աշակերտ եւ իր ցեղակիցներուն պատիւ բերող այս նշանաւոր անձը կը կոչուի Արա Կիւլէր, որուն մենք բոլոր սրտէ յաջողութիւն եւ անդրադարձ նուաճումներ կը մաղթենք:

«ՄԱՐՄԱՐԱ»

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ԵՒԹՈԿԻԱ (ԹՕԳԱԹ)

Սեբաստիոյ Կուսակալութեան քաղաքներէն մին, իր անունն առած Թէոդոս Կայսեր մօր՝ Եւդոքսիայէն, հիւսիսէն ունենալով Տիրապիզոնը, արեւելքէն Շապին Գարահիսարն ու Սեբաստիան, հարաւէն՝ Գարահիսարն եւ հիւսիս – արեւմուտքէն՝ Ամասիան, 45 վիճակներով եւ 1155 գիւղերով, Եւդոկիա ձախ գին է Իրիսի օժանդակ «Թօսանլը Սու» գետակին՝ ուր խեղդամահ կորան բազմաթիւ Հայեր: 1896-ի Յարդերուն այնքան արկածուղ հայալատ քաղաքիս վերջին ահեղ կոտորածին նբ-քարապրականն ընել աւելորդ կը սեպենք, քանի որ անիկա յար եւ նման է Տաճկահայաստանի բոլոր քաղաքներուն պէսուն եկածին, ընտրելու դժուարացին այն հրահանգներուն՝ որոնք կեդրոնէն բխեցան միշտ եւ որոնց գարկ տուաւ արիւնարբուն Մուսաֆիէր:

Կարելի չէ անյիշատակ անցնիլ անուններուն վրայէն երկու գրագէտ եւ դաստիարակ անձերու, որոնք Աղէտի տարին Եւդոկիա գտնուելով՝ գոհ գացին Մեծ Եւդոկիա: Ամէնուս ծանօթ՝ բանասէր – մանեպիր Ցովհաննէս Գազանճեանն էր մին, տեղացի, Սահմանադրութենէն վերջ մայրաքաղաք գալով՝ լրագրական եւ երեսփոխանական կեանքի ալ խառնուած, իսկ միւսը՝ բնիկ պոլսեցի Տիկին Մարի Պէյլէրեանը, փոքր հասակէն մտած յեղափոխական դրօշի տակ, պայքարած, գերբած, դատախօսած եւ կանացի հանդէս հրատարակած: Աղէտէն երկու տարի առաջ էր որ Եւդոկիա հրաւիրուելով՝ լսանանձնած էր տեղւոյն աղջկանց վարժարանին տեսչութիւնը: Դեռատի իր քոյրերուն հետ ի՛նքն ալ բռնուեցաւ ամէն ամբոխքէն, եւ ոչ ոք գիտէ հիմա թէ ո՞ր ինկած է Գազափարի այս անխնայ գինուորներէն: Ցիշենք գարձեալ Եւդոկիացի գոհերէն Տիգրան Թէմիւրեան (Հնչակեան ապարանատէր), Աւետիս Ալբերեան (Հընչակեան): Իսկ Օսմանեան բանակին մէջ ծառայող բժիշկներ են հետեւեալները, սպանուած Եւդոկիա. – Սեբաստացի Սրբամ Սարայտարեան եւ Եւդոկիացի Մինաք Փանոսեան, նաեւ գեղագործ Խաչիկ Սարայտարեան:

Եւդոկիա իր գիւղերով 3460 տուն Հայութիւն մը կը ներկայացնէր (16·460 հոգի Լուսաւորչական եւ Հայ Բոլշ, 900-ը Կաթոլիկ, 130-ը Բողոքական, եւ 310-ը պանդուխտ): Իր վանքերն էին՝ «Ցովհան Ոսկերերան» (քաղքէն չորս ժամ հեռու, Պիզէռի գիւղին մօտ, Վասպուրականի Սենեքերիմ արքայի 3 զաւակներէն կառուցեալ), որ «Ս. Նշան» ալ կը կոչուէր, եւ «Ցովակիմ Աննա» (քաղքէն 1 ժամ հեռու), լեռնակողմի վրայ կառուցեալ, որ կողոպտուած եւ հիւանդանոցի վերածուած է պատերազմի ընթացքին: Քաղաքիս մէջի եկեղեցիներուն թիւը՝ եօթը, պահեստներով եւ սպասներով չատ հարուստ, հիմա փչուն խակ չգոյութ. – Ս. Երրորդութիւն, Ս. Մինաս եւ Ս. Աստուածածին՝ դրեթէ կից իրարու, Ս. Լուսաւորիչ եւ Ս. Կարապետ՝ գատ թաղերու մէջ, Ս. Գէորգ եւ Քառասուն Մանկունք՝ քաղքին թեւերուն երկու ծայրերը կառուցեալ: Աստղմէ Առաջնորդանիստ Մայր Տաճարն էր Աստուածածինը: Շրջակայ գիւղերուն եկեղեցիներն ալ մխացին հաշուելով, Եւդոկիոյ հայ սրբավայրերու թիւը 20-ի կը բարձրանայ:

Թեմին վառոտուն, ուսեալ եւ համակրելի առաջնորդն էր

Շաւարշ Ծ. վրդ. Սահակեան. – Ծնած 1881-ին Շապին Գարահիսար, աշխարհականն անուամբ Արշաւիր: 1899 Հոկտեմբերին Արմաչու դպրեվանքը մտնելով՝ 6 տարի վերջ վարդապետ կը ձեռնադրուի Դուրեան Սրբազանէ: Պահ մը փոխ – տեսուչ դպրեվանուց, յետոյ առաջնորդական փոխանորդ Սեբաստիոյ, եւ հուսկ ուրեմն՝ Եւդոկիոյ:

(Շար. 92)

(Շար. Ա. Էջէն)

Փրնեւի Փրօ – Աբմենիա կոմմակերպու – թեան նախագահն ու քարտուղարը (Մե– րոպեան, Սալիպեան)։ Հինգշաբթի օր իսկ, տեսակցութիւններ ունեցած են եւ պիտուորապէս այցելութիւններ կատարած (Նայիբիա, եւայլն)։ Վերադարձի ճամ– բան վրայ նախատեսուած էր որ մամուլի ասուլիս մը տան Շարաթ օր, Մոսկուա, ապա՝ Փարիզ, Զորեքշաբթի։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ արժէքը օրէ օր կ'աւելնայ յատկապէս Ամերիկայի քազաքական շըր– ջանակներուն մէջ. զանազան ձեռնարկ– ութիւններ ջատագոված են Թուրքիոյ հա– մարձակ ընթացքը։ Այդ ընթացքը սա– կայն, ինչպէս սպանական թերթի մը յայտնած է Թ. Լօզալ, մինչեւ այսօր արդէն չորս միլիառ տոլար արժած է Թուրքիոյ որ կը սպառէ նաեւ ոչ միայն բերանացի դաշնակիցներու, այլ նիւթա– կան հատուցումի։ Սեպտեմբեր 14–ի «Ռոթիտիէն տը Փարի» էջ մը արամադրած է Թուրքիոյ դերին, ուր կը չեշտուի որ երկրին նախագահը առեղծուած համակը– րանքը առաւելագոյնս չահագործելու կը ձգտի, քանի որ չատ լաւ գիտէ թէ անգամ մը տաղնապը փարատելէ ետք ոչ ոք արամադիր պիտի ըլլայ իր երկրին օժան– դակելու։ Թուրքիոյ ակնկալութիւննե– րուն մաս կը կազմէ նաեւ Եւրոպայի Հա– սարակաց չուկային անդամակցութիւնը։

Թուրքիոյ Փարիզի դեսպան Ի. Թիւրք– մէնի հետ նոյն թերթին կողմէ կատար– ուած ամփոփ հարցազրոյց մըն ալ կը քրքրէ քրտական հարցը։ Սատամի տապալումը վարկածներէն մէկն ըլլալով տաղնապի ելքին, Թուրքիա չի՞ վախնար իր արե– ւելեան սահմանին վրայ քրտական Պե– տութեան մը կազմութեան հաւանակա– նութենէն։ «Միշտ կարելի է բաղաքական երեւակայութիւնը քանեցնել, բայց ա– տիկա լուրջ քան չէ» կը պատասխանէ Թուրք դեսպանը, աւելցնելով որ ներկայ սահմաններու փոփոխութեան վարկածի մը կը յաջորդէ կնճիռներու բազմապատ– կումը, որոնք չատով կացութիւնը ան– հակակշռելի կը դարձնեն ու ամրողջ չըր– ջանը կ'առնեն իրենց ազդեցութեան տակ։

ԿԻՊՐՈՍԻ Թրքական բաժնի նախագահը Ռաուֆ Տէնքթաչ որպէս Թուրքիոյ Հան– րապետութեան նախագահին հիւրը Ան– գարա կը գտնուի. ան պատասխանելով հարցումի մը, բաած է թէ եթէ Կիպրոսի յունական բաժինին անգամակցութիւնը ընդունուի Եւրոպայի Հասարակաց Շու– կային, իրենք ալ կը միանան Թուրքիոյ։

ԵՈՀԱՆՆԷՍՊՈՒՐԿի (Հարաւի Ափրիկէ) մէկ կառավարմարին մէջ իսկական չարդ մըն է, որ կատարուած է առջի օր։ 26 հոգի սպաննուած է եւ աւելի քան 100 ու– բիշներ վիրաւորուած երիտասարդ սեւե– րու խումբի մը կողմէ։ Աբուտրճանի կա– ռավարմարն է որ Տէնվէրէն Սովէթօ երթեւեկը կ'ապահովէր։ Այս նոր չարդով 757–ի կը հասնի մեռելներու թիւը հինգ չաբաթէ ի վեր, երբ ծայր տուաւ երկու սեւ մրցակից խմբաւորումներու հակա– մարտութիւնը։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԳԻՒՂԱՅԻՆԵՐԸ չատ բուռն ցոյցի մը ձեռնարկեցին Հինգշաբթի օր Նըվէրի մէջ, միջազգային աշխատող 10 հազար հողագործներ տողանցեցին եւ ուանն մը ցոյցը բախումներու տեղի տը– ուաւ եւ ոստահովութեան ուժերու մէջ 12 հոգի վիրաւորուեցաւ։ Նախապար Նարէ «Ճրագիրը» մը խոստացաւ անասնարուծու– թեան համար, քանի դիւաւորապար ա– նասնարուծերն են, որոնք մեծ վնաս կը կրեն միսի գիներու նուազումէն։ Ֆր– անսայի գիւղացիներու (ոստան ալ վատնդուած է մինչեւ դարուս վերջ, 500 հազար նման ձեռնարկութիւններ պիտի փակուին։

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆԻ Ուլբինսկ համալիրին մէջ ջրածինի պայթում մը պատահած է Զորեքշաբթի օր, խուճապ ստեղծելով չրջանին մէջ։ Կոչ եղած է բնակիչներուն որ տունը փակուին։ ԹԱՍ–ի համաձայն, վիրաւորներ կան, բայց ոչ ոք վարակուած է։ Գործատունը մաս կը կազմէ խորհրդ– այնային հիւլէական ուժանիւթի նախարա– րութեան խիստ գաղտնի ձեռնարկներուն։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՄԵԿՆԱՐԿ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, սկիզբ Ռոն – Ալպ լիկի ախոյեանութեան՝ որուն մէջ կը պայքարին Լիոն – Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.–ը եւ Վալանսի Հ. Մ.–ին պահեստի խումբը, երկուքն ալ չրջանային պատուոյ դասա– կարգին մէջ, բարձրագոյն դասակարգէն մէկ աստիճան վար։

Կիրակի, Հ. Մ. Ը. Մ. կը հիւրընկալէ Տէսինի մէջ, Վէնիսիէօյի կազմը՝ որ խմբակին լաւագոյններէն մէկն է, իսկ Վալանս կը խաղայ Ֆէօրի մէջ (Լուար)։

Մարսէյլի չրջանին մէջ, մրցաչարքին երկրորդ օրն է արդէն։ Անցեալ Կիրակի, երկու հաւասարութիւն Սէն–Թ'Անթուանի Հ. Մ.–ը Սէնթ – Մարթի դէմ (1 – 1) եւ Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւը Միրամասի (0 – 0)։ Այս Կիրակի, Սէն – Թ'Անթուան կը հիւ– րընկալէ Թուլոնի 3–րդ խումբը, Արծիւ կը խաղայ Օպանյի մէջ։

Վ. Մ.

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը եւ Երգ– չախումբը կը գտնուին եկեղեցւոյս բարե– կան եւ բազմերախտ դպրապետին՝

ԱՐԱՄԱՆԵԱՆ ԱՐԱՊԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 12–ին, յետ ուժասնամեայ ծառայութեան Հա– յաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ։

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, Խաչվերաց է, ասն Վերացման Սուրբ Խաչին։

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐԲ. ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–ին։
Պատարագ ժամը 10·30–ին։

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին պիտի կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի Մեծահանդէս Թափօր – Ան– դաստան – (Ռեհանով)։

Այս Աղտատանը տարուան վերջինն է։

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 17, յիշա– տակ է Մեռելոց։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին հոգեհանդիստ կը կատար– ուի «Վասն Համօրէն Նահատակելոց»։

***

Ս· ՓՕՂՈՍ–ՓԵՏՐՈՍ ԱՆԹՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, Խաչվերաց· Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկե– ղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9–ին։
Պատարագ ժամը 10–ին։

Նոյն օր երեկոյեան ժամը 5–ին կը կա– տարուի Խաչվերացի Մեծահանդէս Թա– փօր եւ անդաստան։

***

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւորու– թեամբ կը տօնախմբուի Խաչվերացի տօնը եւ այս առթիւ պիտի կատարուի Ռեհանի Օրհնութիւն, ինչպէս որ աւանդութիւն է մեր եկեղեցւոյ մէջ։

Հանդիսաւոր պատարագը կը մատու– ցանէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝

ԴԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՐՃԵԱՆ

իսկ օրուան քարոզը կը խօսի՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագը կ'երգուի եկեղեցւոյ Սա– հակ – Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, առաջնորդութեամբ, խմբավար՝ Խաչիկ Երմակեանի։

Սկիզբ արարողութեանց՝ ժամը՝ 8·30։
Պատարագ ժամը՝ 10։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ECOLE DE
LANGUE ET CULTURE ARMENIENNE
A B O V I A N
Locaux : Ecole de la Parette
58, av. Jean Lombard, 13011 Marseille
tél : 91 44 64 55

ԱԲՈՎԵԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 19–ԻՆ

Աբովեան դպրոցի դասընթացքները կը վերսկսին Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 19, վերոյիչեալ հասցէին։ Կը խնդրուի ծնող– ներէն նկատի առնել հետեւեալ մանրա– մասնութիւնները.–

1·– Աչակերտներ կ'ընդունուին 5 տա– րեկանէն սկսեալ։

2·– Կ'ընդունուին նաեւ մեծահասակ ա– չակերտներ, որոնք կը փափաքին լիակի աւարտական քննութիւններուն պատրաս– տուիլ։ Այս աչակերտները պէտք է դպրոց տեսչութեան հետ նախապէս ճշդեն դասընթացքներու մասնակցելու իրենց պարապմունքները։

3·– Աբովեան վարժարանին մէջ կ'ու– սուցուին հետեւեալ նիւթերը.–

ա·– Հայերէն լեզու
բ·– Հայկական երաժշտութիւն
գ·– Հայոց պատմութիւն
դ·– Հայց· Առաքլ· Եկեղեցւոյ կրօնքը

4·– Դասերը տեղի կ'ունենան ամէն Զո– րեքշաբթի, ժամը 10 – 16·30 ի միջեւ։

5·– Կը նախատեսուի նաեւ Շաբաթ օ– րերը եւս դասաւանդել, կէսօրէ յետոյ ժամը՝ 14 – 17 ի միջեւ, բաւական թիւով աչակերտներ արձանագրելու պարագա– յին։

6·– Զորեքշաբթի օրերը դպրոց երթեւ– եկի միջոցներն ու կէսօրուան ճաշը ապա– հովուած են։ Իսկ Շաբաթ օրերը դալ փա– փաքղները դպրոց երթեւեկի միջոցները իրենք պէտք է տեղծեն։

7·– Արձանագրութիւններու համար դի– մել դպրոցի տեսուչին՝

Զորեքշաբթի օրերը՝
91 – 44 – 64 – 55
Մնչն օր ...
91 – 77 – 89 – 30

***

ԱՆԻԷՒ – ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՄՊ

Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ դպր– ոցին դասընթացքները կը վերսկսին Զո– րեքշաբթի, Սեպտեմբեր 19, ժամը 9–էն 12 եւ 14–էն 16։

119, rue Hoche, Colombes

***

ՎԱԼԱՆՍ

ԴԱՒԻԹԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑԻՆ

Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հո– գաբարձութեան կրթական մարմինը կը ծանուցանէ թէ Դաւիթեան դպրոցի վե– րամուտը կը կատարուի Սեպտեմբեր 19, Զորեքշաբթի առաւօտ, ժամը 8·30–ին։

Վալանսի եւ չրջակայքի 4 – 14 տարե– կան երկսեռ երախաներն ու պատանիները կրնան արձանագրուիլ։

ԼԻՈՆ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

Լիոնի Հայկազեան Միօրեայ վարժա– րանի վերամուտն է Զորեքշաբթի, Սեպ– տեմբեր 19, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունե– նան Զորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ վերջ՝ 14–էն 16, եւ Շա– բաթ օրերը ժամը 14–էն 16·30։

Աչակերտները կրնան օգտուիլ երթեւեկի սպասարկութենէն եւ Զորեքշաբթի կէսօր– ուան ճաշէն։

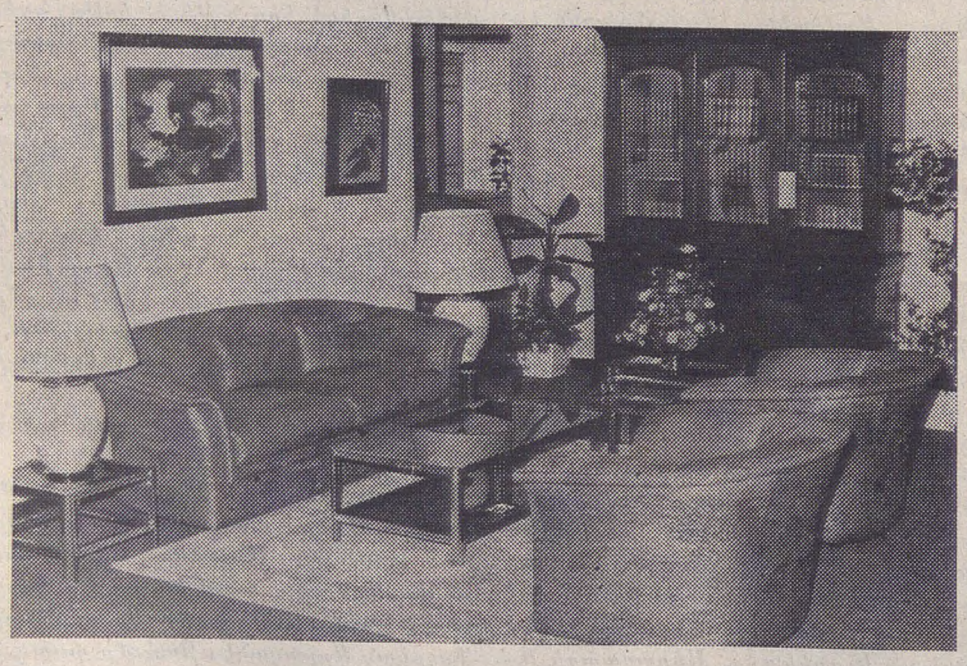
Յաւելեալ տեղեկութեան եւ արձանա– գրութեան համար դիմել եկեղեցւոյ Դի– ւանատունը։

Հասցէ· – 40 Ռիւ տ'Ամբէճի – 69003
Հեռաձայն· – 78 – 60 – 47 – 18

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գեղէ «Ծառաչ»ի թաժանորդներուն"

NOYAG
ARMENIAN BRANDY

Société Import/Export
recherche, dans le cadre du
lancement du brandy arménien NOYAG,

VRP Multicartes
(sur toute la France)

chargés de diffuser la boisson qui
a conquis l'Union Soviétique
depuis des décennies.
Sous son mystérieux packaging ,
NOYAG (source de Noé)
cache un goût exquis issu d'une
tradition millénaire.

Distributeur exclusif en France :
Orient Contemporain
1 rue Chabanais
75002 Paris
Tel. (1) 42 86 85 89 / 42 86 89 65

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 18
MARDI
18 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.364 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.364

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՌԱՆՁԻՆ ՄՆԱՑԱԾ ԲՌՈՒՆՑՔԸ

Զօրի Բալայեանի անունը առաջին քայլն ընկերացաւ արցախեան հարցին. յետագայ ճամբուն վրայ թէեւ ան որոշ չափով զարտուղեցաւ պայքարի դիծէն, բայց միշտ հետամուտ մնաց ներկայի մեր կարեւորագոյն հարցին լուծումին: Գրեց, խօսեցաւ, կոչ ուղղեց, դիմումներ ստորագրեց. բացատրեց, ահազանգեց, խընդրեց, յուսաց, սպասեց:

Այսօր, այնպէս կը թուի որ այս բոլորէն ոչ մէկը յոյսի բաց դուռ մը ձգած է իրեն համար, ու Մորվրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի արցախցի երեսփոխանը զիմած է ծայրագոյն միջոցի մը. աւելի քան չաբաթէ մը ի վեր ան հացադուլի մէջ է: Ցետապայ օրերուն իրեն միացած այլ անուններու հետ, զիրար խաչաձեւող չահերու բախումին ու նաեւ անելներու լաբիւրինթոսին մէջ խլացած ու մոլորած կեդրոնին քիթին տակ, պանդոկի սենեակ մը քաշուած, միայն ջուրով կ'ապրին անոնք:

Ինչ որ ալ ըլլան հայ երեսփոխանները այս քայլին տանող դրդապատճառները, անուրանալի է որ հոն կարեւոր բաժին մը ունին յուսախաբութիւնն ու յուսահատութիւնը: Անոնք յուսախաբ են երկուքէս տարուան ընթացքին Արցախէն հնչած ահազանգներու դէմ «վերեւ»ներու յամառ խլութենէն, արհամարհանքէն, ապիկարութենէն: Ցուսահատած են, տեսնելով որ կացութեան փոփոխութիւն կը տեսնուի միայն տաղնապի չրջանակին մէջ, միշտ դէպի վատթարը գացող դիծով մը. իսկ իրենց դիրքերուն վրայ անսասան կը մնան խլութիւն, արհամարհանք ու ապիկարութիւն:

Վ. Համբարձումեան 82 տարիներու բեռան տակ, Զօրի Բալայեան հակառակ իր առողջական փափուկ վիճակին, պայքարի ճակատէն մարտիկներ պակսեցնելու գնով, հացադուլ կ'ընեն. զիրենք այդ քայլին մղող ազդակներուն կարդին, արդեօք վերոյիշեալներուն հետ դեր չունի՞ նաեւ Մոսկուայէն չատ տարբեր վայրի մը մէջ ամբարուած դառնութեան բաժին մըն ալ:

Սփիւռքեան չրջապտոյտ մը առիթէն օգտուելով, անոնցմէ Զօրի Բալայեան ներկայ եղաւ Մայիս 31–ի փարիզեան ցոյցին որ կազմակերպուած էր երեք Կուսակցութիւններուն կողմէ: Այդ երեկոյ, հոն հաւիւ 200 հոգի հաւաքուած էր որոնք ինչպէս սովորութիւն դարձած էր առաջին բազմամարդ ցոյցերէն ետք, անջատ խմբակներ կազմած կը խօսակցէին. մինչ անդին, պողոտային մէջտեղը հաստատած պանուանդանին վրայ արցախցի երեսփոխանը կը ճառէր անտեսուած, անիրաւուած դանդուածի մը տառապանքին, անոր յոյսերուն, ակնկալութիւններուն մասին. ապահովաբար, ամէնէն դժուարին ելոյթն էր այդ մէկը հրապարակախօս երեսփոխանին. ան հաւանաբար նոյն պահուն կը ջանար միտքէն վանել երեւանեան ու փարիզեան ցոյցերուն միջեւ յամառօրէն ցցուող բազդատականը:

Այդ օրը, հոն, Զօրի Բալայեանի խօսքերուն ճարճատող չէշտին զուգահեռ օդը ծեծող բռունցքը առանձին մնաց ընդմիշտ. Պուլվար Լանի վրայ բռունցք չկար Մայիս 31–ի երեկոյեան, ոչ ալ երկարող ձեռք կամ նոյնիսկ բացուած ափ:

Պանդոկի մը սենեակին մէջ հացադուլի զիմած են երեսփոխան Զօրի Բալայեան, աշխարհին ծանօթ զիտնական՝ Վ. Համբարձումեան եւ միւսները: Մոսկուայի կողմէ Թրծուած ու Մոսկուայի ուղղուած անոնց յուսահատութեան մէջ կարելի՞ է ըսել թէ երանգ մըն ալ չէ խառնուած մեր «Փարիզ»ներէն:

Ու այդ «Փարիզ»ներուն կողմէ առանձնութեան մէջ լքուած բռունցքն ալ այսօր չմբռնանգե՞ր արցախցի երեսփոխաններուն յուսահատ քայլը:

Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՀԱՅԱԴՈՒԼԸ

Զ. ԲԱԼԱՅԵԱՆԻ ՄԻԱՑԱՆ ՎԻԿՏՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ, ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ, ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԵՔ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ԵԻ ՏԱՃԻԿ ՄԸ

ԱՐՑԱԽ

ԽԻՍՏ ՄՏԱՀՈԳԻՉ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՀՇ-Ի ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ՝ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 23-24

Ազիարհի յետին անկիւնը, անցեալին մանաւանդ՝ Չիլի կամ Հարաւի Ափրիկէ եթէ ոեւէ մէկը հացադուլի զիմէր, որովհետեւ բաժակը յորդած էր այլեւս իր ժողովուրդին կրած անիրաւութեանց, կամ այսօր Պաղտատի մէկ չքեղ պանդոկին մէջ, եթէ ամերիկացի մը կամ Ֆրանսացի մը նոյնն ընէր աշխարհ իրար կ'անցնէր, կամ գոնէ քանի մը տող կը յատկացուէր օտար մամուլի էջերուն մէջ: Այսօր, համաշխարհային համբաւի տէր, Սորպոնէն Պրիւսէլի եւ Վիէննայի համալսարաններու տոքթոր Օնորիս Քաուզա, աստղադիտութեան ռահվիրայ, ակադեմական, Հայաստանի Գ. Ա.-ի նախագահ, Բիւրականի աստղադիտարանի հիմնադիր եւ տնօրէն՝ 82-ամեայ Վիկտոր Համբարձումեան հացադուլի կը զիմէ ու երկուշաբթի առաւ մէկ տող արձագանգ չկայ փարիզեան մեր տեսած օրաթերթերուն մէջ: Ուրեմն, Ուրբաթ օր, Սեպտեմբեր 14–ին, Մոսկուայի «Մոսկովա» պանդոկը Զօրի Բալայեանի (որու հացադուլի 6–րդ օրն էր) միացած են դերասան Սօս Սարգսեան, Արցախի երեսփոխաններ՝ Վաչագան Գրիգորեան, Ս. Բաբայեան եւ աշխարհահռչակ գիտնական՝ Վիկտոր Համբարձումեան:

Շաբաթ, Սեպտեմբեր 15–ին իրենց այցելած է Գերագոյն Խորհուրդի փոխ–նախագահ՝ Բաբգէն Արարքցեան. նախապէս Զօրի Բալայեանի այցելած էին Լեւոն Տէր–Պետրոսեան եւ Վազգէն Մանուկեան: Սեպտեմբեր 16–ին ալ, Կիրակի օր, հացադուլ ընողներուն միացած է Տաճկաստանի Գիտութիւններու ակադեմիայի նախագահին զաւակներէն մէկը, բանասիրական գիտութեանց թեկնածու, Տաճկաստանի Համազգային Շարժումի վարչութեան անդամ՝ Շարիբ Նուկուրով: Եթէ հարկ է, կրկնենք թէ այս հացադուլը ընողներուն պահանջն է՝ վերականգնել Արցախի Մարզային եւ տեղական Խորհուրդները:

***

Արցախի մէջ լարուածութիւնը չի մեղմանար, մանաւանդ հոն ուր յայտարարաբար կը զադրեցնեն չրջաններու Կուսչրջկոմներու (Կուսակցական Չրջանային Կոմիտէ) գործունէութիւնը, զանոնք փոխարինելով Ազրբեջանցիներով ամբողջացած կազմկոմիտէներով, ինչպէս բռնի ուժով եղաւ Մարտունիի եւ Հադրութ, ինչ որ մտահոգուած է Ասկերանի չրջանի Կուսչրջկոմի աշխատաւորները, որոնք Սեպտեմբեր 13–ին, մնացած են զինուորականներով չրջապատուած չէնքը եւ հացադուլ յայտարարած, պահանջելով վերջ տալ չրջկոմի կազմը ցրուելու ապօրինի պահանջին: Յաջորդ օրը, ժամը 0·30–ին, զինուորականները ներխուժած են չէնքը եւ դուրս քշած հացադուլ ընողները:

Արցախի մեծագոյն չրջանի՝ Մարտակերտի ժողովուրդը հերթական մշտական պահակութիւն ապահոված է Կուսչրջկոմի եւ Շրջգործկոմի չէնքերու մօտ:

Սեպտեմբեր 14–էն 15 լուսնալիք գիշերը անծանօթներ պայթեցուցած են Ստեփանակերտի ձայնասփիւռի կայանի չէնքը, որ սակայն մշտական հսկողութեան տակ էր խորհրդային զինուորներու (այս լուրին քանի մը տողով կ'արձագանգէր Երկուշաբթի առաւօտ «Քոթիտիէն տը Փարի»):

Սեպտեմբեր 14–ին, Ուրբաթ, Ազատութեան հրապարակը, իրիկուան հերթական հանրաժողովին, Վանօ Սիրադեղեան եւ Բաբգէն Արարքցեան անդրադարձած են Արցախի կացութեան, հացադուլ ընողներու պահանջին ու իրենց առողջական վիճակին:

Յայտարարուած է որ ՀՀՇ-ի համագումարը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 23–ին եւ 24–ին: Ամէն մարդ կրնայ անդամակցիլ վարչութեան: Սեպտեմբեր 12–ին, ՀՀՇ-ի վարչութեան նիստին, վարչութեան նախագահ ընտրուած է Վանօ Սիրադեղեան, փոխարինելով Դաւիթ Վարդանեանը որ Արտաքին յարաբերութեանց մշտական յանձնաժողովի նախագահ ընտրուած էր:

***

Հայաստանեան մեր լուրերու վերջին բաժինը փորձենք աւելի խրախուսիչ ձեւով վերջացնել:

Սպիտակի կեդրոնական հիւանդանոցի գլխաւոր բժիշկ Ա. Սարգսեանի տուեալներով, երկրաշարժէն առաջ, Սպիտակի չրջանը տարեկան 700 – 800 երախայ կը ծնէր, մէկ երրորդը՝ ադրբեջանցի: Այս տարուան, առաջին վեց ամիսներուն ծնած են 768 երախաներ, բոլորն ալ Հայ:

***

Սեպտեմբեր 15–ին, Դուշամբէի (Տաճիկիստան) մարզադաշտին վրայ, «Արարատ» 3 կէտով 2–ի դէմ յաղթած է տեղւոյն «Պամիր»ին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ նորաստեղծ «Սահմանադրական Հակակչռի Խորհուրդը» բաղկացած 25 «իմաստուններէ» իր առաջին որոշումով չեղեալ համարեցաւ նոյնինքն Գորբաչովի մէկ ուխազը (հրովարտակ) հռչակուած Ապրիլ 20–ին եւ ըստ որուն հանրաժողովներն ու ցոյցերը Մոսկուայի կեդրոնը պէտք է արտօնուին Նախարարաց Խորհուրդին կողմէ: Նախապէս այդ արտօնութիւնը կը տրուէր Մոսկուայի եւ Ռուսաստանի դեկավարներուն կողմէ, բայց, Մոսկուայի նոր քաղաքապետը զերազատական մըն է եւ հարկ էր զինքը զրկել այդ առանձնաշնորհէն: Արդ, այս փոխանցումը կը հակասէ Սահմանադ-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԾՈՑ

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՄԻԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԻՐԱՒՔԻ ԴԷՄ

Գուցա եւ եմէն իսկ ձեռնպահ չմնացին եւ 15 անդամներու միաձայն քուէարկութեամբ է որ Ապահովութեան Խորհուրդը ընդառաջելով Ֆրանսայի դիմումին եօթներորդ բանաձեւով մը դատապարտեց Իրաքը:

Շաբաթէն կիրակի լուսնալիք գիշերն է, որ Ապահովութեան Խորհուրդը տուաւ այս նոր որոշումը, իրրեւ հետեւանք այն արարքին զոր Իրաքցիները զործած էին Քուէյթ – Սիթիի Ֆրանսական դեսպանատան դէմ, բռնարարելով Վիէննայի համաձայնագիրը: Ուրբաթ օր է որ իրաքցի զինուորներ ներխուժում կատարած են ոչ միայն Ֆրանսայի, այլեւ՝ Պելճիոյ, Հոլանտայի եւ Գանատայի դեսպանատուները: Թալանի տուած ու կողոպտած էին Ֆրանսայի դեսպանին բնակարանը եւ չորս հոգի առեւանգած, որոնց մէկը զինուորական կցորդը, զոր ազատ պիտի ձգէին յաջորդ օրը: Արտաքին նախարարութիւն հրաւիրուած, Իրաքի դեսպանը կը ճշդէր որ Ֆրանսայի դեսպանատունը այլեւս չի վայելեր Վիէննայի պայմանագրութեան նախատեսած պաշտպանութիւնը, որովհետեւ քուէյթեան կառավարութիւն չկայ: Դեսպանը, ընդհակառակն, կը մեղադրէ Ֆրանսան որ պատրուակներ կը փնտռէ «պատերազմի տրամաբանութիւն» մը զրդռելու համար: Նախազահ Միթերան, որ Շաբաթ առաւօտ, ստիպողական սեղմ նիստ կը զումարէր Նախարարաց Խորհուրդի, որոշած էր ՄԱԿ-ի դիմել, միշտ ուզելով այդ չրջադծին մէջ գործել եւ առանձին ոչ մէկ նախաձեռնութիւն առնել:

Այս եօթներորդ բանաձեւով (667) Ապահովութեան Խորհուրդը բուռն կերպով կը զատապարտէ Իրաքը իր յարձակողական արարքներուն համար Քուէյթի դեսպանական չէնքերուն եւ անձնակազմերուն վրայ, ներառեալ օտարահպատակներու առեւանգումը: Կը պահանջէ անոնց անմիջական ազատ արձակումը, պիտի ձեռնարկէ նաեւ այլ միջոցներու աւելի խիստ չրջափակման առընչութեամբ: Այդ միջոցներուն զլխաւորն է օդային ալ չրջափակումը, որ սակայն չատ փափուկ եւ բարդ հարց մըն է: Մինչ այդ, Սատամ Հիւսէյն կառավարիչ մըն ալ նշանակեց Քուէյթի, զոր Իրաքի 19–րդ դաւառը հռչակած էր:

× Ֆրանսա 29 Իրաքցի արտաքսեց կիրակի իրիկուն դէպի Ամման, խումբին մէջ զաղտնի գործակալներ կան:

Ֆրանսական նոր ուժեր զրկուեցան Սաուտի Արաբիա:

× Իրաքցի զինուորներ, որոնք որեւէ հակակչռի տակ չեն տարսափ կը ներարծեն Քուէյթ, ըստ այն զաղթականներուն, որոնք կրցած են հեռանալ, Սաուտի Արաբիոյ հետ սահմանը բացուած ըլլալով Շաբաթ օր:

Զլամարը կը սաստկանայ, Արեւմուտք եւ Իրաք կը չարունակեն իրարու սպառնիլ կարդալ եւ «բնութեան դէմ սէրերն» ալ չեն պակսիր, ինչպէս Միացեալ – Նահանգներ – Սուրիա: Արտաքին նախարարը Դամասկոս զացած էր, ուր խիստ սիրալիր տեսակցութիւն մը ունեցած էր «Մերճաւոր – Արեւելքի Պիտամարք»ին հետ (ըստ Քիսինկէրի), այսինքն՝ էլ – Ասատ: Ապա, Արտաքին նախարար՝ Պէյքըր, Պոնի ճամբով վերադարձած էր Ուաշինկթըն, գոհունակութեամբ հաստատելով թէ միջազգային աննախընթաց զօրաչարժ մը կայ Իրաքի դէմ եւ թէ Գերմանիա եւ Ճափոն կը բարձրացնեն իրենց դրամական մասնակցութիւնը:

Այլ խօսքով՝ եթէ չըլլային չախչախիչ պարտութիւն կրած ու քարուքանդ եղած Ճափոնն ու Գերմանիան, ի՞նչ պիտի ընէր յաղթական Ամերիկան...:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՆԵՐՍԷՆ ԴԻՏՈՒԱԾ

ԽՄԲ. – «Ծառայ»ի մէջ նոր անուն մը՝ Ենովք Լազեան, որ կը յուսանիք պիտի «հիմնայ»։ Մոսկուաբնակ այս երիտասարդը միայն հօրը կողմէ հայ է եւ 21 տարեկանին (այժմ՝ 27) սկսած է հայերէն սորվիլ, ներառեալ գրաբար ու ահա մեզի կը հրամցնէ մաքուր արեւմտահայերէնով եւ դիպուկ դիտողութիւններով համեմուած առաջին գրուածքը մը։ Իր այս գնահատելի հայերէնին մէջ, իր վաստակն ունի ուրիշ մոսկուաբնակ Հայ մը, քանաստեղծ՝ Աբրահամ Ալիխեան։

**

Դուրսի Հայը քիչ յուրեր կ'առնէ Մոսկուա բնակող հայրենակիցներու կեանքէն։ Հայաստանի մամուլը լրջօրէն չէ մեկնաբանած մեր զազութին խնդիրները. եղած թղթակցութիւնները աւելի մաղթանք էին, քան՝ տեղեկատուութիւն, եւ քանի որ Ներքին ու Արտաքին Սփիւռքին կապը երեւանէն կ'անցնի, փոխադարձ անտեղեակութիւնը տեւական է ու բացարձակ։ Փորձեմ մէկ քանի տողով ցրուել անծանօթութեան մշուշը՝ յուսալով, որ Փարիզի Հայն ու Մոսկուայի Հայը, որ աւելի հեռու էին իրարմէ, քան Փարիզն ու Մոսկուան՝ քայլ մը նետեն մէկմէկու ընդառաջ։

ՊԱՏՄԱԿԱՆ։ – *Մոսկուայի հայ համայնքը հին է, սակայն զանգուածեղ, հզօր ու կայուն չէ եղած։ ԺԹ. դարու լուկիզրին հոս երկու հարիւր Հայ կը համրուէր հազիւ, սակայն յետագայ տասնամեակներուն զազութը կը սուսերանայ։ 1816–ին կը բացուի Ազարեան ճեմարանը, որ տարածուած կարծիքին հակառակ, մասամբ միայն հայկական էր։ Այսօր դիւրին չէ լիխմասորէն գնահատել այդ հաստատութեան դերը։ Մէկ նըժարին՝ արեւելահայութեան հոգեմտաւոր մեծագոյն կեդրոն, միւսին՝ Հայերու ուծացման բոյն, կայսրութեան պոզպատէ անուր ազգային մտաւորականութեան պարանոցին։ Երբ ճեմարանին հիմնադրութ մատենադարանը կը պրպտէի, զարմացած էի տեսնելով, որ հայերէն գիրքերու մեծամասնութիւնը թերթատուած չէր ու զմելիի կը կարօտէր։*

Մոսկուայի Հայութիւնը ունէր 3 եկեղեցի։ մէկը ճեմարանին դիմաց, երկրորդը՝ վրացական թաղին մէջ եւ երրորդը՝ որ միակն է այսօր՝ ազգային գերեզմանոցին խորքը։ Պզտիկ մատուռ մըն է՝ կառուցուած ռուս ճարտարապետի կողմէ ու ռուսական ոճով։ Ներսէն աւելի հայկական է ու գմբէթի ծիրին երկայնքով վրկչական կոչը կը կրէ։ – «Եկայք առ իս, ամենայն բեռնաւորք ու վաստակեալք, եւ ես հանգուցից զձեզ»։ Մոսկուան ցայսօր առաջնորդանիստ կեդրոնն է Ռուսաստանի եւ Նոր Նախիջեւանի Հայոց թեմին։

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։ – *Մոսկուայի Հայութիւնը սկսաւ արթննալ 1988–ին, սակայն զարթօնքը նման էր հիւանդի մը արթնցումն։ Ազգային միութիւններէն անդրանիկը «Բարեւ Ձեզ»ն էր, որ այժմ դադրութիւն ունի լոկ անուանապէս։ «Հայկական ախտը»՝ պառակտումը երկար սպասել չտուաւ ու վրայ հասաւ նոյն թուականին։ «Բարեւ Ձեզ»ի կողքն ծնաւ Հայ Մշակոյթի Մոսկովեան Կեդրոնը, ռուսերէն յապաւումով՝ ՄՅՄԿ։ «Բարեւ Ձեզ»ը փորձած էր բանալ կիրակնօրեայ վարժարան մեծերուն ու երախաներուն համար, սակայն Միութեան ղեկավարները՝ ռուսախօս ու հայ մշակոյթին անտեղեակ՝ չէին կրցած պահպանել այդ վարժարանը։ ՄՅՄԿ–ի ճիգերուն դերագոյն արդիւնքն էր երգչախումբի մը ծնունդը։ Երգչախումբը հայկական կը կոչուէր, թէեւ հայերէն երգերը հազ ու կենդ էին երգացանկին մէջ։ Առենէ մը վերջ զոյգ միութիւններուն աւելցաւ «Հիւսիսափայլ»ը, Մոսկուա, ինչ որ դժուար է, ի հեղոյէ հայ դրաչարի եւ անհրաժեշտ մեքենաներու։*

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ։ – *1989 թուականէն Մոսկուայի կարգ մը վարժարաններուն մէջ կազմակերպուեցան հայերէնի խմբակներ։ Կան կիրակնօրեայ վարժարանն ու խտացեալ դասընթացքներ Ազարեան ճեմարանի չէնքին մէջ։ Սակայն եթէ համրենք հայերէն սորվող հայ մանուկները, անոնց թիւը հազիւ թէ երկու հարիւրի հասնի։ Յիշեցնեմ, որ Ռուսաստանի մայրաքաղաքը երեսուն հազարէ աւելի հայազգի բնակիչ ունի, սակայն Հայերը ցրուած են հսկայ քաղաքով մէկ, եւ բոլորը չէ, որ կրնան իրենց զաւակները իրիկունը դասի բերել։ Այնուամենայնիւ խոստովանինք որ մոսկուացի Հայը անտարբեր է մայրենիին, ազգային կեանքին ու մշակոյթին հանդէպ։ Մոսկուա քնակող միւս համայնքները՝ Թաթարները, Հրեաները ու Ուկրանիացիները անչափ աւելի գործունեայ ու կազմակերպուած են։ Կայ նրբութիւն մը եւս, որ կը համարձակիմ բանաձեւել, թէեւ կը վախնամ քարկոծուելէ։ Արեւելահայը, որ Մոսկուայի մէջ գերակշիռ է, զաղթաչարհի պայմաններուն չի դիմանար ու արագ կը կորսնցնէ ազգային դիմագիծը։ Արեւելահայուն մտածողութիւնն ու ըմբռնումները առարկայական, խտացեալ են, արեւմտահայունը՝ աւելի ոգեղինացած։ Առաջինը հողին կը նայի, երկրորդը՝ երկինքը։ Մէկը Հայաստան կը փնտռէ ու չատ անգամ չի գտներ, միւսը՝ գայն իր ներսիդին կը կրէ, ուր ալ որ ըլլայ։*

ԵՆՈՎՔ ԼԱԶԵԱՆ

ՀԱՅԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԾՈՎԱՓԻՆ ՎՐԱՅ

Ամենավազ յիշատակութիւնը, զոր ունինք հայ ժողովուրդի եւ սուրիական ծովափին չուրջ, Մեծն Տիգրանի շրջանէն է։ Ծանօթ է, որ Մեծն Տիգրան (83 – 69 Ք. Ա.) տիրացած է Սուրիոյ մեծ մասին։ Անտիոք, որ մայրաքաղաքն էր երկրին, իրրեւ նաւահանգիստ ունէր Սելեւկիան, հիմնուած Որոնդէսի գետաբերանին մօտ։

Արդ, Սելեւկիան հայ աշխարհակալին դէմ գոցած էր քաղաքին դուռները։ Հետեւաբար անհրաժեշտ էր, հիւսիսային Սուրիոյ համար ծովային ելք մը ապահովել։ Կը թուի թէ Մեծն Տիգրանի ընարութիւնը կեդրոնացած էր Լաոդիկէ–ի վրայ, ներկայ Լաթաքիան, եւ այս նպատակով Տիգրան քաղաքին չնորհեց անկախութիւն։ Նման եղրակացութեան մը յանգելու համար նկատի ունինք Լաոդիկէի դրամադիտական տուեալները, որովհետեւ յաճախօրէն կը տեսնենք որ Ք. Ա. 83 թուականէն սկսեալ այս քաղաքը դրամներ հատանած է «Լաոդիկէ ինքնավար» մակագրութեամբ, որոնց թուականութեան չարքը կը սկսի քաղաքին ինքնավարութեան թուականէն։ Լաոդիկէն չրջանին գլխաւոր նաւահանգիստի վերածելէ յետոյ, անկասկածօրէն Տիգրան հրամայեց նաւահանգիստը օժտել աւազանի անհրաժեշտ կառուցումներով եւ ասիկա չատ աւելի կանուխ քան մեծ կառուցումները, որուն պիտի ձեռնարկէին Հռոմէական չրջանին։ Փաստ չկայ սակայն որ այս չրջանէն սկսեալ Հայեր հաստատուած ըլլան սուրիական ծովափին վրայ ինչպէս ամանք կ'ենթադրեն։

Այսօր, Հայերը կը բնակին Սուրիոյ ծովեզերքին զանազան մասերուն վրայ, ինչպէս Լաթաքիա եւ այս չրջանին կարգ մը կեդրոններուն մէջ։ Կը յիշենք օրինակ Ղնեմիէ եւ Ամրամոյ գիւղերը, Քեսապ եւ այլ կեդրոններ Կասիոս լերան կողերուն վրայ։

Շատ խօսուած է առաջին անգամ Հայերու այս չրջանին մէջ հաստատուելուն թուականին չուրջ։ Ընդունուած է ընդհանրապէս անոնց տեղաւորումը սահմանել Միջին Դարու ընթացքին եւ մասնաւորաբար Ալաչահիրներու չրջանին։ Մեր այս ուսումնասիրութեան մէջ կը փորձենք կարգ մը ճշդումներ ընել, հնարաւորութեան սահմաններուն մէջ, մօտենալու իրականութեան։

Հայոց պատմութիւնը կը ներկայացնէ չարչերու չարք մը, որոնք պատճառ դարձան գաղթերու։ Այս հերոսական ժողովուրդին համար դժբախտութիւններ բերին տարապրութեան դրդապատճառները։ Կը խորհինք թէ այս պարտադիր տեղափոխութիւններուն վերագրելու է, Սփիւռքի այս կամ այն չրջաններուն մէջ անոնց տեղաւորման պատճառները։ Սակայն 11–րդ դարու երկրորդ կէսէն սկսեալ կը նկատենք մեծ փոփոխութիւններ։ Հայաստանը գրաւուած է եւ քանդուած Սելճուք Թուրքերու կողմէ։ Հայերը կը դիմեն զանգուածային գաղթերու։ Մեծամասնութիւնը կը հաստատուի Կիլիկիոյ մէջ, ուր պիտի առեղծուէր նոր պետականութիւն մը։ Սակայն մեծ մաս մը կ'ուղղուի դէպի Սուրիա։ Այսպէս, կը գտնուին հայ անապատականներ, որոնք սելճուք յափշտակիչներուն առջեւէն փախելով կը հաստատուին Սուրբ Պարզամի վանքին մէջ, Կասիոս լերան կողին վրայ, որուն մասին պիտի խօսինք քիչ յետոյ։ Կրնանք ենթադրել, առանց սխալելու հաւանականութեան, որ այս առաջին տարագրութեան հետեւանքով եւ կանխելով Ալաչակիրներուն արեւելք հասնիլը, Հայերը արդէն հաստատուած են Կասիոս լերան չրջանին մէջ, ինչպէս նաեւ Լաթաքիոյ ու նոյն նահանգին պատկանող զանազան դիւղերուն մէջ։

**

ԺԲ. դարուն Լաթաքիա կը գտնուէր Ֆրանկ Ալաչակիրներու իշխանութեան տակ։ Այս չրջանին գոյութիւն ունէր դաղութ մը որ կարեւոր էր քանի որ գոյութիւն ունէր Հայ Եպիսկոպոսական Աթոռ մը։ Ցիշուած է նաեւ որ 1179–ին Լաթաքիային հայ եպիսկոպոս մը մասնակցած է Հռոմկլայի Համագումարին։ Լաթաքիոյ դրաւումը 1188–ին Սալահատինի կողմէ, կ'ենթադրենք որ անհանդիստ չէ ըրած հայ դաղութը, քանի որ զայն կը տեսնենք յաջորդ դարու ընթացքին կենդանակ եւ գործունեայ։ Սալահետին ծանօթ էր քրիստոնեաներուն հանդէպ ունեցած իր բարեացակամութեամբ։

Մօտաւորապէս ԺԳ. դարու կիսուն Լաթաքիոյ մէջ կը հիմնուի Հոգեւտունը, զոր Արաբները կ'արտասանեն «Քեւտուն»։ Այս հաստատութիւնը բնակարաններու համալիր մըն է որ կը ծառայէր որպէս օթեան Կիլիկիայէն եկող հայ ուխտաւորներուն, որոնք Երուսաղէմ կ'երթային։ Ըստ հին արձանագրութեան մը, որ կը գտնուի Լաթաքիոյ Սուրբ Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ, Հոգետունին հիմնադիրը եղած է Ծագումով Հալէպցի Յակոբ Ամուճ անուամբ մէկը, որ 1254–ին անդամ էր Սուրբ Յակոբայ Միաբանութեան։ Հոգետունը հիմնուած է Երուսաղէմի տեղակալ եւ վանահայր Թէոդորոսի կողմէ որուած հրահանգի մը համաձայն, որով եկեղեցին ալ կը նայ, իբ կարգին, չինուած ըլլալ այս թաուականին։

Մեզի կը թուի թէ Մեմլուքներու չրջանին Լաթաքիոյ հայ գաղութը զգալապէս նուազած է։ Հաւանական է նաեւ որ գաղթած ըլլայ գոյութիւն ունենալէ, որովհետեւ ծանօթ է թէ այս չրջանին Քրիստոնեայ տարրը բոլորովին քչուած է քաղաքէն։ Կարելի է յիշել նաեւ 1287–ին եւ 1469–ի երկրաչարժներուն պատճառած վնասները ինչպէս նաեւ 1366–ին Ալաչակիրներուն կատարած արշաւանքը կիպրոսէն, որուն ընթացքին քաղաքը կրակի տրուեցաւ։ ԺԶ. դարուն սկիզբը երբ Օսմանցիք երենց իշխանութիւնը տարածեցին Սուրիոյ վրայ, քաղաքը արդէն բոլորովին աւերակ դարձած էր։ Ան պիտի վերականգնէր ԺԷ. դարուն վերջերը։ Համոզիչ պատճառներ կան ուրեմն խորհելու որ Մեմլուքներու չրջանին Հայերու մեծամասնութիւնը հեռացած էր Լաթաքիայէն։ Միայն ԺԷ. դարուն կիլիկիայէն եկող նոր գաղթականներ պիտի տեղաւորուէին քաղաքին մէջ։ Այս չրջանին գաղութի կրօնական եւ ընկերային կեանքը կը կազմակերպուի եկեղեցիին եւ Հոգեւտան չուրջ, որոնք վարչականօրէն ենթակայ էին Երուսաղէմի Պատրիարքարանի տեղեկալին։ Արդէն գաղութը այս Պատրիարքարանէն կախում ունէր թեմական գծով։

Օսմանեան իշխանութեան օրերուն, ըստ 1866 թուականին տեղի ունեցած մարդահամարի մը, Լաթաքիոյ բնակչութիւնը բաղկացած էր 11·200 անձերէ, որոնցմէ 8849 մահմետականներ, 1845 օրթոտոքս Յոյներ, 350 մարոնիներ եւ 86 լատին դաւանականներ։ Ուրիշ մարդահամար մը 1911 Սեպտեմբեր 30–ին 200 Հայերու ներկայութիւնը կը նշէ Լաթաքիոյ մէջ։

Որպէս հետեւանք 1915–ի թրքական չարդերուն եւ տարագրութեանց, Սուրիոյ ծովեզերքին Հայերու մեծամասնութիւնը քչուած է Տէր Չօր։ Ծանօթ է որ 1921 Հոկտեմբեր 20–ի Անգարայի համաձայնութեան հետեւանքով Հայերը գաղթեցին Կիլիկիայէն դուրս։ Հայկական նոր գաղութ մը մօտ 400 անձերէ բաղկացած՝ հաստատուեցաւ Լաթաքիա։

1928–ին համաձայնութիւն մը տեղի ունեցաւ Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան եւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանին միջեւ, որուն կեդրոնը պիտի հաստատուէր Անթիլիաս՝ Լիբանանի մէջ։ Ըստ այս համաձայնութեան Կաթողիկոսարանի իշխանութիւնը կը տարածուէր Սուրիոյ, Լիբանանի եւ Կիպրոսի հայ գաղութներուն վրայ։ Լաթաքիոյ հայկական գաղութը գլխաւորուած եպիսկոպոսով մը կ'ենթարկուէր Անթիլիասի Կաթողիկոսարանին։ Սակայն 1935էն սկսեալ եպիսկոպոսը փոխարինուած է երէցով մը՝ կապուած Հալէպի թեմին։ Այս երէցը պատասխանատու է նաեւ Ղնեմիէ եւ Ամրամոյ գիւղերուն հայութեան։

Ներկայ Լաթաքիոյ հայ գաղութը կը բաղկանայ մօտ 1500 անձերէ եւ զեկավարուած է երէցի մը կողմէ՝ օգնական ունենալով խորհրդատու մարմին մը։ Ունի երկսեռ նախակրթարան մը, հիմնուած 1922–ին։ Գոյութիւն ունի Բարեգործական հաստատութիւն մը, կարմիր Խաչի մասնաճիւղ մը եւ մարզական ակումբ։ Ցիշենք նաեւ որ քաղաքին մէջ կան մօտ 100 կաթոլիկ եւ 100 բողոքական Հայեր։ Արամոյի Հայութիւնը կը գնահատուի մօտ 100 անձերէ եւ ունի եկեղեցի մը Ս. Ստեփանոսի անուամբ, եւ ուրիշ եկեղեցի մը գիւղին դուրս, Սուրբ Գէորգ անուամբ։ Ղնեմիէի մէջ Հայերը ունին Սուրբ Գէորգ անուամբ եկեղեցի մը մօտ 100 Հայերով, ինչպէս նաեւ մօտ 100 բողոքական Հայեր։

ԿԱՊՐԻԷԼ ՍԱԱՏԷ

(Ֆրանսերէնէ հայացուց՝ Պերճ Սապպաղեան)

(Մնացեալը յաջորդով)

1915, Ցուրտ 3-ին, երբ առաջնորդական տան իջեցնելու համար մեզ հրավիրեցին ներս, ինձ ուշադրություն գրավեցին մեծ սեղանի շուրջ նստած մի քանի հոգիներ, որոնք ինձ ծանոթ էին իրենց անուններով, բայց ոչ անձնապես։ Շուտով ինձ հայտնի դարձավ, որ նրանք Ազգային Պետական Խորհրդի անդամներն են։ Ներկա էին նաև Ազգային Ժողովի երկու պատգամավորներ։ Հարցրի, թե ինչո՞ւ Ազգային Ժողովի նիստերը չեն գումարվում։ Ինձ պատասխանեցին, որ Ազգային Ժողովի անդամների մեծ մասը գտնվում է Կ. Պոլսում, իսկ մնացածները, որոնք Պոլսում չեն, ներկայացնում են ընդդիմադիր կուսակցությունները, որոնց հետ Ազգային Պետական Խորհուրդը չի ուզում գործ ունենալ։ Ասացի, որ ես ինձ համար ոչ մի նպատակ չունեմ, եկել եմ միայն ուխտի համար։ Ներկաները ինձ հարցրին, թե ինչպե՞ս կարող եմ ուխտի գնալ, երբ ամենուր կռիվներ են։ Պատասխանեցի, որ ես ինձ համար ոչ մի վտանգ չեմ տեսնում, որովհետև ես ոչ մի կուսակցության չեմ պատկանում, ոչ մի զենք չունեմ, և ոչ ոքի հետ կռվելու մտադրություն չունեմ

(Շար. Ա. էջէն)

րութեան 127 / 7 յօդուածին, ուրեմն պէտք է չեզեակ համարուի մինչեւ որ ընդունի այդ հակասութիւնը։ Երկու ելք կը մնայ. – կամ վերոյիշեալ օրէնքը կը սըրբագրուի, կամ՝ նախկին վիճակը կը վերահաստատուի։ Առաջին պարագան հաւանական չըլլալով, կը մնայ երկրորդը, որ ի վերջոյ քաղաքական ապտակ մըն է Գորբաչովի։

ՆԻՍ «որբացաւ» ժաք Մեսրաքնի հրաժարումով, քանի ծանօթ է որ հօրմէ որդի 65 տարի է կ'իշխէին Միջերկրականի այս քաղաքին վրայ։ Քանի մը օր է «անհետացած» էր արդէն (նախ՝ Ճափոն, ապա՝ Արժանթին) եւ «Նիս – Մաթէն» է, որ կիրակի օր կը հաղորդէր զգայացունց լուրը՝ ժաք Մեսրաքն կը քաշուէր իր բոլոր պաշտօններէն։ Քաղաքապետ էր 25 տարի է, նաեւ նախագահ Ծովային – Ալպեաններու չրջանային Խորհուրդին եւ դեռ այլ ու այլ քաղաքական պաշտօններու։ Իր նամակին մէջ կ'ըսէ թէ «իշխանութեան վարնոց հարուածները» եւ ընդդիմութեան փարիզցի թէնորներու վատութիւնը պատճառ եղած են իր որոշումին։ Նիսի քաղաքապետին դէմ մեղադրանքները օրէ օր բազմացան՝ հանրային դանձէն վեղծումներ, չհայտարարուած եկամուտներ, Նիս քաղաքի պարտք, եւայլն, եւայլն։

20–ԷՆ 50 ՀԱԶԱՐ կը նկատուի Մոսկուայի ցուցարարներու թիւը, Կիրակի օր, անձրեւին տակ։ Անոնք կը պահանջեն անտեսական արմատական բարեփոխում մը եւ կառավարութեան հրաժարումը։

Ի ՕԻՇԱՏԱԿ

Հրաչ Տարօնեանի յիշատակին Աբչաւիր կլորիկեան 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Աչի Փարիզի Աբչալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է 100 Ֆր. Տիկին Մաքրուհի Գրիգորեանէ եւ 3000 Ֆր. Տիկին Անահիտ Տէր – Մինասեանէ իր ամուսնոյն՝ վահիկ Տէր – Միհրասեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԻՍԻ

Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Մխիթարեան Վարժարանը կը բանայ իր դռները Սեպտեմբեր 19–ին, Շաբաթ օր։

Կրնան արձանագրուիլ 4–էն 14 տարեկան հայ մանուկներ։

Կը դասաւանդուին Հայոց լեզու, Պատմութիւն, Կրօնք, Երգ ու Ժողովրդական լեզու, ժամը 8·30–էն 12·30–ի միջեւ։

Արձանագրութեանց եւ տեղեկութեանց համար դիմել Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան։

Հեռաձայն. – 46 – 44 – 28 – 52։

⁂

ՍԷՆ – ԺԵՌՈՄ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԵՐԿՕՐԵԱՅ ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Սէն – Ժերոմի եւ Շրջակայից Սուրբ Սահակ Սուրբ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը կը յայտարարէ յարգելի ծնողներուն թէ, Սեպտեմբեր ամսուան ընթացքին, ամէն կիրակի առաւու, ժամը 10 – 12, կրնան արձանագրել տալ իրենց զաւակները Թաղականութեան՝ եկեղեցւոյ գրասենեակին մէջ։

Դասերը կը սկսին Հոկտեմբեր 3, Շաբաթ առաւու, ժամը 9–ին փոքրիկ աշակերտներուն, որոնց դասատուն է՝ եղիչէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան։

Հոկտեմբեր 6, Շաբաթ օրը, կէսօրէ վերջ, ժամը 14–ին դասերը կը սկսին մեծ աշակերտներուն, որոնց դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Երմազեան։

Ծանօթութիւն. – Աշակերտներուն համար Օթօմառի սպասարկութիւնը, դասագիրքերը եւ գրենական պիտոյքները ձրի են։

⁂

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ ԿՈԼՈՄԲ

Գառնիկ Ծովհաննէսեան միօրեայ դպրոցին դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 9–էն 12 եւ 14–էն 16։

119, rue Hoche, Colombes

⁂

ՇԱՒԻԼ

Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ միօրեայ հայկական վարժարանի վերամուտն է Սեպտեմբեր 12, Շաբաթ առաւօտ։

Իսկ պաքալորէայի հետեւողներուն եւ չափահասներուն դասերը կը վերսկսին Սեպտ. 21, Ուրբաթ, ժամը 18 – 20·30։

Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան յիշեալ օրերը տեղւոյն վրայ։

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան՝

6, rue Père Komitas
92370 Chaville

Հեռաձայնել Շաբաթ օրերը՝
47 – 09 – 23 – 18 *թիւին։*

ԴԻՒԱՆ

⁂

ՎԻԷՆ

Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի զոյգ դասընթացքները 1990 – 1991–ի տարեշրջանին համար կը սկսին։–

Սեպտեմբեր 19, Շաբաթ, ժամը 14·30–ին։

Սեպտեմբեր 22, Շաբաթ, ժամը՝ 14·30–ին։

Մշակոյթի Տուն։–
9, rue du Cirque

Երթեւեկի դժուարութիւն ունեցողներուն համար մասնաւոր կարգադրութիւն։

OFFRE D'EMPLOI

Chaussures CETA

CHERCHE VENDEUR - VENDEUSE
BIEN REMUNERE
tél : 48 20 14 28

VIENT DE PARAITRE

HISTOIRE DU VILLAGE QUE MEURT

MEGUERDITCH BARSAMIAN

Traduit de l'arménien par
MARGUERITE PERC HE

Présentation et choix des illustrations
SARKIS BOGHOSSIAN

Prix : 95 F

En vente :
LIBRAIRIE H. SAMUELIAN
51, rue M. le Prince, 75006 Paris
LIBRAIRIE PALOYAN
9, rue de Trévise, 75009 Paris
VENDOME
16, rue de Chateaudun, 75009 Paris
LIBRAIRIE D'HAUTEVILLE
85, rue d'Hauteville, 75010 Paris
CODSI
13, rue de Maubeuge, 75009 Paris
PERCHE
49, bd. Saint Jacques, 75006 Paris

Depôt :
A. VYCICHIL-BARSAMIAN
7, rue des Jardins
74240 Gaillard
tél : (16) 50 92 05 57

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑՔ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 11 – 14)

ՄԱՐԴԿԱՑԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ Բ. ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ
ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Մարդկային Իրաւանց Միջազգային Բ. համաժողովը (Վիլնիւս – Լենինգրադ) համաշխարհային հանրութեան ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ Լեռնային Ղարաբաղի (Արցախի) մէջ իրագործուող մարդկային իրաւանց կոպիտ եւ մշտական խախտումին վրայ։ 1988 Փետրուարէն՝ Արցախի ժողովուրդին ինքնորոշման իրաւունքին ժխտումէն ի վեր Խորհրդային Միութեան դեկավարութիւնը եւ անոր ենթակայ Ադրբեջանի խամաճիկային կառավարութիւնը Արցախի վիճակը ժողովուրդին դէմ հայտարարուած պատերազմի հասցուցին, որ իր դաժանութեամբ ու նենգութեամբ համեմատելի է նացիական գեղասպանութեան հետ։

Արցախի ժողովուրդին կը սպառնայ ֆիզիքական բնաջնջում կամ լաւագոյն պարագային՝ զանգուածային արտաքսում, ընդ որում որոշ բնակավայրերու մէջ արտաքսման դէպքեր արդէն եղած են եւ հիմա ալ կը շարունակուին։

Համաժողովը կը նշէ որ հողեվարք ապրող կայսրութեան ներկայ յարձակումը իր շրջաններէն մէկուն վրայ, այլ պարադաններու մէջ կրնայ նաեւ սահմաններէն դուրս ելլել, ուստի եւ վտանգ կը ներկայացնէ ամբողջ աշխարհի համար։

Համաժողովը ժողովրդավար երկիրներու կառավարութիւններուն, միջազգային իրաւապաշտպան կազմակերպութիւններուն կոչ կ'ընէ Խորհրդային Միութեան դեկավարութենէն պահանջել որ ան դադրեցնէ ահաբեկչութիւնը Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդին դէմ, վերականգնէ օրինական իշխանութեան մարմինները, երկրամասին ժողովուրդին համար ապահովէ միջազգային իրաւական օրէնքներով ընդունուած ինքնորոշման իրաւունքը։

⁂

ՄԱԿԱՆԱԽԱՂ

Հրազդանի պատանիներու խումբը յաջողութեամբ հանդէս եկած է Ուկրանիոյ Վասիլկովօ քաղաքը տեղի ունեցած Խորհրդային Միութեան պատանեկան մըրցայարքին։ Հայ մարզիկները պարտութեան մատնած են Բելոռուսիոյ, Ղազախստանի, Ուկրանիոյ, Ադրբեջանի ակումբները եւ հաւասար արդիւնք ձեռք ձգած են Ուզբեկներուն հետ, զբաւելով առաջին տեղը։

Հրազդանցիները չհաած են նաեւ լաւագոյն ամբարկուի եւ լաւագոյն բեղդասիի մրցանակները։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Ղազախստանի Ակտիւբինսկ քաղաքը տեղի ունեցած «Կաչուչ գնդակ»ի համամիութենական մրցումներուն Հայաստանի «Խարբերդ» ակումբի պատանի մարզիկները կարգ մը տպաւորիչ յաղթանակներ տանելով տիրացած են գլխաւոր բաժակին։

ՔԱՐԱԹԷ

Ռուսաստանի Սվերդլովսկ քաղաքը տեղի ունեցած քարաթէի համամիութենական մրցումներուն լաւ հանդէս եկած են Հայաստանի մարզիկները։ Անոնցմէ երկուքը առնուած են Խորհրդային Միութեան զօրուտրագոյններու կազմին մէջ եւ չուտով կը մասնակցին Քուպայի միջազգային մրցաշարքին։

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

Ռուսաստանի Բրիանսկ քաղաքի մրցաշարքին Երեւանցի Գենադի Բարսեղեան սկաւառակ նետողներու մէջ առաջին տեղը գրաւած է։ Երկրորդ մրցանակ շահած է Երեւանցի Ծովհաննէս Մկրտչեան՝ փոխանցաւազքի մէջ։

ՁԱՏՐԱԿ

Չիլիի մայրաքաղաք Սանթիակոյէն պըրոնզէ պարգեւով վերադարձած է ճատրակի աշխարհի պատանեկան ախոյենութեան մասնակից՝ Վազիմիր Ծակոբեան։ Առաջին տեղը գրաւած է ամերիկացի՝ Իլիա Կուրեւիչ։

Nœud d'Or

Restauration et Entretien de Tapis Anciens

ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐՈՒ
ՄԱՓՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՎՕՏԱՀԵԼԻ ՀԱՍՑԷ ՄԸ

ՎԵՐԱՏԵՍՈՒԹԵԱՆ
ԵՆԹԱՐԿԵՑԷՔ
ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐԸ
REMETTEZ
VOS TAPIS
A NEUF

A. BAJAKJIAN (Ճ. ՊԶԱՓՃԵԱՆ)
24, rue Saint-Lazare 2e cour à gauche
75009 PARIS Tél. : 42. 81. 33. 21

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Հ. Բ. Ը. Մ. ՓԱՐԻԶ
ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ – ՋՐՈՑՔ

«ՁԱՑՆ ԴԱՐԵՐՈՒ ԽՈՐՔԷՆ»

Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցի եւ հայկական Մանկավարժական Ինստիտուտի աւագ դասախօս՝

ԷԴՈՒԱՐԴ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

կը ներկայացնէ իր վերստեղծած հին հայկական իւրատեսակ նուագարանը

Ուրբաթ, Սեպտ. 21, ժամը 20·30–ին՝ Ալեք Մանուկեան Մշակ. Կեդրոնին Մէջ 118, Քուրսէլ փողոց — Փարիզ 17–րդ

Տեղի կ'ունենայ բարեգործական ցուցահանդէս – վաճառք հայ եղջանկարիչներու եւ աշխարհահռչակ մանրանկարիչ՝ Էդուարդ Ղազարեանի գործերուն։

Մուտքը ազատ է։

U.G.A.B. - PARIS

Dans le cadre de ses activités, l'UGAB organise dans son centre culturel,

des cours :

— *d'arménien* (pour enfants, adolescents, adultes tous niveaux, et préparation au baccalauréat)
— *d'informatique*
— *de dessin-peinture*
— *d'échec*
— *de musique traditionnelle*
— *de danse arménienne*
— *d'ateliers manuels*
— *de théâtre d'improvisation*
(à partir de janvier 1991)

Insoription prioritaire aux anciens élèves le :
Samedi 15 septembre à 14 heures

Inscription pour les nouveaux élèves le : Samedi 22 septembre à 14 heures

Début des cours :
le Samedi 29 septembre à 14 h 30

U. G. A. B.
Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° Courcelles

Pour tous renseignements téléphoner aux numéros suivants :
45 20 03 18 ou 42 27 12 26

ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 19
MERCREDI
19 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.365 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.365

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ 52 ՀՈԳԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

ԽՈՒՄԲ ՄԸ ՄԱՅՐԵՐ
ՀԱՅՁԱԴՈՒԼԻ ԿԸ ԴԻՄԵՆ

Կրկնել ու կրկնել թէ Արցախի կացութիւնը չատ ծանր է, անզօր կատաղութեան մըն ալ դուռ կը բանայ, քանի կը կրկնենք ու կը կրկնենք, բայց՝ մենք մեզ կը լսենք եւ կը մնանք փապուղիին մէջ, առանց տեսնելու իսկ լոյսի այն նշոյլը, որ մեզի պիտի աւետէր ելքը: Ցոռեաս պէտք չէ ըլլալ, պարզ է, բայց, իրատեսութիւնն իսկ տարբեր արամաբանութեան չի կրնար մղել մեզ: Այսօր, երբ վեց հոգի, դլխաւորութեամբ մեծանուն 80-ամեայ գիտնականի մը հացադուլ կ'ընեն Մոսկուայի մէջ եւ ոչ ոք կը հետաքրքրուի (փարիզեան մամուլի մէջ, միայն Փիէր Վէրլիւիի չնորհիւ է որ կարելի կը դառնայ արձագանգ մը ունենալ «Ռոթիտիէն»ի մէջ) արդէն յստակ է պատկերը: Երկուշաբթի առաւօտ, Երեւանի Գերագոյն Խորհուրդի նիստը – չարաթ մը դադարէ ետք – բացուած է այս հացադուլ ընդունելու հարցով եւ որոշուած է այդ մասին տեղեկացնել աշխարհի բոլոր Խորհրդարաններու եւ ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւանց Լիկային: Աւելին լաւ է չխորհրդածել այս դիմումին (է)ական արդիւնքին մասին:

Համախոհութիւն ցոյց տալով Մոսկուայի այս չարժումին, Լեռնային Ղարաբաղի Մայրութեան Բարեգործական Ընտի ներկայացուցիչներու խումբ մը կիներ յայտարարած են որ չաբթուան մը հացադուլի կը դիմեն Սեպտեմբեր 18-էն սկսեալ: Այս Մխութիւնը դիմած է Գորբաչովի, ՄԱԿ-ի մարդկային իրաւունքներու յանձնախումբին, Կանանց Միջազգային Դաշնակցութեան փոխանցելու համար իրենց բողոքը հայ բնակչութեան նկատմամբ տարուած ահաբեկչական վարուելակերպին: Կը պահանջեն որ վերնայ Արցախի քաղաքական, տնտեսական եւ լրատուական չրջափակումը եւ վերահաստատուին տեղական մարմինները: Պէտք է ընդել նաեւ այսպէս կոչուած Կազմկոմիսէները, վերջ տալ Հայերու արտաքսման իրենց պատմական Հայրենիքէն:

Եւ երկուշաբթի օր, Սեպտեմբեր 17-ին, Սեփհանակերտի մէջ ձերբակալուած են 52 հոգի, այն պատրուակով որ «խախտած են» լուսադեղը: Փոխադրուած են Շուշիի բանտը:

Երկուշաբթի օր, ելոյթ ունենալով Գերագոյն Խորհուրդի առջեւ, Վազգէն Մանուկեան նախ յայտարարած է որ չրջափակման համար այլեւս բոլորովին անիմաստ է Մոսկուայի դիմել (ի դէպ, կազի հայթայթումը միշտ դադրած է): Ապա, պարզած է Հայաստանի կառավարութեան կառուցուածքը, այսինքն ի՞նչպէս պիտի կազմուի, ի՞նչ նախարարութիւններ պիտի ըլլան, եւայլն, եւայլն, եւ երեսփոխանները այդ հարցի քննարկումը սկսած են: Երեքշաբթի կը չարունակուէր եւ երբ այդ քննարկումը վերջ գտնէ, այն ատեն միայն կը խօսուի նախարարութեանց զբաղուելիք նախատեսուած անձերու մասին:

Նիստի ընթացքին, Երկուշաբթի օր, 50 – 60 ցուցարարներ (ՀԱՖ-ի բանտարկուած անդամներու ընտանիքներն ու ազգականները) բողոքած են, որ բանտը պատուղները որեւէ յանցանք չեն գործած եւ թէ դէշ պայմաններու մէջ են եւ հացադուլի դիմած: Գերագոյն Խորհուրդը մարդ ղրկած է բանտ եւ ստուգուած է որ ոչ ոք հացադուլ կ'ընէ:

× Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի հետ, հեռաձայնի թղթակիցը հարցազրոյց մը ունեցած է, որու ընթացքին Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը անդրադարձած է Մոսկուայի եղած հանդիպումին Գորբաչովի եւ Ադրբեջանի ղեկավարներուն հետ: Ըսած է թէ տեսնուած է նաեւ Րուսաստանի Նախագահ՝ Ելցինի հետ եւ ծանրացած են մասնաւորաբար Լեռնային Ղարաբաղէն խորհրդային ներքին զօրքերու հեռացման հարցի վրայ:

ԾՈՑ

Արեւմտեան աշխարհի սերտ դործակցութիւնը կը չարունակուի Իրաքի դէմ եւ Եւրոպայի 12-երը որոչեցին արտաքսել Իրաքի դեսպանատուներու դինուորական կցորդները:

Միւս կողմէ, Միացեալ – Նահանգներու Պաշտպանութեան նախարարը պաշտօնական ըրաւ ամերիկեան օդուժի պետը՝ Մայքըլ Տըկան, որ զոհն է իր «չատախօսութեան»: Արդարեւ, այս բարձրաստիճան եւ պատասխանատու դինուորականը յայտարարած էր «Ուաշինկթըն Փոսթ»ի եւ «Լոս – Անճելըս Թայմզ»ի որ նախատեսուած առաջին նախաձեռնութիւնը Պաղտատի կեդրոնին ռմբակոծութիւնն է (բայց...մզկիթներէն): Մայքըլ Տըկան թիրախներու ցանկն ալ կուտայ՝ օդանաւային պաշտպանութիւնները, հաղորդակցութեանց կեդրոնները, երկաթուղինեը, ճամբաները, քարիւղային հաստատութիւնները, բայց ոչ ... հորերը: Լաւ է, կ'աւելցնէ, բայց չի բաւեր եւ «հոգեբանական ազդեցութիւն» դործող բան մըն ալ կը փնտռէ: Եւ այն ատեն, իսրայէլեան ազբիւրներ թելադրել են որ Սատտամին ցաւ պատճառելու լաւադոյն ձեւն է թիրախ առնել ընտանիքը, անձնական պահակազօրքը եւ հոմանուհին:

Պաշտպանութեան նախարարը կատղեր է որ պինուորական նման դաղտնիքներ թերթերու առաջին էջը փռուած են ու պաշտօնանկ ընել տուած է զօրավարը:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՎԵՐՋ՝ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ

Անգարայի կառավարութիւնը վերջ դրաւ մարդկային իրաւանց եւրոպական Պայմանագրութեան դործադրութեան Քիւրտիստան: Թուրք իշխանութիւնները դրաւոր յայտնած են իրենց այս որոչումը Եւրոպայի Խորհուրդի ատենադպիր՝ Քաթրին Լալիմիէռի, պատճառաբանելով թէ «ազդային ապահովութեան» մտահոդութենէ մղուած են: Ըստ դաղտնի նամակին, եւրոպական պայմանագրութիւնը խոտոր կը համեմատի Թուրք կառավարութեան 84 եւ 85 թիւ հրովարտակներուն քրտական կեռիլաներու դէմ: Այս հրովարտակները պաշարման վիճակ հաստատած էին արեւելեան Անատոլու եւ բացարձակ իշխանութիւն չնորհած զինուորական կառավարիչին:

Թուրքիոյ կառավարութիւնը պաշտօնապէս վերաժանուորեց երեք նախարարներ, որոնք կախաղան հանուած են 1960-ի փուչէն ետք՝ Ատնան Մենտէրէս (այն ատենուան վարչապետը), Ֆաթին Զորլու եւ Հասան Փոլաթքան: Ա.ճիւնները պիտի փոխադրուին, մեծ չուքով, իրենց ի պատիւ պատրաստուած դամբարանի մը մէջ, Իմրալը կղզին, Պոլսոյ մօտ:

ՊՈԼԻՍ

ՆՈՐԸՆՏԻՐ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.ՐՔ.

ՀՐԱՇԱՓԱՌՈՎ ՄՈՒՏՔ ԳՈՐԾԵՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ինչպէս ծանօթ է, Սեպտեմբեր 5-ին, Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք ընտրուեցաւ Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ վանքի Լուսարարապետ՝ Գարեգին Արք. Գազանճեան:

Ընտրութեան վաղորդայնին նորընտիր պատրիարքը Պոլիս ժամանած է եւ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 8-ին, կիրակնամուտքի արարողութենէն ետք հրաչափառով Գումգաբուի Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցին մուտք գործած է: Թափօր կազմուած է բոլոր եկեղեցականներու եւ սարկաւագներու մասնակցութեամբ, որ եկեղեցւոյ մուտքէն դէպի տաճար առաջնորդած է պատրիարքը, Հրաչափառ եւ Ուրախ Լեր չարականներու երգեցողութեամբ: Ներկայ էր նաեւ Յունաց Պատրիարքին ներկայացուցիչը:

Ժողովին առջեւ խօսք առնելով, պատրիարքական ընդհ. փոխանորդ՝ Շահան Եպիսկոպոս չեչուած է, ի մէջ այլոց, ողջունելով Աթոռին վերջին երկու պատրիարքները. –

«Վերջին անդամ այս Առաքելական Աթոռին վրայ տեսանք երկու սիրեցեալ Պատրիարքներ. մին՝ Գարեգին Ժամտուրեան Պատրիարքը, իսկապէս հոգեզօն անձնաւորութիւն մը, քսաներորդ դարու Հայ Եկեղեցւոյ կարեւոր եւ նուիրական անձերէն մէկը: Իրեն գործակիցանք երեք տարիներ, նոյնիսկ քիչ մը աւելի, յետոյ իր վախճանումէն վերջ ունեցանք այլասէս սիրեցեալ Պատրիարք մը: Բարի, աշխատասէր, ուղղամիտ, քաջկորով պատրիարք մը յանձնին Ընորհք Գալուստեան Պատրիարքին: Ան 29 տարիներ փառաւորեց այս Աթոռը եւ եղաւ ուղեցոյց մը, օրինակ մը իր համեստ ու հաւատաւոր կեանքին մէջ: Եղաւ ուղեցոյց մը՝ իր սրբատուն եւ մաքուր կենցաղին մէջ: Եւ մենք պինքը կորանցուցինք վեց ամիս առաջ: Անկէ յետոյ Պատրիարքական Աթոռը եւ մեր եկեղեցիները մինչեւ այսօր իմ դլխաւորութեամբ եւ ինծի հետ եղող մեր սիրեցեալ հոգեւոր եղբայրներուն հետ միասին, եւ պաշտօնական մարմիններու գործակցութեամբ, առանց որեւէ մեծ ցնցումի, բնականոն կերպով չարունակուեցան: Եկաւ ահա այս ցանկալի օրը: Եւ մեր ժողովուրդը ընտրեց իր Պատրիարքը»:

Ապա, Շահան Եպիսկոպոս ողջունած է Գարեգին Արք.ը, յիշած իրենց անցեալի հանդիպումները, սկսելով Սկիւտարի Սուրբ Խաչ Դպրեվանքէն, ցաւով անդրադարձած է որ նորընտիր Պատրիարքին ժամանումէն ետք միայն իմացած ըլլալով անոր գալը, չէ կրցած երթալ դիմաւորել, աւելցնելով սակայն թէ այսօր՝ «Աստծոյ Տան մէջ, միասին պիտի աշխատինք, որքան առեն որ Տէրը կեանք տայ մեզի»: Շահան Եպիսկոպոս չէ ծածկած թէ՝ «Ասիկա փառքի Աթոռ մը չէ, տառապանքի Աթոռ է: Փշոտ Աթոռ է: Միակ յաղթանակը հաւատքն է»: Շահան Եպիսկոպոս եզրակացուցած է մաղթելով որ միասին խաղաղութեան եւ համերաշխութեան մէջ աշխատին:

Նորընտիր Պատրիարքը խօսք առնելով նախ չնորհակալութիւն յայտնած է Շահան Եպիսկոպոսի արտայայտած ջերմ

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 15, Շաբաթ օրուընէ Ադրբեջանի վարչապետը Հասան Հասանով: Զինքը հրաւիրած է Մաքսային եւ Ելմտական նախարարը: Այս կարգադրութեամբ Թուրքիա ուղած է չատ զդոյշ չարժիլ ու խուսափիլ Մոսկուայի դիրքը անտեսող որեւէ քայլէ. այսպէս, Հասանով նկատուած է «նահանդային վարչապետ» մը, որուն պարագային անհրաժեշտ չէ որ հրաւէրը Թուրքիոյ վարչապետին կողմէ ուղղուած ըլլայ: Ակէ զատ, կը յարգուին նաեւ նըրբավարութեան այլ պայմաններ եւս. օրինակ, հանդիպումներու, տեսակցութիւններու ընթացքին անպայման ռուս թարգման մը ներկայ կը գտնուի, ինչպէս նաեւ Անգարայի Խորհրդային դեսպանատունէն պաշտօնատար մը: Այսուհանդերձ, Հասանովի այցելութեան ծրագրին մէջ կան Թուրքիոյ վարչապետին ու Հանրապետութեան նախագահին հետ եւս հանդիպումներ:

Հասանովի դլխաւոր նպատակը երկու երկիրներու մէջ հիւպատոսարաններ բանալու համաձայնութիւնն է, ապա նաեւ փոխադարձ առեւտուրի եւ երթեւեկի կարգադրութիւնները: Ադրբեջանի վարչապետը ըսած է թէ ժխտական կեցուածք ունին Ծոցի հարցին նկատմամբ, քանի որ բնաւ համամիտ չեն չրջանին մէջ սահմաններու փոփոխութեան որեւէ քայլի: Հոս, Հասանով չէ մոռցած յիշել Հայաստանը որ «աչքը յառած է Ադրբեջանի հողերուն»:

Սեպտեմբեր 16-ի «Միլլիյէթ» օրաթերթին մէջ հրատարակուած հարցազրոյցով ալ ան երկարօրէն արտայայտուած է Հայաստանի ու Ադրբեջանի ներկայ յարաբերութիւններուն մասին: Ըսած է թէ իրենք պատրաստ են իրենց հողը պաշտպանելու, սակայն միշտ կը ջանան որ հարցը խաղաղ լուծումի մը յանգի:

Հասանով գանգատած է Հայաստանի մէջ գինեալ խմբակներու կազմութենէն, որոնք իր կարծիքով անմիջապէս պէտք է կազմալուծուին քանի որ Հայաստանի Ադրբեջանի ու Վրաստանի նման երկիրներ, ուր ազդային զգացումները չատ վառ են, պէտք է զինաթափել եւ ոչ թէ գինել:

Հասանով Հայաստանի հետ հարցը խոչընդոտ կը նկատէ նաեւ միութեան հետ նոր միասնութեան պայմանագիր կնքելուն կ'ըսէ. – «Ես Խորհրդային Միութեան հետ պայմանագիր կնքելէ առաջ պէտք է լուծում գտնեմ Հայաստանի հետ ունեցած հարցիս: Հողերուս աչք յառած Հանրապետութեան մը հետ միասնութեան ուխտ ստորագրելէ առաջ պէտք է սահմանները ապահովութիւնը երաշխաւորեմ: Այս պարագան յայտնեցի նաեւ կեդրոնի դեկավարութեան. անոնք սակայն կը պնդեն որ նախ միասնութեան պայմանագիրը ստորագրուի: Կ'րսեն թէ հանրապետութիւնները կրնան միայն տնտեսական համագործակցութիւններ կնքել. սակայն անկէ առաջ, հանրապետութիւններու միջեւ պէտք է բաղաքական համագործակցութիւններ գոյանան եւ սահմաններու ապահովութիւնը վճռականապէս երաշխաւորուի»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ ԿԸ ԽՕՍԻՆ

Իր «Հայութիւնը պատկերազարդ» գրքախօսականին մէջ, որ ճշդրիտ թարգմանութիւնն է «Iconographie arménienne»ի («Յառաջ», Յուլիս 5), Յակիկ Թէօլէօլեան կ'եզրափակէ գայն հետեւեալ յանկուածքով. – «Անակնկալներով լեցուն գիրք մը որ կը սպիտակ մեզ ըսել – երանի՛ թէ անոր բացատրական մասին յատկացուած ըլլար կէսը գոնէ այն խնամքին եւ դուրգուրանքին, որ յայտնօրէն կը պարուրէ հատորին տեսողական կողմը»:

Ընդառաջելով այս ծարաւի քաղցը հրաւէրին, ակնկալուած «խնամքին եւ դուրգուրանքին» ատիճանով, պիտի փորձենք գոնէ մասամբ մը յագեցնել ծարաւը սիրելի գրագէտին եւ անոր ընթերցողներուն, մէկնորդութեամբը պատկերներու խօսած լեզուին:

Նախապէս ճշդում մը հատորին բովանդակութեան մասին: 720 պատկերներ հայ աշխարհն ու Հայութիւնը ներկայացնող, 526 մեծածաւալ էջերու վրայ, 28 տեսակ նիւթերու բաժանումներով: Այս պատկերները կը ներկայացնեն լուսանկարներ, ջրանկարներ, գծագրութիւններ, քանդակներ, լուսանկարներ, եւ մանաւանդ բարձր վիմագրութիւններ, փայտի, պղինձի եւ պողպատի վրայէն քաշուած փորագրութիւններ: Ցուցակն է ամբողջութիւնը հատաքածոյի մը. եւ հատաքածոյ մը կը կարօտի երկար տարիներու անդուլ հետապնդումի ու փնտռտուքի, շատ յաճախ ամբողջ կեանք մը, ինչ որ պարագան է յիշեալ հատաքածոյին:

Ցուցակին ամէն մէկ գործին պատկերը, ընդհանրապէս փորագրութիւնները, այլեւս թիւով մը ճանչցուած՝ կը պահանջէ հետեւեալ անհրաժեշտ տուեալները.

1.– Անոր ամբողջական վերնագիրը, հրատարակիչին կամ հեղինակին կողմէ տրուած:

2.– Գործածուած նիւթին տեսակը (վիմագրութիւն, մետաղ, եւայլն):

3.– Մէկ կամ երկու հեղինակներուն անունները, գծող, փորագրող:

4.– Ճշդրիտ կամ մօտաւոր թուականը գործին:

5.– Ստեղծագործութեան վայրը (երկիր, քաղաք), ի հարկին դպրոցի մը պատկանիլը:

6.– Երբ հատորէ մը վերցուած է, անոր ալ նկարագրութիւնը:

7.– Գործին չափերը (լայնք եւ բարձրութիւն), իր նմաններուն հետ համեմատութիւնը ճշդելու համար:

Ինքնութեան վերաբերեալ այս տեղեկութիւններէն զատ, նշանակութեան արժանի են պատկերը յատկանշող ուրիշ առանձնայատկութիւններ, եթէ ունի, օրինակ՝ թուղթին տեսակը, հաղուագիւտ կամ ոչ ըլլալը, անոր ֆիզիքական վիճակը (լաւ, չափաւոր, դէշ), թուագրուած եւ սոցրագրուած ըլլալը: Հաղուագիւտ առիթ մը եւս կը համարուի ցուցադրութիւնը գործի մը, գծագրութեան եւ փորագրութեան, քով – քովի: Ահաւասիկ հաճելի բազդատութեան մը առիթը, ինչպէս պարագան է հատորին հետեւեալ թիւերուն՝ 149 – 150, 651 – 652, 667 – 669 եւ 676: Այս վերջին ամենակարեւոր օրինակը կը ներկայացնէ Կիւմ Բ. եւ Սուլթան Համիտ, որսի դէնքերը ուսերնին՝ հիասքանչ իրենց առջեւ չարուած մեծ ու պզտիկ հայ դիակներուն վրայ: Ֆրանսացի արուեստագէտ՝ Ժան Վէպէռի յանդուգն այս արտայայտութիւնը սահմրկեցուցիչ իրականութիւն մը կը ցոլացնէ: Աչքի իսկական վայելք մը, տեսնել մայր գործը վերարտադրուածին քով եւ համեմատել առաջինին առինքնող հմայքը երկրորդին տափակութեան հետ:

Երբեմն անհնար կ'ըլլայ, ափսո՛ս, պատկերի մը ինքնութիւնը ամբողջապէս ճշդել, երբ ան ձեռքէ հասած է անփոյթ եւ անդէմ մատներու տակ չարչարուելէ ետք, երբ տարիներով ծծած է չորը կիզիչ արեւին, երբ ենթարկուած է ջուրին մահաբեր խոնաւութեան, երբ խամրած է խոհանոցի մոխրացնող գոլորշիէն, երբ վերջապէս անողոք մկրատը դլխատած է անոր տպագրուած սոցրագելիները: Նման ողբալի երեւոյթի մը առջեւ, միայն հետաքրքրող եւ փորձառու աչք մը թերեւս յաջողի լուծել առեղծուածը: Մեր հատաքածոյին մէջ չեն պակսիր նման կասկածելի հարցեր եւս, որոնցմէ ամանք բնորոշուած են մօտաւորապէս, իսկ ուրիշներ՝ ձգուած աւելի իրագեկ անձերու, թիւ՝ 170, 182, 261, 265, 266, 450, 663 ...Այս վերջինը, épreuve avant la lettre, այսինքն տպագրական դիրերը դեռ ընդունած՝ Ժե. զարու հոլանտական գործ մըն է: Դատանափոխութիւնը մերժող Հայու մը խաչելութեան տառապանքը կը ներկայացնէ Պոլսոյ Սյա Սոֆիայի սբբրաւայրին առջեւ: Բարեբախտաբար, իրմէ առաջուան պատկերին չնորհիւ (թիւ 662), կարելի եղաւ անոր ինքնութիւնը եւ նշանակութիւնը պարզել:

Այսպէս «բնական Iconographie»ի մը սահմանին մէջ, պատկերը յատկանշող տարրական դիտելիքները թուելէ ետք, փորագրութեան նուրբ արուեստին գաղտնի համարուած ծալքերը արտացոլող՝ այժմ երթանք գտնել մեզմէ պահանջուած բուն նիւթը, որ կը ձգտի մտային հրապուրիչ վարժութեամբ մը՝ որոնել այդ պատկերին նշանակութիւնն ու մեկնաբանութիւնը:

Նախ անկեղծօրէն խոստովանելու ենք որ հատորին բազմաթիւ նիւթերու բաժանումները նկատի առնելով, պատկերներուն բազդատականը կը կարօտի չարք մը մանազանութիւններու ցուցմունքներուն. այսպէս, աշխարհագիրը՝ քարտէսներուն համար, պատմագէտը՝ դէպքերու բացատրութեան համար, ճարտարապետը՝ կոթողներու նկարագրութեան համար, զգեստագէտը՝ տարազները, իրերը եւ անոնց մանրիկները իրարու հետ բազդատելու համար, եւայլն: Զմռռնալ սակայն նախաբանին մէջ ճշդուած այն կէտը, որու համաձայն, յաճախ պատկերի մը ժամանակէն մէկբերումով մը, երբեմն ալ անձնական բացատրութիւնով մը կը փորձուի լուսաբանել զայն:

Այո՛, սիրելի՛ ընթերցող, պիտի ուզէի հատորին ամէն մէկ պատկերին տակ իմ Հայու եւ հաւաքողի կրկնակ խանդավառութիւնը արտայայտել: Բայց, ինչո՞ւ օտարին կիրքերը զրդռել երբ այդ համր նկատուած պատկերները, միաբերան եւ խօսատրէպ, չա՞տ աւելի պերճանքով կը չեփորեն մեզի համար: Եօթը հարիւր զարմանազան նմոյշներ, ամէնքն ալ – կրկնակի չեշտուելու է – եւրոպացի արուեստագէտներու կողմէ յօրինուած, (ամէնէն հինը, 1488–ին, թիւ 51), հինգ հարիւր տարուան ընթացքին հայութիւնը, Հայաստանը ներկայացուցած են իր բազմազան երեւոյթներով, հարկ է խոստովանիլ՝ նպաստաւոր կերպով, նոյնիսկ համակրանքով: Երկու օրինակներ միայն. Ամսթերտամի մէջ, 1681–ին տպագրուած ամբողջ Աստիայի քարտէսի մը վրայ (թիւ 92), Արարատ լեռը՝ Նոյեան տապանով եւ աստրտին՝ Երեւան քաղաքը կ'ընծերբուին իրրեւ խորհրդանիշ, իրրեւ ամենակարեւոր տեսարանը այդ լայնածաւալ երկրամասին: Միւս կողմէ, Լոնտոնի մէջ, 1749–ին, ամբողջ մարդկութեան ծառը կը ժայթքէ Նոյեան տապանէն, Արարատի վրայ, Հայաստանի մէջ, զարմանահրաշ composition–ով մը, անգլերէն լեզուով, (թիւ 84): Այսպէս Հայաստանը՝ մարդկութեան օրրան եւ երկրային դրախտ, թիւ՝ 18 – 33 – 34 – 41 – 42 :

Այս քիչ մը վերացականին ոլորտներու մէջ թեւարկելէ ետք, իջնենք հողին վրայ: Մեր խոր երախտապիտութեան արժանի է Շառլ Թէքսիէի աշխատանքը Անիի աւերակները գծագրութեամբ վերակենդանացնելու ջանքին համար: Ան Փարիզի մէջ հայերէն կը սորվի, 1836–ին կ'երթայ Պոլիս, յետոյ Տրապիզոն, Պայպուրթ, Կիւմիւշհանէ, Էրզրում, Կարս, Անի, (իր ճամբու քարտէսն ալ գծած է, թիւ 321), զրասոներով, ինչպիսի աներեւակայելի դժուարութիւններու ենթարկուելով, միշտ գուրգուրալով իր գծագրութեան տեսարաններուն եւ մասիսներուն վրայ: Ամիսներով կը մնայ Անի, (ո՞ւր ճաշեց, ո՞ւր պառկեցաւ), պարիսպներուն, բոլոր աւերակ եկեղեցիներուն եւ պահ մը անգամ չի մտածեր թէ ինչպէս պիտի կարենայ ետ դառնալ: Ինչպէս ըսինք, այս պիտին մէջ է որ կը տօնուի Սուրբ Պաղրամի տօնը:

Քեսապի մէջ իսկ, դաշտի մը մէջ, որ կը կոչուի Արա Էլ Պաթուս, ձիթապտուղի ճմլիչի մը մօտ, բիւզանդական շրջանին մնացած սրբատաշ քարերու կից կը պտնուին աւերակները կառուցուածքի մը, որ չարունակաբար եղած է սրբավայրը շրջանի Հայերուն, որանք հոն կուգան յաճախ խունկ եւ մոմ վառելու համար:

Ի՞նչ պէտք է հետեւցնել այս բոլոր ապացոյցներէն, որոնք կապուած են բիւզանդական շրջանին մնացած աւերակներու ... Բնականաբար կարելի չէ առաջարկել որ Հայերը Կասխոս լերան վրայ բնակած են այս շրջանէն սկսեալ որ չի համապատասխաներ հայ գաղթականներու գաղթերուն: Կը խորհինք որ այս ապացոյցները այլապէս կը փաստեն որ Հայերը հաստած են հոս այնպիսի շրջանի մը մէջ, երբ բիւզանդական պաշտամունքի ապացոյցները բոլորովին մոռցուած չէին: Կը ցուցնեն որ Կասխոս լերան վրայ հաստատուելէն յետոյ գոնէ Հայերուն մեծամասնութիւնը հեռացած չէ այս վայրերէն: Այսքան հին յիշողութիւններու, մանաւանդ Սուրբ Պարզամի պաշտամունքին ապացոյցները կը մղէ մեզ խորհելու որ Հայերը գոյութիւն ունեցած են այս լերան վրայ չարունակական կերպով:

Իրաւունք ունինք խորհելու որ ԺԱ. դարու երկրորդ կիսուն սկսած Հայերու գաղթականութիւնը դիրենք մղեց դէպի Լաթաքիա եւ սուրիական այլ շրջաններ, ինչ որ պատճառ դարձաւ անոնց տեղահանման Կասխոս լերան չուրջ: Այսօր, ընդհանրացած տեսակէտ է որ Քեսապի Հայութիւնը Սուրիոյ ամենահին գաղութն է: Այս տեսակէտը ճիշդ է այն ուղղութեամբ որ տեղաւորուելէ յետոյ այս շրջանին Հայերը այլեւս գաղթած չեն: Կը խորհինք թէ ապաւինելով լերան, անոնք պէտք չունեցան Մեմլուքներու դարաշրջանին գաղթելու՝ հետեւելով Լաթաքիոյ եւ այլ սուրիական քաղաքներու օրինակին: Այսպէս կը բացատրուի նաեւ Քեսապի Հայերուն խօսած բարբառը որ թեթեւօրէն կը տարբերի այլ վայրերու մէջ բնակող Հայերուն գործածած բարբառէն: Կան նաեւ բիւզանդական շրջանին մնացած աւանդութիւններուն մնացորդները,

Կասխոս լերան հայկական գաղութը զարգացած ըլլալու է ԺԲ. դարուն: Ֆրանկ – Խաչակիր ժամանակագրողները կը յիշեն Քազամպել անուամբ քաղաք մը, որ կը պատկանէր Պետրոս Մենակեաց ընտանիքին որպէս գաստակերտ, որ նոյնացուած է ներկայ Քեսապին հետ:

Ֆրանկ աղբիւրներ կը նշեն նաեւ Կասխոս լերան վրայ ընդարձակ վանք մը, որուն տրուած է Մոն Բարլէ անունը: Ցիշենք որ արդէն, Քեսապի ամենաբարձր մասին վրայ կ'երեւին միջնադարեան ամրութեան մը հետքերը, մեծածաւալ սիւներով, որոնց վրայ յեցած էր ամրոցի աշտարակներէն մէկուն գմբէթը, 26 մեթր երկարութեամբ եւ 22 մեթր լայնքով:

Կասխոս լերան գաղութը անկասկածօրէն բազմացաւ դարերու ընթացքին նոր

ՀԱՅԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԾՈՎԱՓԻՆ ՎՐԱՅ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Պիտի անցնինք հիմա Կասխոս լերան չրջանին մէջ ապրող Հայերուն պատմութեան: Այս լեռը, զոր Արաբները կը կոչեն Ճեպէլ Էլ Աքրա, ունի 1760 մեթր բարձրութիւն: Կը գտնուի ծովափէն մօտ 50 քմ. դէպի հիւսիս՝ Լաթաքիայէն: Իր կողերը ինչպէս նաեւ հարաւ – արեւմտեան չրջանը բնակուած են դրեթէ ամբողջութեամբ Հայերէ: Հետաքրքրութեամբ կը նշենք կարգ մը հետքեր, որոնք կը պատկանին բիւզանդական չրջանին եւ կապ ունին ներկայ հայ գաղութին առանձնայատկութիւններուն հետ:

Ցիշենք նախ եւ առաջ Սուրբ Պարզամի անձնաւորութիւնը, որ ապրած է բիւզանդական ժամանակաչրջանին եւ մինչեւ այսօր ջերմ պաշտամունքի առարկայ է չրջանին հայ բնակչութեան կողմէ: Ան ապրած է Կորիոս լերան կողերուն վրայ եւ ըստ իր կենսագիրներու տուած տեղեկութիւններուն, ան կառուցած է տեղւոյն վրայ վանք մը, պատրաստելու համար վանքին չուրջ բազմացող անապատականները: Այս վանքին աւերակները նոյնացուած են քրիստոնէական չրջանին մնացած աւերակներու հետքերուն հետ, որոնք կը գտնուին լերան հիւսիս – արեւելեան կողմէ: Հայերը այս սուրբին կուտան Պարզամ անունը: Մինչեւ 1939, Հայեր կը հաւաքուէին վանքին աւերակներուն չուրջ՝ տօնելու համար այս սուրբին յատկացուած տօնը: Ներկայ ըլլալէ յետոյ մատուցուած պատարագին, կը զոհէին ոչխարներ՝ կատարելով աւանդական հանդիսութիւններ եւ ուրախութիւններ: Այս վայրը 1939–էն ի վեր մաս կազմելով Թրքական հողերուն, տօնական այս հանդիսութիւնները կը կատարուին Աքքուրան գիւղին մէջ:

Ակռէ զատ Կասխոսի հիւսիսային գագաթին վրայ գտնուող Գարատուրան գիւղին մէջ կայ ծառազարդ պուրակով վայր մը, որ կը վայելէ չրջանի Հայերուն մասնաւոր հոգածութիւնը եւ ուր ոչխարներ կը զոհուին անոնց կողմէ: Ցիշդ այս վայրին մէջ կրցանք գտնել բիւզանդական չրջանին մնացած եկեղեցիի մը հետքերը: Իր կառոյցէն մնացած է միայն հիմնաքար մը փոքր չափագրութիւններով: Երկարութիւնն է 9·50 մեթր, իսկ լայնքը՝ 6·25 մեթր: Ունի միակ դաւիթը, որ կը վերջանայ արեւելեան ուղղութեամբ կիսաշրջանակաձեւ ծայրամասով: Տեղւոյն վրայ գտանք խճաքարի մաս մը, զանազան խորանարդաձեւ գունաւոր քարերով (սեւ, դեղին, ճերմակ եւ կղմինտրագոյն) որոնք ապացուցած են թանձր չաղախի վրայ: Գտանք նաեւ քար մը բարձրաքանդակ խաչով, որուն չափերն էին 20 սմ. բարձրութիւն եւ 16 սմ. լայնք: Մօտակայ դաշտին մէջ գտնուեցան բազմաթիւ հին անօթներ եւ բիւզանդական չրջանէն դրամներ: Արդէն անցեալին, այս վայրին մէջ գտնուած էր դերեզմանաքար մը եւ տապանաքարիմբ մէկ կտորը: Գարատուրանի հովիտին մէջ գըտնուեցաւ պրոնզէ խաչ մը յունարէն հետեւեալ մակագրութեամբ. – «Սուրբ, Սուրբ, Սուրբ: Տէր, յիշէ բոլոր անոնք որ այս խաչը նուիրեցին Տիրոջ»:

Աքքուրանի մէջ, 1966–ին, Սուրբ Աստուածածնայ մատուռին կից եւ ապրիւրին կառոյցին մէջ հանդիպեցանք քարի մը, որուն վրայ քանդակուած էր բիւզանդական խաչ մը: Ինչպէս ըսինք, այս պիւղին մէջ է որ կը տօնուի Սուրբ Պաղրամի տօնը:

Քեսապի մէջ իսկ, դաշտի մը մէջ, որ կը կոչուի Արա Էլ Պաթուս, ձիթապտուղի ճմլիչի մը մօտ, բիւզանդական չրջանէն մնացած սրբատաշ քարերու կից կը պտնուին աւերակները կառուցուածքի մը, որ չարունակաբար եղած է սրբավայրը չրջանի Հայերուն, որանք հոն կուգան յաճախ խունկ եւ մոմ վառելու համար:

Ի՞նչ պէտք է հետեւցնել այս բոլոր ապացոյցներէն, որոնք կապուած են բիւզանդական չրջանին մնացած աւերակներու ... Բնականաբար կարելի չէ առաջարկել որ Հայերը Կասխոս լերան վրայ բնակած են այս չրջանէն սկսեալ որ չի համապատասխաներ հայ գաղթականներու գաղթերուն: Կը խորհինք որ այս ապացոյցները այլապէս կը փաստեն որ Հայերը հաստած են հոս այնպիսի չրջանի մը մէջ, երբ բիւզանդական պաշտամունքի ապացոյցները բոլորովին մոռցուած չէին: Կը ցուցնեն որ Կասխոս լերան վրայ հաստատուելէն յետոյ գոնէ Հայերուն մեծամասնութիւնը հեռացած չէ այս վայրերէն: Այսքան հին յիշողութիւններու, մանաւանդ Սուրբ Պարզամի պաշտամունքին ապացոյցները կը մղէ մեզ խորհելու որ Հայերը գոյութիւն ունեցած են այս լերան վրայ չարունակական կերպով:

Իրաւունք ունինք խորհելու որ ԺԱ. դարու երկրորդ կիսուն սկսած Հայերու գաղթականութիւնը դիրենք մղեց դէպի Լաթաքիա եւ սուրիական այլ շրջաններ, ինչ որ պատճառ դարձաւ անոնց տեղահանման Կասխոս լերան չուրջ: Այսօր, ընդհանրացած տեսակէտ է որ Քեսապի Հայութիւնը Սուրիոյ ամենահին գաղութն է: Այս տեսակէտը ճիշդ է այն ուղղութեամբ որ տեղաւորուելէ յետոյ այս շրջանին Հայերը այլեւս գաղթած չեն: Կը խորհինք թէ ապաւինելով լերան, անոնք պէտք չունեցան Մեմլուքներու դարաշրջանին գաղթելու՝ հետեւելով Լաթաքիոյ եւ այլ սուրիական քաղաքներու օրինակին: Այսպէս կը բացատրուի նաեւ Քեսապի Հայերուն խօսած բարբառը որ թեթեւօրէն կը տարբերի այլ վայրերու մէջ բնակող Հայերուն գործածած բարբառէն: Կան նաեւ բիւզանդական չրջանին մնացած աւանդութիւններուն մնացորդները,

Կասխոս լերան հայկական գաղութը զարգացած ըլլալու է ԺԲ. դարուն: Ֆրանկ – Խաչակիր ժամանակագրողները կը յիշեն Քազամպել անուամբ քաղաք մը, որ կը պատկանէր Պետրոս Մենակեաց ընտանիքին որպէս գաստակերտ, որ նոյնացուած է ներկայ Քեսապին հետ:

Ֆրանկ աղբիւրներ կը նշեն նաեւ Կասխոս լերան վրայ ընդարձակ վանք մը, որուն տրուած է Մոն Բարլէ անունը: Ցիշենք որ արդէն, Քեսապի ամենաբարձր մասին վրայ կ'երեւին միջնադարեան ամրութեան մը հետքերը, մեծածաւալ սիւներով, որոնց վրայ յեցած էր ամրոցի աշտարակներէն մէկուն գմբէթը, 26 մեթր երկարութեամբ եւ 22 մեթր լայնքով:

Կասխոս լերան գաղութը անկասկածօրէն բազմացաւ դարերու ընթացքին նոր

տեղ ազատ տարածք չկար, այս Հայու ըստեղծագործութեան անգին գանձին քարերը աւարի կ'ենթարկուին, իսկ անցեալ տարուան պարբերականի մը լուսանկարով, միայն աւա՛զ, հիմերը յայտնի են, երանի՛ այս Փրանսացի արուեստագէտի մատներուն: Գոնէ իր գծածներով եւ Փարիզի մէջ ալ պողպատի վրայ փորագրել տուած օրինակներով (պողպատի՝ ո՛չ պըղինձի, որպէսզի գիծերը աւելի յատակ դուրս գան), գոնէ Տիկորի պոյութեան կենդանի պատկերը թողուց մեզի, թիւ՝ 336, 337, 339, 340:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

եկողներուն պատճառաւ: Կը յիշուի մանաւանդ Ժէ. դարուն Կիլիկիայէն հասնող գաղթականներուն պարագան, որոնք ներկայ գաղութին մեծամասնութեան նախահայրերն են: Հայութիւնը նախ կեդրոնացած էր Քեսապի չրջանին մէջ, սակայն նախորդ դարու ընթացքին բնակիչները տարածուեցան լերան կողերուն վրայ եւ մօտակայ հովիտներուն մէջ: Այսպէս կազմուեցան թրքական անուններով բազմաթիւ գիւղեր՝ հիմնուած ըլլալով Օսմանեան չրջանին: Ներկայիս անունները փոխարինուած են արաբերէնով: Կը թուենք կարգ մը գիւղերը.— Աս Սամրա, (Գարաուրան), Աբ Բապուէ (Քորքուէ), Ալ Ղաղլէ (Զաքալճըք), Աս Տալպէ (Զինարճըք), Աս Սախրա (Քապաճըք), Ան Նապհէյն (Էքիզ Օլուք), Ալ Շաճրա (Տուզաճա), Ալթ Թիլալ (Ասքարան), Ալ Մուշրիֆէ (Պաղճաղազ), Ալ Քումա (Պաշուրա), ինչպէս նաեւ Տուստուբ, որ կը մնայ թրքական հողի վրայ:

Անցեալին մէջ Լաթաքիոյ նման, Քեսապ եւ իր գիւղերը կախում ունէին Եռուսաղէմի Պատրիարքարանէն: 1928-էն ի վեր կապուած են Անթիլիասի Կաթողիկոսարանին: Ժթ. դարէն սկսեալ գաղութին մէկ մասը յարած է Կաթողիկէ եկեղեցիին, իսկ ուրիշ մաս մըն ալ բողոքականութեան: 1909 Ապրիլին տեղի ունեցան ջարդերու նոր ալիքներ Օսմանեան կայսրութեան մէջ, որուն գոհ գացին 30-հազար Հայեր Ատանայէն: Քեսապի եւ կախոս լերան գիւղերը ենթարկուեցան կողոպուտի եւ հրկիզումի ու չատ մը Հայեր նահատակուեցան:

Ըստ 1911 Սեպտեմբեր 30-ի մարդահամարին, որուն մասին խօսեցանք արդէն, Քեսապ ունէր 2786 բնակիչ: Գալով հարեւան գիւղերուն բնակչութեան՝ թիւը նշուած է 2834 անձ: Այսօր Կասխոս լերան բնակիչներուն թիւը կը գնահատուի մօտ հինգ հազար անձ, որոնց երկու հազարը Քեսապի մէջ, իսկ մնացածը տարածուած է չրջակայ գիւղերուն մէջ: Քեսապ եւ Նապհէյն (Էքիզ Օլուք) ամարանոցներ դառնալէ ի վեր, վերոյիշեալ թիւերը զգալի չափով կ'աւելնան ամրան ընթացքին:

Կասխոս լեռը ներկայիս սփիւռքահայութեան համար դարձած է «Փոքր Հայաստան» մը: Ծանօթ է որ այս խեղճացի եւ օժտուած ցեղը կրցած է իր փոթորկոտ եւ յարափոխոխ պատմութեան ընթացքին հաւատարիմ մնալ իր աւանդութիւններուն: Հասկնալի կը դառնայ հետեւաբար որ ամէն տարի տարբեր երկիրներէ Հայեր կ'այցելեն այս չրջանը, բարձրանալու համար Կասխոս լերան բարձունքները եւ մասնակցելու համար Սուրբ Պարզամի տօնախմբութիւններուն եւ վերադնելու համար Քեսապի ամառներուն հրապուրիչ հանդարտութեան մէջ բազմաթիւ վերյիշումները իրենց հեռաւոր հայրենիքէն:

ԿԱՊՐԻԷԼ ՍԱԱՏԷ
(Ֆրանսերէնէ հայացուց՝ Պերճ Սապպաղեան)

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴՊՐՈՑԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԸ

«Տղաս անկողինէն դուրս քաշեցին ու տարին. դիտէի որ պիտի սպաննեն զայն, բայց ոչինչ կրնայի ընել. սկսայ աղօթել: Աստուած լսեց ձայնս ու դաւակս վերադարձուց. Աստուած աւելի հզօր է, քան իրենց դնդակները» կ'ըսէ Ռիոյի Արնալտոյի մայրը: Քանի տարեկան այդ երիտասարդը բախտը ունեցած է վիրաւոր վիճակի մէջ հիւանդանոց փոխադրուելու եւ կեանքին դառնալու. 15 եւ 17 տարեկան իր երկու ընկերները մեռած են արձակուած դնդակներուն տակ:

Անոնցմէ երկրորդը թմրեցուցիչ վաճառողներու խմբակին «լրտես»ն էր. ոստիկանատան մէջ եղրակացուցին թէ մահը երկու մրցակից խմբակներու միջեւ բախումի մը հետեւանքով էր, սակայն չրջանի բնակչութիւնը չէ համոզուած ատոր ու յանցաւոր կը նկատէ գինուորներն ու գինուորական ոստիկանութիւնը:

Ռիոյի մամուլն ու հեռատեսիլի ծրագիրները չատ տեղ չեն յատկացներ մանուկներու, պատանիներու այս սպանութիւններուն, որոնք ամէն օր կը լեցնեն պրազիլական դիարանները: Ատոնց մեծ մասը թմրեցուցիչի մաքսանենգ խմբակներու պատերազմներուն զոհերն են. մէկ մասն ալ ծեծուած ու չարչարանքներ կրած է ոստիկանութեան կողմէ:

Ուրուկուէյցի լրագրող մը հանգանակիչներէն մէկը եղած է փողոցի լքուած տղաքը հաւաքող կեդրոնի մը որ հիմնուած է Ռիոյի հիւսիսակողմը, հոլանտացի լրագրողի մը կողմէ: Ան կը վկայէ թէ վերջին 18 ամսուան ընթացքին, կեդրոն յաճախող երեսունի չափ տղոցմէ վեցը սպաննուած են:

Տղոցմով զբաղող չարժումի մը նախկին անդամներէն մէկը պրազիլական թերթի մը ըսած է թէ իրենք միշտ չիմոթի մատնուած են. այդ տղաքը հրեշտակնե՞ր պէտք է նկատել, թէ սատանաներ. ճիշդ է որ անոնք չարագործներ են, բայց ոչ այլասերածներ. Իրենց սպրած չրջանակին մէջ, ուր տիրապետող է թմրեցուցիչի մաքսանենգութիւնը, ի՞նչ տիպար կրնան ունենալ արդէն: Ու հոս հարցը կը վերաբերի ընկերութեան պատասխանատուութեան:

Ան կը պատմէ պարագան 15 տարեկան պատանիի մը որ ձերբակալուած է ոստիկանական քննութեան մը ընթացքին. ան զեկավարն էր աւազակախումբի մը որ զրամատուներ կը կողոպտէր: Մօրը տուն մը նուիրած էր: «Անչափահասներու պահպանութեան կեդրոն» մը փոխադրուած է ան. ազատ պիտի արձակուի այն օրը երբ չափահաս դառնայ (18 տարեկան): Սակայն աւելի հալածական է որ յայտնի խոյս տալ, այդ օրէն առաջ:

Պետական յանձնախումբ մը ճշդած է թէ յիսունի չափ «սպանութեան խմբակ»ներ կան որոնք անչափահաս չարագործներու «մաքսագործում»ին մէջ մասնագիտացած են: Վիճակագրութիւնները սարսափելի իրականութիւններ կը յայտնեն. 1984 — 1989 1081 անչափահասներ սպաննուած են բռնօրէն, միայն Ռիոյի նահանգին մէջ որ ազգային բոլոր մրցանիշները կը գերազանցէ:

Եօթը միլիոն է լքուած մանուկներու թիւը, որոնք զատապարտուած են իրենց միջոցներով ապրելու. պրազիլցի պատանիներուն գրեթէ կէսը գպրոցէն կը հեռանայ նոյնիսկ առանց նախակրթարանը աւարտելու: Թիւերը, որոնք կը թարգմանեն ազգային ողբերգութիւններէ ամէնէն սարսափելին:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵՐ

ԹԷՕԴԻԿ

ԵԻԴՈԿԻԱ (ԹՕԳԱԹ)

Նահատակուեցան Յովհաննէս Գազան - ճեան, Պիզէոի գիւղին Հայ «մխիթար» Ռուբէն Մահլէպճեան (երբեմնի քարոզչապետ Եւդոկիոյ Առաջնորդարանի), Տոքթ. Փանոսեան Մխաք, Տոքթ. Լմփինեան (Զիլէ), նաեւ սորեւ յիշատակուած ուրֆահանցիներն ու քաղաքին Աւետարանական Հայոց Հովիւները

Վեր. Աւետիս Յ. Գէորգեան. — Ծնած 1875-ին Տիվրիկ, Սեբաստիոյ Ամերիկեան վարժարանէն ընթացաւարտ, երկու տարի ուսուցիչ ծննդավայրին Բողոքականաց դպրոցը, հինգ տարի ալ արհեստով եւ առեւտուրով պարապելէ ետք՝ 1896-էն սկսեալ վերատին վարժապետ — քարոզիչ ի Տիվրիկ: Քառամեայ պաշտօնավարութենէ մը ետք, 1900-էն սկսեալ 3 տարի աստուածաբանութեան հետեւելով Մարզուանի ճեմարանին մէջ՝ իբր քարոզիչ մեկնած է Սուչչհիրի Լնտիրէս գիւղը: 1907-ին կը հրաւիրուի Եւդոկիայէն եւ մինչեւ իր նահատակութեան տարին կը հովուէ ժողովուրդը: Ձեռնադրուած 1910 Նոյեմբեր 6-ին նոյն եկեղեցւոյն վրայ: Իր երկու աղջիկները՝ վերապրող:

Յովսէփ Քահանայ Մարտիրոսեան, ազգերէց Մայր Եկեղեցւոյ, գնդակահար ի Զինճիլլի Գուլու:

Խորէն Քահանայ, Ս. Ստեփանոս Եկեղեցւոյ, նահատակ:

Պետրոս Քահանայ, Ս. Ստեփանոս Եկեղեցւոյ, նահատակ:

Ղեւոնդ Քահանայ, Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ, նահատակ:

Մարտիրոս Քահանայ Փիրումեան, Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ, նահատակ:

Եղիշէ Քահանայ, Միհաս Քահանայ, Գէորգ Քահանայ, Ս. Գէորգ, Ս. Քառասուն Մանկունք եկեղեցիներու, նահատակներ:

Հոգեւորական գործերէն յիշենք դեռ տեղւոյն Աւետարանական Հայոց Հովիւ

Պատ. Աւետիս Ճլտիկեան. — 52 տարու, ընթացաւարտ Մարզուանի Գօլէճէն եւ Սեբաստիոյ Բարձրագոյն Վարժարանէն: Նահատակուած քաղաքէն ոչ չատ հեռու: Զաւակներէն չորսը Ցոյնի մը տուն կը ծառարին, իսկ երիցուհին եւ մնացեալ զաւակունք կ'անհետին անդարձ:

Վեր. Կարապետ Գէորգեան. — 70 տարու, «Մկրտական» քարոզիչ Եւդոկիայ սակաւաթիւ Բողոքականաց: Կը վախճանի տարագրութեան մէջ, չհանդուրժելով անվերջ զրկանքներու:

Ցիշենք նաեւ քաղաքիս Հայ Կաթոլիկ մխանճուհիները որոնք Հոխիսխմեանց կուսանաց նման գոհ եղան Մեծ Եղեռնին:

Այս հինգ Քոյրերը մխարան էին «Անարատ Քերց Ցղութեան» (որ Պոլիս հիմնուած է 1843-ին Հասունեան Գերապայծառի կողմէ).

Մեծաւորուհի Կամելլա Փիլիպպոսեան.— Ծնած Եւդոկիա, 1872, Յունուար 24-ին, վանք մտած 1904, Նոյեմբեր 29-ին, նորընծայ 1905 Նոյեմբեր 21-ին եւ ուխտեալ 1907 Մարտ 25-ին:

Քոյր Իսկուհի Ղարիպեան. — Ծնած Բրգնիկ, 1879 Նոյեմբեր 6-ին, վանք մտած 1894 Սեպտեմբեր 27-ին, ուսած Մարսիլիա, նորընծայ 1901 Նոյեմբեր 25-ին եւ ուխտեալ 1902 Դեկտեմբեր 9-ին:

Քոյր Ռամելա Խաչատուրեան. — Ծնած Խարբերդ, 1884 Մարտ 2-ին, վանք մտած 1898 Նոյեմբեր 1-ին, ուսած Պելժիա, նորընծայ 1905, Փետրուար 6-ին եւ ուխտեալ 1905 Դեկտեմբեր 9-ին:

Քոյր Մարթուհի Բարսիկեան. — Ծնած Պարտիզակ, 1866 Սեպտեմբեր 28-ին, վանք մտած 1891 Հոկտեմբեր 14-ին, նորընծայ 1892 Նոյեմբեր 21-ին եւ ուխտեալ 1901 Փետրուար 9-ին:

Քոյր Գանտիդա Գուլումճեան. — Ծնած Կ. Պոլիս, 1885 Փետրուար 2-ին, վանք մտած 1901 Ապրիլ 25-ին, նորընծայ 1905 Փետրուար 6-ին եւ ուխտեալ 1905 Դեկտեմբեր 9-ին:

Իսկ Յովհան Ոսկեբերան մենաստանին վանահայրն էր՝

Յովհաննէս Վարդապետ Փէշտիմալճեան. — Ծնած 1858-ին եւ վարդապետ ձեռնադրուած 1893-ին, միաբան Սեբաստիոյ: Վերոյիշեալ 9 քահանաներուն պէս գնդակահար:

Եւդոկիոյ նախկին առաջնորդական փոխանորդն էր

Ներսէս Վարդապետ Մկրտիչեան. — Աղէտի տարին գաւառի ս՛ր անկիւնը գրաւելն ու ի՛նչ պարագաներու տակ նահատակուիլը դեռ եւս անյայտ: Ծնած էր 1864-ին: Միաբան Եւդոկիոյ «Յովակիմ Աննա» վանուց, վարդապետ ձեռնադրուած 1895-ին:

(Շար. 94)

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴՊՐՈՑԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԸ

«Տղաս անկողինէն դուրս քաշեցին ու տարին. դիտէի որ պիտի սպաննեն զայն, բայց ոչինչ կրնայի ընել. սկսայ աղօթել: Աստուած լսեց ձայնս ու դաւակս վերադարձուց. Աստուած աւելի հզօր է, քան իրենց դնդակները» կ'ըսէ Ռիոյի Արնալտոյի մայրը: Քանի տարեկան այդ երիտասարդը բախտը ունեցած է վիրաւոր վիճակի մէջ հիւանդանոց փոխադրուելու եւ կեանքին դառնալու. 15 եւ 17 տարեկան իր երկու ընկերները մեռած են արձակուած դնդակներուն տակ:

Անոնցմէ երկրորդը թմրեցուցիչ վաճառողներու խմբակին «լրտես»ն էր. ոստիկանատան մէջ եղրակացուցին թէ մահը երկու մրցակից խմբակներու միջեւ բախումի մը հետեւանքով էր, սակայն չրջանի բնակչութիւնը չէ համոզուած ատոր ու յանցաւոր կը նկատէ գինուորներն ու գինուորական ոստիկանութիւնը:

Ռիոյի մամուլն ու հեռատեսիլի ծրագիրները չատ տեղ չեն յատկացներ մանուկներու, պատանիներու այս սպանութիւններուն, որոնք ամէն օր կը լեցնեն պրազիլական դիարանները: Ատոնց մեծ մասը թմրեցուցիչի մաքսանենգ խմբակներու պատերազմներուն զոհերն են. մէկ մասն ալ ծեծուած ու չարչարանքներ կրած է ոստիկանութեան կողմէ:

Ուրուկուէյցի լրագրող մը հանգանակիչներէն մէկը եղած է փողոցի լքուած տղաքը հաւաքող կեդրոնի մը որ հիմնուած է Ռիոյի հիւսիսակողմը, հոլանտացի լրագրողի մը կողմէ: Ան կը վկայէ թէ վերջին 18 ամսուան ընթացքին, կեդրոն յաճախող երեսունի չափ տղոցմէ վեցը սպաննուած են:

Տղոցմով զբաղող չարժումի մը նախկին անդամներէն մէկը պրազիլական թերթի մը ըսած է թէ իրենք միշտ չիմոթի մատնուած են. այդ տղաքը հրեշտակնե՞ր պէտք է նկատել, թէ սատանաներ. ճիշդ է որ անոնք չարագործներ են, բայց ոչ այլասերածներ. Իրենց սպրած չրջանակին մէջ, ուր տիրապետող է թմրեցուցիչի մաքսանենգութիւնը, ի՞նչ տիպար կրնան ունենալ արդէն: Ու հոս հարցը կը վերաբերի ընկերութեան պատասխանատուութեան:

Ան կը պատմէ պարագան 15 տարեկան պատանիի մը որ ձերբակալուած է ոստիկանական քննութեան մը ընթացքին. ան զեկավարն էր աւազակախումբի մը որ զրամատուներ կը կողոպտէր: Մօրը տուն մը նուիրած էր: «Անչափահասներու պահպանութեան կեդրոն» մը փոխադրուած է ան. ազատ պիտի արձակուի այն օրը երբ չափահաս դառնայ (18 տարեկան): Սակայն աւելի հալածական է որ յայտնի խոյս տալ, այդ օրէն առաջ:

Պետական յանձնախումբ մը ճշդած է թէ յիսունի չափ «սպանութեան խմբակ»ներ կան որոնք անչափահաս չարագործներու «մաքսագործում»ին մէջ մասնագիտացած են: Վիճակագրութիւնները սարսափելի իրականութիւններ կը յայտնեն. 1984 — 1989 1081 անչափահասներ սպաննուած են բռնօրէն, միայն Ռիոյի նահանգին մէջ որ ազգային բոլոր մրցանիշները կը գերազանցէ:

Եօթը միլիոն է լքուած մանուկներու թիւը, որոնք զատապարտուած են իրենց միջոցներով ապրելու. պրազիլցի պատանիներուն գրեթէ կէսը գպրոցէն կը հեռանայ նոյնիսկ առանց նախակրթարանը աւարտելու: Թիւերը, որոնք կը թարգմանեն ազգային ողբերգութիւններէ ամէնէն սարսափելին:

ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՒՆԱԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ԺՊԻՏ

ՄԵՐ ՀԻՆ ԿՈՒՄԱՑՐԻՆ ԿԸ ԺՊՏԱՑ ԿՐԿԻՆ

ԷՍՕՐ ԿԱՆԽԻԿ, ՎԱՂՆ ԱՊԱՌԻԿ

Ծիտրօ Ալեքը նոր խանութ էր բացել, չէր կարողանում իր զործերը կարգաւորել, եկամուտ ստանալ: Գնաց Պոլոզ Մուկուչի մօտ:

— Ճար էրա, Պոլոզ ջան, — ասաց նա, — տես որ ծանօթ մարդիկ կուգան՝ բրինճ, քիչմիչ, պաղարտի խուրմա, չիր ու չամիչ կը տանին, փողը կ'ուչացնեն: Էդ տանողներու մեծ մասն էլ վարժապետներ են, չեմ կրնայ մերժէ: Ամսագլուխն էլ փող չեմ ունենայ, որ էրթամ ապրանք բերեմ, մէկ խելքըմ խրատ տուր ի՞նչ գնեմ:

Մուկուչը վերցրեց մի թուղթ, խոշոր տառերով գրեց. — «Այսօր՝ կանխիկ, վաղն՝ ապառիկ» եւ տուեց Ծիտրօ Ալեքին.

— Տար, կպցրու խանութիդ դռան վրայ:

— Մէ օրըմ, որ ապրանքը կանխիկ տամ, մեկել օրը ապառիկ, էլի կը տուժեմ, ինչըզ կեղնի, Մուկուչ ջան:

Պոլոզ Մուկուչը քթի տակ ծիծաղեց նրա միամտութեան վրայ ու բացատրեց.

— Ես, որ էսօր դամ ապրանքդ կանխիկ առնիմ, էդուց նորից դամ, էլի չպիտի՞ նոյնը կարդամ. — «Այսօր՝ կանխիկ, վաղն՝ ապառիկ»:

— Վա՛յ, քու խելացի խելքիդ մատաղ, Պոլոզ ջան, — ուրախացած վրայ բերեց Ծիտրոն եւ, վերցնելով թուղթը, դնաց:

LIVRES REÇUS

HISTOIRE
DU VILLAGE QUI MEURT

MEGUERDITCH BARSAMIAN

Traduction de l'arménien
MARGUERITE PERCHE
Présentation et choix des illustrations
SARKIS BOGHOSSIAN

Paris, 1990

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ՅԱՐՈՒԹ ԿՈՍՏԱՆԴԵԱՆ

Մատենաչար ԱՐԴ թիւ 3,
Փարիզ, 1990

(Շար. Ա. էջէն)

զգացումներուն համար, ապա, անդրա – դառնալով իր նոր պաշտօնին, ըսած է.– «Սիրելիներ, ես կկած եմ մէկ գիտակցութեամբ եւ մէկ մտածումով: 45 տարիներու հոգեւոր կեանքի ծառայութիւն մը ունիմ, ուր որ կանչուած եմ, ուր որ հրահանգուած եմ Հայոց Հայրապետէն, ոչ չեմ ըսած: Որովհետեւ առաջին օրէն, իբրեւ եկեղեցական, երբ ուխտս կատարեցի եւ ձեռքս զրի մահճին վրայ հերկելու համար մեր հոգեւոր կեանքը, ես չհայեցայ այլեւս: Զկայ կեանքի մէջ աւելի լաւ բան, քան՝ զոհողութիւնը, քան՝ ծառայութիւնը: Հոգ չէ թէ այդ ծառայութիւնն ու զոհողութիւնը դժուարին համբաւներէ անցնին: Ամէն գեղեցիկ գործ որ առեղծուի դժուարութենէ վերջ է որ կ'իրականանայ: Կեանքի մէջ չկայ բան մը որ չկատարուի, եթէ զօրաւոր կամք ու գիտակցութիւն ըլլայ: Եւ աշխատանք ըլլայ: Երբ նոր էջ մը կը բացուի միշտ, պէտք է այլեւս մոռնանք անցեալը: Ինչպէս կ'ըսեն Անգլիացիները, մեռաւ թագաւորը, կեցցէ՛ նորընտիր թագաւորը: Ճիշդ է որ միս իբրեւ ձեր Առաջնորդը ընտրեցիք: Ամէն կազմակերպութիւն, ամէն եկեղեցական համայնք, ամէն ժողովուրդ, Առաջնորդի մը պէտք ունի: Բայց Առաջնորդը այն մարդը չէ որ պիտի հրահանգէ «գացէք եւ սա գործը ըրէք», այլ՝ եպրայրներ եւ քոյրեր, եկէք միանանք, որպէսզի այս գործը ընենք: Ինձմէ առաջ, ձեր աչքերուն մէջ պիտի կարդամ, ձեր միտքին ես պիտի սառնամ ինչ որ պէտք է ընենք: Ոչ թէ նախ ես պիտի մտածեմ: Իմ մտածումս ինծի յատուկ պիտի ըլլայ: Եւ այն ատեն պիտի առեղծուի իրական Հայ ժողովուրդի, Հայ հաւատացեալին գործօն ճչմարտութիւնը: Գիտեմ որ դժուարին է: Դժուար է նաեւ եկեղեցական կեանքի մէջ Աթոռներու վրայ, ես չեմ յուսահատած: Յուսահատութիւնը մարդուն յատուկ չէ: Տարիքը հարց չունի ինծի համար: Կրնանք աւելոր մարդերու տակ ճառագայթող ուղեղ մը, լուսաւորող սիրտ մը ըլլալ: Երբ կը դպնանք թէ պատրաստ ենք աշխատելու, այդ ժամանակ գործը արդէն կ'իրականանայ: Ընելիք գործեր կան: Ինձմէ առաջ եկողները, իրենց ժիւատակին մէջ օրհնեալ թող ըլլան: Ամէնքը իրենց կարելին ըրած են այս Աթոռին համար: Սկսեալ Յովակիմ Պատրիարքէն, մինչեւ Հանդուցեալ Շնորհք Պատրիարքը: Եղած են փոպանգը մեծ Պատրիարքներուն, որովհետեւ անոնք իրենց անձին համար չէ որ աշխատած են, այլ՝ աշխատած են ժողովուրդին կրօնական բարձրացման եւ զօրացման համար: Ճիշդ է մենք Քրիստոնեաները ենք, բայց նախ Հայ ենք: Ամէն քրիստոնեայ Հայ չէ, մեր ազանդութիւնները ու սրբութիւնները միայն մեզի համար են: Եթէ խօսք մը ըսեմ մի դայթակղիք: Ես իմ սքեմս նախ հագած եմ իմ ժողովուրդիս ծառայելու համար: Արդէն իմ ժողովուրդս Քրիստոնեայ է: Այս իմացումով պէտք է այլեւս խմորուինք իրարու հետ, գիտակցինք թէ այս Տունը եկեղեցականներուն Տունը չէ, մենք ժողովրդավար եկեղեցի ենք: Ձեր Տունն է այս: Ձեզի է որ կը ծառայենք: Ես չեմ ուզեր ըսել թէ ինծի համար աշխատեցէք: Ոչ: Բայց պիտի ըսեմ ձեզի, եկէք եւ ինծի հետ աշխատեցէք: Գործ կայ ընելիք: Եւ իրապէս – ծուած բոլոր գործերն ալ ծախահարելի են: Կեանքը առաջ կ'երթայ, ոչ թէ ետ կ'երթայ: Եկեղեցին ապրելու կեդրոն է կ'ըսենք: Բայց ապրելու համար կը մտնի մեզ: Ապրիլ յառաջացման կեդրոն է, պէտք է ըսենք: Գիտական, մշակութային կեանքը ետ չերթար, միշտ առաջ կ'երթայ: Մեր տուչութիւնը պիտի զարձնենք դէպի պատանիները, երիտասարդները: Անոնք որոնք արդէն վաթսունը անցած են, անոնք չէնքին արմատներն են: Եւ այս հոգեվիճակը պէտք է թարմանայ: Իսկ ամէն ընկերութեան, ամէն պիտական, մշակութային, գեղարուեստական մարդի մէջ միշտ յեղաշրջում եւ յեղափոխութիւն կայ: Մեր եկեղեցին անիկա սկիզբէն ընդունած է: Մեր եկեղեցին ոտմոքրաթիք եկեղեցի եղած է չորրորդ դարէն սկսեալ, ո՛չ թէ այսօր: Եւ առիկա պիտի պահպանուի, որպէսզի զօրութիւնը, միութիւնը ըլլայ: Ճիշդ է որ ամէն ընտրութիւն, ըլլայ եկեղեցական, միութենական, քաղաքական, պայքարներ եղած են: Բայց այլեւս ընտրութենէն վերջ պայքարը կանգ պէտք է առնէ: Պէտք է կազմուի սիրոյ օդակ մը: Մշակը ամիսներով կ'աշխատի եւ երբ պտուղը կ'առնէ, երջանկութիւն կը զգայ: Որովհետեւ զոհողութեան պտուղ է առիկա»:

***

Կը մնայ խօսքէն անցնիլ գործի: Արդարեւ, չատ տղեղ պայքարէ մը ետք է որ կատարուեցաւ Շնորհք Պատրիարքի ընտրութիւնը, որուն նախօրեակին նախընտրեցինք չանդրադառնալ մանուկին էջերուն մէջ պարզուած այնքան տխուր պատկերին: Այսօր, կը մնայ մեզի մաղթել, որ հին հաշիւները փակուին ու Պոլսոյ զարաւոր մեր Աթոռը, եթէ նոյնիսկ չունենայ Շնորհք Պատրիարք մը փոխարինողը, փոխանորդը սակայն, վեր մնայ սին բանավէճերէ եւ համերաշխ մթնոլորտի մէջ, չարունակէ «այս փշոտ Աթոռին» առաքելութիւնը:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Վէրժին Գորգիկեան իր ամուսնոյն՝ Պօղոս Գորգիկեանի մահուան 8-րդ տարելիցին ի յիշատակ 500 Ֆր. կը նուիրէ «Ծառայ»ի բարգաւաճման:

**

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան անդամները իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Աբրահամեան, Գուլումճեան եւ Յովսէփեան ընտանիքներուն՝ Համբարձում Աբրահամեանի կսկծալի մահուան առթիւ եւ իր յիշատակին 1000 Ֆրանք կը նուիրեն «Ծառայ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ հոգեւորական դասը եւ Ազգային Մխիթեան վարչութիւնը խոր ցաւով կ'ողբան Տիկին Կ. Յակոբեանի մահը եւ ցաւակցութիւնները կը յայտնեն նաեւ իրենց գաւակներուն, բարեկամներուն եւ բոլոր պարագաներուն:

Այս տխուր առթիւ Տիկին Մարի Զարգամճեան եւ Տէր եւ Տիկին Ժան Մխիտասեան 5000-ական Ֆր. կը նուիրեն եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE

RENTREE 90/91
Reprise des activités
Mercredi 03 Octobre 1990

LANGUE ARMENIENNE
Eveil au langage
Cours d'Arménien
Préparation au Brevet
Préparation au Baccalauréat
Conversation

EVEIL
Eveil à l'Identité et à la Culture
Civilisation

DANSE / EXPRESSION
Danse traditionnelle
Danse contemporaine arménienne
Gymnastique douce

MUSIQUE
Piano
Violon
Guitare
Dehol
Kanon

LECTURE
Bibliotèque
Diffusion livres — disques

ANTENNE SOCIALE
conjointe avec la Croix Bleue

FOYER

La M. C. A.
Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine
pour une CULTURE IDENTITAIRE et une ARMENITE ACTIVE

Renseignements :
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Recherchons pour succession

Famille de Geneviève Agopian, veuve de Las Heras-Sanchez.

Prière se mettre en relation avec Etude COUTOT ROEHRIG
21, bd. St Germain, 75005 Paris
en rappelant le numéro de référence 32374.

U.G.A.B. - PARIS

Dans le cadre de ses activités, l'UGAB organise dans son centre culturel,

des cours :

— *d'arménien* (pour enfants, adolescents, adultes tous niveaux, et préparation au baccalauréat)
— *d'informatique*
— *de dessin-peinture*
— *d'échec*
— *de musique traditionnelle*
— *de danse arménienne*
— *d'ateliers manuels*
— *de théâtre d'improvisation*
(à partir de janvier 1991)

Inscription prioritaire aux anciens élèves le :
Samedi 15 septembre à 14 heures

Inscription pour les nouveaux élèves le : Samedi 22 septembre à 14 heures

Début des cours :
le Samedi 29 septembre à 14 h 30

U. G. A. B.
Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° Courcelles

Pour tous renseignements téléphoner aux numéros suivants :
45 20 03 18 ou 42 27 12 26

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԻՍԻ

Իսիի Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ Միօրեայ Վարժարանը կը բանայ իր դռները Սեպտեմբեր 19-ին, Շաբաթ օր:

Կրնան արձանագրուիլ 4-էն 14 տարեկան հայ մանուկներ:

Կը դասաւանդուին Հայոց լեզու, Պատմութիւն, Կրօնք, Երգ ու Խօսակցական լեզու, ժամը 8·30-էն 12·30-ի միջեւ:

Արձանագրութեանց եւ տեղեկութեանց համար դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան:

Հեռաձայն· – 46 – 44 – 28 – 52 :

***

ՍԻՆ – ԺԵՌՄԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԵՐԿՕՐԵԱՑ ՀԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Սէն – Ժեռմի եւ Շրջակայից Սուրբ Սահակ Սուրբ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը կը յայտարարէ յարգելի ծնողներուն թէ, Սեպտեմբեր ամսուան ընթացքին, ամէն կիրակի առաւու, ժամը 10 – 12, կրնան արձանագրել տալ իրենց զաւակները Թաղականութեան՝ եկեղեցւոյ գրասենեակին մէջ:

Դասերը կը սկսին Հոկտեմբեր 3, Շաբաթ առաւու, ժամը 9-ին փոքրիկ աշակերտներուն, որոնց դասատուն է՝ Եղիչէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան:

Հոկտեմբեր 6, Շաբաթ օրը, կէսօրէ վերջ, ժամը 14-ին դասերը կը սկսին մեծ աշակերտներուն, որոնց դասատուն է՝ Պր. Յակիպ Եըլմազեան:

Ծանօթութիւն. – Աշակերտներուն համար Օրֆոյի սպասարկութիւնը, դասագիրքերը եւ գրենական պիտոյքները ձրի են:

ԿԱՑՈՑՆ ԽԱՉ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի Շաբաթ օրուան դպրոցին համար կը փնտռուի հայկական պարերու փարձառու պարուսոյց մը:

Հետաքրքրուղները կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն:

74 – 85 – 12 – 69
74 – 85 – 61 – 33

VIENT DE PARAITRE

HISTOIRE DU VILLAGE QUI MEURT

MEGUERDITCH BARSAMIAN

Traduit de l'arménien par MARGUERITE PERC HE

Présentation et choix des illustrations SARKIS BOGHOSSIAN

Prix : 95 F

En vente :
LIBRAIRIE H. SAMUELIAN
51, rue M. le Prince, 75006 Paris
LIBRAIRIE PALOYAN
9, rue de Trévise, 75009 Paris
VENDOME
16, rue de Chateaudun, 75009 Paris
LIBRAIRIE D'HAUTEVILLE
85, rue d'Hauteville, 75010 Paris
CODSI
13, rue de Maubeuge, 75009 Paris
PERCHE
49, bd. Saint Jacques, 75006 Paris

Depôt :
A. VYCICHIL-BARSAMIAN
7, rue des Jardins
74240 Gaillard
tél : (16) 50 92 05 57

Հ. Բ. Ը. Մ. ՓԱՐԻԶ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ – ԶՐՈՑՔ

«ԶԱՑՆ ԴԱՐԵՐՈՒ ԽՈՐՔԷՆ»

Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցի եւ Հայկական Մանկավարժական Ինստիտուտի աւարտ դասախօս՝

ԷԴՈՒԱՐԴ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

կը ներկայացնէ իր վերստեղծած հին հայկական իւրատեսակ նուագարանը

Ուրբաթ, Սեպտ. 21, ժամը 20·30-ին՝ Ալէք Մանուկեան Մշակ. Կեդրոնին Մէջ 118, Գուրսել փողոց — Փարիզ 17-րդ

Տեղի կ'ունենայ բարեգործական յուցահանդէս – վաճառք հայ եղգանկարիչներու եւ աշխարհահռչակ մանրանկարիչ՝ Էդուարդ Ղազարեանի գործերուն:

Մուտքը ազատ է:

NOYAG

ARMENIAN BRANDY

Société Import/Export
recherche, dans le cadre du lancement du brandy arménien NOYAG,

VRP Multicartes
(sur toute la France)

chargés de diffuser la boisson qui a conquis l'Union Soviétique depuis des décennies.
Sous son mystérieux packaging, NOYAG (source de Noé) cache un goût exquis issu d'une tradition millénaire.

Distributeur exclusif en France :
Orient Contemporain
1 rue Chabanais
75002 Paris
Tel. (1) 42 86 85 89 / 42 86 89 65

ԴԱՍՆԱԿԻ ԴԱՍԵՐ

Երեւանի երաժշտանոցէն վկայեալ, Փարիզ նոր հաստատուած ուսանողուհի մը կ'ուզէ դաշնակի դասեր տալ:

Հեռաձայնել իրիկունը ժամը 8-էն վերջ՝
43 – 33 – 30 – 27

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20
JEUDI
20 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.366 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.366

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԵԱՆ ՔԻԻՐՏԻՍՏԱՆԻ ձԱԿԱՏԻ պատուիրակութիւն մը Փարիզ ընդունուեցաւ կառավարական մակարդակի վրայ: Պատուիրակութեան մաս կը կազմեն ազգայնական չորս չարժումներու պարագլուխները՝ Թալապանի, Օթման, Ապտիւլահման, Տիզէյէ: Զիրենք կ'ընդունէին Արտաքին Նախարարութեան մօտ պատիւրակ նախարար՝ Էմվիճ Ավիս, ապա՝ Լօրան Ֆապիւս, Պերնար Քուչնէր: Վիէննա սպասուած ամէնէն ծանօթ քիւրտ դէկավարը՝ տոքթ. Ղասեմլու կը նկատէր դառնութեամբ՝ «Քիւրտերու մասին հարկ եղածին չափ չի խօսուիր, որովհետեւ երբեք ոչ պատանդ բռնած ենք, ոչ ալ օդանաւ առևանգած»: Երկու տարի առաջ ալ չխօսուեցաւ, երբ Իրաք քիմիական զէնքերով բնաջնջեց 5000 Քիւրտ, այն ատեն Սատամ Հիւսէյն դեռ «Մերճաւոր – Արեւելքի Հիթլէրը» չէր, այլ՝ ողջմիտ դէկավարը բարեկամ երկրի մը:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ բնակիչները ձեռք ձեռք խած են «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»ն, ուր լոյս տեսաւ Սոլժենիցինի յօդուածը՝ «Պէտք է կարգի դնել Ռուսաստանը», Սեպտ. 18–ին, մինչ 19–ին միայն լոյս կը տեսնէր «Վիտերատուրնայա Կազեթա»ի մէջ: Սոլժենիցինի ծրագիրը – յօդուածը կը չօշափէ Ռուսաստանի ապագային մասին իր խորհրդածութիւնները: Կը նախատեսէ «Ռուսական Միութիւն» մը միւս Հանրապետութիւններու անջատուելէն եաք, քանի որ կ'ըսէ Խորհրդային Միութիւնը այլեւս գոյութիւն չունի՝ «պալթեան երեք Հանրապետութիւնները, կովկասի երեք Հանրապետութիւնները, կեդրոնական Ասիոյ չորս Հանրապետութիւնները եւ Մոլտաւիա պարտադրաբար եւ վերջնապէս պիտի բաժնուին Ռուսաստանէն»:

ՄԻՒՆԻԽԻ մէջ, Մլթերան – Քոհլ 56–րդ ֆրանքֆուրտեր մանական հանդիպումը ունեցան, որու ընթացքին նաեւ Ֆրանսա վինակցեցաւ միացեալ Գերմանիոյ, որ պիտի ծնի Հոկտեմբեր 3–ին: Երկու դէկավարները որոշեցին սերտացնել եւ զարգացնել երկու երկիրներու գործակցութիւնը, հեռանկար ունենալով՝ «Եւրոպական Միութիւնը որպէս Եւրոպայի Միութեան ամուր յենարան»: Ֆրանսա յանձն առաւ նաեւ 2 տարիէն եաք քաշել արեւմտեան – Գերմանիոյ իր 25·000 զինուորները:

ԱԹԼԱՆԹԱՆ (Ժէորժի) է որ ընտրելուեցաւ 1996–ի Ողիմպիականներու համար, նախընտրարար միւս թեկնածուներէն, մանաւանդ՝ Աթէնքէն, որ աւելի խորհրդանշական եւ իմաստալից էր խաղերուն 100–ամեակին համար:

ԹՐՔԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ուժերը երկու Քիւրա սպաննած են երկուշաբթի օր, ապա 26 հոգի ձերբակալած:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՄՂԿԻԹԻ ՎԵՐԱԾԵԼՈՒ ՈՐՈՇՈՒՄ

Սեպտեմբեր 18–ի «Միլլիյէթ» օրաթերթը կը տեղեկացնէ թէ Մշակոյթի նախարարութեան որոշումով մզկիթի պիտի վերածուի Էրզրումի երկաթագործներու չուկային մէջ ժ. դարուն կառուցուած հայկական եկեղեցին: Այս որոշումը ըրուած է արդէլը ըլլալու համար պատմական չինքին ամբողջական քանդումին: Ան ներկայիս կը գործածուի որպէս մթերանոց ու ինչպէս թերթը կը գրէ՝ «գանձ փնտռողներու եւ պատմական արժէք ներկայացնող առարկաներու մաբսանենգներուն կողմէ թալանուած ու աւերուած է»: Մշակոյթի նախարարութիւնը նորոգութեան համար դումար մը յատկացուցած է, ճշդելով որ «մզկիթի վերածելու ընթացքին պիտի պահպանուին եկեղեցիին նարտարապետական բոլոր յատկանիշները»:

Գ. ՍՏԱՐՈՎՈՅՏՈՎԱ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ ՄԷՋ

«Պատիւ է հին, մշակութային ժողովուրդի մը հանր պաշտպանել»

Խորհ. Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան՝ Գալինա Ստարովոյտովա անխոնջ հետապնդող մըն է Արցախեան դատին: Վերակառուցումը միայն բառ մը, արդիական հասկացողութիւն մը չէ իրեն համար, ու արցախեան հարցն ալ կը դիտէ այս համոզումով, քաղաքական ներկայ չրջանակին մէջ. եթէ վերակառուցումը կը յատկանշուի նաեւ ազգային նոր քաղաքականութեամբ ուր հիմնաքար մըն է ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը, ապա անհրաժեշտ է որ Արցախի հարցը յանգի իր արդար լուծումին:

Այս թէզին պաշտպանութիւնը դիւրին չըլլար իրեն համար: Տակաւին միայն երկու չաբաթ առաջ կարդացինք «Մոսկովեան Լուրեր» չաբաթաթերթին տրուած իր հարցազրոյցին մէջ թէ ինչ ընդունելութիւն գտած էր վերջերս Արցախի մէջ (տե՛ս՝ «Յառաջ», Օգոստոս 30):

Գ. Ստարովոյտովա ժամադրութիւններով, հանդիպումներով ծանրաբեռնուած փարիզեան իր օրակարգին մէջ յաջողեցաւ ժամ մըն ալ յատկացնել մեր խմբագրատունը այցելելու եւ խօսելու համար նորէն Արցախի մասին:

***

ՀԱՐՑՈՒՄ· – Խորհրդային Միութեան մէջ բազմաթիւ են հողային, ազգամիջեան կնճիռները. ի՞նչ բան ձեզ մղած է անոնց մէջ Արցախի հարցով այսքան եհտաբրքրելու, հետապնդելու զայն, մանաւանդ որ նման կեցուածք աւելի կը դժուարացնէ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխանի մը գործը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ· – Այո՛, չատ են խնդիրները որոնք կապուած են սահմաններու փոփոխութեան. կան Ռուսերու պահանջները Լիտուանիայէն, Չէչէններու, Ինկուշներու, Օսէթներու խնդիրը չատ սուր է եւայլն: Բայց ինծի կը թուի թէ Արցախի հարցը այս չարքին մէջ պէտք չէ դասուի: Ան իրականութեան մէջ հողային տարածքի խնդիրը չէ. այդպէս կ'ուզեն ներկայացնել ամէն անոնք որոնք մեղի հանդէպ չաւ տրամադրուած չեն: Այսպէսով, կ'ուզեն խնդիրը արժեզրկել, իջեցնել ցած մակարդակի:

Իրականութեան մէջ, հարցը կը վերաբերի մաս մը ժողովուրդի ինքնորոշման: Հին ժողովուրդի մը քաղաքական, մշակութային եւ կրօնական իրաւունքներուն պաշտպանութեան խնդիրն է անիկա: Ես կը կարծեմ որ երեք չափանիշ պէտք է սահմանուի որոնց համաձայն կ'որոշուի հողամասի մը պատկանելիութիւնը:

Ա.– Տուեալ հողամասին պատմական պատկանելիութիւնը: Հոս, անկասկած նախապատուութիւնը կը պատկանի Հայերուն: Կան անչուչա կեղծ պատմաբաններ, ինչպէս՝ ակադեմական Զիա Բունիաթովը, որոնք չփոթ կը ձգեն այդ պատկանելիութեան վրայ: Այսպէսով, աղբերանցի ժողովուրդին կիրքերը կը գրգռեն բոլորովին անպէտ կերպով:

Բ.– Հողամասին ներկայի ժողովրդագրական կացութիւնը: *Այս կացութիւնը միշտ չէ որ կը նոյնանայ պատմական պատկանելիութեան հետ, ինչպէս՝ այսօր Նախիջեւանի պարագան կամ ալ Աբխազներու խնդիրը, որոնք միայն 17%–ի համեմատութիւն մը կը ներկայացնեն իրենց պատմական հողերուն վրայ:*

Բարեբախտաբար, հակառակ վերջին տարիներուն կիրարկուած քաղաքականութեան, Արցախի մէջ Հայերը բնակչութեան 80%–ը կը կազմեն:

Գ.– Բնակչութեան կամքին արտայայտութիւնը: *Բնակչութիւնը պէտք է լսել թէ որո՛ւ պատկանիլ կ'ուզէ. անոր կամքը պէտք է արտայայտուի սահմանադրական ճամբով. հանրաքուէով, կամ տեղական օրինական իշխանութիւններու որոշումով:*

1988–էն ի վեր Արցախի բնակչութիւնը իր մարզային Խորհուրդին որոշումներով հինգ անգամ արտայայտած է իր կամքը, իր վճիռը:

Կ'ուզէի չեշտել որ այս երեք չափանիշները հաղուագիպօրէն կը նոյնանան, ինչ որ պարագան է Արցախի: Այս պատճառով, եթէ խնդիրը դիտենք ժողովրդավարական ու մարդասիրական տեսանկիւնէն, կասկած չի ձգեր այդ պահանջին արդարութիւնը: Եւ կը կարծեմ որ ճիշդ այդ պատճառով է որ Ֆրանսացիները այնքան արտամօտիկ կ'ընդունին Արցախի հարցը. Ֆրանսացի ժողովուրդը չատ դիւրազգած է ժողովրդավարութեան առընչուած հարցերու հանդէպ:

Ես, 1984–էն ի վեր բազմաթիւ անգամներ գտնուած եմ Արցախ: Աւելի կանուխէն գտնուած եմ հոն, քան աշխարհին տեղեակ դառնալը այդ հարցին: Երկար ամիսներ մնացած եմ Արցախ, իբրեւ նախագահը ամերիկեւխորհրդային յանձնախումբի մը որ դիտահետազօտական պրպտումներ կը կատարէր հոն, երկարակեցութեան երեւոյթին մասին: Ամէնէն հեռաւոր անկիւնները գտնուած եմ հայկական եւ ադրբեջանական գիւղերու մէջ:

Երբ 1988 Փետրուարին Արցախցիները Հայաստանի հետ միանալու իրենց վճռակամութիւնը յայտնեցին, անհրաժեշտ չեղաւ որ հարցին իսկութիւնը բացատրեն ինծի: Անմիջապէս ընդունեցայ հարցին արդար բնոյթը եւ իմ զօրակցութիւնս արտայայտեցի բոլոր բեմերէն:

Երբեմն պիտ կը քննադատեն ըսելով որ կանգնած եմ մէկ ժողովուրդին կողքին, եւ միւսին դէմ: Երբեմն նոյնիսկ սպառնալիքներ կ'ըլլան Ադրբեջանցիներու կիղմէ: Ադրբեջանական թերթերը կը փորձեն մրոտել պիտ, գրելով որ Դաշնակներու ծախուած եմ որոնք պիտ ամերիկեան տարով գնած են: Ձեմ պատասխաներ այդ վիրաւորանքներուն, որովհետեւ ինծի համար աւելի կարեւոր խնդիրներ կան:

Կը յուսամ որ ժողովրդավարութեան զարգացումը Ադրբեջանի մէջ այն մակարդակին կը հասնի որ ադրբեջանցի ժողովուրդը կը հասկնայ թէ դինքը խաբած ու սխալ ուղիով տարած են:

Ամէն դատ, ամէն մարդու պատիւ կըրնայ բերել հին, մշակութային ժողովուրդի մը չահերը պաշտպանել: Սակայն, կը կարծեմ որ Արցախի պարագային հարցը կը վերաբերի ընդհանուր ժողովրդավարութեան պաշտպանութեան:

Գիտեմ որ բաւական երկար եղաւ պատասխանս, բայց ուզեցի յստակ ըլլալ:

Հ.– *«Մոսկովեան Լուրեր»ու ձեր հարցազրոյցէն ի վեր, ի՞նչ նորութիւններ ունիք մեզի հաղորդելիք Արցախի մասին:*

Պ.– Անկէ առաջ Արցախ գացած էի Ա. Սախարովի ու Լ. Պոնէրլի հետ, 1988 Դեկտեմբերին: Յետոյ քանի մը անգամ չկըրցայ երթալ օդին կամ իշխանութեան արգելքներուն պատճառով: Օգոստոս 14–ին յաջողեցայ երթալ, երբ պահեցին վրս Ատեփանակերտի օդակայանը, հակառակ որ որպէս երեսփոխան ես անձեռնմխելիութիւն ունիմ, Բողոքարկիր յղեցի Ներքին Նախարարութեան ու Գերագոյն Խորհուրդի օրէնսդիր Կոմիտէին:

Կը կարծեմ որ դիս հոն վար դնելուն պատճառն այն էր որ կ'ուզէին ծածկել Ղարաբաղի մէջ մարդկային իրաւանց խախտումները: Անկէ ի վեր, ինչպէս միշտ, ամէն օր կը հեռաձայնեն ինծի, օրինակ Արկադի Մանուչարովը, եւ տեղեակ կը պահեն պատահածին:

Կարեւոր հանդրուան մըն են ներկայիս Ադրբեջանի Սեպտեմբեր 30ի ընտրութիւնները: Ադրբեջանի Գերագոյն Խորհուրդի որոշումով Արցախի հայաբնակ չրջանները կը զրկուին ընտրութեան մասնակցելէ:

Հ.– Եւ ի՞նչպէս կը բացատրեն այդ որոշումը:

Պ.– Շատ անորոշ է բացատրութիւնը ուրագին մէջ. նչուած է որ «որոչ չրջաններու մէջ» նպատակայարմար չի նկատուիր ընտրութիւն կատարել. նչուած չէ թէ խօսքը Արցախի հայաբնակ չրջաններուն կը վերաբերի, բայց բոլորս դիտենք թէ այդպէս է, ինչ որ ազգային ակնյայտ խտրականութիւն կը նչանակէ:

Ներքին նախարարութեան ուժերու ներկայութիւնը զօրացած է եւ արտակարգ կացութեան պայմանները խստացած են: Յաճախ կարճատեւ ձերբակալութիւններ կ'ըլլան, սակայն ի՞նչ կարելի է ըսել հասարակ գործարարի իրաւունքներուն մասին, երբ հոն կոպտօրէն կը հարուածեն երեսփոխանի մը իրաւունքները:

Ադրբեջանի Գերագոյն Խորհուրդին ընտրութեամբ Հադրութի չրջանը իրրեւ վարչական միաւոր ջնջուած է, օգտուելով այն առիթէն որ տեղի կուսակցական դեկավարը Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին երեսփոխան ընտրուած է: Ցայտնի չէ թէ ինչ կ'ըլլայ Հադրութի ճակատագիրը: Անհատանական չէ որ քովի ադրբեջանական Փիզուլի չրջանին կցուի. սակայն այս մասին ոչ մէկ փաստաթուղթ ունինք ներկայիս:

Արցախի ներկայ կազմկոմիտէի նախագահը Ադրբեջանի Բ. քարտուղարն է. Պոլեանիչկոն: Այդ Կոմիտէին կ'ենթակայուին ներքին ուժերու զօրաբաժինները: Անոնց հրամանատարը՝ Սաֆոնով, ճըշդումի վարչաձեւ մը հաստատած է, ճիշդ այն ձեւով որ Մակաչով ըրած էր Երեւանի մէջ երկրաչարժին վաղորդայնին, երբ ձերբակալուեցաւ «Ղարաբաղ» Կոմիտէն:

Վերջերս ներկայ եղայ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի եւ Ներքին նախարար՝ Բակլովի հանդիպումին, պահանջեցինք որ Սաֆոնով հեռացուի այդ պաչտօնէն. խոստացան: Հիմա ան արձակուրդի մէջ է, զինք կը փոխարինէ պետպատճ՝ Օվչինիկով. յոյս ունինք որ Սաֆոնով չվերադառնայ:

Վերջերս այդ կազմկոմիտէն իր ազդեցութիւնը տարածած է չրջաններու վրայ եւս, մինչդեռ մինչեւ հիմա միայն մարզային մակարդակի վրայ էր:

Հ.– Ինչպէս կ'ընեն ատիկա:

Պ.– Զինուորները կը մտնեն Հադրութի, Մարտունիի կեդրոնները կը բռնագրաւեն – ճիշդ է որ առանց զոհի – խորհուրդներու եւ կուսակցութեան չէնքերը, կը վերատրեն տեղական իշխանութեան ներկայացուցիչները եւ զրահատպատ կառքերու հսկողութեան տակ, Բաքուէն եկած դեկավարները կը հաստատեն: Ատիկա եղաւ պատճառը որ կարգ մը հայ երեսփոխաններ հայտարարեցին, քանի որ պայքարի օրինական միջոցները սպառած էին եւ քանի մը անգամ ի զուր դիմած Գորբաչովին:

Հ.– Ինչ հակազդեցութիւն ստեղծեց Մոսկուայի շրջանակներուն մէջ, անոնց այդ քայլը: Ինչ արդիւնք կրնայ ունենալ:

Պ.– Դուչէ Մոսկուայի մտաւորակա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ ԿԸ ԽՕՍԻՆ

(Ր. եւ վերջին մաս)

Տիկորի եկեղեցիին ողբերգական անհետացումի ճակատագրին ենթարկուած են նաեւ այն բիւրաւոր դասական հին ճարտարապետութեան կոթողներն ու իւզաներկերը, գծագրութիւններն ու արձանագրութիւնները, պատերազմներու եւ տարբերու փոթորկումին հետեւանքով: Անոնք ալ, թէեւ փճացած՝ իրենց գոյութեան մանրամասնութիւնները կը պարտին այն փորագրիչներուն որոնք պատահմամբ խորհած են թուղթի վրայ վերարտադրել զանոնք: Այս ուղղութեամբ տեղին է յիշատակել եւս պարագան հին Ջուղայի մահաքաղաքին անհամար խաչքարերու չարաններուն (թիւ 159, 162), օրէ օր անհետացումի ճամբան բռնած, հետեւողութեամբ Նոր Ջուղայի հայկական գերեզմաններուն որոնք արդէն իսկ «նահատակուած» են 1860–ին թիւլ Լօռանի վիմագրութեամբ, թիւ 269: Ուրիշ Ֆրանսացի նշանաւոր ճամբորդ մըն ալ, Ժան Շառտէն 1670–ին Հայաստան գնաց եւ իր ձեռքովը գծեց էջմիածնի տաճարը եւ անոր յատակագիծը, առաջին անգամ: Ան ալ, ալ կողմը, ծառի մը տակ ներկայացուց հայ վանական մը, նստած, դիրքը ձեռքին: Մեզի համար հետաքրքրական է իրրեւ նմոյշ, անոր զբաղումն նախնական վեզարին ձեւը (թիւ՝ 97). իսկ էջմիածնի յատակագիծը, երկու հրեշտակներու կողմէ կը ծածանի օդին մէջ, պատատի մը վրայ, իբրեւ սրբազան անօթ մը:

Երբ մեր պատմական յուշարձաններու եւ մատեաններու անզարժ կորուստը առաբեկչական տարիներուն սիստոզաբար հանդուրժեցինք Թրքահայաստանի տարածքին, անդին, պետականացած Հայաստանի խաղաղ շրջանին, նոյնքան զարհուրելի է անհետացումը մեր կոթողներուն, արդիականացման եւ բարեկարգութիւններու պատրուակով, մանաւանդ հեղինակաւոր մասնագէտներու աչքերուն առջեւ, նոյնիսկ, եթէ, տարիներ եւս, ղղջմամբ ճիշդ ալ արձակուին նոր պատասխանատուներու կողմէ, Իր «Երեւանի պատմութիւն» հատորին մէջ (Երեւան, 1959, էջ 247) Թ. Խ. Յակոբեան կը գրէ թէ ինչպէս 1930–ի տարիներուն, մայրաքաղաքի նոր յատակագիծին պատրաստութեան ժամանակ, քանդեցին, 1131–ին կառուցուած Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, ամենահինը քաղաքին, անոր տեղը կանգնելու համար պէբօն առմէով «Մոսկվա» սինեման, աւելցնելով որ անոր երկաթեայ դուռը 1835–ի գաղթի առեն, Վարդան առնուն քահանայ մը Պայազիտի պալատէն չալակելով բերած էր մինչեւ Երեւան: Կրկին Շառլ Թէքսիէ մեզի կը ներկայացնէ Պայազիտի պալատը թիւ 91 պատկերով: Տեղին է յիշել այս պարագային 915–ի Մշեցի գաղթականներու քայքայիչ վանքի նշանաւոր դրան ողխակոնը դէպի Երեւան:

Գալով վիմագրութեան արուեստին դեր դերմանացի Շէնէֆէլտերի կողմէ ժ.Ի. դարու վերջին, հայութեան մէջ, Թուրքիայի համար ալ, ան ո՞ր առեն մուտք գործեց: Փաստ է որ Պօղոս Թաթիքեան անուն մէկը, 1840–ի տարիներուն այդ տպագրական նոր արտադրութեան դործին նուիրուեցաւ. Իզմիրի մէջ: Եթէ առանց Եւրոպա ճամբորդելու եւ տեղւոյն տպարաններու մէջ ուսումնասիրելու անոր բարդ թէքնիքը կրցեր է հասնիլ իր նպատակին, պատուո՛ մեր հայրենակիցին: Հակառակ պարագային, մի միայն ուղեցոյցի մը միջոցով կրցեր է պտնել յարմարագոյն քարին տեսակը, զայն մասնայատուկ եղանակով մը յղկել, ապա իր նիւթը իւղոտ մատիտով մը վրան գծել եւ քիմիական բաղադրութեան մը աղդեցութենէն եւթ մամուլի միջոցով խոնաւ թուղթի վրայ քաշել իր փորձերը: Թաթիքեանի արտադրութիւնները չատ չեն տարբերիր այն առեղուան Փարիզի մէջ գործող վարպետներու հաւաքածոներէն, ինչպէս Էնկէլմանի, Լեմեռսիէ ... Անոր երեք չարքերը նուիրուած Օսմանեան Պետութեան տարածներուն, ընդամէնը 149 վիմագրութիւնները գունաւոր, 1989 Հոկտեմբեր 9–ին, Լոնտոնի «Սոթպի» հանդամանք մը յօրինուեցաւ յիշողութեամբ: Նոյնն է պարագան Ս. Յակոբ աղբիւրին մօտ գտնուած տաճարին (թիւ՝ 80), այժմ անյայտացած: Իսկ Նոր Վիրապի տաճարին ալ պատկերը փրկած է անդլիացի ճամբորդ մը 1822–ին (թիւ՝ 72):

Անկարելի է դարձեալ վիմագրութեան չնորհիւ չյիշել Ֆրանսացի նշանաւոր արուեստագէտ Լուի Տիւբոէ՝ որ պատմութեան յանձնեց Տիւզեան եղբայրներու՝ Սարգիսի եւ Միքայէլի փառաւոր դիմանկարները, որոնք Օսմանեան իշխանութեան անմեղ զոհերը եղան 1818–ին:

Վիմագրութեան գլուխ – գործոցներ նկատուած են: Գալով Յովհաննէս Այվազովսկիի երիտասարդութեան դիմանկարին, արուեստագէտը քահաճոյքով մը, որսորդներու հանդիստի պահէ մը նկարագրութեան մէջ, որ եաքը, Փարիզի մէջ վիմագրուեցաւ 1861–ին, ինքզինքը ներկայացուցած է աջին, ոտքի, արծաւաքիթ, մուչտակը հագուած, հեռադիտակը ձեռքին, կոթնած տափարակ ժայռին, որուն վրայ գետեղուած են քարտէս, թուղթ եւ կարկին: Ինչն ալ այստեղ դասական վարպետներու օրինակին կը հետեւի, երբ անոնք խմբանկարներու մէջ չէին մոռնար յաճախ անկիւն մը ինքզինքին ալ յատկացնել: Վերջին օրինակ մըն ալ, Էտուարդ Շանթռի 1881–ին Վանի մէջ քաշած լուսանկարը Արիմեան Հայրիկի, (թիւ՝ 372): Թէօլէօեանն ալ յուզած է ատիկա: Համակ վեհանձնութիւն եւ նուիրում արտացոլող մաքրամաքուր սրբազան կրօնաւորը, առանց վեզարի, առանց ծաղկեայ փիլոնի, առանց պնակէի, առանց լանջախաչի, առանց մատանիի, իր պատկերն է որ անոր մահէն եաք միայն (Պետրոս Դուրեանի նման) մօտաւոր դիմանկարի մը յօրինուեցաւ յիշողութեամբ: Նոյնն է պարագան Ս. Յակոբ աղբիւրին մօտ գտնուած տաճարին (թիւ՝ 80), այժմ անյայտացած: Իսկ Նոր Վիրապի տաճարին ալ պատկերը փրկած է անդլիացի ճամբորդ մը 1822–ին (թիւ՝ 72):

Անկարելի է դարձեալ վիմագրութեան չնորհիւ չյիշել Ֆրանսացի նշանաւոր արուեստագէտ Լուի Տիւբոէ՝ որ պատմութեան յանձնեց Տիւզեան եղբայրներու՝ Սարգիսի եւ Միքայէլի փառաւոր դիմանկարները, որոնք Օսմանեան իշխանութեան անմեղ զոհերը եղան 1818–ին:

Վիմագրութեան գլուխ – գործոցներ նկատուած են: Գալով Յովհաննէս Այվազովսկիի երիտասարդութեան դիմանկարին, արուեստագէտը քահաճոյքով մը, որսորդներու հանդիստի պահէ մը նկարագրութեան մէջ, որ եաքը, Փարիզի մէջ վիմագրուեցաւ 1861–ին, ինքզինքը ներկայացուցած է աջին, ոտքի, արծաւաքիթ, մուչտակը հագուած, հեռադիտակը ձեռքին, կոթնած տափարակ ժայռին, որուն վրայ գետեղուած են քարտէս, թուղթ եւ կարկին: Ինչն ալ այստեղ դասական վարպետներու օրինակին կը հետեւի, երբ անոնք խմբանկարներու մէջ չէին մոռնար յաճախ անկիւն մը ինքզինքին ալ յատկացնել: Վերջին օրինակ մըն ալ, Էտուարդ Շանթռի 1881–ին Վանի մէջ քաշած լուսանկարը Արիմեան Հայրիկի, (թիւ՝ 372): Թէօլէօեանն ալ յուզած է ատիկա: Համակ վեհանձնութիւն եւ նուիրում արտացոլող մաքրամաքուր սրբազան կրօնաւորը, առանց վեզարի, առանց ծաղկեայ փիլոնի, առանց պնակէի, առանց լանջախաչի, առանց մատանիի, իր պատկերն է որ անոր մահէն եաք միայն (Պետրոս Դուրեանի նման) մօտաւոր դիմանկարի մը յօրինուեցաւ յիշողութեամբ: Նոյնն է պարագան Ս. Յակոբ աղբիւրին մօտ գտնուած տաճարին (թիւ՝ 80), այժմ անյայտացած: Իսկ Նոր Վիրապի տաճարին ալ պատկերը փրկած է անդլիացի ճամբորդ մը 1822–ին (թիւ՝ 72):

Անկարելի է դարձեալ վիմագրութեան չնորհիւ չյիշել Ֆրանսացի նշանաւոր արուեստագէտ Լուի Տիւբոէ՝ որ պատմութեան յանձնեց Տիւզեան եղբայրներու՝ Սարգիսի եւ Միքայէլի փառաւոր դիմանկարները, որոնք Օսմանեան իշխանութեան անմեղ զոհերը եղան 1818–ին:

Վիմագրութեան գլուխ – գործոցներ նկատուած են: Գալով Յովհաննէս Այվազովսկիի երիտասարդութեան դիմանկարին, արուեստագէտը քահաճոյքով մը, որսորդներու հանդիստի պահէ մը նկարագրութեան մէջ, որ եաքը, Փարիզի մէջ վիմագրուեցաւ 1861–ին, ինքզինքը ներկայացուցած է աջին, ոտքի, արծաւաքիթ, մուչտակը հագուած, հեռադիտակը ձեռքին, կոթնած տափարակ ժայռին, որուն վրայ գետեղուած են քարտէս, թուղթ եւ կարկին: Ինչն ալ այստեղ դասական վարպետներու օրինակին կը հետեւի, երբ անոնք խմբանկարներու մէջ չէին մոռնար յաճախ անկիւն մը ինքզինքին ալ յատկացնել: Վերջին օրինակ մըն ալ, Էտուարդ Շանթռի 1881–ին Վանի մէջ քաշած լուսանկարը Արիմեան Հայրիկի, (թիւ՝ 372): Թէօլէօեանն ալ յուզած է ատիկա: Համակ վեհանձնութիւն եւ նուիրում արտացոլող մաքրամաքուր սրբազան կրօնաւորը, առանց վեզարի, առանց ծաղկեայ փիլոնի, առանց պնակէի, առանց լանջախաչի, առանց մատանիի, իր պատկերն է որ

ՀԱՇՈՒԵՑԱՐԴԱՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան 1990 Յունիս 21–ին տեղի ունեցած նիստը, իր դիմումին համաձայն «Կ'ազատէր» վարչութեան նախագահ՝ Հրաչեայ Յովհաննիսեանը՝ անոր պարտականութիւնները յանձնելով զործող երեք քարտուղարներուն (Վահագն Գրիգորեան, Յովհաննէս Մելքոնեան, Սաղաթէլ Յարութիւնեան) հաւասարապէս:

Քանի մը օր եաք, քարտուղարներէն մին – Յովհաննէս Մելքոնեան – կը բռնադրաւէր Միութեան կլոր կնիքը եւ իր համախոհներուն հետ կ'անցնէր անօրինականութիւններու (պէտք է ըսենք որ վերջին ամիսներուն Հայաստանի մէջ անօրինականութիւնը ընդհանուր երեւոյթ դարձած էր):

Ինքնակոչ «զեկավար»ը այդ կնիքով հրամաններ կուտայ, մարդիկ կը հեռացնէ աշխատանքէն, նոր մարդիկ կ'ընդունի. անդամներ կը հեռացուին Հայաստանի Գրողներու Միութենէն եւ նորայայտ կնիքով մը «Հայ Գրողներու Միութեան» անդամներ կ'արձանագրուին Ակսակէս, հրամանով մը «ազատուած» է Գրողներու Միութեան օրինական քարտուղարը եւ անոր փոխարէն «նշանակուած» է մէկ ուրիշը:

Հոս հարկ է նշել որ առայժմ «Հայ Գրողներու Միութիւն» գոյութիւն չունի. զայն ստեղծելու դաղափարը ծագած էր նախագահութեան մէջ, որ կազմած է յանձնախումբ մը եւ այդ յանձնախումբին – նախագահ՝ Վ. Գրիգորեան – ներկայացուցած կանոնագրութեան նախագիծը «Գրական Թերթ»ի մէջ տպագրուած ու քննարկման դրուած էր ... մինչեւ համադումար: Ուստի, Հայ Գրողներու Միութիւնը տակաւին իրաւական դեմքի վրայ գոյութիւն չունի, բայց ... ունի կլոր կնիք:

Բացառուած չէ որ ոեւէ մէկը նոր միութիւն մը ստեղծէ, սակայն ոչ ոք իրաւունք ունի երկու միութեան անունով գործելու: Մանաւանդ, որ, ցարդ Գրողներու Միութիւնը չէ կազմալուծուած, ունի իր դեկավարութիւնը, իր մամուլը:

Մեկնելով այս խառնաչփոթ կացութեան առաջքն առնելու մտահոգութենէն, Հ. Գ. Միութեան վարչութեան քարտուղարութիւնը եւ Հ. Գ. Մ. 10–րդ համադումարը պատրաստող յանձնախումբը, Օգոստոս 20–ին, համատեղ նիստ մը գումարած են, քննարկելու համար ստեղծուած իրավիճակը եւ յառաջիկայ համագումարին (Սեպտեմբեր 20 – 21) հետ կապուած հարցեր:

Նիստին մասնակիցները իրենց ելոյթներուն մէջ դատապարտած են Յովհաննէս Մելքոնեանը: Նիստը անօրինական համարած է Հայ Գրողներու Միութեան անունով եւ Հայաստանի Գրողներու Միութեան կլոր կնիքով իրականացուող բոլոր գործողութիւնները:

Այս առթիւ «Գրական Թերթ»ի Օգոստոս 24 ի թիւին մէջ երկու տասնեակէ աւելի ծանօթ գրողներու տորպրութիւններով (Վ. Գրիգորեան, Վ. Դաւթեան, Ռ. Դոյեան, Ա. Թոփչեան, Դ. Յովհաննէս, Ս. Յարութիւնեան, Հ. Մաթեւոսեան, Վ. Սարգսեան, Վ. Սիրադեղեան, եւայլն) յայտարարութիւն մը լոյս տեսած է, ուր անոնք կը դատապարտեն վարչութեան քարտուղար՝ Յովհաննէս Մելքոնեանի եւ կուսակցական կազմակերպութեան Բիւրոյի Ա. քարտուղար՝ Հ. Հայրապետեանի տուած բոլոր որոշումները եւ կատարած համայնական գործողութիւնները:

⁂

Գրողներու Տան մէջ լարուածութիւնը այն աստիճանին հասած է որ Սեպտեմբեր 6–ին ՀՀՇ–ի ջոկատները գրաւած են չէնքը: Այդ գծով Գերագոյն Խորհուրդի Պաշտպանութեան Յանձնախումբի Նախագահ՝ Վազգէն Սարգսեան հրապարակած է հաղորդագրութիւն մը, ուր կ'ըսուի թէ՝ «պարէտային ժամի հսկողութիւնը իրականացնող ջոկատների աշխատանքը կանոնաւորելու թելադրանքով Հայաստանի Գրողներու Տունը մինչեւ Սեպտեմբերի 20 – 21 կայանալիք Հ. Գ. Մ. համագումարը ժամանակաւորապէս ծառայելու է իրրեւ երկրապահ ջոկատների կեդրոնական շտաբ»:

⁂

Յուլիս 8–ի «Մոսկվեսկի» չաբաթաթերթին կ'իմանանք որ Յունիս 29–ին տեղի ունեցած Հ. Գ. Միութեան կուսակազմակերպութեան Բիւրոյի նիստին խումբ մը գրողներ հրաժարած են Խորհրդային Միութեան Համայնավար Կուսակցութենէն. անոնց մէջ են՝ Ռուբէն Յովսէփեանի, Վահագն Գրիգորեանի, Ռոլանդ Շառոյեանի նման անուններ:

Սեպտեմբեր 10
Փարիզ

ՄԵՐ ԱՊԱԳԱՆ ՆՊԱՏԱԿ ԹԷ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑ

«Յառաջ»ի մէջ կը կարդամ – մեծ ցաւով – թէ Պուէնոս – Այրէսի մէջ մահացած է սպանագիրը բանաստեղծ՝ Ակուսթին Դաւիթեանը: Յառնուածքով հեզահամբոյր, սակայն ջղուտ քերթողութիւն արտադրած էր, եւ տակաւին անծանօթ կը մնար Հայրենիքի գրական շրջանակներուն: Այսուհանդերձ, այս վայրկեանին միտքս կը յամենայն այլ հարցի մը վրայ. Պուէնոս – Այրէսի ուխտաւոր հազարի հասնող Հայութիւնը մայրենի լեզուով գրող ո՞չ մէկ բանաստեղծ արտադրած է: Այս ալ մահ է՝ հատաքական իմաստով: Քիչ թէ շատ նոյն հաստատումը կարելի է կատարել արեւմտահայ մեր բոլոր գաղութներու պարագային:

Շատ մտահոգուելու հարկ չկայ: Պուէնոս – Այրէսի մէջ միայն, հայ մշակոյթի եւ հայապահպանման նուիրուած բազմաթիւ ակումբներ կան, որոնցմէ 2–ը ունին՝ բազմաթիւ միլիոն տոլար արժէքով շէնքեր: Կրազիլս՝ քիչ մը ամէն տեղ: Եօթը դպրոց, հայերէն չորս շաբաթաթերթ (ներածուած խմբագիրներով անշուշտ), հինգ եկեղեցի եւ վաթսուն միութիւն ու կազմակերպութիւն: Բայց ո՛չ մէկ հայ գրող:

Իւրաքանչիւր տարի հայկական գըլուխներէն շրջանաւարտ կ'ըլլան քանի մը հարիւր հոգի, որոնցմէ քիչեր հայերէն գիտեն, իսկ գրեթէ ոչ ոք կը տիրապետէ հայերէնին: Մինչ այդ, վաթսուն միութիւններու պատասխանատուներ ամէն չարաթ կամ ամիս ժողովներու կը նստին եւ ... ամէն բան կ'ընթանայ իր բնականոն հունով:

Կարծես արդէն այդ հուները հարկ է փոխել: Հաճելի, դիւրին եղած է թողուլ որ իրերը ընթանան ինչպէս որ են, իսկ մենք մատակարարենք տուեալ վիճակ մը:

Համակարգերու տեսութեամբ առաջնորդուելով կարելի է հաստատել, թէ գեկավարելու երեք ճամբայ կայ: Առաջին՝ թոյլ տալ որ խնդրոյ առարկայ համակարգը – այս պարագային՝ կրթական ցանցը – գործէ համաձայն մեզմէ անկախ ներքին թէ արտաքին ազդակներու, որմէ ետք է միայն որ կը հակազդենք (երբեմն այդ ալ չենք ըներ): Հակազդող այս գործելակերպէն անդին կայ համակարգի ապագայ զարգացումին նախատեսութիւնը, որով կը հակազդենք դէպքերը տեղի ունենալէն առաջ, սակայն միշտ հնազան – գելով մեզմէ անկախ տուեալներու: Վերջապէս կ'երթայ միւթենեական զանճարանը: Ի հեճուկս ասոր, Մոսկուան մեզի դիտել կուտայ որ լիովին իր խնամքին տակ գտնուող հանրապետութիւն ենք: Պարագան նոյնն է մոլիբդէնի հետ. անոր ճուլածոն Ռուսաստան կը ղրկուի մաքուր մոլիբդէն ստանալու համար:

Մասնագէտներուն համաձայն Հայաստանի մէջ կարելի է կազմակերպել մաքուր ոսկի ստանալու համապատասխան թեքնոլոժիք ձեռնարկութիւն: Մասնաւորապէս, կ'առաջարկուի Ալավերդիի պղընձա – քիմիական fոմպինատը – որ այժմ փակուած է, սակայն մինչեւ այդ հոն մաքուր ոսկի կ'արտադրուէր – նոյնիսկ առանց յաւելեալ ներդրումի յարմարցնել մաքուր ոսկիի արտադրութեան:

Ինքնուրոյնութեան պայմաններու մէջ Քաջարանի պղնձամոլիբդէնային հանքանիւթը տեղւոյն վրայ կարելի է մշակել կամ վաճառել արտասահմանին, սեփական երկաթուղիով, նոյնիսկ օդանաւերով: 1891–ին (ըստ Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի) Նաղարբէկեանցի պղնձաձուլարանը տարեկան կանխիկ դրամով քսան հազար փութ պղինձ վաճառած է՝ գլխաւորաբար Մոսկուային: Եթէ հիմա ալ այդպէս ըլլար, Քաջարանը կ'ունենար սեփական հասոյթը եւ սեփական յարակից արտադրութիւնները: Կը մշակուէին հարստացուցիչ գործատան թափօնները, որոնք արդէն կը սպառնան լեցնել Ղափանի շրջանի բոլոր ձորերն ու հովիտները: Եւ վերջապէս, կը լուծուէին ընկերային հարցերը:

Երկու խօսք փեռլիթի հանքավայրերու հակայածաւալ շահագործման մասին: Թանկարժէք հանքաքարը դեռ կը շարունակէ օգտագործուիլ որպէս «ժամն լցնութիւ»: Արտասահմանեան ընկերութիւնները Արագածի հանքավայրէն չուրջ 300–հազար թոն փեռլիթ կը գնեն, որմէ լաւորակ գիչներ ստանալով, տարագրամով մեզի կը ծախեն կրկին:

Տնտեսական ոլորտին մէջ կեդրոնը հանրապետութեան նկատմամբ տասնեակ տարիներ շարունակ կիրարկած է գաղթատիրոջ բնորոշ քաղաքականութիւն:

«Երբեք չեն սիրուիր այն տարուկները, որոնք կը զովերգեն իրենց չղթաները»: Ժողովրդական այս խօսքը պէտք է սթափեցնէ պահպանողական մտայնութիւն ունեցող գեկավար հայ մասնագէտները:

Մեր քնական հարստութիւններուն տէրն ու տիրականը դառնալու համար հարկաւոր է նախ իսկապէս սիրել ու պահպանել հայկական հողը, ջուրը, ընդերքը...: Սա, անկասկած, կ'ապահովէ Հայաստանի անկախութիւնը եւ տնտեսական իսկական զարգացումը:

ՍՏԵՓԱՆ ԲԱԴԱԼԵԱՆ

Երկրաբանական հանքաբանական գիտութեանց տոքթէօր

ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ԸՆԴԵՐՔԸ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱՆ

Ցարական Ռուսաստանի ամբողջ պղինձին 20 – 25%–ը Հայաստանը (Ղափան եւ Ալավերդի) կուտար: Բոնի խորհրդայնացման պահուն այդ հանքերուն պաշարները լիովին սպառած էին ու գոյութիւն ունեցող պարզունակ պղնձաձուլարանները աշնչացուեցան: Ցեւտադային հայ երկրաբանները, պղինձէն զատ, յայտնաբերեցին նաեւ երկաթի, ոսկիի, մոլիբդէնի եւ ալիւմինի հարուստ պաշարներ: Այսօր Հայաստանի մէջ յայտնաբերուած են 30 տեսակ մետաղի 900 հանքավայրեր: Հայաստանը ունի բնական չինանիւթերու բազմաթիւ տեսակներ, որոնց մէջ յատուկ տեղ կը գրաւեն պեմզան, փեռլիթները, տուֆերը, պազալթը, կրանիթը եւայլն: Աստղմէ չատերուն պաշարները անսպառ են:

Այսօրուան վիճակով ամէնէն յուսալիները են Քաջարանի պղնձամոլիբդէնային, Զոդիի ոսկիի, Շահումեանի բազմամետաղ հանքավայրերը: Ներկայիս չահագործման պայմաններուն մէջ Քաջարանի պաշարները կը տեւեն 50 տարիէն աւելի, Զոդինը՝ մի քանի տասնեակ տարի, իսկ Շահումեանինը՝ 30: Միւս հանքավայրերու իրական հեռանկարները այսպէս են: Մեղրաձորի ոսկիի հանքավայրինը՝ աւելի քան տասը տարի, Ագարակի պղնձամոլիբդէնային հանքավայրինը՝ 10 տարի, Ղափանի պղինձի հանքավայրինը՝ եօթը տարի:

Գաղթատիրոջ վայրենիութեամբ կը թալանուի մեր ընդերքը. եթէ չազատագրուինք. կեդրոնը չուտով մեզի բան չի ձգեր:

Ալավերդիի, Շամլուղի, Հանքաձորի պղինձի հանքավայրերուն յետագայ շահագործումը թէքնիքի մեր կարելիութեանց սահմաններուն մէջ չահութաբեր չէ: Նոյն վիճակի մէջ են Ախթալայի բազմամետաղ, Դաստակերտի պղնձամոլիբդենային հանքավայրերը: Որոշ արտասահմանեան ընկերութիւններ կը փափաքին գնել այդ հանքավայրերէն մէկը կամ երկուքը:

Մեղրաձորի հանքը խնայողաբար չի չահագործուիր (ինչպէս նախապէս Քաջարանինը): Տնտեսական նկատառումներով Խորհրդային Միութիւնը դադրեցուց մոլիբդէնի ներմուծումը, պահանջեց որ Քաջարանը աւելցնէ մոլիբդէնի հանածոյի – աւելցուցին: Ցայտնուեցան հանքի աւելի հարուստ երակներ, բարձիթողի եղան նուազ հարուստ երակները: Այսօր նոյնը կը կատարուի Մեղրաձորի ոսկիի հանքին մէջ:

Քանի մը տարի առաջ Հայաստանի դունատոր մետաղագործութեան վարչութեան գեկավար աշխատողներէն մէկը կը յայտարարէր թէ եթէ Հայաստանի մետաղային հանքավայրերու չահագործումը Մոսկուայի ծրագրածին համաձայն չարունակուի, քանի մը տարիէն հանրապետութեան ընդերքը բոլորովին կրնայ պարպուիլ: Եւ լեռնահանքային ձեռնարկութիւններուն անանկութիւն կը սպառնայ, աշխատաւորութեան՝ անգործութիւն, իսկ Հայաստանի հարուստ ընդերքին՝ աղքատացում:

Նման վիճակ կը տիրէ չինանիւթերու արդիւնաբերութեան բնագաւառին մէջ: Ինչո՞ւ, որովհետեւ ափերը մենք չենք:

Գէչ կ'օգտագործուին նաեւ հանքային ջուրերու պաշարները:

Ցաւօք, Հայաստանը կ'ենթարկուի Խորհրդային Միութեան Երկրաբանութեան նախարարութեան: Ընդերքի որոնման եւ չահագործման լիազօրութիւնները կեդրոնը Հայաստանի Պետալանին հետ կը տնօրինէ: Այնուամենայնիւ տեղական կառավարութիւններու դերը այդ հարցին մէջ երկրորդական է, քանի որ վերջնական խօսքը կը պատկանի Մոսկուային: Կացութիւնը այնպէս է որ կարծես հանրապետութեան ընդերքը համախորհրդային սեփականութիւն է, եւ ոչ թէ հայկական:

Հայաստանի ոսկիի բոլոր հանքավայրերու հանքանիւթը Արարատի հարստացուցիչ գործատունը կը ղրկուի, այնտեղէն ալ Ուրալ, մաքուր ոսկի ստանալու համար: Այնպէս որ Հայաստանի Պետպլանը տեղեակ է թէ տարեկան որքան ոսկի կ'երթայ միւթենեական զանճարանը: Ի հեճուկս ասոր, Մոսկուան մեզի դիտել կուտայ որ լիովին իր խնամքին տակ գտնուող հանրապետութիւն ենք: Պարագան նոյնն է մոլիբդէնի հետ. անոր ճուլածոն Ռուսաստան կը ղրկուի մաքուր մոլիբդէն ստանալու համար:

Մասնագէտներուն համաձայն Հայաստանի մէջ կարելի է կազմակերպել մաքուր ոսկի ստանալու համապատասխան թեքնոլոժիք ձեռնարկութիւն: Մասնաւորապէս, կ'առաջարկուի Ալավերդիի պղընձա – քիմիական fոմպինատը – որ այժմ փակուած է, սակայն մինչեւ այդ հոն մաքուր ոսկի կ'արտադրուէր – նոյնիսկ առանց յաւելեալ ներդրումի յարմարցնել մաքուր ոսկիի արտադրութեան:

Ինքնուրոյնութեան պայմաններու մէջ Քաջարանի պղնձամոլիբդէնային հանքանիւթը տեղւոյն վրայ կարելի է մշակել կամ վաճառել արտասահմանին, սեփական երկաթուղիով, նոյնիսկ օդանաւերով: 1891–ին (ըստ Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի) Նաղարբէկեանցի պղնձաձուլարանը տարեկան կանխիկ դրամով քսան հազար փութ պղինձ վաճառած է՝ գլխաւորաբար Մոսկուային: Եթէ հիմա ալ այդպէս ըլլար, Քաջարանը կ'ունենար սեփական հասոյթը եւ սեփական յարակից արտադրութիւնները: Կը մշակուէին հարստացուցիչ գործատան թափօնները, որոնք արդէն կը սպառնան լեցնել Ղափանի շրջանի բոլոր ձորերն ու հովիտները: Եւ վերջապէս, կը լուծուէին ընկերային հարցերը:

Երկու խօսք փեռլիթի հանքավայրերու հակայածաւալ չահագործման մասին: Թանկարժէք հանքաքարը դեռ կը շարունակէ օգտագործուիլ որպէս «ժամն լցնութիւ»: Արտասահմանեան ընկերութիւնները Արագածի հանքավայրէն չուրջ 300–հազար թոն փեռլիթ կը գնեն, որմէ լաւորակ գիչներ ստանալով, տարագրամով մեզի կը ծախեն կրկին:

Տնտեսական ոլորտին մէջ կեդրոնը հանրապետութեան նկատմամբ տասնեակ տարիներ շարունակ կիրարկած է գաղթատիրոջ բնորոշ քաղաքականութիւն:

«Երբեք չեն սիրուիր այն տարուկները, որոնք կը զովերգեն իրենց չղթաները»: Ժողովրդական այս խօսքը պէտք է սթափեցնէ պահպանողական մտայնութիւն ունեցող գեկավար հայ մասնագէտները:

Մեր քնական հարստութիւններուն տէրն ու տիրականը դառնալու համար հարկաւոր է նախ իսկապէս սիրել ու պահպանել հայկական հողը, ջուրը, ընդերքը...: Սա, անկասկած, կ'ապահովէ Հայաստանի անկախութիւնը եւ տնտեսական իսկական զարգացումը:

ՍՏԵՓԱՆ ԲԱԴԱԼԵԱՆ

Երկրաբանական հանքաբանական գիտութեանց տոքթէօր

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԵՒ ԳԱՒԱՌԱԿՔ ԵՒԴՈԿԻՈՅ

Եւդոկիոյ Հայարնակ գիւղերն էին 1 – 14.– Չիֆթլիկ (եկեղեցին Ս. Ցակոբ), Պօղոս (Պօլիս) (եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ), Վարագ (եկեղեցին Ս. Սարգիս), Կէտաղագ (եկեղեցին Ս. Սարգիս), Եաթմըշ (եկեղեցին Ս. Գէորգ), Թագտըբայ (եկեղեցին Ս. Աստուածածին), Պիսքիճիճիֆ (եկեղեցին Ս. Ցակոբ), Գրիգորիս (եկեղեցին Ս. Աստուածածին), Պիզէրի (Պիծեռի) (եկեղեցին Ս. Յովհան Ոսկեբերան), Գաքու Աղզի, Էնտիզ (եկեղեցին Սուրբ Փրկիչ) Գուրջի Կէսարա, Կէֆսի:

Չիլէ. – Եւդոկիոյ գաւառի համանուն գաւառակի քաղաք, կոնաձեւ բլուրի մը վրայ, Եւդոկիոյ հարաւ – արեւմտակողմը՝ 12 ժամ հեռու; եկեղեցին Ս. Ցակոբ (ուրիշ մըն ալ Ս. Սարգիս՝ զոր առենօք մզկիթի վերածած են բարեծաղիկ այլազգիք): Դէպի հարաւ կոյս՝ մէկ ժամ հեռու է Չէթիկ (Արիստակէս Հայրապետ) վանատեղին: Այս քաղաքը 1895–ի դէպքերուն ալ զոհեր տուած է: Շուրջը չունէր հայաբնակ գիւղեր:

Հայ բնակչութիւնն էր 800 տուն (4.250 հոգին Լուսաւորչական եւ Հայ Բոշա, 50–ը Բողոքական եւ 100–ը պանդուխտ): Այս 4.400 հոգիէն հազիւ կարելի է հաշուել 200 գիւղցի Հայ՝ վերապրող:

1915 Ցունիսի սկիզբին տեղի կ'ունենայ Հայոց տեղահանութիւնը որ ամիս մը կը տեւէ: Նիյազի կառավարիչ Արիֆ եւ «Մալ միւտիրի» Սըտգը եւ ուրիշներ՝ ջարդի, աքսորի ու թալանի առեն կը փայլին իրենց սխրագործութիւններով: Ժողովուրդը քշուած է մինչեւ Պիրէճիքի, Այնթապի եւ Հալէպի կողմերը, «Ճերմակ կոտրած»ի բոլոր արհաւիրքները ողջունելով: Զոհերու չարքին՝ յիշենք տեղւոյն կրթական գործիչներէն Շապին Գարահիսարցի Միսաք Ներսէսեան (անօրէն), Ռուբէն Պէրպէրեան, Մինաս Մխիթարեան եւ Ցակոբ Տարագճեան: Բժիշկներ՝ Ցակոբ Ալթունեան եւ Արմենակ Սարայտարեան. առեւտրական դասէն՝ Ցարութիւն Թօփալեան, Յովսէփ եւ Ցարութիւն Զալաքեան, Գէորգ Տարագճեան, Եղիա Կիրակոսեան եւայլն:

Քաղաքին երէցներն էին (երեքն ալ նահատակ)՝

Ռեթէոս Քահանայ, աւագերէց, Աբեթիկագով Քահանայ եւ Բենիամին Քահանայ, 35 տարուս: Այս վերջինը ճեռքը Պաչ – Աւետարան տրուած, կը ճգուի բանտարկեալներուն առջեւէն եւ կ'առաջնորդուի «Ղազա կէօլ» կոչուած սպանդանոցը: Շատերու հետ՝ հոն վկայակից կ'ըլլայ իրեն դեղագործ Տիգրան Սարայտարեան, որ սպանուած պահուն՝ գահիճներուն կ'ուղղէ չանթաճիզ հուսկ – բանք մը:

Զիլէի Աւետարանական Հայոց հովիւն էր՝

Պատուելի Ցարութիւն Հարիկեան, նոյնպէս նահատակ:

(Այս նօթերէն մէկ մասը քաղուած է բնիկ գիլէցի եւ Ռօպէրթ Գոլէճի ուսանող Թադէոս Զալլաքեանէ):

Դարձեալ, Զիլէի մէջ տպաւորուած է օսմանեան բանակի մէջ ծառայող սեբաստացի տոքթոր Էմինեան:

Հէրէֆ (Իրպաս). – Աւան Եւդոկիոյ, իր գիւղերով՝ 1150 տուն Հայութեամբ (6440 հոգին Լուսաւորչական, 510–ը Բողոքական եւ 100–ը պանդուխտ): Եկեղեցին՝ Սուրբ Ստեփանոս: Հէրէքի Հայ գիւղերն են Ադապազը, Զօղշար, Էյվազա, Սարը Գեայա, Սախար Զալ:

Նիքսար. – Քաղաք Եւդոկիոյ, Գայլ գետի եզերք, 686 տուն Հայութեամբ (3600 անձ): Եկեղեցին՝ Ս. Աստուածածին:

Նիքսարի գիւղն է Գափու Աղզի, որուն Հայ բնակչութիւնը 1896–ի Ջարդերուն առաջի խլամացաւ թէեւ, բայց յաջորդ տարին զարձաւ մայրենի եկեղեցւոյ գիրկը:

Վերոյիշեալ գիւղօրէից եւ աւաններուն եկեղեցական զոհերուն մասին չունինք գեռ ստոյգ տեղեկութիւն:

ՇԱՊԻՆ ԳԱՐԱՀԻՍԱՐ

Սեբաստիոյ, Կարինի եւ Եւդոկիոյ մէջեւ, բարձրագագաթ լերան մը ստորոտ, գլխաւոր քաչաք (Գարահիսարը Շարգի), Ագչար Օվայի լայնածաւալ դաշտին հիւսիսակողմը, ժամանակաւ Պոմպէոսէ կառուցուած եւ Նիկոպոլիս յորջորջուած, զոր հիճրէթի 879 թուին գրաւեց Ցաթիհ: Հայ բնակչութիւնն՝ ամբողջովին Լուսաւորչական՝ 900 տնուոր էր (4900 անձ), մէկ քաղաքը): Եկեղեցիները՝ Սուրբ Աստուածածին եւ Ս. Փրկիչ: Այս վերջին թաղը 1895–ի դէպքերէն ի վեր առանց եկեղեցի մնացած ըլլալով, մերձակայ վայրերու քահանաներ կը հովուէին զայն:

(Շար. 95)

(Շար. Ա. Էջէն)

նութիւնը չմմի, ակնարկելով որ երեսփոխանները դիմած են քաղաքական պայքարի այս արատաւոր ձեւին: Օրինակ «Լիտերատուրնայա կազեթա»յի աշխատակիցները հրատարակեցին իրենց զրպտընկերոջ՝ Զ. Բալայեանի նամակը որ ուղղուած էր Գորբաչովին. անոնք նաեւ իրենց մտահոգութիւնը յայտնած են Բալայեանի վիճակին մասին. միաժամանակ մեզմօրէն նշած են սակայն թէ անընդունելի է պայքարի այս ձեւը: Ես կը կարծեմ որ շատ մտաւորականներ չեն հասկնար թէ որքա՛ն անել է կացութիւնը եւ որքան ապարդիւն մնացած են առնուած քայլերը:

Գալով արդիւնքին, պաշտօնական անձնաւորութիւններ, ինչպէս Նչանով (Ազգութիւններու Խորհուրդին նախագահը) դիմած է Վ. Համբարձումեանի ու Զ. Բալայեանի որ վերջ տան իրենց հայտարարութիւնին. ան դիմեց նաեւ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանին որ ազդեցութիւն բանեցնէ իրենց վրայ: Ուրեմն, որոշ չափով մտահոգ են. մանաւանդ որ այս խնդրին մասին նամակներ, հեռագրեր, հեռաձայնները կը տանան արտաքսմանէն եւ ոչ միայն հայկական Սփիւռքէն:

Հակառակ այս բոլորին, կը կարծեմ թէ հանրային կարծիքը աւելի ուշադրութիւն պէտք է դարձնէ այն խայտառակ իրականութեան որ երեսփոխան մը նման քայլի դիմած է:

Դժուար է վերջնական արդիւնքը նախագուշակել. անշուշտ հայազգուլը կրնայ դէշ ազդեցութիւն ունենալ ենթականերու առողջութեան վրայ. մանաւանդ որ Զօրի Բալայեան արդէ գործազրկութեան ենթարկուած է, իսկ Վիկտոր Համբարձումեան 82 տարեկան է:

Միւս կողմէն, ասիկա միջոց մըն է աշխարհի հանրային կարծիքին յիշեցնելու արցախեան ողբերգութիւնը: Հիմա ամէն բան կ'ընէն որպէսզի այստեղի Հայերը իրենց հայրենիքէն քշեն: Գետաշէնի ենթաշրջանէն որոշ գիւղեր, ինչպէս՝ Ազատ, Կամօ, Ղուշչի – Արմաւիր արդէն տեղահանութեան ենթարկուած են: Այս պարագային չեմ դիտեր թէ վերակառուցման ազգային քաղաքականութիւնը ի՞նչով կը տարբերի ստալինականէն:

Հ.– Կեդրոնին ներկայութիւնը, մասնակցութիւնը, որպէս արցախեան հարցին կողմերէն մէկը, դրակա՞ն կը նկատէք, թէ ժխտական:

Պ.– Բարդ հարց է. սկզբունքով դէմ եմ որ կայսերական – կեդրոնական իշխանութիւնը միջամուխ ըլլայ ժողովուրդներու փոխյարաբերութիւններուն: Բայց քանի որ դեռ կը չարունակուի կայսրութեան կամ դաշնակցութեան գոյութիւնը, եւ դեռ մեծ ուժ կը պահէ, կեդրոնը չի կրնար ինքն իրեն թօթափել պատասխանատուութիւնը, իրեն ենթակայ երկրին սահմաններուն մէջ տեղի ունեցածէն:

Անկախ արդիւնքէն, կողմերուն միջեւ հանդիպումները, բանակցութիւնները օգտակար են հիմա, որովհետեւ կը կասեցնեն արիւնահեղութիւնը: Առ այժմ, կը կարծեմ որ առանց կեդրոնին մասնակցութեան չի լուծուիր երկու կողմերու հակամարտութիւնը:

Անշուշտ, կեդրոնը պէտք է աւելի հաւասարակշռուած եւ առարկայական դիրք դրաւէ, քան՝ հիմա: Եթէ իսկապէս ժողովրդավարութեան կողմէ հանդէս կուգայ, պէտք է ճանչնայ ու յարգէ ոչ միայն հանրապետութիւններու գերիշխանութեան, այլ նաեւ ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը:

***

Երեսփոխանուհիին սուղ ժամանակը կարելի չդարձուց աւելի մանրամասն զրոյց մը. ան փակելէ ետք փարիզեան առօրեային մէջ բացուած Արցախի այս փակագիծը, որպէս յիշատակ հետը տանելու համար փափաքեցաւ լուսանկարուիլ, «Յառաջ»ի հիմնադրին դիմանկարին տակ ու փութաց յաջորդ ժամադրութեան:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Թ.

ԽՄԲ.– Տեսակցութիւնը կատարուեցաւ ռուսերէն, փաթրիկ Տօնապետեանի ազնիւ մասնակցութեամբ, որպէս թարգման:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՀԱԻԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Քանէի մէջ, Շաբաթ իրիկուն, Վալանսի Հ. Մ.–ը ներկայ մրցաշրջանին երրորդ անգամ ըլլալով, հաւասար արդիւնք ձեռք բերած է՝ 1 – 1: Հինգ մրցումներէ վերջ, Զալանս ունի մէկ յաղթանակ միայն, կը գրաւէ դասաւորումին 5–րդ տեղը, ուսուսի իր տեղական մրցակիցին, Ֆ. Ֆ. – Վալանսի հետ: Երկու ակումբները դէմ-յանդիման պիտի գտնուին Սեպտեմբեր 29–ին: Մինչ այդ՝ այս չաբթու վերջ, Հ. Մ.–ը կը հիւրընկալէ Քաննի պահեստին, նորեկ մը այս դասակարգին մէջ: Քանն յաղթած է Մոնաքոյի՝ 5 – 1–ով, ինչ որ կ'ենթադրէ զօրաւոր խումբ մը:

Ռոն – Ալբի լիկի ախոյենութեան ի հաշիւ, Հ. Մ. Ը. Մ., Տէսինի մէջ, չհրցաւ յաղթանակով մը սկսիլ նոր մրցաշրջանը, Վէնիսիէօյի դէմ, հակառակ որ ցոյց տուաւ առաւելութիւն դաշտին վրայ: Նշանակեց կոլ մը 14–րդ վայրկեանին, բայց քիչ յետոյ, վիճելի փէնալթի մը պատճառ եղաւ որ յաղթանակը ձեռքէ ելլէ:

Հաւասարութիւն նաեւ Ֆէօրի մէջ, ուր կը խաղար Վալանսի Հ. Մ.–ին պահեստին՝ 2 – 2:

Յառաջիկայ կիրակի, Հ. Մ. Ը. Մ. կը խաղայ վերատին Տէսինի մէջ. իր մրցակիցը՝ Ազոնէ: Վալանս կը հիւրընկալէ Փիէրլաթի խումբը:

● ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ցաջող մեկնարկ Իսիի Հ. Մ.–ին համար իր դաշտին վրայ յաղթած է Մոնտուժի՝ 3 – 2:

Հաւասարութիւն Ալֆորվիլի Հ. Մ.–ին համար Ֆոնթընէյի մէջ՝ 0 – 0:

Դիւրին յաջողութիւն մը Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն – Տէսինի երկրորդ կազմին համար: Ցաղթած է Սէնթ Ֆուա Լարժանթիէրի՝ 5 – 0, Տէսինի մէջ:

Վ. Մ.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՊԱՆԷԼԵՕ – ՔԱՇԱՆԻ ՍԻՄՄԱՆԹՕ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Պանէլեօ – Քաշանի Սիմմանթօ միօրեայ վարժարանի դասընթացքները սկսան Սեպտեմբեր 19–ին: Վարժարանը կը դասաւանդէ հայերէն – պատմութիւն – աշխարհագրութիւն, յատկացնելով ամիսը մէկ օր մշակութային աշխատանքի՝ պար, երգ, թատրոն:

3–էն 12 տարեկան աշակերտները կ'ընդունին Զօրեքշաբթի օրերը, 19–էն վեր Շաբաթ կէսօրէ ետք, ժամը 13·30–էն սկսեալ, ունենալով պաքալօրէայի յաուսկ դասընթացք:

Աբմանպրուել, Շաբաթ, Սեպտ. 22, ժամը 14–էն դպրոցը.–
41, avenue Albert Petit, Bagneux
Մանրամասնութեան համար հեռաձայնել՝
Տիկին Թասումեանի
46 – 63 – 77 – 70
Տիկին Դաւիթեանի
46 – 65 – 81 – 52

***

ԻՍԻԻ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սերենկիւլեան մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ հայերէնի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Եռեքշաբթի, Սեպտեմբեր 25, ժամը 19–ին:

Զափահասներու եւ պաքալօրէայի պատրաստութեան դասընթացքները կը կատարուին Երեքշաբթի իրիկունները, ժամը 19–ին, եւ Շաբաթ առաւօտները ժամը՝ 11–ին:

Երախաներուն դասընթացքը՝ Զորեքշաբթի առաւօտները ժամը՝ 9·30–ին:

Ցաւելեալ տեղեկութեան համար կարելի հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն.–
40 – 30 – 04 – 29
46 – 42 – 45 – 25

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Վահէ Զիլինկիրեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, կիրակի, Սեպտեմբեր 23, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՅՈՒԼԻՆԷ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ

մահուան 6–րդ տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Կապոյտ Խաչի Սէն – Թերոմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղի վարչութիւնը իրմէ բաժնուած անդամուհիներու հոգւոյն հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Սեպտեմբեր 23–ին, Կիրակի առաւօտ, ժամը՝ 10–ին Թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ մէջ: Հոգեհանգստեան աւարտին տեղի պիտի ունենայ մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում, իսկ ժամը 13–ին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ կը տրուի ճաշ:

ՆԱՒՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սեւրան – Լիվրիի Տիրուհի Միսաբեան մասնաճիւղը Շաբաթ, Նոյեմբեր 17, երեկոյեան ժամը 9–ին, պարահանդէս մը կազմակերպած է:
Salle des Fêtes de Sevran
9, avenue Gabriel Péri, Sevran

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Ֆր. Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը իր Միօրեայ դպրոցին համար կը փնտռէ հայերէն լեզուի 2 դասատու:

Դասերը տեղի կ'ունենան Շաբաթ, կէսօրէ վերջ:

Կը խնդրուի չուտով հեռաձայնել իրենց կուններուն ժամը 8–էն վերջ:

Տիկիններ՝ ՄԱՎԵԱՆ՝
45 – 74 – 34 – 78
կամ ՖՈՒՐԹԻՒՆԻ՝
45 – 84 – 57 – 18

ՅԱՒԱՏԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կ'ողբայ իր վեթերան ընկերուհի՝

ԱՏՐԻՆԷ ԶԻԹՈՒՆԻԻ

մահը եւ խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Լորիս Մատթէոսեանի:

Ընկերուհին տասնեակ տարիներով հայերէն լեզուն դասաւանդած է եւ սերունդներու հոգիին մէջ գրած է հայ դիրի սէրը:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Տարիքառ դոյդի մը ընկերութիւն ընելու եւ ճաշերով գրազելու համար, կը փնտռուի միջին տարիքի հայ կին մը, մնայուն:

Հեռաձայնել՝
46 ⇔ 42 – 31 – 98

OFFRE D'EMPLOI

Chaussures CETA

CHERCHE VENDEUR - VENDEUSE
BIEN REMUNERE
tél : 48 20 14 28

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները՝ եկեղեցիներու պայծառութեան.–

Տէր եւ Տիկին Խառաբ Ադամեան 1000 Ֆրանք, Պր. Կրկոռաբ Նազարեան 2500 Ֆրանք: Տիկին Մարի Յակոբեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի, Պր. Մուճճեան 1000 Ֆր., որպէս խաղողպահին՝ Տիկին Ալիս Մուրատեան 500 Ֆր.:

ՇՈՒՇԱՏԵՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Շաւիլի մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 24–ին, ժամը 20·30–ին, սովորական հաւաքատեղին, 6 Կոմիտաս փողոց:

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUTE L'ANNEE

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ-ԵՐԵՒԱՆ-ՓԱՐԻԶ

ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 21
VENDREDI
21 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.367 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.367

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ՃԱԿԱՏ

ՄՈՍԿՈՒԱ

ՀԱՅԱԴՈՒԼԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ԵՐԵՒԱՆ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ԿԱԶՄՈՒԻ

17 ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մոսկուայի մէջ, Զօրի Բալայեան, Վիկտոր Համբարձումեան, Սօս Սարգսեան, Վաչագան Գրիգորեան, Սեմիոն Բարայեան կը շարունակեն իրենց հացադուլը։ Երեքշաբթի օր, Սեպտեմբեր 18–ին, Վիկտոր Համբարձումեանի ծննդեան տարեդարձի օրն էր (82) եւ այդ առթիւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը հեռագիր մը ղրկած է մեծանուն գիտնականին, ուր կը չեշտէ ի մէջ այլոց։–

«Հայաստանի Հանրապետութեան ժողովրդական երեսփոխանները ի խորոց սրտի կը շնորհաւորեն ձեր 82–ամեակը, զոր դուք կը դիմաւորէք ազնիւ պայքարի եւ քաղաքական հացադուլի ողբերգական պայմաններու մէջ։ Ողջ Հայ ժողովուրդը որ տասնամեակներ շարունակ առանձին ակնածանքով եւ հպարտութեամբ կ'արտասանէ ձեր անունը, յուզուած է ձեր ազնուական արարքէն եւ սրտի ցաւով կը հետեւի ձեր մաքառումին ու առողջական վիճակին...»։

Նոյն իրիկունը, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան անձնապէս ալ հեռաձայնած էր Վիկտոր Համբարձումեանի։

Նախապէս, Սեպտեմբեր 15–ին ալ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հեռեւեալ հեռագիրը ղրկած էր։–

ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ
ՎԻԿՏՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻՆ,
ԶՕՐԻ ԲԱԼԱՅԵԱՆԻՆ,
ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻՆ ԵՒ
ԼԵՒՈՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ
ՄԻԻՍ ԴԵՊՈՒՏԱՏՆԵՐԻՆ

«Խոր յուզումով տեղեկացաւիք Ձեր հացադուլի յայտարարութեան մասին, իբրեւ յուսահատ բողոք ընդդէմ միևչեւ երկիւիք աղաղակող անարդարութիւնների, ողբերգական կացութիւնների, որոնց ենթարկուած է Լեռնայինի Ղարաբաղի ողջ հայ ազգաբնակչութիւնը, մանաւանդ վերջին ամիսներին, որոնց միակ մեղքն այն է, որ կամենում են ազատ շնչել։

Մենք հայրական վշտի եւ բողոքի Մեր ձայնն ենք բարձրացնում համայն մեր ժողովրդի հետ միատեղ եւ ողբում ենք դառը ճակատագիրը ղարաբաղցի մեր հաւատացեալ զաւակների ու հոգեւին խոնարհուում ենք Ձեր հերոսական արարքի առաջ, որ արտայայտում է ողջ հայ ազգի խղճի սրբազան աղաղակը։

Մեր հայրապետական պարտքն ենք համարում այսօր իսկ Սուրբ Էջմիածնից Մեր պղերսը յղելու Խորհրդային Միութեան Պրեզիտենտին, կոչ անելով նրա մարդասիրական եւ արդարութեան զգացումներին։

Ձեր այս տառապանքի պահերին լսեցէք ձայնը Ցիսուսի. «Երանի որ բաղցեալ եւ ծարաւի իցեն արդարութեան, զի նոքա յագեսցին»։

Ընդունեցէք Մեր սրտակցութիւնը, Մեր հաջակերանքը, Մեր օրհնութիւնը։

***

Մ· Ս· ԳՈՐԲԱՉՈՎԻՆ

«Ի լրացումն Մեր Սեպտեմբեր 13–ի հեռագրի, բեկեալ սրտով կրկին դիմում ենք Ձերդ գերազանցութեան, Ձեր մարդասիրական զգացումներին որ խնայէք կեանքը հացադուլ յայտարարած ժողովրդական դեպուտատներ, ակադեմիկոս Վիկտոր Համբարձումեանի, լրագրող՝ Զօրի Բալայեանի, արուեստագէտ՝ Սօս Սարգսեանի, Լեռնային Ղարաբաղի դեպուտատների եւ միւսների, որոնց յուսահատ աղերսանքն է որ Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզում վերականգնուի խորհրդային իշխանութիւնը ուղղակի Ձեր պրեզիդենտական հեղինակութեան ներքոյ, որ կը լինի իրապէս արդար մի վերաբերմունք Ձեր կողմից՝ փրկելու հայ մարզի հայ ազգաբնակչութիւնը Ձեզի արդէն ծանօթ անդունդի եզրին հասած ողբերգական կացութիւնից։

Ամենախորին յարգանքով՝
ՎԱԶԳԷՆ Ա·

Սեպտեմբեր 15, 1990
Ս· Էջմիածին

Այս չարժումին միացած է նաեւ Տաշքէնդի մէջ (Ուզբեկիստան) Սուրբ Շարաքնոցը։

Զորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 19–ին, Բարձրագոյն Խորհուրդի փոխ – նախագահը Մոսկուա գացած էր, ուր մամուլի ասուլիս մը կը տրուէր, այս հացադուլի կապակցութեամբ։ Ամէն պարագայի մէջ, Հինգշաբթի առաւօտ (Սեպտեմբեր 20) ոչ մէկ տող կար տակաւին մեր տեսած դիմաւոր օրաթերթերուն մէջ։ Եթէ չըլլան Փիքր Վէրլիւիի հետ Հայերու անձնական կապերը, որոնք առիթ կուտան որ գոնէ «Քոթիտիէն»ի մէջ արձագանգներ ըլլան, Քրանսական մամուլը իր լռութեամբ կը փայլի։ Եւ ըսել թէ հացադուլ ընողներուն մէջ է, աշխարհահռչակ գիտնական մը, 40 ակադեմիայի անդամ, 82 տարեկան, մինչ ոչ մէկ մեռիա լուր կը մնայ եթէ Պօմբէթի կամ Ճլէօրի – Մերոժիսի բանտը ուէյ գտատպարտեալ նոյն արարքին դիմէ արգելափակման պայմաններու դէմ բողքելու համար։ Ի՞նչպէս բացատրել, ի՞նչ բանի վերագրել։ Մինչեւ ե՞րբ, մեր լսածը կամ մեր լրածը միայն մենք պիտի լսենք...։

***

Երեւանի մէջ, Գերագոյն Խորհուրդը Սեպտեմբեր 18–էն ի վեր կը շարունակէ քննարկումը կառավարութեան կառոյցին։ Վազգէն Մանուկեան յայտնած է թէ նախատեսուած են 17 Նախարարութիւն եւ 8 Կոմիտէ։ Որեւէ նախարարութեան կազմաւորումը կամ նոյնիսկ ստեղծումը մէկ անգամէն չէ ընդունուած այլ վերածուած է բուռն բանավէճերու։ Պետագրութիւնը (Պետական դիւզատնտեսական արդիւնաբերութիւն) լուծուած է եւ վերածուած՝ անունդի արդիւնաբերութեան եւ դիւզատնտեսութեան նախարարութիւնների։ Առաջինը պիտի համադրէ անունդի բոլոր ձեռնարկութիւնները բացի հացի մթերքներէն, որ Հայաստանի համար կենսական նշանակութիւն ունի, ուրեմն պէտք է ունենայ առանձին կարգավիճակ։

Գիւղատնտեսութեան նախարարութիւնը պիտի ղեկավարէ ամբողջ դիւզատնտեսութիւնը՝ հող, ջուր, թեքնիք։ Կարծիք կար որ սակաւաջուր Հայաստանի համար պէտք է ունենայ ջրատնտեսական եւ հողի բարելաւման առանձին նախարարութիւն, բայց մեծամասնութիւնը նախընտրած է մէկով գոհանալ։

Շինարարութեան հարցի մէջ, երեսփոխաններու մէկ մասը պնդած է որ պիւզական շինարարութեան առանձին նախարարութիւն ըլլայ, մեկնելով այն անհրաժեշտութենէն որ կայ աղէտի գօտիին մէջ կատարելու մեծածաւալ շինարարական աշխատանքները։ Ի վերջոյ, քուէարկութեամբ եւ ձայներու մեծամասնութեամբ, որոշուած է միայն մէկ շինարարական նախարարութիւն։ Նաեւ Աշխատանքի եւ Ընկերային ապահովութեան նախարարութիւն կազմելու կառավարութեան առաջարկը ընդունուած է։ Վազգէն Մանուկեան իր ելոյթի ընթացքին իր 4 տղակոյներէն 3 թեկնածուներ ներկայացուցած է եւ 17 նախարարութիւններէն հինգ թեկնածուներու անունները տուած։

Սեպտեմբեր 19–ին, քննարկուած է Վազգէն Մանուկեանի առաջարկած տեղեկագիրները։ Առաջին տեղեկագիր ընդունուած է Գ· Վարդանեան։ Ընդրուած են նաեւ Զիֆթալարեան՝ աղէտի գօտի եւ շինարարական գործերու համակարգում եւ Գրիգորեան Գիւղատնտեսութեան համար։ Այս վերջինը ընտրուելէն եօք հրաժարած է երեսփոխանի իր հանդամանքէն։

***

«Արմէնփրէս» կ'արձագանգէ նաեւ նոր տեսակի շանթաժի մը, Արցախի մէջ։

Ստեփանակերտի գինուորական դատախազ՝ Ի· Լազուտկին իր մօտ հրաւիրած է Մարտունիի Շրջկոմի Ա· քարտուղար՝ Օլեգ Եսայեանը, Ասկերանի Շրջկոմի Ա· քարտուղար՝ Վիլէն Քոչարեանը եւ Հադրութի Շրջկոմի Ա· քարտուղար՝ Գրիգոր Բաղեանը։ Լազուտկին իրենց յայտարարած է որ իրենք են բուն մեղաւորները երեք շրջաններու իրավիճակին ապակայունացման, այդ պատճառով իսկ, եթէ իրենք քանի մը օրուան մէջ չհեռանան արտակարգ վիճակի շրջանէն (այսինքն՝ Արցախէն), բոլոր իրաւարձութեանց պատասխանատու կը նկատուին։ Երեք Ա· քարտուղարները այս առթիւ հեռագիր ղրկած են Նախագահ՝ Մ· Գորբաչովի, դլխաւոր դատախազ՝ Ա· Սուխարեւի եւ Ներքին նախարար՝ Վ· Բակատինի, բողքելով եւ պահանջելով որ համապատասխան քննութիւն բացուի բացայայտ շանթաժին առընչութեամբ։

***

Հինգշաբթի առաւօտ, Երեւանէն հեռաձայնով առած մեր լուրերու կարգին, ստուգեցինք նաեւ թէ Ռաֆայէլ Իշխանեանի առողջական վիճակը բարելաւուած է եւ տուն փոխադրուած է, ուր կը շարունակէ ապաքինման շրջան մը։

«ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՖՐԱՆՍԱՆ՝ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՖՐԱՆՍԱՆ»

Այսպէս խորագրուած էր ցուցահանդէսը որուն բացումը կատարուեցաւ Տէֆֆանի «Եղբայրութեան տապան»ին մէջ, Սեպտեմբեր 17, Երկուշաբթի երեկոյեան։ Հոն հսկայ ցուցապաստառներու վրայ ներկայացուած էին «Օտարականներու Ֆրանսա»յին ամէնէն յատկանշական մարդիկն՝ մամուլէն էջեր։ Գաղթականութեան ամբողջ տարեգրութիւն մը, ուր կը պատմուէին զանազան ժողովուրդներու տագնապներն ու պատմական այլ հանգրուանները։ Այդ ժողովուրդներուն կարգին Իտալացիներու, Ճափոնցիներու, Քիւրտերու, Ռուսերու, Ռումանացիներու, Լեհերու, Պաղեստինցիներու, ափրիկեան ժողովուրդներու եւայլն մամուլին թիւերն ու դէմքերը իւրատեսակ տողանցքի մը տպաւորութիւնը կը գործէին։ Հոն կարելի էր տեսնել Ֆրանսահայ մամուլի երէկուան ու այսօրուան անուններ։ Զօպանեանի «Անահիտ»ը, Մ· Փորթուկալեանի «Արմէնիա»ն, «Ցառաջ»ը, «Կամք»ը, հայ կամաւորներու «Լկիւյոն»ը, «Հայ Պայքար»ը, «Դրօշակ»ը եւայլն։

Այցելուներու յատուկ հետաքրքրութիւնը կը գրաւէ լուսանկարներու յատկացուած անկիւնը ուր կարեւորագոյն տեղը տրամադրուած է Գ· Ճօլօլեանի երբեմնի «Արաքս» լուսանկարչատան երէկուան փառիվի հայ կեանքը պատմող լուսանկարներուն։ Մարզական խումբի մը լուսանկարին քով պարահանդէսի մը մէկ պահը, ապա Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը, գրագէտներ, մշակոյթի գործիչներ, «Ցառաջ»ի խմբագրական հին կազմը ու այլ լուսանկարներ որպէս փաստանկարներ հոն տեղ գրաւած են որպէս չքնաղի մը լուռ, այլ պերճախօս վկաները։

Բացումի յայտագիրը կը բաղկանար մամլոյ ասուլիսէ մը ու քոքթէյլէ մը։ Ասուլիսին գլխաւոր խօսք առնողը եղաւ «Տապան»ին նախագահը, նախկին նախարար՝ Գլօտ Շէօռն։ Ան չեշտելով որ Ֆրանսա աշխարհի մէկ երրորդ գաղթականական երկիրն էր, այս հանգամանքը հարստացնող ազդակ մը նկատեց ու հարց տուաւ։ – «Ի՞նչ եղած պիտի ըլլայինք առանց մեր գաղթականներուն»։ Իրմէ ետք խօսեցաւ նաեւ կազմակերպիչ ընկերակցութեան «Ժէներիք»ի նախագահը, չեշտելով որ նոյն ցուցահանդէսը արդէն տեղի ունեցած էր Մարսէյլ եւ Լիոն։ Աւելցուց որ մինչեւ Մարտ 3, շուրջ 500 հազար հոգի այցելութիւն կը յատկանայ։

Ցուցահանդէսը կարելի է այցելել ամէն օր, ժամը 9 – 17, Շաբաթ եւ Կիրակի՝ 10 – 19։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱՐՈՒԶԵԼՄԿի, Լեհաստանի Նախագահ ընտրուած 1989–ին դիմում կատարեց Խորհրդարանին որպէսզի իր պաշտօնին ժամանակաշրջանը նուազեցնէ, այսինքն՝ 1995–էն առաջ քաշուի։ Կ'ուզէ որ աւելորդ իրարանցումներ չըլլան երկրին մէջ եւ անձամբ կատարէ պաշտօնի փոխանցումը իր յաջորդին։ Թեկնածու է՝ Լէք Վալեսա, բայց, այլեւս անցեալի ֆարիսմաթիք անձը չէ եւ Սոլիտարնոսքի մէջ ալ պառակտում կայ։ Մտովիւէքի որ առաջին ոչ – համայնավար կառավարութիւնը

(Շար·ը Դ· էջ)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՆԱԽ ԵՒ ԱՌԱՋ ԱԻԾ Է

Կարիճ Սարդարեան Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի «Անկախ պետականութեան հաստատման եւ ազգային քաղաքականութեան» յանձնախումբին նախագահն է: Այս յանձնախումբը առօրեայի անմիջական հարցեր լուծելու պարտաւորութիւնը չունի ուրիշներու նման. սակայն անոր կը վիճակի ժամանակին մէջ ամէնէն աւելի հեռուն սեւեռելու եւ ճիշդ հեռանկարի սեւեռելու պարտականութիւնը: Այս յանձնախումբն է որ պիտի որոշէ երկրին յետագայ ու ապագայ քայլերը: Վարչաձեւերու փոփոխութեան քիչ մը չատ բնականոն հոլովոյթի մը անցած երկրի մը համար թերեւս չատ խրթին չըլլայ այդ քայլը որոշել. սակայն Հայաստան որ չուրջ եօթը տասնամեակ ի վեր «բնականոն»ին ոչ իսկ ամէնէն հեռաւոր զարմիկին հանդիպելու բախտը ունեցաւ իր քաղքարուտ ճամբուն վրայ, սխալելու ոչ մէկ իրաւունք կընայ ճանչնալ Կարիճ Սարդարեանի գլխաւորած յանձնախումբին:

Քաղաքական բեմի այս երիտասարդ դէմքը նախքան երեսփոխան ընտրուիլը, Հայաստանի ազատ մամուլին հետեւելու առիթն ու հետաքրքրութիւնը ունեցողներուն ծանօթ դարձած էր քաղաքական տեղի ու համոզիչ վերլուծումներով, որոնք կը վերաբերէին Անկախ Հանրապետութեան կամ անոր յայտնուած շրջանին: Անցեալի ճիշդ արժեւորում մը գլխաւոր երաշխիքը կընայ նկատուիլ ապագային առընչուած քայլերու եւս ճիշդ սահմանումին. վերջապէս, միմիայն «պատմելու» առաքելութիւնը չունի պատմութիւն կոչուածը. մոռնալ այս կէտը, անոր դերերուն ամէնէն համեստով բաւարարուիլ կ'ըլլար, մէկզի ձգած դէպի ներկայի ճիշդ եզրակացութիւններ առաջնորդողի հանդամանքը: Ու մինչեւ հիմա ինչ որ կարդացինք Կարիճ Սարդարեանի առորագրութեամբ, ապահովութիւնը առաւ թէ ան ըման ընկալումը ունի մեր պատմութեան:

«Հայք»ի 28-րդ թիւին (Օգոստոս 24) մէջ անոր հետ Արթուր Անդրանիկեանի կատարած հարցազրոյցը կ'ընդլայնէ այդ ապահովութեան սահմանները: *Այս վերջին հայաստանեան մամուլի զանազան անուններուն աշխատակցութիւն բերաւ յատկապէս 1918 – 1920 շրջանի պէմքերուն նուիրուած գրութիւններով: Այս անգամ, նոյն դաշտերուն մէջ շրջագայած այս անունները գրոյց կ'ունենան անկախ պետականութեան գործընթացին մասին:*

Այդ գրոյցը կը սկսի յատակացումով մը. Կարիճ Սարդարեան ակնարկելով հռչակագրին պատրաստութեան օրերու բանավէճերուն, կ'ըսէ. – «շատերը գտնում էին որ պէտք է անպայման նշել մեր կենսագրութիւնը, պատմութիւնը, յատկապէս բեկանել, չեղեալ յայտարարել այն պայմանագրերը, որոնք կնքուել են հայ ժողովուրդի թիկունքում: Դրանք մեր պատմութիւնն են, մեր կենսագրութիւնը, որոնք այսօր ոչինչ չեն տայ բաղաքական առումով: Աւելին, կարծում եմ կը բարդացնեն մեր յետագայ գործունէութիւնը: Մենք պէտք է լինենք բաղաքագէտ եւ գործնական: Պէտք է ընդունենք այնպիսի փաստաթղթեր, որոնք կենսագործուելու ուժ եւ կարողութիւն ունենան»: Այս դիրքորոշումը հարկաւոր կը դարձնէ «գործել սթափ, կարողանալ զերծ մնալ ցանկութիւններից, ցանկութիւնը տարբերել կարողութիւնից», քանի որ «բաղաքականութիւնը ուժ է եւ հնարաւորութիւն»: Յետագայ խօսքերով ալ կը բացատրուի այս սահմանումը. «եթէ ընդունենք այնպիսի փաստաթղթեր որոնք պատմական առումով որեւէ արդար լինեն, բայց որին հետամուտ լինելու ուժն ու կարողութիւնը մենք չունենք, դրանով մենք կը հեղինակազրկենք մեր ներքին խորհրդարանը»:

Ազգային պետականութեան վերականգնումի գործը պիտի չսկսի՞ անցեալի ծանրութիւնները հարթելով. յանձնաժողովին խնդիրներէն մէկը չէ՞ արդեօք օրինակ, դիմակազերծումը այն բոլշեւիկեան որոնք մեծապէս օժանդակած են ռուս – թրքական զօրակցութեան: «Ինձ համար պատմութիւնը, պատմութեան յիշատակումը բաղաքականութեան մէջ զուտ քարոյական նշանակութիւն ունեն: Իսկ յայտնի բան է որ միայն բարոյական փաստարկներով բաղաքականութիւն չես կարող անել: Բաղաքականութիւնը նախ եւ առաջ ուժ է եւ սթափ հաշուարկ: Միայն իրատես լինելու պայմաններում կարող ենք պետութիւն դառնալ» կը պատասխանէ Կարիճ Սարդարեան: Ան կը հաստատէ թէ «պէտք է բացայայտել պատմութեան էջերը, պէտք է նոր սերունդը անցեալի սխալները չկրկնի, որպէսզի ունենայ: Որպէսզի այս հողի, հայրենիքի տիրոջ ազգային գիտակցութիւնն ունենայ»: Պատմութեան տէրը եւ տեղը յստակօրէն կը չեշտուի հոս. «պէտք է պատմութիւնը ծանրացնենք բաղաքականութեանը. այնպէս անենք որ հայ մարդը նուիրուած լինի իր հող ու ջրին, որպէսզի իր վիզը օտարի լծին չտանի»:

Թէ ի՞նչ կը պատահի եթէ պատմութիւնը արժանի ուշադրութեան չարժանանայ. կը չարունակուի պատմական մոքի քաղցը: Այդ է պատճառը որ «երիտասարդ սերնդին թւում է թէ նորից աղմուկ բարձրացնելով, ուզուրութեամբ, միջազգային ատեանների դիմելով, հայ դատի արդարութեան մասին անընդհատ խօսելով որեւէ յաջողութեան կը հասնին: Ճիշդ է, փաստարկներ են բերւում, թէ աշխարհը բաղաքակրթուել է, ՄԱԿ-ը այլեւս այն չէ, բայց գիտէք ինչ, ես նորից եմ կրկնում, բանի որ բաղաքականութիւնը շահ է ու հաշիւ, ուրեմն բաղաքակիրթ մարդը ԱԻԵԼԻ ԼԱԻ Է ՀԱՇԻՒՈՒՄ»:

Ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ Սփիւռքի մէջ, տակաւին կան անուղղայ անցեալապաշտներ որոնք ուխտած են դուրս չելլել իրենց մզլոտած կաղապարէն. որոնք ամէն առիթի քաղաքական իրենց հմտութիւնը տեղան կը բերեն, առանց անդրադառնալու որ այդ պնակին պարունակութիւնը ծամուելէն հալած ու մաշած է չատոնց: Ատոնցմէ գլխաւորը միջազգային կազմակերպութիւններու դիմելու անմար ախորժակն է. մինչդեռ, արդէն 1919 – 1923 շրջանին բոլոր մեր յետագայ սերունդներուն բաւելու չափ առած ենք այդ դասը. «Ազգերի լիկան եւայլն, ժամանակին (1919 – 1923) շատ բարի, լաւ խօսքեր ասացին հայ ժողովրդին, ողջունեցին նրա պետականութիւնը, բայց երբ Թուրքիան յարձակուեց Հայաստանի վրայ, ոչ մէկը մատը մատին չխփեց»: Ուրախութիւն կը պատճառէ տեսնել որ վերջապէս հայ քաղաքական կեանքի բեմին վրայ տեղ գրաւած են մարդիկ, որոնք համոզումով ու քաջութեամբ կ'ըսեն. «...եթէ մտածենք որ ՄԱԿ-ը, եւրոպական խորհրդարանը հայ ժողովրդին կարող են օգնել միայն նրա համար որ նրա դատն արդար է, չարաչար կը սխալուենք: Դո՛ւ պէտք է նուաճես ես իրաւունքը, յետոյ կը գայ արդէն ճանաչման պահը»:

Այս ամէնէն հիմնական, բայց յաճախ կամայ այնքան անտեսուած իրականութիւնը չհշտելէ ետք, Կարիճ Սարդարեան կ'անցնի գործի հանդրուանին. ի՞նչ պէտք է ընել այսօր, ի՞նչ է կացութիւնը. «եթէ մենք չկարողանանք կայունացնել դրութիւնը եւ պետականօրէն ապացուցել ժողովրդին որ փրկութեան միակ ճանապարհը Պետութիւնն է, որ պարտիզանութեամբ, փիդայական հոգեբանութեամբ ոչնչի չենք հասել եւ չենք հասնելու յետայսու (վկան այսօրուայ իրադարձութիւնները):

Ներկան, ինչպէս ծանօթ է, ժողովրդավարութեան յաղթանակին հետ բերաւ զրեթէ ցուցադեռ ընթացքով մը, անիշխանութեան ծանր սպառնալիքը որ արդարացիօրէն, մինչեւ իսկ քաղաքացիական պատերազմի հաւանականութիւն նկատուեցաւ չատերու կողմէ: Զինեալ խմբակներ կազմուեցան երկրին մէջ, որոնց յայտնութիւնը այնքան ճգնաժամային չրջանի մը, մեր հին ֆեոդալներուն յաճախանքը բերաւ բոլորիս. անոր հետ ալ յուզում, հպարտութիւն, խանդավառութիւն: Հայ երիտասարդ դիւանավարները կ'երթային Հայաստանի սահմանները պաշտպանելու, մեր հող ու ջուրին տէր կանգնելու: Սակայն չուտով պզտոր ջուրեր խառնուեցան այս հպարտութեան ու խանդավառութեան, երբ օրէ օր տեղեկացանք թէ զինեալ խումբերուն խառնուած էին նաեւ պատեհապաշտ, բոլորովին այլ լարերու վրայ պտտկող տարրեր. ամէնէն մտահոգիչը ո՛չ անոնց կողոպուտները, ոչ իսկ սպանութիւններն էին, այլ, ինչպէս կ'ըսէ Կարիճ Սարդարեան, «նրանց հովանաւորողները: Պարզ ու բնական է որ նրանց թիկունքում կայ շրջանառութիւն, որոնք չեն հաշտւում կատարուած ժողովրդավարական փոփոխութիւնների հետ, այն բանի հետ որ ժողովուրդը սկսում է անկախ պետականութեան գործընթացը: Նրանց բնաւ էլ դա չի հետաքրքրում: Կարող են ամպիոններից ճառեր արտասանել, բայց իրականում նրանց վարածը ազգակործան բաղաքականութիւն է»:

Հարցազրոյցին վերջին մասը կը վերաբերի անկախութեան հարցին. ի՞նչ խօսք որ «ժողովուրդը կամ պէտք է ապրի անկախ, կամ չպէտք է ապրի: Իրօք ստրուկի կարգավիճակով ապրելը անհանդուրժելի է ամէն մի արժանապատիւ ազգի համար: Բայց դա չի նշանակում որ մենք անպատրաստ, մի ծայրայեղութիւնից պէտք է ընկնենք միւսը»:

Անկախութեան հարցէն անբաժանելի է ամէն Հայու համար, միացեալ հայրենիքի գաղափարը. այս կէտը որ մեր կրտսաններու թուականներէն ի վեր, աւելի ճառերու նախանիւթ հայթայթած է, քան՝ գործնական քայլերու, նիւթ կ'ըլլայ նաեւ հարցազրոյցին ընթացքին: Կարիճ Սարդարեան կը պատմէ. – «մի բանի օր առաջ խորհրդարանում պաթետիկ ոճով խօսք ասուեց որ անյապաղ պէտք է ԻՐԱԳՈՐԾԵԼ Սեւրի դաշնագիրը»: Անապատելի չէ՞ սիրտ. լա՛ւ. յետո՞յ: «Հեշտ է ասելը՝ անյապաղ: Սակայն ի՞նչպէս: Թուրքիան հրաւիրել Պետութիւն է: Մենք այսօր ուզում ենք Պետութիւն ստեղծել եղած տարածքի՞ վրայ, թէ՞ ուզում ենք մեր ցանկութիւնները բաւարարել»: Հարցումը անտեղի չէ՞ դարձներ բոլոր հառերն ու ձրի խրատները. չէ՞ պարտադրեր մտածումի անկեղծութիւն: Իրաւունք չէ՞ տար Կարիճ Սարդարեանի եզրակացութեան. «մենք գործընթացով պիտի ապացուցենք մեր ժողովրդին որ փրկութեան միակ ճանապարհը անկախ ազգ. պետականութիւնն է»:

Ա. ԹՈՓՈՋԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԵՌԱՁԱՅՆԻ ՓՈՔՐԻԿ ՏԵՏՐԱԿՍ

Այս իրիկուն ուզեցի կրակի տալ, կամ գամբիւղ նետել փոքրիկ ձեռատետրս, որուն մէջ արձանագրած եմ ծանօթներուս հեռաձայնի թիւերը:

Գամբիւղ նետել այդ փոքրիկ տետրակը, զոր զործածելը եմ քանի տարիէ ի վեր, թերեւս ալ երեսուն տարիէ ի վեր: Էջերը մաշեր են այլեւս, կողքը գունատեր է, քանի մը թերթիկներ ալ փրթելու վրայ են: Օ՛, սա վերջին քանի տարիներու ընթացքին քանի՛ քանի անգամ սրբագրութիւններ ըրեր եմ, հին թիւի մը վրայէն գիծ մը քաչելով նոր թիւ մը արձանագրեր եմ:

Բայց այս իրիկուն ուզեցի գամբիւղ նետել այդ տետրակը, որովհետեւ անդրադարձայ որ այլեւս պէտք չունիմ անոր մաշած էջերուն: Ճիշդ է որ այդ հնամաշ էջերուն վրայ տակաւին քանդակուած կը մնան անհամար իսկական բարեկամներու անունները, բայց այդ անուններուն դիմաց արձանագրուած թիւերը զործ չեն տեսներ այլեւս: Հեռաձայնի ո՛չ մէկ թիւ պիտի կարենայ կապել այն իսկական բարեկամներուս, այն սիրելի մարդոցս, որոնք այլեւս այս աշխարհի վրայ չեն: Վերջին քանի տարիներու ընթացքին անոնք մի առ մի մեկնեցան միայն իրենց հեռաձայնի թիւերը ձգելով փոքրիկ տետրակիս մէջ: Ամէն անգամ որ անոնցմէ մէկը մեկնեցաւ, մխիթարուեցայ մնացեալներով, այն միւսներով, որոնք տակաւին կը չրջապատէին զիս, եւ որոնց հետ կրնայի կապուիլ, եթէ հեռաձայնի զործածումիս վրայ քանի մը թիւ զարձնէի: Քանի՞ տարի կրցայ մխիթարուիլ այս կերպով: Շուտով նչմարեցի, որ մեկնողները աւելի չատ էին, քան մնացողները: Այլեւս սիրտս կը սեղմուէր երբ կը զարձրնէի փոքրիկ տետրակիս էջերը: Եւ տրամաբանութիւնս կը կրկնապատկուէր, երբ կ'անդրադառնայի որ տարիներէ ի վեր մէկ հատ իսկ նոր անուն չէի կրցած աւելցնել այդ էջերուն վրայ:

Մարդ իր ո՞ր տարիքին է որ յստակ կերպով կը սկսի նչմարել թէ իր իրական բարեկամները աւելի չատ անցեալի մէջ մնացած են, քան թէ ապագայի: Այսինքն, աւելի չատ մահուան մէջ, քան թէ կեանքի:

Ուշ կը նչմարես կեանքի սա օրէնքը. Որքան չատ արտակից բնկեր ունիս, այնքան երիտասարդ ես: Եւ որքան կը ծերանաս, այնքան քիչ արտակից մնացած է քեզի:

Երբեմն սա կամ նա առիթով յանկարծ կը յիշեմ անհետացած բարեկամ մը: Կը յիշեմ թէ կեանքը ինչպէս աւելի հաճելի ու իմաստալից էր անոր հետ: Կը յիշեմ թէ աշխարհի վրայ որքա՜ն չատ բան ունէինք իրարու հետ բաժնելու համար: Կը յիշեմ թէ ի՜նչպէս կատօտով ու անհամբերութեամբ կը սպասէինք որ գով գովի գայինք: Կը յիշեմ թէ պերն ու զրականութիւնը, թատրոնն ու մշակոյթը որքա՜ն աւելի համով էին, երբ խօսակցութեան նիւթ կը դառնային մեր միջեւ: Եւ կը յիշեմ թէ ինչպէս մեր Մեծասքանչը մեզ իրարու կը կապէր անառեսանելի նարօտի մը նման: Եւ այդ անառեսանելի նարօտը հիմա դարձած է սիրտս ծակող կարօտ: Որո՞ւ հետ հիմա պիտի բաժնեմ այն պաշտամունքը որ տակաւին սրտիս մէջ կը մնայ Մաշտոցեան տառերու նկատմամբ: Ո՞վ, քանի՞ հոգի պիտի հասկնայ, եթէ յամառիմ խօսիլ Դանիէլ Վարուժանի լեզուով: Ես որո՞ւ հետ ձեռք ձեռքի պիտի տամ պաշտպանելու համար մեր պապերէն մեզի աւանդ մնացածը: Ես ո՞ւրկէ պիտի գտնեմ այն մէկ քանի երիտասարդը, որուն պիտի ուզէի աչքերս փակելէ առաջ յանձնել յիսուն տարի առաջ ինծի փոխանցուածը:

Այս իրիկուն ուզեցի գամբիւղ նետել հեռաձայնի փոքրիկ տետրակս, որովհետեւ եթէ անոր էջերուն մէջ տակաւին մնացած են օգտագործելի քանի մը թիւեր,ատոնց համար ալ չարժեր տետրակ մը պահել: Կէս էջ թուղթը կը բաւ անոնց:

Բայց այդ տետրակը գամբիւղ նետել՝ պիտի նչանակէր գամբիւղ նետել այն լաւ անուններուն, որոնք արձանագրուած են այդտեղ: Վերջին հաշուով, նորէն ալ կ'արժէր որ տետրակը պահէի որպէս յուշերու մատեան մը, որպէսզի անոր էջերուն նայելով, չմոռնամ մեր օրերու մարդոց ահաւոր ունայնութիւնն ու այլասերումը:

Գամբիւղ չնետեցի տետրակը, եւ որոշեցի զայն տեղաւորել գրադարանիս մէջ, Դանիէլ Վարուժաններու եւ Սիամանթոներու դիրքերուն քով: Գիտեմ որ քանի մը տարի վերջ, հայերէն բոլոր դիրքերու նման, հեռաձայնի տետրակիս ալ էջերը պիտի չբացուին այլեւս: Բայց, ո՛վ գիտէ, հեռաւոր ապագային, կը նայիս անոնք կ'անցնին օտար հնամաճառի մը ձեռքը եւ հնամաճառը խնամքով կը պահէ ձեռագիր այս տետրակս, կարծելով որ ձեռագիր թակարժէք մատեան մըն է ան:

Ռ. Հ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

Disque compact — Cassette

ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԷՋԵՐ

Երգչախումբ Սիփան – Կոմիտաս

Նուագախումբ:
orchestre français d'oratorio

Ղեկավարութիւն՝ Կարպիս Ափրիկեան

Նախերգանք – Թող կորնչին – Գարախաչար – Հայ եղբայրներ – Հովերը առան – Մենք պէտք է կռուենք – Իբրեւ արծիւ – Գիշերային – Էս գըշիր – Ախ Վասպուրական – Սիփանայ ֆաջեր – Նինգամ-նինգամ – Գուսանի երգ –

Փարիզ, 1990

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Իր երիտասարդութիւնը Հալէպ անցուցած ու 1976–ին Փարիզ հաստատուած արձակագիրը, թատերագիրը, հրապարակագիրը Մովսէս Պզաքճեան բազմիցս Հայաստան գտնուած է որպէս զրօսաշրջիկ, ուսուցիչ եւ այս անգամ՝ որպէս հիւր՝ «Գարուն» ամսագրին խմբագրութեան։

Երեւանի «Հրազդան» պանդոկին մէջ ան, «Արմէնփրէս»ի թղթակից՝ Վ. Սանթըրեանի հետ ունեցած իր զրոյցը սկսած է Մխիլին – Արեւելքի մէջ տարած իր զբաղման զործունէութեամբ, խօսելով այն երկու հատորներուն մասին, զորս հրատարակած է Պէյրութ։ «Անկարելի կարելին» (1972) եւ «Բարեւ Հայաստան» (1975)։

– Երբ փոխադրուեցայ Փարիզ, չարունակեցի պատմուածքներ զրել «Բագին»ի եւ «Ցառաջ»ի մէջ, որոնք առանձին գիրքով հրատարակուեցան 1983–ին՝ «Կեռասի ժամանակն վերջ եւ առաջ»։

Մինչ այդ, արդէն 1980–ին սկսայ աշխատակցիլ «Ցառաջ»ին։ Փարիզ հաստատուելէ ետք, այսպէս չորս տարի զրեթէ ոչինչ զրած եմ։ Հրկան մը անորոշութեան՝ հոգեկան, անտեսական։ Քաղաքին հետ չեմ կրնար հաշտուիլ։ Երբ որ յօդուածներ, քրոնիկներ զրեցի «Ցառաջ»ի մէջ, օր մըն ալ տեսայ որ կարելի է անոնցմէ թնտրել եւ հատորի մէջ դնել։ Եւ 1987–ին յայտ տեսաւ այդ հատորը՝ «Լուացք փըռած տանիքի վրայ» խորագրով, որուն մէջ, անշուշտ, ես իմ լուացքը կ'ընեմ՝ ազգային, ոչ ազգային, ընկերական, տըն-տեսական հարցերու շուրջ։

– Պատմի՛ր, խնդրեմ, Փարիզի fin ա-ոքեայի մասին։

– Փարիզի իմ առօրեային մէջ գլխաւոր դեր կը կատարէ նամակատուփս. այն աշխարհի վրայ բացուած պատուհան մըն է։ ... Կը տառնամ բազմաթիւ հայերէն թերթեր՝ «Ցառաջ», «Բագին», «Հայրենիք», «Նոր կեանք», «Հորիզոն», «կամք», այլազան հայերէն հրատարակութիւններ։ Իսկ առօրեաս եկեղեցիին հետ կապուած է եւ երկու դպրոցներու։ Դպրոցասէր վարժարան և Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տուն, ուր հայերէն կը դասաւանդեմ...։

– Ի՞նչ կ'ասես Հայրենիք կատարած այցելութիւնների, Հայրենիքի հետ ունեցած կապերի մասին։

– (...) Ըսի որ տարբեր ճամբաներով եմ Հայրենիք եկած։ Այս անգամ «Գարուն»ի հրաւէրով, որովհետեւ ան առաջիններէն է, որուն հետ կրցած եմ կապ հաստատել Հայաստանի հողին վրայ։ Նաեւ զրածներս տակաւին չեն ճանչնար Հայաստանի մէջ, բայց «Գարուն» զրեթէ ծանօթ է իմ զործերուն եւ առաջին հրատարակութիւնն է այստեղ, որ ինձմէ պատմուածք մը տպագրած է 1987–ին՝ «Աբեւը բոլորին է, չուքը տէր ունի սակայն»։

– Ովքե՞ր են այստեղ բարեկամներդ։

– (...) Ընկերներս չատ ունիմ։ Բայց ցաւով պատմեմ հետեւեալը։ Ուրիշ անգամ Հայաստան զալու համար թերթիկ կը լեցնէի, ուր հարցում կար՝ ազգական ունի՞ս Հայաստան։ Կը պատասխանէի՝ այո։ Մօրս տառերով, հպարտ։ Որովհետեւ 12 ընտանիք ազգական ունէի։ Հիմա այս անգամ այդ հարցումին առջեւ թեղճացած «ոչ» մը զրեցի, որովհետեւ բոլորն ալ զացած են Ամերիկա, հոս չեն։ Սա կ'ըսեմ մեծ ցաւով։ Շատոնց ծանօթ եմ Վարդգէս Պետրոսեանի, Մերուժան Տէր – Գուլանեանի, երաժիշտ՝ Հրանտ Շահկեանի, քիչ մը պակաս՝ Հրանտ Մաթեւոսեանի, Յակոբ Մովսէսի։ Այստեղ առիթ ունեցայ չխուսելու հետաքրքրական անձնաւորութիւններու հետ. Սեւակ Սեւան, Դանիէլ Գասպարեան, Վահագն Մուշեղեան...

– Դու ներկայ եղար Հայոց պետականութեան նոր դրօշի՝ եռագոյնի բարձրացման արարողութիւններին։

– Իմ ամբողջ կեանքիս ընթացքին ես այս հարցերով է որ մտահոգուած եմ։ Միշտ այս օրերն է որ երեւակայած եմ, առանց մտածելու որ այդ իրականութիւն կը դառնայ եւ ես ներկայ կ'ըլլամ։ Իմ «Բարեւ, Հայաստան»ի մէջ այսպիսի հարցադրումներ չատ կան, եւ յանկարծ այդ հարցադրումները իրականութիւն կը դառնան, եւ մենք կը սպասէինք տասնամեակներ չարունակ։ Եւ ատոր համար հիմա ժողովուրդը չի գիտակիր եղածին մեծութեանը՝ ինչպէս եւ ես։

– Ի՞նչ ծրագրեր ունես։

– Մինչեւ հիմա ինչ կատարած՝ կատարած եմ, սակայն լաւագոյնը պիտի ըլլայ տակաւին ընելիքս։ Պիտի չարունակեմ գրել, պիտի չարունակեմ աշխատակցիլ թերթերուն, կարելի եղածին չափ Հայրենիքին հետ կապս խորացնել։

***

ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻ ՏՈՒՆ-ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ ՍՐ. ՍԱՐԳԻՍ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Հայաստանի «Արարատ» ընդհանրական թերթի պատասխանատու – քարտուղար՝ Ռ. Հայրապետեան հետեւեալ հաղորդումը կ'ընէ Ղրիմի Թէոդոսիա քաղաքը կատարած այցելութենէն։

«Վերջերս եղանք Թէոդոսիա ու այցելեցինք ծովանկարիչ՝ Յովհաննէս Այվազովսկի տուն – թանգարանը։ Մեծ արուեստագէտին մտայղացումով ծովափին շինուած սիւնազարդ այդ տան մուտքին գրուած է «Ռուս մեծ նկարիչ» մակագրութիւնը։ Բարեբախտաբար այստեղ ընդհանրջիկներու առաջնորդող ուղեցոյցները կը նշեն որ Այվազովսկի ծագումով Հայ է եւ միշտ նեցուկ կեցած է իր ազգին։ Իսկ երբ կ'այցելես գերեզմանատունը, նկարիչին շիրմաքարին վրայ կը կարդաս հայատառ. – «Ատ հանգչի մարմին պրոֆեսոր Յովհաննու Կոնստանդինեան Այվազովսկիի 1817 – 1900 թթ.» գրութիւնը։

Բայց ... զարձեալ ձախ։ Շիրմաքարէն քիչ անդին ժդ. զարուն կառուցուած Ս. Սարգիս Եկեղեցին է։ Արտաքինէն ամէն ինչ հայկական է՝ խաչքարերը, հայերէն արձանագրութիւնները ... կը մօտենաս։ Անմիջապէս տրամադրութիւնդ կ'իյնայ։ Եկեղեցիին դուռները ու պատուհանները՝ կոտրուած, ներսը՝ ջուր, ուր կը վխտան դանազան կենդանիներ, աղբով լեցուն, քարուքանդ։ Եթէ յուշարձաններու պահպանութեան ու վերականգնման հանրապետական վարչութիւնը սիրտ ունենար, էջմիածնի Մայր Աթոռին համագործակցութեամբ, գոնէ տարրական նորոգման աշխատանքներ կը կատարէր այդ եկեղեցիին մէջ»։

***

Վ. ԱՅՎԱԶԵԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ

«Արմէնփրէս»ի թղթակից՝ Ա. Գարեգինեան հարցազրոյց մը ունեցած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պատգամաւոր Վիտիա Այվազեանի հետ, անոր ողբերգական մահէն քանի մը օր առաջ։ Օգոստոս 24–ին ձայներիզի վրայ առնուած այդ հարցազրոյցը նահատակ երեսփոխանին վերջինը եղած է։

– Դուք ինքնապաշտպանութեան ջոկատներու կեդրոնական չտաբի անդամ էք։ Ի՞նչպէս կը գնահատէք Նոյեմբերեանի շրջանը տեղի ունեցած միջադէպը։ Ձեր ջոկատները հո՞ն էին արդեօք։

– Մեր ջոկատներէն չկային հոն։ Իսկ ինչ կը վերաբերի միջադէպին, ըստ իս, այդ ծրագրուած ծուղակ մըն էր։ Եւ այն ջոկատները, որոնք վատառողջ ուժերու ազդեցութեան տակ են, զժբախտաբար այդ ծուղակը ինկան, ատով իսկ կամայ թէ ակամայ ջուր լեցուցին այն մարդոց ջրաղացին, որոնց ձեռնտու է Հայաստանի իրավիճակին ապակայունացումը։ Հաբեւան հանրապետութեան զործօղութիւնները չէին զժգոհելու պատճառներ, անշուշտ, կային, բայց անոնք անպայման չէ որ պէտք է նման միջադէպի մը յանդէին։ Համատեղ բանակցութիւնները եւ բանակին միջնորդութիւնը զրական արդիւնքներ տուին։ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը եւ ինքնապաշտպանութեան ջոկատները միահամուռ յայտարարեցին որ այդ միջադէպը միանզամայն անիմաստ էր ու չի ծառայեր իշխանութեան գլուխը անցած ժողովրդավար ուժերուն նպատակներուն։

– Վերջին ատենները փետայիի ազնիւ անուններով սկսած են իրենք զիրենք կոչել այնպիսի մարդիկ, որոնք այլ նպատակներ կը հետապնդեն, նոյնիսկ պարզապէս բրէական տարրեր, որոնք «յանուն ժողովրդավարութեան» կոդոպուտներով եւ բռնութեամբ կը զբաղին։ Դուք չէ՞ք կարծեր որ նման փաստերը կը վարկաբեկեն փետայիներու շարժումը։

– Իսկապէս, վերջին երկու տարուան ընթացքին պատահական չատ մարդիկ մըտած են փետայիներու շարքերը։ Բայց ամէն մէկ իսկական Հայու համար այդ սուրբ հասկացութիւնը այնքան խոր կերպով թափանցած է մեր ժողովուրդին ինքնագիտակցութեան մէջ որ այն, ըստ իս, անհնար է արժեզրկել կամ վարկաբեկել։ Փետայիներու չարժումը իր արժանի տեղը ունի Հայոց պատմութեան մէջ։

Անհրաժեշտ է Հայրենիքի պաշտպանութեան զործին մէջ յեղափոխական ոգիմանիպիւլեն անցնիլ յստակ, կարզաւորուած, պետականացուած կառոյցներու։ Այդ ուղղութեամբ եղած միջոցառումները փայլուն վկայութիւնը Գերագոյն Խորհուրդին առընթեր Պաշտպանութեան Խորհուրդին ստեղծումն է։ Ապա Հայաստանի Ներքին նախարարութեան համակարգին մէջ կը ստեղծուին Պետութեան պաշտպանութեան կառավարական կազմաւորումներ՝ պետական ոստիկանութեան նման բան մը։ Հայաստանի առջեւ ծառացած խնդիրներու լուծման համար բաւական է երկու հազար մարդ ունենալ. մենք ուել մէկուն վրայ յարձակելու մըտադրութիւն չունինք։ Ի հարկէ, այդ միջուկին չուրջը կը կեդրոնանան զաղթականներ, եթէ նման պահանջ մը յառաջանայ։ Իսկ գուցէ ըստեղծուի նաեւ կանոնաւոր բանակ։ Մէկ խօսքով, ապագան ցոյց կուտայ։ Այժմ անցումային շրջան է, իսկ այդ երբեք դիւրին չէ եղած։

– Վերջերս Գերագոյն Խորհուրդի շէնքին եւ Հայոց Համազգային Շարժման կեդրոնին մօտ կարելի է հանդիպիլ զինեալ բազաբային զինեալներու։ Ինչո՞վ թելադրուած է այդ։

– Զինուած մարդիկ սկսած են այդ չէնքերը մտնել ու պահանջներ ներկայացնել։ Մենք գիտենք թէ ինչ տեսակ մարդիկ են անոնք, եւ գիտենք որ իրենց արծարծած պաշտպանութեան հարցերը խառնուած են քրէական յանցագործութիւններու։ Այնպէս որ պէտք է զգօն ըլլալ։ Ի զէպ, հերթապահութիւններ կազմակերպուած են քաղաքի նաեւ միւս կարեւոր կէտերը, համբաներուն վրայ։ Բայց կը կարծեմ որ այդ ինքնակոչ «փետայիները» աստիճանաբար կը հեռանան ասպարէզէն։ Անոնք է որ կը լեցնէին այն պարապը, որ զոյացած էր կարզի եւ օրինականութեան չզոյութեան հետեւանքով։ Իսկ հիմա այդ պարապը կը լեցնեն նոր կառավարական մարմինները, որոնք կոչուած են թոյլ չտալու քաղաքացիական պատերազմ եւ հասատատելու խաղաղութիւն...։

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՈՂ

ԹԷՈԴԻԿ

ՇԱՊԻՆ ԳԱՐԱՇԻԱՀԱՐ

Վասպուրականի, Տարօնոյ եւ Եղեսիոյ նման՝ սոյն հայաշատ կեդրոնն ալ – Ծըրնդավայրը Հայ ռազմագիտութեան պարծանք Զօրավար Անդրանիկի – դէպքերու տխուր յաջորդականութեանց բերմամբ հարկադրուեցաւ վտարանդիլ, երբ տեսաւ ահաւոր այն լուծը՝ զուր Թուրք բըռնակալութիւնը մէկէն ի մէկ կ'անցուներ իր պարանոցին, դինքը սպառնալուռ ջըրնջելու որոշումով։ Այն անհաւասար կռիւին մէջ, ուր օրերն ամիսներու տեւո-

զութիւն ունեցան՝ իրաւ թէ չատեր ինկան եւ անձնատուութիւնը փլցուց Ազատութեան ամէն երազ, բայց անոնցմէ պարտեալ յաղթութիւն մը պիտի մնայ ընդդէմ քրիստոնէադաւ ոտնձգութեանց, ցորչափ ոչխարի համակերպութեամբ անճիտուիլն զրեթէ անծանօթ մնաց այս հերոս ժողովուրդին՝ որ Վարդանանց եւ Ղեւոնդեանց հանդոյն՝ իր զէնքին հետ Աւետարանն ու խաչն առած տարաւ երկիրճ բարձրացնել։

1915–ի գարնանամուտին էր, երբ Սուշէհիրի Բիւրբ կոչուած զուտ հայաբնակ աւանին ժողովուրդը կը ստիպուի ընդվզիլ կառավարութեան կողմէ զործուած յայտնի ապօրինութեան մը դէմ։ Մանրամասնօրէն պատմած ենք իր կարգին՝ Բիւրքի Հայութեան ահաւոր խաչակրութիւնը, որուն յաջորդեց Չորսկայ զիւղերու կազմակերպեալ անխնայ կոտորածը, յանգելով Շապին Գարահիսարի Աղէտին։ Արիւրանց Բիւրքցիներուն ինքնապաշտպանութեան պատիժը չուշացաւ ծանալիլ ամէնուրեք։ Մինչեւ էր Հայ հորիզոնը քաղաքին մէջ կը յեղյեղուէր չամառ զրոյցը հեռագրի մը՝ որուն համեմատ կեդրոնէն կը կանչուէր Թեմին պատուական առաջնորդ

Վաղինակ Ծ. վարդապետ Թորիկեան – Ծնած 1870–ին եւ ձեռնադրուած 1901–ին՝ Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզեանէ։ Միաբան Սեբաստիոյ, երբեմնի վանահայր Աձպտերի «Ս. Նշան» մենաստանին։

Փոխ – միաբէսարքի Ահմէտի ստիպում-

ներուն տեղի տալով, անոր ընկերակցութեամբ Մարտի սկիզբները Բիւրք կը մեկնի՝ համոզելու տեղւոյն ժողովուրդը որ պինաթափ ըլլայ, իբրեւ թէ չրջակայ Հայոց փրկութեանը համար։ Պիտի տեսնենք քիչ մը անդին՝ թէ ի՛նչ ճակատագիր պիտի ունենար Բիւրքի զիւղացին Հայութիւնը։ Երբ չրջակայ Հայ զիւղօրհից հարբատահարութիւնը անբուր համեմատութիւններ կ'առնէին եւ եաթաղանը կը զործէր անզուսպ, Պոլսոյ Արզարութեան Գործոց Նախարարութենէն թուղթ կը զրկուէր Պատրիարքարան, հրահանգող՝ որ այդ ըմբոստ (!) մուրախխասը չուտ հեռացուի հոնկէ։ Ս. Պատրիարք Հայրը, մտածելով որ մի գուցէ Առաջնորդին կեանքը վտանգուի, հեռագրաւ կը հրահանգէ Պոլիս զարձը, կը դիմէ նաեւ բարձրագոյն դուռ, խնդրելով որ զայն ապահով Պոլիս հասցնելու համար հրահանգ տրուի տեղւոյն իշխանութենէն։ Քաղաքին կառավարիչը սակայն, ակնկալ չի կրնար այդ հրահանգին եւ կը չարունակէ ձերբակալուած Հայր Սուրբը ենթարկել սոսկալի չականջներու, կուսակցականաց անուններ բերնէն կորզելու մտօք։ Իր հոգիին արուեստը պահելով ցվերջ, անիկա չի զադրիր կատարուած անիրաւութեանց արձագանգ ըլլալէ։ Մայրաքաղաքէս յատկապէս հոն զրկուած Իթթիհատի սրիկայ ներկայացուցիչ Նուրի նշանակ կը զարձնէ զայն անխնայ ծեծի։ Վաղինակ Վարդապետ ուր ուրեմն զուրս հանուելով իր տանջարանէն՝ կը նահատակուի Էնտիրէն քառորդ ժամ հեռու Քէչիշ Փունար

աղբիւրին առջեւ, Սմբատ Գալֆայեանի հետ։ Դահիճներն են Գարագաշ Թրքաբերնակ զիւղէն Զօրպաճը օղլու Շիւէրի եւ արբանեակները (վերապրող Վահան Լուսիկեան, այժմ Պոլիս, կը հաստատէ այս պարագան)։ Ուրիշ վերապրողէ մը քաղած մեր տեղեկութենէն համեմատ, դահիճներու չարքին էր նաեւ Գուճուր օղլու Քեազիմ։

Գոյժը կը տարածուի բերնէ բերան. ժողովուրդը եկեղեցին խռնուած՝ կ'ուզէ հասու ըլլալ ահռելի եղելութեան, երբ զինուորական չղթայ մը կը կազմուի իր չուրջ։ Սարսափահար, անդոհ – անդոհ գահավէժ, գոյամարտի հարցը կը պըզպըզայ անճնիւր Հայու ուղեղին մէջ։ Որոշումը տրուած է։ Յանուն Քրիստոնէական հաւատոյ՝ պէտք է գուպարին հեթանոս ջոլիրին դէմ եւ մեռնիլ կամ ապրիլ պատուաւորապէս, իրենց մարտիրոս առաջնորդին մարմինը դեռ չպաղած։

(Շար. 96)

(Շար. Ա. էջէն)

կազմեց արեւելեան Եւրոպայի մէջ, կազմնակիցներ ունի եւ թեկնածու ըլլալու պարագային, կրնայ 48%–ը առանալ ձայներու ընդդէմ 37%–ի Վալեզայի, ըստ վերջերս կատարուած հարցախոյզի մը։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ ալ, կը դրէ «Լիպերասիոն»ի թղթակիցը (Սեպտեմբեր 20) այն ապատուրութիւնը կը տիրէ որ բանավէճերը կը պէտք կ'անցնին գործը ու վերջին «խաղն» է միւսը մեզադրել որ ժամանակը չաղակրատելով կ'անցընէ։ «Պրաւդա» կ'ամբաստանէ, օրինակ, Մոսկուայի քաղաքապետը, որ ինք ալ Ռիժկովի հրաժարումը ուզած էր, գլխաւորաբար մեծ հանրաժողովի մը ընթացքին, անցեալ կիրակի փոխանակ գեանախնձորի հունձքով զբաղելու։ Յօդուածը խորագրուած է.– «Մխիթնկի քերթողութիւն եւ հունձքի արձակ»...։ Մեզի ալ չի՞ յարմարիր։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՀԵԹԱՑՍՏՔ

● ԷՄԻԵԱՆ՝ ԵՐԿՐՈՐԴ

Շարունակելով մանակդիլ Արեւմտեան Եւրոպայի մարզահանդէսներուն, Ռոպէր Էմմիեան երկրորդ մրցանակ չահած է փառավայի մէջ, 8·08 մէթրով։ Առաջինը՝ Լվանճէլիսթի, իտալացի, 8·15 մէթր։

ՄԱԿԱՆԱԽԱՂ

● ՀՐԱԶԴԱՆԻ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԸ ՅԱՋՈՂ

Հրազդան քաղաքին մէջ, երեւանէն 50 քիլոմէթր հեռու, մականախաղը (հօքէյ) սիրուած մարզաձեւ մըն է։ Զափահասներու խումբը կը մասնակցի Սորհրդային Միութեան բարձրագոյն դասակարգի առաջնութեան։ Պատանիները եւս կը փայլին յաճախ։

Այս տարի ալ, Ուկրանիոյ Վասիլկով քաղաքին մէջ, պատանեկան խումբերու միջեւ (15 – 16 տարեկան) տեղի ունեցած միութենական ախոյեանութեան ընթացքին, Հրազդանի ներկայացուցիչները ոսկի մրցանակ չահած են։

ՍԵՂԱՆԻ ԹԷՆԻՍ

● ՆՈՐ ՄՐՑԱՇԱՐՋԱՆԻ ՍԵՄԻՆ

Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տան խումբը յուսալից պայմաններու տակ կը վերսկսի ախոյենական մրցումները։ Առաջին կազմը՝ որ իր խմբակին ախոյեանը հանդիսացած էր գարնան, պիտի պայքարի, այս անգամ, Ռոնի երկրորդ դասակարգին մէջ։ Մեկնարկ՝ Սեպտ. 23–ին։ Իսկ երկրորդ կազմը կը խաղայ երրորդ դասակարգին մէջ։

Քաղաքապետութիւնը սրահ տրամադրած է հայ տղոց, քաղաքին Լաքանալ փողոցի դպրոցին մէջ։ Մարթպետ՝ Հերանդ Աբրահամեան կը յուսայ նոր յաջողութիւններ ձեռք ձգել, թէեւ այս անգամ մրցակից խումբերուն մակարդակը աւելի բարձր է։ Բոլոր խաղացողներն ալ հայածնունդ են։

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՍԵՒԱՆԻ ՄԱՆՉՈՒԿՆԵՐԸ ԲԱԺԱԿԱԿԻՐ

Սորհրդային Միութեան մէջ երկու տարբնեակ տարիներէ ի վեր կը կազմակերպուին «Կաշէ Գնդակ» անունը կրող մրցաշարքեր՝ որոնց կը մասնակցին հրաւիրակաւոր խումբեր, կազմուած պատանիներէ։

Հայ մանչուկներ քանի մը անգամներ արժանացած են միութենական բարձրագոյն մրցանակներու այս բաժակախաղերուն մէջ։ Այս տարի ալ փայլած է Սեւանի «Երազանք» խումբը բաղկացած 77 – 78–ին ծնած տղոցմէ։ Շահած է առաջնութիւնը Ղազախիստանի մէջ տեղի ունեցած առարտական մրցաշարքին եւ տուն վերադարձած՝ երկու բաժակներով։

***

Այս զանազան յաջողութիւնները՝ որոնց կ'արձագանգենք հոս, կը վաստեն Հայաստանի մարզական շարժման կենսունակութիւնը, հակառակ երկրին անկայուն վիճակին, անտեսման դժուարութիւններուն։

Վ. Մ.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

Որպէս խաղողագին.– Պր. Կարապետ Տէր-Աէրեան 100 Ֆր., Պր. Ք. Ֆարչեան 100, Պր. Պ. Մարկոսեան 300 Ֆր., Տիկին Հ. Սահեանեան, Տիկին Լիտիա Լիանոզոֆ, Տիկին Թագուհի Ըչըլեան, Տիկին Վ. Աբրահամեան 100–ական Ֆր., Տիկին Վահանոյշ Ֆերհատեան 200 Ֆր., Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 300 Ֆր.։

Որպէս իւղագին.– Տիկին Բ. Ալթունեան – Դաւիթեան 300 Ֆր., Պր. Տելեմաք Գավէզեան 300 Ֆր., գործի յաջողութեան համար՝ Օր. Ա. Տէր – Գալուստեան 250, Տիկին Սիրանոյշ Սրապեանի յիշատակին՝ Տիկին Օ. Գալուստեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Աչըզեան Ապտաաց՝ 250 Ֆր., Որբերու՝ 250 Ֆր., Տիկին Իւզաբեր Եապուգեան՝ Պասմաճեան ընտանիքի ննջեցեալներու յիշատակին 70 Ֆրանք։

***

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թաղէոսեան մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է 1000 Ֆր. Տիկին Մարըէն Սաքսէ եւ 1000 Ֆր. Տիկին Հերմինէ Մերամէթճեանէ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պր. Լ. Օհաննէսեան 400 Ֆր. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին Սարգիս Վարդուկեանի յիշատակին։

ՁԱՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրգիսկիւլեան մասնաճիւղը ճաշ մը կուտայ Պիէվրի դղեակը, իր շրջանի տարեցներուն։

Մեկնում՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 29, ժամը՝ 12·30–ին Մշակոյթի Տան առջեւէն։

45 ռիւ տը լա Տէֆանս

Արձանագրուիլ խաչուհիներու մօտ։

SIPAN-KOMITAS

COMMUNIQUE

La Chorale SIPAN-KOMITAS, sous la direction de Garbis APRIKIAN, a produit et lance un nouvel enregistrement sous la référence « *PAGES ARMENIENNES — SK. 10 000*».

L'enregistrement ainsi que l'impression ont été réalisés en système digital, (Compact Disc DDD), ce qui constitue une première dans la musique classique arménienne.

Cette réalisation onéreuse a pu aboutir grâce à la générosité de deux personnalités (anciens du «Mekhitarian») amoureux des valeurs arméniennes, qui ont pris en charge la majeure partie du budget.

Le programme, composé de chants patriotiques et nostalgiques, est entièrement consacré aux œuvres de Garbis APRIKIAN (composition, harmonisation et orchestration)..

140 exécutants ont participé à cet enregistrement avec le concours de l'Orchestre Français d'Oratorio.

COMPACT-DISCS et un tirage limité de CASSETTES sont disponibles, en particulier auprès des membres de la chorale.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շաւիլի մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 24–ին, ժամը 20·30–ին, սովորական հաւաքատեղին, 6 Կոմիտաս փողոց։

ՆԱՀԱՏԻ ՈՒՆԱՅԱՆ

Կապոյտ Խաչի Սեւրան – Լիվրիի Տիրուհի Միսաքեան մասնաճիւղը Շաբաթ, Նոյեմբեր 17, երեկոյեան ժամը 9–ին, պարահանդէս մը կազմակերպուած է։

Salle des Fêtes de Sevran
9, avenue Gabriel Péri, Sevran

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՊԱՆԷԵՕ – ՔԱՇԱՆԻ ՍԻՄԱՆԹՕ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Պանէեօ – Քաշանի Սիմանթօ միօրեայ վարժարանի դասընթացքները սկսան Սեպտեմբեր 19–ին։ Վարժարանը կը դասաւանդէ հայերէն – պատմութիւն – աշխարհագրութիւն, յատկացնելով ամիսը մէկ օր մշակութային աշխատանքի՝ պար, երգ, թատրոն։

3–էն 12 տարեկան աշակերտները կ'ընդունին Զորեքշաբթի օրերը, 19–էն վեր Շաբաթ կէսօրէ ետք, ժամը 13·30–էն սկսեալ, ունենալով պաքալօրէայի յատուկ դասընթացք։

Արձանագրուիլ, Շաբաթ, Սեպտ. 22, ժամը 14–էն դպրոցը.–

41, avenue Albert Petit, Bagneux

Մանրամասնութեան համար հեռաձայնել՝

Տիկին Թաւտումեանի
46 – 63 – 77 – 70

Տիկին Դաւիթեանի
46 – 65 – 81 – 52

***

ԻՍԻԻ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրգիսկիւլեան մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ հայերէնի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 25, ժամը 19–ին։

Զափահասներու եւ պաքալօրէայի պատրաստութեան դասընթացքները կը կատարուին Երեքշաբթի իրիկունները, ժամը 19–ին, եւ Շաբաթ առաւօտները ժամը՝ 11–ին։

Երախաներուն դասընթացքը՝ Շաբաթի առաւօտները ժամը՝ 9·30–ին։

Յաւելեալ տեղեկութեան համար կարելի հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն.–

40 – 30 – 04 – 29
46 – 42 – 45 – 25

***

ՍԷՆ – ԺԵՌՄԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԵՐԿՕՐԵԱՑ ՀԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Սէն – Ժեռմի եւ Շրջակայից Սուրբ Սահակ Սուրբ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ թաղականութիւնը կը յայտարարէ յարգելի ծնողներուն թէ, Սեպտեմբեր ամսուան ընթացքին, ամէն կիրակի առաւօտ, ժամը 10 – 12, կրնան արձանագրել տալ իրենց զաւակները թաղականութեան՝ եկեղեցւոյ գրասենեակին մէջ։

Դասերը կը սկսին Հոկտեմբեր 3, Զորեքշաբթի առաւօտ, ժամը 9–ին փոքրիկ աշակերտներուն, որոնց դասատուն է՝ Եղիշէ Ա.ազգ Քահանայ Փանոսեան։

Հոկտեմբեր 6, Շաբաթ օրը, կէսօրէ վերջ, ժամը 14–ին դասերը կը սկսին մեծ աշակերտներուն, որոնց դասատուն է՝ Պր. Յակիմ Եըլմազեան։

Ծանօթութիւն. – Աշակերտներուն համար Օրօֆառի ապահովութիւնը, դասագիրքերը եւ գրենական պիտոյքները ձրի են։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

NOYAG
ARMENIAN BRANDY

Société Import/Export
recherche, dans le cadre du lancement du brandy arménien NOYAG,

VRP Multicartes
(sur toute la France)

chargés de diffuser la boisson qui a conquis l'Union Soviétique depuis des décennies.
Sous son mystérieux packaging, NOYAG (source de Noé) cache un goût exquis issu d'une tradition millénaire.

Distributeur exclusif en France :
Orient Contemporain
1 rue Chabanais
75002 Paris
Tel. (1) 42 86 85 89 / 42 86 89 65

U. M. A. F.
organise
UNE
SOIREE DANSANTE
LE SAMEDI 17 NOVEMBRE
HOTEL MERIDIEN
Boulevard Gouvion St. Cyr — Paris 17e
(Porte Maillot)

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 22-23
SAMEDI-DIMANCHE
22-23 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.368 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.368

ՎԻԿՏՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ ՀԻԱՆԴԱՆՈՑ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

ՄԵԾԱՆՈՒՆ ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆԸ ՏԵՂԻ ՉԻ ՏԱՐ

ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ

ՀԻՆԳ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ

Անխուսափելին պատահեցաւ: Ուրբաթ առաւօտ, «Արմէնփրէս» ուղղակի հեռաձիով կը հաղորդէր մեզի Մոսկուայի ինթէրֆաքս գործակալութեան լուրը՝ 82-ամեայ Վիկտոր Համբարձումեան զօրաւոր գլխու պատոյներ ունեցած էր եւ անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուած, ուր կը գտնուէր բժշկական խիստ հսկողութեան տակ:

Բժիշկներու յեաքննութեան եզրակացութիւնն այն էր որ Վ. Համբարձումեան էնֆարքթիւսի նախորդող ծանր վիճակի մէջ էր եւ առաջին ախտանշանները ցոյց կուտար արդէն: Հիւանդանոց փոխադրուած առեն, Վիկտոր Համբարձումեան յայտարարած է թէ չնայած կորուկ վատթարացած առողջական վիճակին, ինք կը չարունակէ հայցադուլը եւ կը պնդէ Լեռնային Ղարաբաղի ահմանադրական իշխանութեան քաղաքացիական մարմիններու կառոյցները վերականգնելու իր պահանջները: Յայտարարած է նաեւ, որ կ'ուզէ նոր նամակ մը ղրկել Գորբաչովի Մոսկուայի մէջ հացադուլ ընողներու անունով:

Ի դէպ, Հինգշաբթի օր ալ «Արմէնփրէս» կը հաղորդէր որ Վիկտոր Համբարձումեանի այցելած էր, Սեպտեմբեր 18–ին (ծննդեան տարեդարձի օրը) Խորհրդային Միութեան Նախագահին մամուլի քարտուղարը՝ Իկնատենկօ, որ յանուն Գորբաչովի չնորհաւորած էր Վիկտոր Համբարձումեանի 82–ամեակը: Ակազեմականը, այդ օրն ալ պատասխանած էր.– «Ես չնորհակալ եմ բարի խօսքերու համար, սակայն ինձ կրնայ սփոփել միայն Լեռնային Ղարաբաղի մէջ ահմանադրական իշխանութեան վերահաստատման մասին հրամանագիրը»:

Ինչպէս կը գրենք քանի օր է, աւելի քան անբնական է այն միաճայն լռութիւնը, որ կը տիրէ Ֆրանսական մետիաներու մօտ «Մոսկուա» պանդոկը հացադուլի դիմողներու մասին, երբ մանաւանդ անոնց մէջ կը գտնուի 82–ամեայ միջազգային համբաւի տէր գիտնական մը. այս առընչութեամբ, մենք հեռաձայնեցինք Ուրբաթ, վազ առաւօտեան Ֆրանս – Լիբօ մեր վրդոված զարմանքը յայտնելու համար եւ խմբագիրը, ինք ալ անակնկալի եկաւ ու վստահեցուց թէ անմիջապէս կապ պիտի հաստատէր Մոսկուայի իրենց թղթակցին՝ Իւլիա Կոսէի հետ, որպէսզի հետաքրքրուի, ի հարկի նաեւնուի հացադուլ ընողներուն հետ եւ տեղեկացնէ:

***

Սեպտեմբեր 20–ի նիստին, Գերագոյն Խորհուրդը հաստատած է նախորդ օրը ներկայացուած 5 նախարարութիւններու պլուիը նշանակուած անձերը: Այդ նախարարներն են.–

Գագիկ Մարտիրոսեան՝ Շինարարութիւն:
Ջաւիկ Ջաւոյեան՝ Ելմտական:
Եսայի Ստեփանեան՝ Տնտեսական արտաքին կապեր:
Աշոտ Եսայեան՝ Աշխատանք եւ ընկերային ապահովութիւն:
Արտակ Դաւթեան՝ Առեւտուր:

Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան նամակ ղրկած է Ռուսաստանի Հանրապետութեան Նախագահ՝ Ելցինի, ուր մասնաւորապէս կ'ըսէ.– «Մենք չահագրգռուած ենք Հայաստանի եւ Ռուսաստանի փոխադարձ չահաւէտ տնտեսական կապերու զարգացմամբ, բայց մեզի համար ամէնէն կարեւորը Ռուսաստանի դիրքորոշումն է Լեռնային Ղարաբաղի առընչութեամբ հայ – ադրբեջանական տագնապին մէջ: Ռուսաստանը թէեւ ձեւականօրէն չէզոքութիւն կը պահէ, բայց այնուամենայնիւ ներքաշուած է այդ տագնապին մէջ, քանի որ Ղարաբաղ կը գտնուին խորհրդային բանակի ներքին զօրքերու ստորաբաժանումները, որոնք ժողովուրդի պահակերացմամբ կը նոյնանան ռուսական բանակի հետ: Հակառակային տրամադրութիւնները ինքնաբերաբար ծնունդ կուտան հակառուսական տրամադրութիւններու: Այս ամէնը չի կրնար չանհանդստացնել Ռուսաստանի նոր ձեւաւորուող ժողովրդավար կառավարութիւնը, որ կրնայ հասնիլ թէկուզ հոն, որ զօրքերը դուրս հանուին Ղարաբաղէն եւ զետեղուին Ղարաբաղի եւ Ադրբեջանի սահմաններուն վրայ»:

***

Ելցին ալ նամակ մը ղրած էր Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի, ուր կ'ըսէր.–

«Անկեղծօրէն չնորհակալ եմ ձեզի Ռուսաստանի մասին ջերմ խօսքերու, ռուս – հայ աւանդական յարաբերութիւններու մասին, լաւ համարումի, Հայաստանի աղէտեալ գօտիի ռուս չինարարներու մասնակցութեան ձեր բարձր գնահատանքի համար: Լիովին կ'ըմբռնեմ ձեր մտահոգութիւնը մեր Պետութիւններէն անկախ պատճառներով աշխատանքներու նախադիծի ձախողման եւ ստոր հետեւանքով ստեղծուած ճգնաժամային իրավիճակի կապակցութեամբ: Համոզուած եմ, որ մեր հանրապետութիւններու կայուն փոխադարձութեան վրայ հիմնուած յարաբերութիւնները ակռէ եաք ալ պէտք է զարգանան: Այսպէս եւ միայն այսպէս կարելի կ'ըլլայ յաղթահարել 1988 թուականին Հայաստանը պատուհասած աղէտին բոլոր ողբերգական հետեւանքները: Ռուսաստանի Գերագոյն Խորհուրդը որոշում տուած է ընդունել ուղղակի յարաբերութիւններու անցնելու անհրաժեշտութիւնը միւս հանրապետութիւններուն հետ: Ռուսաստան պատրաստ է ըմբռնումով քննարկել Հայաստանի կենսական հիմնահարցերը, համանման գործընթացի չրջանակներուն մէջ»:

× Լեւոն Տէր – Պետրոսեան Սեպտեմբեր 19–ին հանդիպում ունեցած է հանրապետական թերթերու եւ հանդէսներու, հեռատեսի պետական Կոմիտէի, մամուլի գործակալութեանց, կեդրոնական մամուլի Հայաստանի սեփական թղթակիցներու հետ: Խօսած է նոր պետականութեան ամրապնդման, պետականութեան տեսակէտը խորհրդային ու միջազգային հանրային կարծիքին ներկայացնելու համար Հանրապետութեան զանգուածային տեղեկատուութեան միջոցներու լայն ու արդիւնաւէտ օգտագործման հարցերու չուրջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱՏՏԱՄ ՀԻՒՍԷՅՆ յայտարարեց թէ Քուէյթի կցումը վերջնական է եւ որեւէ հարց չի կրնար ըլլալ զայն պարպելու: Արդէն Քուէյթն է որ կը պարպուի Քուէյթցիներէն, մինչ ժամանած է Պաղտատէն ղրկուած զաւառապետ մը կամ կառավարիչ մը, որ պատասխանատուն էր Քիւտերու դէմ հալածանքին: Արեւմուտքը կը չարունակէ նոր ուժեր ղրկել, մինչ ամերիկեան զօրաբաժինին հետ Սաուտի – Արաբիա հասած Ռաբին կը փորձէ չատ չերեւալ եւ լռիկ – մնջիկ տօնել հրէական օրացոյցին 5751րդ տարին, եամ Քիփուրէն 10 առաջ 7–էն 900 ծագումով հրեայ ամերիկացի զինուորներուն համար: Բանական բարդութիւններ առեղծուած են եւ ազօթք ու ծիսակատարութիւն գետնայարկ ապաստաններու մէջ պիտի ըլլան, որպէսզի ձայն չելլէ: Ռաբինն կինն ալ մտահոգ է որ ամուսինը պիտի կրնա՞յ Շոֆորին (Հոյի եղջիւր) մէջ փչել աւետելու համար տօնական օրերու գալուստը: Հարկ է անձայն պունքըրներ գըտնել...:

ՔԻՒՐՏ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ մը բաղկացած՝ Իրաքի քրտական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներէն, Զուրեքչաբթի օր, յանուն Արտաքին նախարար՝ Ռոլան Տիւմայի, ընդունուած է Խավիճ Աւիսի, ապա նաեւ Հինգշաբթի առաւօտ, Նախագահ Միթերանի քարտուղարական՝ Լ. Հէնըքէնի կողմէ: Նոյն օրը անոնք հանդիպած են նաեւ Լ. Ֆապիուսի, որմէ եաք ճաշած են Պ. Քուչնէրի եւ Տիկին Միթերանի հետ: Ֆրանսական քաղաքական շրջանակները ոչ մէկ մեկնաբանութիւն կատարած են այս տեսակցութիւններուն մասին, իսկ քիւրտ պատուիրակները մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին ըսած են թէ իրենք կը սպասեն որ Սաուտամ վարչաձեւը տապալի ու զայն փոխարինէ խորհրդարանական ժողովրդավար վարչաձեւ մը, ուր քիւրտ տարրին ալ կարելիութիւն տրուի քաղաքական իր իրաւունքներուն տիրանալու: Իրաքեան Քիւրտիստանի Հայրենասիրական Միութեան ընդհանուր քարտուղարը Թալապանի աւելցուցած է թէ Միջին – Արեւելքի առընչուած միջազգային ամէն կարգադրութիւն պէտք է նկատի ունենայ նաեւ քրտական հարցը, որ կը կարօտի արդար եւ ամրողջական լուծումի մը, ինչպէս՝ պաղեստինեան, լիբանանեան, Ծոցի հարցերը եւ բոլոր միւսները:

Թուրք մամուլը այս լուրին կ'աւելցնէ թէ Ֆրանսա ղրական մօտեցում ցոյց բերած է քրտական պահանջներուն որոնց արտայայտութեան ընթացքին Իրաքի եւ Իրանի հետ Թուրքիոյ մասին եւս խօսուած է:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ վարչապետը Հաուանով աւարտած է Թուրքիա կատարած այցելութիւնը: Ան Թուրքիոյ Ելեւմտական եւ Հաղորդակցութեան նախարարներուն հետ պայմանագրի նախագիծ մը ստորագրած է, որուն համաձայն երկու երկիրներուն միջեւ 60 հաղորդալարով հեռաձայնի կեդրոն մը պիտի հաստատուի, ինչպէս նաեւ Թուրքիոյ եւ Նախիջեւանի միջեւ կառուցի և երկաթուղի պիտի կառուցուի:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ 53–ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ ԴԱՐՁԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

Սեպտեմբեր 20–ին, իր դաշտին վրայ 1–ի դէմ 2 կէտով «Արարատ» պարտուած է Մոսկուայի «Տինամօ»էն:

Ի դէպ, Սեպտեմբեր 15–ին («Յառաջ» Սեպտեմբեր 17) «Արարատ» 2–ի դէմ 3 կէտով պարտուած էր «Պամիր»էն, ոչ՝ յաղթած:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 18 / 19)

ԱՐՀԱՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀՌՉԱԿԱԳԻՐԸ

Հայաստանի Արհեստակցական Միութիւններու ներկայացուցած մէկ նախագիծով կը հռչակուի Հայաստանի անկախ արհմիութիւններու առեղծումը, նպատակ ունենալով հայ ժողովուրդին բոլոր խաւերը համախմբել պետական անկախութեան հաստատման, բարգաւաճման, Սփիւռքի հետ կապերու ամրապնդման եւ որպէս ինքնուրոյն մարմին միջազգային արհմութենական կազմակերպութեանց մէջ արժանավայել ներկայացուցչութեան համար, կը յայտարարեն որ իրենք անկախ են, հաշուեսու եւ ենթակայ չեն կառավարման պետական ու անտեսական մարմիններուն, քաղաքական եւ հանրային կազմակերպութիւններուն:

***

ՕՐԵՆՔ
ՊԵՏԱԿԱՆ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ (*)

Մեկնելով «Հայաստանի անկախութեան մասին» հռչակագրին սկզբունքներէն, Սեպտեմբեր 10–ին, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը քուէարկած է հետեւեալ օրէնքը:

1.– Հայաստանի տարածքին վրայ գտնուող բոլոր պետական ձեռնարկութիւններուն միաւորումներուն, հիմնարկներուն եւ կազմակերպութիւններուն ունեցածը Հայաստանի Հանրապետութեան սեփականութիւնն է:

2.– Հայաստանի Հանրապետութեան սեփականութեան տիրապետումը, օգտագործումը եւ անօրինումը կ'իրագործուին Նախարարաց Խորհուրդին կողմէ:

3.– Սահմանել որ Հայաստանի տարածքին վրայ գտնուող պետական սեփականութիւնը անօրինելու հարցին մէջ Նախարարաց Խորհուրդը Խորհրդային Միութեան պետական մարմիններուն հետ փոխյարաբերութիւններու ընթացքին կը մեկնի Հայաստանի անտեսական ինքնուրոյնութեան հաստատման չահերէն:

4.– Սոյն օրէնքը կը գործադրուի ընդունման պահէն:

(*) «Յառաջ», Սեպտեմբեր 12:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՓՈՆՏ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը հաւանութիւն տուած է Միջազգային գիտական Փոնտ ստեղծելու վերաբերեալ Հայաստանի պետական շրջանակներու եւ արտասահմանեան որոշ ընկերութիւններու նախաձեռնութեան ու Փոնտին կանոնադրութեան:

Փոնտը, որպէս բարեսիրական կազմակերպութիւն, կոչուած է օժանդակելու Հայաստանի գիտական կարողականութեան զարգացման, ընկերային, տնտեսական, գիտատեխնիք եւ բնապահական խնդիրներու լուծման մասնակից դարձնելու Հայաստանի, Խորհրդային Միութեան եւ արտասահմանեան երկիրներու առաջատար գիտնականները:

Միջազգային գիտական Փոնտին գործունէութեան պատասխանատուն է Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ՄԱՄՈՒԼ

«ՅԱՌԱՋ» ԱՆԿԱԽ ԹԵՐԹ, ՈՐ ՉԷՋՈՒՔ ՉԷ (*)

Այս օրաթերթը 65 տարի փրանսահայ գաղութին օգնում է լիուած չզգալ իրեն, նպաստում է հայապահպանման գործին, պաշտպանում Հայ Դատը, կենդանի պահում Հայոց լեզուն: Թերթը լոյս է ընծայում «երկուուկէս» աշխատակցի նիրուածութեան շնորհիւ: «Ցառաջ»ը գործում է, պայքարում է, խրախուսում է, ճնշապատում է, ուղի է ցոյց տալիս, որոնում է: «Ցառաջ»ն ապրում է:

Մեր յատուկ թղթակիցը Փարիզում զրուցում է օրաթերթի հրատարակիչ՝ Արփիկ Միսաքեանի հետ:

Թերթը հիմնուած է 1925, Օգոստոս 1-ին, հօրս՝ Շաւարշ Միսաքեանի կողմէ, որ արդէն լրագրող էր Պոլիս եւ խմբագրապետը եղած է «Ճակատամարտ»ի, նաեւ՝ 1910-ին, մէկ տարի էջմիածնում գացած է եւ էջմիածնում «Ցառաջ»ի խմբագիր եղած է, սկսեց պատմել Արփիկ Միսաքեանը: Եւ վերջը, երբ Փարիզի մէջ «Ցառաջ»ը հիմնուած է, նոյն գիրերն է պահած՝ խորագրին գիրերը նոյնն են: 1925-ին, երկու – երեք տարի է, որ նոր գաղթականութիւն մը կուգար Ֆրանսա, մասնաւորաբար Իզմիրի ափէտէն եւք: Ուրեմն, հայրս այս թերթը հիմնած է, գլխաւորաբար որպէսզի այդ գաղթականութիւնը, որ նոր կը հաստատուէր օտար երկիր մը, որուն ոչ լեզուին, ոչ կեանքի պայմաններուն ծանօթ էր, ընտելանար այդ ամէնուն եւ ինքզինքը բոլորովին որբացած չզգար: Այդ իսկ պատճառով մեծ ընդունելութիւն գտած էր թերթը: Ես, թերթի 50-ամեակին եւ 60-ամեակին առիթներով շատ նամակներ ստացած եմ հին սերունդի ընթերցողներէն, որոնք կը նկարագրէին, թէ հիներս ամէնուն մէջ մէկը միւսին, ուրախութեամբ կը փոխանցէր, թէ հայերէն օրաթերթ լոյս կը տեսնէ եւ այն տպաւորութիւնը ունեցած են, որ իրենց համար փարոս մըն էր, այսինքն՝ լքուած չեն օտար երկրի մը մէջ: Եւ մեր թերթին նպատակը գլխաւորաբար այդ եղած է, յետոյ նաեւ արեւմտահայ մշակոյթի, լեզուի պահպանումը, Հայ գործի պաշտպանութիւնը: Հայրս ինք, պիտէք հաւանաբար, դաշնակցական պարագլուխ մը եղած է, բայց թերթը երբէք Դաշնակցութեան պաշտօնական օրգանը չէ եղած: Դաշնակցականի մը թերթը եղած է, ոչ՝ Դաշնակցութեան թերթը:

– Անկախ...

= Անկախ եղած է: Այդ անկախը, ի հարկէ, չէզոք չի նշանակեր: Չէզոք չէ եղած, միշտ կարծիք եւ տեսակէտ ունեցող թերթ մը եղած է: Ուղղութիւնը, ի հարկէ, հայրս տուած է՝ ինքը դաշնակցական ըլլալով, բայց միշտ այն սկզբունքէն մեկնելով, որ կուսակցութիւնները կը ծառայեն ժողովուրդին եւ ոչ թէ՝ ժողովուրդը կուսակցութիւններուն: Նաեւ Հայաստանի հանդէպ չինիչ քննադատութեան ոգիով մօտեցած է...: Թերթը նաեւ հօրս տունը հայ լեզուի ամպիոն մը եղած է, մեծապէս նպաստած է մամուլի աշխարհաբարի զարգացման եւ ճոխացման: Ի հարկէ, 37-ի չրջաններուն ծանր խմբագրականներ կան առալինեան բռնատիրութեան եւ մեր մտաւորականութեան ոչնչացման դէմ, նաեւ Հայաստանի լեզուական ազատագրումներուն դէմ: Միշտ պայքար տարած է այդ ուղղութեամբ՝ ըլլայ ուղղագրութեան, ըլլայ ռուսերէն բառերու գործածութեան մեր լեզուին մէջ: Առանք գլխաւոր առաքելութիւններն են թերթին: Հայրս թերթը դաղրեցուցած է գերմանական գրաւման նախօրեակին, երբ Գերմանացիները Փարիզ կը մտնէին, ամբողջ գրաւման չրջանին մերժած է թերթը հրատարակել եւ վերհրատարակած է ազատագրումէն եաք՝ 1945-ին: Ես, Փարիզ ծնած եմ եւ հայկական) ուսում չունիմ, այսինքն հայկական դպրոց չեմ գացած: Որքին մէջ ծրագրուած չէր, որ ես «Ցառաջ»ը չպրունակեմ: Բայց, հայրս, 1957-ին յանկարծամահ եղաւ եւ յաջորդ օրը թերթը չպրունակեցինք, եւ 33 տարի է, որ կը տեւէ, ինչ որ, ի հարկէ, քիչ մը զարմանալի երեւոյթ է: Ինք երբեք մաքէն չէր անցներ, ոչ ալ ես, անշուշտ: Իր մահուան սկզբնական չրջանին իր սերնդակիցներն, ինծի օգնեցին, գլխաւորաբար խմբագրութեան մէջ աշխատելով, իր հին խմբագիրներէն մէկը, որ Շաւարշ Նարդունին էր, եւ նաեւ դուրսէն՝ «Ցառաջ»ի առաջին խմբագիրներէն՝ Հրանտ – Սամուէլը, որ գրասուն ունէր, ինք չէր մասնակցեր խմբագրութեան, բայց 1957-էն մինչեւ իր մահը՝ 1977-ին, կանոնաւոր կերպով գրած է թերթին խմբագրականները: Ներկայիս, ուրեմն 77-էն յետոյ, ամէնօրեայ խմբագրական սիւնակ չունինք՝ երբ որ առիթ ունենանք, կը գրենք ըլլայ Օրիորդ Արփի Թոթոյեանը, ըլլայ ես, երբեմն չատ հազուագիւտ, Ֆրանսերէն, եթէ ուզենք որ նաեւ Ֆրանսական իշխանութիւնները կարդան կամ Ֆրանսախօս երիտասարդութեան աւելի մօտ ըլլանք: 1976-էն ի վեր, նաեւ յաւելեալ ամսական մէկ թիւ կը հրատարակենք, ամէն ամսուան առաջին կիրակին «Ցառաջ Միաք եւ արուեստ», որ սովորականէն տարբեր է՝ այն իմաստով, որ ոչ լուր կայ, ոչ ծանուցում կայ, այլ՝ ինչպէս թերթին անունը կ'ըսէ, միաք եւ արուեստի թիւեր են: Այս տեղ երբեմն զիջում կ'ընենք լեզուին, Ֆրանսերէն յօդուածներ ալ կը դնենք, ինչ որ ընթացիկ «Ցառաջ»ի մէջ չենք ըներ: Մեզի չատ լսողներ կան, որ ժամանակին հետ պէտք է քալել, եւ թէ «Ցառաջ» պէտք է Ֆրանսերէն բաժին ունենայ, բայց ես կը խորհիմ որ նման զիջում մը պիտի նշանակէր նաեւ թերթին կոչումին դաւաճանել, քանի որ այս թերթը հիմնուած է Հայոց լեզուի պահպանման համար: Այնպէս որ, կը չարունակենք, այնքան առեն որ ղեռ կը դիմանանք: Որովհետեւ, ինչպէս ըսի թերթը ինքնաբաւ է եւ որեւէ նպաստ չի առնար որեւէ տեղէ, կ'ապրի իր բաժանորդագրութիւններով եւ ծանուցումներու հասոյթով, նաեւ պէտք է ըսել, ժողովուրդին եւ ընթերցողներու համակրանքով, որոնք ինքնաբուխ նուէրներ կ'ընեն թերթին բարգաւաճման: Ֆրանսահայ գաղութին հետ թերթին կապը չատ սերտ է, միասին ծնած են: Առիկա քիչ մը իւյայատուկ երեւոյթ մըն է, միասին քալած են առաջին օրերէն: Ուրեմն ինքնաբաւ ըլլալու համար, որպէսզի թերթն իր խոզին մէջ տապկուի, ստիպուած ենք երկու հոգիով լոյս ընծայել կամ «երկուուկէս», քանի որ երրորդ անձը միայն կէս օր կ'աշխատի: Տակաւին մինչեւ հինգ տարի առաջ, երբ Արփի Թոթոյեանը չկար, «մկկուկէս» հոգիով «կը հանէինք»: Ուրեմն, հինգ տարի է որ լաւ աշխատակից մը ունիմ՝ յանձին Արփի Թոթոյեանի: Ան կանոնաւորաբար կը հեռաւի գլխաւորաբար խորհրդահայ մամուլին, եւ նաեւ թուրքերէն գիտնալը (քանի որ Պոլսեցի է) թոյլ կուտայ մեզի, որ հազուագիւտ օրաթերթին ըլլանք Սփիւռքի մէջ, որ կանոնաւոր կերպով կը հետեւի թուրք մամուլին, ինչ որ կարեւոր է մեր քաղաքական կեանքին համար:

– *Շատ դժուար չէ՞, «երկուուկէս» հոգիով թերթ հրատարակելը՝ նկատի ունենալով տառային հերթին մտաւոր ծանրաբեռնուածութիւնը:*

= Անշուշտ մտաւոր ծանրաբեռնուածութիւնը կայ: Բայց, նախ ուրիշ ելք չունինք եւ յետոյ՝ ես ըսեմ, որ ներկայիս անձնապէս բան մը չեմ գտներ թերթին: Ընտանիք չունիմ, ինչ որ թոյլ կուտայ ինծի որ առաւօտեան 7-էն մինչեւ իրիկուան 7 կարենամ աշխատիլ: Ի հարկէ, որոշ անպատեհութիւն կայ, այսինքն՝ բացակայելու կամ արձակուրդի դժուարութիւններ կուտայ ինծի: Անձնապէս ինծի, քանի որ միւսներուն պէտք է ապահովել: Քանի թերթը չենք փակեր անշուշտ: Ուրեմն, ես անձնապէս, բացի փոքր փախուստներէ, 33 տարի է արձակուրդի չեմ գացած: Երկու, երեք «երկար» բացակայութիւններուս առաջինը՝ 15 օր, երկուքն ալ 10-ական օր Հայաստանի համար եղած են: Անկէ դուրս, տարին 4 – 5 անգամ 2 – 3 օր «փախուստներ» կը փորձեմ տալ: Դժուար է, վարչական գործն ալ կը տանիմ, բաժանորդագրութիւնները, հեռաձայնի պատասխանները եւայլն, եւայլն: Ի վերջոյ, կարծեմ, ամէն բան վարժութեան հարց է:

– *Խնդրում եմ թերթի բոլոր աշխատակիցների անուններն տաք՝ ներառեալ տպարանը:*

= Այդ քիչ մը դժուար է, երբ անուն կը տրուի, միշտ կարելի է մէկը մոռնալ, ակամայ:

– *Չէ, չէ, խմբագրութեան եւ տպարանի հաստիքային աշխատակիցներն նկատի ունիմ:*

= Խմբագրութեան մնայուն աշխատակիցներու անուններն ըսեմ. ինձմէ զատ, ինչպէս ըսի, Արփի Թոթոյեանը կայ եւ առաւօտները կուգայ Աշխէն Տէրտէրեանը, որ 2 տարի է մեր քովն է, անկէ առաջ աւելի քան 10 տարի Հրանդ Ազգմեանը օգնական խմբագիր էր, որ Ամերիկա փոխադրուեցաւ: Տպարանն ունինք 3 աշխատաւոր, որուն երկուքը Հայ են, մէկն ալ Ֆրանսացի է, որ ինքնիրեն հայերէն սորված է եւ չատ լաւ կը չարէ: Դուրսի կանոնաւոր աշխատակիցներ ալ ունինք, գլխաւորաբար «Միաք եւ արուեստ»ի համար, որովհետեւ, ինչպէս պիտէք, աւանդութիւն մըն ալ ունի «Ցառաջ»ը, որ ուզած եմ չարունակել: Թերեւս, քիչ առաջ մոռցայ ըսել...: Հայրս գրական բացառիկ հոտառութիւն ունեցող անձ մը եղած է: Եւ Պոլիս իր առաջին հրապարակումներն եղած են Յակոբ Օշականի, Մնձուրիի առաջին գրութիւնները: Եւ անկէ վերջ, այսօրեայ իր թերթին էջերը բացած է Շահան Շահնուրի, Վազգէն Շուշանեանի, Նիկողոս Սարաֆեանի, Շաւարշ Նարդունեանի, Նշան Պէշիկթաշլեանի, Փայլակ Միքայէլեանի, Փ. Սանասարի, եւայլն, «Փարիզի տղոց» գործերու հրապարակումով: Ինչպէս պիտէք, կը խորհիմ, «Նահանջը առանց երգի»ն առաջին անգամ իրրեւ թերթօն տպուած է «Ցառաջ»ի մէջ, 1929-ին: Եւ այդ վէպին հրատարակութիւնը մեծ դայթակղութիւն ստեղծած է: Այդ ժամանակին չատ բողոքողներ եղած են, գլխաւորապէս, որ իրապաշտ, ըսեմ չատ «վրան բաց» գործ է եւ ընթերցողները (կրնաք այն առենուան մտայնութիւնը մանաւանդ ըմբռնել) գայթակղած են եւ ուզած են որ դադրեցնէ: Հայրս, ի հարկէ, բացարձակապէս մերժած է՝ ըսելով որ« մեծ դրագէտ մըն է Շահան Շահնուրը, վերջը պիտի հասկնաք»: Ինչ որ տեսանք: Ի պատիւ Շաւարշ Միսաքեանին, առաջին հասկցողն ինքը եղած է եւ ինք է որ առաջարկ նետած է Շահան Շահնուրը: Ուրեմն, ասիկա ըսի՝ բացատրելու համար, թէ «Ցառաջ»ը նաեւ գրական սերունդ մը հասցուցած է...: Ես փորձած եմ այդ աւանդութիւնը չարունակել: Եւ այսօր այդ աւանդութեամբ է, որ «Միաք եւ արուեստ»ի մէջ Մարկ Նշանեան կայ, Զուլալ Գազանճեան կայ, Գրիգոր Պըլտեան, Խաչիկ Թէօլէօլեան, Վահէ Օշական եւայլն, եւայլն: Բազմաթիւ աշխատակիցներ ունինք: Բազմաթիւ տղոց կը փորձենք տեղ տալ եւ տպարէզ նետել: Անուններդ երբեմն կը խուսափիմ տալէ, որովհետեւ կրնամ ակամայ մոռնալ բոլորին անուններդ:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՑՎԱՋԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Այս հարցազրոյցը կատարուած է «Ցառաջ»ի խմբագրատունը, 1990 Մայիսին եւ լոյս տեսած է «Հայաստան» (նախապէս «Որդրդային Հայաստան») օրաթերթի Սեպտեմբեր 8-ի թիւին մէջ:

ԱԲՐԱՀԱՄ ԱԼԻՔԵԱՆ ԵՐԵՒՈՑԹԸ

Հայ ժամանակակից գրականութեան մէջ Աբրահամ Ալիքեանը իւրովի երեւոյթ է թէ որպէս արուեստագէտ եւ թէ որպէս մեր արդի պատմութեան արտացոլումը ժամանակի մէջ: Խօսքը թէ նիւթեղէն աշխարհագրութեան մասին է եւ թէ հոգեկան քարտիսագրութեան: Եւ զարմանում եմ ես թէ 40 տարի Մոսկուայում նրա տած բանաստեղծը ինչպէ՞ս է կառչած մնացել հայ մշակոյթի աւանդներին, լեզուին, երգին ու ոգուն, աւելի՛ ծաւալուելով, աւելի՛ լեռնանալով, աւելի՛ յդկութելով: Աւելի՛ հայանալով: Եւ չքեղ հակասութիւնն այն է, որ որքան նա խորացել է հայ միջնադարի սիրական հոսանքների մէջ, այնքան արդիականացել է չունչը՝ դառնալով արտայայտութիւնը մեր դարի մշակութային լաւագոյն արդասիքների:

Հնարաւոր չէ Ալիքեանին տեղաւորել հայ բանաստեղծութեան որեւէ պարագրի մէջ: Երբ կարծում ես թէ բռնել ես դասականի լարը, նա յանկարծ քնարանում է, յաջորդ պահին դառնալով արդիապաշտ կամ բնապաշտ, առանց արտաքին ճիգի կամ արհեստականութեան: Արդէն բնաւորէ է իր տաղանդը՝ տարրերի արքունական աչխատանքով բիւրեղացած: Անկախ իր կամքէն՝ կատարելապաշտ բանաստեղծն է նա, ամէն մի բառ իր տեղին, ամէն մի խօսք նրա հոգու ակունքներից դոյացած: Անտեղի բառ ու կէտ չունի: Միաք ու ապրում զօդուած են իրար, այնքան կուռ ու խնայոզական, որ եթէ նոյնիսկ մի բառ հանուի, կառոյցը կը խախտուի: Պատկերների ու զազափարների կախարդն է նա:

Կարողանալ այնպէ՞ս անցնել
Որ վրդովուած չզգան բնաւ խոտեր
ու դաղձ
Իրենց փոքրիկ ինքնափոփումն
անձրեւաթաց:
Կարողանալ այնպէ՞ս երգել,
Որ երանգներ, ջրեր, միջատ,
բոյր ու մրտիմ
Քեզ բոյր կարծեն իրենց, եղբայր
կամ մտերիմ...

Եւ որչա՞փ կեանք կայ իր երգերում: Կեանքի ամենափոքր ու չնչին երեւոյթ կենդանանում է Ալիքեանի ներքին լուսաբաճակի տակ, լիանում ու իմաստաւորւում, ակամայից մասը դառնալով մե՛ր կեանքի, մե՛ր ապրումների: Ոչ միայն նա բնութեան սիրահարն է, այլ նաեւ հէնց զաւակը բնութեան: Նա գիտէ ժամերի պարը, քամու հեւքն ու հողի անքոցը: Նա գիտէ նաեւ լոյսերի խաղը, երեւոյթից ներս կեանքի խայտանքը:

Հին այգու մէջ կայ մի լիուած
կիսանդրի
Կնձնիների ստուերի տակ՝ երազուն:
Կարծես նոր են պեղել: Նրա ունկերից
Մէկը ամբողջ կրահողով է լեցուն:

Եւ մի պտղունց այդ թխորակ հողի
մէջ
Ահա դողդոջ մի խոտիկ է ընձիւղում.
– Օ՛, հովերի իմաստնագոյն ելեւէջ
Ու անձրեւի բազմաթեղուն ցնցուղում:

Ալիքեանի բանաստեղծական աչխա՞րհը: Այդ աչխարհը մե՛ր աչխարհն է, իմ ու քո եւ նրա աչխարհը: Այդ՝ հայրենի աչխարհն է, հայրենի ծննդավայրը, մեր նիւթեղէն ու հոգեղէն աչխարհը, մեր նախահայրերն ու նախամայրերը, մեր եղբայրներն ու քոյրերը, մենք ու մեր զաւակները, առաւօտեայ ցօղն ու մթնչաղի մգդը, մեր տեսանելի ու անտեսանելի աչխարհը: Մեր զգացական աւազանն ու մեր մտքի տիեզերքը: Զգացող սիրտն է ու խորհող միաքը, որ չարունակ ակօսներ են փորում մեր դիտակցութեան մէջ, չարունակ երգելով լինելութեան երբեմն տխուր, երբեմն ոսկեհունչ երգը:

Շուրերի շշուկ շամանդաղի մէջ,
Թափուող թերթերի բոիչք
անդադրում:
Թաց ոստի վրայ խոհուն մի բուեչ
Դիշերն է սեղմել իր մեծ աչքերում:
Մրսկոտ ստուերներ դողում են
յուշիկ,

Ամէն ծառի տակ մուքի կախօրրան:
Բլրակի ուսին մի բարակ մահիկ,
Դեղձենու դեղին տերեւի նման:

Հապա արտաքին երաժշտութեան հետ նկարչին երաժշտութիւնը, բառերն ու ճիչը, խօսքերի սրինգն ու բանաստեղծութեան անվերջ խինդն ու հեկեկանքը: Ինատուր բանաստեղծն է Ալիքեանը, բնութեան ամէն մի արարածի բարեկամը, մարդու ընկերն ու արուեստագէտ մոգը, որը կարող է նոյնանալ ընչաւոր էակների ու անշունչ առարկաների կեանքին: Կարծես երգը ինքնաբուխ է ինչպէս ասպղերի ցոլքն ու Ալիքեանի չառաչը:

Հեռանում են ամէն օր, հեռանում են
ամենուր,
հեռանում են մի առ մի, հեռանում
են շար ի շար,
Հեռանում են աննշմար, թէեւ լեռ
են ու բլուր,
հեռանում են անմռունչ, կարծես
լին չեն, Գետաշխարհ:

Հեռանում են աշխարհից աւելի հեշտ
ու յօժար,
Քան իրենց տունն ու ծխից պոկուել
Էին սրերով·
Հեռանում են կամակոր, դժուար,
դանդաղ որպէս դար,
Իրենց յոյսից հողն իրենց անյոյս
թողնել չուզելով:

Ալիքեանի լեզուն այն է, ինչ պիտի լինի վաղը՝ համագրութիւնը արեւելահայ եւ արեւմտահայ բարբառների լաւագոյն տարրերի: Նրա մօտ յատկանշականը արեւմտեան լեզուամտածողութիւնն է, որն այնքան հարստացնում է իր գրականութիւնը, յղկուածի հետ անտաչը, արդիականի հետ պատառային բառերը, ի՛ր ըստեղծած բառերը, մեր մշակոյթի հնամեայ չեմարանից ճչգրիտ բառերի յայտնաբերումը ինչպէս փոչինների տակից հանուած ադամանդ ու ոսկի: Մի ամբողջ իւրայատուկ մշակոյթ է Ալիքեանի լեզուն: Եւ այս բոլորը՝ մօրից ու հանդիպ, գիւղից ու քաղաքից, ու մանաւանդ, իր ներաշխարհի մեննատանից՝ օր աւուր քերելով, կարելով, մաքրելով, յղկելով լեզուն որ ինքն է, մեր թաղաւորութիւնն ու մեր յաւերժը:

Արեւայիւն ժամացոյց մայրավանքի
ճակատին,
Որ զգում ես շողն անգամ ամպի
տակից սլացող՝
ժամերն ո՞ւր են դարերի, որ անցան
ողբ ու լացով,
Ո՞ւր է շուքը սլաճիդ գիշերուայ մէջ
խաւարտչին:

Որտե՞ղ է պահն այն գոնէ, երբ որ
վարպետը հմուտ
Գնդասեղով ամրացուած որպէս
հսկայ մի թիթեռ
Փորագրեց բեզ: Իսկ այնժամ,
արդեօք նշե՞լ ես մի տեղ,
Միջօրէ էր իր կեանքում, թէ՞
մխացող մայրամուտ:
Արեւայի՜ն ժամացոյց մայրավանքի
ճակատին,
Ո՞ր րոպէն էր յաւերժի, երբ առաջին
անգամ դեռ
Արեւի հետ, բե՜զ նման,
ժամադրուե՜ց մեր հոգին...

Հայրենիքը Ալիքեանի մօտ թէ ծննդավայր է, թէ Հայաստան եւ թէ հոգեկան հանդրուան, այն աստիճան, որ այդ սէրը դառնում է համամարդկային կարօտ ու խանդագատանք: Նա դրել է յանուն բանաստեղծութեան, յուսալով, որ սրտից սիրտ, երգը կը դառնայ ճիչ ու համանուագ՝ իր մէջ ընդգրկելով համայն աշխարհը: Ահա թէ ինչու իր հայրենասիրութիւնը անչափ է, անչեփոր ու անաղմուկ:

Իր կենսագրութի՞ւնը: Ո՞ր կենսագրութիւնը: Այն ինչ գրել է իր մայրը իր արեան ու կաթի ձայներո՞վ, թէ այն ինչ գրուում է մարդկանց հոգիներում երկար ցերեկների ու դիչերների միջից: Ուրեմն, ամէն բանից առաջ, Աբրահամ Ալիքեանը ծնուել է 1928 թուի Մայիսի 21-ին Ախթանարեթ քաղաքում: Նախնական կրթութիւնը ստացել է տեղի Նուպարեան վարժարանում: 1939-ին ընտանիքով գաղթել է Պէյրութ: 1946 թուին աւարտել է Պէյրութի Նշան Փալանճեան ճեմարանը: 1947-ին ներգաղթել է Հայաստան: 1954-ին աւարտել է Մոսկուայի Մաքսիմ Գորկիի համաշխարհային գրականութեան հիմնարկը, նոյն թուականից մինչեւ այսօր գործել այդ հաստատութեան դասախօս: Նրա գործերից թարգմանուել են ռուսերէնի, իսկ ինքը Ֆրանսերէնից ու ռուսերէնից հայերէնի է թարգմանել աւելի քան 14 գիրք:

Ալիքեանի բանաստեղծութիւնների առաջին գիրքը՝ «Հորիզոն»ը լոյս է տեսել Պէյրութում, 1947-ին, իր վրայ հրաւիրելով գրական աշխարհի ուշադրութիւնը: Այնուհետեւ Երեւանում 1951-ին լոյս է տեսել նրա «Նախերգանք» գործը, ապա «Կանաչ ոսոսի» բանաստեղծութիւնները 1959-ին, «Բարեյուսոյ հրուանդանը» 1965-ին, «Աչքեր» բանաստեղծութիւնները 1968-ին, «Նժար» բանաստեղծութիւնների գիրքը 1974-ին, եւ «Արեւմտեան» բանաստեղծութիւնները 1983-ին:

Աբրահամ Ալիքեանը հայ բանաստեղծութեան մշտանորոգ մշակն է, որի երգերը նոր պիտի տեղ հասնեն, երբ մենք՝ հաւաքականօրէն, ժողովրդականից անցնենք ազգայինին, ազգայինից համամարդկայինին, չկանալով մակերեսից անցնելու խորքին, հեշտ ներշնչումներից հասնելու արուեստին, իրականի՛ն, հարազատի՛ն, անկեղծի՛ն ու ճշմարիտին: Իրականութիւնը արձանագրած կը լինենք, եթէ Յակոբ Օշականի «իրաւ» բնութագրումը պարզեւենք Աբրահամ Ալիքեանին:

ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՆՑ

Պոսթըն

ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԸ ՄԵՐ ԱՊԱԳԱՆ Է

Այս հարցումն է որ ներկայիս աւելի յամախականութեամբ կը լսեմ: Ի՞նչ պիտի ըլլայ հայ դպրոցը ասոր ասրի ետք, պիտի դիմանա՞յ, իր դոյութիւնը պիտի պահէ՞, ուսանողներ պիտի ունենա՞յ:

Եւ այս բոլոր հարցումներուն եսին կը դտնուի հիմնական բայց բարձրաձայն չարտայայտուող տագնապը· պիտի կրնա՞նք երբեւ հայ ապրիլ արտասահմանի մէջ, անաղարտ պահել ազգային մեր նկարագիրն ու դիմագիծը, մեր ինքնութիւնը փոխանցել սերունդէ սերունդ:

Երբ ինքնութեան խօսք կ'ընենք, պայման է որ նախ ճշդենք թէ կ'ուզե՞նք հայ ապրիլ: Այսօր, որեւէ առնէ աւելի մեր պատմութեան մէջ, մեզմէ անկախ դործօններու անմիջական ազդեցութեան տակ կը դտնուինք, եւ կամայ թէ ակամայ կ'ենթարկուինք անոնք: Յարափոփոխ արտասահմանի մէջ – ուր նախապէս կենսունակ եւ բազմամարդ դաղութներ կը փլին, տասնեակ հազարաւորներ նոր երկիրներ կ'ապաստանին եւ ցրուումը աւելի կատարեալ կ'ըլլայ – Հայը ամէնէն առաջ փիզիքական դոյութեան պայքար կը մղէ, նախքան իր հայկականութեան մասին մտածելը: Ընթերցողներէն չատեր պիտի խրաչին այս բացատրութենէն, սակայն ըսուածը ճիշդ եւ իրականութեան համապատասխան ըլլալէ չի դադրիր: Գոյութեան պայքարը երկու զուգահեռ ուղղութիւն ունի· նախ ծնողին ճիգը՝ տունն ու ընտանիքը նիւթապէս ապահովելու: Ապա՝ զաւակներուն ապագային ապահովումը՝ տուեալ երկրին համապատասխան լեզուին, սովորութիւններուն եւ պայմաններուն պատչաճելու եւ տիրանալու միջոցաւ: Այսինքն, ծնողը դրեթէ միշտ պիտի ուղէ իր զաւակը օտար դպրոց դրկել, որովհետեւ կը հաւատայ թէ հայկական վարժարանը միջոցներ չունի ուսանողները կեանքին պատրաստելու:

Ժողովուրդը, իր սովորական անկեղծութեամբ, այս հոգեբանութիւնը կը բացատրէ՝ ըսելով· – «Հայերէնը եւ Հայոց պատմութիւնը հաց չեն կերցներ»:

Ճի՞շդ է այս բացատրութիւն – չքմեղանքը:

Ո՛չ: Ճիշդ չէ:

Անկախ այն պարագայէն երբ հայկական դպրոց մը լաւագոյն մակարդակէ դուրկ է անկարող անօրինութեան պատճառով, վերջին երկու տասնամեակներու ընթացքին փաստուած է թէ Հիւսիսային Ամերիկայի եւ Գանատայի մեր դպրոցներէն չրջանաւարտները ոչինչովետ կը մնան օտար կամ պետական վարժարաններու իրենց հասակակիցներէն:

Բայց աւելին, փաստուած է որ հայ չրջանաւարտները միւսներուն վրայ առաւելութիւններ ունին· անոնք կը տիրապետեն երկու լեզուի (հայերէն եւ անգլերէն, կամ հայերէն եւ ֆրանսերէն), իրենց ազգային պատմութեան և՛ բնիկներու պատմութեան դիտակ են, դիտութեան, թուագիտութեան եւ այլ նիւթերու մէջ չատ դիւրաւ կը մրցին ուրիշներու հետ: Մանաւանդ՝ հայ դպրոցի ուսանողները կը զանազանուին միւսներէն իրենց կրթութեամբ, քաղաքավարութեամբ, բարոյական մաքրութեամբ, նկարագրով եւ թմրեցուցիչ չգործածելու առաքինութեամբ:

Ես դիտեմ հայկական վարժարաններ, որոնց տնօրէնները չնորհաւորական նամակներ կը ստանան օտար դպրոցներու իրենց պաշտօնակիցներէն՝ հայ աշակերտներու ուսումնական մակարդակին եւ բարեկրթութեան համար:

Այսօր, երբ կրթական օտար հաստատութիւններէ ներս ընդհանրապէս քանն է որ կը տիրէ, եւ ուր ուսանողները նեթակայ են ամէն կարգի մոլութիւններու եւ մոլորութիւններու ու վտանգի, հայկական դպրոցը լաւագոյն եւ միա՛կ միջավայրը պէտք է ըլլայ մեր զաւակներուն համար: Հո՛ն է որ ապագայ Հայը պիտի կերտուի, ան՝ որ չարունակողը պիտի ըլլայ Հայկի եւ Արամի սերունդին: Այդ Հայը, ազգային պատմութեան եւ մչակոյթի զգահով պաչտպանուած, միաժամանակ ճեռքին ունենալով կեանքի մէջ յաղթելու զործիքները (օտար լեզու, դիտութիւն, եւայլն), պիտի յաղթի կեանքին մէջ: Իր յաղթութիւնը պիտի ըլլայ յաղթութիւնը պատկանած ժողովուրդին: Ան իր տաղանդէն, կարողութիւններէն եւ նիւթականէն բաժին պիտի հանէ հայ դպրոցին, հայ եկեղեցիին, հայ դատին, հայ կազմակերպութիւններուն:

Անհոգութիւնը, օտար ամուսնութիւնները, մեր տարաւիւր վիճակը հետզհետէ աւելի կը սպառնան մեր գոյութեան: Եթէ այսօ՛ր քայլեր չառնենք ապագային մասին, վաղը ուչացած պիտի ըլլանք:

Եւ ամէնէն կարեւոր քայլը մեր կեանքին մէջ՝ մեր զաւակները հայ դպրոց տանիլն է, եւ ըստ հայկական աւանդութեան, դաստիարակին ըսելը· – «Ահա՛ զաւակս, մխիթ քեզի, ոսկորը ինծի»· այսինքն՝ «Զայն դաստիարակէ եւ կրթէ պատկերովը Մեսրոպին եւ Վարդանին, տալով զաւկիս առաջինին պայծառատեսութիւնը եւ միւսին հայրենասիրութիւնը»:

Գրութեանս սկիզբը կը հարցնէի· «Կ'ուզե՞նք հայ ապրիլ»:

Այժմ տարբեր կերպ կը հարցնեմ· «Կրնա՞նք որպէս օտար ապրիլ»:

Պատասխանը ընթերցողիս կը ձգեմ:

ԱՐԱՅ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

«Պայքար»

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՑՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՑՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՇԱՊԻՆ ԳԱՐԱՇԻՍԱՐ

Ծունիս 1: Հայնոցները թափուր են ամբողջ· ժողովուրդը վերն է, սեպ քարլեռին վրայ կոթողուած բերդին մէջ, կոմնենեանց ժամանակներէն մնացած ամրո՛ց, որուն անունը պատմական դարձաւ, այլեւս, եւ ուր Գարահիսարցիք գիտցան պանծացնել Ցեղին քաջութիւնը: Անմոռանալին Ղուկաս Աղբար, վահան Հիւսիսեան, Գարակէօզեանք եւ Պուռնազեանք պատնէչին վրայ են արդէն, դիւցազնօրէն վարելով կռիւը: Դիմացը, Տիւքմէն լերան վրայ, Թուրքեր թնդանօթ դեռեղած՝ անընդհատ կը ռմբակոծէին բերդը, մինչ վարը, քաղաքին մէջ, կատաղած խուժանը կը չարունակէր Հայ թաղերը հրդեհել եւ սուրէ անցունել բերդ բարձրանալու առեն չունեցած մնացորդ Հայութիւնը: Կացութիւնը կը փաթթաբանար հետզհետէ՝ պարէնի եւ ռազմանիւթի սպառումով մանաւանդ: Թչնամութեանց վերջ տալու մտօք բանագնացութիւն մըն ալ կը սկսէր եւ Հայ Կղերին կը վիճակէր ապարդիւն այս պաչտօնը: 23 օր առանց քունի եւ հանդիստի՝ առիւծի պէս ոգորող տղերք ճարահատ, կը յաղթին կտրել անցնիլ պաչարման չղթան եւ թողուլ հազարաւոր քոյր, կին, ծնողք ու զաւակ՝ դժբեմ բախտին նչաւակ: Կըրակը զադրած էր բերդէն: Խուժանը գրոհ կուտայ հոն եւ սուինի ու գնդակի հարուածներով կը կոտորէ ներսի բազմութեան մեծագոյն մասը, չխնայելով ո՛չ զառամին, ո՛չ ալ երախային, գեղանիներ վարմին, ո՛չ ալ երախային, գեղանիներ վարելով «հարէմ» եւ չատեր ողջ – ողջ յանձնելով Գայլ գեսի յորձանքներուն, մինչ մանկատի Հայուհիներու խումբ մըն ալ ձեռքէ – ձեռք կը յափչտակէ՝ բերդին մէջ՝ թաղնի սրունակ մը, ցեղին պատիւն անարատ պահելու գերագոյն ժեստով մը: Աւելցնենք թէ գազանային ամէն հրահանգ բխած էր Սերաստիոյ տիրահռչակ Մուբահ էր Սերաստիոյ տիրահռչակ Մուբամմէդին՝ որուն տեսլականն էր ո՛չ մէկ «կէավուր» թողուլ կենդանի իր իչխանութեան տակ գտնուող ընդարձակածաւալ նահանգին սահմաններուն մէջ:

Հայութեան, մանաւանդ Քրիստոնէութեան դէմ գարաւորատելութեան ժահրը որթկալու համար, խուժանը բերդին մէջ մնացող էահանաները գատեց եւ տարաւ կեցուց հոն՝ խոր քարայրի մը ծոցը ձեւացած խարոյկին վրայ – ամբողջ խարուխիկ եւ խռիւ եւ կաղտոտ խորճումներ: Աստուածոյ Տան ծառայոց այդ պաչտօնեաները կերո՛ն եղան եւ անմովին վառեցան անմասիին մէջ··· : Եւ այն պահուն որ անոնք կարմիր բոցերը գրկած՝ Մակաբեան Պարը կը գառնային կեղերչական հեծքերով, գահիճները՝ խարոյկներուն չուրջ արձանացած, երաժչտական մասը կ'ամբողջացնէին՝ թմբկահարութեամբ··· : Ահաւասիկ անուններն այդ եղերաբախտ երէցներուն·–

Նաթան Քահանայ Տատեան· – Ծնած 1861 Հոկտեմբեր 25-ին, քնիկ, աչխարհական անուամբ Եղիա, ուսած Մուչեղեան դպրոցը, կառավարական ճարպիկ միջնորդ, 1898-ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզճանէ եւ յընթացք քահանայագործութեան՝ չհած վստահութիւնը բոլոր քաղաքացիներուն, լուսարարապետ, Աղքատախնամի նախագահ, յաճախ վարած Շապին Գարահիսարի փոխ – առաջնորդութիւնը:

Մահու եւ կենաց միջեւ տարուբերման այդ գերագոյն պահուն, երբ բերդին մէջ մանուկներ կուլային, ծերուկներ կ'ապօթէին, կանայք ջուր եւ կապար կը կրէին, իսկ տղերք հրացէն կը պարպէին ծկլտալով, Տ· Նաթան կարգակից իր եղբօրը հետ կը գեգերէր ամէնուրեք, ժողովուրդը կը խրախուսէր, կը խոստովանցնէր եւ կը հաղորդէր չարունակ:

Մկրտիչ Ա· Քահանայ Գալեօճեան· – Ծնած 1844 Սեպտեմբեր 20-ին Մալեւի, աչխարհական անուամբ Նշան, ուսած անդ, 1885 Փետրուար 17-ին ձեռնադրուած չօրլուցի Աբրահամ Եպիսկոպոս Սարկաւագանէ՝ ծննդավայրին եկեղեցւոյն վրայ, ուրկէ քաղաք փոխադրուած վերջէն, քահանայագործելով Մայր Եկեղեցի եւ վարելով առաջնորդական փոխանորդի պաչտօն: Այրեցաւել: 71 տարիներու բեռին տակ կքած այս եկեղեցականն ալ գվերջ տէրը մնացած է իր հոգեկան կորովին եւ բերդին մէջ գործած Տ· Նաթանի նման: Զինքը հրկիզէն առաջ, գահիճները վերջնական հաճոյք մըն ալ ըմբոչխնած են՝ աչուըները փորելով եւ ոռնալով երեսն ի վեր· «Նասը՞լ ··· մուրախտաս վէքիլի օլո՞ւր մը սըն···»:

(Շար· 97)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Նուարդ Գարամանճեան իր սիրելի ամուսնոյն՝ Գամեր Գարամանճեանի մահուան 12–րդ տարելիցին առթիւ 200 Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

ՁԱՇ

Կապոյտ Ծաչէ Իսիլ Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը ճաշ մը կուտայ Պիէվրի դղեակը, իր չորքանի տարեցներուն։

Մեկնում՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 29, ժամը՝ 12·30–ին Մշակոյթի Տան առջեւէն։

45 ռիւ տը լա Տէֆանս

Արձանագրուիլ խաչուհիներու մօտ։

ՎԱՐԱԳԱՁ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնը եւ Մաղթօրհնութիւնը տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Սեպտեմբեր 30–ին։

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵՒԱՆ

Արեւմտեան Եւրոպայի

Հայրապետական Պատուիրակ եւ

Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղի Օրհնութիւն եւ հոգեհանդիստ հանգուցեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու համար։

Սիրով կը հրաւիրուի Առնուվիլի, Սարսէլի, Սէվրանի եւ չորքանի հայութիւնը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իր ուխտը կատարելու։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9·30։

Պատարագ ժամը՝ 10·30։

OFFRE D'EMPLOI

Chaussures CETA

CHERCHE VENDEUR - VENDEUSE

BIEN REMUNERE

tél : 48 20 14 28

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ՍԷՆ – ԺԷՌՄԻ Զ. Շաբաթ մասնաճիւղի վարչութիւնը խիստ կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները Սեպտեմբեր 29–ին, Շաբաթ կէսօրէ վերջ, ժամը 14–ին Թաղիս եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։ Բոլոր անդամուհիներու ներկայութիւնը պարտադիր է։

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Շաւիլի մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 24–ին, ժամը 20·30–ին, սովորական հաւաքատեղին, 6 Կամիտաս փողոց։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱԳՈՐԾ ԵՐԾԻԿ

— PASTERMAS - SOUDJOUKS —

SALAISONS

AGOP

11 et 13, rue de l'Union

94140 ALFORTVILLE

pour tous renseignements :

43. 75. 29. 91

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Տարիքոտ պոյտի մը ընկերութիւն ընելու եւ ճաշերով պրպղելու համար, կը փնտռուի միջին տարիքի հայ կին մը, մնայուն։

Հեռաձայնել՝

46 – 42 – 31 – 98

ՆՎԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ծաչէ Սեւրան – Լիվրիի Տիրուհի Միսաքեան մասնաճիւղը Շաբաթ, Նոյեմբեր 17, երեկոյեան ժամը 9–ին, պարահանդէս մը կազմակերպուած է։

Salle des Fêtes de Sevran

9, avenue Gabriel Péri, Sevran

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՊԱՆԷԵՕ – ՔԱՇԱՆԻ ՍԻԱՄԱՆԹՕ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Պանէեօ – Քաշանի Սիամանթօ միօրեայ վարժարանի դասընթացքները սկսան Սեպտեմբեր 19–ին։ Վարժարանը կը դասաւանդէ հայերէն – պատմութիւն – աշխարհագրութիւն, յատկացնելով ամիսը մէկ օր մշակութային աշխատանքի՝ պար, երգ, թատրոն։

3–էն 12 տարեկան աշակերտները կ'ընդունին Զորեքշաբթի օրերը, 19–էն վեր Շաբաթ կէսօրէ եւաք, ժամը 13·30–էն սկսեալ, ունենալով պաքալօրէայի յատուկ դասընթացք։

Արձանագրուիլ, Շաբաթ, Սեպտ. 22, ժամը 14–էն դպրոցը։–

41, avenue Albert Petit, Bagneux

Մանրամասնութեան համար հեռաձայնել՝

Տիկին Թաւուժեանի

46 – 63 – 77 – 70

Տիկին Դաւիթեանի

46 – 65 – 81 – 52

***

ԻՍԻԻ ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒՆ

Կապոյտ Ծաչէ Իսիլ Տ. Սերենկիւլեան մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ հայերէնի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Եռեքշաբթի, Սեպտեմբեր 25, ժամը 19–ին։

Զարհամաներու եւ պաքալօրէայի պատրաստութեան դասընթացքները կը կատարուին Երեքշաբթի իրիկունները, ժամը 19–ին, եւ Շաբաթ առաւօտները ժամը՝ 11–ին։

Երախաներուն դասընթացքը՝ Զորեքշաբթի առաւօտները ժամը՝ 9·30–ին։

Ցանկալի տեղեկութեան համար կարելի հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն։–

40 – 30 – 04 – 29

46 – 42 – 45 – 25

***

ՍԷՆ – ԺԷՌՄԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԵՐԿՕՐԵԱՅ ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Սէն – Ժէռմի եւ Շրջակայից Սուրբ Սահակ Սուրբ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ թաղականութիւնը կը յայտարարէ յարգելի Ծնողներուն թէ, Սեպտեմբեր ամսուան ընթացքին, ամէն Կիրակի առաւօ, ժամը 10 – 12, կրնան արձանագրել տալ իրենց զաւակները թաղականութեան՝ եկեղեցւոյ դրասենեակին մէջ։

Դասերը կը սկսին Հոկտեմբեր 3, Զորեքշաբթի առաւօ, ժամը 9–ին փոքրիկ աշակերտներուն, որոնց դասատուն է՝ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան։

Հոկտեմբեր 6, Շաբաթ օրը, կէսօրէ վերջ, ժամը 14–ին դասերը կը սկսին մեծ աշակերտներուն, որոնց դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Եըլմազեան։

Ծանօթութիւն. – Աշակերտներուն համար Օրօֆառի սպասարկութիւնը, դասագիրքերը եւ գրենական պիտոյքները ձրի են։

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE

RENTREE 90/91

Reprise des activités

Mercredi 03 Octobre 1990

LANGUE ARMENIENNE

Eveil au langage

Cours d'Arménien

Préparation au Brevet

Préparation au Baccalauréat

Conversation

EVEIL

Eveil à l'Identité et à la Culture

Civilisation

DANSE / EXPRESSION

Danse traditionnelle

Danse contemporaine arménienne

Gymnastique douce

MUSIQUE

Piano

Violon

Guitare

Dehol

Kanon

LECTURE

Bibliotèque

Diffusion livres — disques

ANTENNE SOCIALE

conjointe avec la Croix Bleue

FOYER

La M. C. A.

Un corps enseignant spécialisé

Une pédagogie contemporaine

pour une CULTURE IDENTITAIRE

et une ARMENITE ACTIVE

Renseignements :

Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

U. G. A. B. FRANCE

RENCONTRE INTERVILLES

à Genève

Samedi 6 octobre : *Dîner dansant à l'Hôtel RICHMOND*

Dimanche 7 octobre :

Messe en l'Eglise Arménienne Sourp Hagop de Genève

Déjeuner suivi d'une réunion à l'Hôtel PRESIDENT

Séjour à l'Hôtel RIVOLI

Pour tout renseignement complémentaire, téléphoner aux numéros :

45 20 03 18 Paris

78 35 06 56 Lyon

75 56 33 74 Valence

91 22 10 45 Marseille (après-midi)

Հ. Բ. Ը. Մ. ՓԱՐԻԶ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ – ԶՐՈՑՔ

«ՁԱՑՆ ԴԱՐԵՐՈՒ ԽՈՐՔԷՆ»

Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցի եւ հայկական Մանկավարժական Ինստիտուտի աւարտ դասախօս՝

ԷԴՈՒԱՐԴ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

կը ներկայացնէ իր վերստեղծած հին հայկական իւրատեսակ նուագարանը

Ուրբաթ, Սեպտ. 21, ժամը 20·30–ին՝

Ալեք Մանուկեան Մշակ. կեդրոնին Մէջ

118, Փուրսել փողոց — Փարիզ 17–րդ

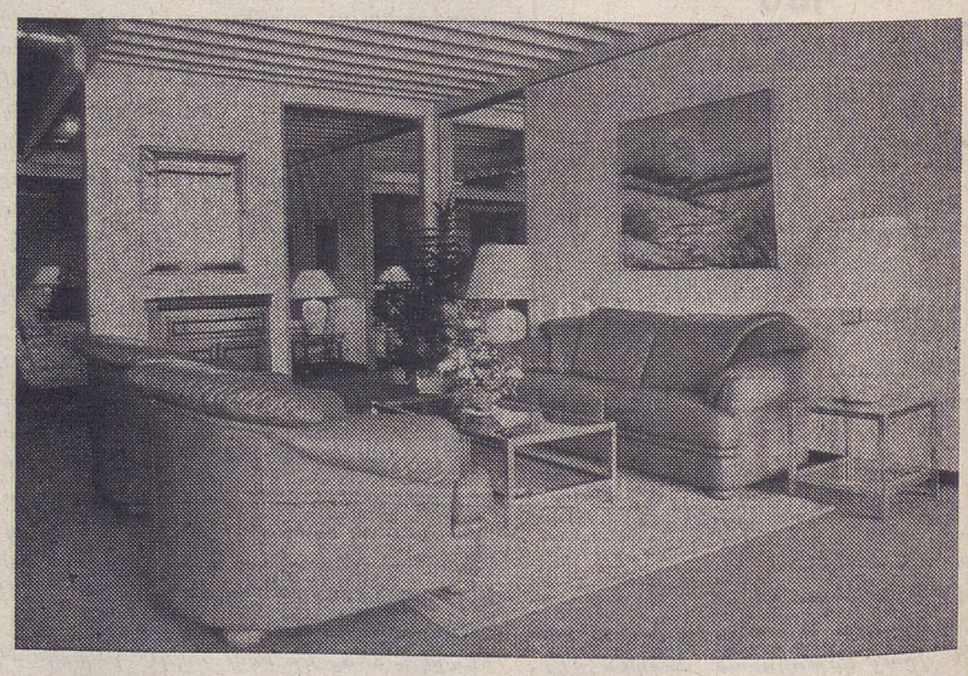
Տեղի կ'ունենայ բարեգործական ցուցահանդէս – վաճառք հայ եզդանկարիչներու եւ աշխարհահռչակ մանրանկարիչ՝ Էդուարդ Ղազարեանի գործերուն։

Մուտքը ազատ է։

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris

Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 25
MARDI
25 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԶ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.369 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.369

ՆԱԽԱԳԱՀ

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ ԿԸ ՄԵԿՆԻ

Շաբաթ օր, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան Ամերիկա կը մեկնի Արմէնիոն էսքմպլիի, Համակալար Ազատական Կուսակցութեան, Ս. Ե. Ը. Միութեան, Լա Վէրնի հայկ· դպրեվի եւ Զօրեան հիմնարկի հրաւէրով: Հոն կ'ընկերանան Համբարձում Գալըստեան եւ Ալէքսան Արզումանեան: Առաջին հանդրուանն է՝ Ուաշինկթըն: Պիտի անցնին նաեւ Նիւ – Եորք, Պոսթըն, Լոս – Անճելըս, հատանաբար նաեւ՝ Մոնրէալ:

Լեւոն Տէր – Պետրոսեան պիտի տեսնուի Նախագահ՝ Պուշի եւ ՄԱԿ–ի ընդհ· քարտուղար՝ Տէ Քուէյարի հետ:

***

Սեպտեմբեր 21–ին, Հայաստանի Հանրապետութեան Նախարարաց Խորհուրդի նախագահի առաջին տեղակալ, Տնտեսութեան պետական Կոմիտէի նախագահ ընտրուած է Հրանտ Բագրատեան, իսկ Հեռատեսիլ – Զայնասփիւռի պետական Կոմիտէի նախագահ՝ Հենրիկ Յովհաննիսեան: Նոյն օրը, Գերագոյն Խորհուրդը որոշում տուաւ, որ հանրապետութեան դատախազէն պահանջուի երկու ամսուան ընթացքին ներկայացնել բոլոր քաղաքական բանտարկեալներու ցուցակը եւ ձեռնարկել անոնց իրաւունքներու վերահաստատման գործընթացին:

Սեպտեմբեր 22–ին, Շաբաթ օր, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, տեղակալ Գ· Յարութիւնեան եւ Խ· Ստամբոլցեան Լենինականէ, կիրովական եւ Սպիտակ այցելեցին: Ամէն տեղ նոյն հարցերը կան՝ նիւթական եւ մտահոգութիւններ: Ախուրեանի շրջանը մասնակցած են Կրասնի պիւղի – ՀՕՄ–ի ձեռնարկ – բացման: Այդ շրջանի 32 բնակավայրերէն 13–ը ամբողջութեամբ քանդուած են երկրաշարժի առեն: Առնցմէ մէկն էր Կրաչէնը, որ այսօր վերականգնած է ՀՕՄ–ի (Հայ Օգն· Միութիւն) հանգանակութեամբ: 2 առանձնատուն, ամէն մէկը՝ 80 քառ· մեթր տարածութեամբ: Դպրոց եւ մանկապարտէզ:

× Մեղրիի մէջ երկաթուղիի արկած մը պատահած է առջի օր: Ջոհ չկայ:

× Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանը առ այժմ ընդհատուած է: Կը վերսկսի Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 1–ին:

***

ՀԱՅԱԴՈՒԿԸ

Հայադուկը կը չարունակուի: Վիկտոր Համբարձումեան կը գտնուի Մոսկուայի դիտութեանց Ակադեմիայի առողջարանը, բժշկական հսկողութեան տակ: Միւս բոլորի վիճակն ալ օրէ օր կը վատթարանայ, կը տկարանան, կը նիհարնան, բայց, կը մերժեն հիւանդանոց փոխադրուիլ:

Խորհրդային Միութեան Թատերական Գործիչներու Միութեան վարչութեան նախագահ՝ Կիրիլ Լաւրովը նամակով մը Գորբաչովին դիմած է Սօս Սարգսեանի հայադուկին կապակցութեամբ, խնդրելով որ ժողովրդավար լուծում մը գտնէ:

***

«Արմէնփրէս» կը հաղորդէ Սեպտեմբեր 24 թուականով· «այժմ Հայաստանի Գրողներու Միութեան հետ զուգահեռ կը գործէ նաեւ Հայ Գրողներու Միութիւն, որու հիմնադիր համագումարը տեղի ունեցաւ Երեւան: Նոր միութիւնը Խորհրդային Գրողներու Միութենէն անկախ կազմակերպութիւն է: Արտասահմանեան 56 երկիրներու աւելի քան 120 հայ գրողներ եւ մտաւորականներ վաւերաց յայտնած են անդամակցիլ: Ան լոյս կ'ընծայէ «Հայ Գրող» չաթաթաթերթը իսկ 1991–էն, կը հրատարակէ նաեւ Շիրակ գրական գեղարուեստական հանդէս: Հիմնադիր համագումարը Հայ Գրողներու Միութեան նախագահ ընտրած է Զօրի Բալայեանը եւ գրական – իրաւական առաջին քարտուղար՝ Յովհ· Մելքոնեանը»:

ՊՈՒԼԿԱՐՆԵՐՈՒ ԹԱԳԱՒՈՐ ՍԻՄԷՈՆ Բ.

ԵՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ,
ԻՐԵՆՑ ՀԵՏԵՒՈՐԴՆԵՐՈՎ

Կ'ԱՅՑԵԼԵՆ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ

19 – 9 – 990

Դարձեալ լիներու յիշատակելից չարք մը՝ Հայոց Կղզիի պատմութեան համար: Ջորեքշաբթի առաւօտ, յանկարծ չչուկ մը՝ Ս· Ղազարու մայր ղրան առջեւ: Ֆրանսերէն կը լսուի·– «Նորին արքայական Բարձրութիւն» Սիմէոն Բ. Թագաւոր Պուլկարներու եւ Թագուհին...» (Սա մաժեսթէ Սիմէոն տէօ, ռուա տէ Պիւլկար···):

Նոյն պահուն, չուրջ 200 այցելուներ չոգենաւով կը հասնէին Մայրավանք, այցելելու մեծ ցուցահանդէսը հայկական արուեստի:

Մխիթարեան առաջնորդը՝ Հ· Ներսէս Վրդ· Տէր – Ներսէսեան կը փութայ մեծանուն հիւրերուն ընդառաջ: Թագաւորը կը խօսի սահուն իտալերէն (մայրը՝ իտալացի, Սաւոյիոյ Տունէն, քոյրն էր Ումպերթօ Բ. Թագաւորին)· կը խօսի նաեւ բազում այլ լեզուներ, խօսակցութիւնը կը դառնայ ընդհանրապէս ֆրանսերէն, Թագաւորին հետեւորդներուն խնդրանքով:

Կ'այցելեն եկեղեցին, Թանգարանը, ճեմարտատունը· հիացմունքով կը դիտեն ցուցադրուած բազմաթիւ ձեռագիրները, հնատիպ մատեանները, Կուտինայի չքեղ յախճապակիները, Աւետարաններու արծաթեայ կողքերը, մարգարտայեղ սաղաւարտներ, Լեւոն Զ· արքային սուրը, Հայաստանի Առաջին Հանրապետութեան չրջանէն՝ անցագիր մը, 1919–ին տրուած Մխիթարեան Վարդապետի մը: Սիմէոն Բ. Թագաւորն ու Թագուհին եւ հետեւորդները մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւին տրուած բացատրութեանց եւ յաճախ հետաքրքիր հարցումներով կ'ընդմիջեն:

Վանքի մեծ սեղանատունը այցելելու պահուն, խորանէն կ'ազդուին Հ· Ներսէսի տուած պատմական խորունկ բացատրութիւնները, մանաւանդ երբ կ'իմանան 1931 – 1933 շրջանին ինքն ալ երկու տարի տրված է Սոֆիայի Մեսրոպեան Ճեմարանը, Փաւլովօ արուարձանին մէջ, աշակերտելով Գէորգ – Մեսրոպի, ու կը յիշէ պուլկար թագաւորական քայլերգը:

Մխիթար Աբբայի դրասեղանին առջեւ, վանքի Ոսկեմատեանին մէջ ստորագրելու պահուն, թագաւորը կ'անդրադառնայ որ արդէն իսկ բացուած է այն էջը՝ ուր ստորագրած է իր հայրիկը, Պորիս Գ· թագաւորը, մայրիկը՝ Յովհաննա թագուհին, հօրեղբայրը՝ Կիւրեղ, եւ բազում այլ ազգականներ ու պալատականներ· Թուական՝ 1932 Ապրիլ 22:

Սիմէոն Բ· կը յուզուի խորապէս ... կը դարձնէ Ոսկեմատեանին էջերը, կը գտնէ իր մեծ – մայրիկին ալ ստորագրութիւնը· կը յարէ՝ թէ նոյն երեկոյ իսկ պիտի հեռաձայնէ Վիզպոն, ուր ներկայիս կ'ապրի ծերունի արքամայրը: Իսկ ինքն ու թագուհին կ'ապրին Մաարիա:

Հ· Ներսէս կը պատմէ թագաւորին՝ թէ իր հայրիկը Ս· Ղազար այցելած է 1932–ի այդ պատմական Թուականէն քանի մը տարի առաջ ալ, բոլորովին անծանօթ կերպարանքով, ու նոյնիսկ ստորագրած է այցելուներու սովորական տետրին մէջ, բայց հիւրընկալը (Հ· Դանիէլ Վ· Սահփանեան), կռահած է իրողութիւնը, եւ չոգենաւ մտնելու պահուն՝ ըսած է թագաւորին·– «Բանին մէջ բան կայ»· Պորիս Գ· այս խօսքերը կրկնած է հայերէն, չատ չնորհալի ձեւով, զարմացնելով վինք չընջայտող Հայերը, 1932–ին, ու ցաւ ալ յայտնած է որ մինչ այդ վախճանած է յիշեալ Հ· Դանիէլը:

Մեծ ցուցահանդէսի լուրէն եւ լրագրական ու հեռատեսլային հաղորդումներէն է որ հետաքրքրուած՝ թագաւորը եկած էր Սուրբ Ղազար, ուր անակնկալօրէն գըտած էր հետքերն իր սիրելի ծնողներուն:

Մեծ յուզումով, յետ ճաշակելու նաեւ վանքին վարդանոյշը, մէկուկէս ժամ տեւող այցելութենէ մը ետք, Սիմէոն Բ· կը թաժնուի Ս· Ղազարէն, անցեալի դեղեցիկ յիշատակներ՝ սրտին մէջ արծարծուն:

Պատմական լուսանկար մըն ալ՝ վանքի մայր ղրան մօտիկ կանգնուն Սուրբ Խաչքարին առջեւ, ու մեկնում:

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ
Վենետիկ – Ս· Ղազար

ԾՈՑ

ԻՐԱՔ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ԹԱԳԱՒՈՐԸ
ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ
ՎԵՐՋԻՆ ԿՈՉ ՄԸ ԿԸՆԷ

Յորդանանի Թագաւորը յուսահատ է եւ կը հակցուի· Ամերիկեան հեռատեսիլն եւ «Ուաշինկթըն Փոսթ»էն Հիւսէյն Թագաւորը կոչ կ'ընէ որ արեւմտեան ուժերը քաշուին առաջքն առնելու համար պատերազմի մը, զոր կը բաղդատէ Ա· Աշխարհամարտին, քանի որ ոչ ոք զայն ուզած էր, բայց ոչ ոք կրցաւ արգելք հանդիսանալ: Ճիշդ է որ Յորդանան ըլլալ խաւոր տուժողն է կացութեան: Ոչ միայն հարիւր – հազարաւոր գաղթականներով որոնք խուժեցին, այլեւ այն «պատիժներով» զորս կը կրէ Իրաքի ի նպաստ իր դիրքին հետեւանքով: Սաւտի Արաբիա որ արդէն կէս առ կէս պակսեցուցած էր քարիւղի իր հայթայթումը Յորդանանի, բոլորովին դադրեցուց: Թագաւորը, նոյնիսկ յուզուած չեչտով կատարած է իր կոչը, չեչտելով թէ որեւէ տարակարծութիւն չկայ իր եւ Միացեալ – Նահանգներուն միջեւ, բայց ոգեկոչած է պատերազմի մը աղէտալի հետեւանքները ժողովուրդներուն համար: Ոմանք նոյնիսկ կատկի պէս բան մը կը տեսնեն Հիւսէյն Թագաւորի կոչին մէջ, այնքան անտանելի է իր վիճակը, տնտեսական եւ քաղաքական դեռնի վրայ:

× Պաղտատի մամուլի զործակալութիւնը՝ ԻՆԱ յայտարարութիւն մը հրապարակեց, ուր Արտաքին նախարարութիւնը «Ներոզութիւն» կը խնդրէ Ֆրանսայէն, «Թիւրիմացութիւն» որակելով իրաքցի զինուորներու խուժումը Քուէյթ – Սիթիի Ֆրանսական դեսպանատունը եւ կատարած առեւանգումը: Քննութենէ ետք պարզուեր է որ սխալ չենք մտեր են···:

Սաւտամ Հիւսէյն ալ նոր սպառնալիքներ ըրաւ: Եթէ Իրաք «չնչահեղձ» ըլլայ շրջափակումին պատճառով, ինք ալ նոյնը կ'ընէ ուրիշներուն: Ջեկոյցով մը կը հաստատուի որ Քուէյթի կցումը «անդառնալի է եւ յաւիտենական» ու ազդարարութիւն կը տրուի Ամերիկայի, որ «պէտք է դիտակցի «կայծակ – պատերազմի» մը հետեւանքներու ծանր բնոյթին»: Իրաքի ղեկավարին համար՝ «ամէն մարդ պէտք է դիտակցի որ վատթարացող պատահիլ ··· կայծ մը, արդոյնը կրնայ պատահիլ ··· կայծ մը, արկածով կամ կամաւոր կրնայ սարսափելի հրդեհի մը ծնունդ տալ, որու ջրհեղեղը կը յաջորդէ եւ այն ատեն քարիւղը, քարիւղի հոզմաասը եւ Իսրայէլ առաջուան պէս չեն ըլլար, որովհետեւ այդ կ'ըլլայ ջրհեղեղին ազդեցութիւնը»:

× Սուրիոյ նախագահը ել Ասատ թեհրան գացած էր, որպէսզի տարհամոզէ իր հին զինակիցը Իրաքի օգնելու: Հետաքրքրական է, անշուշտ, որ Ուաշինկթըն Սուրիոյ ղեկավարը ընտրէ իբրեւ իր բանբերը, այսինքն՝ մէկը, որ ցարդ ահաբեկչութեան հովիերան կը նկատուէր: Շատ յայտնի չէր թէ ինչ եղրակացութեան յանգած են, բայց մէկ կէտի չուրջ համաձայն են – եւ ուրեմն նաեւ համաձայն՝ Սատտամ Հիւսէյնի – թշնամին իսրայէլն է···: Բայց, որովհետեւ մեր թշնամիներուն թշնամիները անպայման մեր բարեկամները չեն, ել Ասատի ոխերիմ թշնամի «եղբայրը» կը մնայ՝ Սատտամ Հիւսէյն:

× Պաղեստինի ազատագրութեան ճակատի պետը՝ Ապուլ Ապպաս պատրաստ է ահաբեկչական գործողութիւններու ձեռնարկելու արեւմտեան հատատութեանց դէմ, եթէ ամերիկեան յարձակում ըլլայ:

× Նախագահ Միթերան երկուշաբթի օր խօսք կ'առնէր Նիւ – Եորքի Ազգաժողովին տարեկան նստաշրջանին:

× Ազգ· ճակատի տարեկան ժողովի անդամ չեչտեց թէ եթէ Ֆրանսացի պատանդներ կան Իրաք, յանցաւորը Ֆրանսական կառավարութիւնն է: Լը Փէնի համար՝ ոչ մէկ կենսական չահ կայ պահպանելիք Քուէյթի կապակցութեամբ: «Զինակիցը չենք յարձակումի ենթակայ երկրին, կ'ըսէ Ազգ· ճակատի նախագահը, բայց, կապեր ունինք յարձակող երկրին հետ: Օտարն է որ օրէնք կը կիրարկէ Ֆրանսայի մէջ»: Քուէյթի իշխանապետին հարստութիւնը 1000 միլիառ տոլար դնահատելով, ըսաւ, որ ամսական 450 Ֆրանք ստացող փուալիւն թող չվախնայ անոնց համար որոնց հաչուին պիտի կռուի, դեռ անանկացած չեն:

***

Գերմանական «Տէր Շփիկըլ» չաբաթաթերթը ցանկը տպած է Ֆրանսական զէնքերուն, որոնք 1960–էն ի վեր ծախուած են Պաղտատի: Ըստ այս ցանկին, Տասը 328 Միռաժ ծախած է, Աէրօսփասիալը՝ 121 Թռան եւ 4248 էռ – Սոլ հըրթիռ, որոնց 1028–ը՝ էկզոսէթ: Մաթրա 3000 հրթիռ ծախած է, ժիաթ՝ 548 հրասայլ, եւ 235 այլ պատերազմական կառքեր, Փանհար՝ 187 զնդացիր – կառքեր, 143 թեթեւ եւ 100 զրահապատ կառքեր, եւայլն, եւայլն, Պարզ է որ Ֆրանսա առանձին չէր այս հայթայթումներուն մէջ: Կը մնայ որ ուրիշներ ալ միւսներուն ցանկերը լոյս ընծայեն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՄԱՁՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
կեդրոնական կոմիտէն վերջացուց իր նիս–

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«ՅԱՌԱՋ» ԱՆԿԱԽ ԹԵՐԹ, ՈՐ ՉԷՋՈՔ ՉԷ

(Բ. եւ վերջին մաս)

– Հիմա, ասացէ՛ք խնդրեմ, Հայաստանը, Հայաստանի գրողները, լրագրողները կարո՞ղ են, արդեօք օգտակար լինել ձեր թերթին նաեւ «Միտք եւ արուեստ» ամսաթերթին: Եւ ի՞նչպէս:

= *Ճշդուած կրնան ըլլալ: Օրինակի համար յաջորդ թիւին մէջ, որ այս շաբաթու վերջ լոյս պիտի տեսնէ, Ալեքսանդր Թուիչեանէն յօդուած մը ունինք: Հիմա որ, ըսենք հրապարակայնութիւն կայ կամ պերեստրոյկա կայ եւայլն, ի հարկէ կըրնան աշխատակցիլ: Աշխատակցութեան դժուարութիւնը մեզի համար այն է որ ուղղագրութեան հարցեր ունինք գրաշարներուն համար, որովհետեւ մենք մեր թերթը, բայց կը հրատարակենք: Փոխադարձութիւն ալ պէտք է ըլլայ:*

– Վերջին երկու տարին այս հարցի շուրջ շատ խօսւում է, թէ անհրաժեշտ է, որ Սփիւռքի եւ Հայրենիքի մամուլի փոխադարձ բաժանորդագրութիւն կազմակերպուի, որ կապը խիստ կանոնաւոր լինի: Խօսել ենք եւ գրել ենք: Հիմա յոյս կայ, որ այս հարցը դրական ընթացք ստանայ, լաւ վերաբերմունք կայ հարցի նկատմամբ:

= *Այո, որովհետեւ կարեւոր է, օրինակի համար, հիմա, որ դուք կարելիութիւն ունիք այդքան թերթ ստելու այնտեղ, այդ թերթերուն մէջ, նաեւ կը խորհիմ որ աւելի լայն տեղ պէտք է տրուի ըՍփիւռքի լուրերուն, նոյնիսկ պարզ լուրերուն: Ճօղուածներէն հրաժարինք, պարզ լուրերուն սփիւռքահայ կեանքէն: Թերթը չէք կրնար կանոնաւոր առանձ: Ամէն անգամ պէտք է ճամբորդ մը գըտնել: Ըսեմ որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին թերթ կը ղրկենք՝ «Ցառաջ», չի առանար, ստիպուած ենք ճամբորդի միջոցով ղրկել: Բացի պաշտօնական մարմիններէն՝ Սփիւռքահայ Կոմիտէութիւն, «Արմէնփրէս», Մատենադարան, Գրողներու Միութիւն եւայլն, այս հասցէներէն զատ, երբ որ թերթ կը ղրկենք կանոնաւոր չեն առանար:*

– Հիմա Հայաստանում շատ բուռն հետաքրքրութիւն կայ, այսինքն՝ հետաքրքրութիւնը միշտ եղել է, այժմ նաեւ գործնական հետաքրքրութիւն կայ ըսփիւռահայ կեանքի հանդէպ: Եւ Սփիւռքի թերթերի հոսքը շատացել է: Եւ Հայրենիքի հին ու նոր թերթերը՝ «Հայաստան»ը, «Աւանդարդ»ը, «Ուրարթ»ը, «Հայք»ը, «Անդրադարձ»ը շատացրել են արտատպութիւնները սփիւռահայ մամուլից ... մի փիչ փոխուել է վիճակը:

= *Այո: Ճիշդ է, որ ամէն բան մէկ անգամէն չէք կրնար ընել: Երկու տարի է որ տակաւին մէկ ատոհմանէն միւսը պէտք է անցնիլ. առաջ մէկ կուսակցութիւն կար, հիմա եօթանասուն հատ պիտի ըլլայ, այսինքն՝ սփիւռքեան մեր սկզբնական եւ չարունակական վիճակը պիտի ապրիք, մինչեւ որ գտուի ամէն բան եւ բիւրեղանայ կացութիւնը: Ցեղոյ Հայաստանի վիճակը շատ դժուար է, շատ լաւ կը հասկնամ, որ մէկ օրէն միւսը ամէն բան կարելի չէ ընել: Քաղաքական վիճակը ըլլայ, անտեսական վիճակը...: Ամէն առաւօտ 6-ին ես կը հետեւիմ Հայաստան 88-ի ղէպքերէն ի վեր: Երկու պիծ կայ միայն Հայաստանի համար: Երեւակայեցէք որ այս առաւօտ 5-ը 30 անց սկսած եմ եւ 6 – 10-ը անցած յաջողած եմ, երբեմն 50, 60 անգամ կը փորձեմ, խնդիրնալիք հարց է:*

– Ուրեմն առաջ է գալիս կապի հարցը՝ հեռախօս, հեռատիպ...

= *Այո, հեռատիպը կը բանի: Սփիւռքահայ կոմիտէութիւնը մեզի լուրեր կուտայ: Պէտք է ըսել որ երկրաշարժի առեն սկսաւ, ամէն օր լուրեր կուտար:*

– Հիմա ձորից թերթին գաւիթ. տպաֆռնակը, լսել եմ 3000 է...:

= *Երկը հազար է, այո՛, մեր տպաքանակը: Առաւելագոյն տպաքանակը եղած է պատերազմի տարին՝ 39-ին, բայց, պատերազմին, զրաւման չրջանին զազրեցուցած ենք: Եւ անմիջապէս յետոյ, իջած է, որովհետեւ պատերազմէն առաջ հայատավաճառութիւն ունէինք Պուլկարիա, Ռումանիա, ամբողջ արեւելեան Եւրոպան եւ ի հարկէ պատերազմէն ետք, այս երկիրները այլեւս չէին կրնար «Ցառաջ» առնել: Հայաստանի նման հոն ալ, միայն պաշտօնական հասցէներու կրնանք ղրկել: Հիմա տպաքանակը 3000 է, կը պահպանենք այդքանը տակաւին, հակառակ անոր, որ հայերէնը կը նահանջէ, այսինքն՝ զազանիք չէ, որ Սփիւռքին մէջ կը նահանջէ, նոյնիսկ մարդ չէր հաւատար, որ Արեւմուտքի մէջ հայերէն օրաթերթ մը կրնայ 65 տարի դիմանալ:*

– Իսկ հնարաւորութիւն տեսնո՞ւմ էք տպաֆռնակը պահելու, աւելացնելու:

= *Ոչ, աւելցնելու՝ ոչ: Եթէ կարենանք պահել տակաւին այս տպաքանակը, լաւ է:*

– Իսկ եթէ Հայաստանը միանայ բաժանորդների թուին...

= *Եթէ կարենանք Հայաստան բաժանորդներ ունենալ, այն ատեն միայն կըրնանք տպաքանակը աւելցնել:*

– Հիմա, երբ այս հարցազրոյցը տպագրուի, մի շարժում, համոզուած եմ, պիտի սկսուի, շատերը պիտի ուզեն ստանալ «Ցառաջ»ը:

= *Կարելի է:*

– Ցետագայում, հնարաւորութեան դէպքում, գուցէ 5, 10 հազարով աւելանայ բաժանորդների թիւը: Կարողութիւն ունէ՞ք այդման տպագրել (տպարանի հզօրութիւնով եմ հետաքրքրւում):

= *Կրնանք, անշուշտ, աւելի տպել կըրնանք: Միայն թէ ընթերցողներու փափաքը չի բաւեր, որ բաժանորդագրուին: Իրենք բաժանորդագրուին, – թերթը ղրկենք, բայց պէտք է կարենան առնել: Եւ առիկա միայն պետական մասչաարի վրայ է: Պէտք է, որ Պետութիւնը ընդունի, որ «Ցառաջ»ը մուտք կարենայ գործել եւ կարելի ըլլայ բաժանորդագրուիլ:*

– Այս հարցը, յոյս ունեմ պէտք է լուծուի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդով:

= *Այո: Եւ պէտք է նաեւ (ինչպէս ըսի՝ թերթը ինքնաբաւ է) այն հարցն ալ ըլլայ, թէ ինչպէս պիտի վճարուին բաժանորդագրութիւնները: Դրամի հարցը դժուար է: Ես կը խորհիմ, որ անմիջականին համար, երբ օրինակ, արտօնութիւն ըլլայ, որ մարդիկ կարենան անհատական գեռնի վրայ «Ցառաջ» առնել կամ որեւէ ուրիշ թերթ Սփիւռքէն, երբ չկարենան ռուբլիով վճարել, կարելի է ուրիշ ձեւ մը գտնել: «Ցառաջ»ի մասին կը խօսիմ, կրնան այտեղէն ոմանք նուէր ընել իրենց բարեկամներուն: Ուրեմն մեզի մարդիկ հոս վճարեն եւ Հայաստան իրենց բարեկամներուն, ազգականներուն «Ցառաջ»ի բաժանորդագրութիւն նուիրեն:*

– Այս ձեւը բաւականին տարածուեց Հայաստանում: Գրուեցին եւ նուիրեցին Արցախցիներին, այլ վայրերում ապրող ծանօթ – բարեկամներին: Հայաստանում նաեւ վարեն Ադրբեջանի հետ յարաբերութիւնները որոնց մաս կը կազմէ Արցախի հարցը:

Ներքին ճակատի վրայ, ղեկավարներու նոր խմբակը պէտք է վերանորոգէ պաշտօնատարներու դասակարգը: Համայնավարներու ներկայութիւնը կրնայ այս մարզին մէջ վտանգ ներկայացնել:

Լուրջ վտանգ մըն էր նաեւ ղինեալ ուժերու պարագան որ զրգռութիւններու հետեւանքով, մահերու պատճառ դարձաւ: Նոր իշխանութիւնը բարեբախտաբար կրցաւ կասեցնել բռնութեան ալիքը ու հզօրացած դուրս եկաւ այս փորձութենէն: Ակէ զատ անոր յաջողութիւնը ցոյց տուաւ որ Հայաստան կրնայ իր ներքին հարցերը առանձին կարգադրել:

Համառօտակի յիշուած այս կէտերը կրնան զազափար մը տալ թէ ինչ պարտաւորութիւններու հետ դէմ – յանդիման կը գտնուի Հայաստանի ղեկավարութիւնը:

Դժուարութիւնները հարթելու համար ան ունի անուրանալի ձեռքբերումներ, որոնց գլխաւորն է ժողովուրդին վստահութիւնը:

Հայաստանի իրաքանչիւր քաղաքացի պայքարի այս երկու տարիներուն ընթացքին ապացոյցն ունեցաւ այս ղեկավարներուն բարոյականին ու պատասխանատուութեան վիճակագութեան. անոնք խորհրդանիշը եղան ազգային քաղաքական կեանքին վերածագումին, որուն ընկերացաւ ազգային արժէքներու վերըստանձնումի չարժումը (մշակութային եւ լեզուական, պատմական, կրօնական ինքնութիւն):

Ամէն ոք պիտի վերջապէս որ Հայաստանի համար կարելի միակ ճամբան ղէպի անկախութիւն աստիճանաւոր ընթացքն է որ առաջարկուեցաւ Նախագահ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի եւ Վարչապետ Վազգէն Մանուկեանի կողմէ: Անոնք կարելիութիւնը ունին ուժերը չարժման մղելու, կարող մարդիկը համախմբելու, մէկ խօսքով՝ անկախութեան զաղափարին չուրջ ընդհանուր եռանդի մը ծնունդ տալու: Արդէն, ծանուցուած քաղաքական չեզաչրջումները եւ յատկապէս բազմակուսակցականութիւնը, իրաւական պետութեան մը կազմութիւնը, անհատական ազատութիւններու յարգանքը, իշխանութիւններու բաժանումը, ընկերային ապահովութեան դրութեան մը հաստատումը կը նշեն ժողովրդավար ընկերութեան մը նախաքայլերը որուն ծարաւն ունի ընակչութիւնը:

Նոյնպէս, նախատեսուած տնտեսական միջոցառումները (վերադարձ չուկայի տնտեսութեան մը, պետական ձեռնարկներու ապապետականացում, հողերու բաշխում՝ գիւղացիներուն, տնտեսութեան կենսական մարզերու վրայ պետական հսկողութեան հաստատում – ուժանիւթ, նախանիւթեր, երթեւեկ) տնտեսական կեանքի ծաղկումին սպասողներու յոյսերը կ'արդարացնեն:

Նախագահն ու իր վարչապետը կրնան ակէ զատ վստահիլ նաեւ միջազգային հանրային կարծիքէն իրենց վայելած վարկին. ռուս եւ եւրոպացի քաղաքական դէմքերու հետ անոնց ունեցած չփում – ները հաստատեցին պետական մարդու անոնց պատկերը:

Վերջապէս, Սփիւռքը այսօր ի վիճակի է չօչափելի նեցուկ հանդիսանալու Հայաստանին: Արդարեւ, Սփիւռքի եւ Հայաստանի միջեւ միասնութեան մը համար պայմանները երբեք այսքան համաձեղ չեն գտնուած:

Հայկական նոր քաղաքացիութեան օրէնքը Սփիւռքի Հայերուն առիթ պիտի տայ լայնօրէն բաժնեկից ըլլալու հայկական Հանրապետութեան ճակատագրին: Այս միասնութիւնը դիւրացած է, քանի որ յատկապէս համայնավար վարչաձեւին չրջանին արտայայտուած մերժողական տրամադրութիւնը այսօր այլեւս գոյութեան իրաւունք չունի. այսօր նոյնացած են Երեւանի ու Սփիւռքի արժէչափերը: Այս զօրակցութիւնը աւելի ազդեցիկ դարձնելու համար սփիւռքեան կառոյցի մը անհրաժեշտութիւնը աւելի քան երբեք զգալի է: Պէտք է պինդել այնպիսի միջոցներով որոնք կարենան դիմագրաւել նոր կացութիւններ. յատուկ կարեւորութիւն ունի Սփիւռքի պատասխանատուութեան բաժինը անկախ եւ

ՕԳՏԱԳՈՐԾԵԼ ԱՌԻԹԸ

Երկար, բարդ ու վիճայարոյց ընտրապայքարէ մը ետք ուր չեչոսլեացան համայնավար վարչամեքենային բացայայտ ապօրինութիւնները, Հայաստան, Օգոստոս 4-ին վերջապէս վերագտաւ ժողովրդավար կեանքի մը արժէքները: Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ ընտրելով «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամ ու ՀՀՇ-ի նախագահ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանը, հայ երեսփոխանները վերջ տուին 70 տարուան համայնավար բռնակալութեան:

Քաղաքական այս քայլին արդիւնքը իր մնայուն զրօշմը պիտի ձգէ հայ ժողովուրդին ժամանակակից պատմութեան վրայ: ՀՀՇ-ի չուրջ խմբուած ժողովրդաւոր ուժերուն այս յաղթանակին մեկնակէտը 1988 Փետրուարին ծայր առած ժողովրդական չարժումն է, որուն գլխաւոր նպատակը Արցախի վերամիացումը եղաւ: Սփիւռքի մէջ քիչեր նկատեցին թէ այդ չարժումը համայնավար գրութեան դէմ ամբողջական բողոքի մը բնոյթը ունէր եւ թէ «Ղարաբաղ» Կոմիտէին խմբած մտաւորականները Հայաստանի ժողովրդավարութեան ու անկախութեան պայքարին իրապաշտ առաջնորդներն էին: Այսօր անոնք պատասխանատուութիւնը առանձնած են տագնապներու մէջ խորասուզուած երկրի մը գեկավարութեան:

Տագնապներու գլխաւորին՝ Արցախի հարցին մէջ հայ համայնավար ղեկավարներու լծումի քաղաքականութիւնը, ժողովուրդին ամէնօրեայ մտահոգութիւններուն դէմ, ու երկրին ապագայի հեռանկարներու մարզին մէջ անոնց անկարողութիւնը սուր կերպով զգալի դարձուց իսկական ազգային իշխանութեան մը բացակայութիւնը:

Ակէ զատ, կայ անտեսական տագնապը, հետեւանք՝ երկրաչարժին ու չրջափակումին. կայ ամէն նախաձեռնութիւն արգիլող դրութեան մը անանկութիւնը, որ առաջնորդած է կաշառակերութեան, չղոյթիւններու, ճարտարարուեստական մախսումի եւ բնապահական աղէտի մը: Կայ վերջապէս քաղաքական տագնապը որ պէտք է յանդի կեդրոնական իշխանութեան ու այլ հանրապետութիւններու հետ այս վերջիններուն անկախութեան առաջնորդող դաշնակցութեան մը: Պէտք է

շատ արեցին այդ բանը, յատկապէս երեխաները («Պիոներ Կանչ», «Խորհրդային Ղարաբաղ»)...

= *Բողոքականները ամսաթերթ մը կը հրատարակեն Ֆրանսայի մէջ՝ «Բանբեր»: «Բանբեր»ը կոչ ըրած է այստեղէն հաւրիւրաւոր մարդիկ կը բաժանորդագրեն իրենց հարազատները: Ուրեմն, ես կը խորհիմ, բաներ կան, որ հանդրուան առ հանդրուան կրնան ըլլալ: Ամէն բան մէկ անգամէն անկարելի է, որ ըլլայ: Կը խորհիմ որ առաջին հանդրուանով արտօնուի նախ թերթին մուտքը Հայաստան, եւ յետոյ կոչ կ'ընենք այտեղ, որ նուիրեն...*

– Ի՞նչպէս էք պատկերացնում «Ցառաջ»ի ճակատագիրը, յետագայ ընթացքը:

= *Բնաւ չեմ պիտեր: Առիկա, պիտէք, փափուղիի պէս բան մըն է: Հայրս, երբ որ թերթը հիմնած է, ըսած են, որ 5 տարի չի դիմանար: 65 տարի է կը դիմանայ: 30 տարի առաջ ըսած են, որ 5 տարուան կեանք կայ, ապրիլեան սեռունդը երբ անհետանայ..., թերթ կարգացող պիտի չմնայ եւայլն, եւայլն, կը չարունակուի: Բայց, բնաւ չեմ կրնար որեւէ նախատեսութիւն ընել: Որովհետեւ կ'ըսեմ՝ «Ցառաջ»ի ներկայիս դիմանալը անբնական երեւոյթ մըն է: Այսինքն՝ իրը անկախ թերթ աւելի վտանգուած է, քան՝ կուսակցական մամուլը: Ի հարկէ, թերթի մը անկախ ըլլալը չատ մեծ առաւելութիւն մըն է, բայց նաեւ («գոհոզութիւն» բառը չեմ սիրեր) որոշ նուիրում մը կը պահանջէ, ի վերջոյ:*

ՑՈՎՀԱՆՆԷՍ ՍՑՎԱՋԵԱՆ

«Հայաստան»
Սեպտեմբեր 8, Երեւան

ժողովրդավար Հայաստանի մը կազմաւորումին մէջ:

Եւրոպայի մէջ «Հայաստանի չտապօգնութեան համակարգում»ը արդէն այս ուղղութեամբ նախաձեռնարկ քայլերու դիմած է, եւ Եւրոպայի հայկական ընկերակցութիւններու եւ հիմնարկութիւններու մէկայն դաշնակցութեան մը հարցը այսօր օրակարգի վրայ կը դնենք:

Աւելի քան երբեք, հայկական կառավարութիւնը պէտք ունի Սփիւռքին համքարողական ու դիւտակից գործելակերպին, անտեսական վերականգնումի իր քաղաքականութիւնը յաջողութեամբ կիրարկելու համար:

Զարկ տալ ապագայի հայկական Պետութեան անտեսական կարողութեան. ահա այս է իսկական մարտահրաւէրը զոր պէտք է կարդալ ու բոլոր ջանքերը կեդրոնացնել կենսական այս նպատակին իրագործումին համար:

Այս է Հայաստանի անկախութեան դիմը, ինչպէս նաեւ ապագային հարցերու լուծումին:

Յաջողելու համար այս կէտին մէջ, Հայաստան պէտք ունի քաղաքական կայունութեան: Նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան որ հինգ տարուան համար ընտրուած է, եւ վարչապետ Վազգէն Մանուկեան, հետեւելով ներկայ Սահմանադրութեան, պէտք է ժամանակի ընթացքին դործեն այս ուղղութեամբ:

Եթէ ժողովրդավարութիւնը առիթ կուտայ ընդդիմադիր քաղաքական ուժերու արտայայտութեան, չի կրնար արտօնել ապօրինի բողոքներ:

Առիթ մահացու հարուած մը կ'ըլլար Հայաստանի համար ուր ապակայունացող ուժեր ջանացին արգելք ըլլալ ժողովրդավարութեան բնական հոլովոյթին ու օրինաւոր հեղինակութիւններու իշխանութեան:

Նման վարկածի մը չրջանակին մէջ Սփիւռքը չէզոք պիտի չմնայ ու իր կարելիութիւններուն համեմատութեամբ դործի պիտի անցնի յարգել տալու համար իրաւական պետութիւնն ու ժողովրդավարութեան օրէնքները:

Հայաստան պէտք ունի նաեւ խաղաղութեան: Ան պէտք է զարգանայ տնտեսական փոխանակումներու նպաստաւոր միջավայրի մը մէջ, ինչ որ դլխաւորաբար կ'ենթադրէ իր անմիջական դրացիներուն հետ յարաբերութիւններու հաստատում. ներառեալ այն երկիրները որոնց հետ հարցեր ունի:

Ասոր կը վերաբերի անշուշտ Ադրբեջանի: Այս կէտին մէջ, առանց հրաժարելու իականէն, Արցախի հարցին համար լուծումներու որոնումը պէտք է չարուի նակուի անզիջող ամէն կեցուածքի դէմ, որ կրնայ չրջանին ապագան վտանգել:

Կը վերաբերի նաեւ Թուրքիոյ. աւելորդ չ'հաւնաբար հոս չեշտել թէ հայկական հարցին հարցադրումը որ տասնամեակներու ընթացքին զարդացաւ Սփիւռքի մէջ, պէտք պիտի ըլլայ պատշաճեցնել Հայաստանի քաղաքական նոր կացութեան:

Սփիւռքը որ աւելի քան 60 տարի չանաց լեցնել Հայաստանի միջազգային ներկայացուցչութեան մը բացակայութիւնը, քիչ կամ շատ չաջողութեամբ կրցաւ հայկական պահանջները ներկայացնել միջազգային տեսաններու. ան յատկապէս արժանիքը ցոյց տուաւ հայկական հարցի չարունակականութիւնը ապահովելու եւ մշտարծարծ պահելու ազգային զգացումը: Այն պահուն երբ Հայաստանի Հանրապետութիւնը կը պատրաստուի միջազգային քաղաքական կեանքին մէջ իր դերը ստանձնելու, Սփիւռքը կը դադրի հայկական հարցին լուծումի աշխատանքին մէջ առաջատար հաղիսանալէ. ասիկա անշուշտ, չի նշանակեր քաղաքական պայքարէն հրաժարիլ, այլ ներկայ իրադրութեան մէջ անհրաժեշտ կը դառնայ այս հարցին համար հայկական իշխանութիւններու հետ տեւական խորհրդակցութիւն ու դիրքերու համերաշխ բաշխում:

Այս նկատումներէն մեկնած դրաւարկները մեծ են:

Աչխարհի մը մէջ ուր անորոշութիւններ այնքան ծանր կը կշռեն, իր ղեկավար – ներուն գծած տրամաբանական ուղին որուն հայ ժողովուրդը այնքան յոյսեր կապած է, առիթ մըն Հայաստանի համար:

Մեղի կը մնայ օգտագործել այդ առիթը ու նպաստել այս ոգեւորիչ ձեռնարկին յաջողութեան:

ԿՐԻՍԹԻԱՆ ՏԷՐ – ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Նախագահ
«Սոլիտարիթէ Ֆրանֆօ – Արմէնիէն»ի

(*) ԽՄԲ. – Թարգմանուած ֆրանսերէնէ բնագրէն:

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

Հացի մեքենան կանդնում է մանկապարտէզի առաջ: Մի կին մօտենալով վարորդին ասում է:

– Եղբայր, մի լաւ հաց տուր, մէկ էլ խանութի չհասանեմ:

– Ինչ լաւ հաց, այ քոյրիկ, չե՞ս տեսնում որ սա տուն տանելու բան չի, մանկապարտէզի համար է:

***

– Երեխաներ, այսօր տոլմա ենք ուտելու, ասաց դաստիարակչուհին:

– Ուի, էլի աուդպողներ են եկել, – ուրախացան երեխաները:

***

– Բալիկ ջան, ինչո՞ւ մանկապարտէզի ճաշերը ուտում ես, իսկ տան ճաշերը՝ ոչ:

– Որովհետեւ մանկապարտէզի ճաշերը լաւն են, նրանց մէջ ոչ իլ կայ, ոչ սոխ, ոչ էլ կանաչի:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ «Երեւան» կազմակերպութեան Նախագահներու Խորհուրդը Օգոստոս 31–ին նիստ մը դումարած է, որուն ընթացքին քննարկուած է դլխաւոր բաբեր «Երեւան» չաթաթաթերթին վաճառքն ու ապագան: Թերթին դլխաւոր խմբագիրը՝ Կարօ Հայրապետեան տագնապով նշած է որ արդէն լրիւ դադրեցուցած է Պետութեան կողմէ ցարդ արուած նիւթական նպաստը, Լրագրին մէկ օրինակին ինքնարժէքը երեք անդամ կը գերազանցէ վաճառման դինը: Պէտք է ամէն ինչ ընել որ Պուլկարահայութեան միակ թերթը չփակուի նիւթական պակասութեան պատճառով: Խորհուրդը կազմած է յանձնախումբ մը, որ պիտի դբաղի պուլկարահայ համայնքներու վերակազմման հարցերով:

***

ՊԻՒՑԻՒՔՏԷՐԷԻ Ս. Հոիփսիմեանց Եկեղեցին մէջ, Սեպտեմբեր 9, եկեղեցական ու աչխարհիկ հանդիսութիւններով կատարուած է Հոիփսիմեանց Երաժչտասիրացի տարեդարձը՝ նախագահութեամբ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեանի: Եկեղեցիին կից պարտէզին մէջ տեղի ունեցած Սիրոյ սեղանը հանդիսավարած է տաճեպետ Կարօ Սարկաւագ Թէրզեան, խանդավառ ուղերձ մը արտասանած է Պէյօղլուի Թաղային Խորհուրդէն՝ տոքթ. Արամ Ֆընտըք: Ճաչասեղանը աւարտած է Շահան Եպիսկոպոսի հուսկ բանքով:

***

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ Ազգային հիւանդանոց այցելած է, Սեպտեմբեր 10, Գարեգին Արքեպիսկոպոս Գազանճեան՝ ընկերակցութեամբ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեանի: Հիւանդանոցին հոգաբարձութիւնը եւ բժչկական կազմը, ի պատիւ նորընտիր Պատրիարքին ճաչասեղան մը սարքած է:

***

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Հայոց Պատրիարք Գարեգին Արքեպիսկոպոս Գազանճեան, Սեպտեմբեր 11–ի առաւօտուն, ընդունուած է Պոլսոյ կուսակալին կողմէ: Նորընտիր Պատրիարքին ընկերացած են Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան, Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեան, Տոքթ. Կարապետ Արման եւ Փիլօ Աբեան:

***

ԻՐԱՆի դերի ինկած զինուորներու ազատ արձակումը կը չարունակուի: Օգոստոս ամսուն Իրաքէն վերադարձած պարսկահայ 9 նախկին դերիներէն եօք, Սեպտեմբերի առաջին կիսուն տուն վերադարձած են եւս 21 հայ երիտասարդներ: Անոնց դրեթէ բոլորն ալ Թեհրան կը բնակին՝ մեծամասնութեամբ Սասուն եւ Սարդարապատ թաղամասերուն մէջ.– Էմիլ Գրիգորեան (Թաւրիզ), Արմոնդ Փուլադեան, Ալեքս Տէր – Ցարութիւնեան, Ժողէֆ Նազարեան (Արաք), Համլետ Զոհրաբեան, Համազասպ Եսայի Ցարութիւնեան (Ահուազ), Խաժակ Ալեքսանեան, Ֆրանքօ Մանուելեան, Ժիրայր Աբնուսեան, Բագրատ Տէր – Աբնուսեան, Սարգիս Դաւթեանց (Ուրմիա), Սաքօ Անդրէասեան, Աւագ Աւագեան, Համօ Բարսեղեան, Վազգէն Վալադեան, Ալպերտ Ղահրամանեան, Էդմոնդ Մազաթեան, Ալֆրէդ Աբելեան, Ռաֆիկ Ալլահվերդեան, Սարօ Յակոբեան, Սիմիկ Վարդանեան:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Ս. Խաչ Ազգային Ամէնօրեայ վարժարանին վերամուտը տեղի ունեցած է Սեպտեմբեր 4–ին: Այս տարեշրջանին վարժարանին աչակերտութեան թիւն է 127:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ «Դանիէլ եւ Ալիս Զաքարեան» վարժարանին վերամուտը տեղի ունեցած է Սեպտեմբեր 6–ին: Այս տարեշրջանին աչակերտութեան թիւն է 110:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ Ուսանողական Միութիւնը, Սեպտեմբեր 5–էն 29, «Հայաստան՝ քաղաքակրթութեան օրրան» խորագրով ցուցահանդէս մը կազմակերպած է Թորոնթոյի համալսարանի «Ռոպըրթ» դրադարանի սրահներէն մէկուն մէջ: Ցուցահանդէսը կը ներկայացնէ Հայաստանի մշակոյթը, պատմութիւնը, ժողովուրդը ինչպէս նաեւ ճարտարապետութեան, կրօնքի, եղեռնի եւ Ղարաբաղի թեմաները:

LIVRES REÇUS

MEMOIRES D'UN PARTISAN ARMENIEN

ROUBEN

Traduit par Waïk Ter-Minassian
Préface de Jean Kéhayan

Editions de l'aube, 1990.

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ · 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՑ ՅԻ ԽՄԲԱԳՐՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ՇԱՊԻՆ ԳԱՐԱՀԻՍԱՐ

Այդ տանջանքներէն վերջ կը մնայ միայն՝ զարճեալ բերդ ապաստանող ռազմիկ երէց մը, Տ. Կիւրեղ Թօփուզեան (որուն ոդիականը տե՛ս իր պատկանած պիւղին՝ Վերի Ածպաերի մէջ): Աչխարհական զոհերէն յիչենք աննկուն ռազմիկ – ղեկավար Ղուկաս Աղբար եւ Վահան Հիւսխանեան (պաչարման չղթան ճեղքելով լեռ ապաստանողներ երկուքն ալ), Հմայեակ եւ Լեւոն Գարակէօզեան, Իսրայէլ Օզանեան, Տաճատ Զապուճեան (նկարիչ, քաղքին մէջ սպանուած՝ չայջողելով բերդ ապաստանիլ), Հմայեակ Մարկոսեան, Հմայեակ Գարիպեան, Արտաչէս եւ Ցակոբ Պուռնազեան եւայլն: Ատոնցմէ մէկ քանիներուն յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցած է բերդին մէջ՝ սրտառուչ հանդիսաւորութեամբ: Դարձեալ, կռիւէն քանի մը օր առաջ քաղաքը կախուողներ՝ Բարունակ Սարգիսեան, Աբշակ Քչիրեան եւ Ցովհաննէս Պօղոսեան:

***

Անջատած ենք քաղաքիս Հայ գիւղերը՝ Սու Շէհիրի պատկանողներէն, որոնք եռեքպատիկն են, բոլորն ալ հուրի եւ սուրի մատնուած:

1.– Թամզարա. – Քաղաքէն 1 ժամ հեռու՝ դէպի հիւսիս, լերան չղթաներով չրջապատուած գեղեցկադիր աւան, թուրք եւ հայ խառն բնակիչներով: Վերջինք (ատենօք Անիէն գաղթած) 220 տուն էին (1520 անձ), ճարտարարուեստի մէջ վարպետ, ուսումնասէր եւ սրտոտ: Նկարադրի այս երեք գծերը կը չեշտուէին արդէն Գարահիսարի գրեթէ ամբողջ Հայութեան վրայ: Թամզարայի վերեւ կը գտնուի 2 դարու հնութեամբ «Ս. Գէորգ» մենաստանը՝ հրդեհուած, ապա նորոգուած Թահմիզեան սրբազանի չանքերով: Բացի Ս. Աստուածածնին Եկեղեցիէն՝ ունէր Ս. Խաչ մատուռն ալ: Ծխատէրն էր

Սուրէն Քահանայ Տիւրկէրեան. – Ծնած 1870–ին Սիս (Սու Շէհիր), աչխարհական անուամբ Սարգիս, ուսած Բիւրք աւանը, վարժապետ, 1899 Ապրիլ 26–ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզեանէ ծննդավայրին եկեղեցւոյն վրայ, քահանայադործած հոն եւ Թամզարա, հոգածու կրթական գործին եւ կազմակերպութեան, վարիչ՝ ժողովրդեան ինքնապաչտպանութեան: Դիմադրական նախափորձէ մը վերջ, իր զաւկին եւ մէկ քանի ընկերներու հետ կը ստիպուի ապաստանիլ անմատչելի սարեր՝ Կօչունէ յունական գիւղին մօտ: Մէկուկէս տարի լեռնական կեանք մը կը վարեն, մինչեւ որ կառավարութիւնը հետքերնին կը գտնէ, կը պաչարէ եւ ձերբակալելով՝ կը նահատակէ բոլորն ալ Թամզարայէն դէպի հարաւ տարածուող այգեստանին ստորոտը, ձորի մը մէջ: Տ. Սուրէնի տղան՝ հուսկ րոպէին հոգեցունց խօսքեր չանթած է իրենց գահիճը եղող հրամանատար Տելի Գատիր Իպրահիմի:

2.– Պուսէյիտ. – 57 տուն: Եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ որուն երէցներէն Տ. Շմաւոն Կիւրեղեան, վախճանած էր Ադէմի տարին: Իսկ

. . . . . Քահանայ, 1909ին ձեռնադրուած Սկիւտարի Ս. Խաչ Եկեղեցին, յետոյ Հայրենիք մեկնած: Հազիւ մէկուկէս տարի քահանայադործած Պուսէյիտի մէջ, Աղէտը կը պաչտի եւ զինի առաջին ձերբակալուողներէն մին կ'ըլլայ, սաստիկ խոչտանդուելով չարդարար Քէլ Հասանի կողմէ, իբր այն թէ փախստական Հայերու ապաստան ընծայած էր: Աչխարհական անձերու հետ կ'աքսորուի անճանաչ ուղղութեամբ եւ ճամբան լինք եւ Թօփալ Համբար կը յաջողին խոյս տալ ոստիկաններու ձեռքէն, քաչուելով Ըրզրըմ այլազգի գիւղի սահրերը: Իրենց ողիսականը հոն չունի ասկէ անդին, քանի որ անհետ կորած են երկուքին մէկ: Այս նորընծան, իր զոզոջթան ունենալէ առաջ, տարած թաղած է Ս. Գէորգի թանկագին անօթները Գարահիսարի մօտ՝ Տիւքմէն լերան ստորոտ:

(Շար. 98)

(Շար. Ա. Էջէն)

ու առանց որեւէ յառաջդիմութեան: Այլ խօսքով, հաւանական կը թուի որ Ժորժ Մառչէ վերջին համայնավարը կը մնայ, կամ ինչպէս ըսաւ ընկերվարական պարագլուխներէն՝ Ժ. Փուիըռէն՝ «կը թուի որ Մառչէ վճռած է, երբ որ պատահի, մեռնիլ իր պունիֆըռնին մէջ»: Արդարեւ, յաջողեցաւ իրրեւ միակ ծրագիրը՝ ղեկավարութեան պատրաստած բնագիրը քուէարկել տալ Ին. համագումարին համար: Շաւլ Ֆիթերմանի պատրաստածը լոյս պիտի տեսնէ սակայն «Իւմանիթէ»ի մէջ, ինչ որ ըսած Մառչէի ժողովրդավար վիճաբանութիւններու մեծ ապացոյց է: Անդամ մը եւս Մառչէ, գոնէ առժամապէս, յաջողեցաւ:

Վանի նահանգին մէջ 12 հազար հեկտար անտառ հրոյ – ճարակ եղաւ քանի մը օրուան մէջ, անգամ մը եւս կոտրելով նախորդ տարուան մրցանիշը: Գլխաւորաբար Սէնթ – Մաքսիմ եւ Քալիֆոռնիոյ ուր պէտք մեծ համեմատութիւններ առաւ, մինթրալն ալ չէր օգներ անշուշտ հրշեջներուն: Երկուշաբթի առտու հրդեհները թէեւ մարած էին, բայց վախը կը մնար: Բոլորը կը դատապարտեն օդնութեան միջոցներու անբաւարարութիւնը եւ անկազմակերպ վիճակը:

Լիբանանի Հանրապետութեան Նախագահը՝ Էլիաս Հրաուի, հանդիսաւորապէս ստորագրած է սահմանադրական տարբերակները, մկրտուած՝ «Թայֆի» եւ ուրեմն այդ նոյն օրը, Սեպտեմբեր 21, ծնունդ առած է Լիբանանի Բ. Հանրապետութիւնը (նախորդը՝ 1943–էն 90): Նոր դրութեան համաձայն իսկական հաւաքական ղեկավարութիւն մը պէտք է հաստատուի Հանրապետութեան մարոնի նախագահին, սիւննի վարչապետին եւ Ազգրդարանի չիի նախագահին միջեւ: Սահմանադրական այս փոփոխութիւնները պատրաստուած էին 1989 Հոկտեմբերին Թայֆ (Սաուտի Արաբիա), 10 ամիս ետք միացի Լիբանանի Ազգրդարանը վաւերացուցած էր, նախագահն ալ ամիս մը ուշնէր հռչակելու համար, ինչ որ ըրաւ: Այս միջնորդարին մէջ, լիբանանեան ոսկին ալ 15% յաւելում կրեց մէկ օրուան մէջ, շնորհիւ Սաուտի Արաբիոյ 100 միլիոն տոլարի եւ Քուէյթի աքսորեալ կառավարութեան եւ Արաբ Միացեալ Իշխանապետութեանց 150 միլիոն տոլարի նուէրներուն:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ԿԱՓ. – Այրլ Տիկին Յովհաննէս Անթանոսեան իր ամուսնոյն՝ Յովհաննէս Անթանոսեանի մահուան Բ. տարելիցին 500 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

***

Կլընոպլէն՝ Ղեւոնդ Թորոսեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Շաւարշ Թորիկեանի յիշատակին եւ յաւակցութիւններ կը յայտնէ ողբացեալին ընտանիքին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՍԷՆ – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները. –

Փոքրիկն Անոյշ Փիրանեանի մկրտութեան առթիւ՝ Ռիշառ Սանթուրեան 400, Ռոժէ Փիրանեան եւ Սուրէն Փիրանեան 100–ական Ֆր., Յակոբ Յակոբեանի մահուան առթիւ՝ (Լա Պասթիոն) Յակոբեան ընտանիք 1000 Ֆր., Գրիգոր Գալուստեանի թաղման առթիւ՝ Գալուստեան ընտանիք 400, Պրայլ Ռոժէ, Գոմանեան, Եանն 200–ական, Առաքելեան, Ալթունեան 100–ական, Լ. Պըսըրլեան, Հ. Գուլայեան, Խ. Փափազեան, Ժ. Ժամկոչեան 50–ական Ֆր., Շահիճ Թէփէրեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Մելքոնեան եւ Ասլանեան, Ա. Թէփէրեան, Պ. Թէփէրեան եւ Արմէն Թէփէրեան 100–ական ֆրանք, Աւետիս Միհաւսեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տիկին Մարի Մինասեան, Մինասեան եղբայրներ (Սէն – Ժերոմ), Նատիա Մինասեան, Մարի Գանթարճեան, Ովաննա Գալուստեան, Ժամկոչեան, Ց. Ցարութիւնեան, Ց. Գալումեան, Ժ. Ֆր. Մինասեան 100–ական Ֆր., Պ. Շամպըր, Ն. Պօղոսլեան, Ա. Միրաքեան, Ժ. Զաքարեան, Հ. Մինասեան 50–ական ֆրանք:

ԾՈՒՇԱՑԵՑՔ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Շաւիլի մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 24–ին, ժամը 20·30–ին, սովորական հաւաքատեղին, 6 Կամիտաս փողոց:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱՒԱՆԱՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 30, Վաղանդ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆ

Քառաճայն արարողութիւնները պիտի կատարուին Լուսաւորիչ հրեշտեմբիս կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Հայգազան Օհանեանի:

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ

Սեպտեմբեր 30, Կիրակի առաւօտ Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԱ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Հայր Մեր–ի պահուն Վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական մաղթանք կը կատարուի Օծման երեսունհինգերորդ տարեդարձին առթիւ:

Ցետ աւարտման պատարագի, ըստ կարգի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Եկեղեցւոյ դիմաւոր բարերարի ծնողաց՝ Նշան Փիլօր Պահատուրեանի, ինչպէս նաեւ՝ Պաթմագեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան եւ Ցարութիւնեան գերդաստանաց հոգիներուն ի հանգիստ:

Նոյն առեն արեւշատութիւն եւ աղօթք եւ մաղթանք պիտի ըլլայ եկեղեցասէրն մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի:

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյ Շնորհալի երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Ցակոբ Արրահամեանի:

Պատարագ, ժամը՝ 10·30–ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՏՒՎԻԼ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնը եւ Մատաղօրհնութիւնը տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Սեպտեմբեր 30–ին:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Հայրապետական Պատուիրակ եւ
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղի Օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ հանգուցեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու համար:

Սիրով կը հրաւիրուի Առնուվիլի, Սարսէլի, Սէվրանի եւ շրջանի հայութիւնը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իր ուխտը կատարելու:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9·30:
Պատարագ ժամը՝ 10·30:

ՁԱՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիլ Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը ճաշ մը կուտայ Պիէվրի դղեակը, իր շրջանի տարեցներուն:

Միկնուած՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 29, ժամը՝ 12·30–ին Մշակոյթի Տան առջեւէն:

45 ռիւ տը լա Տէֆանս

Արձանագրուիլ խաչուհիներու մօտ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՊԱՆԷԵՕ – ՔԱՇԱՆԻ ՍԻՄԱՆԹՕ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Պանէեօ – Քաշանի Սիմանթօ միօրեայ վարժարանի դասընթացքները սկսան Սեպտեմբեր 19–ին: Վարժարանը կը դասաւանդէ հայերէն – պատմութիւն – աշխարհագրութիւն, յատկացնելով ամիսը մէկ օր մշակութային աշխատանքի՝ պար, երգ, թատրոն:

3–էն 12 տարեկան աշակերտները կ'ընդունին Շաբեքշաբթի օրերը, 19–էն վեր Շաբաթ կէսօրէ ետք, ժամը 13·30–էն սկսեալ, ունենալով պաքալօրէայի յատուկ դասընթացք:

Արձանագրուիլ, Շաբաթ, Սեպտ. 22, ժամը 14–էն դպրոցը.–

41, avenue Albert Petit, Bagneux

Մանրամասնութեան համար հեռաձայնել՝

Տիկին Թաւտէեանի
46 – 63 – 77 – 70

Տիկին Դաւիթեանի
46 – 65 – 81 – 53

***

ՍԷՆ – ԺԵՌՈՄԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԵՐԿՕՐԵԱՑ ՀԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Սէն – Ժեռոմի եւ Շրջակայից Սուրբ Սահակ Սուրբ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը կը յայտարարէ յարգելի ծնողներուն թէ, Սեպտեմբեր ամսուան ընթացքին, ամէն Կիրակի առտու, ժամը 10 – 12, կրնան արձանագրել տալ իրենց զաւակները Թաղականութեան՝ եկեղեցւոյ դրասենեակին մէջ:

Դասերը կը սկսին Հոկտեմբեր 3, Զոքեքշաբթի առտու, ժամը 9–ին փոքրիկ աշակերտներուն, որոնց դասատուն է՝ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան:

Հոկտեմբեր 6, Շաբաթ օրը, կէսօրէ վերջ, ժամը 14–ին դասերը կը սկսին մեծ աշակերտներուն, որոնց դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Եըլմազեան:

Ծանօթութիւն. – Աշակերտներուն համար Օրօֆառի ապահարկութիւնը, դասագիրքերը եւ գրենական պիտոյքները ձրի են:

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՁԱՅՆԱՅԻՆ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ի ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՁԱՅՆԱՅԻՆ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ի ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՁԱՅՆ

SAISON 90/91
DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 18e ANNÉE

CONCERTS QUATRA 18e année Samedi 6 Octobre à 20 h 30	NUIT DE LA QUATRA / CONCERT DE GALA SETA DEL GRANDE Donizetti - Bellini - Rossini - Komitas - Verdi SUSANNA MILDONIAN Fauré - Debussy - Hasselmans - Posse - Tournier ARUTIUN PAPAZIAN Scarlatti - Debussy - Chopin
Vendredi 16 Novembre à 20 h 30	CYCLE RECITAL DE VIOLON ROUBEN AHARONIAN au piano SVELTANA SAFONOVA Bach - Beethoven - Schubert - Paganini
Exposition Arts Plastiques Vendredi 30 Novembre à 18 h	FONDS ARTISTIQUES QUATRA Peintures - Aquarelles - Pastels Dessins - Sculptures - Lithographies Vernissage/Cocktail au Siège de l'Association L'Exposition restera ouverte le Samedi 1er Décembre 1990
Samedi 16 Mars à 20 h 30	CYCLE MOZART A l'occasion du 200e anniversaire de sa mort Concertos pour violon et 1 - 2 - 3 pianos Clarisse Hirzel - Annie Jodry - Sveltana Navasardian Ani Petrossian - Raffi Petrossian l'Ochestre Jeune Philharmonie - direction Jean-Jacques Werner
Vendredi 12 Avirl à 20 h 30	CYCLE PREMIERES AUDITIONS Grands et Jeunes Solistes Internationaux STEPHEN HACIKYAN - MUZA RUBACYKTE GERARD GASPARIAN - ALEXANDRE TCHAVOUCHIAN
Vendredi 24 Mai à 20 h 30	CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE QUATUOR CHILINGIRIAN Haydn - Mozart - Bazil - Beethoven

PRIX DES PLACES
Loges/Orchestre 200 F - Balcon Ier 150 F - Balcon IIe 120 F
Etudiants, C.V. 60 F
CARTE FIDELITE / QUATRA/ABONNEMENT : 1000-700-500-250 F
Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA :
3, rue des Saints-pères - 75006 Paris Tél. 42.60.74.78

U.G.A.B. FRANCE

RENCONTRE INTERVILLES à Genève

Samedi 6 octobre : *Dîner dansant à l'Hôtel RICHMOND*

Dimanche 7 octobre :
Messe en l'Eglise Arménienne Sourp Hagop de Genève
Déjeuner suivi d'une réunion à l'Hôtel PRESIDENT

Séjour à l'Hôtel RIVOLI

Pour tout renseignement complémentaire, téléphoner aux numéros :
45 20 03 18 Paris
78 35 06 56 Lyon
75 56 33 74 Valence
91 22 10 45 Marseille (après-midi)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 26

MERCREDI
26 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.370

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

66e ANNÉE — No 17.370

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԳՈՐԲԱՉՈՎ՝ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ ԴԱԴՐԵՑՈՒՑ ՀԱՅԱԴՈՒԼԸ

Մոսկուա. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդը 305 ձայնով 36–ի դէմ եւ չորս ձեռնպահութիւն «արտակարգ իրաւասութիւններ» տուաւ Գորբաչովի մինչեւ 1992 Մարտ, սկզբունքով որպէսզի կարենայ, առանց խորհրդոյի, չուկայի տնտեսութեան անցնել: Բնագիրը Նախագահին կը յանձնէ «սեփականութեան, ազգային տնտեսութեան կազմակերպութեան, պլուտճէի դերութեան, աշխատավարձի եւ գիներու եւ հանրային կարգուկանոնի ամրապնդման հարցերը»: Բայց, քանաձեւը կը թելադրէին կուտայ նաեւ Գորբաչովի «մարմիններ կամ պետական այլ կառոյցներ ստեղծել Միութեան չուկային կազմութեան արագացման համար»:

Այս բացառիկ լիազօրութիւններու ժամանակաշրջանը կը համապատասխանէ, քանի մը օրուան տարբերութեամբ – 500 օր – ակադեմական Շատալինի նախատեսած ծրագրին չուկայի տնտեսութեան անցնելու համար: Ծանօթ է որ Գորբաչովի այս նախընտրած ծրագիրը քուէարկուեցաւ ընդդէմ վարչապետ Ռիժկովի ծրագրին:

Գորբաչով ուզած էր որ նիստը ուղղակի սփռուի հեռատեսիլէն, որպէսզի ամէն մարդ տեսնէ թէ ո՞վ դէմ է իր արտակարգ իրաւասութեանց, այլ խօսքով Լենինգրադի քաղաքապետը՝ Անատոլի Սոբչակ: Նախքան այս բացառիկ իրաւունքներու ընորհումը, երեսփոխանները երկար վիճած էին չուկայի տնտեսութեան երկու ծրագիրներուն չուրջ: Շատալին իսկ կ'առաջարկէր որ Նախագահը ղեկավարէ նոր յանձնախումբ մը որ վերջնական ձեւ տայ ծրագրին եւ քիչ եւաք կը քուէարկուէր բացառիկ լիազօրութեանց բանաձեւը: Ակնիկա պատճառ է նաեւ որ նոր տագնապ մը ծնունդ առնէ Գորբաչովի եւ Ելցինի միջեւ, որովհետեւ Ռուսաստանի Նախագահը արդէն իսկ որոշած էր իր հողամասին վրայ գործադրել Շատալինի ծրագիրը Հոկտեմբեր 1–ին: Սեպտեմբեր 23–ին Ռուսաստանի Խորհրդարանը «անընդունելի» կը դտնէր բացառիկ իրաւասութեանց առաջարկն իսկ (յաջորդ օրը կը քուէարկուէր): Ռուսաստանի Գերագոյն Խորհուրդին քուէարկած բողոքի այս բանաձեւը կը չեշտէ մանաւանդ, որ Գորբաչովի արտակարգ իրաւասութիւններ տուող որոշումը կ'ընդգրկէ՝ «Նախագահական իշխանութիւն ներմուծելու իրաւունքը ինքնիշխան Հանրապետութեանց մէջ եւ լուծելու անոնց Խորհրդարաններ»:

Պարզ է որ նոր բարդութիւններ կը ծնին եւ Գորբաչով, որ այլեւս, լիազօրած է հրովարտակով ղեկավարելու, կընայ հրովարտակներ ստորագրել, զորս կարգ մը հանրապետութիւններ (մեծագոյնը՝ Ռուսաստան) չդործադրեն: Ելցինի համար ջանալ համաձայնութիւն մը ընել Շատալինն եւ Ռիժկով ծրագիրներուն միտի նշանակէր «օճ մը և ոձի մը զուգաւորել»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ղարաբաղէն եւ չրջանէն հասած լուրերը (Երեքշաբթի առաւօտ) որոշ չափով աւելի հանդարտած մթնոլորտի մը կ'արձանդնէին, թէեւ հայաբնակ գիւղերը (Գեղաչէն, Եւայլն) կրնան ենթարկուիլ Ազատի եւ Կամոյի ճակատագրին (Հայկերու տուները «պռնելու» առաջարկ, խուճապ ստեղծելէ ետք, որպէսզի մեկնին): Ազգերթնչական կազմկոմիտէները քաչուած են եւ նախատեսուած է տեղական խորհուրդներու ընտրութիւնը կատարել Հոկտեմբեր 14–ին:

× Երեւանի մէջ, Սեպտեմբեր 25–ին կը բացուէր Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան 29–րդ Համագումարը եւ կը սպասուէր բուռն բանավէճերու երեք տարբեր առաջադրութեանց չուրջ: Ա) Մնալ Խորհրդային Համայնավար Կուսակցութեան մէջ, այսինքն բան չփոխել: Բ) Մնալով հանդերձ, առանձին ծրագիր մը չակել: Գ) Բոլորովին անկախանալ:

× Վիկտոր Համբարձումեան դադրեցուցած է իր հացադուլը: Միւսները կը չարունակէին (Երեքշաբթի):

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ, 24 ժամուան համար երթուղարձ մը ըրաւ Նիւ – Եորք, ուր խօսք առաւ Ազգաժողովին առջեւ: Ֆրանսայի Նախագահը չորս կէտերէ բաղկացած ծրագիր մը պարզեց Ծոցին համար. – Ա) Իրաք կը պարպէ Քուէյթը: Բ) Ազատ ընտրութիւններ կ'ըլլան: Գ) Շրջանի բոլոր հարցերու չուրջ միջազգային ժողով: Դ) Մերձաւոր – Արեւելքի պինամթերքի նուազում: Հաւանական չէր նկատուեր որ լսող ըլլայ:

ԼՕԶԱՆ. Ուաշինկթըն հասաւ Երեքշաբթի եւ բաւական խօսելիք նիւթեր ունէր Պուշի հետ, մանաւանդ հիմա որ Ծոցի տագնապը այնքան կարեւորութիւն տուաւ իրեն: Քաղաքականէն զատ, Թուրքիոյ Նախագահը կ'ուզէ նաեւ հրապուրել ամերիկեան հանրային կարծիքը եւ այդ առընչութեամբ դուրս չելլեր հեռատեսիլի կայաններէն: Պուշ չնորհակալութիւն պիտի յայտնէ այս «անբասիր» զինակիցին, որ խօսքէն աւելի բաներ կ'ուզէ, դրամ կամ՝ առեւտուր: Լսուեցաւ նաեւ թէ երաշխիքներ կ'ուզէ հայկական բանաձեւի եւ Կիպրոսի դրաւման հարցերուն թաղումին: Ամերիկացիք աւելի կը համակրին Ծոցներուն եւ խօսալ կ'ուզէ հակազդել, բայց չար բախտէն ժամանած օրը, «Ուաշինկթըն Փոսթ» չորս էջ տրամադրած է Ծոնաստանի արժանիքներուն եւ օտարներու քաղելիք առաւելութիւններուն, եթէ ներդրումներ ընեն:

ՋԵՆՈՍԼՈՎԱՔԻՈՑ դրագէտ – Նախագահը՝ Վայլաս Հաւէլ, Փաւրուի մէջ, առացաւ Մալափառթէ մրցանակը, որով-հետեւ՝ «ստանձնած էր մտաւորական անհրաժեշտ դերը ընկերութեան մէջ»: Խորհրդարանական մրցանակը – Ցամքիկի եւ լեմոնի կողով մը – յանձնուած է Քափրիի հին թաղամասի մէկ փոքրիկ եկեղեցիին մէջ:

« Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ »

ԽԱԽՏԱԾ ՀԱՒԱՍԱՐԱԿՉՈՒԹԻՒՆ

(1)

Վերջին էջէն, մի՛շտ ժամանակաւոր: Վերապարձած եմ Փարիզ, կը ստանամ առաջին տեղեկութիւն մը: Եղբօրս գործատեղիին *պահակ* ընտանիքը *վերադարձած* է Փորթուկալ: *Պահակը* չունի *քօնսիէրժին* բոյրը: Բառերն ալ, որոշ մակարդակներու, անթարգմանելի են: Սերվանթէ՞սն է հեղինակը խօսքին, թէ թարգմանութիւնը, լաւագոյն պարագային, կը ներկայացնէ *դորդի* մը յետսակողմը: Կը հետապնդեմ սակայն հաղորդուած լուրը:

– Հիմա որ աղջնակս սկսաւ *դիտակից* դառնալ, թող հոն մեծնայ, ըսաւ պահակին կինը՝ կը բացատրէ եղբայրս, կ'անցնինք այլ խօսակցութեան, փոքրիկ դէպքը կը դիմանայ թէեւ, կը վերածուի *լրագրութեան*, արձանագրութեան արժանի *պատմութեան*:

Կը վերադառնամ գիրքին առաջին էջը կանխող պարապ էջերուն, ա՛յն էջերուն, որոնք կը հետեւին կողքին, ա՛յն կողքին, որու վրայ արձանագրուած է՝ «*Եօթնեորդ ներկայութիւն Հայաստանի մէջ*»:

– Սխա՛լ կ'ընես երթալով, կ'ըսէ մէկ բարեկամս:

– Հիմա ժամանակը չէ՛, կը յարէ ուրիշ մը՝ գիս տարհամոզել փորձելով:

Ինչո՞ւ սխալ, իսկ ե՞րբ է ժամանակը: Կ'որոշեմ երթալ, անծկութեան չփարատող շերտ մը տրամադրութեանս մէջ, ճամբայ եղած եմ արդէն ու օդանաւին մէջ, այդ շերտը, ծանր ծրարի մը նման, կը խակուի անգամ մը եւս: Երեւանի օդակայանին մէջ ճամբորդական պայուսակներէս մէկը *հաւանաբար* անհետի, դէպի *հաւանաբար* հանդիպիմ խուժաններու, բաղաթը *հաւանաբար* գտնեմ ամբողջական խաւարի մէջ: Չե՞ որ շրջափակում կայ, կայ վառելանիւթի տագնապ, կայ անապահովութիւն, չէ՞ որ սարսափազդու լուրեր կարդացած եմ լրագիրներու մէջ, ակնարկութիւն *պէյրութի*: Իսկ ի՞նչ անպէտ բաջութիւն, երբ հեռաձայնով ըսած էի Մերուժան Տէր – Գուլանեանին, թէ պէտք չունէր օդակայան գալու, թէ օդանաւը երեւան էջէ պիտի կատարէր անյարմար մէկ ժամու, թէ կը ճանչնայի բաղաթը, թէ կը բաւէր հաղորդել պանդոկին անունը, ա՛յն հիւրանոցին, ուր պիտի իջեւանէի: Ի՜նչ յիմար բաջութիւն:

Ճապուկ էջմով օդանաւը արդէն հանգչած է վազքուղիին վրայ, փիչ ետք մուտք գործած ենք ճիշդ այն հին շէնքը, ուր գտնուած եմ բազմաթիւ անգամներ, մըտած ենք անվտանգ, առանց մանաւանդ ենթարկուելու մեզ փոխադրող օթօպիւսին կողմերէն վազող երիտասարդներու *յարձակումին*:

Սահմանապահ օտար գիտուորը արդէն կատարած է անցագրիս ստուգումը, փիչ ետք կը ստանամ նաեւ երկու ճամպրուկներս՝ *անվթար* վիճակի մէջ: Զարմա՛նք, մաբաստան սրահը չունի նախորդ անգամներուն խստութիւնը: Բախտաւորութիւնը կ'ուներեմ առաջինը ներկայանալու բննիչին: Կ'ուզէ գիտնալ ներկայութեանս նպատակը, կ'ուղղէ բանի մը հարցումներ, կը ոտտամսի: Կը յիշեմ Համլէթը: Բանալ տա՞յ պայուսակներս: Կը հասնի գլխաւոր բննիչը, կը հրահանգէ կողմնորոշուիլ: Երիտասարդ բննիչը կը հրահանգէ անցնիլ, երբ կը նկատեմ ծանօթ դէմք մը, կ'ուրախանամ: Դժուարութիւն չեմ ունենար յիշելու անունը: Չէ՞ որ ամբողջ երեկոյ մը անցուցած ենք միասին Փարիզի 16–րդ թաղամասի մէկ հայ ընտանիքին մէջ, լսած, գնահատած թամամատայական իր ելոյթները: Շահէն եկած է դիմաւորելու կարիկի կինն ու զաւակը, կրնա՞յ օգտակար ըլլալ նաեւ ինծի:

– Սիրով, կ'ըլլայ պատասխանը *Սարեան Թանգարանի* տնօրէնին:

Դիմաւորողներ ունին նաեւ Ե. Ազատեանն ու կինը, որոնք եկած են տեղւոյն վրայ բննարկելու երկրին կարիքները:

Ոչինչ, ոչի՛նչ կորսնցուցած է Երեւանը գիշերային իր կախարդանքէն: *Լուսաւոր* են փողոցները, երբ կը հրահանգուի մեր կառքին կանգ առնել: Շահէն կը զարմանայ: Չէ՞ որ երկար ժամանակ է անհետացած են ոստիկանները: Վարորդը կը վերագառնայ սովորական «նուէր»ը մատուցելէ ետք, իսկ ի՞նչ պանդոկ է սա *Հրազդանը*, որու անունը կը լսէի առաջին անգամ, որ պէտք է գտնուէր Գարունամսագրի խմբագրատունէն ոչ շատ հեռու, ուր սենեակ մը ապահոված էր Մերուժան:

Ջնջումի նոր գործողութիւն: Մինչեւ վերջերս, սովորական մահկանացուներու առջեւ փակ եղած հիւրանոց մըն էր *Հրազդան*՝ վերապահուած ըլլալով կառավարական պաշտօնեաներու, դիւանագէտներու, պետական մարդոց:

Կը նայիմ արձանագրութիւնը կատարող մանկամարդուհիին, հմայուած եմ: Կը գտնուիմ անկարելի շքեղութեան մը առջեւ: Նման գեղեցկութեան արդարութիւն կրնամ ընել պարզապէս զայն նկարագրելու փորձէն հրաժարելով:

– Բայց ինչո՞ւ *պանդոկը հիւրանոց* կը կոչէք: Ի՞նչպէս կարելի է *հիւր* նկատել *վճարողը*, կ'ըսեմ կատակով:

– Դուք չէ՞ որ պիտի վճարէք, կը ստանամ գեղուհիին պատասխանը՝ *արեւածագ* իրագործող ժպիտի մը մէկ ծարաւած:

Ու այդ առաւօտ, կը ծանօթանամ յարկաբաժնիս հաւաքարարին՝ Տիկին Անահիտին, որ անմիջապէս կը յայտնէ, թէ ամուսինը *խակական Փիտայի* է սահմանին վրայ, իսկ երբ կ'իմանայ, թէ սնունդի կարիք ունիմ, ինծի կ'ապահովէ կեանքիս ամէնէն համեղ նախաճաշը: Կը փութայ ան դէպի ճաշարան, շուտով կը հասցնէ հաց, պանիր, վարունգ եւ լոլիկ:

Կրնամ այլեւս բանի մը ժամ մրափել:

***

Վերադարձած եմ հիմա, վերադարձա՞ծ թէ *հեռացած* կրկին, իսկ ի՞նչ կապ փորթուկալի եւ Հայաստանի միջեւ, ի՞նչ կապ *արձակի* մը վերջին եւ *բանաստեղծութեան* մը առաջին էջերուն միջեւ:

Հապա՞ եթէ թարգմանութիւն նկատեմ նաեւ հարազատ լեզուով գրուած սա ամբողջ էջը:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20)

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ

Մոսկուայի հայ հանրային կազմակերպութեանց համակարգիչ խորհուրդին անունով բաց նամակ մը ղրկուած է Խոր-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՅՈՒՇԵՐ ՇԱԽԱՐՇ ԹՈՐԻԿԵԱՆԷՆ

Ամէն անգամ որ կ'անցնէի Լիբանանի Հայդրդակցութեան նախարարութեան չէնքին առջեւէն, ուզուելով դէպի տուն, էշրէֆիէի յունական հիւանդանոցին թաղը, յաճախ կը հանդիպէի Շաւարշ Թորիկեանին, այն պահուն երբ ան դուրս կուգար նախարարութեան չէնքէն, մտնելով իր տրամադրութեան տակ դրուած պեհսական լինքնաշարժը։ Վարորդը յարգանքով կը բարեւէր ու բծախնդրութեամբ կը բանար կառքին դուռը, որպէսզի ան ներս մտնելով դրաւէր իր սովորական տեղը։ Ապա, կառքը կը հեռանար նախարարութեան չէնքէն։

Շաւարշ Թորիկեան, Հայդրդակցութեան նախարարութեան ընդհանուր տնօրէնը՝ հայ համայնքի համար մանաւանդ նշանակութիւն ունէր, քանի որ պետական բարձրագոյն պաշտօնեներու հասնող հայ անհատներու թիւը մատի վրայ կարելի էր հաշուել, հակառակ հայ համայնքին ներկայացուցած մեծ թիւին եւ ունեցած կշիռին։

Ան համեստ արտաքինով ու լինքնավստահ իր գաղափարներուն մէջ, դարձած էր մեծ դէմք մը, վայելելով տիպար բարձրաստիճան պաշտօնեայի փնտռուած ու արժանի համբաւը։ Պաշտօն մը դոր ուրիշ արժանի բծախնդրութեամբ։ Ու այդ դիրքին մէջ, չմանչցաւ միջակութիւնն ու չունեցաւ մեծամտութիւն, հեռու մնալով միշտ որեւէ փաղաքշրութենէ։

Իրմէ առաջ, Հանրապետութեան նախարարութեան ընդհանուր տնօրէնի պաշտօնը կը վարէր ոչ հայախօս, հայազգի փոքրամասնական անձնաւորութիւն մը, որ հեռու էր հայկական շրջանակներէն։

Ան դժբախտաբար ախտաւոր ու սրտամկլիկ մահ մը ունեցաւ, երբ Պէյրութի կը վերադառնար Սիտնէյէն, ուր գացած էր գործի առաքելութեամբ։

Ան օդանաւը որու մէջ կը ճամբորդէին Հայդրդակցութեան նախարարութեան նախկին ընդհանուր տնօրէնը, ու այլ ճամբորդներու կարգին նաեւ իմ լաւ բարեկամս՝ Զաւէն Գալըփճեանը, Հնդկաստանի բացերը լերան զարնուած ու ջախջախուած էր, մահ սփռելով չորս դին։ Տխուր ու կսկծալի մահ մը ունեցած էր Զաւէնը։ Որպէս փայլուն ապագայ խոստացող երկրաչափ, ան իր ուսումը կատարելագործած էր Անգլիա, ու կը պաշտօնավարէր Միութիւն Իսթ էր Լայնզ Օդային Ընկերութեան մէջ, Միսաին կը դրծէինք էշրէֆիէի Հայ Աւետարանական Կեդրոնական Բարձրագոյն Վարժարանի հոգաբարձութեան կազմին ներս։

***

Շաւարշ Թորիկեանը ճանչցայ 1950 թուականին, երբ որպէս դծագրիչ կ'աշխատէի երկրաչափ Թադուր Գարագեանի գրասենեակին մէջ։ Այս վերջինը ընթացուարտ էր Փարիզի Էքօլ Սանթրալէն։ Որպէս «Սանթրալիէն» ան, իր բազմակողմանի կարողութիւններուն չնորհիւ պէյրութէն մինչեւ Դամասկոս մեծ աշխատանքներ սկսած էր առանձնել, որոնց կարգին Խալտէի միջազգային օդակայանին յարակից աշխատանքները։ Այս գործերուն վրայ կ'աշխատէինք մեծ խանդավառութեամբ։ Գրասենեակը կը գտնուէր Մորտրդարանին թաղը, Վաքըֆ Շուէյրիի չէնքին 5-րդ յարկը։ Գրէնական պիտոյքներու գնումը կը կատարուէր Մամրէ Հիսարեանի վաճառատան մօտ, որ կը գտնուէր նոյն թաղին մէջ։

Շաւարշ Թորիկեան այդ վաճառատան մէջ կ'աշխատէր որպէս գրաղիր հաշուապահ, երբ ճանչցայ զինքը։ Պազեսթինեան գաղթին՝ հաստատուած էր Պէյրութ ու առանձնած այդ համեստ պաշտօնը։ Լըբջախոհ ու բանիմաց երիտասարդ մըն էր, բարեացակամ ու սիրալիր բոլոր յաճախորդներուն հանդէպ։

Կը յիշեմ միասին չափած ու չափչփած էինք գծագրութեան սրահին տարածութիւնը, յարմար ձեւով դասաւորելու նպատակաւ Մ. Հիսարեան վաճառատան հայթայթած գծագրութեան սեղանները։ Թորիկեանին կ'ընկերանար վաճառատան գործակատարը՝ Վարդգէս Բաթաթեան, որու ծանօթացած էի շատ առիլի կանուխ տարիներուն։

1951-ի վերջաւորութեան, ես մտայ Թափլայի, ամերիկեան նաւթային ընկերութեան մէջ։ Այնուհետեւ Շաւարշ Թորիկեան մեկնեցաւ Անգլիա, իրաւագիտական ուսում առնելու համար։

Շնորհիւ յամառ ու աքնաչան աշխատանքի, ան դարձաւ աչքառու դէմք մը իրաւագիտական ասպարէզին ներս։ Ու որպէս միջազգային իրաւագիտական օրէնքներու մասնագէտ՝ դարձաւ խորհրդատուն կարգ մը արաբ պետութիւններու։

Իր այս բացառիկ կարողութիւնները զգուշացաւ վերածել անհատական փառքի այլ նախընտրեց գործածել զանոնք հայ ժողովուրդի արդար գատին ի նպաստ։ Ան լաւ գիտակից էր, թէ որպէս անհատ ու ժողովուրդ նախանձախնդիր ենք արդարութեան եւ իրաւունքի նկատմամբ։ Այդ նոյն բծախնդրութենէն մղուած, ան մեծապէս չհաւատրդուած էր Հայ Դատով, որովհետեւ քաջ համոզուած էր թէ Հայ Դատը արդարութեան եւ իրաւունքի գատն է։ Ու այդ գիտակցութենէն տարուած, ան աշխատեցաւ Հայ Դատի Յանձնախումբին մէջ, որնելով նոր ու չօշափելի ուղիներ, միջազգային ատեաններու մօտ նորանոր չփումներ կարենալ հաստատելու գիտաւորութեամբ։

Շաւարշ Թորիկեան համոզուած էր որ արդարութեան եւ իրաւունքի ձայնը անմիջական հրամայական է ու կարեւոր, մանաւանդ ներկայ ժամանակներուն երբ կարգախօս դարձած է ազգերու, ժողովուրդներու եւ մարդու իրաւունքներու հաստատման ու արժեւորման ընդհանուր ու անքակտելի սկզբունքը։ Անոր նման խումբ մը նուիրեալ անձերու ճիգերուն եւ աշխատանքին չնորհիւ, կարելի դարձաւ Հայ Դատի հետապնդման ի նպաստ չարք մը կէնսական ու օգտաշատ գործերու հրատարակութիւնը։ Շաւարշ Թորիկեան տուաւ նաեւ մտքի ու սրտի իր տուրքը, անդլերէն լեզուով գրուած այնքան սպասուած իր գիրքը «Հայկական Հարցը եւ Միջազգային Օրէնքը» որ լոյս տեսաւ Պէյրութի մէջ 1973-ին, ու ապա վերահրատարակուեցաւ Քալիֆորնիոյ մէջ, երբ ան կը պաշտօնավարէր որպէս դասախօս Լա Վերն համալսարանին ներս։ Վերջին անգամ զինք տեսայ 1973-ին, աշնան յետ միջօրէ մը Պիքֆայա, Նահատի ակը։ Ընտանեօք կը գտնուէինք Նահատի շրջակայ անտառը պտըտելու, երբ պզտիկները ջուր խմելու իջան ակը, ընկերացայ իրենց։ Հոն էր Շաւարշ Թորիկեան։ Անակնկալ ու անսովոր հանդիպում մըն էր այդ։ Հոն էր ան, իր զուարթ ու հանդարտ բնաւորութեամբը։ Խօսեցանք պահ մը անցեալի օրերէն, որոնք նոյնքան տպաւորիչ նշանակութիւն ունեցած էին ինծի համար։

Այդ պահուն, յիշեցուցի իրեն Մամբրէ Հիսարեանի գոհունակ ու սրտբաց արտայայտութիւնները, երբ խօսքը կը գառնար Շաւարշ Թորիկեանի անձին չուրջ, չեչտը դնելով անոր արձանագրած նուաճումներուն ու տիրացած բարձր դիրքին վրայ։ Այդ բոլորին մէջ, ծերունի առեւտրականը, հօր մը նման, իր բարոյական պարտականութիւնը լիուլի կատարած ըլլալու գոհունակութիւնը կը յայտնէր։

Ան լսեց այս արտայայտութիւնները, յուզուեցաւ ու խնդացուց միաժամանակ, յիշելով այդ օրերու սկզբնական փորձառութիւնները։ Կեանքեր կան, որոնց խզումով ընկերային մեքենան կը դադրի պահ մը։ Շաւարշ Թորիկեանի կեանքին խզումը ծանր կորուստ մըն է հայութեան համար ընդհանրապէս, իսկ Հայ Դատի քաղաքական աշխատանքներուն համար մասնաւորապէս։

Այս առթիւ կ'արժէ յիշել բանաստեղծին տողերը։—

«Մահը մերն է, մենք մահիները,
Մարդու գործն է միշտ անմահ»։

Շաւարշ Թորիկեան կրթով կ'աշխատէր լաւ ու օգտաշատ գործեր իրականացնելու նպատակաւ, քանի որ համոզուած էր որ անոնք կը մնան որպէս անմահ գործեր։

ԱՐԱՄ ՊԱԼԵԱՆ

Խոպիա

ՈԶՆԻՆԵՐ՝ «ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

ԾԻԾԱՂՈՒՄ ԵՆ «ՈԶՆԻՆԵՐԸ» ԿԱՄ ԵՐԳԻՉԱՆՔԸ՝ «ԶԱՐԹՕՆՔԻ ՊԱՀԻՆ»

ԽՄԲ. – «Ոզնիները» թատերախումբը Հայաստանի թատերական աշխարհին նոր ապուններէն մէկն է, կազմուած՝ վերակառուցումի շրջանին։ «Ոզնիներ»ը կատակին ընդմէջէն դիտողին ուշադրութեան կը յանձնեն մեր ընկերութեան ծուռ գիծերէն մէկը կամ միւսը։ Քաղաքական ու ընկերային խմորումներու ներկայ շրջանին, սեւեռումի ևիւթ չի պակսիր ապնց, որովհետեւ Հոկտեմբերի երկրորդ կէսին պիտի «խօսին», այս անգամ փարիզի հայ հանդիսատեսին։

***

Երբ բարձրանում է թեմի վարագոյրը, երբ դիտես, որ երգիծական թատերախաղ ես դիտելու, երբ վստահ ես, որ քիչ յետոյ լիաթոք ծիծաղելու ես՝ ակամայ մոռանում ես այն բոլոր տաղտապալի մըտքերը, որոնք ուղեկից են դարձել քեզ ... Երբ մեր երկրում բացուեցին այսպէս կոչուած «լճացումից» ժանգոտած երկաթէ վարագոյրները՝ մեզնից շատ – շատերը դեռեւս չգիտէին, որ երգիծական թատերախաղ են դիտելու։

Զգիտէին կամ չգիտէինք։

Առաւել եւս՝ չգիտէինք, որ մասնակից ենք լինելու բազմատաղանդ թեմատիրների եւ թեմատիրուհիների ձեռքով արարուած մի ողբերգակատակութեան, ուր վերջում՝ դրական հերոսներից շատերը կործանում են եւ թեմը ծածկւում է դիակներով։

Բայց կայ՛նք..

Կայ՛ն լաւ տեղեկացուած լաւատեսներ, որոնք կանխատեսում էին այդ ամէնը, կայ՛ն մարդիկ, որ չինծու կարեկցանքով ողբալու փոխարէն, անկեղծ կըկիծը թաքցրած՝ ծիծաղում էին։ Ծիծաղում, որովհետեւ ցմահ բանտարկեալին միայն ծիծա՛ղը կը փրկի ինքնաչէն կախազանից։

Ողբացեալներ, ցաւօք՝ դեռ շատ կան։ Կենարոնական հեռատատեսութեան լըբատուական միջոցների պատճառով հեռացոյցի էկրան կոտրոշներ եւ էկրանին թքզոններ էլ կան։ «Ինչո՞ւ Մոսկուան մեր մասին լաւ բան չասեց», «Մեզ միշտ վատաբանում են, Ադրբեջանցիներին գովում» (կարծես Մոսկուան քի՛չ ադրբեջանցի է կոտորել, իր իսկ ձեռքով սարքած պրովոկացիայի համար)։

Դեհ, պատկերացրէք որեւէ խոր ու սըրամիտ մարդու, որ չարունակի բարկանալ այս ամէնից։ Չկա՛յ այդպիսինը։ Եւ եկէք շատ քաղաքական աստառ չտանք այս խօսակցութեանը, առանց այն էլ մեր հայ քաղաքական դործիչներից շատերը Մոսկուայում կարուած քաղաքական աստառից բաճկոններ են հագնում՝ խամաճական դնդակներից պաշտպանուելու համար երեւի...

Եկէք միացնենք մեր հայկական հեռատրագրերը։ Ահա, խնդրեմ՝ «Արիւնոտ դրօշ»...

Անկեղծօրէն ենք ասում՝ դեռ երկու տարի առաջ սիրում էինք այդ երգը։ Միւս ֆիզայական երգերը նոյնպէս։ Բայց մի՞թէ ծիծաղելի չեն այն չափը կորցրած մարդիկ, որոնք առաւօտից իրիկուն այդ երգերը հազորդելով՝ էժանացրին ամէն ինչ։ Ասում են թէ երբ քրդի լուրը շատ է լինում, մարմնի որոշ մասերին են քսում ... Բայց չէ՞ որ խօսքն այստեղ մեր մասին է։

Վրդովե՞նք թէ ծիծաղենք։

Փորձենք առանց ծիծաղելու երեւանեան որեւէ չուկայ մտնել, ուր արդէն հանդիսատեսները դիակներ են անում միայն մեր հայրենակիցները։ Մօտենանք որեւէ կոլտնտեսականի (օ՜հ ինչ սոսրացուցիչ բառ) եւ հարցնենք.—

– Եղբայր պատուական, (կամ եղբայր պատմական. չէ՞ որ սիրում ենք ամէն արժէցող – չարժեցողի մօտ մեր պատմութեան մասին յիշատակել)։ Ինչո՞ւ ես ազգային գարթօնքի պահին կանաչ լոբու քիլոկրամը 75 ռուբլով վաճառում...։

Բայց նա խօսելու ժամանակ չունի։ Նա պիտի ապրանքն արագ ծախի, տուն վերադառնալիս մտնի Անկախութեան հրապարակ «Մխացում» ըսելի եւ տուն դնայ։

Իսկ ի՞նչ ասես այն ազդեկային արտաքինով ոստիկանին, որը փոչեկուլ յիշեցնող իր բերանով ներս ֆ քաշում վերակառուցման առաջին իսկ օրուանից անարժէք ազրի վերածուած ձեր «ռուբլիները»։ Վիճե՞ս հեռը։ Ազգային – հոգեւոր թեմանների՞ց խօսես։ Նա այնպիսի սահմռկեցուցիչ ձայնով կը կլանչի «Դէ դլուխս մի՛ տար, փո՛ղը տու» որ որոշակի ժամանակով մեր պատմաբաններին կը դրկի չորս հազար տարուան պատմութեան եւ մշակոյթի մասին խօսելու հնարաւորութիւնից։ Ի միջի այլոց մեր պատմաբաններից շատ – շատերը բաղում տարիներ պնդում էին, որ մենք Ուրարտացիների հետ կապ չենք ունեցել։

Գուցէ այս ոստիկանը ուրատացի՞ է...

Դեհ հիմա ասէք. այսօր էակա՞ն է հայ եւ ուրարտացի խաղացնելը։ Եւ արդեօ՞ք նշանակութիւն ունի՝ հայ ես, ասորի կամ չուէտ։ Չորս հազար տարուայ պատմութիւն ունես, թէ երէ՛կ ես դուրս եկել քրանճաւից։ Էականն այն է, ինչպէս ես դրսեւորում քեզ ՀԻՄԱ։ Ոչ թէ հեռաւոր անցեալում կամ համայնավարական լուսաւոր ապագայում, այլ հիմա, այս պահին։ Եւ թող երիցս կորչի այն հինաւուրց մշակոյթը, որի նշո՛յլն անգամ այսօր չկայ քո հոգում եւ պահուելակերպիդ մէջ։ Գուցէ հոգումդ կայ, բայց այդ պահուելակերպիդ մէջ՝ շատ կը ներես։ Տեսա՞ք ... Տեսաք, որ այս ամէնը կատակի չառեցինք, եւ քիչ էր մնում մի տխմար մլիցիոների պատճառով ամբողջ ազգին վատաբանէինք։ Համոզուեցի՞ք թէ ծիծաղն ինչ ամենափրկիչ դեղ է։ չէ՞ որ բարկացած եւ բռնկուած մարդը միշտ էլ կարող է ընդհանուր սուբիէկտիւ եզրայանգումներ անել։

Դէ հիմա անկեղծօրէն ասէք. վրդովեցուցի՞չ է թէ ծիծաղելի՝

1.– Ժողովրդական որոշ երեսփոխանների օգտագործած «հայերէնը» (Մենք միշտ ասել ենք՝ հայերէնը լեզուն մի գանձարան է, որի բանալին Խաչատուր Աբովեանը տարաւ ու կորցրեց, նամանաւանդ, որ ա՛յդ «Զարթօնքի պահին» Ռսի օրհնած ոտը մեր աչխարհը մտաւ)...։

2.– Մեր երիտասարդների վայրիվերոյ չարժումն ու ծիծաղի կերպը։

3.– Մեր երիտասարդութեան ունկընդրած հնդկաթուրքահայկական երաժշտութիւնը։

4.– Երբորդ ուժին ապաւինելու տարկան մոլուցքը, որն այդքան դիպուկ կերպով նկարագրեց Ռաֆայէլ Իշխանեանը։

– Ցանկացած կուսակցութեան պատկանող Հայը, որն անդրապիտութեան պատճառով չի կարողանում կարդալ, թէ ինչ է գրուած իր կուսակցութեան դրօշին։

– Մխամխա քաղաքական գործիչը...

– Ծոցում պահած վերեխային ռուսաց – կան գաղթոց տանող կենդուրուն (Գուցէ նրա նախնիները դինուզաւրերից պաշտպանուելու համար, իրենց մանուկներին դինուզաւրերի անձա՞ւ էին նետում)։

– Ազգային նեղ մտածելակերպ ունեցող մակերեսային Հայը, որն իր բարդոյթների ձեռքը կրակն է ընկել...

Էլ ո՞րն ասենք, էլ ո՞րը...

Մի՞թէ սա թատրոն չէ...

Մի՞թէ այս ամէնը չպէտք է խտացուած ձեւով բեմ դուրս գայ։

Մի՞թէ այս ամէնի վրայ չի ուզի ծիծաղել մեր ժողովուրդը։ չէ՞ որ սիրում ենք կրկնել, թէ «Հայը լաւ ծիծաղել գիտի» (Կարծես թէ պորտուգալացի կամ ... մոնղոլը վատ են ծիծաղում)։

Եւ ի զուր չէ, որ մեզ համար այս ճա-

Գերմանահայ համակարգի

Ֆրանգֆուրթեր Ալլկեմայնե Ցայթունգը (ԼՖ – Ա. – Յէթ) յայնորդական չորս թիւերով կ'անդրադառնար Հայաստանի նոր կառավարութեան, երկրի ներկայ կացութեան եւ Նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի (Սեպտեմբեր 11, 13 – 15)։ Ընդհանրապէս մեզի ծանօթ բաներ են յատուկ թղթակիցին գրածները (քաղաքական եւ անտեսական ծանր վիճակը, Պարսկաստանէն կազ գնելու հեռանկարները, ՀԱՒ–ին հարցը եւայլն)։ Շահեկան ըլլայ թերեւս այն գրութիւնը, ուր Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կը ներկայացուի իբրեւ «Մուսա լերան արդին», կ'ընդգծուի որ կարգ մը գէտերու մասնանշած նախադահին այսպէս կոչուած «ծայրայեղականք ուզում են (դուցէ դա նրանց նաեւ ձեռնտու է) ամէն ինչի լաւը տեսնել։ Բայց էլ ո՞ւր մնաց երկիմական թատրոնի առաքելութիւնը։ Այո՛, ծիծաղելի՛ եւ ազդա՛ւ է այն Հայաստանցին, որը մի–թինկի վայրում «Պայքար, պայքար մինչեւ վերջ» է գոռում, բայց բենզինի հերթում այդ «Պայքար, պայքար»ը իրա–դործում է իր հայրենակցի նկատմամբ։ Եւ ի հարկէ ազգադաւ է այն սփիւռքա–հայը, որն առաւօտից իրիկուն «Մա՛հ Թուրքերին» է բղաւում, բայց Հայաստան գալով կէս դոլլարանոց ժամացոյցը 300 ռուբլիով իր հայրենակցին է վաճառում։

Է՛հ լո՞նչ, դրանից եզրակացնենք, որ Հայաստանցին մոլագար է, սփիւռքահայը անխիղճ առեւտրական՞ն։ Եթէ հայաստանցի երեսփոխանը առանց հասկանալու հայ – ադրբեջանական կռիւ է բորբոքում, կամ որեւէ կարճամիտ սփիւռքահայ Հայաստանի փրկութիւնը միայն ռուսական զօրքերի հետ է կապում, մեղքը նրանց վիզը։ Նրանք էլ իրենց բացասական ա–ռաքելութիւնն են կատարում։ Իսկ մեր առաքելութիւնը կայանում է լոկ մարդկանց զուարճացնելու, նրանց հոգսերը թեթեւացնելու, ինչու չէ՝ նաեւ մեր աչ–խարհայեացքը ցուցադրելու՝ ինչ խօսք՝ առանց սովորեցնելու եւ պարտադրելու։ Ներկայացում դիտողը որոշակի կարծիք կը կազմի Հայաստանի հեռուստատեսու–թեան ծրագրերի մասին (չէ՞ որ այն մեր հեռուստատեսութեան ՓԱՐՈԴԻՆ է) դրա հետ մէկտեղ կը չփուի հայաստանեան բազում խնդիրների հետ, որոշ չափով կ'ըմբռնի մեր նիստուկացի մանրամաս–ները, եւ ի հարկէ լիաթոք կը ծիծաղի, ինչ որ կասկածից դուրս է։

Եւ այսպէս՝ Հոկտեմբերի երկրորդ կէ–սին՝ բոլորին հրաւիրում ենք մեր կատա–կերգական թատերախաղը դիտելու։

ՈՁՆԻՆԵՐ

որոնք ուզում են (դուցէ դա նրանց նաեւ ձեռնտու է) ամէն ինչի լաւը տեսնել։ Բայց էլ ո՞ւր մնաց երկիմական թատրոնի առաքելութիւնը։ Այո՛, ծիծաղելի՛ եւ ազ–դա՛ւ է այն Հայաստանցին, որը մի–թինկի վայրում «Պայքար, պայքար մին–չեւ վերջ» է գոռում, բայց բենզինի հեր–թում այդ «Պայքար, պայքար»ը իրա–դործում է իր հայրենակցի նկատմամբ։ Եւ ի հարկէ ազգադաւ է այն սփիւռքա–հայը, որն առաւօտից իրիկուն «Մա՛հ Թուրքերին» է բղաւում, բայց Հայաս–տան գալով կէս դոլլարանոց ժամացոյցը 300 ռուբլիով իր հայրենակցին է վաճա–ռում։

Է՛հ լո՞նչ, դրանից եզրակացնենք, որ Հայաստանցին մոլագար է, սփիւռքահա–յը անխիղճ առեւտրակա՞ն։ Եթէ հայաս–տանցի երեսփոխանը առանց հասկանալու հայ – ադրբեջանական կռիւ է բորբոքում, կամ որեւէ կարճամիտ սփիւռքահայ Հա–յաստանի փրկութիւնը միայն ռուսական զօրքերի հետ է կապում, մեղքը նրանց վիզը։ Ներկայացում դիտողը որոշակի կարծիք կը կազմի Հայաստանի հեռուստատեսու–թեան ծրագրերի մասին (չէ՞ որ այն մեր հեռուստատեսութեան ՓԱՐՈԴԻՆ է) դրա հետ մէկտեղ կը չփուի հայաստանեան բազում խնդիրների հետ, որոշ չափով կ'ըմբռնի մեր նիստուկացի մանրամաս–ները, եւ ի հարկէ լիաթոք կը ծիծաղի, ինչ որ կասկածից դուրս է։

Եւ այսպէս՝ Հոկտեմբերի երկրորդ կէ–սին՝ բոլորին հրաւիրում ենք մեր կատա–կերգական թատերախաղը դիտելու։

ՈՁՆԻՆԵՐ

կատարական ժամանակահատուածը կո–չնչենք «Զարթօնքի պահ»։ Եւ իրօք, ժո–ղովուրդը զարթնում է։ Դրա վառ ապա–ցոյցն այն է, որ վերոյիշեալ արարքներ կատարողն անգամ վիրաւորուած չի ըլ–լում իրեն, դուրս չի գալիս դահլիճից։ Ընդհակառակը՝ սկսում է մառածել։ Մի–մտութիւն չէ, ո՛չ յառաջխաղացում կայ դէպի լաւը։ Որովհետեւ խորհրդային մարդու խեղաթիւրուած հոգեբանութիւնն ինչ – որ չափով դեռեւս պահպանել է լաւն ու վատը իրարից տարբերելու բը–նազդը։ Եւ անգամ այն ազդագաւ «բիլ–նեմնիկը» որը նախօրօք բենզինի հսկա–յական պաշարներ ձեռք բերելով սպա–սում է կրեմլի կազմակերպած հեր–թական չրջափակմանը, որպէսզի կարո–ղանայ թանկ գնով վաճառել՝ մէկ վայր–կեան ցնցւում է...

Մենք չրջագայել ենք ամբողջ Հայաս–տանով, եղել ենք Գորիսում, Մեղրիում Գիմբրիում (անցեալում՝ Լենինական) եւ այլուր, բայց ոչ մի տեղ, ոչ մի անձ դժգոհ եւ մանաւանդ վիրաւորուած չի հեռացել դահլիճից։ Եւ իրօք, ինչպէս է ասել է մի երգիծաբան՝ «Զնչին բանից վի–րաւորուելու մտքումը խօսում է այն մա–սին, որ տուեալ անձի մօտ էվոլիւցիոն պրոցեսը դեռ չի աւարտուել»։

Ու թէեւ մեր թատրոնն առաջին անգամ է սփիւռքում հանդէս գալու, բայց մենք համոզուած ենք, որ սփիւռքահայ, նա–մանաւանդ Եւրոպայի սրտում ապրող փարիզահայ համայնքը նոյնպէս զերծ կը լինի վերոյիշեալ, քաղաքակիրթ մար–դուն անվայել բարդոյթից։ Եւ ինչո՞ւ ենք մենք յատկապէս չեշտում Սփիւռքը։

Որոշ տհաս անձանց կողմից տարած–ած է մի այսպիսի թիւր կարծիք, թէ Սփիւռքահայերի որոշ մասը դիւրաբոր–բոք եւ նեզայկոտ է։ Եւ ասացին, որ եթէ մենք փորձուենք բեմ բարձրացնել որեւէ սփիւռքահայի բացատական կերպար, ապա ամբողջ աշխարհի սփիւռքը կը նե–զանայ։ – Իսկ երբ մենք ցուցադրում ենք որեւէ ողորմելի հայաստանցու, – պա–տասխանեցինք մենք, – մի՞թէ ամբողջ հանրապետութիւնը նեզանում է։ Չէ՞ որ չատ ենք սիրում կրկնել, որ մենք Մի՛ ազգ ենք, նոյն արմատներն ունենք եւ–այլն։ Իսկ թէ որեւէ մէկը վիրաւորուած զգայ իրեն այդ ամէնից՝ ուրեմն թոզ ի–րե՛ն մեզաղրի, որ կորել է իր արմատ–ները։ Եթէ անգամ Սփիւռքում կան մար–դիկ, որոնց հետ քաղաքական կամ այլ խնդիրների չուրջ անհնար է զրոյցի բըռ–նուել, որոնք տանել չեն կարողանում այլոց զաղափարները, որոնց Հայաստանի նկատմամբ տածած կոյր սէրը թոյլ չի տալիս քննադատական որեւէ կեցուածք ընդունել Հայաստանի նկատմամբ միեւ–նոյն է, այդպիսի մարդկանց էլ ենք խընդ–րում անպայման ներկայ գտնուել մեր թատերախաղին։ Երեւանում մեզ անձամբ ծանօթ են չատ ու չատ Ֆրանսահայեր, Պարսկահայեր եւ Լիբանանահայեր եւ իսրէէլ չնորհակալութիւն են յայտնել ար–ատահմանցի Հայի անունը վարկաբեկող մարդկանց քօղազերծման համար։ Մի՞թէ դա բնական չէ։

Մենք հասկանում ենք, որ կան մարդիկ,

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՇԱՊԻՆ ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ

3։– Աներդի կամ Անըրդի, քաղաքէն մէկ ժամ հեռու, 80 տուն։ Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր Սոփոնիա Քահանայ Կարիճեան։ – Ծը–նած 1874 Փետրուարին, բնիկ, աշխար – հական անուամբ Աւետիս։ Պատանու–թեանը Պոլիս պանդխտելով՝ Պէշիկթաշի Մաքրուհեան վարժարանը կը յաճախէ, այնուհետեւ Օրթաքէօյի մէջ կը պարապի նպարեղէնի գործով։ Կրակոտ երիտա–սարդ մը, որ հայրենիք զարձին կ'ամուս–նանայ եւ 1899 Փետրուար 14–ին քահանայ կը ձեռնադրուի Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզեանէ, առանց դուրս ելլելու ազգային գործիչի իր հանդամանքէն, ինչ որ հաշտ աչօք չէր դիտուած կառավա–րութեան կողմէ։ Զինեալ լազերու հետ լուսանկարուած էր անգամ մը։ այդ պատ–կերը ահա ձեռք կ'անցունեն ոստիկանք եւ քաղաքին հերոսամարտէն առաջ ձերբա–կալելով՝ էնտիրէսի բանտը կը նետեն զինք։ քանի մը օրէն դուրս կը հանեն եւ դէպի Սեբաստիա չկօթակելու պատրը–տակին տակ՝ կը նահատակեն Զառայի մօտ, Ղարա Պայիր կոչուած վայրը։

4։ – Զրտակ կամ Զըրտըզ, 86 տուն։ Եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնա–վարէին

Գեղէոն Քահանայ Պարոնեան։ – Ծնած 1849–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Մարտիրոս, ուսած անդ, 1899 Յունիս 2–ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահ–միզեանէ։

Ներսէս Քահանայ Թօփալեան։ – Ծնած 1884–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Անդրանիկ, ուսած անդ, 1912 Յունիս 10–ին ձեռնադրուած Սմբատ Եպիսկոպոս Սաատէթեանէ։ Այս երիտասարդ նորըն–ծան հերոսաբար վարած է դիւղացւոց

Գերմանահայ համակարգի

Ֆրանգֆուրթեր Ալլկեմայնե Ցայթունգը (ԼՖ – Ա. – Յէթ) յայնորդական չորս թիւերով կ'անդրադառնար Հայաստանի նոր կառավարութեան, երկրի ներկայ կացու–թեան եւ Նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոս–եանի (Սեպտեմբեր 11, 13 – 15)։ Ընդ–հանրապէս մեզի ծանօթ բաներ են յատուկ թղթակիցին գրածները (քաղաքական եւ անտեսական ծանր վիճակը, Պարսկաս–տանէն կազ գնելու հեռանկարները, ՀԱՒ–ին հարցը եւայլն)։ Շահեկան ըլլայ թերեւս այն գրութիւնը, ուր Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կը ներկայացուի իբրեւ «Մուսա լերան արդին», կ'ընդգծուի որ կարգ մը գէտերու մասնանշած նախա–գահին այսպէս կոչուած «ծայրայեղա–

կանութիւնը» պարզապէս վճռակամութիւն մըն է, որ չի չեզիր անգամ մը իբրեւ ճիշդ ակնկալուած ճամբայէն։ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան համոզումներու մարդն է, կը դրէ Թղթակիցը։ Եթէ ան, նախագա–հը, կը մտանանչէ թէ Հայաստան ներկայ բարդ իրավիճակը պիտի յաղթահարէ քա–ղաքական միջոցներով եւ կամ բռնի ու–ժով, ան գիտէ թէ ինչի մասին կը խօսի եւ նկատի ունի այդ փոխընտրութիւննե–րը ճիշդ այդ կարգով։

ԼՖ – Ա. – Յէթ–ին աշխատակիցը վեր–չին դրութեան մէջ կը խօսի նաեւ ադէտի վերակառուցման աշխատանքնե–րուն մասին, որոնց անմիջական առիթը կը հանդիսանայ զերմանի Կարմիր Խաչի նախագահ իշխան Զայն – Վիթկընշթայ–նի այցելութիւնը։ Ան կ'ընդգծէ Հայաս–տանի մէջ արտադրուող ցեմենտին ցած որակը, կը խնդրէ Հայաստանի Կարմիր Խաչէն աւելի զօրաւոր մասնակցութիւն։ Օրերս Սահմանաւանի նոր հիւանդանո–ցին – այս վերջինը կը կառուցուի Գեր–մանացիներու կողմէ – հիմքերը դրուած են, բան մը որ ամիսներ առաջ արդէն իսկ եղած պէտք է ըլլար։ Բայց չեզաւ, որուան ըլլալով որ հայկական կողմը կորուկ հրաժարեցաւ այն աշխատանքնե–րէն, զորս սահմանուած էր տեղին ըստ ատորագրուած պայմանագրին։ Նախա–դիծերը փոփոխութեան ենթարկուե–ցան եւ ահա միայն հիմա կարելի կ'ըլլայ հիմքը դնել կառոյցի մը, որուն բացումը 1991–ի ամառը տեղի պիտի ունենայ։ Գրութենէն կը տեղեկանանք նաեւ որ զերմանի Կարմիր Խաչին պաշտօնական խօսակիցը Սորհրդային Միութեան Կար–միր Խաչն է եւ պայմանագիրները կը կընքուին այս վերջինին հետ։ Հարկ ըլլալու պարագային Սորհրդային Կարմիր Խաչը որոշ աշխատանքներ կրնայ փոխանցել Հայաստանի համանուն կազմակերպու–թեան։

ՀԵՍՍԸՆԻ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մեր ընթերցողները պիտի յիշեն. Հա–յաստան եւ Հեսսըն այս տարուան Փետ–րուարին պիտի կնքէին բարեկամութեան եւ համագործակցութեան պայմանագիր, բան մը որ Բաքուի յայտնի դէպքերու բերմամբ չիրականացաւ։ Մայիսին իր–րեւ նոր ժամկէտ որոշուած էր Սեպտեմ–բեր ամիսը։ Բայց վերջին զարգացում–ները արդելք հանդիսացան նաեւ սորա։

Վերջերս երեսփոխան Տոքթ. Շիեբլին–կի (ԼՍ – Փէ – Տի) հետ մեր ունեցած տեսակցութեան ընթացքին պարզուեցաւ որ զերմանական կողմը կը չարունակէ հետաքրքրուիլ այս պայմանագրով, կը փափաքի կնքել զայն նաեւ Հայաստանի նոր կառավարութեան հետ։ Երկու կող–մերու առաջին հանդիպումը տեղի պի–տի ունենայ Լենինականի մէջ Գերմա–նացիներու կողմէ չինուած ման–կապարտէզի մը բացման առթիւ՝ կա–զանդի չրջանին։ Իսկ անկէ վերջ պիտի ճշդուի նոր ժամկէտ մը, որ անտարակոյս Յունուար 20–էն վերջ պիտի ըլլայ, որը–ւան ըլլալով որ սոյն թուականին Հես–

սընի մէջ տեղի կ'ունենան նահանգային ընտրութիւնները։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Սեպտեմբեր 8–ին Քրեֆելտի (Րուհր չրջան) կաթողիկէ ակադեմիան կազմա–կերպած էր միօրեայ դասախօսութիւննե–րու չարք, նիւթ ունենալով Հայաստանը։ Օրուան առաջին դասախօսն էր Տոքթ. Ր. Քանդեան։ Ան խօսեցաւ Հայաստանի հին եւ նոր չրջանի պատմութեան մա–սին, պատասխանեց ներկաներու բազ–մաթիւ հարցումներուն։ Իսկ յերեկուան դասընթացը վերջ Ա. Կաղերեան արտայայ–տուեցաւ Հայաստանեան եկեղեցիին հա–ւատամքի առանձնայատկութիւններուն, պատարագին եւ Հայաստանեան Եկեղե–ցիին էքիւմէնիք չարժումին մէջ խաղա–ցած դերին մասին։

Նոյն օրուան իրիկունը Պոնի մէջ տե–ղի կ'ունենար զերմանահայ եւ տեղւոյն Ա. Աբովեան Միութիւններուն միասնա–բար կազմակերպած դասախօսութիւննե–րու չարքին առաջին երեկոյթը։ Օրուան բանախօսն էր պատուելէ Տոքթ. Ու. Ֆայկըլ, նիւթ ունենալով «Գերմանեւհայ յարաբերութիւնները քրիստոնէական տեսանկիւնէ դիտուած»։ Պատուելին մի–այն վերջերս աւարտած էր իր տոքթորա–կան աշխատանքը, որ կը կրէ «Բողոքական Գերմանիան եւ Հայաստանը» խորագիրը։

ՀԱՅ ԵՐԳԱՀԱՆԸ ՆՈՐՎԵԿԻԱՅԻ ՄԷՋ

Արդէն հինգերորդ անգամն է որ Նոր–վեկիայի Համարէյ չրջանի Օփվիկիա ա–ւանին մէջ վերջերս տեղի ունեցաւ նոր–վեկիացի դասական գրող Կնուտ Համսու–նի նուիրուած միջազգային փառատօն, որուն մասնակցեցան համաունադէտ – տեսաբաններ, քննադատներ, թատերա–կան գործիչներ, նկարիչներ եւ երա – ժիչտներ։ Հայրենի երգահան էդուարդ Սադոյեանը առաջին հայ եւ նոյն ատեն առաջին խորհրդային քաղաքացին էր որ կը հրաւիրուէր սոյն փառատօնին։ Ան կազ–մակերպիչ մարմնին նուիրեց իր լարային քառեակի ձեռագիր բնագիրը եւ կատարեց երկրաչարժի զոհերուն նուիրուած իր ստեղծագործութիւնը դաչնակի համար։ Տեղւոյն բազմաթիւ թերթեր արձագանգ հանդիսացան անոր ելոյթին։

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ներկայիս Ս. Էջմիածնի Կոմիտաս թան–գարանին մէջ կը ցուցադրուին բնիկ հանովըրցի լուսանկարչուհի Իրմհիլտ Քուիքովիչի քաշած պատմական Հա – յաստանի լուսանկարները։ Լ. Սադոյեա–նի չնորհքով Մայիսին կարելի եղաւ ե–րեւանի լրագրողներու տան մէջ կազմա–կերպել յատուկ ցուցահանդէս, որ ար–ժանացաւ մեծ գնահատանքի։ Ծրագրը – ւած է լուսանկարները էջմիածինէն վերջ ցուցադրել նաեւ ուրիշ քաղաքներու մէջ եւս։

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

Ասոնցմէ զատ, կան դեռ 119 հատ պիւ–ղեր՝ Թուրք, ղըզըլպաչ եւ յոյն խառն բը–նակիչներով, մէկ քանին Հայէ դարձած։

ՍՈՒ ՇԷՀԻՐ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Գայմագամութիւն՝ համակ տաճկընոց, Հայ բնակչութիւնը ցրուած՝ չրջակայ բազմաթիւ գիւղերու մէջ, որոնք ըս–պառսպուռ փճացան։ Ահաւոր դէպքերու վաղորդայնին, Թուրք ոստիկանութիւնը սովոր էր անխնայ հալածանքի ենթար–կել ամէն ո՛ւր որ Շապին Գարահիսարցի Հայ անցունէր ձեռք։ Հէք պանդուխտներ դիտնալով այս պարագան՝ երկու չար–եաց փոքրագոյնը կ'ընտրէին եւ Սու Շէհ–հիրը ցոյց կուտային իրենց ծննդավայր, առանց համարձակելու բերան առնել «Շա–պին Գարահիսար» մեզապարտ բառը, նման վտանգաւորականցի ազգակիցներու։ Ահաւասիկ Սու Շէհհիրի հայարնակ գիւ – ղերը։–

1։– Էնտիրէս կամ Անդրէաս, աւան՝ 420 տուն Հայ (2750 հոգին Լուսաւորչական եւ 50–ը Բողոքական), քանի մը տասնեակ տուն ալ Տուրքի։ Հոս սպաննուած է օսմանեան բանակի մէջ ծառայող սերաս–տացի զեղազործ՝ Բիւզանդ Տէրպապեան։ Եկեղեցիները՝ Ս. Աստուածածին եւ Ս. Սարգիս։

(Շար. 99)

(Շար. Ա. Էջէն)

հըրդային Մխիթեան Պաշտպանութեան նախարար՝ Դ. Եաղովի:

«Մենք ստիպուած ենք այս նամակով անձամբ ձեզի դիմել այն պատճառով», կը գրեն նամակագիրները, «որ վերջերս յաճախակի զարձած են «Կրասնայա Զվեզդա»ի (Կարմրդային բանակին պաշտօնաթերթը) էջերուն մէջ Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի կացութեան մասին դիտումնաւոր եւ բացայայտօրէն զրգռիչ հրապարակումները, որոնք մեծ վտանգ կը ներկայացնեն հրջանի արդէն խիստ լարուած մթնոլորտին մէջ:

«...Խմբագրութիւնը հակացողու – թեամբ կը տպագրէ իր թղթակիցներուն հաղորդումները Մոլդաւիոյ Գագաուզներու (թրքալեզու քրիստոնեաններ) ինքնորոշման եւ Կարմրդային Միութեան մէջ ինքնուրոյն Հանրապետութիւն ստեղծելու ցանկութեան մասին, բայց բոլորովին տարբեր ձեւով կը մեկնաբանուի Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութեան չարժումը ի պաշտպանութիւն իր ազգային իրաւունքներուն եւ Հայաստանի հետ վերամիաւորման: Այդ կը վերաբերի նաեւ «Կրասնայա Զվեզդա»ի մէջ առանց որեւէ մեկնաբանութեան լոյս տեսած Լ.Ղիմ–ի զինուորական հրամանատար Սաֆոնովի ընդարձակ հարցազրոյցը եւ Ադրբեջանի նախագահ Մութալիբովի զիմումը, որ ապուած էր ամբողջութեամբ...:

***

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

Լեհաստանի Վոլճիկ քաղաքը տեղի ունեցած դասական ըմբշամարտի միջազգային մրցաշարքին յաջողութեամբ հանդէս եկած են Հայաստանի մարզիկները: Առաջին տեղեր գրաւած են Ջուլֆալակեան, Իսկանդարեան եւ Աւագեան: Երրորդ մրցանակները ստացած են Տէր–Մկրտչեան եւ Բաբալարեան: Հայաստանի խումբը Լեհաստանէն եաք, 2–րդ տեղը գրաւած է:

***

ՖՈՒԹՊՈԼ

Երկարատեւ ձախողութիւններէ եաք, Աբովեանի «Կոտայք»ը նախ 1–ի դէմ 4 կէտով յաղթած է Մոսկուայի «Լոկոմոտիւ»ին, ապա 2 – 0 պարտութեան մատնած է Կեմերովոյի «Կուզբաս»ը:

***

ՁԱՏՐԱԿ

Մոսկուա տեղի ունեցող ճատրակի մրջադային մրցաշարքը լաւ սկսած են Ռոֆայէլ Վահանեան եւ Սերգէյ Գալդունց: Անոնք երեք խաղերէ եաք չահած են 2,5 կէտ:

Լենինգրադի մրցաշարքին երրորդ տեղը գրաւած է երեւանցի՝ Արտաշէս Մինասեան,

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Թագուհի Աբրահեան եւ զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խորապէս ազդուած ցոյց տրուած համակրական զգացումներէն իրենց տարրդ եւ հօրևզբօր՝

ԱՐԱՄԱՆԵԱԿ ԱՐԱՊԵԱՆԻ

մահուան առթիւ, իրենց չնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք մասնակից եղան իրենց սուգին:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ԹԱՒՈՒՈ. – Պր. Փալանճեան ի յիշատակ իր կնոջ՝ Հռիփսիմէ Փալանճեանի (ծնեալ՝ Միհրասեան) մահուան 5–րդ տարելիցին (1985, Հոկտեմբեր 6), 800 Ֆր. կը նուիրէ «Ծառայ»ին:

***

Վահրամ Ոսկանեան իր մօր՝ Մարթա Ոսկանեանի մահուան 10–րդ տարելիցին առթիւ 500 Ֆր. կը նուիրէ «Ծառայ»ին:

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ներկայիս կը ծանուցանենք, թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ Հայերէն Լեզուի Կիրակնօրեայ Դասընթացքները վերսկսած են՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 16–էն ի վեր:

Արդարեւ, Հայերէն Լեզուի, Հայ Գրականութեան, Հայ Եկեղեցւոյ եւ Հայոց Պատմութեան դասընթացքները՝ նախակըրթարանի կամ Երկրորդական Վարժարանները յաճախող մեր զաւակներուն համար, Կիրակի օրեր, ժամը 9–էն մինչեւ 12, Առաջնորդարանի սրահներուն մէջ տեղի կ'ունենան, 15 ռիւ ժան – Կուժօն, Փարիզ 8–րդ, պատասխանատուութեամբ՝ ուսուցչուհի, Օրիորդ՝ Սիլվա Էլմաճեանի:

Արձանագրուիլ, հեռաձայնելով՝ Օր. Սիլվա Էլմաճեանին՝

43 – 02 – 29 – 65

կամ Եկեղեցւոյ դիւանին՝

43 – 59 – 67 – 03

***

ՓԱՐԻԶԻ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՇԱԲԱԹՕՐԵԱՅ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

Ներկայիս կը ծանուցանենք, թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ Շաբաթօրեայ Մանկապարտէզը կը վերաբացուի՝ Շաբաթ օր, Հոկտեմբեր 6–ին:

Արդարեւ Շաբաթ օրերը, ժամը՝ յետ – միջօրէի 3–էն մինչեւ 5·30, Մայր Եկեղեցւոյ սրահներուն մէջ, 15 ռիւ ժան – Կուժօն, Փարիզ 8–րդ, 3 տարեկանէն մինչեւ 7 տարեկան մանուկներու համար Մանկապարտէզ մը կը գործէ՝ Տիկին Մարինա Սողոմոնեանցի պատասխանատուութեամբ, ուր կ'ուսուցուին Հայերէն Լեզու, Աղօթքներ, Հայ Երգ եւ նման այլ պիտելիքներ, չնորհիւ Մանկավարժական բոլոր յարմարութիւններուն:

Կը թելադրուի որ ծնողներ կանխաւ արձանագրեն իրենց զաւակները, հեռաձայնելով Տիկին Սողոմոնեանցին՝

45 – 25 – 87 – 67

կամ՝ Եկեղեցւոյ դիւանին՝

43 – 59 – 67 – 03

Կոչ կ'ընենք մեր ծնողներուն, որպէս զի իրենց մանուկները անպայման առաջնորդեն նոյնպէս՝ Մայր Եկեղեցւոյ սոյն Շաբաթ օրերու Մանկապարտէզը:

ՆԱՀԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սեւրան – Լիվրիի Տիրուհի Միսաքեան մասնաճիւղը Շաբաթ, Նոյեմբեր 17, երեկոյեան ժամը 9–ին, պարահանդէս մը կազմակերպուած է:

Salle des Fêtes de Sevran
9, avenue Gabriel Péri, Sevran

ՑՈՒՇԱՑԵՑՔ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անդիէր Պուա – Գոլոմպ եւ Աբժանթէօյլ Ակնունի մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը՝ Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 1, ժամը՝ 20·30–ին՝

CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, place de l'Hôtel de Ville
92600 ASNIERES

ՍԷՆ ԼՈՒ. Ս. ԳԷՈՐԳ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 30–ին, տեղի կ'ունենայ աւանդական Մատաղօրհնութիւն:

Հանդիսաւոր պատարագ, ժամը՝ 10–ին: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ԽԶԿՐ. ՔՀՆԳ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱՒԱՆԱ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 30, Վաւանայ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՓԱՐԵԱՆ

Քառաձայն արարողութիւնները պիտի կատարուին Լուսաւորիչ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Հայազատ Օհանեանի:

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ
ՏՕՆ ՎԱՐԱԳԱՑ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ

Սեպտեմբեր 30, Կիրակի առաւօտ Եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԳ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Հայր Մեր–ի պահուն վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սըրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական մաղթանք կը կատարուի Օծման երեսունհինգերորդ տարեդարձին առթիւ:

Ցետ աւարտման պատարագի, ըստ կարգի, հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարուի Եկեղեցւոյս դիմաւոր բարերարի ծնողաց՝ Նշան Փիլօր Պահատուրեանի, ինչպէս նաեւ՝ Պաթմագեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան եւ Յարութիւնեան զերդաստանաց հոգիներուն ի հանդիստ:

Նոյն առեն արեւչատութիւն եւ աղօթք եւ մաղթանք պիտի ըլլայ Եկեղեցիէն մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի:

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Եկեղեցւոյս Շնորհալի երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Ցակոբ Աբրահամեանի:

Պատարագ, ժամը՝ 10·30–ին:

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ
ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնը եւ Մատաղօրհնութիւնը տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Սեպտեմբեր 30–ին:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱՒԱՍԵԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Հայրապետական Պատուիրակ եւ
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղի Օրհնութիւն եւ հոգեհանդիստ հանգուցեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու համար:

Սիրով կը հրաւիրուի Առնուվիլի, Սարսէլի, Սէվրանի եւ շրջանի հայութիւնը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իր ուխտը կատարելու:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9·30:
Պատարագ ժամը՝ 10·30:

ԿՈՒԶՈՒԻ

Հայ տարեց կնոջ մը քով չաբաթ երեք օր, 3–ական ժամ մնալու պայմանաւ, կը փնտռուի հայ կին մը, որ ընկերութիւն ընէ:

Պայմաններու համար հեռաձայնել՝
47 – 70 – 23 – 20
առաւօտները ժամը 8·30–էն 11, եւ իրիկունը՝ 20–էն 22:

ՎԱՏԻԿԱՆԻ ՋԱՅՆԱՓԻԼԻՄ ՀԱՅԵՐԷՆ ՌԱՏԻՕՀԱՂՈՐԴՈՒՄ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Սեպտեմբեր 30–ին, եւրոպական ձմեռնային ժամի կիրարկումով, առաւօտեան ու երեկոյեան մեր հաղորդումներու ժամերը՝ փոփոխութիւններ կը կրեն:

Հետեւաբար, Սեպտեմբեր 30–էն սկսեալ Ռատիօ Վատիկանի հայերէն հաղորդումը կը ձայնասփռուի հետեւեալ ժամերով.–

Հոմի ժամով, երեկոյեան ժամը 18–ին, որ կը համապատասխանէ՝ Երեւանի ժամով երեկոյեան ժամը 21–ին:

Այս նոյն հաղորդումը կը կրկնուի յաջորդ օրը, Հոմի ժամով, առաւօտեան ժամը 4·10–ը անց, որ կը համապատասխանէ՝ Երեւանի ժամով առաւօտեան ժամը 7·10–ին:

Այս հաղորդումը կը կատարուի հետեւեալ ալիքներու վրայ:

Միջին ալիք՝ 186 մեթր Հոմի համար:
Կարճ ալիք՝ 48,50 մեթր, 41 մեթր եւ 30,75 մեթր:

ՁԱՇ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը ճաշ մը կուտայ Պիէվրի դղեակը, իր շրջանի տարեցներուն:

Միկնում՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 29, ժամը՝ 12·30–ին Մշակոյթի Տան առջեւէն:
45 ռիւ տը լա Տէֆանս
Արձանագրուիլ խաչուհիներու մօտ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ՊԱՆԷԵՕ – ՔԱՇԱՆԻ
ՍԻՄԱՆԹՕ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Պանէեօ – Քաշանի Սիմանթօ միօրեայ վարժարանի դասընթացքները սկսան Սեպտեմբեր 19–ին: Վարժարանը կը զաւանդէ հայերէն – պատմութիւն – աշխարհագրութիւն, յատկացնելով ամիսը մէկ օր մշակութային աշխատանքի՝ պար, երգ, թատրոն:

3–էն 12 տարեկան աշակերտները կ'ընդունին Զորեքշաբթի օրերը, 19–էն վեր Շաբաթ կէսօրէ եաք, ժամը 13·30–էն սկսեալ, ունենալով պաքալօրէայի յատուկ դասընթացք:

Արձանագրուիլ, Շաբաթ, Սեպտ. 22, ժամը 14–էն դպրոցը.–
41, avenue Albert Petit, Bagneux
Մանրամասնութեան համար հեռաձայնել՝
Տիկին Թաւսամեանի
46 – 63 – 77 – 70
Տիկին Դաւիթեանի
46 – 65 – 81 – 53

***

ՍԷՆ – ԺԵՌՈՄԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ
ԵՐԿՕՐԵԱՅ ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Սէն – Ժեռոմի եւ Շրջակայից Սուրբ Սահակ Սուրբ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ թաղականութիւնը կը յայտարարէ յարդելի ծնողներուն թէ, Սեպտեմբեր ամսուան ընթացքին, ամէն Կիրակի առաւ, ժամը 10 – 12, կրնան արձանագրել տալ իրենց զաւակները թաղականութեան՝ եկեղեցւոյ դրասենեակին մէջ:

Դասերը կը սկսին Հոկտեմբեր 3, Զորեքշաբթի առաւ, ժամը 9–ին փոքրիկ աշակերտներուն, որոնց դասատուն է՝ եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեան:

Հոկտեմբեր 6, Շաբաթ օրը, կէսօրէ վերջ, ժամը 14–ին դասերը կը սկսին մեծ աշակերտներուն, որոնց դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Ելմաճեան:

Ծանօթութիւն. – Աշակերտներուն համար Օթօսուի սպասարկութիւնը, դասդիրքերը եւ գրենական պիտոյքները ձրի են:

VIENT DE PARAITRE

HISTOIRE
DU VILLAGE QUI MEURT

MEGUERDITCH BARSAMIAN

Traduit de l'arménien par
MARGUERITE PERCHE

Présentation et choix des illustrations
SARKIS BOGHOSSIAN

Prix : 95 F

En vente :
LIBRAIRIE H. SAMUELIAN
51, rue M. le Prince, 75006 Paris
LIBRAIRIE PALOYAN
9, rue de Trévise, 75009 Paris
VENDOME
16, rue de Chateaudun, 75009 Paris
LIBRAIRIE D'HAUTEVILLE
85, rue d'Hauteville, 75010 Paris
CODSI
13, rue de Maubeuge, 75009 Paris
PERCHE
49, bd. Saint Jacques, 75006 Paris

Depôt :
A. VYCICHIL-BARSAMIAN
7, rue des Jardins
74240 Gaillard
tél : (16) 50 92 05 57

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 27

JEUDI
27 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.371 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.371

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ՄՈՍԿՈՒԱ ԳՆԱՑ

ԱՂԷՏԻ ԴՕՏԻՒՆ ԱՂԷՏԱԼԻ ՎԻՃԱԿԸ

Շորեքշաբթի օր, Սեպտեմբեր 26–ին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը՝ Վազգէն Ա. Մոսկուա մեկնեցաւ, այցելութիւն մը տալու համար հացադուլը չարունակող – ներուն: Ինչպէս գրած էինք երէկ, Վիկտոր Համբարձումեան դադրեցուցած է, բայց Մոսկուա պանդոկին մէջ, իրենց հացադուլը կը չարունակեն՝ Զօրի Բալայեան, Սօս Սարգսեան, Վաչագան Գրիգորեան, Սեմիոն Բաբայեան:

⁂

Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 25–ի մեր թիւով կարճ արձագանգ մը տուած էինք Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի այցելութեան (Սեպտեմբեր 22) ազդեցիկ վայրերը: «Արմէնփրէս» հեռաւեալ մանրամասնութիւնները կուտայ այդ առընչութեամբ. – Երկրաշարժի զօտիին քաղաքներն ու գիւղերը երկու տարիէն վերականգնելու Խորհրդային Միութեան կառավարութեան խոստումներուն հակառակ, բնակչութեան մեծ մասը կը պատրաստուի 3–րդ ձմեռը մը անցընել առժամեայ տնակներու եւ վրաններու մէջ: Երկրին արտաքին հանրային եւ քաղաքական ծանր վիճակը ոչ մէկ յոյս չի ներշնչեր, որ թէկուզ զալ տարի մարդիկ կրնան բարեկարգ բնակարաններու մէջ բնակիլ: Լենինական, Սպիտակ եւ Կիրովական իր այցելութեան ընթացքին, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան հանդիպումներ ունեցած է վիճարարներու եւ բնակիչներու հետ: Ըսած է թէ Հայաստանի նոր ղեկավարութիւնը չանք կը թափէ կացութիւնը բարւոքելու համար, միւս հանրապետութիւններու հետ տնտեսական կապերը ամրապնդելով: Խոստացած է կառավարութեան մարմիններու օգնութիւնը:

Գիտութեանց Ակադեմիայի «Ֆիզիկայի կիրարկեալ Պրոպլէմներու Ինսթիթուտը» ողջունելով Հայաստանի Անկախ պետականութիւնը, Հանրապետութեան նուիրած է մէկ միլիոն ռուբլի, հրատապ հարցերու լուծման համար:

ԾՈՑ

ԲՈԼՈՐԸ՝ ԻՐԱՔԻ ԴԷՄ

Իրաքի դէմ նոր բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ (670) Ապահովութեան Խորհուրդին կողմէ 1–ի դէմ 14 ձայնով: Այս անգամ որոշուեցաւ չրջափակումը ընդլայնել, այլ խօսքով ցամաքէն եւ ծովէն նաեւ, օդային չրջափակում ալ հաստատուեցաւ: Դէմ քուէարկողն էր Կուպա: Այս չրջափակումը բաւական բարդ է եւ դարձաղրութիւնը ոչ միայն դժուար, այլեւ՝ փափուկ: Բանաձեւը կը նախատեսէ որ որեւէ օդանաւ (դէպի Իրաք կամ՝ հոնկէ) պէտք է հակակշռի ենթարկուի, երկիրները պէտք է արդիլեն «իրենց երկինքը» այն օդանաւերուն, որոնց հանդէպ կասկած կայ թէ մարզական օժանդակութենէ տարբեր ապրանք կը փոխադրեն: Միւս կողմէ Սուրիոյ Նախագահը, որ երկարած էր Թեհրան իր այցելութիւնը, յաջողած է համոզել Պարսիկ ղեկավարները: Արդարեւ, միացեալ յայտարարութեամբ մը, Պարսկաստան եւ Սուրիա կը դատապարտեն Իրաքի յարձակումը Քուէյթի վրայ եւ կը պահանջեն պարպումը, առանց որեւէ նախապայմանի: Մոսկուա ալ կը սպառնայ Արտաքին իր նախարարին բերնով, որ յայտարարեց – ըեց· – «Մի քանի Ապգերը կարողութիւնն ունին սանձելու յարձակողական արարքները եւ այդ կարողութիւնը պիտի զարձադրուի, եթէ Քուէյթի ապօրինի գրաւումը չարունակուի» (ըստ երեւոյթին՝ Կիպրոսի եւ արաբական հողերու գրաւումները օրինաւոր էին...):

Պաղեստինեան Ազատագրութեան ճակատի պետը՝ Աբու Ապպաս կը սպառնայ «առանց սահմանադրութիւն պատերազմի մը ձեռնարկել» Արեւմուտքի դէմ, եթէ որեւէ յարձակում զործուի Իրաքի վրայ: Ապպասի համար Իրաք արաբական իշխանութեան աղբիւրն է այլեւս եւ կ'ուզեն պաշպանել այդ աղբիւրը սիոնական եւ ամերիկեան յարձակման դէմ:

Իրաք ողջունեց Մէթերանի ելոյթը Ազաժողովին առջեւ, անոր չեչտը ոչ յարձակողական զտնելով, պնդելով սակայն, որ որեւէ հաշտարար նախաձեռնութիւն պէտք է սկսի օտար ուժերու քաշուելով Ծոցէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԲԱՉՈՎ կ'ուզէ որ փոխուի Խորհրդային Միութեան ներկայ անունը՝ «Խորհըրդային Ընկերվարական Հանրապետութեանց Միութիւն» եւ կ'առաջարկէ՝ «Ընկերվարական Ինքնիչխան Հանրապետութեանց Միութիւն», նկատի առնելով այն վերակառուցումը որ պիտի յանգի նոր պայմանագրութեան մը Միութեան համար: Գործընչովէն զատ այլ առաջարկներ ալ եղած են: Ղազախստան, օրինակ, կ'առաջարկէ՝ «Ընկերվարական Ինքնիչխան Հանրապետութեանց Միութիւն», մինչ երեսփոխաններու միջչրջանային Խմբակը՝ «Եւրասիական Հանրապետութեանց Միութիւն»: Ներկայ անունը գոյութիւն ունի միութեան հիմնադրութենէն – 1922, Դեկտեմբեր 30 – ի վեր:

ՍՈԼԺԻՆԻՑԻՆԻ նախաձեռնած ապստան խոտորէն քննադատուած է Գորբաչովի կողմէ, որ երկու անդամ կարդացեր է հրատարակուած յօդուածը, զոր «անցեալապաչտ» կը նկատէ, նոյնիսկ եթէ ան լուրջ վերլուծում մը կը պահանջէ: Սոլժինիցինի կ'առաջարկէր «Ռուսական Միութիւն» մը ստեղծել, որ համախմբէ Ռուսաստանը, Բելոռուսիան, Ուկրանիան եւ Ղազախստանի մէկ մասը, կազմուած Սիբերիոյ հարաւին հետ եւ մնացեալ Հանրապետութիւններն ալ թողուլ իրենց ճակատագրին: Գորբաչով կ'ըսէ թէ որպէս ռուս չի կրնար համաձայն ըլլալ, որպէս քաղաքական դէմք՝ չի կրնար ընդունիլ անոր տեսակէտը Պետութեան ապագային մասին:

ՆԻՍԻ քաղաքապետին կցորդն է՝ Հոնորէ Պէլէ, որ զրաւեց Ժաք Մեթրսէնի աթոռը: Այս վերջինը, որ չուզեր Ֆրանսա վերադառնալ, Արժանթին է, բայց երկրին նախագահը՝ Մենեմ յայտարարեց թէ եթէ Էնթէրփոլի միջոցաւ Ֆրանսա ձերբակալման միջազգային հրամանագիր հանէ, ինք ընդառաջ կ'երթայ: Կը հերքէ թէ բարեկամը եղած ըլլայ Նիսի քաղաքապետին: Պէլէ, Էն – Փէ – Էն–ի մօտ ծերակուտական մըն է: Ընտրուեցաւ Թաղապետական մեծամասնութեան միաձայնութեամբ (50 ձայն), ընդդիմութեան երկու խումբերը (Զախի միութիւն՝ 11 եւ Ազդ. ճակատ՝ 7) որոշած էին ոչ մէկ թեկնածու ներկայացնել եւ քուէարկութեան ալ չմասնակցեցան:

ԱԴՐԲԵՋԱՆ կը պատրաստուի Սեպտեմբեր 30–ի ընտրութիւններուն: «Ժողովրդական ճակատ»ի նախագահը՝ Էլչիպէյ թեկնածու չէ, սակայն իր զաղափարա – կիցներէն չատեր պիտի մասնակցին ընտրութիւններուն. անոնց մէկ մասը անընդունելի նկատուած է կեդրոնին կողմէ, ինչ որ խռովութիւններու պատճառ դարձած է: Անցեալ չաբաթ Բաքուի մէջ ցոյց մը տեղի ունեցած է, որուն ընթացքին հարիւրի չուրջ երիտասարդներ ձերբակալուած են ինչ որ լարած է կացութիւնը: Էլչիպէյ կոչ ուղղած է ժողովուրդին որ զրգռութիւններէ չտարուին ու պինդ փոխադարձութեան չդիմեն: Ընտրութեան թեկնածու է ներկայ վարչապետը Հասանով որ որպէս ընտրապայքարի նիւթ կը զործածէ վերջերս Թուրքիա կատարած այցելութիւնը, ծանրանալով երկու երկիրներուն ապագայի մերձեցման հեռանկարներուն վրայ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 19 / 25)

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան անդամները հանդիպում մը ունեցած են Ակադեմիայի գիտնականներուն հետ:

Գերագոյն Խորհուրդի Ա. տեղակալ Բարսէն Ազարքեան նչած է որ պէտք է աւելի ընդլայնել համագործակցութիւնը, գիտական ձեռնհասութիւնը լիովին օգտագործել ի բարօրութիւն Հայաստանի: Անհրաժեչտ է նաեւ վերանայիլ Ակադեմիայի աչխատանքին ձեւը, աւելի զործնական ու արդիւնաւէտ զարձնել գիտական համագործակցութիւնը: Առաջարկուած է Խորհրդարանին մէջ ունենալ փորձագէտ – գիտնականներու խումբեր, որոնք օգնեն յանձնախումբերու աչխատանքներուն:

Փոխ – նախագահ՝ Գագիկ Ցարութիւնեան խօսած է Խորհրդարանի եւ գիտական կեդրոններու համագործակցութեան ձեւերուն կատարելագործման՝ յատկապէս օրէնքներու մչակման եւ տնտեսական բեւեռ խնդիրներ լուծելու ժամանակ գիտական կարող ուժերու օգտագործման մասին:

Ակադեմիայի փոխ – նախագահ՝ Գագիկ Սարգսեան եւ այլ ելոյթ ունեցողները խօսած են գիտական մտաւորականութեան նոր պետականութեան թիկունք կենալու, կաղապարուած մօտեցումներէն չուտափոյթ հրաժարելու պատրաստակամութեան մասին,

Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան անդամները հանդիպած են նաեւ Երեւանի համալսարանի դասախօսներու ու գիտնականներու հետ:

⁂

ՌՈՒՍ ՇԻՆԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՀԵՌԱԴԻՐԸ

Հեռագրով մը Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի ու Ռուսաստանի վարչապետ՝ Ի. Սիլայեւի ղիմած են աղէտեալ զօտիի ռուս չինարարներու ներկայացուցիչները: Ռուսաստանի չինարարներու անունով անոնք կը տեղեկացնեն որ Հայաստանի նոր կառավարութեան ձեռնարկած արտակարգ միջոցներուն չնորհիւ հանրապետութեան մէջ իրավիճակը բարելաւած է: Հեռագրին մէջ կը նչուի թէ Ռուսաստանի կարգ մը չրջաններու մէջ սխալ տեղեկատուութեան պատճառով այն տպաւորութիւնը կայ թէ Հայաստանի մէջ լարուած մթնոլորտ կը տիրէ: Ու կը չեշտեն· – «Մենք համոզուած ենք որ Ռուսաստանի չինարարները պէտք է մնան եւ

(Շար·ը Դ· էջ)

մը տեղի ունեցած է, որուն ընթացքին հարիւրի չուրջ երիտասարդներ ձերբակալուած են ինչ որ լարած է կացութիւնը· Էլչիպէյ կոչ ուղղած է ժողովուրդին որ զրգռութիւններէ չտարուին ու պինդ փոխադարձութեան չդիմեն: Ընտրութեան թեկնածու է ներկայ վարչապետը Հասանով որ որպէս ընտրապայքարի նիւթ կը զործածէ վերջերս Թուրքիա կատարած այցելութիւնը, ծանրանալով երկու երկիրներուն ապագայի մերձեցման հեռանկարներուն վրայ:

ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐ
ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ
YVONNE LEFEBURE
Ա. ՄՐՑԱՆԱԿ

Քառամեայ երեւանցի դաչնակահար՝ Վարդան Մամիկոնեան մասնակցելով ՍԱՆ – Ժերմէն Ան Լէյի որակաւոր «Իվոնն Լըֆէպիւր» մրցումին միաձայնութեամբ արժանացած է առաջին մրցանակին: Մրցումը տեղի ունեցաւ Սեպտ· 18–էն 22:

Վարդան Մամիկոնեան ծնած է Երեւան 1970, յաճախած տեղւոյն Երաժչտանոցը, եւ եօթը տարեկանէն արժանացած բազմաթիւ մրցանակներու: Այժմ կը յաճախէ Մոսկուայի Զայքովսկի Երաժչտանոցը, ուր երրորդ չրջանի աչակերտ է: Նուագած է արտասահման:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՍՊԱՍՈՒԱԾ ՄՐՑՈՒՄ ՄԸ

Վալանսի երկու ակումբներուն բախումը կը հետաքրքրէ մարզասէրներու կարեւոր թիւ մը: Նոյնը պիտի ըլլայ հաւանարար այս չարթու վերջը՝ ուր Հ· Մ·–ը կը մրցի տեղական Ֆ· Ֆ·–ի դէմ, Ֆրանսայի երրորդ զասակարգի ախոյեանութեան ի հաչիւ:

Երկու խումբերուն համար ալ կրծոտ մրցում մը, մանաւանդ որ ներկայիս, երկու ակումբները, միւսներէն աւելի, երկրորդ են դասաւորումին վրայ՝ զոր կը զլխաւորէ Մոնփըլիէ:

Երկուքն ալ յաղթած են անցեալ չաբաթ, Ֆ· Ֆ·–ը՝ Մոնպոյի (1 – 0) եւ Հ· Մ·–ը՝ իր զաչտին վրայ, Քաննի (2 – 1) :

Մրցակցութիւնը, անկասկած, խիստ պիտի ըլլայ: Հաւասար արդիւնք մը հաւանական է: Անցեալ մրցաշրջանին, առաջին մրցման՝ 0 – 0, զարձին՝ Հ· Մ·–ը յաղթական 2 – 0–ով: Ընդհանրապէս երեք հազար հոգի ներկայ կ'ըլլան այս արդին զասական զարձած հանդիպումին: Հիւրընկալողը, այս անգամ Ֆ· Ֆ·ն է:

● ԼԻՈՆ – ՏԷՍԻՆ ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Ռոն – Ալփ լիկի ախոյեանութեան երկրորդ օրն ալ նպաստաւոր չէ եղած Լիոն – Տէսինի Հ· Մ· Ը· Մ·–ին համար որ, իր զաչտին վրայ յաղթուած է Անտնէյէ՝ 2 – 1· Նորէն փչնայթի մը պատճառ եղած է Հ· Մ· Ը· Մ·–ի պարտութեան:

Վալանսի Հ· Մ·–ին պահեստին՝ որ կը հիւրընկալէր Փէէրլաթի խումբը, դիւրին յաղթանակ մը տարած է՝ 5 – 1: Այսպէսով, տեղ կը զտնէ զասաւորումին երկրորդ աստիճանին վրայ:

● ՎԻԷՆԻ Հ· Մ·–Ը ՅԱՋՈՂ

Փարիզի չրջանին մէջ, հայանուն չորս ակումբներ կը չարունակեն մասնակցիլ նահանգային ախոյենական մրցաչարքերուն: Ահաւասիկ զլխաւոր խումբերուն արդիւնքները·–

Առաջին զասակարգ·–

Ռլամար – Իսի Հ· Մ·	0 – 0
Ալֆորվիլ Հ· Մ· – Իվրի	1 – 2

Չորրորդ զասակարգ·–

Առճուվիլ Հ· Մ· – Ասորիներ	4 – 2
Հ· Մ· Մ· – Փոր Պալզաք	6 – 0

Ռոնի չրջանին մէջ·–

Հ· Մ· Ը· Մ· (2) – Օզոն	2 – 0
Վիէն Հ· Մ· – Վօ Միլիէօ	2 – 1

Յառաջիկայ կիրակի տեղի կ'ունենան Ֆրանսայի բաժակի 2–րդ չրջանի խաղերը· Վիէնի Հ· Մ·–ը կը մրցի, մօտիկ Ռօշ – տը – Քոնտրիէօլի մէջ, տեղական խումբին դէմ:

Վ· Մ·

«ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ»Ի ԼԵՓ-ԼԵՑՈՒՆ ԹԻՒ ՄԸ

«Գիտութիւն» բարեսիրական կազմակերպութեան պաշտօնաթերթն է «Լուսաւորիչ»ը որ լոյս կը տեսնէ Ռաֆայել Իշխանեանի խմբագրութեամբ ու ամբողջովին դասական ուղղագրութեամբ:

Սեպտեմբեր 8–ի թիւը հասաւ հայաստանեան թերթերու կապոցով մը. «Գիտութիւն» միութեան գործունէութեան մասին քիչ բան կայ հոն. ամբողջ պարունակութիւնը ակէ զատ, առընչուած է ներկայ փոփոխութիւններու, անակնկալներու, խմորումներու, սպասումներու ջրջանը ապրող Հայուն առօրեային:

Առաջին էջի խմբագրականն իսկ, թերթը կը մատնէ ոչ յարմարողական կեցուածք ու առողջ քննադատութեան տրամադրութիւն մը: Խմբագրականը, որ խորագրուած է «Պատմական Իրագարձութիւն», նիւթ ունի Հայաստանի Հանրապետութեան հռչակագիրը: Անոր չուրջ ծաւալած վիճաբանութիւններու ամէնէն տաք կէտերը կ'ըլլան աշխարհաբնակ ամէն Հայու Հայաստանի քաղաքացիութիւն տալու առաջարկը, եւ 1915–ի ցեղասպանութիւնը յիշատակելու հարցը: Առաջինին մասին գրելով, «Լուսաւորիչ»ի խմբագրականը կ'արձագանգէ վէճերու մայր դիծին. «Առաջ որ ճիշդ չէ աշխարհի լիլոր Հայերին Հայաստանի բաղաքացի լինելու իրաւունք տալ, բանի որ նախ դա աւելի կը սրի Վրաստանի շուրջ կէս միլիոն հայ բնակչութեան (եթէ ներաւ ի-րենց Հայաստանի բաղաքացի յայտարարեն) ու վրացիների արդէն ոչ փայլուն յարաբերութիւնները, ապա բարոյական հիմք չկայ Հայաստանի վրայ ք-ճելով հեռացած դասալիք Հայերին դարձնել մեր ազատ Հայրենիքի բաղաքացի»:

Սակայն, ինչպէս ծանօթ է ոչ մէկ առարկութիւն զօրեց ու միայն 31 դէմ քուէով յօդուածը մուտք գործեց հռչակագրին մէջ: «Լուսաւորիչ» այս երեւոյթը կը բացատրէ «Սփիւռքի ամէն տեսակ Հայերի նկատմամբ պատգամաւորների անբմբռնելի տարերային զգացմունք-ներ»ով: Պարագայ մը որ անուղղակի կերպով կը չեշտէ այն ցաւալի իրականութիւնը թէ Հայրենիքի ու Սփիւռքի Հայերը զիրար տակաւին կը դիտեն տարբիներու արդելքներով առեղծուած կարօտի քօղերուն եռեւէն: Եթէ այդպէս չըլլար, ժամանակակից փորձառութենէն ծնած աւելի սթափ մօտեցում մը, Վրաստանի ու «Հայաստանի վրայ ք-ճելով հեռացած» Հայերուն քով պիտի զեռնէր նաեւ ըՍփիւռքի այն Հայերը, որոնք Հայաստանի անուռնական վերելքին մասնակցելու պիտակին տակ հեռամուտ են միայն իրենց գործերուն չահը պարարտացնելու. անոնք օրինակ կրնա՞ն չահադիտակէն տարբեր ակնոցով դիտել Հայաստանի քաղաքացիութեան յաւելեալ դիւրութիւնը:

Երկրորդ կէտը աւելի ծանրակչիռ էր անշուշտ. 1915–ը Հռչակագրին չառընչելու հանդամանալից ու համոզիչ ամէն բացատրութիւն անզօր մնաց ու «Հայկական պարզունակ զգացմունքային տարերքն այս անգամ էլ յաղթեց բանականութեանը»: Այնպէս կը թուի թէ ներկայի ճգնաժամն ու Հայաստանի ժողովրդավար Հանրապետութեան մէջ իսկ տրամաբանութեան ձայնը չի կրնար լռեցնել հայրենասիրական չատախօսութիւնը: Խմբագրականը կը չարունակէ. «եղան վերամբարձ ճառեր, Սփիւռքի անունից, թէ ինչպէս կարելի է մեր ճահատակներին մոռանալ, թէ 15 թիւր չյիշատակելը դաւաճանութիւն է եւայլն»: Ու տակաւին կ'աւելցնէ որ այդ ճառերուն մէկ մասը արտասանուած է «ի հարկէ, օտար լեզուով՝ ռուսերէն»...: 131 քուէով 1915–ը տեղաւորելէ ետք Հռչակագրին մէջ «փոքրորկալից ծափեր» կը զարնուին, բայց ոչ ոք կրնայ պատասխանել այն հարցումին թէ «ի՞նչ կը շահին Հայաստանի ազատութիւնն ու անկախութիւնը այդ յիշատակումից»...:

Յաջորդական էջերուն մէջ ալ չեչտուած է դպացականը առարկայականէն, գործնականէն զատել չկարենալու դրեթէ համատարած երեւոյթը. Վարդան Դեւրիկեանի «Վտանգուած են մեր անկախութիւնը» խորագրուած գրութեան մէջ ալ կ'ըսուի. «...փորձում ենք Արցախի հարցը անգամ լուծել մեր հանդէպ խղճահարութիւն առաջ բերելով: Շարժման սկզբում, Սումգայիթից յետոյ Արցախը պատկերում էինք ձեռքերը մօրը պարզած անպաշտպան մանուկի տեսքով, որի վրայ յարձակւում է վայրագ մարդասպանը, ենթադրելով որ մանուկին կը պաշտպանի խորհրդային զօրքը: Սակայն, երբ այդ զօրքը ամբողջական դարձրեց Արցախի շրջափակումը, հիմա էլ սկսեցինք հայհոյել բոլորին եւ հաւատարիմ ապաւինման հոգեբանութեանը, պահանջել ՄԱԿ-ի զօրքեր եւ դիտորդներ: Հեռու չէ այն պահը, երբ ներման խնդրանքով կը դիմենք այլամոլորակայիններին»:

«Լուսաւորիչ»ի այս թիւին ամէնէն հետաքրքրական անկիւնը. համառօտ ժամանակագրութիւն մըն է. երիտասարդ հրապարակագիր Արթուր Անդրանիկեան «Խորհրդային Հայաստան» (ներկայիս՝ «Հայաստան») թերթէն քաղուածքներով կը ներկայացնէ «թերթին ազգուրաց քաղաքականութիւն»ը:

Հոն, օրինակ, Յուլիս 7, 1921–ի թիւէն կայ հետեւեալ մէջբերումը. «կեանքի շրջապտոյտով տարուած ռուս ժողովուրդը որ ցարիզմի ժամանակ կնքուած բոլոր յայտարարութիւնները համարեց ի չիք եւ անվաւեր եւ հիմքում փոխեց իր արտաքին քաղաքականութիւնը: Նա դարձաւ տանիկ ժողովրդի քնական դաշնակիցը, այն ժողովրդի, որը պայքարում է իր ազատութեան եւ անկախութեան համար: Հեռու չէ այն րոպէն, երբ բաջարի տանիկ ժողովուրդը ազատ ու անյաղթ կը սկսի իր կեանքի կազմակերպումը»:

Պէտք չէ՞ զարմանալ, ժամանակները այդպէս էին, լա՛ւ. ընդունե՛նք: Հապա՞ 1988 Դեկտեմբեր 13–ին, երբ տակաւին հողը հանդչած չէր աղէտի զօհերուն մէջ ու ժողովուրդին բաց վէրքին վրայ աղ լեցուց «Ղարաբաղ» Կոմիտէին ձերբակալութիւնը, երբ ամբողջ երկիրը կը ցնծար հրապարակայնութեան դիւռով, կրկի՞ն «ժամանակներու» հարց կար ու թերթը չէր կրնար հետեւեալ պարբերութենէն տարբեր գրել. «եւ ի՞նչ է ուզում Սիրադեղեանը: Նա ո՞ւր է տանում երիտասարդներին: Մի՞թէ նա չգիտի որ գիւղատրական հրամանատարութիւնը սրտին մօտ ընդունելով աղէտով հայ ժողովրդին հասած մեծ վիշտը, իր ուժերի զգալի մասը ուղարկել է փլատակներում աշխատելու: ... Ո՞վքեր այսօր անմաբուր ձեռքերով դիպչում են ժողովրդի վշտից մերկացած հոգուն: Մի՞թէ հէնց «Ղարաբաղ»ի լիտերները չեն որ «արտաբին թշնամիներ» փնտռելու են դրդում: Նրանք սըրբապղծօրէն նոյնիսկ այնտեղ են հասնում որ Սումգայիթի ողբերգութեան կազմակերպման մէջ «Մոսկուայի ձեռքն» են տեսնում: ժամանակն է վերջնականապէս հասկանալու որ այսօր ամենաարտասովիլին հէնց դա է, երբ իշխանութեան են ձգտում անպատասխանատու բաղաքական արկածախնդիրները...»: Ո՛վ գիտէ որքան խոր կսկիծ ունի այսօր այս տողերուն հեղինակը, երբ դժբախտութիւնը ունի տեսնելու որ այդ «անպատասխանատու բաղաքական արկածախնդիրներ»ուն յանձնուած է երկիրը ճգնաժամէն դուրս բերելու դործը եւ մանաւանդ հայութիւնը գոյդ թեւերով ուրախ է եւ յուսալիր:

«Խորհրդային Հայաստան»էն կատարուած այս մէջբերումներուն զուգահեռ բաժին մըն ալ կայ «Լուսաւորիչ»ի վերջին էջին վրայ. հոն, պատմաբան, ակադեմիկոս Մկրտիչ Ներսիսեանի հայ ազատագրական չարժման գործիչներու մասին գրածներէն յատկանշական տողեր կան: Մէջբերումները կատարուած են 1932–ին Երեւան տպուած «Առաջին մասսայական յեղափոխական չարժումները Հայաստանում» հատորէն, որուն հեղինակներն են Կ. Ղազարեան եւ Մ. Ներսիսեան: Ահա անոնցմէ երկուքը, այն երկու անուններուն մասին, որոնք այսօր ամէնէն մեծ ակնածանքն ու սէրը կը վայելեն նաեւ Հայաստանի մէջ:

ՎԵՐԻՆ ՎՈՍՓՈՐԻ ՅՈՒՇԵՐԷՍ

«Յառաջ»ի, Օգոստոս 31–ի թիւին մէջ, հետաքրքրութեամբ եւ հաճոյքով կարդացի, Պր. Հրանդ Փափազեանի ստորագրութեամբ՝ «Ցուշեր անցեալէն» գրութիւնը:

Երկու անգամ կարդալէս վերջ, ես ալ վերյիշեցի իմ մանկութեանս երջանիկ տարիները, Թառապիա Թաղամասի կիզ, Պէօյիւք – Տէրէի մէջ:

Պր. Փափազեան, չատ ճշդիւտ կերպով կը նկարագրէ հին Թառապիան, որուն բնակչութեան մեծամասնութիւնը Ցոյներէ կը բաղկանար:

Ծնած եւ մեծցած եմ, պոլսոյ մօտակայ արուարձաններէն Մպըլի – գիւղ (1 – 8 – 1901), ուր Հայերը եւ Ցոյները մեծամասնութիւն կը կազմէին, տեղացի Թուրք բնակչութեան քով:

Քաղաքին անունն ալ, յունական ծագում ունի – Մպըլի – խօռի, (հեռու քաղաք): Այժմ երկար տարիներէ ի վեր կը կոչուի՝ Պագըրքէօյ, (Պագըր – պղինձ):

Հոն ունինք Ծնունդ Ս. Աստուածածին եկեղեցին, որուն հիմնարկութեան 125–ամեայ յոբելեանը տօնուեցաւ 1969 Թուականին:

Անոր չրջափակին մէջ կը գտնուի նաեւ Տաճեան Ազգային Վարժարանը, որուն մանկապարտէզի եռամեայ չրջանը աւարտած եմ 1910 Թուականին:

Այս փոքր ընդմիջումէս վերջ, կուգամ բուն նիւթիս, Պէօյիւք – Տէրէ: Այս Թաղը կը գտնուի Թառապիայէն դէպի Սեւ ծով, մօտաւորապէս չորս – հինգ քիլոմեթր հեռաւորութեամբ:

Թաղամասը դրեթէ երկուքի բաժնուած է. կեդրոնը գտնագան խանութներ, պանդոկներ, զբօսավայրեր, մինչեւ ապանական գեապանատունը: Հոնկէ կը սկսի ծուռն քարափը եւ հակայ փայտաչէն ապարանքներ, որոնց մեծամասնութիւնը կը պատկանէր հայ հարուստ ընտանիքներու:

Իմ տղայութեանս ամառուան 3 ամիսները՝ Յուլիս, Օգոստոս եւ Սեպտեմբեր անցուցած եմ, ծնողացս եռայարկ փայտաչէն տան մէջ: Աչուընս չեմ յիչեր, Թէ որ տարուընէ սկսեալ գնուած էր այդ ամարանոցը: Հաւանաբար փոքրիկ տղայ մը, կրնայ յիչել գտնագան զբուաղներ նուագադոյն հինգ – վեց տարեկանէն սկսեալ:

Պէօյիւք – Տէրէի այդ ծովահայեաց պողոտան կ'երկարի մինչեւ Նոր թաղ (Եէնի մահալլէ): Վերջին նաւամատոյցը, Սեւ ծովու բերանին, կը կոչուէր Ռումելի – Գաւագ, ուր միայն Թուրքեր կ'ապրէին. մեծամասնութեամբ՝ ձկնորսներ:

Պէօյիւք – Տէրէի ամէնէն փայլուն եւ եռուն չրջանը եղած է մինչեւ Ա. համաշխարհային պատերազմը: Թառապիան աւելի հանգարտ եւ նուազ խճողուած թաղամաս մըն էր ամառուան չրջանին:

Այսօր, թերեւս տարօրինակ թուի, թէ ի՞նչպէս ընտանիքներ երեք ամիս արձակուրդ կրնային առնել: Պարզապէս, պոլսոյ քարափէն մինչեւ Պէօյիւք – Տէրէ, չոգենաւով, 1 ժամ 15 վայրկեան կը տեւէր: Առեւտրական հրապարակը գաղար չունէր, որով աշխատաւոր դասակարգը կրնար առաւօտեան պոլիս երթալ ամենօրեայ դրազումներով պարապիլ, եւ իրիկունը վերադառնալ ընտանիքներուն մօտ:

Այդ տարիներուն, ցամաքի ոչ մէկ փոխադրական միջոց գոյութիւն ունէր: Միայն չոգենաւն էր պոլիս երթալու եւ վերադառնալու միջոցը:

Այդ երեք ամիսներուն ընթացքին, քաղաքին բնակչութիւնը կ'եռապատկուէր: Տեղւոյն պանդոկներուն թիւը անբաւարար էր գոհացում տալու, արձակուրդի եկողներուն: Բարեբախտաբար տեղացիներու բնակարաններուն մէջ սենեակներ կը վարձուէին, բացառիկ չահ մըն ալ ապահովելով տանտէրներուն:

Հոն, ունինք Ս. Հռիփսիմէ Առաքելական եկեղեցին: Կիրակի օրերը, պոլսէն բահանան թիւով գպիրներ կուգային պատարագի երգեցողութեանց սիրով մասնակցելու: Կէսօրէ վերջն ալ գանագան զբօսավայրերու մէջ, օղիի չիշեր պարպելու հեռանկարով:

Ես ալ տասը տարեկանէն սկսեալ, ինչպէս Մպըլի – Գիւղ, հոն ալ ձայնաւորներու կողքին, մոմակալութիւն ըրած եմ: Դպրապետը Սահակ Խանճեանն էր. հմուտ չարականագէտ, մեր եկեղեցւոյ Տօնակարգը կազմած է, տպագրուած 1898–ին, ցայսօր այդ տօնակարգը կը գործածուի բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, ինչպէս Շաւիղ եւ Փարիզի Մայր Եկեղեցին:

Պէօյիւք – Տէրէ, ունինք նաեւ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցին; Քարաչէն, պատկառելի չէնք մը, ճիշդ քարափին սկիզբը, մուտքը ծովուն վրայ:

Կարգ մը պատմական պատահարներու չարքին կը յիչեմ 1908–ի յեղափոխութիւնը: Մեր բնակարանին դէմի փողոցին ծայրէն, Թուրքերու խուժան մը վար կ'իջնէր, բաւական ազմուկ հանելով: Քաղաքականութեան ինչ ըլլալը, անշուշտ չէի գիտեր: Բայց քանի մը օրեր վերջ, մեծերու խօսակցութենէն մէջ կ'ըսէին թէ՝ Բափիթիւլասիոնները ջնջուած էին եւ ներում չնորհուած էր:

Աչնան վերադարձանք մեր բնակարանը, զպրոցները կը վերաբացուէին:

Օր մը, մօրաքրոջս տունն էինք, պէհաուոր, բարձրահասակ պարոն մը եկաւ, մայրս եւ մօրաքոյրս ողջագուրուեցան: «Ահաւասիկ Սիսակ մօրեղբայրդ» ըսին ինծի: Զարմացայ որ այդ մօրեղբայրս երբեք չէի տեսած: Ան կը պատմէր, մեծիններըը երկիւղածութեամբ եւ կարօտով մտիկ կ'ընէին:

Վերջապէս տեղեկացայ որ մօրեղբայրս, որոշ կուսակցութեան մը գործիչ անդամ, իմ ծննդեան առաջ, հակնալի պատճառներով, Եղիպտոս ապաստանած էր, ուրկէ կը վերադառնար:

Պր. Փափազեան, իր նկարագրականին մէջ չէր յիչած, թերեւս կ'անդիտանար որ, պատերազմի չորս տարիներու ընթացքին, կառավարութիւնը տեղահան ըրած էր բոլոր քրիստոնեայ բնակչութիւնը, Սեւ ծովէն մինչեւ Ենի – գիւղ, այսինքն՝ Թառապիայէն մէկ նաւամատոյց հեռու դէպի Պոլիս:

Մենք բախտը ունեցանք Թուրք ամոլի մը յանձնելու մեր տան բանալիները, բոլոր կարասիներով, որ բնակին առանց որեւէ վճարումի:

Զինադադարէն վերջ, բոլոր քրիստոնեայ ընտանիքները վերադարձան իրենց բնակարանները: Մենք ալ գացինք տեսնելու թէ ի՞նչ վիճակի մէջ էր մեր տունը: Ամէն բան իր կարգին էր: Թուրքերը վերադարձուցին բանալիները, չնորհակալութիւն ալ յայտնելով որ չորս տարի առանց վճարումի հոն բնակած էին:

Այսպէս անցաւ իմ պատանեկութիւնս, մինչեւ վերջնական բաժանումս, ծնողքէ եւ ծննդավայրէս: Անմոռանալի Թուական մը, 17 – 11 – 1923, կանոնաւոր անցագիրով, որուն վրայ չեզ կնիք մը կ'ըսէր՝ «վերադարձը անբաղձալի է»:

ԶԱՒԻՆ ՕՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

վերսայլ

ԱՐԱՄ ՓԱՇԱ. – Ցայտնի աւանտիւրիստ: Ցայտնի է մասնաւորապէս վանի «պաշտպանութեան» եւ աշխատաւոր թուրք բանակչութեան չարդերով (1915 ապրիլեան դէպքեր): Յետագային զեկավարեց Դաշնակցութեան բոլոր աւանտիւրիստական – չարդարարական գործողութիւնները:

ՌՈՒԲԷՆ ՓԱՇԱ. – Ցայտնի աւանտիւրիստ եւ չարդարար: Խմբապետ, թալանչի թրքատեաց եւ կատաղի թշնամի բանուորական եւ գիւղացիական ամէն մի յեղափոխական շարժման:

Կարելի է զուարճանալ նման յեանասհայաց պարբերութիւններ կարդալով. կարելի է զայրանալ, նաեւ զարմանալ թէ մարդկային միտքը ի՛նչ մեծ ճկունութեամբ կ'ընկալէ երբեմն տուեալ պահու մը պահանջները, ոտք չարմարցնելով «ժամանակ»ին: Դառնացնող է սակայն տեսնել որ ժամանակին չարմարելու տրամադրութիւնը երբեմն կը վերածուի տուեալ ժամանակին մէջ չամառօրէն խարսխելու:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ԿԱՊՈՅՏ ՄԶԿԻԹԸ

Երեւանի Կապոյտ մզկիթը կառուցուած է 1765–ին, Համատանցի ճարտարապետ Ֆարահանիի կողմէ՝ պարսկական արքային ճարտարապետութեան ոճով։ Ան այսօր մզկիթին բակը գտնուող սենեակները կը ծառայեն որպէս Հայաստանի բնութեան եւ Երեւան քաղաքի պատմութեան թանգարաններ։

Հայաստանի Հնութեանց պահպանման հիմնարկը, նկատի ունենալով Դեկտեմբեր 7, 1988–ի երկրաշարժին պատճառով մզկիթին կրած վնասները, այժմ կ'իմած է Իրանի պատկան շրջանակներուն՝ մզկիթին վերանորոգման գործին մէջ անոնց գործակցութիւնը ապահովելու համար։

Վերջերս Հայաստանի մամուլը սկսած է յաճախ անդրադառնալ Երեւանի Կապոյտ մզկիթին, չհասկնալով զայն կանգուն պահելու անհրաժեշտութիւնը։ «Հայրենիքի Ձայն»ի ու «Խորհրդային Հայաստան»ի մէջ լոյս տեսած յօդուածներէն ետք, «Երեկոյեան Երեւան»ը եւս տեղ յատկացուցած է Երեւանի մզկիթին։ «Կապոյտ մզկիթ, երէկ, այսօր եւ վաղը» խորագրեալ (Յուլիս 20, 1990) յօդուածը հարցազրոյցին հեղինակն է լրագրող Ս. Մելիքեան, որուն հարցումներուն պատասխանելով, Երեւանի պատմութեան թանգարանի տնօրէնը, հնագէտ՝ Աբա Բաղրամեան կը յայտնէ թէ թանգարանը չուտով կը փոխադրուի իր նոր չէնքը՝ Երեւանի Ամիրեան փողոց։ Իսկ մզկիթը կը վերածուի հայ – պարսկական բարեկամութեան եւ արեւելեան արուեստի կեդրոնի։

Ստորեւ, հատուածներ այդ հարցազրոյցէն։

Կապոյտ մզկիթը կառուցանուած է Հոկտ. Ալի Խանի օրօք, որուն չինարարութեան, անկասկած, մասնակցած են նաեւ հայ վարպետները։

Կապոյտ մզկիթը Երեւանի եւ Հայոց պատմութեան ամբողջ դարաշրջանի մը պարսկական տիրապետութեան ժամանակներու միակ վկայադիրն է։ Պէտք է ըսենք որ ինչպէս մենք՝ Հայերս, կը սիրենք ու կը փայփայենք արտասահման գտնուղ մեր յուշարձանները, կը մտահոգուինք անոնց պահպանութեան մասին, ճիշդ նոյնպէս Պարսիկ մեր հարեւաններն ալ կը մտահոգուին Երեւան գտնուղ այդ յուշակոթողին մասին, իսկ մենք, եկէք խոստովանինք, մինչեւ հիմա այնքան ալ հոգատարութիւն ու յարգալից վերաբերմունք չենք ունեցած այդ յուշարձանին նկատմամբ։ Գլխաւոր սխալը այն է որ մզկիթը վերածուած է Երեւանի պատմութեան թանգարանի։

Աւելորդ չէ նշել որ Կապոյտ մզկիթը մուր թելերով կապուած է նաեւ Երեւանի խորհրդային ժամանակաշրջանի պատմութեան հետ։ Մզկիթին բակը՝ հնամեայ զովասուն ծառերու տակ տեղաւորուած արձարանով, 30ական թուականներուն երկար տաեն եղած է հայ մտաւորականութեան, արուեստի գործիչներու եւ գրողներու սիրուած հաւաքատեղին եւ գրուցարանը։ Ուստի մենք պարտաւոր ենք պահպանել նաեւ այս յիշատակը եւ, ինչո՞ւ չէ, նաեւ վերականգնել հին աւանդութիւնը։

– Իսկ ինչպէ՞ս աւելի յարմար կ'ըլլայ օգտագործել Կապոյտ մզկիթի հին շէնքը։

– Ընդհանուր կարծիք կայ այն մասին որ, ընդհակառակն, հնակառոյց մզկիթը պէտք է համարիլ յատուկ կարեւորութեան պատմա – ճարտարապետական կոթող, առանձին ուշադրութիւն դարձնելով անոր պահպանութեան գործին։ Նպատակայարմար է մանաւանդ – ճարտարապետներ հրաւիրել Իրանէն այդ յուշարձանը ուսումնասիրելու եւ իր նախնական տեսքով վերականգնելու համար։ Այնուհետեւ մզկիթը պէտք է վերածել հայ – պարսկական բարեկամութեան եւ արեւելեան արուեստի կեդրոնի։ Այդ կը նպաստէ հազարամեակներու պատմութեան անցած եւ նոյն հնդեւրոպական արմատէն սերող երկու հարեւան պետութեանց բարիդրացնութեան յարաբերութիւններու վերահաստատման, ցոյց կուտայ մեր հարեւան Պետութեանց հետ համագործակցելու հայ ժողովուրդին պատրաստակամութիւնը։

Ցետագային հոն կարելի կ'ըլլայ կազմակերպել արեւելեան եւ եւրոպական տարբեր երկիրներէն բերուած ժամանակաւոր ցուցահանդէսները, որ նոյնպէս կը նպաստէ օտար երկիրներու հետ մեր տնտեսական եւ մշակութային կապերու ամրապնդման։

Այս եզակի յուշարձանին մասին նոյն նկատառումները ունին նաեւ Հայաստանի դրեթէ բոլոր պաշտօնական եւ ոչ – պաշտօնական կազմակերպութիւններուն ներկայացուցիչները, որոնց հետ ես խօսած եմ այս հարցին շուրջը։

ՓԱՓԱՋԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻԻՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻԻՆ

Լիոնի եւ Շրջակայից Հայ համայնքին կը ծանուցուի թէ Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան նախակրթարանը տարւոյս Յունուար ամիսէն սկսեալ կը դեկավարուի կրթական ընկերակցութեան մը կողմէ որ կը կոչուի «ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱՋԵԱՆ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Վարժարանի Խնամակալութիւն»։

Վարչութիւնը՝ կը բաղկանայ հետեւեալ տասը անդամներէ.–

Իվ. ՌՈՒՍԼԻ (նախագահ), *ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆ* (փոխ – նախագահ), *ԱՐՄԷՆ ԻԼՊԻՉԵԱՆ* (Ատենադպիր), *ՓՕԼ ԱԳԲԼԵԱՆ* (Գանձապահ), *Տիկին ՍԻԼՎԻ ՏԻՖՈՒՐ* (Ծնողական բաւքեր), *Տիկիններ՝* Արփիւէ Մարգարեան, Էլիզապէթ Օհաննէսեան, *Պ.Պ.* Յակոբ Օհաննէսեան, Երուանդ Պօղոսեան եւ Սահակ Սուքիասեան, (*Խորհրդական*)։

Ուսուցչական կազմը կը բաղկանայ հետեւեալ անձերէ.–

Տիկին ԷԼԻԶԱՊԷԹ ԿԱՑԻ (Տնօրէնուհի), *Օրիորդ ԼՈՒՍԻՆ ՊԶԱՔՃԵԱՆ* (Հայերէնի ուսուցչուհի), *Օր. ՊԷԱԹՐԻՍ ՇՕՄԻՆ* (Նախապատրաստական դասարանի ուսուցչուհի)։

Այսուհետեւ վարժարանի վերաբերեալ բոլոր տեղեկութիւններու համար պէտք է դիմել հետեւեալ հասցէին.–

Օ. ԺԷ. Ը. Ա.
295 Ռիւ Ամպէր Ֆիլիփ
69003 Լիոն

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Գերմանահայ երկիրներու հայ մութիւններու կեդրոնական կազմակերպութիւնը, Ֆրանքֆուրթի մօտերը, Շմիթթլնի լեռներուն մէջ կազմակերպած էր Գերմանահայ բժիշկներու համագումար մը, Սեպտեմբեր 1 – 2–ին։

Այս համագումարին գլխաւոր նպատակները էին.–

– Գերմանահայ բժիշկներու յարաբերութիւնները իրարու միջեւ զօրացնել, եւ գանոնք կազմակերպել։

– Գերմանահայ բժիշկներու մասնակցութիւնը ազգային կեանքին քաջալերել։

– Հայաստանի վերաշինութեան օժանդակել։

Բացումը կատարեց կեդրոնական կազմակերպութեան նախագահ՝ տոքթ. Հերայր Խոսրովեան, չհետեւելով այս հանդիպման նպատակները։

Տոքթ. Վահրիճ Քարթուն կարճ ձեւով պատմեց թէ 1980–ին Գերմանիոյ մէջ երկու նմանօրինակ ձեռնարկներ կազմակերպուած են, սակայն չեն չարունակուած, անդրադարձաւ նաեւ չչարունակուելու պատճառներուն։

– Տոքթ. Ռաֆայէլ Բարայեան ամփոփ ձեւով խօսեցաւ Գերմանահայ բժիշկները կազմակերպելու անհրաժեշտութեան, եւ Եւրոպայի ու աշխարհի հայ բժշկական կազմակերպութիւններու հետ լաւ յարաբերութիւններ մշակելու կարեւորութեան մասին։

Տոքթ. Շահէն Զէյթունցեան խօսեցաւ Հայաստանի կացութեան, եւ Լենինականի մէկ կառուցուող բազմարուժարանի աշխատանքներու ընթացքի ու դժուարութիւններու մասին – («Յառաջ»ի մի քանի անգամ այս մասին գրած է)։

– Տոքթ. Համազ Ղազարեան խօսեցաւ Հայաստանի գիւղերուն մէջ իր կատարած աշխատանքներուն մասին, գեղերու չքացումեան մասին եւ ըրաւ հետեւեալ առաջարկները.–

Ա.– Դեղերով օգնել «Գթութիւն» կազմակերպութեան գեղարանին։

Բ.– Բժշկական գործիքներով օգնել «Գթութիւն» կազմակերպութեան կողմէ կառուցուող հիւանդանոցին՝ Լենինական։

Ապա ելոյթ ունեցաւ Հայաստանի Նորընտիր Խորհրդարանի անդամ, առողջապահական յանձնախումբի անդամ, երեսփոխան – բժիշկ՝ Ամիրխանեան։ Ան անդրադարձաւ Հայաստանի կացութեան եւ մասնաւորաբար իր խօսքին կորիզը կազմեցին առողջապահական սիստեմը վերակազմակերպելու, բժշկական ուսման ընթացքը բարեփոխելու կարելիութիւնները։ Կարելի է իր խօսքէն առանձնացնել երեք կէտեր.–

– Բուհի քննութիւնները դժուարացնել։

– Համատեղ աշխատանք սփիւռքահայ բժիշկներու հետ – այսինքն Սփիւռքէն գան մասնագէտ բժիշկներ եւ աշխատին Հայաստանի իրենց պաշտօնակիցներուն հետ։ Այս ձեւով աւելի մեծ թիւով բժիշկներ պիտի օգտուին, քան թէ երբ Հայաստանէն գան բժիշկներ Գերմանիա կատարելագործուելու։

– Բժշկական թերթ մը հրատարակելու հարցը։

– Կազմուեցաւ յանձնախումբ մը հետեւեալ բժիշկներէն.–

Վահրիճ Քարթուն, Ռաֆայէլ Բարայեան եւ Գրիգոր Սիրապիոնեան։

Այս յանձնախումբին պաշտօն յանձնուեցաւ.–

Ա.– Կազմակերպել յաջորդ հանդիպումը – Դեկտեմբեր 1–ին Կելզընքիրշէն։

Բ.– Պատրաստել բժշկական միութեան համար կանոնադրութեան նախագիծ մը։

Հայաստանէն եկած ներկայացուցիչին յանձնարարուեցաւ ներկայացնել յատուկ նախագիծ մը, թէ ինչպէս կարելի է Հայաստանի մէջ հիմնել գեղ պատրաստող դպրոցանուն մը (ի՞նչ հում նիւթեր կան եւայլն)։

Այս հաւաքոյթին մասնակցեցան Արեւմրտեան եւ Արեւելեան Գերմանիայէն եւ Հայաստանէն 40 բժիշկներ։

Անշուշտ շատ գնահատական է գերմանահայ երկիրներու հայ մխութիւններու կեդրոնական կազմակերպութեան այս ձեռնարկը, որ յուսանք այս անգամ կարելի ըլլայ չարունակել։

ՐԱՖՖԻ ՊԵՏՐԻԿԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՈՂ

ԹԷՕԴԻԿ

ՍՈՒ ՇՂԷԻՐ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Աբրահամ Քահանայ Դերձակեան. – Ծնած 1866 Փետրուար 5–ին, աշխարհական անուամբ Անդրանիկ Եալամանեան, ուսած տեղւոյն Հայկազեան դպրոցը, ապա քաղաքին մէջ, վարժապետ եւ դպիր, օծակից Լ.Թաւրիճի Տ. Վաղինակի։ Նահատակ։

Իրաւափառ Քահանայ Տէրպապեան. – Ծնած 1876 Ապրիլ 15–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Յարութիւն, ուսած անդ, վարժապետ, 1902 Մայիս 10–ին ձեռնադրուած Եւդոկիա՝ Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզճեանէ։ Տեղւոյն երեւելիներուն հետ՝ մօտակայ ձորի մը մէջ հրացանադարկ։

2.– Մշակնոց կամ Մէսայնոց, 128 տուն։ Եկեղեցիները՝ Ս. Յակոբ եւ Ս. Սարգիս, ուր կը պաշտօնավարէին

Վահան Քահանայ Տէրտէրեան. – Ծնած 1837–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Մարգար, ուսած տեղւոյն Արամեան դպրոցը, 1869 Մարտ 19–ին ձեռնադրուած Աբրահամ Եպիսկոպոս Սարկաւագեանէ, քահանայագործած Մշակնոց, կթանոց, Գոմէշտուն եւ Էսկիշէհիր։ Արիացեալ։ 78 տարեկան հասակին մէջ՝ պառկած եաթաղանի տակ։

Գալուստ Քահանայ Տէրտէրեան. – Ծնած 1880 Յունուար 25ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Յովսէփ, 1910 Յունիս 6–ին Նիկոմիդիա ձեռնադրուած Սահեակ Սրբ. Յովակիմեանէ։ Նահատակ։

3.– Բուրբ կամ Բիւրբ (*Մխիթարեան*), Սու Շէհիրէն մէկ ժամ հեռու, Ս. Եղիա անուն հայ գիւղ մը կար, 400 տուն հայաբնակ։ Ժողովուրդը 1895–ի դէպքին ալ հերոսաբար կուրծք տուած է խուժանին յարձակումներուն։ Եկեղեցիները՝ Ս. Յակոբ եւ Ս. Աստուածածին։ Գարահիսարի շրջանի բոլոր տեղերէն՝ միակը կը ներկայանայ Բիւրբ, ուր ամիսներ առաջ Զուլումը պայթեցաւ, եւ եղերաշուք պատրաստներու յաջորդականութեամբ՝ ժողովուրդը հարկադրուեցաւ ի վեմ պալ, չհանդուրժելով յայտնի ապօրինութեանց։ Ներկայացնենք նախ Բիւրբի երիտասարդ վառվռուն եւ կորովի երէցը, կենսագրութեանը մէջ ամփոփելով իր հօտին ահաւոր խաչակրութիւնը։

Գուրգէն Քահանայ Ղազարեան. – Ծնած 1881 Նոյեմբեր 11–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Յարութիւն Սէմմէհեան, ուսած տեղւոյն Մամիկոնեան դպրոցը, 1910 Փետրուար 14–ին ձեռնադրուած Տրդատ Եպիսկոպոս Պալեանէ։ 1915 տարւոյ Մարտի սկիզբները, Գարահիսարի փոխ – կառավարիչ Ահմէտ մասնաւոր նպատակաւ 400 զօրք կ'ուղարկէ հոն, ժողովուրդին վրայ բռնի պարտք դնելով կերակրել զանոնք։

Ծայր կուտան մանր մունր անզգամութիւններ՝ անօպայ զօրքերու կողմէ։ Տ. Գուրգէն կը դիմէ Սու Շէհիրի Գայմագամին, առաջարկելով նոյնիսկ այդ 400–ին պարէնը հայթայթել՝ եթէ քաշուէին իրենց սահմաններէն։ Գայմագամը կեղծ խոստումներով կը ճամբէ զինք։ Զօրքին վրայ կ'աւելնայ 300 հոգիանոց հրոսախումբ մըն ալ, յօտից ցգլուխ զինեալ։ Անդոհը կը սաստկանայ Ժողովուրդին սրտին մէջ, երբ մանաւանդ կը տեսնէ քահանային ձերբակալումը։ Բիւրքի Րէս Յակոբ Քէօչէկեան (այս տեղեկութիւնները մեզ հաղորդող Նշանի եղբայրը) զաղտնի լեռ կը բարձրացնէ 80 երիտասարդ։ Յաջորդ օր կը սկսին Տ. Գուրգէնի չարչարանքները. տաք չամփուրով մարմինը կը տապէն՝ զէնքերու թաքստոցը երեւան հանել տալու մահադին սպառնալեօք։ (Այս եւ յաջորդ դէպքերուն արձագանգ եղած է Պոլիս հրատարակուած «Փօլիս Մէճմուասի»ն)։ Միեւնոյն օրը, հազարապետ Շիւքրի կ'ուզէ Բիւրքի ռէսն ալ ձերբակալել, եւ երբ ան կ'առնէ անոր դուռը, Քէօչէկեան կը կրակէ թշնամին։ Անհաւասար կռիւը կը սկսի. լեռի տղերք կ'օգնեն իրենց հայրենակիցներուն. բոլոր զինուորներն ու հրոսախումբը լեզապատառ կը փախչին՝ կարեւոր կորուստներով։ Թոհուբոհի մէջոցին, Տ. Գուրգէն, իր արզելանոցէն, Քէօչէկեան ալ պաշարուած իր բնակարանէն դուրս կը սպրդին, ժողովուրդին դոյութեան հարցը ծեծելու միակ հնհնուքով, վասնզի այլեւս որոշ էր թէ վաղորդայնը յղի էր մեծ արհաւիրքներով։ Կ'անցնէին երեք օրեր, չլուսցող գիշերներով. եւ ահա՛ 4000–նոց բանակ մը – զընդացիրով եւ թնդանօթով – կուգայ հասատուիլ Բիւրք։ Ազատում չկար. դիմադրական որեւէ փորձ պիտի մարէր տեղնիտեղը։

(Շար. 100)

նի կառավարութեան որոշումներով հաստատել Հայաստան մնալու եւ աշխատելու մեր հաստատ մտադրութիւնը, Ռուսաստան... : Ձեզմէ կը խնդրենք Ռուսաստանի կառավարին իրենց մարդկային պարտքը՝ օթեւան տան տարերքէն տուժածներուն չինարարներու մասնակցութեամբ երկրաշարժի գօտիին մէջ չինարարական աշխատանքներու յետագայ հեռանկարը եւ մեր հեռագիրը հրապարակել Ռուսաստանի բոլոր չրջաններուն մէջ» :

***

ԲԱՑՈՒՄԸ
«ԱՆՈՅՇ»ՈՎ

Երեւանի Պետական Օփերան 57-րդ թատերաշրջանը սկսած է «Անոյշ»ով : Երեք արարով երաժշտական այս ստեղծագործութեան մէջ գլխաւոր դերերը ստանձնած են միջազգային մրցումներու դափնեկիր Յասմիկ Պապեան (Անոյշ) միջազգային եւ համամիութենական մրցում - ներու դափնեկիր Գրիգորեան (Սարօ) եւ Կոնստանդին Սիմոնեան (Մոսի) : Նուագախումբը կը ղեկավարէ Յակոբ Ոսկանեան :

ՁԱՇ

Կապոյտ Ֆաչի Իսիւ Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը ճաշ մը կուտայ Պիէվրի դղեակը, իր չրջանի տարեցներուն :

Մեկնում՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 29, ժամը՝ 12·30-ին Մշակոյթի Տան առջեւէն :

45 ռիւ տը լա Տէֆանս

Արձանագրուիլ խաչուհիներու մօտ :

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Միութեան վարժարանի վերամուտը կը կատարուի՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 29, ժամը՝ 14-ին :

Կը դասաւանդուի՝ հայերէնի գործնական դասընթացք, Հայոց պատմութիւն, երգ եւ քրիստոնէական վարդապետութիւն ;

Կ'ընդունուին 5-էն 14 տարեկան աշակերտներ :

Ցանելիք տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել. -

42 - 78 - 31 - 93

կամ՝

43 - 26 - 50 - 43

թիւերուն :

Հասցէ. -

CENTRE CULTUREL St. MESROB

10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ ՎԱՐԱԴԱՑ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ

Սեպտեմբեր 30, Կիրակի առաւօտ եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի :

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԱ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Հայր Մեր-ի պահուն վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սբրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական մաղթանք կը կատարուի Օծման երեսունհինգերորդ տարեդարձին առթիւ :

Ցետ աւարտման պատարագի, ըստ կարգի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյս դլխաւոր բարերարի ծնողաց՝ Նշան Փիլօր Պահատուրեանի, ինչպէս նաեւ՝ Պաթմգեան, Խարբուլեան, Թիւրիւնեան եւ Յարութիւնեան դերդաստանաց հոգիներուն ի հանդիստ :

Նոյն առեն արեւշատութիւն եւ աղօթք եւ մաղթանք պիտի ըլլայ եկեղեցաչէն մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ձիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի :

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյս Շնորհալի երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի :

Պատարագ, ժամը՝ 10·30-ին :

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ժան Մինասեան, զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Լէոն Զարզավաճեան եւ զաւակները,

ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարտականները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, կիրակի, Սեպտեմբեր 30-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր, մեծ - մօր, նանիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԿԱՐԱՊԵՏ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Մարի Անէէմեան)

մահուան քառասունքին առթիւ :

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն :

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Թագուհի Գրիգորեանի *մահուան առթիւ. - Տէր եւ Տիկին Ժորժ Թադոյեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Ճանիկեան, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ճանիկեան 150-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալեքս Ալվազեան եւ Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 100-ական Ֆր. ;*

ՑԻՇԱՑԵՔ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անիէր Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը՝ Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 1, ժամը՝ 20·30-ին՝

CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, place de l'Hôtel de Ville
92600 ASNIERES

NOYAG
ARMENIAN BRANDY

Société Import/Export

recherche, dans le cadre du lancement du brandy arménien NOYAG,

VRP Multicartes
(sur toute la France)

chargés de diffuser la boisson qui a conquis l'Union Soviétique depuis des décennies.
Sous son mystérieux packaging, NOYAG (source de Noé) cache un goût exquis issu d'une tradition millénaire.

Distributeur exclusif en France :
Orient Contemporain
1 rue Chabanais
75002 Paris
Tel. (1) 42 86 85 89 / 42 86 89 65

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝

ՆՇԱՆ ԱՑՏԱՊԻՐԵԱՆԻ

մահուան առթիւ, ողբացեալին ընտանիքը իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ բոլոր անոնց որոնք մասնակից եղան իրենց սուգին :

***

Այս առթիւ հետեւեալ նուէրները եղած են :

Հայաստանի «Գրուբիւն» Բարեսիրական կազմակերպութեան. - *Մ. Անթապլեան, Արամեան, Ա. Տէր - Ղազարեան, Յ. Յակոբեան 200-ական Ֆրանք, Ռ. Այտապիրեան 2000 Ֆրանք :*

***

Մարսէյլի Համագգայինի Դպրոց. - *Մ. Անթապլեան 200 Ֆր., Մ. Ֆրանկիւլեան 800 Ֆր. Ռ. Այտապիրեան 2000 Ֆրանք :*

«Կամք»ին. - *Զ. Այտապիրեան 500 Ֆր., Ս. Քիւրտճեան 200 Ֆրանք :*

«Յառաջ»ին. - *Ռ. Այտապիրեան 1500 Ֆրանք :*

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան անդամները իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Գր. Օհանեանին, Տէր եւ Տիկին Ժ. Օհանեանին եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Վ. Ճառայեանին եւ զաւակներուն Նահապետեան ընտանիքին եւ ազգակա - նական պարագաններուն, իրենց մօր, մեծ - մօր եւ ազգականին՝

ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆԻ

մահուան առթիւ :

Այս առիթիւ, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան անդամները կը նուիրեն 1000 Ֆր. «Ցառաջ»ի բարգաւաճման :

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 30-ին, տեղի կ'ունենայ աւանդական Մատաղօրհնութիւն :

Հանդիսաւոր պատարագ, ժամը՝ 10-ին :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ԽԶԿՐ. ՔՀՆԱ. ՏԻՏԻԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱՆԱՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 30, Վանանդ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Քառաձայն արարողութիւնները պիտի կատարուին Լուսաւորիչ երգչախումբիս կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Հայկազուհի Օհանեանի :

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի Հայերէն Լեզուի Միօրեայ Դասընթացքներուն :

Դասընթացքները կը սկսին Զորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 3, ժամը 9-ին, տեղի կ'ունենան Զորեքշաբթի, ամբողջ օրը եւ շաբթուան միւս օրերը (բացի Շաբաթ) ժամը 17-էն սկսեալ :

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ :

Տեղեկութեան համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. -

43 - 78 - 92 - 91

43 - 75 - 26 - 98

(իրիկունները) :

***

ՍԷՆ - ԺԵՌՄԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ԵՐԿՕՐԵԱՑ ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Սէն - Ժեռմի եւ Շրջակայից Սուրբ Սահակ Սուրբ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը կը յայտարարէ յարգելի Ծնողներուն թէ, Սեպտեմբեր ամսուան ընթացքին, ամէն կիրակի առաւու, ժամը 10 - 12, կրնան արձանագրել տալ իրենց զաւակները Թաղականութեան՝ եկեղեցւոյս դասեռնեակին մէջ :

Դասերը կը սկսին Հոկտեմբեր 3, Զորեքշաբթի առաւու, ժամը 9-ին փոքրիկ աշակերտներուն, որոնց դասատուն է՝ եղբէչ Աւագ Քահանայ Փանոսեան :

Հոկտեմբեր 6, Շաբաթ օրը, կէսօրէ վերջ, ժամը 14-ին դասերը կը սկսին մեծ աշակերտներուն, որոնց դասատուն է՝ Պր. Խաչիկ Եըլմազեան :

Ծանօթութիւն. - Աշակերտներուն համար Օրօֆառի ապահովութիւնը, դասագիրքերը եւ գրենական պիտոյքները ձրի են :

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ներկայիս կը ծանուցանենք, թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ Հայերէն Լեզուի Կիրակնօրեայ Դասընթացքները վերսկսած են՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 16-էն ի վեր :

Ադդարեւ, Հայերէն Լեզուի, Հայ Գրականութեան, Հայ Եկեղեցւոյ եւ Հայոց Պատմութեան դասընթացքները՝ նախակրթարանի կամ երկրորդական վարժարաններ յաճախող մեր զաւակներուն համար, Կիրակի օրեր, ժամը 9-էն մինչեւ 12, Ս. Յակոբեան սրահներուն մէջ տեղի կ'ունենան, 15 ռիւ ժան - կուժօն, Փարիզ 8-րդ, պատասխանատուութեամբ՝ ուսուցչուհի, Օրիորդ՝ Սիլվա Էլմաճեանի :

Արձանագրուիլ, հեռաձայնելով՝ Օր. Սիլվա Էլմաճեանին՝

43 - 02 - 29 - 65

կամ եկեղեցւոյ դիւանին՝

43 - 59 - 67 - 03

***

ՓԱՐԻԶԻ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՇԱԲԱԹՕՐԵԱՑ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

Ներկայիս կը ծանուցանենք, թէ Փարիզի Հայոց Մայր Եկեղեցւոյ Շաբաթօրեայ Մանկապարտէզը կը վերաբացուի՝ Շաբաթ օր, Հոկտեմբեր 6-ին :

Ադդարեւ Շաբաթ օրերը, ժամը՝ յետմիջօրէի 3-էն մինչեւ 5·30, Մայր Եկեղեցւոյ սրահներուն մէջ, 15 ռիւ ժան - կուժօն, Փարիզ 8-րդ, 3 տարեկանէն մինչեւ 7 տարեկան մանուկներու համար Մանկապարտէզ մը կը գործէ՝ Տիկին Մարիննա Սողոմոնեանցի պատասխանատուութեամբ, ուր կ'ուսուցուին Հայերէն Լեզու, Աղօթքներ, Հայ Երգ եւ նման այլ դիտելիքներ, չնորհիւ Մանկավարժական բոլոր յարմարութիւններուն :

Կը թելադրուի որ ծնողներ կանխաւ արձանագրեն իրենց զաւակները, հեռաձայնելով Տիկին Սողոմոնեանցին՝

45 - 25 - 87 - 67

կամ՝ եկեղեցւոյ դիւանին՝

43 - 59 - 67 - 03

Կոչ կ'ընենք մեր ծնողներուն, որպէս զի իրենց մանուկները անպայման առաջնորդեն նոյնպէս՝ Մայր եկեղեցւոյ սոյն Շաբաթ օրերու Մանկապարտէզը :

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 28
VENDREDI
28 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.372 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.372

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՈՒԱՇԻՆԿԹՐԸՆ ԳՆԱՑ

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ 29ՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ՝ ԵՒԱԳՈՅՆՈՎ...

24 ԺԱՄՈՒԱՆ ԴՈՐԾԱԴՈՒԼ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

ՀԱՅԱԴՈՒԼԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Հինգշաբթի առաւօտ, Սեպտ· 27–ին, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան մեկնեցաւ Ուաշինկթըն, ուրկէ կ'անցնի Նիւ – Եորք, Լոս – Անճըլըս, ապա՝ կը վերադառնայ կրկին Ուաշինկթըն, ուր Ջանք կը թափուի որ հանդիպում ունենայ Նախագահ Պուշի հետ:

Նախքան մեկնումը, Չորեքշաբթի օր, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան ընդունած է Մոսկուայի ամերիկեան դեսպանատունը, ուր դեսպանին արձակուրդով բացակայութեան պատճառով, զինքը ընդունած է խորհրդատուն՝ Մայքըլ Ճոյս, որ իր բարեմաղթութիւնները ըրած է ու յոյս յայտնած, որ այցելութիւնը կենսական նշանակութիւն կ'ունենայ Հայաստանի արտաքին քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութեանց զարգացման ուղղութեամբ: Իր կարգին, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը յայտարարած է որ իր այցելութիւնը պայմանաւորուած է թէ հայ – ամերիկեան ուղղակի յարաբերութիւններու եւ թէ Միացեալ – Նահանգներու հայ համայնքի համախմբման եւ Մայր Հայրենիքի հետ կապերու նոր մակարդակ ստեղծելու անհրաժեշտութեամբ:

***

Սեպտեմբեր 25–ին, 24 ժամուան դադար եղած է Ստեփանակերտ, ուր դադրած է ամէն ինչ (ձեռնարկ, գործատուն, դպրոց, փոխադրութիւն եւայլն): Այս արարքը նոր բողոք մըն էր Արցախ կատարուող կամայական եւ ապօրինի գործողութիւններուն դէմ: Կը պահանջուի խորհրդային իշխանութեան մարմիններու վերականգնում:

***

Ինչպէս գրած էինք, Երեքշաբթի օր, Սեպտեմբեր 25–ին, Երեւանի մէջ բացուեցաւ Համայնավար Կուսակցութեան 29–րդ Համագումարը, որու նախագահութեան անդամ են՝ Սիլվա Կապուտիկեան, Ֆ· Զրբաչեան եւ Լ· Խուրշուդեան:

Կեդրոնական Կոմիտէի հրաւէրով, առաւօտեան նիստին երկու ժամով ներկայ եղած են Լեւոն Տէր – Պետրոսեան եւ տեղակալ՝ Գագիկ Ցարուքիւնեան: Համագումարի աշխատանքներուն կը մասնակցի Խորհրդային Միութեան Կեդր· Կոմիտէի քարտուղար՝ Շէնին: Բացումը կատարեց Ա· քարտուղար՝ Վլ· Մովսիսեան: Ներկաները յոտնկայս յարգած են Սումգայիթի, Աղրբեջանի միւս բնակավայրերու զոհերուն եւ Համագումարի նախօրեակին մեռած Իջեւանի Շրջ· Կոմիտէի քարտուղար՝ Համլէթ Պօղոսեանի յիշատակը: Պատգամաւորներու պահանջով ժողովասրահ բերուած է Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան խորհրդանիշ՝ եռագոյնը, ապա զեկուցումը կատարած է Վլ· Մովսիսեան, որ առաջարկած է նաեւ ծրագիր մը, որմէ եռք ժողովականներու պահանջով խօսք ուրուած է Ցակոբ Ցակոբեանի, որ այլ ծրագիր մը ներկայացուցած է, ուր կը նախատեսուի Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան անջատումը կեդրոնէն: Ելոյթ ունեցած է Շէնինը, որու շատ սուր հարցումներ ուղղած են Արցախի եւ Հայաստանի կացութեան մասին եւ որոնց կցկտուր պատասխանները տուած է:

Սեպտեմբեր 26–ի առաւօտեան նիստին ներկայ եղած է նաեւ Գերագոյն Խորհուրդի վոխ – նախագահ՝ Բարգէն Արարքցեան,

Ելոյթ ունեցած են բազմաթիւ կուսակցականները, ի շարս որոնց պատմաբան՝ Լ· Խուրշուդեան, որ մեղադրած է կուսակցականները, որոնք ընտրութեանց նախօրեակին աջակից չեն եղած խումբ մը մտաւորականներու, որոնք այժմ Խորհրդարանի մէջ ՀՀՇ–ի դէմ պայքարի իսկական ուժ կը ներկայացնեն:

Ապա առած է Է· Զրբաչեան, ապա՝ Սիլվա Կապուտիկեան, որ կոչ ըրած է պահպանել Համայնավար Կուսակցութիւնը եւ ելոյթին մեծ մասը յատկացուցած է Գերագոյն Խորհուրդի, կառավարութեան եւ Հայոց Համազգային Շարժումի քննադատութեան:

***

Սեպտեմբեր 25 թուականով, կենսաբանական գիտութիւններու տոքթոր Լեւոն Սիմոնով, բժշկական գիտութիւններու թեկնածու՝ Ժաննա Մինասեան եւ բժիշկ՝ Ալեքսանդր Զեկմարիով բժշկական հետեւեալ տեղեկագիրը տարածած են· – «Սեպտեմբեր 25–ի կացութեամբ, բժշկական հսկողութեան տակ են Զօրի Բալայեան, Վաչագան Գրիգորեան, Սօս Սարգսեան եւ Ս· Բաբայեան, որոնք քաղաքական հացադուլ են յայտարարած: Բոլորին վիճակը օրէ օր կը վատթարանայ: Աւելցած են սրտանոթային անբաւարարութեան երեւոյթները, յատկապէս Զօրի Բալայեանի (հացադուլի 17–րդ օր) եւ Վաչագան Գրիգորեանի, մօտ՝ (12–րդ օր): Մտահոգութիւն կը պատճառէ Սօս Սարգսեանի առողջական վիճակը, որու մօտ կը նկատուի ուղեղային արեան շրջանի անբաւարարութիւն: Սակայն, չնայած այս բոլորին, չեն ուզեր դադրեցնել հացադուլը եւ հիւանդանոց երթալ»:

***

Սեպտեմբեր 25–ին իրիկունը, ժամը 20·30–ի չուրջ արկածալի զօրաւոր պայթում մը տեղի ունեցած է Ռոսիա շարժասրահի մօտ, «Երջանիկ» էլեկտրական չարժիչներու գործատունը: Մեռեալ չկայ, թեթեւօրէն վիրաւորուած է անցորդ կին մը:

ԾՈՑ

ԻՐԱՔԻ
ՆՈՐ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐԸ՝

ԿԱԽԱՂԱՆ ՀԱՆԵԼ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐԸ ԵՒ ԱՆՕԹԻ ՁԳԵԼ ՄԻՒՍՆԵՐԸ

Սատամ Հիւսէյն անմիջապէս հակադած է Ապահովութեան Խորհուրդի նոր բանաձեւին, որ օդանաւային չրջափակում ալ կը ստեղծէր: Ըստ Միացեալ – Նահանգներու Արտաքին նախարար՝ Ճէյմս Պէքըրի, Իրաք պահանջած է Պաղտատի ամերիկեան դեսպանատունը ապատահական – դիւանագէտներու ցանկը եւ սպառնացած նաեւ կախաղան բարձրացնել հոն գըտնուղ Ամերիկացիները:

Նոյն ատրիւրին համաձայն, Իրաք յայտարարած է նաեւ թէ Հոկտեմբեր 1–էն անմնդէ պիտի դրկէ միւս օտարները:

Այս մթնոլորտին մէջ, (օրէ օր հարցումներ կը ծագին Ֆրանսայի մէջ՝ ի՞նչ դործ ունի Ֆրանսա այս պատմութեան մէջ: Ֆրանսական ի՞նչ չահեր կը պաչպանուին: Եթէ սկիզբը նուազ կային նըման հարցականները, այսօր կ'աւելնան, երբ կը տեսնուի որ փոքր հաստատութիւններ կը մնանկանան, քարիւղին գինը կը բարձրանայ, գործազրկութիւն կը ծագի հոս ու հոն, ու ելք չի տեսնուիր: Ըստ ամենց, ժամանակն ալ Սատամ Հիւսէյնի ի նպաստ կ'աչխատի:

Այս ամբողջը գոնէ մէկ երկրի հայեցի իւղ քսեց, ան ալ Թուրքիան է, որ այլեւս ինչ որ ուզէ՝ կուտան: Այսպէս, Պուշ, Երեքշաբթի օր գովքը հիւսած է Թուրքիոյ խաղացած՝ «խաղաղութեան պաչտպան»ի դերին եւ խոստացած է Նախագահ Էօզալի, որ Ուաչինկթըն է, որ որքան կրնայ պիտի օգնէ Թուրքիոյ, որ ուղղակի կը կրէ միջազգային շրջափակումին հետեւանքները: Պուշ ապահովութիւն տուած է որ Միացեալ – Նահանգները կ'ընդունին Թրքական կերպասեղէնի ներածման fnp-ներու յաւելումը (այդ էր Էօզալի գլխաւոր ուզածը), որ ճնշում կը բանեցնէ Քոնկրէսին վրայ որ ամերիկեան զինուորական օժանդակութիւնը չնուազի եւ թէ իր ազդեցութիւնը ի գործ կը դնէ զօրավիդ կենալու համար Թուրքիոյ Թեկնածութեան Եւրոպական Հասարակութեան:

ՄԱՀ ԱԼՊԵՐԹՕ ՄՈՌԱՎԻԱՅԻ

Ալպերթօ Մոռավիա ժամանակակից մեծագոյն գրագէտներէն մէկը, որ մասնաւորաբար գրոչմոց իր երկրին՝ իտալական գրականութիւնը, յանկարծամահ եղաւ 83 տարեկանին, ուրբ՝ ըստ մահադոյժ հեռագրին, քանի մեռած է, երբ դուրս կ'ելլէր լողարանէն, Չորեքշաբթի առաւօտ: Նոյն տանն լոյս կը տեսնէր իր կենսագրութիւնը՝ «Կեանք՝ Ալպերթօ Մոռավիայի»: Թէեւ իր ամբողջ գրականութիւնը ծանօթ է, բայց թերեւս ամէնէն աւելի «Արհամարհանքն» է եւ «Անտարբերները» որոնք կը յիշուին իր անունին հետ, գոնէ անմիջականօրէն: Մնած էր Հռոմ, բուն անունով՝ Ալպերթօ Փինքէրլէ, ճարտարապետի եւ նկարիչի զաւակ: Հիւանդութիւնը, երբ պատանի է, եթէ արգելք կ'ըլլայ ուսումին, կ'օգնէ ընթերցումին (Դոստոյեվսկի, Ռէնպօ, Կոլտոնի, Մանծոնի, Փրուսթ, Քաֆքա, Ցրօյտ, Ճօյս, Շէքսփիր եւայլն): Բուժարանն է որ կը գրէ «Անտարբերները», 1929–ին: 1941–ին կ'ամուսնանայ էլսա Մոռանթէի հետ, որ յետագային մեծ անուններէն մէկը պիտի ըլլար իտալական գրականութեան: 1938–ին ինք նետուած է հրապարակագրութեան մէջ եւ հօրը (հրեայ) անունը չգործածելու համար է, որ գրական ծածկանուն մը կ'ընտրէ: Պատերազմէն եռք է որ կը սկսի իր նոր – իրապաչտ չրջանը, բայց վէպերուն մէջ իր ներկայացուցած ընտանիքին եւ բարոյականին պատկերը պատճառն են որ ձեւով մը «բանաղրուի»: Սեռը, նաեւ, մղձաւանջային ձեւով ներկայ է իր էջերուն մէջ: Քաղաքականութիւնը թէեւ չատ չէ հետաքրքրած գինքը, բայց 1984–ին ընդունած է որպէս «անկախ» ներկայանալ համայնավար ցանկին վրայ եւրոպական Խորհրդարանի ընտրութիւններուն: Բաժնուելէ եռք իր կնոջմէն, 1986–ին կ'ամուսնանայ իրմէ 46 տարի երիտասարդ Սպանուհիի մը հետ, եւ ստոյիկեան անտարբերութեամբ մը կը հետեւի «նոր հարսին» հրապարակային սիրաբանութեան տիւրզի պարագլուխ՝ Վալիտ Ճումպլաթի հետ: «Էսփրէսսօ» իտալական պարբերաթերթը լայն հատուածներ հրապարակած է իր կենսագրութեան նուիրուած հատորէն:

COORDINATION
''AIDE URGENCE''
ARMENIE

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«Հայաստանի Շտապօգնութեան Համակարգում»ի գործադիր մարմինը որ գումարուեցաւ Լիոն, Սեպտեմբեր 22–ին, մեծ գոհունակութեամբ ընկալեց Հայաստանի ներկայ ժողովրդավար փոփոխութիւնները:

Հայաստանի Մորհրդարանին որպէս Նախագահ Պ· Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի ընտրութեամբ ու Նախարարապետի պաչտօնին Պր· Վազգէն Մանուկեանի նչանակութեամբ, – երկուքն ալ «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամ ու ՀՀՇ–ի ղեկավարներ–, կարելի կը դառնայ կիրարկումը առաջին հերթին հայկական Պետութեան զերիչխանութեան ու երկրին տնտեսական զարգացման վրայ հիմնուած նոր քաղաքականութեան մը: Այսօր, մենք եւս կը բաժնենք հայ ժողովուրդին յոյսերը ու անոր հետ մեր վըստահութիւնը կը յայտնենք անոնց որոնք վերջին տարիներուն մարմնացումը եղան պայքարի ոգիին ու արդարութեան եւ ժողովրդավարութեան զաղափարներուն:

Գիտակից՝ տնտեսական այն դժուարութիւններուն զոր պէտք է դիմագրաւեն հայ ղեկավարները, – «Հայաստանի Շտապօգնութեան Համակարգում»ը այսօրուընէ իսկ պատրաստ է գործնապէս մասնակցելու ազգային վերականգնումին: Ներկայ իրավիճակին մէջ յարմարագոյն քայլը կը նկատենք Սփիւռքի լայնածիր միութեան մը հիմերը հաստատելու գործը:

Գաղութին ակնկալութիւններուն արձագանգելու անհրաժեշտութեան առջեւ, «Հայաստանի Շտապօգնութեան Համակարգում»ը կոչ կ'ուղղէ հայկական բոլոր ընկերակցութիւններուն եւ հիմնարկութիւններուն, որպէսզի իսկական տրամախոսութիւն մը սկսի, առաջնորդելու համար Եւրոպայի հայկական ընկերակցութիւններն ու հիմնարկութիւնները համախմբող Դաչնակցութեան մը ստեղծումին:

ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆ
Լիոն
Սեպտեմբեր 22

Մահուան մասին կ'ըսէ· – «Մերութիւնը հիւանդութիւն մըն է, զոր չեմ առած, ինչ որ, ի վերջոյ, մահս կարելի կը դարձընէ որեւէ պահու, տասը տարիէն, հինգ տարիէն, թերեւս՝ վաղը, նման բացարձակ խզումի մը որ չի հետեւիր ժամանակի կարգին»: Ճիշդ է որ լաւագոյն մահն է, երբ ան կուգայ որեւէ առեն, մանաւանդ ծերութեան «ընկզմումը» չապրած···:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱՄԱՑՈՑՆԵՐԸ պէտք է մէկ ժամետ տանիլ Շաբաթէն Կիրակի (Սեպտեմբեր 29–էն 30) լուսնալիք գիչերը: Ինչպէս ամէն աչնան, Սեպտեմբերի վերջին Կիրակին է, որ կը հաստատուի ձմրան ժամը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 23)

ՆԵՐՔԻՆ ԶՕՐԵՐՈՒ
ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ՝ ԱՐՑԱԽ

Խորհրդային Միութեան Ներքին նախարարութեան զօրքերու հրամանատար Եու·

(Շար·ը Դ· էջ)

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ»Ի ԵՐԿՈՒ ԹԻՒԵՐ

Ոչ միայն հեռատիպով, մամուլով կամ հեռապատճէնով ստացուած լուրերը, այլ նաեւ սովորական ընթացքներու կարգաւորմամբ կ'ըսէ կարծէք թէ Արցախ հեռզհեռէ կը կծկուի ինք իր վրայ, հակառակ հոն առեղծուած տագնապը ամբողջ աշխարհին լսելի դարձնելու անհրաժեշտութեան: Քանի մը ամիսներու փորձով հաստատած էինք թէ մարզային թերթը կարելի պիտի չըլլար բաժանորդագրուիլ – թեան ճամբով ստանալ, – հակառակ որ պատասխանատու ընկերութիւնը կանխիկ գանձած էր աղբրեջանական մամուլի ցանկին մէջ զետեղուած «Խորհրդային Ղարաբաղ»ը: Անկէ ի վեր թերթէն ամբողջական պարբերաբար կը հասնէին հատուածական մամուլի այլ անուններու հետ որոնց տակաւին կարելի չէ բաժանորդագրուիլ: Այդ արգելքները հեռզհեռէ նօրացան. առջի օր հասած ծրարին մէջ երկու թիւ կար միայն Արցախի օրաթերթէն. Սեպտեմբեր 13 եւ 14 թիւերը:

Անոնց առաջին էջերը մեծ մասով գրաւուած են «Արտակարգ դրութեան պայմաններում» անցած դարձածէն: Այդ բաժիններուն խորագիրները կազմուած են «Զրկուած ենք», «Տագնապ», «Ծանր» եւ այլ նման եզրերէ: Սեպտեմբեր 13–ի թերթին այդ սիւնակներուն մէջ «Ճանուն Հայրենիքի՝ ընդառաջել է պէտք» խորագրուած տեղեկատուութիւն – կոչ մը. տեղեկատուութիւնը չեշտելէ ետք թէ որքան կենսական նշանակութիւն ունի Արցախի մէջ ճանապարհաշինութիւնը, յատկապէս Հադրութի նման շրջանի մը համար, ուր աղբրեջանական վարչութիւնը քայլ առ քայլ իւրացումի քաղաքականութիւն մը կը կիրարկէ, կարգ մը մանրամասնութիւններ կը տրուին. Երեւանի «Էլեկտրոն» գործատան ղեկավարութիւնը ձեռնարկած է Արցախի մէջ ճամբու շինութեան ամենաբարդ հատուածի մը. վեց ամսուան ընթացքին, բազմաթիւ դժուարութիւններ յաղթահարելով չորս քմ. ճամբայ չինուած է, գործածուելով U – 100 մակնիշի պուլտոզեր մը. սակայն գործը կը հասնի տեղ մը, ուր կարելի չէ նոյն միջոցով չարունակել ու անհրաժեշտ կ'ըլլայ աւելի զօրաւոր պուլտոզեր մը ունենալ: Ճամբու շինութեան պատասխանատուները կ'ըսեն «խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագրութեան. – «Յանցագործութիւն կը լինի այդ ճանապարհը կիսատ թողնելը, իսկ մեծ համապատասխան տեխնիկա չունենք: Շատ ենք դոնէ – դուռ ընկնել, շատերին ենք դիմել, բայց առայժմ արդիւնքի չենք հասել: Գուցէ խմբագրութեան ձայնը լսող լինի»:

Հայրենիքով – Սփիւռքով զօրավիդ ենք Արցախի հայութեան. հպա՛տ ենք այս զօրակցութեամբ. ամէն առիթի ճչալով, պոռչտալով կը հրապարակենք այդ զօրակցութիւնը, մինչ անդին, պայքարի դաշտին վրայ, ամէնէն կենսական պահանջ մը զոհացնել կարելի չըլլալ պուլտոզերի մը բացակայութեան պատճառով:

Այս կոչին քովի սիւնակներուն մէջ բաց նամակ մը հրատարակուած է. Խորհրդային Միութեան Ներքին գործերու նախարարին ուղղուած կոչը ստորագրուած է Արցախի երեսփոխաններուն ու մարզային եւ շրջանային խորհուրդներու գործկոմներուն նախագահներուն կողմէ: Հոն կը բացատրուի առօրեայ կացութիւնը. – «Արտակարգ դրութեան շրջանի պարետատունը ամէն օր ուղեկցում է մարզի հայկական բնակավայրերով անցնող հարիւրաւոր բեռնատար եւ մարդատար մեքենաներ՝ նախատեսուած ադրբեջանական շրջանների համար: Միեւնոյն ժամանակ պարետատունը հրաժարւում է ուղեկցել բեռներով լեցուն այն բազմաթիւ մեքենաները, որոնք մի տարի շարունակ գրտնուրւում են Գորիսի շրջանում: ... Դադարեցուել է պարէնամթերքների եւ արդիւնաբերական ապրանքների առաքումը հինգ–եւ աւելի մարզին, լիովին սպառուել են վառելիքի վերջին պաշարները»:

Բայց նամակին մէջ կը պատմուին Արցախէն դուրս տեղատարուած ներքին ուժերու պինդալ անօրէն գործողութիւնները. Հարց կը տրուի, թէ երբ մարզի 150 հազարնոց հայ բնակչութիւնը չի կրնար վտանգ ներկայացնել 7 միլիոնոց Ադրբեջանին, ի՞նչու թոյլ կը տրուի որ Արցախի սահմանակից, ինչպէս նաեւ անոր կազմին ազերի շրջաններուն մէջ ինքնաշխատ զէնքերով քաղաքացիներ տեղաւորուած է, երբ ինքնավար մարզին տարածքին այլ շրջաններէն այդ զէնքերը դրաւուած են: «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի յաջորդ թիւը անչուշտ պատասխան մը դտնելու համար կանուխ թիւ մըն է, սակայն ապահովաբար մինչեւ այսօր հայ պատասխանատուները միշտ նախապարար Բակադինի պատասխանին կը սպասեն...:

Սեպտեմբեր 14–ի թերթը առաջին էջին վրայ ահազանգ մը կը հնչեցնէ. «Թերթի բաժանորդագրութիւնը լուրջ վտանգի տակ է, եւ եթէ մենք բոլորս համատեղ չմտածենք, ապա 1991 թ. «Խորհրդային Ղարաբաղ»ը (կամ այլ անուամբ գուցէ թէ «Արցախ»ը) այլեւս չի երեւայ մեր բնակարաններում»: Հոն կ'աւելցուի որ թերթին հրատարակութենէ դադրիլը կ'ուրախացնէ ղրացի Ադրբեջանի իշխանութիւնները, որոնք ամէն միջոցի կը դիմեն զայն խափանելու համար:

Հատնաբար այս դիմումը աւելի դիւրին տեղ պիտի հասնի ու անպայման պիտի չարունակէ լոյս տեսնել Արցախի օրաթերթը, որ չորս էջերու ծաւալով ամէն օր կը նորոգէ արցախահայութեան չվհատելու ուխտը: Պէտք է ըսել նաեւ որ միայն դրութիւններով չէ որ կեցուածք կ'արտայայտէ ան. խօսքի ու գործի ազատութեան պակասը, այս մարզին մէջ կիրարկուած ճնշումները, ամէն առիթ օգտագործելու կը մղեն պատասխանատուները. օրինակ, այս երկու թիւերուն առաջին էջերուն վերջին երկու սիւնակները բուն տակ, աննշան արձանագրութիւն մը տեղ գրուած է, ուր կ'ըսուի. – «Համարում տպագրուած նիւթերի համար պատասխանատու են հեղինակները»: Կարելի չէ ըսել յատակօրէն թէ ինչու խմբագրութիւնը հարկը զգացած է նման կէտի մը չեշտումին, սակայն նկատի առած Սեպտեմբեր 14–ի թիւին պարունակութիւնը, բաւական նշանակալի կը գառնայ ան. այդ թիւին երկու էջերը ամբողջութեամբ յատկացուած են երկու զեկուցումներու. առաջինը փոխ – նդպետ Իշխուկի եւ լոյթն է Հայաստանի հեռատեսիլէն, երկրորդը՝ խորհրդային կառավարութեան զեկուցումը: Առաջինին մէջ, գնդապետը մեկնելով Արցախի հեռատեսիլի եւ լրատուութեան միջոցներու վերահսկողի իր փորձառութենէն, կը ջանայ բացատրել ահրող լարուած կացութեան պատճառները. ան կ'ըսէ թէ Ադրբեջանի նախկնտրական պայքարին անուղղակի հետեւանքն է առեղծուած կացութիւնը. ծանօթ է որ հակամարտ ուժեր են Ադրբեջանի ժողովրդային ճակատն ու ներկայի իշխանութիւնը. իւրաքանչիւրը իր ազդեցութեան գօտիի ու ձեռնհասութեան փաստը տալու փութկոտութեամբ, զինեալ գործողութիւններէ մինչեւ օրինական իշխանութիւնը լուծարքի ենթարկելու քայլերու կը դիմէ: Գնդապետը կը խոստովանի որ այս բոլորը տեղի կ'ունենան յաճախ ներքին գօրքերու օգնութեամբ: Գալով երկրորդ զեկուցումին, ան կը վերաբերի ընդհանրապէս Միութեան տնտեսական նոր կարգաւորութիւններուն:

Հետեւելով թերթին խմբագրութեան ու հրատարակուած նիւթերու պատասխանատուութիւնը հեղինակներուն ձգելով, պէտք է վերադառնալ Սեպտեմբեր 13–ի թիւին Գ. էջին: Հոն քաղուածքներ հրատարակուած են Մութալիբովի նախընտրական հարցազրոյցներէն. ան խօսքէն դէմ կ'արտայայտուի Արցախցիներու զբաղխուսը պահանջին որ վերականգնումն է մարզային իշխանութիւններուն. դէմ է, քանի որ անոնք էին երկու համայնքներու կապերը քայքայողը ու զանոնք վերականգնել աւելի կը խորացնէր երկու հանրապետութիւններու միջեւ ու Ադրբեջանի ներսը գոյութիւն ունեցող առճակատումը:

Այլ տեղ Մութալիբով կ'ըսէ – «ԼՂԻՄ–ի մասին Հայաստանի հետ ոչ մէկ բանակցութեան կը պատրաստուինք: Անոր կը բաւեն այն հողերը որ հոն ձգած են Ադրբեջանցիները հարազատ խորհրդային իշխանութեան 70 տարիներուն ընթացքին, եւ այն բոլորը որոնք մաս – մաս տրուած են անոնց այդ ամբողջ ժամանակաշրջանին: Ըստ էութեան, հողային պահանջ պիտի ունենայ Ադրբեջանը եւ ոչ թէ Հայաստանի: ... Սակայն ճանի որ Ադրբեջան իր ուղիղ ընթացքին պատճառով երբեք չէ ներկայացուցած այդ հարցերը, միշտ ինք եղած է տուժողը»:

Պատասխանելով «Սովետսկայա Ռոսիա»–ի թղթակիցին «տնտեսական սահմանափակումներ կը կիրարկէք Հայաստանի դէմ, դադրեցուցած էք կազը: Ի՞նչ է ատիկա. ժամանակաւոր ֆա՞յլ, սպառնալի՞ք, թէ դրացի հանրապետութեան հետ նոր յարաբերութեան ձեւ մը» հարցումին, կը պատասխանէ. «մենք միշտ երկխօսութիւն վարած ենք, միշտ խօսած այն մասին որ կարելի չէ նմանիլ միւս կողմի ազգայնականութիւններուն: Միշտ յոյս ունէինք որ հասարակ ժողովուրդը ոտքի կը կանգնի Հայաստանի մէջ, կը վրդովի տեղի ունեցածէն: Բայց ցաւալի է որ ատիկա չեղաւ: Իսկ վերջին գործողութիւնները սահմանին վրայ իսկական մարտեր էին, որոնք Ադրբեջանի ժողովուրդին համբերութեան բաժակը լեցուցին: Ինչո՞ւ աշխարհի յառաջադէմ հանրութիւնը միաս – նական ճակատով հանդէս կուգայ Քուէյթի հանդէպ իրաքի յարձակման դէմ, իսկ մենք նոյն ձեւով, որպէս պատասխան պէտք չէ Հայաստանի շրջափակում կազմակերպենք: Թող հայ ժողովուրդը ինքը հասկնայ թէ ով գիներ հասցուցած է նման վիճակի»:

Մութալիբով տեսնելով որ Հայաստանի ժողովուրդը կը յամառի չհասկնալ թէ ոչ թէ Ադրբեջանի, այլ ի՛ր ղեկավարներուն ընթացքին մէկ պէտք է վնասէ շրջափակումով հասած նեղութիւններուն պատճառը, կը ներկայացնէ ապագայի ծրագիրներն ալ. «կեդրոնը մեզի պէտք է օգնէ որ ԼՂԻՄ–ի տարածքը աւազակային կազմաւորումներէն մաքրենք, անոնցմէ որոնք կը միջամտեն եւ կը խանգարեն իրադրութեան բնականոնացումը: Եթէ ատիկա չընէ կեդրոնը, մենք կ'ըսենք, օգտուելով հանրաքուէ կատարելու մեր իրաւունքէն եւ հարց կը դնենք բուն ինքնավարութեան ճակատագրին մասին: Այսինքն, կը վերցնենք ընդհարումի ըսկզբնապատճառը: Թող ազգային շրջաններ ըլլան»:

Արցախի կացութեան, Արցախցիներու մասին չատ բան կայ «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի մէջ. ամէն տող կը պատմէ այդ հողամասին տառապանքին, անոր վրայ կատարուած հաշիւներուն մասին: Մութալիբովի՛ չզարմացնող յայտարարութիւններուն քով, իրենց պարզութեամբ ու ինքնաբուխ ոճով հակասութիւն չէ՞ն կազմեր Մարտունիի 104 տարեկան ամերնատարեց բնակիչ Լուսիկ Եսայեանի խօսքերը. «Շատ եմ ապրել. շատ, բայց՝ վատ. ամէն արհաւիրք ու դժուարութիւններ տեսել եմ, հիմա էլ մեր Արցախ աշխարհի ցաւն է հոգուս մէջ, մենք դիմացկուն ժողովուրդ ենք, պիտի իրար քեւ ու թիկունք լինենք, պայքարենք ազգովի ու միահամուռ, որպէսզի կարողանանք ապրել այս դաժան աշխարհում»:

Տակաւին կրնա՞նք արդեօք մութալիբովեան սպառնալիքները մէկդի ընելու եւ 104–ամեայ Արցախցիին հաւատքին սեւեռելու ուժը ունենալ, այսքան ցաւէ ու դաւէ ետք:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

ԱՒՍՏՐԱԼԻԱ

ՎՏԱՆԳՈՒԱԾ ԲՆԻԿՆԵՐԸ

Այսօրուան Աւստրալիոյ բնիկները այս երկիրին բուն տեղացիներն են: Երբ Եւրոպացիները առաջին անգամ Աւստրալիա հասան (18–րդ դար), բնիկները տեղական 50 – 100 անդամներով փոքր խումբերով կ'ապրէին: Ցարակից խումբերու պատկանող անհատներ նոյն լեզուն կը խօսէին եւ ցեղախումբեր կը կազմէին: Ամէնէն աւելի ճանչցուած ցեղախումբերէն են կեդրոնական Աւստրալիոյ Արանտան եւ Փինթիպան, ինչպէս նաեւ հիւսիսային հողամասերուն Մուրնկին եւ Թիուին: Աւստրալիական բնիկ ցեղախումբերուն սովորութիւններն ու հաւատալիքները այնքան կը տարբերին իրարմէ, որ միայն քանի մը ընդհանրութիւններ կարելի է դտնել:

ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ԿԵՐՊԱՐԱՆՔ

Նախապէս, Աւստրալիոյ բնիկները տարբեր ցեղ մը կը համարուէին: Անոնց կը տրուէր օսփրըլոյտ անունը: Սակայն, 1945–էն ի վեր, ցեղարաններ կը պնդեն թէ անոնք կովկասանման (fոfքսոյտ) յատկութիւններ ունին, ինչպէս՝ դէմքի եւ մարմնի միջակէն աւելի առատ մազեր, դեղնորակ մանկութիւն, դլուխի ալիքոտ կամ գանգուր մազեր, բաց կամ միջակ սրճադոյնի դարնոց աչքեր:

Աւստրալիոյ բնիկները ենթատարբերակներով կը սահմանուին:

ա.– Մուրեան տեսակ: Անոնք նախապէս Աւստրալիոյ հարաւ – արեւելեան շրջանին յատուկ էին: Այս խումբին պատկանող մարդիկը բաց գոյնով մորթ ունէին, մազոտ էին եւ անոնց քիթը նուազագոյն լայնքով կը յատկանշուէր:

բ.– Քարփենթարեան տեսակ: Անոնք կ'ապրէին առաւելաբար հիւսիսային ծովափին վրայ եւ կովկասեան, ինչպէս նաեւ Միջերկրականի խառնիկանման ծագում ունէին: Այրերուն մորթը մութ սրճադոյն է, մարմինը թեթեւ մազով ծածկուած:

գ.– Թասմընոյտ տեսակ: Անոնք կը բնակին հիւսիսային Քուինսլէնտի անձրեւային անտառներուն մէջ: Կը կարծուի, որ անոնք զանճիներու եւ կովկասանմաններու խառնուրդ մըն են: Թասմընոյտները կարճահասակ են, մութ սրճադոյն աչքեր ունին եւ միւսներէն աւելի զանգրահեր են:

ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՁԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍ

Աւստրալիոյ բնիկները երկրագործութեամբ չէին զբաղեր: Բացի չունէն, ընտանի որեւէ կենդանի չէին պահեր: Անոնք կ'ապրէին որսորդութեամբ, բոյսեր եւ բանջարներ հաւաքելով եւ ձկնորսութեամբ: Այրերը նիզակներով, բիրերով կամ պումերաձկներով խոշոր կենդանիներ կը հալածէին եւ կը սպաննէին: Կարգ մը ցեղեր նետ եւ աղեղ կը դործածէին: Բնիկները կը սիրէին ադեվազ (բանկուրու), հնդկական ջայլամ, ծովային առնուռ կենդանիներ, չղջիկներ եւ փոքր թռչուններ որսալ: Կիները չուներու օգնութեամբ, փոքր կենդանիներ կը բռնէին: Անոնք բոյսեր եւ բանջարներ կը հաւաքէին եւ ուտելիք կը պատրաստէին:

Սովորութիւն էր, հիւսիսային արեւադարձային ծովափէն խոտաբուկ (ափրիկեան բոյսի մը արմատը) եւ կիւկազ (արմատի նմանող պտուղ մը) հաւաքել: Այս վերջինին թունաւոր հիւթը պտուղը ջուրի մէջ մխրճելով կը հանուէր:

Կարգ մը ցեղախումբեր սակառներ կը չինէին: Նիզակ նետող կազմածները, կեդրոնական Աւստրալիոյ ափսէները եւ թիուիներու դերեզմանները կ'ապացուցանեն, թէ վայրի վրայ փորագրող բնիկներէն ոմանք ճարտար քանդակագործներ եղած են:

Աւստրալիոյ բնիկները նախնական ոճով չինուած ապաստանարան – բնակարաններ ունէին: Կեդրոնական Աւստրալիոյ մէջ, թուփեր կը դիզէին փայտի չերտերու վրայ, հիւղակ չինելու համար: Այլ տեղեր, կոչտ վրան մը կամ յենարան մը կը պատրաստուէր ծառերու բուներուն կից: Բնիկները զրեթէ ո՛չ մէկ հագուստ կը կրէին: Իրենց մարմինները կը զարդարէին մէկէքի պարաններով, մարդկային մազով չինուած թեւնոցներով, գլուխի փեթուրէ հանդերձանքով, քիթի եւ ականջի օղերով:

ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ԿԵԱՆՔԸ

Նախապէս, բնիկ մը հազուագիւտօրէն կը հանդիպէր անծանօթ ուէյ մարդու: Իւրաքանչիւր բնիկ իր վերդաստանին յատուկ ոճերէն մէկը կը դործածէր երբ ուրիշներու հանդիպէր:

Ամուսնութիւնը խիստ օրէնքներու ենթարկուած էր: Այրեր չէին կրնար որոշ ազգականներու հետ ամուսնանալ: Անոնք պէտք է իրենց հարսնցուները ընտրէին ա՛յն կիներու խումբէն, որուն հետ զերդաստանի յատուկ ոճով կը հաղորդակցէին: Այր մը կրնար մէկէ աւելի կին ունենալ: Սակայն, կին մը միայն մէկ ամուսնի որեւէ կենդանի չէին պահեր: Անոնք կ'ապրէին որսորդութեամբ, բոյսեր եւ բանջարներ հաւաքելով եւ ձկնորսութեամբ: Այրերը նիզակներով, բիրերով կամ պումերաձկներով խոշոր կենդանիներ կը հալածէին եւ կը սպաննէին: Կարգ մը ցեղեր նետ եւ աղեղ կը դործածէին: Բնիկները կը սիրէին ադեվազ (բանկուրու), հնդկական ջայլամ, ծովային առնուռ կենդանիներ, չղջիկներ եւ փոքր թռչուններ որսալ: Կիները չուներու օգնութեամբ, փոքր կենդանիներ կը բռնէին: Անոնք բոյսեր եւ բանջարներ կը հաւաքէին եւ ուտելիք կը պատրաստէին:

Սովորութիւն էր, հիւսիսային արեւադարձային ծովափէն խոտաբուկ (ափրիկեան բոյսի մը արմատը) եւ կիւկազ (արմատի նմանող պտուղ մը) հաւաքել: Այս վերջինին թունաւոր հիւթը պտուղը ջուրի մէջ մխրճելով կը հանուէր:

Կարգ մը ցեղախումբեր սակառներ կը չինէին: Նիզակ նետող կազմածները, կեդրոնական Աւստրալիոյ ափսէները եւ թիուիներու դերեզմանները կ'ապացուցանեն, թէ վայրի վրայ փորագրող բնիկներէն ոմանք ճարտար քանդակագործներ եղած են:

Աւստրալիոյ բնիկները նախնական ոճով չինուած ապաստանարան – բնակարաններ ունէին: Կեդրոնական Աւստրալիոյ մէջ, թուփեր կը դիզէին փայտի չերտերու վրայ, հիւղակ չինելու համար: Այլ տեղեր, կոչտ վրան մը կամ յենարան մը կը պատրաստուէր ծառերու բուներուն կից: Բնիկները զրեթէ ո՛չ մէկ հագուստ կը կրէին: Իրենց մարմինները կը զարդարէին մէկէքի պարաններով, մարդկային մազով չինուած թեւնոցներով, գլուխի փեթուրէ հանդերձանքով, քիթի եւ ականջի օղերով:

ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ԿԵԱՆՔԸ

Նախապէս, բնիկ մը հազուագիւտօրէն կը հանդիպէր անծանօթ ուէյ մարդու: Իւրաքանչիւր բնիկ իր վերդաստանին յատուկ ոճերէն մէկը կը դործածէր երբ ուրիշներու հանդիպէր:

Ամուսնութիւնը խիստ օրէնքներու ենթարկուած էր: Այրեր չէին կրնար որոշ ազգականներու հետ ամուսնանալ: Անոնք պէտք է իրենց հարսնցուները ընտրէին ա՛յն կիներու խումբէն, որուն հետ զերդաստանի յատուկ ոճով կը հաղորդակցէին: Այր մը կրնար մէկէ աւելի կին ունենալ: Սակայն, կին մը միայն մէկ ա-

մասինի հետ կրնար ապրիլ: Այրի կին մը յաճախ իր տպրոցը հետ կ'ամուսնանար:

Բնիկներուն ղէմատուր որոշումները ազնախմբութիւններու, ամուսնութեանց եւ բնակավայրի տեղափոխութեան կ'առընչուէին: Քանի մը կին եւ չափահաս բազմաթիւ զաւակներ ունեցող այրերը ամէնէն ցօրաւոր մարդիկը կը համարուէին: Անոնց խօսքերը ծանր կշիռ ունէին բոլոր հարցերու մէջ: Ի զուր չէ, որ բնիկներու ընկերութիւնը «ծերապետութիւն» մակդիրը կը կրէր:

Աւստրալիական բնիկ ցեղերու մեծամասնութիւնը տոտեմական է: Այսինքն՝ անոնք կը հաւատան, որ տեղական բոյսերէն կամ կենդանիներէն որեւէ մէկուն հետ կապակցութիւն ունին: Կեդրոնական Աւստրալիոյ մէջ, ծերերը յատուկ ծէսեր կը կիրարկէին, տեղական խումբերու տոտեմները բազմացնելու նպատակով:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱԻԱՏԱԼԻՔՆԵՐ

Աւստրալիոյ բնիկներուն հաւատալիքները ցեղախումբէ – ցեղախումբ կը տարբերէին: Անոնց մեծ մասը կը հաւատար, որ ծիածանը հսկայ օձ մըն է, որ մահ կրնայ պատճառել: Կարգ մը խումբեր ծառերու մէջ բնակող ոգիներու կը հաւատային: Գրեթէ բոլոր ցեղախումբերը կը կարծէին, որ չատ հին առեն, բոլոր կենդանիները մարդ եղած են: Այսօրուան բնիկները չատ մը դիցավէպեր ունին այս նախկին ժամանակաշրջանին կեանքին վերաբերեալ:

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Երաժշտութիւնը մեծ դեր կը խաղայ բնիկներուն կեանքին մէջ: Առօրեայ զբաղումներ, ինչպէս նաեւ դիցաբանական եւ առասպելական պատմուածքներ երգերով կը պանծացուին: Անոնց օրացոյցերուն վրայ նշուած տօնախմբութիւնները մեծ մասամբ երաժշտական կարեւոր առիթներ են: Բնիկներուն երաժշտութեան ձայնային կառոյցը կը նմանի հնդկական դասական եղանակներուն, ուր նոյն երգին մեղեդին եւ միակատար բամբ ձայնը իրարմէ անջատ եւ բաւական հեռու են:

Տիմժիրիտուէն անկախ, բնիկներուն երաժշտական միակ գործիքը զոյգ մը պումերանկ կամ տոկուն այլ ցիլինդրէ կազմուած է, որ երաժշտութեան իւրայատուկ կշռոյթ կուտայ: Նոյնիսկ այն շրջաններուն մէջ, ուր այս գործիքը չի գործածուիր, հազուագիւտ ձայներով կը կատարուի անոր կապակումը:

Իսկ սիմժիրիտուն՝ եղէգէ կամ եւկալիպտոսէ չինուած պարզ փող մըն է, որ զուգաթեւերը (թերմիտը՝ կարած ծակող միջատ) կը ծակեն:

Աւստրալիոյ բնիկները տարբեր տեսակի երգեր ունին: Մանուկներու, ամուրիներու, «բաց» սրբազան (ուեւէ մէկը կրնայ երգել) եւ գաղտնի սրբազան երգեր (մեայն նորընծաներ եւ չատ տարիքոտ կիներ կրնան լսել): Կիներու յատուկ ոգրի երգեր ալ կան, ինչպէս նաեւ կախարդութեան եւ ոգիներու երգեր:

Բնիկները նոր երգերը ստեղծագործութիւն չեն համարեր, այլ նոր գտնուած կը տարներ: Օտարներու կողմէ ներմուծուած երգեր զուտ ցանկերու մէջ կը մտնեն, հետեւաբար, դուրսի աշխարհին հետ յարաբերութենէն յառաջացած երաժշտական փոփոխութիւնը ուռճացումի քան թէ մեքենական ընդօրինակութեան արդիւնք է:

*

Այսօր, Աւստրալիոյ բնիկները իրենց բողոքի ձայնը բարձրացուցած են: 1988–ին, երբ Աւստրալիոյ մէջ եւրոպական ժողովուրդներու հաստատումին երկուհարիւրամեակը կը տօնուէր, բնիկները այլ ձեւով դիմաւորեցին իրենց ազգային մշակոյթն ու ժառանգութիւնը աւերի ենթարկելու քաղաքականութեան թուականը: Աւելի քան տասը հազար բնիկներ տողանցեցին Սիտնիի մէջ եւ իրենց պահանջները ներկայացուցին Սիտնիի նաւահանգիստը հաւաքուած աւստրալիացի 2 միլիոն ճերմակամորթներուն: Բնիկները նման հսկայ հաւաք մը չէին կատարած Աւստրալիոյ մէջ ճերմակամորթներու պատմութեան սկիզբէն ի վեր:

«Կը յուսանք Աւստրալիոյ ապագային հիմերը դնել: Այդ ապագան չատ պայծառ եւ յոյսով է: Ճերմակ Աւստրալիան՝ բնիկ Աւստրալիոյ հետ: Անկէ եառ, բոլորս ալ Աւստրալիացի ենք, կը յայտարարէր բնիկներուն պատգամախօսը...

**

Աւստրալիոյ մէջ, այսօր 230 հազար բնիկներ կ'ապրին: Անոնք ընդհանուր բնակչութեան մէկ առ հարիւր համեմատութիւնը կը կազմեն: 200 տարի առաջ, երբ Անգլիացիք տեղատուեցան այս ցամաքամասին վրայ, մէկ միլիոն բնիկներ կ'ապրէին հոն: 1788–ին, 500 բարբառ դոյութիւն ունէր, որոնցմէ չատերը այսօր կորսուած են:

Բնիկներուն մշակոյթը աւելի քան 40 հազար տարուան պատմութիւն ունի: Այսուհանդերձ, երբ նաւապետ Ճէյմս Քուք Անգլիացիներու կողմէ Աւստրալիան պահանջեց, ան երկիրը պաշտօնապէս նկարագրեց իբրեւ պարապ հողամաս մը: Այսպէս, եկուորները զոյն իրացուցին, առանց համաձայնագիրներ կնքելու բնիկներուն հետ: Երբ այս վերջինները դիմադրեցին, անոնց զոյատեւումի պայքարին դէմ ուժ գործածուեցաւ: Մինչեւ այսօր, անոնք իրաւազրկուած են եւ կ'ապրին կառավարութեան հսկողութեան տակ գտնուող կղզիացած շրջաններու մէջ: Անոնց կը պայծուին ոչ միայն բարձր դիրքի պատեհութիւն, այլեւ կարգ մը տարրական զբաղումներ եւ իրաւունքներ:

«ԱԶԴԱԿ»ԷՆ

«ՔԱԹՐԱ»ՅԻ ՆՈՐ ԵՂԱՆԱԿԻՆ ՇԵՄԻՆ

«Մշակոյթի նախարարութեան տուեալներով, երկրին բնակչութեան երեք քառորդը ոչ մէկ համերգի ներկայ գտնուած է». զարմացնող այս հաստատումին արձագանգը կուտայ «Քաթթրա»յի գեղարուեստական տնօրէն Գրիգոր Համբարձումեանի «կենդանի մշակոյթի մը համար ֆանթէզի» խորագրուած գրութենէն, որով ան կ'ողջունէ ընկերակցութեան գործունէութեան 18–րդ շրջանին բացումը:

Երկրի մը մէջ ուր ժողովուրդին երեք քառորդը համերգի մը ներկայ չէ զբաղուած երբեք, ի՞նչ կ'ընէ հայ համայնքը. ան որ համարկումի որպէս լաւագոյն օրինակ ցոյց կը տրուի ընդհանրապէս. «Համերգ» հասկացութեան մէջ տեղ տալով նոյնիսկ ամէնէն ազան, անճոռնի, հայերէն բառերու եւ թրքական – արաբական մեղեդիներու խառնուրդ երգերով կազմուած յայտագիրներուն, դժուար է յուսալ որ երկրին պարզած պատկերէն տարբեր բան ունենալ կարելի է:

Այս կացութեան մէջ, ի՞նչպէս պէտք է արժեւորել, կամ ի՞նչ տեղ տալ «Քաթթրա»յի նման չարժումի մը որ 18 տարիէ ի վեր նուիրական, բարոյական ամէն կարդի դժուարութիւններու կուրծք տալով կը չարունակէ ինքն իրեն համար սահմանած առաքելութիւնը:

Բոլորովին այլ մարզերու յատուկ տպաւորութիւններով փոթորկած մեր առօրեային մէջ լուսանցքային չարժո՞ւմ մըն է ան. ընտրանիի մը ճաշակով զարդուած սահմանափակ շրջանակի մը մէջ մնալու դատապարտուած երեւո՞յթ մը: Ինչ որ ալ ըլլայ պատասխանը, «Քաթթրա» մեր իրականութեան երջանիկ այլ անտեսուած բացառութիւններէն է. ան իր հասկցած ձեւով «դեսպան»ի դերը կը կատարէ մէջտաւորի մը մէջ ուր յաճախ պատերու կը բախին մեզի վերաբերող լուրերը. այդ «դեսպան»ը կ'օգտագործէ արուեստին լարը: Փարիզի նման քաղաքի մը լաւագոյն մէկ սրահին մէջ, ամէն տարի 5 – 8 համերգներու չարքով մը ան երաժշտասէր հանրութեան մը կը ներկայացնէ արժէքներ, որոնք մեծ մասով կուգան «մեր աշխարհ»էն. այդ «աշխարհ»ը ոչ միայն աշխարհագրական վայր մըն է. ան կը տարածուի նաեւ ժամանակին մէջ, երաժշտական սեռերու վրայ, ուր չեն պակսիր միջազգային չափանիշով հայ արժէքներ:

Անոնցմէ – հեղինակ ու մեկնաբան – կատարած հետաքրքրական ընտրութիւն մը կը ներկայացնէ 1990 – 1991 տարեշրջանի ծրագիրը: Եղանակին առաջին համերգը արդէն նախաճաշակ մը կուտայ յետագայ երեկոներուն մասին: Հոկտեմբեր 6, Շաբաթ օրուան համերգը կը մէկտեղէ երեք մարզերու երեք մեծեր. Սուսաննա Մկրտոնեան եւ Ցարութիւն Փափազեան արդէն ծանօթ անուններ են «Քաթթրա»յի հանրութեան համար: Եռանին կ'ամբողջնայ Սեզա Տէլ Կրանտէով որ տուիղի եւ դաշնակի բաժին – ներուն քով երգի տարածքն ալ կը բերէ տարեշրջանի այս առաջինին համերգին:

Անցեալ եղանակէն յամեցող յիշատակներու անդրադարձ մըն է «Քաթթրա»յի նոր ծրագիրը. Նոյեմբերին առիթը կը տրուի ունկնդրելու Ջութակահար Ռուբէն Ահարոնեանի նուագը, որմէ փոքր փակագիծի մը միայն տեղ տրուած էր անցեալ շրջանին:

Դաշնակահարուհի Սվեդլանա Նաւասարդեան (Մարտ 16) եւ «Զիլինկիրեան» քառեակը (Մայիս 24) եւս անցեալ եղանակին մեծ խանդավառութիւն ստեղծած անուններ են որոնց տեղ տրուած է նաեւ նոր յայտագրին մէջ:

Գալով մեր աշխարհին պատկանող երգահաններու, Սեզա Տէլ Կրանտէ Կոմիտաս պիտի երգէ, Ապրիլի համերգը կազմուած է նաեւ Բարաջանեանի ու Գասպարեանի գործերով, իսկ «Զիլինկիրեան» քառեակը Հայաստանի, Մոցարթի, Պէթհովէնի կողքին պիտի նուագէ Լուտվիկ Բազիլի ստեղծագործութիւններէն:

Ո՛չ երկրին, ոչ ալ համարկումի ամենալաւ օրինակը հանդիսացած անոր մէկ փոքրամասնութեան մէջ վերոյիշեալ երեք քառորդի համեմատութիւնը պիտի փոխէ «Քաթթրա»յի գործունէութեամբ. սակայն ան մեր հարստութիւններուն մէկ ցուցափեղկն է, ուր Հայուն կամ օտարին նայուածքը պիտի հանդիպի «մշակոյթի ժողովուրդ»ի մեր ամէնէն արդար մէկ արտայայտութեան:

ԱՐՈՒԵՍՏԱՒԱՐ

ՏՏԱՁԱՆՔ

ՅՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԵՒՐՈՊԱ

«Ալ երազ Չէ Մայր Հայրենիքը»

Գրեց՝ ՀՐԱՆԴ Ա.ՃԷՄԵԱՆ

Լոս – Անճելըս – 1990 –

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՑԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՑԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՍՈՒ ՇԷՀԻՐ ԵՒ ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷԻ

Առաջին ձերբակալուողը կ'ըլլայ Ռչը, որ ծեծի տակ կը սպաննուի առժամայն. իսկ Տ. Գուրգէն տակաւին վէրքերը չսպիացած, ամբողջ հօտին հետ կը քշուի դէպի Քէմախի կամուրջ: Ցորեկի արտի մը մէջ տեղի կ'ունենայ իր նահատակութիւնը: Մարմինը՝ մոր – թազրծ: Երիցուհին՝ վկայակից, երկու պզտիկ աղջիկներն՝ առեւանգ, ժողովուրդն ալ ջարդուած անխնայ: Բիւրքի կռիւներէն ու կոտորածէն քանի մը ամիս վերջն է որ կը սկսի չրջակայ գիւղերու բնակչութեան զարհուրելի Գողգոթան:

Դարձեալ, Բիւրքի երէցն էր Տ. Յակոբ Տէրտէրեան Աղէտի նախընթացին վախճանած:

4.– Սիս, 90 տուն, «Ս. Առաքելոց» վանքով՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Սիղուանոս Քահանայ Զաքարեան, – Ծնած 1850 Դեկտեմբեր 15–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Փիլիպպոս, ուսած տեղւոյն Ազգային դպրոցը, 1899 Ապրիլ 26–ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոսէ Թահմիզեանէ: Նահատակ:

5.– Էսկի Շէհիր, 47 տուն: Եկեղեցին՝ Ս. Մինաս, ուր կը պաշտօնավարէր

Յակոբ Ա. Քահանայ Զազազպանեան.– Ծնած 1848–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Գրիգոր, ուսած անդ, 1874–ին ձեռնադրուած Աբրահամ Եպիսկոպոս Սարկաւագեանէ: Գնդակահար:

6.– Կթաւնց կամ Քրդաւնց, 78 տուն: Եկեղեցին՝ Ս. Գէորգ, ուր կը պաշտօնավարէր

Յարութիւն Քահանայ Պալեան. – Ծնած 1864 Սեպտեմբեր 10–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Նշան, ուսած տեղւոյն Համազասպեան դպրոցը, 1908 Ապրիլ 8–ին ձեռնադրուած Յակոբ Աշտ Եպիսկոպոսէ: Գնդակահար:

7.– Գոմէշտուն, Հայ բնակչութիւնը տակաւ պակսած եւ 18 տուն մնացած: Եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Կը հովուէր Կթահոցի Տ. Յարութիւնը:

8 – 15.– Պալատիզ՝ 4 տուն, Քէչէլի եւ Պէտրի՝ 6, Պէյ Զիփքլիկ՝ 15, Իւզէնկիլ՝ 4, Զամլըճա՝ 5, Թաւսըրնըզ՝ 6, Ղաւազ՝ 22:

Այս 8 գիւղերն՝ անժամ եւ անհովիւ:

16 – 17.– Վերի Եէնի Գիւղ, 38 տուն, եկեղեցին՝ Ս. Կարապետ: Եէնի Գիւղ Վարի, 50 տուն: Այս կրկնակ գիւղերը կը հովուէր

Ատամ Քահանայ Տէրտէրեան. – Ծնած 1873 Սեպտեմբեր 1–ին, բնիկ, աշխարհականանուամբ Աստուր, Տ. Կարապետի որդի, ուսած անդ, օծակից եւ բախտակից Էնտիրէսի Տ. Աբրահամ Դերձակեանի:

18.– Վերի Ածպտեր (Արդաբպէր), 250 տուն: Եկեղեցին Ս. Երրորդութիւն՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Յարութիւն Քահանայ Տէրտէրեան. – Ծնած 1874–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Առաքել, ուսած անդ, 1908–ին ձեռնադրուած Կեսարիա՝ Սահակեան Եպիսկոպոսէ: Սեբաստիոյ ճամբուն վրայ: Գնդակահար:

Կիւրեղ Քահանայ Թօփուզեան. – Ծնած 1877–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Կարապետ, ուսած տեղւոյն Ազգային դպրոցը, 1903–ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզեանէ: Արթուն եւ խիզախ հովիւ, չահած էր լայն ժողովրդականութիւն: Քաղաքը ծուարած կը մնար՝ Սեփոնի, Հմայեակ Գարակէօզեանի եւ այլ «ընկեր»ներու հետ, ինքնապաշտպանութեան գործին զարկ տալով: Կը խառնուի բերդ բարձրացող հսկայ հոսանքին եւ կուտայ ուժերը վարդապետէն մին կը հանդիսանայ հոն: Կը վիրաւորուի, բայց նորէն կը չարունակէ կռիւը: Վերջին վայրկեանին, երբ 23 օրերու ահեղ ոտրումով կը կասի յանկարծ՝ զնդակներու սպառումով եւ թշնամին մոլեգին թնդանօթաձգութեամբ, Տ. Կիւրեղ մէկն էր պաշարման չղթան ճեղքելով Պէյ Տաղի լեռները քաչուող Ղուկաս Ապրօր եւ Վահան Հիւսիսեանի խմբակին, որ առաւել քան 3 տարի հայդուկի կեանք մը վարեց սարսափ սփռելով հարեւան ժողովրդեան վրայ, եւ որ Անգնականը միասի՛ն տարաւ իր հերոսութեան եղերապատմ պատմութիւնը...: Այս պարագան կը հաստատեն Աւետիս Բրդեսեան եւ Ալեքսան (որոնք նոյնպէս իրենց խումբն ունէին բերդին մէջ), նաեւ հմտա Պոլիս գտնուող Բարդէն Տատեան, որոնցմէ քաղեցինք ինչ – ինչ նօթեր: Տ. Կիւրեղի խումբէն Միքայէլ Լուսինեան միայն ձեռքն ինկած է թշնամիին՝ իր թաքստոցին պիտակ թուրք հովիւներու յուցմունքով, եւ 1918–ին կախաղան բարձրացած է Էնտիրէսի մէջ:

(Շար. 101)

Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Թադոսեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Արթօ Գասպարեան եւ զաւակները,

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր եւ մեծ – հօր՝

ՎՐԹԱՆ (ՎՐԹԱՆԷՍ) ԹԱԴՈՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ. 26–ին, 91 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Սեպ. 28, ժամը 14–ին, Ալֆոր–վիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ս. ԾՈՒՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 29, ժօն Է Ս. Գէորգայ Քաղամարտիկ Զօրավարին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի Հայերէն Լեզուի Միօրեայ Դասընթացքներուն:

Դասընթացքները կը սկսին Շաբաթ–կիրակի, Հոկտեմբեր 3, ժամը 9–ին, տեղի կ'ունենան Շաբաթ–կիրակի, ամբողջ օրը եւ չաբթուան միւս օրերը (բացի Շաբաթ) ժամը 17–էն սկսեալ:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ:

Տեղեկութեան համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն.–

43 – 78 – 92 – 91
43 – 75 – 26 – 98

(իրիկունները):

(Շար. Ա. Էջէն)

Շատալին, որ քանի մը օրով Լեռնային Ղարաբաղ գտնուած է, այցելած է Մարտունիի չրջանը, Մեփհանակերտի մէջ շուրջ 20 վայրկեանի հանդիպում մը ունեցած է քաղաքային ու չրջանային կուսակցական կազմակերպութիւններու գլխավորներու հետ: Ըստ Մեփհանակերտի քաղաքային Կոմիտէի Ա. քարտուղար՝ Վ. Աթաջանեանի, հրամանատարը յայտարարած է որ Ներքին գործերուն հրաման տրուած է չմիջամտել քաղաքական գործերուն եւ խստիւ կատարել բնակչութեան ապահովութեան պարտականութիւնը: Շատալին այն միտքը յայտնած է որ անհրաժեշտ է ԼՂԻՄ–ի մէջ վերականգնել իշխանութեան ու կառավարման մարզային ամէնամանրակրկիտ մարմինները: Ան չատ կարեւոր համարած է միութենական հսկիչ դիտարկող յանձնախումբին ներկայութիւնը:

Եթէ այս միտքերը գործի վերածուին, պարզապէս անցեալ Նոյեմբեր 28–ի տըրտնջահոգի որոշումը կիրարկման դրուած կ'ըլլայ: Բայց քանի դեռ Արցախի մէջ ապօրինութիւն կը տիրէ, կարելի չէ յոյսեր ունենալ իրաւիճակի կայունացման մասին:

Այսպէս, այս օրերուն իսկ, մերթ ընդ մերթ ազգամիջեան հողի վրայ հակիրաւական գործողութիւններ կը կատարուին: Մարտակերտի չրջանի Զլդրան գիւղին մօտ կրակ բացուած է Մեփհանակերտ վառելանիւթ բերող բեռնատարերուն վրայ: Կրակոցներ եղած են նաեւ Մարտունիի չրջանը: Բարեբախտաբար զոհեր չկան: Նոյն ատեն կը չարունակեն ոտիկանական համագործակցով վինուած մարդիկ փոխադրել ինքնավար մարզին ազգաբնչնական բնակավայրերը: Այս հարցը լրջօրէն կը մտահոգէ Արցախցիները, քանի որ անոնք կրնան ապաւինել միայն պինուորականներուն, իսկ այս վերջիններուն միշտ չապագոսով կը հանդիպին: Այս առընչութեամբ հեռագրեր ղրկուած են Գորբաչովի, Պաշտպանութեան եւ Ներքին նախարարներուն: Հոն մտահոգութեան կը պահանջուի որ անյապաղ միջոցներ ձեռք առնուին այդ չոկտոնները Արցախէն հեռացնելու համար, ապաթէ ոչ ԼՂԻՄ–ի հայկական բնակավայրերը հայկական ոստիկանական կազմաւորումներ մտցնելու բնական անհրաժեշտութիւն մը կը ստեղծուի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ. – Պր. Գըլընճեան 200 Ֆր.:
ԿՈՒԱՄ. – Պր. Սէյհահի 200 Ֆր.:
ՈՒՅՇՕ – ԼԱ – ՓԱՓ. – Պր. Պօղոս Կաբապետեան 100 Ֆր.:

Ի ԳԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Սարգիս Քէչեան (Զանգու) իրենց ծնողաց Դաւթի և Զիւմբիւթի նաեւ՝ Սահակ Ճէլալեանի յիշատակին 250–ական Ֆր. կը նուիրեն Դպրոցասէրին եւ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

Նոյն առիթով, իր քոյրերը՝ Աբշալոյս Ճէլիլ եւ Սոնա Ապտալեան (Թորոնթոյէն) 250–ական Ֆր. կը նուիրեն Դպրոցասէրին եւ «Յառաջ»ին, (ատանալ «Յառաջ»էն):

*

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Թագուհի Գրիգորեանի (Ծնեալ՝ Փիլոյեան) մահուան առթիւ Շալճեան ընտանիքը նուիրէ 150 ֆրանք «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՎԱՐԱԳԱՅԻ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան ուսնախմբութիւնը եւ Մատաղօրհնութիւնը տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Սեպտեմբեր 30–ին:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳՎԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Հայրապետական Պատուիրակ եւ
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղի Օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ հանգուցեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու համար:

Սիրով կը հրաւիրուի Առնուվիլի, Սարսէլի, Սէվրանի եւ չրջանի հայութիւնը ներկայ գտնուելու, աղօթելու եւ իր ուխտը կատարելու:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9·30:
Պատարագ ժամը՝ 10·30:

ՄԱՐՍԷՅԼ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

12-14, rue St. Bazile, 13001 Marseille

ՇԱԲԱԹՕՐԵԱՅ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

կազմակերպութեամբ՝ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղերուն եւ Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան:

– Հայերէն լեզուի եւ քաղաքակրթութեան դասեր, (բոլոր մակարդակներու համար):

– Պաքալորէայի հայերէնի քննութեան պատրաստութիւն:

– Հայկական պարերու եւ երգի դասեր:

– «Լիվէյ»՝ պծապրութիւն, նկարչութիւն, լուսանկար, ձեռային աշխատանք, եւայլն:

Դասընթացքները կը սկսին՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3–ին:

Կէսօրուան ճաշը ապահովուած մասնակցողներուն համար:

Արձանագրութիւններու համար, դիմել՝ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղերուն եւ Հայ Մշակոյթի Տան:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ՎԻԼԷՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպած՝ Կապոյտ Խաչի, Հ. Մ. Ը. Մ.–ի եւ Մշակոյթի Տան կողմէ, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 29, ժամը 21–էն սկսեալ

Salle Polyvalente de jardin

մասնակցութեամբ՝ Ազնի եւ Ամիթիէ նուագախումբերուն:

Մուտքի գին՝ 80 Ֆր., 16 տարեկանէն սկսեալ:

RECHERCHE

Monsieur Grigori H. Esaian (Erévan)
souhaite contacter :
Monsieur Jorie (Zohrab) PETROSSIAN
appeler le 42 93 58 48 (Paris)..

L'UCFAF présente
avec la participation de la JAF

L'ENSEMBLE
DE CHANTS ET DANSES

HOROVEL

de Kirovagan
10 artistes

AU PROFIT DE L'OPERATION
«ARMENIE VILLAGE»

SAMEDI 29 SEPTEMBRE
à 20 h 30
THEATRE JEAN VILAR
9, av. Youri Gagarine
VITRY S/SEINE

sous le patronnage du maire de Vitry
Paul MERCIECA

Prix des places 70 F et 100 F
(enfants - de 12 ans 50 F)

ՅՈՒՇԱՏԵՂ

ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉԻ Անիէր Պուա – Գոլմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը՝ Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 1, ժամը՝ 20·30–ին՝

CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, place de l'Hôtel de Ville
92600 ASNIERES

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵՆԴՐՈՆ

Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Միօրեայ վարժարանի վերամուտը կը կատարուի՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 29, ժամը՝ 14–ին:

Կը դասաւանդուի՝ հայերէնի գործնական դասընթացք, Հայոց պատմութիւն, երգ եւ քրիստոնէական վարդապետութիւն,

Կ'ընդունուին 5–էն 14 տարեկան աշակերտներ:

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել.–

42 – 78 – 31 – 93
կամ՝
43 – 26 – 50 – 43

Թիւերուն:

Հասցէ.–

CENTRE CULTUREL St. MESROB
10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ Ի ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ Ի ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ

SAISON 90/91
DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 18e ANNÉE

CONCERTS QUATRA
18e année
Samedi
6 Octobre
à 20 h 30

NUIT DE LA QUATRA / CONCERT DE GALA
SETA DEL GRANDE
Donizetti - Bellini - Rossini - Komitas - Verdi
SUSANNA MILDONIAN
Fauré - Debussy - Hasselmans - Posse - Tournier
ARUTIUN PAPAZIAN
Scarlatti - Debussy - Chopin

Vendredi
16 Novembre
à 20 h 30

CYCLE RECITAL DE VIOLON
ROUBEN AHARONIAN
au piano
SVETLANA SAFONOVA
Bach - Beethoven - Schubert - Paganini

Exposition
Arts Plastiques
Vendredi
30 Novembre
à 18 h

FONDS ARTISTIQUES QUATRA
Peintures - Aquarelles - Pastels
Dessins - Sculptures - Lithographies
Vernissage/Cocktail au Siège de l'Association
L'Exposition restera ouverte le Samedi 1er Décembre 1990

Samedi
16 Mars
à 20 h 30

CYCLE MOZART
A l'occasion du 200e anniversaire de sa mort
Concertos pour violon et 1 - 2 - 3 pianos
Clarisse Hirzel - Annie Jodry - Svetlana Navasardian
Ani Petrossian - Raffi Petrossian
l'Ochestre Jeune Philharmonie - direction Jean-Jacques Werner

Vendredi
12 Avirl
à 20 h 30

CYCLE PREMIERES AUDITIONS
Grands et Jeunes Solistes Internationaux
STEPHEN HACIKYAN - MUZA RUBACYKTE
GERARD GASPARIAN - ALEXANDRE TCHAVOUCHIAN

Vendredi
24 Mai
à 20 h 30

CYCLE MUSIQUE DE CHAMBRE
QUATUOR CHILINGIRIAN
Haydn - Mozart - Bazil - Beethoven

PRIX DES PLACES
Loges/Orchestre 200 F - Balcon Ier 150 F - Balcon IIe 120 F
Etudiants, C.V. 60 F
CARTE FIDELITE / QUATRA/ABONNEMENT : 1000-700-500-250 F
Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA :
3, rue des Saints-pères - 75006 Paris Tél. 42.60.74.78

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ

Սեպտեմբեր 30, կիրակի առաւօտ եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԱ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Հայր Մեր–ի պահուն վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սրբազնագոյն կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական մաղթանք կը կատարուի Օծման երեսունհինգերորդ տարեդարձին առթիւ:

Ցետ աւարտման պատարագի, ըստ կարգի, հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյս գլխաւոր բարերարի ծնողաց՝ Նշան Փիլօր Պահատուրեանի, ինչպէս նաեւ՝ Պաթմազեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան եւ Յարութիւնեան զերդաստանաց հոգիներուն կ'հանդիսաս:

Նոյն առեն արեւշատութիւն եւ աղօթք եւ մաղթանք պիտի ըլլայ եկեղեցաչէն մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայել եւ Ազատուհի Պահատուրեանի:

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյս Շնորհալի երգչախումբին կողմէ, գեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Պատարագ, ժամը՝ 10·30–ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱՔ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 29-30
SAMEDI-DIMANCHE
29-30 SEPTEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.373 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.373

ԾՈՑ

ՀԱԿԱՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՈՃՐԱՓՈՐՁ՝ ՃԻՊՈՒԹԻ

Ուրբաթ առաւօտ, տակաւին չատ յայտնի չէին ճիպուտիի ոճրափորձին բուն նպատակը եւ դրդապատճառը: Եթէ կասկած չի վերցներ որ ահաբեկչական արարքը հակաֆրանսական է, նոյնքան յստակ չէ Ծոցի տագնապին հետ կապ ունենալը, թէեւ ճիպուտիի կը դատուին ֆրանսական այն զօրաբաժիններըը, որոնք զրկուեցան բազմազգեան ուժերու կարգին, այլ խօսքով ճիպուտիի զինուորական կեան կը ծառայէ: Հինգշաբթի իրիկուն է (Ուրբաթն է տեղւոյն «Կիրակին»), որ ֆրանսացիներու յամախած ՔաֆԷ Տը փարիի վրայ ձեռնառումբեր նետուած են կաթէ մը, 14 հոգի վիրաւորուած է, չորսը՝ ծանր եւ 9 տարու մանչուկ մը սպաննուած (ծանր վիրաւորներու մէջ են իր հայրն ու մայրը): Ճիշդ է որ 5 տարի առաջ ալ հակաֆրանսական ոճրափորձ մը տեղի ունեցած էր ճիպուտիի, բայց, այս անգամ անկարելի է կապ մը չտեսնել Ծոցի հարցին հետ:

Այդ ճակատին վրայ, միչտ ճառամարտն է որ կը շարունակուի: «Ռոթիտիէն» չի վարանիր 96 փունթոնոց «Սալօ» մը տեղաւորելու իր առաջին էջին վրայ, որակելու համար Սատամ Հիւսէյնը, որ ինչպէս ծանօթ է Օգոստոս 2–ին հրէչի վերածուեցաւ: Ագամականներու այս սատակացումը հետեւանք է Իրաքի սպառնալիքին, Հոկտեմբեր 1–էն սկսեալ օտար – ներու սնունդի պարենաւորումը տահմանափակելու: «Հրէչ մը կ'իյնայ Պաղտատ» կը դրէ Ֆիլիփ Թէսոն, առանց անդրադառնալու իսկ որ 13 տարի այդ մարդը ոչ իսկ մենատէր կամ անողոք նկատուեցաւ, երբ Քիւբա ջարդեց կամ իր իսկ տարեկիցները «մաքրեց» հրապարակէն: Հիմա, տարբեր է, Քուէյթը դրաւած է ու կը խօսուի «Միջազգային իրաւունքի», «Միջազգային բարոյական»ի (ի՞նչպէս...) մասին:

«Սոֆրէս – Լիպերասիոն» հարցախոյզի մը համաձայն, Ֆրանսացիներու 46%–ը կողմնակից է Ֆրանսական մասնակցութեան մը դինեալ միջամտութեան եւ 45%–ն ալ կողմնակից չէ:

× Ֆրանսական Քլէմանսօ ռազմանաւը պաշտօնը կատարած ըլլալով կարմիր – Ծով, կը վերադառնայ Թուլոն: Թերեւս Ցօշը փոխարինէ:

ԱՍՏՈՒԱԾ՝ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻ

Էր երբեմն կրօնքը ժողովուրդին ափիոնն էր: Այս ընթացքով, ըստ երեւոյթին մարքս – լենինիզմէն չատ բան պիտի չմնայ, թերեւս քանի մը կոշկոռ կապած «Հաւատաւորներ», վերջին մոհիկաններ (դիմել՝ Հայաստանի Կուսակցական 29–րդ Համագումարին, ուր վերջին նմոյշները կարելի է գտնել), քանի հիմա ալ Աստուած է որ վերարժանաւորուեցաւ, բոլոր դոհերէն եառք: Այս առընչութեամբ օրիորդ մը կը պատրաստուի «Կրօնական կազմակերպութեանց եւ խղճի ազատութեան» մասին, կը հաստատէ եկեղեցւոյ եւ Պետութեան բաժանումը եւ վերջ կուտայ յարաբերութեանց ենթակայութեան կուսակցութեան: Դեռ երէկ էր, որ ըստ կը վստահեցնէր որ 10 տարիէն

ՀԱՑԱԴՈՒԼԸ

Ինչպէս գրած էինք Մոսկուայի մէջ Զօրի Բալայեան, Սօս Սարգսեան, Ս. Բարայեան եւ Վաչագան Գրիգորեան կը շարունակեն հացադուլը: Իրենց այցելած է Գերագոյն Խորհուրդի Ազգութեանց Խորհուրդի նախագահը՝ Ռ. Նիշանով, որ յայտնած է իրենց թէ Գորբաչով հասկացողութեամբ կը մօտենայ իրենց քայլին: Խօսակցութեան ընթացքին քննարկուած են Ղարաբաղի հիմնական հարցերը, ի մասնաւորի Շահումեանի եւ Գեղարքունիքի բնակչութեան ապահովութիւնը: Խաղաղութեան Պաշտպանութեան Խորհրդային Կոմիտէի նախագահ՝ Հենրիկ Բորովիկ խօսած է հացադուլը շարունակողներուն հետ եւ պատրաստակամութիւն յայտնած Գորբաչովէն պահանջելու զոհացում տալ երեսփոխաններու օրինաւոր պահանջներուն: Հացադուլ ընդհնրուն նամակ մըն ալ գրկած է Ռուսաստանի Գերագոյն Խորհուրդի մարդկային իրաւանց Կոմիտէի նախագահը՝ Կովալիով, որ կը չեշտէ թէ հասկացողութիւն ցոյց տալով հանդերձ եւ պահանջները օրինաւոր համարելով, կը խնդրէ որ վերջ տան հացադուլին, որովհետեւ իրենց կեանքը անհրաժեշտ է Հայաստանի եւ Ռուսաստանի եւ թէ տակաւին երկար պայքար կայ:

Հեռատեսիլէն պիտի ներկայացնէր վերջին «փոփ»ը, որովհետեւ ապագան՝ համայնավարութեան եւ անաստուածութեան է:

Նոր օրինագիծը 31 յօդուածներէ բաղկացած է եւ սկզբունքով արդէն ընդունուած (օրէնքը կը քուէարկուի քանի մը օրէն):

Կը նախատեսէ կրօնական վարժարաններ բանալու արտօնութիւնը, կրօնական ազատութիւն բանակին մէջ: Բոլոր կրօնքները հաւասար իրաւունքներ կը վայելեն եւ ամէն մէկ քաղաքացի ինք կ'որոշէ իր դիրքը եկեղեցւոյ նկատմամբ:

Ռուս քահանաներու վրէժի օրն է: Անոնք որոնք տասնամեակներու երկայնքին հալածուեցան, աքսորուեցան, արգելա – փակուեցան այսօր իրենց վրէժը պիտի առնեն Պատմութենէն:

Հոմ խոհեմ է տակաւին, եթէ նոյնիսկ զոհունակութեամբ կը նկատէ որ «Աստուած կրնայ խորհրդային քաղաքացի ըլլալ» «Ֆիկարօ»ն: Խորհրդային Միութեան մէջ 10–էն 12 միլիոն Կաթողիկէ կայ, մեծամասնութեամբ լատինածէս: Լիտուանիան է որ ամէնէն աւելի կաթոլիկէ ունի: Արեւելեան ծէսի կաթոլիկէ եկեղեցին 5 միլիոն հաւատացեալ ունի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԱՔՈՒԻ Պաշարման վիճակի հրամանատարութիւնը «փակ չրջան» հռչակած է քաղաքը ու հրասայլերը սկսած են չրջիլ փողոցներուն մէջ: «կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»յի համաձայն աւելցած է նաեւ զինուորներու թիւը ու պաշարման վիճակի հրամանատարը պարզել տուած է բոլոր պանդոկները: Պահանջուած է նաեւ որ Բաքուի մէջ մնայուն բնակութեան իրաւունք չունեցող ամէն մարդ քաղաքէն դուրս ելլէ: Օդակայանն ու կայարանները զինուորական խիստ հսկողութեան տակ են:

Ադրբեջանի Ժողովրդական ճակատի պատասխանատուները կը պնդեն որ այս միջոցառումներուն նպատակը արգելք ըլլալ է այն չէզոք դէպերուն, որոնք երկրին ժողովրդավար ուժերուն կողմէ հրաւիրուած էին միութենական հանրապետութիւններէն, յատկապէս ընտրութիւններուն առիթով:

ՄԻՇԷԼ ՌՈՔԱՐ միտք չունի տեղի տալու ընտրվարական խորհրդարանականներուն,

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐ ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 28–ի «Հիւրրիյէթ» եւ «Միլլիյէթ» օրաթերթերը որոնք յատուկ թղթակիցներ ղրկած են Երեւան, առաջին տեղեկատուութիւն մը կը կատարեն: «Միլլիյէթ»ի թղթակիցը տեսակցած է հայեւազերի հանդիպումին մասնակից երեք հայ երեսփոխաններուն՝ Դաւիթ Վարդանեանի, Աշոտ Ոսկանեանի եւ Սուրէն Զոլայեանի հետ, կ'արձագանգ նաեւ Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Համագումարին, ուր տիրական է կեդրոնական կուսակցութենէն անկախանալու հակումը:

«Հիւրրիյէթ»ի թղթակիցը աւելի կը ծանրանայ Հայաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ առեւտրական յարաբերութիւններ հաստատելու խնդրին վրայ: Այն հանդիպում ունեցած է Տնտեսական արտաքին կապերու նախարար՝ Եսայի Մատեւոսեանի հետ. տեսակցութեան ընթացքին նիթ եղած են երկկողմանի առեւտրական յարաբերութիւններու եւ Լենինական – Կարս երկաթուղին կրկին սպասարկութեան բերելու հարցերը:

ԷՕԶԱԼ - ՊՈՒՇ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Թուրք մամուլը որ Էօզալ – Պուշ հանդիպումին նախօրեակին քանիցս հրատարակեց Թրքական պահանջներու ցանկը, հաղիւ թէ կ'արձագանգէ երկու Նախագահներու երկու ժամուան տեսակցութեան: Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է որ Ամերիկայի Նախագահը դովեստի խօսքեր ու խոստումներ չռայլած է իր «հաւատարիմ ու վստահելի դինակիցին»· սակայն մամուլը չատ վերապահ է Պուշի այդ սիրալիր վերաբերումին մասին ու այն կարծիքը կը յայտնէ թէ անգամ մը որ Ծոցի տագնապը փարատի ու Ամերիկայի նեղ օրերը անցնին, խոստումները խոստում պիտի մնան, ինչպէս անցեալի պարագաներուն:

Էօզալ առաւելապէս ծանրացած էր Թուրք բանակին զինամթերքը արդիակացնելու ու Թուրքիայէն հիւսուածեղէնի գնումները աւելցնելու հարցերուն վրայ. հակառակ Պուշի դրական արտայայտութեան, Թուրք մամուլը հոս եւս անպտղաբերի խոստումներ կը տեսնէ միայն:

Պուշ խոստացած էր Էօզալի, զօրավիգ կանգնիլ Եւրոպայի Հասարակապետութեան անդամակցելու Թուրքիոյ պահան-

---

որոնք հաւաքուած էին Նանթ: Անոնց մէկ մասը համաձայն չէ ընկերային ընդհանրացած տուրքի մը: «Երբ համաձայնութիւն կայ, աւելի լաւ է: Երբ չկայ՝ ոտանց անոր ալ գործը կը տեսնուի»:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ Հանրապետութեան առաջին Նախագահը՝ Ահմետ Պէն Պելլա, 10 տարուան աքսորէ եառք (Զուիցերիա) հայրենիք վերադարձաւ, ուր չգտաւ սակայն ակնկալուած զանգուածը զինքը դիմաւորելու համար: Առաջին օրն իսկ, կոչ ըրաւ միանալու Իրաքի՝ «անվախ Սատտամին, զոր Արեւմուտքը կ'ուզէ սպանել»: Պէն Պելլայի համար դաւի մը կայ մահմետական ժողովուրդին դէմ:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ մէջ, Իզմիրի Քեմալ փաշա զինուորական արգիլուած գօտիին մէջ (Աւլանտեան Ուխտի Ռազմակայան) երկու երիտասարդներ սպաննուած են պահակներու կողմէ, «արկածով» կ'ըսէ դատախազը:

ԵՐԵՍՈՒՆԵԱՄԵԿ ՄԻԼԻՈՆ 500 ՀԱԶԱՐ աղքատ կայ Միացեալ – Նահանգներու մէջ, այսինքն բնակչութեան 12,8 առ հարիւրը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ
ԲԱՆԱՍԷՐ

ՓԱՅԼԱԿ ԱՆԹԱՓԵԱՆԻ

«Երեկոյեան Երեւան»ի Սեպտեմբեր 21 թիւէն կը տեղեկանանք թէ մահացած է Մատենադարանի ձեռագրագիտութեան եւ մանրանկարչութեան բաժնի վարիչ, բանասիրական գիտութիւններու տոքթէօր Փայլակ Անթափեանը:

Ծնած էր 1927–ին Մուսայ լերան մէկ գիւղը: 1939–ին ընտանիքը կը գաղթէ Լիբանան: 1947–ին Փայլակ Անթափեան կ'ուսարտէ Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանը եւ նոյն տարին ընտանիքը կը ներգաղթէ Հայաստան: Հոն, ան կ'ուսանի էջմիածնի Ճեմարանը, ապա Երեւանի Համալսարանը: Եղած է Ճեմարանի փոխ – տեսուչ եւ «էջմիածին» ամսագրի պատասխանատու քարտուղար: 1959ին Փայլակ Անթափեան Մատենադարանի գիտաշխատակից է: Հետզհետէ կը դառնայ միջնադարեան հայ ձեռագրութեան համուտ հետազօտող: 1984–ին կը դլխաւորէ ձեռագրագիտութեան բաժինը: Ան հեղինակներէն մէկն է Մատենադարանի հայերէն ձեռագրերու Ա. եւ Բ տոմարի հատորներուն: Բացի մը այլ գիտնականներու հետ պատրաստած է նաեւ ձեռագրերու մայր ցուցակը, որուն առաջին հատորը լոյս տեսաւ 1985–ին:

Փայլակ Անթափեան արժէքաւոր աշխատութիւններու եւ 50 գիտական յօդուածներու հեղինակ է· անոնց մէկ մասը հրատարակուած է Երուսաղէմ: Ունի վարդան Արեւելցիի կեանքին ու գործին նուիրուած երկու հատոր, Սահակ Պարթեւի, Եղիշէի, Ներսէս Շնորհալիի եւ ուրիշներու գործերուն մասին ուշագրաւ ուսումնասիրութիւններ:

ջին· սակայն էօզալ տակաւին իր պաղոկը չվերագարձած, ամերիկացի պաշտօնատար մը յայտարարած է թէ միայն Թուրքիոյ դիմումը չէ որ առկախուած է եւ թէ մինչեւ 1992 ոչ մէկ նորութիւն կրելի է ակնկալել այս մարզին մէջ:

Պուշ, ապահովութիւն տուած է էօզալի, նաեւ Կիպրոսի մասին· ան ըսած է թէ մինչեւ որ Կղզիին խնդիրը չլուծուի, պիտի չընդունուի Կիպրոսի յունական բաժինին Եւրոպայի Հասարակապետութեան անդամ դառնալու դիմումը:

Ամէնէն հետաքրքրականը մեզի համար այն է թէ ո՛չ երկու Նախագահներու տեսակցութեան, ո՛չ ալ անոնց մեկնարանութեան նուիրուած սիւնակներուն մէջ ակնարկութիւն կ'ըլլայ հայկական բանաձեւին մասին· ինչպէս ծանօթ է, Ամերիկա մեկնումի նախօրեակին, այդ բանաձեւին ընդմիջտ թաղումը կը ներկայացուէր որպէս էօզալի գլխաւոր պահանջը:

***

Հանդիպումէն եառ, Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահը հեռատեսիլի ելոյթ մըն ալ ունեցած է· ԷՖ – Պի – Սի կայանէն իրեն հետ կատարուած հարցազրոյցի մը ընթացքին, էօզալ պատասխաններով Քուէյթի ու Կիպրոսի գրաւումները համեմատելու առաջարկի մը, ըսած է· – «Այո՛, երկու դէպքերուն միջեւ նմանութիւն կայ· եթէ Թուրքիա չմիջամտէր, Յունաստան կղզին պիտի գրաւէր, ճիշդ ինչպէս Իրաք գրաւեց Քուէյթը»:

Քրտական հարցին վերաբերող հարցումի մըն ալ էօզալ հետեւեալ պատասխանը տուած է· – «Մենք ունինք նաեւ քիւրտ հայրենակիցներ: Ոչ մէկ խտրականութիւն կը կատարուի անոնց հանդէպ: Անոնք կրնան զօրավար, երեսփոխան, նախարար ըլլալ: Սակայն չրջանին մէջ ինքնավար Քիւրտիստանի մը ստեղծումը հարցեր կը ստեղծէ Իրանի, Իրաքի եւ Թուրքիոյ համար»:

ԴԷՊԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ա·

Հայաստանի ՄՍՀ Գերագոյն Խորհուրդի որոշումը, Օգոստոս 23–ին սկսելու Հայաստանի կառավարել անկախութեան գործընթացը որ շատ հաւանաբար հինգ տարի մը տեւէ՝ ամէնէն լուսաւոր ու բերկրալի լուրն է որ կը հասնի մեզի՝ մեր Հայրենիքի վերջին կէս դարու մթագնած երկինքէն: Քանի քանի՛ գոյն փոխեց Սիփւռքի հայութեան տրամադրութիւնը Հայաստանի հանդէպ՝ 40–ական թուականներէն ասդին: Սկսանք սահմանադանց ոչեւրութեամբ որ ներգաղթի առթիւ ողղեց տարաւ մեզ, յետոյ անցանք մըռայլ տարիներէն, երբ համայնավար բռնապետութեան աւերը ջուրի ճայն կուտար մեզի եւ Պաղ Պատերազմի կրքոտ փրոփականտին կը վերագրէինք մեր լքսածնները Խորհրդային Միութեան մէջ սիրող բարոյական ապականած մթնոլորտին ու կեանքի տասրին որակի մասին՝ հակառակ Սոլժենիցինի Կուլակներու շուրջ գրած վէպերու աղդարարութեանց: Ցետոյ եկան 80–ական թուականները, իրենց հետ բերելով նոր յոյսեր երջանկութեան ու նոր փորձութիւններ՝ ցնորային երազանքներու անձնատուր ըլլալու՝ մինչեւ Դեկտեմբեր 88–ի չարաշուք երկրաշարժը, Ադրբեջանի հողին վրայ գործուած Հայերու սպանդները, Հայաստանի պաշարումը, Արցախի տագնապը ու Հայաստանի ներքին քաոսին մէջէն իսկ յառնող անհատատալի եռագոյններու բերած արտասուալթոր խանդավառութիւնը, երկիրը շրջապատող բոբենիներու օղակին իսկ մէջէն···: Ու յանկարծ՝ ահա որ Անկախ Հայաստանը, որ տասնամեակներով մեր երեւակայութեան պատերէն կախուած, ժպտուն, փռշիով ծածկուած պատկեր մըն էր՝ կը ցցուի մեր աչքին ու կը պոռայ իր անունը մեզի, կը պարտադրէ իր ներկայութիւնը մեր վրայ:

Հրա՞շք է թէ իրականութիւն···: Մէկ հարուածով, Անկախ Հայաստանը կը դադրէր վերացական յղացք ըլլալէ ու կը մտնէր Պատմութեան մէջ ու իր հետ՝ մենք ալ, հայ ժողովուրդը որ ասկէ ետք կը մասնակցէր Ժամանակի ստեղծումին ու դնացքին:

Այսինքն, ասկէ ետք, ամէն անգամ որ կը խորհինք, կը խօսինք, կը գրենք մեր ներկայի մասին՝ պէտք է որ մենք մեզ փոխադրենք ապագայի հրաւանդանին վրայ, գալիք օրերու լեզուն ու մտածումները գործածենք, ապագայի մէջ ապրինք: Մեր Պատմութիւնը յանկարծ մեզմէ առաջ անցած է եւ մենք ստիպուած ենք փոխելու մեր չարժումի արագութիւնը, մեր gear՝ որպէսզի հասնինք անոր: Աւելի կարեւոր կերպով՝ այլեւս ստիպուած ենք վերաքննելու մեր անցեալը, զայն վերարժեւորելու՝ կեցած ապագային մէջ, Անկախ Հայաստանի մը մեզի տուած կեանքի նոր հայեցակէտէն: Ու այս դիրքէն՝ պէտք է չափենք թէ մեր այդ անցեալը իր բոլոր եղերականութեամբ, իր ցաւոտ ապրումներու անմոռանալի յիշատակներով՝ ո՞ր չափով պիտի օգնէ կամ արգիլէ մեզի որ հինգ տարի ետք՝ մեր Պատմութեան հետ մեր ժամադրութիւնը չփախցնենք: Կոչկոռ կապած, լեզի առելութիւններ, ծպտումը – մոռցուած բայց դեռ ներկայ պատակառմներ, անջրնդելի քէներ կ'ընկերանան մեր քայլերուն, Արեւելեան չուկաներու մուրացիկներու նման – անհրաժեշտ կը դառնայ որ առնք իրենց բուն համեմատութեանց վերածուին, այս նոր լոյսին տակ: Նարտի քարը նետուած է, Ռուպիկոնը անցած ենք ու որեւէ վէճ ու վիճաբանութիւն այդ որոշումի բարեպատեհութեան մասին՝ ժամանակի վատնում է պարզապէս:, Մեզի մէկ բան կը մնայ – ստանձնել Պատմութեան մեր վրայ դրած պարտականութիւնը, զօրավիդ կանգնիլ նորատեղծ Հանրապետութեան՝ ջանալով զայն հզօրացնել, զեղեցկացնել, եւ՝ տէր կանգնիլ Սիփւռքեան կառոյցներուն ու Հայ Դատին:

Մեր ներկան մեր ապագային կը սկսի: Անցեալը սակայն, հոս է, մեր ոտքին տակը ու մեր մտքին անմիջական հակակշռին ներքեւ: Կ'ակնարկենք մեր մօտիկ անցեալին, այսինքն Արեւմտահայութեան եւ անկէ ծնունդ առած Սփիւռքին: Հ· Յ· Դաշնակցութեան 24–րդ Ընդհանուր Ժողովը վերջ կը դնէր Սփիւռքին՝ «Դէպի Երկիր» կարգախօսը արձակելով, հետեւողութեամբ Է· Ակնունիի «Դէպի Երկիր» սրատեսիլ կոչին՝ նետուած «Դրօշակ»ի 1900 Յուլիսի թիւին մէջ: Ակնունի իր խօսքը կ'ուղղէր անոնց որոնք այդ տարիներուն կը փախչէին Հայաստանի մէջ տիրող արհաւիրքէն, կը փախչին Արտաւահան Մուշէն, Վանէն, Կարինէն···: Ահա քանի մը տող այդ կոչէն որ չէ ուղղուած Արտաւահանին՝ այլ Հայաստանին:

«Կաց, հայ մարդ, կաց:

«Դա չէ ճանապարհը, որ տանում է դէպի փրկութիւն: Ագատագրական արիւնը չէ, – նոյնիսկ այնքան սոսկալի, ինչքան «հայկական կոտորածները», – որ սպանում է մի ազգ, այլ թափառական կեանքը, մուրացկանի պայուսակը, անվերջ տարագրութիւնը: Մի մոռացիր, որ քան տարուց աւելի է ինչ օսմանեան բռնապետութիւնը եւ հրդեհածգութեամբ, ինչպէս Վանում, եւ սովով ինչպէս Վասպուրականում, եւ կոտորածով, ինչպէս ամբողջ Հայաստանում, մի նպատակ միայն ունի, վերացնել, նուաղեցնել Հայերին, դարձնել Հայաստանը անհայրենակ, որպէսզի այդպիսով վերջապէս մի ծանր գերեզմանաքար դրուի այն մեծ, ոգեւորիչ հարցի վրայ որ 22 տարուց ի վեր զբաղեցնում է ամբողջ Եւրոպան «Հայոց Հարց» անունով եւ որը 600 տարուայ տարուկ ժողովրդի սրտում ծնել է ե՛ւ յոյս, ե՛ւ հեռոսութեան ձգտում, եւ մարդկային մեծ խէալներ···

«Այո, խէալներ, որոնց իրագործման համար Հայութիւնը միայն մի վայր ունի – Հայաստան: Մայր – Հայրենիքից դուրս՝ հայ ժողովուրդը ազգ չէ, այլ՝ փչրանք, թափթփուկ, անպէտք եւ անկարեւոր: Երկիրն է նրա պատմական դերի բեմը, նրա կուլտուրական բազձանքների հնոցը»:

Այսօրուան «Դէպի Երկիր» կոչը նուազ ոտիպոզական չէ ու իր խոովիչ արձագանգը կը նետէ ամէն Հայու սրտին ներս, մանաւանդ որ ներկայիս անկախ Հայաստանի կերտումին մասնակից ըլլալու հսկայ խանդավառութիւն մըն ալ կայ: Վատահօրէն չկայ Հայ մը որ անտարբեր կրնայ մնալ այդ հրաւէրին ու Հայաստանի այժմու ղեկավարներու հրատարակած Հռչակագրին: Ի վերջոյ, եթէ մարդու մը հայրենասիրութիւնը անկեղծ է, «Դէպի Երկիր» մարտակոչին իր պատասխանը երկու բան ունի ընելիք միայն – մուտքի վիզա մը եւ երթի տոմսակ մը:

Սակայն մեզի կը թուի նաեւ որ հարցերը այնքան դիւրին չեն լուծուիր կեանքի մէջ: Այսօր գոյութիւն ունի Սփիւռք մը (վերջերս վնասաբեր ճիզ մը կայ մեր մամուլին մէջ «Սփիւռք» բառին տեղ «Արտերկիր» քիչ մը նսեմացուցիչ ու սրբալ թառը գործածութեան մէջ դնելու: Մեզի համար, Սփիւռքի ինքնութիւնը, ուրոյն էութիւնը ճանչնալը ու յարգելը կը դիւրացնէ մեր ազգին երկու մասերուն իրերհասկացողութիւնը ու գործակցութիւնը մինչ անոնցմէ մէկուն ստորագաս նկատուիլը արուեստական կացութիւն մը կը ստեղծէ որ վնաս է բոլորին) որ մօտ մէկ միլիոն կը հաշուէ եւ որ դէչ – ազէկ մի՛շտ ժառանգորդն է Արեւմտահայ մշակոյթին, եւ յատկապէս Արեւմտահայերկնին: Կայ նաեւ Հայ Դատ մը որ գլխաւորաբար Արեւմտահայաստանի դատն է եւ որու բարոյական տէրը Արեւմտահայութիւնն է, այսինքն՝ Սփիւռքահայութիւնը, ցնոր անօրինութիւն: Եւ կայ մասնաւորաբար Արեւմտահայ գեղարուեստական զգայնութիւն մը իր բոլոր լաւ ու դէչ յատկանիշերով, կայ իմացական կեանքի մակարդակ մը, կան քաղաքակրթութեան տնտեսական իրագործումներով ուռճացած մտաւորական աւանդութիւններ որոնք այս ժողովուրդին էն զեղեցիկ դանձերուն կողքին կրնան դրուիլ եւ վստահ ենք որ ոչ մէկ Արեւելահայ մտաւորական պիտի ուզէր որ կորսուէր: Ակնունիի կոչին ժամանակ Արեւմտահայ ամէնէն ընտիր տաղանդներէն չատեր, օրինակ Մեծարենց, Վարուժան, Թէքէեան, Եսայեան, Օշական, Թլկատինցին, Սիամանթօ, Զօպանեան, Զրաքեան, Զարդարեան, Սեւակ դեռ իրենց տաղանդին լիութեան չէին հասած (այս թուականին համար 1900ի ընտրութիւնը պարզապէս դիւրացնելու համար է բացատրութեան դործը: Եթէ ուզենք աւելի եւս երթալ՝ կրնանք այս ընդհանուր հոգեխառնութեան մէջ առնել Մխիթարեաններու հոյլը մինչեւ Ալփարեան ու Զօհրապ): Դեռ չկար նաեւ Սփիւռքը՝ իր արեւմտեան արուեստով յագեցած մտաւորականներով – Շաւարշ Նարդունի, Շահան Շահնուր, Հրաչ Զարդարեան, Զարեհ Որբունի, Ցարութ Կոստանդեան, Նիկողոս Սարաֆեան, Կոստան Զարեան, Ահարոն Տատուրեան, Ուիլիըմ Սարոյեան եւ ուրիշներ (զանց կ'առնենք զեղարուեստի միւս կալուածներու մէջ յայտնի անունները): Անուններու այս թուումը կը միտի մէկ բանի – բացատրել թէ այսօր գոյութիւն ունի մշակութային բարձրորակ նուաճում մը, գեղեցկութիւններու եւ յաճախ ահաւոր տառապանքներով ծնած ապրումներու գումար մը որ Արեւմտահայ մշակոյթ կը կոչուի, անբաժանելի մասը հայ ժողովուրդի մշակոյթին: Արդ, այս չնաչխարհիկ ժառանգին գնահատումին, պաշտպանումին ու յաւերժացումին գլխաւոր պատասխանատուն՝ Սփիւռքի Հայութիւնն է, իր մտաւորականներով, արուեստագէտներով ու ժողովուրդով: Հոս պէտք է չեշտել մէկ բան – 70 տարի մարքսիսթ ու համայնավար մտածողութիւնը նզոված ու հայ մշակոյթին պատրած էր այս մարդոց մեծ մասը, եւ ատաձգացուցած ուրիշներ՝ յաճախ անար – ժանաբար: Այս արուեստական կացութեան ալ պէտք է վերջ դրուի եւ Մէկ Ազգ Մէկ Մշակոյթ հսկայ խէալի դործընթացին ալ ձեռնարկել: Եւ վերջապէս, պէտք կա՞յ աւելցնելու թէ վերեւ յիշուած ազդային ժառանգին մէկ կարեւոր մասը կորսուելու սպառնալիքին տակ կը դանըւի՝ Սփիւռքի կեանքի պայմաններու բերումով:

Բայց, «Դէպի Երկիր» կոչը որ այսօր կ'արձակուի՝ կը թուի անտեսել այս վերանդուած մշակոյթին պարագան (Օգոստոս 21–ի Հռչակագիրը նոյնպէս կը թուի անտարբեր ըլլալ Սփիւռքեան ոգեկան հարստութեան հանդէպ: Կը մնայ սպասել Հայաստանի կառավարութեան ապագայ որոշումներուն՝ հասկնալու համար թէ ան, որպէս պետական միտք ու համահայկական նախանձախնդրութիւն՝ ի՞նչ քաղաքականութիւն պիտի որդեդրէ Սփիւռքի ինքնուրոյն էութեան հանդէպ, պիտի դիտակցի՞ անոր իւրայատուկ արժէքին ու կոչումին, անոր անհատականութեան): Այսինքն, ըստ մեզի, Արեւմտահայութեան ու Սփիւռքահայութեան զանգուածային դարձ մը ու համատեղ կեանք մը միայն կրնան երաշխաւորել այդ մշակոյթին ու լեզուին գոյատեւումը Հայաստանի մէջ, բան մը որ ցարդ ոչ կը փորձուի ոչ ալ կարելի է:

Սան – Ֆրանսիսքօ

ԱՇՈՒՆԸ ԵՒ ԵՐԳԸ

Գրեց՝ ՀՐԱՆԴ Ց· ՓԱՓԱԶԵԱՆ

տուի Վահրամ Ծուլիկեան «ես երգելով կ'ուզեմ մեռնիլ» վերնագրով քառեակին մէջ:

«Ես մինչեւ մահ պիտի երգեմ
Ու աչխարհէն անով մեկնիմ,
Վերջին շունչս թող երգն ըլլայ»
կեանքս անով կը չափանայ:

Որքա՜ն մեծ սիրով անոնք կապուած էին երգին ու երաժշտութեան: Անմոռաց պիտի մնայ անոնց յիշատակը:

Երգը երաժշտութեան ամենանախնական ձեւն է ու այս կերպով դարերու հոլովումով փոխանցուած է պատմութեան՝ ինչպէս բարբարոս ցեղախումբերու, նոյնպէս նաեւ քաղաքակրթուած աշխարհի մէջ:

Երաժշտութիւնը պատմութեան ու նկարչութեան նմանող որոշ նիւթ մը չունենալով հանդերձ, երաժշտութեան չնորհիւ ստացուած հոգեկան բաւարարութիւնը, զեղարուեստի ոչ մէկ ճիւղ կրնայ պարդեւել մեզի: Հին յունական հէքեաթներու մէջ կը պատմուի, որ երաժշտութիւնը բուսական, կենդանական աշխարհները, քարերն անդամ կը հմայէ, ինչպէս արդիական ըմբռնումով կը պնդուի որ երաժշտութիւնը բուժիչ, կենսադործիչ հանդամանք մըն ալ ունի բժշկական կալուածին մէջ:

Մենք երգը օրրանին մէջ լսած ու երդերը մեր մայրերուն չրթներէն սորված ենք: Երգը ապրիլը սիրող մարդուն Աստուծոյ ընծայած ազերն է: Այն տան մէջ ուր երգ կայ, այդ տունը երջանկութեան բոյն մըն է:

Ձմեռուան բերելիք տագտուկները ի մտի, որքան պիտի ուզէինք գտնել մեկուսացած անկիւն մը ուր մշտադալար թաւուտներու մէջ ընկղմանած մոռացինք ամէն ինչ ու մեր չրթները մեղի կեանք պարդեւող Տիրոջը գոհաբանական մեղեդիներուն համար միայն չարժէինք:

Այսօրուան յիշատակութիւնը մեր սիրելիներուն, յետ մահու գովասանքներ չեն: Պարզապէս վերյիշումներն ու հաստատումներն են աչխան բերած ազեաարեր ապրուած օրերուն:

8 – 9 – 1990

ՀԱՑ ԿԵԱՆՔԸ ՄԵՔՍԻՔՈՑԻ ՄԷՋ

Մեքսիքայի մայրաքաղաքը՝ Մեքսիքօ, այսօր իր չուրջ 25 միլիոն բնակիչներով աշխարհի մեծագոյն քաղաքն է, Նիւ – Եորքէն մօտաւորապէս երկու անգամ աւելի բնակեցուած:

Այդ հսկայական զանգուածի մէջ հաւաքուած են չուրջ 200 Հայեր, 1915–ի եղեռնէն ճողոպրած որբերէն մինչեւ ա– նոնց երրորդ եւ չորրորդ սերունդները: Ինչպէս դրեթէ բոլոր փոքրաթիւ գաղութ– ներու պարագային, այստեղ ալ մեծա– մասնութիւն կը կազմեն խառն ամուսնու– թիւնները եւ փոքր է հայերէն խօսողնե– րու տոկոսը, յատկապէս վերջին սերունդ– ներու անդամներուն մէջ:

Ինչպէս ամէն տեղ, այստեղ ալ սկիզբի տարիներուն նոր գաղթողներուն մէջ ե– ղած է եռանդ եւ կորով: Գոյութիւն ու– նեցած են միութիւններ եւ կազմակերպու– թիւններ՝ Հ· Ց· Դաշնակցութիւն, Հ· Մ· Ը· Մ·, Կարմիր Խաչ: Սակայն ժամա– նակը՝ փոքր գաղութներու մեծ թշնամին, գործած է իր աւերը· գաղութային կեան– քը հետզհետէ դանդաղելով հասած էր ամբողջական գաղարի հանդրուանին:

Բայց այսօր ոտքի ելած է սերունդ մը, որ ինչ եւ ինչ մտումներով, վճռած է վե– րականգնել հայկական կեանքը Մեքսիքո– յի մէջ եւ ձեռնարկած այդ ուղղութեամբ գրական քայլերու:

Առաջին ձեռնարկը եղած է 75–ամեակի ոգեկոչումը, որ կատարուած է համեստ ատիճանաչափով, տեղւոյն արարական Ուղղափառ Եկեղեցւոյ մէջ պատարագով:

Երկրորդ ձեռնարկը՝ Հայաստանի Հան– րապետութեան հռչակումի 72–րդ տարե– դարձը, կատարուած է նոյնպէս պատա– րագով, նոյն եկեղեցիին մէջ, Մայիս 28–ի կիրակի առաջ, 50 հոգինոց խումբով: «Խումբ» կարելի է կոչել այդ 50 հոգին, քանի որ անոնք կը ներկայացնէին մայրաքաղաքի ամբողջ հայութեան 25 տոկոսը:

Պատարագի աւարտին ներկաները մի– ջնէ երգած են «Հայր Մեր»ը՝ հայկա– կանացնելով արարողութիւնը, որ բնա– կանաբար կատարուած էր սպաներէն լեզ– ուով: Արարողութենէն եաք ներկաները համախմբուած են եկեղեցւոյ կից գոնը– ղոյ սրահը, ուր տեղի ունեցած է հիւրա– սիրութիւն: Խումբը ցրուած է կէս կիրակուան մօտ:

Լ· Պ·

«Ասպարէզ»

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՕՔԼԱՀՈՒԱ բնակող հայազգի աշխար– հահռչակ լուսանկարիչ Եուսուֆ Քարշ, Սեպտեմբեր 4–ին, արժանացած է Գա– նատայի կարգի բարձրագոյն կոչման՝ «Ընկերակից»ի աստիճանին: Ան նախապէս կը վայելէր «կարգ»ի ասպետի աստիճա– նը: Գանատայի կարգը ունի երեք աստի– ճաններ· անդամի, սպասեակ եւ ընկեր– կիցի: Ե· Քարշ ծանօթ է իր դիմանկար– ներով, որոնցմէ ամէնէն նշանաւորը կը նկատուի Բ· աշխարհամարտի ընթացքին իր նկարած Ուինսթըն Ջըրչիլի լուսանը– կարը:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Սեպ– տեմբեր 5, Հայ Դատի Յանձնախումբը դեկուցական հաւաք մը կազմակերպած է: Զեկուցարերը՝ Կիւրօ Մանոյեան ներկա– յացուցած է Հայաստանի ներքին վիճակը ու Արցախի կացութիւնը վերջին իրա– դարձութիւններու լոյսին տակ:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս· Յակոբ Հարթաթօրեայ վարժարանին վերամուտը տեղի ունեցած է Սեպտեմբեր 8–ին: Այս տարեշրջանին սկիզբը վարժարանը ունի 130 աշակերտ, բաշխուած 13 դասարաններու վրայ, 15 ուսուցիչներով:

***

ՍՈՖԻԱՅԻ Հայոց Ազգային գերեզմա– նատան մատրան մէջ, Սեպտեմբեր 5–էն 6–ի գիշերը կողոպուտ կատարուած է: Մատուռին դրան կղպանքը կտրելով ներս մտած անյայտ անձը (կամ անձերը) դողցած են երեք իւղաներկ սրբապատ– կեր, երեք հատ պրոնզէ աշտանակ ու հնատիպ աւետարան մը: Ոտիկանութիւ– նը քննութիւն բացած է: Ցիշենք որ վեր– ջին տարիներուն կատարուած երրորդ կողոպուտն է սա: Անցեալ տարի նման արարք մը եղած ու յանցագործները ան– յայտ մնացած էին:

***

ԹՈՒՐԻՈՑ Հայոց Նորընտիր Պատ– րիարք Գարեգին Արք· Գազանճեան, Սեպ– տեմբեր 12–ին, Մեսրոպ Եպիսկ· Մու– թաֆեանի ընկերակցութեամբ այցելած է Ֆէներիւղի Ս· Վարդանանց Եկեղեցին: Յաջորդ օրը անոնք այցելած են Պագըր– դիւղի Ս· Աստուածածին Եկեղեցին: Սեպ– տեմբեր 14–ին, Նորընտիր Պատրիարքը չարունակած է իր այցելութիւնները եւ ծանօթացած է համայնքի մարմիններու վարիչներուն հետ: Մեսրոպ Եպիսկոպոսի ընկերակցութեամբ, ան այցելած է Սա– մաթիոյ Սուրբ Գէորգ Եկեղեցին, ապա՝ Պէյօղլուի Ս· Երրորդութիւն Եկեղեցին: Նոյն առաւօտ Պատրիարքարան չնորհա– ւորական այցելութիւն մը տուած է Հայ Կաթողիկէ համայնքի վիճակաւոր՝ Յով– հաննէս Արք· Զոլաքեան:

***

ՄԻԱՅԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Արեւմըտ– եան (Էջմիածնական) թեմէն ստացուած հաղորդագրութիւն մը կը տեղեկացնէ թէ միջազգային դրամատէր Գըրդ Գրիգոր– եան 250 հազար տոլար նուիրած է վեր– ջերս գնուած ամառնային բնակավայրի ծախքերը հոգալու համար: Սէքոյա չըր– ջանը գտնուող բանակավայրը 160 հեք– թար տարածութիւն ունի եւ 300 հոգիի կարիքները հոգալու յարմարութիւններով օժտուած է:

***

ՄԻԱՅԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Արեւմըտ– եան (Կիլիկեան) թեմի առաջնորդութիւնը «Ֆերահեան» ազգային վարժարանի տը– նօրէնութեան պաշտօնին կոչած է «Շամ– լըեան» ազգային վարժարանի երկարամ– եայ տնօրէն՝ Վարդգէս Ղազարեանը: Ան կը փոխարինէ «Ֆերահեան»ի հիմնադիր – տնօրէն՝ Գարբիէլ Ինճէճիկեանը: Միեւ– նոյն ատեն, «Շամլեան» ազգային վարժա– րանի տնօրէնի պաշտօնը ստանձնելու հը– բաւիրուած է՝ Վահրամ Շէմմասեան:

***

ՊԼՅՐՈՒԹԻ Ս· Քառասնից Մանկանց Եկեղեցիին մէջ, Սեպտեմբեր 9, լիբանա– հայ դպրոցներու վերաբացման առթիւ պատարագ մը տեղի ունեցած է՝ նախա– դահութեամբ առաջնորդ՝ Արամ Արք· Քէ– շիշեանի: Պատարագէն եաք, Առաջնոր – դարանի դահլիճին մէջ հիւրասիրութիւն մը եղած է ի պատիւ տնօրէններուն եւ ուսուցիչներուն: Բացման խօսքով հան– դէս եկած է Ուսումնական Խորհուրդի գործավար Երուանդ Տէմիրճեան: Առաջ– նորդը իր խօսքին մէջ անդրադարձած է ուսուցիչին դիմագրաւած նիւթական դժ– ուարութեանց, յիշեցնելով թէ ազգային իշխանութիւնը նախանձախնդիր է հայ ուսուցիչին նկատմամբ եւ պատրաստ է իր կարելիութեան սահմաններուն մէջ գործնապէս օգտակար ըլլալ:

***

ՆԻԿՈՍԻՈՑ Մելգոնեան Կրթական հաս– տատութեան տնօրէն նշանակուած է Տըն– տեսական Գիտութեանց դոքթէօր Վահէ Կապուզեան: 1930ին Գահիրէ ծնած, տեղ– ւոյն Նուպարեան Ազգային վարժարանն ու Ամերիկեան Գոլէճ յաճախած Վահէ Կա– պուզեան 1948–ին ներգաղթած է Հայաս– տան, ուր 1953–ին աւարտած է Երեւանի Համալսարանի տնտեսագիտական բաժի – նը: 1964 – 1988 թուականներուն Լուսա– ւորութեան նախարարութեան մէջ ստանձ– նած է զանազան պատասխանատու պաշ– տօններ՝ հասնելով մինչեւ Նախարարի Ա· տեղակալի պաշտօնին:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԼԷՍ Բանաստեղծ Ալէք Գըլըճեան, առ ի յարգանս իր վաղեմի ըն– կերոջ ու գրչեղբօր՝ Անդրանիկ Անդրէաս– եանի, 10 հազար տոլարի նուիրատուու– թիւն մը կատարելով, Լա Վըրնի Ամերի– կահայ միջազգային գոլէճին ներս հաս– տատած է «Անդրանիկ Անդրէասեան հայա– գիտութեան կրթաթոշակի Փոնտ» մը, որ պիտի յատկացուի Ամերիկահայ միջազ– գային գոլէճին մէջ հայագիտութեան հետեւող ուսանողներու:

***

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ մէջ Օգոստոս 4–էն 8 դատարուած քաղաքապետներու միջազ– գային համաժողովին մասնակցած է Երե– ւանի քաղաքապետ՝ Ալոսաչէս Գեղամ – եան՝ քառանդամ պատուիրակութեամբ մը: Գեղամեան Պոսթըն այցելած է, Օ– գոստոս 9 – 14, Գէյմպրիճ – Երեւան դա– դորդ քաղաքներու ընկերակցութեան հը– բաւէրով: Օգակային դինք դիմաւորած են Պոսթընի ու Գէյմպրիճի քաղաքապետ – ները: Սեպտեմբեր 11–ին, Պոսթընի քա– ղաքապետ՝ Ռէյ Ֆլին ճաշ մը տուած է ի պատիւ Երեւանի քաղաքապետին, հայ– կական հաստատութեանց ներկայացու– ցիչներու մասնակցութեամբ:

***

ՍԿԻՏԱՐԻ Ս· Խաչ Եկեղեցիին մէջ, Սեպտեմբեր 16–ին տեղի ունեցած Խաչվե– րացի ծնողական արարողութեան ու մատաղօրհ– նութեան հանդիսութենէն նախապահած է Թրքահայոց նորընտիր Պատրիարք՝ Գա– րեգին Արք· Գազանճեան: Շահան Եպիս– կոպոս Սվաճեանի մատուցանած պատա– րագին երգեցողութիւնը կատարած է Սկիւտարի Միացեալ երգչախումբին կող– մէ՝ դեկավարութեամբ Վահագն Սինան– եանի: Օրուան քարոզը խօսած է Գարե– գին Պատրիարքը: Պարոյր Քէլպալճեանի հանդիսավարած Սիրոյ սեղանին ըն– թացքին խօսք առած են Ս· Խաչ Դպրե– վանքի Սանուց Միութեան վարչութեանատենապետ Սարգիս Շահպազ, Ս· Խաչ Թաղային Խորհուրդի ատենապետ՝ Յակոբ Սարկաւագ Քէօքճեան, Թաղային Խոր– հուրդի դանձապահ՝ Յարութիւն Սինան– եան, ուղերձով հանդէս եկած է Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան, իսկ Հուսկ Բանքը արտասանած է Գարեգին Արքեպիսկոպոս Գազանճեան:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՑՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՑՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՍՈՒ ՇԷՀԻՐ ԵՒ ՀԱՑ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

19·– Վարի Ածպտեր, 140 տուն, «Կար– մըրակ Ս· Նշան» վանքով: Եկեղեցին Ս· Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Օգսէն Քահանայ Սէմէրճեան· – Ծնած 1854–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Յակոբ, ուսած անդ, ձեռնադրուած Պետ– րոս Եպիսկոպոս Թահմիզճեանէ: Այրիացեալ: Նկատելի է սա կէտը մանաւանդ որ կառավարութիւնը գիտէր թէ բերդին մէջ էին ռազմիկ քահանաներ ալ, ինչ որ սաստկացուցած էր տեղւոյն հոգե– ւորական դասուն դէմ: Եւ պրոպագանդը սկսած էր ծաւալ գտնել ամէնուրեք, ըս– պանութեանց ամէնէն անզուխները վերա– պահուելով քահանաներուն: Տ· Օգսէն ալ անմասն չի մնար· ձեռքերը կապ, կը տարուի տաճարին դիմացը, զուարակի պէս մորթուելով:

20·– Աղրաւիս կամ Ակռաւիս, 160 տուն: Եկեղեցին Ս· Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Եզնակ Քահանայ Արեւիկեան· – Ծնած 1866 Մարտ 15–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Գրիգոր, ուսած անդ, 1899 Փետրուար 27–ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզճեանէ: Այրիացեալ: Գնդակահար:

Աղրաւիսի երէցն էր նոյնպէս՝ Տ· Գիւտ Յովնաննեան, վախճանած Աղէտի նախըն– թօրին:

21·– Ղըրաճ կամ Խարաճ, 20 տուն: Ե– կեղեցին Ս· Համբարձում՝ ուր կը պաշ– տօնավարէր

Խոսրով Քահանայ Ձղիկեան· — Ծնած 1847–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Մատթէոս, ուսած անդ, 1899–ին ձեռ– նադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզ– ճեանէ: Գիւղին մօտ՝ դաշտին մէջ գնդա– կահար:

22·– Ալամոնիկ (Արամանեակ), 50 տուն: Եկեղեցին Ս· Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Պետրոս Քահանայ Թօփալեան· – Ծնած 1881 Յուլիս 11–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Վարդան, ուսած անդ, օծակից Եէնի Գիւղի Տ· Առոմի: Վկայակից Ղը– րամի Տ· Խոսրովի:

23·– Խիւրտիւկ կամ Ղուրտիկ, 20 տուն, եկեղեցին Սուրբ Յովհաննէս: Կը հովուէր Աղրաւիսի Տ· Եզնակը:

24·– Սէվինտիճ կամ Սիւնտիւճ, 40 տուն, եկեղեցին Ս· Յովհան Ոսկեբերան՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մովսէս Քահանայ Ձըլէզեան· – Ծնած 1852–ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Յարութիւն, ուսած անդ, 1884–ին ձեռ– նադրուած Աբրահամ Եպիսկ· Սարկա– ւագեանէ: Այրիացեալ: Գնդակահար:

25·– Ավսունտու, 50 տուն՝ կէս առ կէս Թուրք եւ հայ բնակիչներով: Մատուռը Ս· Լուսաւորիչ: Կը հովուէր մերձակայ գիւղին երէցը,

26·– Ապանա, 40 տուն Հայ եւ 15 տուն Թուրք: Եկեղեցին Ս· Պօղոս – Պետրոս՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Վարդան Քահանայ Տէրտէրեան· – Ծը– նած 1855–ին, բնիկ, աշխարհական ան– ւամբ Կէորեղ, ուսած անդ, 1880 Դեկտեմ– բեր 14–ին ձեռնադրուած Աբրահամ Ե– պիսկոպոս Սարկաւագեանէ, քահանայա– գործած անդ, Գրահիսար եւ Թոմազար: Յաղթական եւ քաջարի երէց՝ որուն ծրագրած ինքնապաշտպանութիւնը չուրջ կ'իյնայ: Կը ձերբակալուի եւ ժողովուր– դին հոսանքին խառնուելով՝ կը նահա– տակուի Տիմպիւշի ձորին մէջ: Կարաւանն ամբողջ՝ իրեն վկայակից:

Կղեմէս Քահանայ Էթէմէզեան· – Ծը– նած 1871 Դեկտեմբեր 21–ին, բնիկ, աշ– խարհական անուամբ Մովսէս, ուսած անդ, 1893–ին ձեռնադրուած Պետրոս Ե– պիսկոպոս Թահմիզճեանէ: Բախտակից Տ· Վարդան Տէրտէրեանի:

27·– Համամ, 25 տուն: Եկեղեցին Սուրբ Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Գրիստափոր Քահանայ Պօստիկեան· – Ծնած 1858 Սեպտեմբեր 15–ին, աշխարհա– կան անուամբ Պօղոս, ուսած Բիւրք, 1893 Հոկտեմբեր 12–ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզճեանէ: Նահատակ:

28·– Դրմլուճ· – Քանի տարի առաջ այս գիւղին մէջ կար 10 տնուոր խառն բնակչու– թիւն մը: Հայք վերջերս լքած գան եւ տեղւոյն Ս· Լուսաւորիչ եկեղեցին կը մնար փակ:

29·– Զօգրախ, 15 տուն: Եկեղեցին Ս· Սահակ: Կը հովուէր մերձակայ գիւղին երէցը:

(Շար· 102)

Այրի Տիկին Վարսենիկ Հալաճեան, Տէր եւ Տիկին Տանիէլ Լէօվէրա – Հալաճեան եւ զաւակը

Պր· Փօլ Հալաճեան եւ ազգիկը

յաւուր կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր՝

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՀԱԼԱՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ· 23–ին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ ընտանեկան մտերիմ շրջանակի մէջ։

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Հալաճեանի եւ զաւակներուն։

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ԹԱԴԷՈՍ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 16, Թաղային Ընդհանուր ժողովի կողմէ ընտրուած Ընտրողական Յանձնախումբս առ ի գիտութիւն Թաղիս եւ Շրջակայիս մեր հայ հասարակութեան կը յայտարարենք, թէ նոր ընտրելիք թաղական խորհուրդի անդամներուն թեկնածութեան ցանկը բացուած է Սեպտեմբեր 23–էն ի վեր։ Այդ՝ անոնք որոնք կը փափաքին թեկնածու ըլլալ այս եկեղեցանուէր եւ հայապահպանման մեծ գործին կրնան ներկայանալ եկեղեցւոյս Խորհրդարանը, Կիրակի առաւօտները ժամը 10–էն սկսեալ։ Թեկնածուներու ցանկը կը դադրի Կիրակի, Հոկտեմբեր 28, ժամը 12–ին։ Իսկ, Նոյեմբեր 4, տեղի պիտի ունենայ Ս· Թադէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութեան նոր ընտրութիւնը, ժամը 8–էն մինչեւ ժամը 17, առանց ընդմիջումի, եկեղեցւոյս Խորհրդարանին մէջ։ Ընտրելու իրաւունք ունին միայն կրօնական ընկերակցութեան անդամները, որոնք վճարած են իրենց անդամավճարները։ Եւ չմոռնալ քուէարկութեան օրը անդամատոմս բերելու։ Ընտրութեան Յանձնախումբի անդամները· –

Պր· Մխիթար Պօյաճեան, Պր· Կարապետ Կէչիճեան

91 – 65 – 48 – 49

Պր· Կարպիս Եապրճեան

91 – 51 – 21 – 07

Պր· Անդրանիկ Վարդանեան

91 – 51 – 15 – 84

Պր· Ռիչար Սարգիսեան

91 – 60 – 76 – 84

ԸՆՏՐՈՂԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 6, ժամը 14·30–ին, տեղւոյն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը փափաքելի է։

***

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Անիէր Պուա – Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը՝ Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 1, ժամը՝ 20·30–ին՝

CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, place de l'Hôtel de Ville
92600 ASNIERES

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այտա Ալալէմպեանի *թարմ յիշատակին Տէր եւ Տիկին Պերճ Պեարսեան 500 Ֆր· կը նուիրեն «Յառաջ»ին։*

***

Վահիկ Տէր – Միհրասեանի *մահուան քառասունքին ի յիշատակ, Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին։*

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՈՒԻ

Հայ Տիկին մը կ'ուզէ զբաղիլ տարեց անձերով, անունդ, բնակութիւն եւ աշխատավարձ։

Հեռաձայնել· –

M. PARSEH
43 75 54 50 (heures de bureau)

Հ. Բ. Ը. Մ. ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ
« ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ »

“REFLEXIONS SUR LA MUSIQUE ARMENIENNE”

CONFERENCE
DE GARBIS APRIKIAN

à l'occasion de la sortie du nouveau compact disc et K7 du Chœur Mixte Arménien SIPAN-KOMITAS

Audition de morceaux choisis

Vendredi 5 Octobre à 20 h 45
AU CENTRE CULTUREL
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
— entrée libre —

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Ս· Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Միջոցայ վարժարանի վերամուտը կը կատարուի՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 29, ժամը՝ 14–ին։

Կը դասաւանդուի՝ հայերէնի գործնական դասընթացք, Հայոց պատմութիւն, երգ եւ քրիստոնէական վարդապետութիւն։

Կ'ընդունուին 5–էն 14 տարեկան աշակերտներ։

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել· –

42 – 78 – 31 – 93
կամ՝
43 – 26 – 50 – 43

թիւերուն։

Հասցէ· –

CENTRE CULTUREL St. MESROB
10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

ԿՈՒԶՈՒԻ

Հայ տարեց կնոջ մը քով չաբաթ երեք օր, 3–ական ժամ մնալու պայմանաւ, կը փնտռուի հայ կին մը, որ ընկերութիւն ընէ։

Պայմաններու համար հեռաձայնել՝

47 – 70 – 23 – 20

առաւօտները ժամը 8·30–էն 11, եւ իրիկունը՝ 20–էն 22։

ՄԱՐՍԷյԼ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

12-14, rue St. Bazile, 13001 Marseille

ՇԱԲԱԹՕՐԵԱՅ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

կազմակերպութեամբ՝ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղերուն եւ Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան։

– Հայերէն լեզուի եւ ֆոլքլորի դասեր, (բոլոր մակարդակներու համար)։

– Պաքալորէայի հայերէնի քննութեան պատրաստութիւն։

– Հայկական պարերու եւ երգի դասեր։

– «Լիվէյ»՝ կծագրութիւն, նկարչութիւն, լուսանկար, ձեռային աշխատանք, եւայլն։

Դասընթացքները կը սկսին՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3–ին։

Կէսօրուան ճաշը ապահովուած մասնակցողներուն համար։

Ագճանագրութիւններու համար, դիմել՝ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղերուն եւ Հայ Մշակոյթի Տան։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս· Մեսրոպ Կրթարանի Հայերէն Լեզուի Միջոցայ Դասընթացքներուն։

Դասընթացքները կը սկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 9–ին, տեղի կ'ունենան Շաբաթ, ամբողջ օրը եւ Չաբթուան միւս օրերը (բացի Շաբաթ) ժամը 17–էն սկսեալ։

Ագճանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ։

Տեղեկութեան համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն·–

43 – 78 – 92 – 91
43 – 75 – 26 – 98

(իրիկունները)։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

L'UCFAF présente
avec la participation de la JAF

L'ENSEMBLE
DE CHANTS ET DANSES

HOROVEL

de Kirovagan
10 artistes

AU PROFIT DE L'OPERATION «ARMENIE VILLAGE»

SAMEDI 29 SEPTEMBRE
à 20 h 30
THEATRE JEAN VILAR
9, av. Youri Gagarine
VITRY S/SEINE

sous le patronnage du maire de Vitry
Paul MERCIECA

Prix des places 70 F et 100 F
(enfants - de 12 ans 50 F)

NOYAG

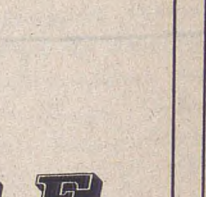
ARMENIAN BRANDY

Société Import/Export
recherche, dans le cadre du lancement du brandy arménien NOYAG,

VRP Multicartes

(sur toute la France)

chargés de diffuser la boisson qui a conquis l'Union Soviétique depuis des décennies.
Sous son mystérieux packaging, NOYAG (source de Noé) cache un goût exquis issu d'une tradition millénaire.

Distributeur exclusif en France :
Orient Contemporain
1 rue Chabanais
75002 Paris
Tel. (1) 42 86 85 89 / 42 86 89 65

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած՝ Կապոյտ Խաչի, Հ· Մ· Ը· Մ·–ի եւ Մշակոյթի Տան կողմէ, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 29, ժամը 21–էն սկսեալ

Salle Polyvalente de jardin

մասնակցութեամբ՝ Անի եւ Ամիթիէ նշանաւոր խումբերուն։

Մուտքի գին՝ 80 Ֆր·, 16 տարեկանէն սկսեալ։

ԴՊՐՈՑԱՍՏԷՐԻ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ – ՃԱՇԸ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 20, ժամը 20·30ին
ԱՆԿԷՆԻ ԳԱԶԻՆՈՅԻՆ ՄԷՋ
Կ Ա Ց Ո Ւ Մ Ի Ն Նուագախումբի մասնակցութեամբ

Grand Dîner Dansant

du COLLEGE TEBROTZASSERE
Samedi 20 Octobre à 20 h 30
au CASINO D'ENGHIEN
Enghien les Bains

la soirée sera animée par l'orchestre G A I D Z A G

Réservation *Տեղերը վերապահուիլ հեռաձայնելով*
48 60 66 18 — 46 06 96 49 — 39 89 42 28

U. M. A. F.

organise

UNE

SOIREE DANSANTE

LE SAMEDI 17 NOVEMBRE

HOTEL MERIDIEN
Boulevard Gouvion St. Cyr — Paris 17e
(Porte Maillot)